ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 1
VENDREDI
1er AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.296 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.296

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿԱՄ՝

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, թրքական հեռատեսիլի պետական Բ. կայանը Երեքշաբթիէ Երեքշաբթի սկսած է սփռել հայեւթուրք յարաբերութիւններուն նուիրուած յայտագիր մը։ Ստորեւ, Մարտ 30-ի «Մարմարա»էն կը քաղենք Բ. հաղորդումին (Մարտ 29) արձագանգը։ Մասնաւոր խորհրդածութեան չի կարօտիր երբ անհեթեթութիւնը տարրական տրամաբանութեան սահմաններն ալ կ'անցնի։ Կրնանք միայն աւելցնել, Պէրնար Լէուիսի հետեւողութեամբ՝ Պատմութեան «թրքական տարբերակն է», ինչ որ նոր ալ չէ, բայց ըստ երեւոյթին, անհրաժեշտ կը տեսնուի որ ատեն - ատեն նորոգուի...։

***

Մարտ 29-ի հատուածին գլխաւոր նիւթն էր Հայերու կողմէ Օսմանցիներու դէմ կատարուած ապստամբական շարժումներու պատմականը։ Պնդուեցաւ որ Հայերը, երկար դարեր եղբայրաբար ու անդորրութեան մէջ ապրելէ վերջ, տարուեցան արտաքին գրգռութիւններէ եւ ի վերջոյ ապստամբեցան, դաւեցին երկրին դէմ եւ անօրինակ ջարդեր կազմակերպեցին Թուրքերու դէմ։ Յայտագրի վերջաւորութեան ըսուեցաւ որ Հայերը այս երկրին մէջ 2,5 միլիոն անպաշտպան մարդիկ սպաննած են կացինով ու այլ զէնքերով եւ արձանագրած են պատմութեան ամէնէն աննախընթաց վայրագութիւնը։ Այս յայտարարութիւններուն քովն ի վեր տրուեցան բացատրութիւններ՝ օտար միսիոնարներու Անատոլուի մէջ կատարած գործունէութեան մասին։

Յայտագրին սկիզբը կրկնուեցաւ առաջին մասին մէջ կատարուած այն յայտարարութիւնը, թէ Արեւելեան Հողամասը, ուրկէ ցոյց կը տրուէին Վանայ բերդէն տեսարաններ, փոխ ի փոխ կոչուած է Ուրարտու, Իպրանիներու կողմէ Արարատ, Իրանցիներու կողմէ Արմենիա, իսկ Հայերու կողմէ Հայք եւայլն։ Այս անունները պարզապէս աշխարհագրական անուններ են եւ ո՛չ մէկ կապ ունին պատկանելիութեան հետ։

Այնուհետեւ վկայութիւններ բերուեցան Թուրք երեք մարդոցմէ, որոնք պատմեցին Հայերու գուլումներուն մասին։ Մարաշէն Հիլմի Վաքքասօղլու ըսաւ որ Հայերն ու Թուրքերը անցեալի մէջ շատ մտերմիկ յարաբերութիւններ ունեցած էին։ Մէկը միւսին կը յանձնէր իր տան բանալին։ Բայց 1880-ին Հայերը սկսան կազմակերպուիլ Թուրքերու դէմ։ Օսմանցիները կը կռուէին եօթը ճակատներու վրայ, այսպիսի շրջանի մը մէջ Հայերը սկսան անխիղճ յարձակումներ գործել Թուրքերու վրայ։

Աղըճէն Մէզիյէթ Սաթի անուն տարիքոտ կին մը պատմեց թէ Հայերը ինչպիսի զանգուածային սպանդներ ի գործ դրած էին։ Քաղըզմանէն ալ Հազալ Եըլտըզ պատմեց թէ ինչպէս Հայերը կը հաւաքէին Թուրքերը ու կը կոտորէին, առանց խտիր դնելու երախաներու, կիներու, մինչեւ իսկ յղի կիներու միջեւ։ Սպաննուածները կը տարուէին եզան կառքերով ու կը թաղուէին փոսերու մէջ։

Պայպուրթէն Մէհմէտ Ալի Գուզուք սպաննուած իր բարեկամներուն անունները համրեց, յայտնելով որ անոնց թիւը 14 էր։

Պատմաբան Մէհմէտ Էկէ, որ պարբերաբար ելոյթ կ'ունենար յայտագրին մէջ, հարց տուաւ թէ ինչո՞ւ արեւմուտքը այս ջարդերուն հաշիւը չի հարցներ։ Ինչու այս բոլորին համար հաշիւ չի պահանջուիր բոլոր անոնցմէ, որոնք կեղծ ցեղասպանութեան մը պնդումներով հրապարակ իջած են։ Այսպիսի պնդումներուն տէրերն են աշխարհի ամէնէն հեռաւոր անկիւնները ապրող Հայեր, որոնք Թուրքիան չեն ճանչնար իսկ։ Իսկ Թուրքիոյ Հայերը, որոնք շատ լաւ կը ճանչնան Թուրքերը, ո՛չ մէկ գանգատ ունին Թուրքերէ եւ անոնք շատ նպաստաւոր արտայայտութիւններ ունին իրենց ապրած կեանքին մասին։

Խօսնակը, որ Մէհմէտ Էկէն էր, կը պատմէր որ Օսմանեան կայսրութեան հողերուն վրայ 64 տարբեր երկիրներ կը գտնուէին եւ այդ երկիրներէն ու ազգերէն ո՛չ մէկը իր ինքնութիւնը կորսնցուց, ընդհակառակն անոնք Օսմանեան կայսրութեան ընթացքին պահեցին իրենց ազգային ծաղկումը։ Հետազօտիչ Ահմէտ Աքեօլ այստեղ մէջբերումներ ըրաւ Լամարթինէն, Հէրպէրթ Կիպընսէ, որոնք կը գրէին որ Օսմանցիները բնաւ ձեռք չեն դըպցուցած քրիստոնեաներու աղօթարաններուն, թէ Օսմանցիները միշտ եղած են լայնախոհ մարդիկ, երբեք զուլում չեն ըրած, եւայլն։

Ցոյց կը տրուէին Գուզկունճուքի մէջ քովէ քով կանգնած մզկիթն ու եկեղեցին, քանի մը քայլ անդին ալ Հրեաներու սինակոկը։ Ուրեմն առանց պատճառի չէր որ Հայերը կը նախընտրէին ապրիլ Թուրքիոյ մէջ։ Այստեղ ցոյց կը տրուէին հայկական տեսարաններ, հատուած մը նկարահանուած Արման եւ Ալիս Մանուկեանին տան մէջ, ուր Արման Մանուկեան «Մարմարա» կը կարդար։ Խօսնակը կը յայտնէր թէ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ամէն մարդ հաւասար էր ու Հայերն ալ կ'օգտուէին երկրին բոլոր բարիքներէն։ Եկեղեցիներէ ու պատարագներէ ցոյց տրուած տեսարաններու ալընթեր, խօսնակը կը շարունակէր պատմել որ Հայերը կարեւոր պաշտօններու ալ կը տիրանային այդ շրջանին, տուած էին 29 փաշաներ, 22 նախարարներ, 33 երեսփոխաններ, 11 հիւպատոսներ եւ 41 բարձրաստիճան պաշտօնավարներ։ Կուտար անունները Նորատունկեանին, Յակոբ Փաշային, Հալաճեանին, Ոսկան էֆէնտիին, Գագիկ Արթինին։ Ցոյց կը տրուէին հայկական դըպրոցէ մը դասաւանդութեան տեսարաններ (կը կարծենք որ Թոփգաբուի վարժարանն էր այդ) եւ կ'ըսուէր որ Հայերը կը սորվէին իրենց լեզուն ու մշակոյթը։ Կարելի չէր հանդիպիլ Հայու որ հայերէն չգիտնար։

Աւելի վերջ պատմաբան Ահմէտ Աքեօլ շարունակեց մէջբերումներ ընել զանազան գիրքերէ, այս անգամ օգտուելով հայ հեղինակներէ, ինչպէս Հրանդ Փաստըրմաճեանէն եւ Միքայէլ Վարանդեանէն։ Այս հեղինակները կը վկայէին թէ Հայերը որքան հանգստութիւններ վայելած էին Օսմանեան շրջանին եւ պատմաբանը կ'եզրակացնէր յիշեցնելով նշանաւոր առածը որ «հանգստութիւնը ի վերջոյ կը խանգարէ մարդը» «րահաթլըք պաթար»։

Խօսնակը պատմեց որ Հայերը զինուորական պարտականութենէն զերծ կը կացուցուէին, այդ պատճառաւ է որ անոնց բնակչութեան թիւը բարձրացաւ։ Անոնք կարգ մը տուրքերէ ալ զերծ կը կացուցուէին, ուստի հարստացան։ 18-րդ դարէն սկսեալ Ռուսերը սկսան հետաքրքրուիլ Հայերու հետ։ Անոնք ներխուժեցին Օսմանեան հողերէ ներս, Արեւելեան կողմէն մինչեւ Էրզրում, Արեւմուտքէն ալ մինչեւ Այա Սթէֆանոս (Եշիլքիւղ) եկան։ Հայերն ալ զօրակցեցան Ռուսերուն։ Եւ երբ պատերազմը վերջացաւ, Հայերը շարժման անցան Ռուսերու հետ իրենց զօրակցութեան պտուղը քաղելու համար։ Բայց Հայերը իրենց ուզածը չկրցան ձեռք բերել։ Պեռլինի վեհաժողովն ու Այա Սթէֆանոսի դաշնագիրը յուսախաբ ըրաւ զիրենք։ Այս հարցերու առընչութեամբ հրատարակուած փաստաթուղթերու մէջ Հայերը կը խոստովանին որ իրենք Օսմանեան շրջանին հանգիստ ապրած էին, պարզապէս Ռուսերու կողմէ գրգռուած էին ապստամբելու համար, եւայլն։ Բաքուի, Կէնճէի եւ Երեւանի մէջ եղբայրաբար ապրած ըլլալով հանդերձ, Ռուսերու գրգռութեամբ ապստամբեցան, հայդուկային պատերազմ մղել սկսան։ Հազարաւոր իսլամ երախաներ սպաննեցին, այնպէս որ Օսմանեան կառավարութիւնն ալ պարտաւորուեցաւ միջոցներ ձեռք առնել։ Այդ միջոցները միայն Հայերուն ուղղեալ չէին։

Պատմաբան Իսմէթ Պօզտաղ իր տեսանկիւնէն վերլուծելով ըսաւ որ Ռուսիա աշխատանք կը տանէր Միջերկրական հասնելու համար։ Անգլիացիներն ու Ֆրանսացիներն ալ ծածուկ գործունէութիւն ունէին Հայերու վրայ։ Պաղտատի երկաթուղին, որ Օսմանցիներու կողմէ ապսպրուած էր Գերմաններուն, հաճոյ չէր թուած Ռուսերուն։

Ուրեմն ինչպէ՞ս ծնունդ առած էր հայկական հարցը։ Փրոֆ. Տոքթոր Ազմի Սիւսլիւ ըսաւ որ հայկական հարցը իրականութեան մէջ Արեւելեան Հարցին մէկ մասնիկն էր։ Արեւելեան Հարցն ալ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ Թուրքերը Անատոլուէն քշելու, զանոնք դէպի իրենց եկած տեղերը վերադարձնելու խնդիր։ Եթէ Թուրքերը հոսկէ վտարուին, այս հարցն ալ կը փակուի։ Այս պատճառաւ է որ Արեւմուտքը իր միսիոնարները շարժման անցուց եւ զանոնք տարածեց ամբողջ Անատոլուի մէջ։ Ասոնք 18 եւ 19-րդ դարերէն սկսեալ սկսան կազմակերպուիլ Անատոլուի մէջ։ Ցարմար գետին գտած էին։ Թէ՛ իրենց դըպրոցները բացին, թէ օգտագործեցին Հայոց դպրոցները։ Կրցան մեծ ազդեցութիւն գործել Հայերու վրայ։ Դպրոցներ բացին Անթէպի, Գայսէրիի, Թալասի, Մարտինի, Վանի, ապա Տիարպաքըրի ու այլ շրջաններու մէջ։ Դպրոցներէն վերջ կարգը եկաւ հիւանդանոցներուն։ (Այս մասին մէջ ցոյց կը տրուէր նաեւ Ս. Փ. Ազգային հիւանդանոցը)։

Ծէզմի Եուրտսէվէր անուն հայրենակից մը պատմեց, որ Հաճընի մէջ եօթը յարկանի շէնք մը շինուած էր Հայերու կողմէ։ Հայերը վանքեր ալ ունէին եւ այդ վանքերուն մէջ գետնափոր փնտարաններ պատրաստած էին։ 1915-ին երբ Թուրք հրամանատար մը Հաճըն եկաւ, երեւան հանեց այդ զէնքերը։ Կային նաեւ 4 յարկանի Ամերիկեան Գոլէճ մը, գործարան մը, եկեղեցիներ։ Այս բոլորը աննախընթաց կերպով բարձրադիր եւ խոշոր շէնքեր էին Հաճընի համար։

Իսկ Տոքթոր Եալչըն Էօզալ բացատրեց, թէ Հայերը այս հաստատութիւններուն մէջ հասցուցին միլիթաններ, որոնցմէ կ'օգտուին մինչեւ այսօր։ Հայերը իրենց նպատակներուն մէջ առաջին առթիւ կ'օգտագործեն Պատրիարքարանը եւ եկեղեցիները եւ անոնցմէ սկսելով շարքը կ'երթայ մինչեւ ահաբեկչութիւն։ Այս խօսքերուն իբր փաստ, յիշուեցան երկու Պատրիարքներ՝ Ներսէս Վարժապետեանն ու Մատթէոս Իզմիրլեանը։ Ներսէս Վարժապետեան պատրիարքը ամէն ինչ ըրած էր օտար դիւանագէտներու ուշադրութիւնը Հայերու վրայ հրաւիրելու համար։ «Եթէ անհրաժեշտ է, մենք պատրաստ ենք ապստամբելու եւ ամէն կերպով ձեզի օգնելու» ըսած էր Ներսէս Պատրիարքը։ Իսկ Մատթէոս Իզմիրլեան Պատրիարքը, ըստ Վարանդեանի «Դաշնակցութիւն» անուն գիրքին մէջէն քաղուած վկայութեան մը, ըսած էր. - «կը կռուինք, իսկ եթէ անմեղներ ալ մեռնին, ատիկա վնաս չունի»։ Ահա ասոնք այսպիսի Պատրիարքներ էին, ըսաւ յայտագրին խօսնակը։ Ան յիշեց նաեւ պատմաբաններ՝ Գէորգ Պաղճեանէ եւ Յովհաննէսեանէ մէջբերումներ, որոնցմէ յայտնի կը դառնար, որ 1901 - 1902 թուականներուն 803 հայկական վարժարաններ կային, 81.226 աշակերտներով, երեք հազար ուսուցիչներ կը գործէին։ Թուրքիոյ մէջ այս փայլուն պատկերին փոխարէն, Ռուսաստանի մէջ հայկական բոլոր դպրոցները կը գոցուէին։

Ապա բացատրութիւններ տրուեցան հայ ազգայնական շարժումի մասին։ 1860-ը սկզբնակէտ մը կրնար նկատուիլ։ Առաջին կոմիտէները հիմնուեցան 1860-ին Զէյթունը վերականգնելու համար բարեգործական ընկերակցութեան ձեւով։ Բայց այս պայքարը միայն գաղափարի պայքար չէր, այլ նաեւ դաւադրական։ Այս մարդիկը պատրաստ էին սպաննելու մինչեւ իսկ իրենց ցեղակիցները, որոնք չէին միանար իրենց։ Ստեղծուեցան կոմիտէներ։ 1885-ին Վանայ մէջ հիմնուեցաւ առաջին կոմիտէն։ Ասոնք քրտական տարազներու մէջ ծպտուած յարձակեցան Թուրք գիւղերներուն վրայ։ 1887-ին Ժընեւի մէջ Հնչակ եւ 1890-ին Թիֆլիսի մէջ Դաշնակ կուսակցութիւնները հիմնուեցան։ Երկուքն ալ կ'ուզէին ստեղծել անկախ Հայաստան մը։ Դաշնակցականներուն նպատակն էր պայքարիլ ամէն միջոցներով։ «Ուր որ Թուրք մը եւ Քիւրտ մը տեսնես սպաննէ՛։ Մեռցո՛ւր նաեւ դաւաճան Հայերը, վրէ՛ժ լուծէ»։ Այս էր Դաշնակցականներու կարգախօսը։ Ապա պատմուեցաւ Զէյթունի «այժմ Սիւլէյմանլը» ապստամբութիւնը, յետոյ Էրզրումի ապստամբութիւնը եւ Գումգաբուի դէպքերը։ Բայց Հայերը չկրցան իրենց ուզածը ձեռք բերել։ Անատոլուի քարտէսը այլեւս հրդեհի վայր մը դարձած էր։ Հայերը 2.5 միլիոն անպաշտպան մարդիկ սպաննեցին կացինով եւ ամէն տեսակ զէնքով։ Պատմութեան մէջ աննախընթաց վայրագութիւն մը ցոյց տուին անոնք։

Խօսնակը յայտագիրը աւարտեց, յայտնելով, թէ բազմապատիկ ժապաւէնը պիտի շարունակուի յառաջիկայ շաբաթ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԷԼՉԻՊԷՅԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նախիջեւանի Քէլէքի գիւղին մէջ ուր կ'ապրի Յուլիսէն ի վեր Ազրպէյճանի նախկին նախագահը Էլչիպէյ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին խօսիլ քննադատած է Ալիեւը։ Ըսելէ ետք թէ երկրին մեծերը իր տարիքը եւ փորձառութիւնը նկատի առնելով գործի գլուխ բերին զինքը, աւելցուցած է որ իշխանութեան շուրջ ինը ամսուան ընթացքին ան ոչինչով արդարացուց անոնց ակնկալութիւնները։

Էլչիպէյի ամբաստանութիւնները հիմնուած են գլխաւորաբար ռուսական զօրքերու Ազրպէյճան մուտքի հարցին ու Ղարաբաղի մէջ ազրպէյճանական ուժերու ձախողութիւններուն վրայ։ Ալիեւ միշտ կրկնելով հանդերձ թէ դէմ է ռուսական զօրքերու բանակավայր տալու գաղափարին, ըստ իր նախորդին, գաղտնօրէն կը պատրաստէ անոնց գալուստը, ինչ որ պիտի կատարուի յանուն խաղաղութեան, սակայն պատճառ պիտի ըլլայ նորանոր արիւնահեղութիւններու։

Խօսելով Ղարաբաղի մասին Էլչիպէյ ըսած է. - «Ալիեւ յաճախ հեռատեսիլէն կը յայտարարէ թէ ազատագրուած են Աղդամն ու Ֆիզուլին, թէ ազրպէյճանական ուժերը կորուստ չունին. իրականութիւնը այն է որ վերջին 45 օրուան ընթացքին 14 հազար զոհ տրուեցաւ ու աւելի քան 20 հազար վիրաւորներ կան։ Կորսուած շրջաններէն ոչ իսկ գիւղ մը կարելի եղած է ետ առնել»։

Էլչիպէյ «Մոսկուայի կրթութիւն առած մարդիկ» որակած է Ալիեւը եւ անոր վարչապետ Հիւսէյնովը որոնք ժողովրդավարութեան մասին գաղափար չունին։ Ա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՈՒՍԱՁՈՒՐԿ, ԲԱՅՑ ՅՈՒՍԱՎԱՌ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՓԱ՛ՌՔ ՔԵԶ, ՀԱՅՈՑ ԱՆՄԱՀ ՈԳԻ

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԸՄԵԱՆ

Սեպտեմբեր 30-ի կէս գիշերին վերջ կը գտնէ հայրենիքին մէջ երկշաբաթեայ կեցութիւնս: Ընկճուած է հոգիս. ծանր զգացում մը կը խռովէ զիս: Ի՞նչպէս թողուլ հարազատներս, ժողովուրդս իր ծանր հոգերով, ապրած զրկանքներով ու անթիւ դժուարութիւններով ու հեռանալ հեռու, ծովերէն ու ովկիաններէն անդին՝ շարունակելու համար հանգստաւէտ կեանք մը, լիութեան ու խաղաղութեան մէջ: Ո՛չ լոյսի հարց, ո՛չ հացի հերթ, ո՛չ կարագ -- պանիրի պատմութիւն եւ ոչ ալ անորոշ ապագայ: Ծանրութիւնը աւելի եւս կը ճնշէ վրաս, երբ կը մտածեմ որ քանի մը շաբաթէն ձմեռը վրայ պիտի հասնի ու հայրենակիցներս պիտի ենթարկուին աւելի ահաւոր զրկանքի մը՝ ջեռուցումի տագնապին:

Այս եւ այլ բազմաթիւ հարցեր կը խռովեն զիս: Ցանցաւոր կը զգամ թողլով եւ հեռանալով հարազատներէս, որոնց մելամաղձոտ նայուածքներուն մէջ կը կարդամ՝ «Երանի քեզ, դու գնում ես քո երջանիկ կեանքը շարունակելու, իսկ մենք...»:

Ահա այսպիսի ապրումներով հրաժեշտ կու տամ հարազատներուս եւ կ'երթամ «Զուարթնոց» օդակայանի միջազգային թռիչքներու նորաբաց բաժինը: Լուսաւոր եւ մաքուր սրահներ, օժտուած զանազան արդիական սարքաւորումներով: Սովորական բազմութիւն մը խռնուած է հոն: Մէկ ճամբորդ ճամբու դնելու համար եկած է ամբողջ գերդաստան մը: Ճամբորդներէն ոմանք զբօսաշրջիկութեան կ'երթան Միլանօ կամ Միացեալ -- Նահանգներ, ուրիշներ՝ վերջնական, ոմանք ալ -- ինծի պէս -- կը վերադառնան իրենց բնակավայրերը:

Անցագրային եւ մաքսային գործողութիւններէ ետք կ'անցնիմ սպասման բաժինը, սպասելով թռիչքին, որ պիտի կատարուէր յաջորդ առաւօտեան ժամը 4-ին: Պահ մը կը դիտեմ օդակայանի արդիական սարքաւորումներով օժտուած բաժինները՝ ճաշարան, հեռաձայն, փաքս, մաքսազերծ ապրանք, անշուշտ բոլորն ալ փակ են: Առաւօտ ժամը 2-ն է: Հետաքրքրական էր մաքսազերծ ապրանքի բաժինը, փոքրիկ սենեակ մը, ուր կար ցուցափեղկ մը ... պարապ: Չկրցայ հասկնալ թէ մաքսազերծելիք ապրա՞նք չկայ, թէ առաւօտ 2-ին փակ կ'ըլլայ այդ բաժինը: Բայց ինչո՞ւ պարպուած էր: Ոչի՛նչ, կարեւոր չէր: Կարեւորը ա՛յն էր որ Երեւանի օդակայանը մաքսազերծ ապրանքի բաժին ունէր:

Ճամբորդներուն մէջ կը նկատեմ պատանիներ, որոնք ուրախ -- զուարթ կ'երթեւեկեն, զիրենք ճամբու դնելու եկած հարազատներուն հետ ապակիներու ետեւէն ձեռքով նշաններ կը փոխանակեն, հրաժեշտի շարժումներ կ'ընեն: Ուշադրութիւնս կը գրաւեն անոնք: Կը մտածեմ՝ արդեօք պատանեկան խո՞ւմբ մըն է, որ տեղ մը արձակուրդի կ'երթայ, կամ Սփիւռքէն եկած պատանինե՞ր են, որ կը վերադառնան: Իրարու հետ կատարուած խօսակցութենէն մը կը կռահեմ որ անոնք պէտք է Հայաստանցի պատանիներ ըլլան:

Կը մօտենամ անոնցմէ մէկուն եւ կը հարցնեմ թէ ովքե՞ր են այդ պատանիները: Կը պարզուի որ Մխիթարեան սաներ են, որոնք Վենետիկ կ'երթան ուսանելու եւ վարդապետ ձեռնադրուելու: Կը խնդրեմ որ բոլորը հաւաքուին սրահին մէկ անկիւնը եւ միասին զրոյց մը ունենանք:

Ուրախութեամբ համակուած, ակընթարթի մը մէջ կը հաւաքուին 10 պատանիներ, 14 -- 17 տարիքի միջեւ: Կը հարցնեմ թէ ո՛ւրկէ կուգայ Վենետիկ երթալու եւ ուսանելու գաղափարը եւ ուսման աւարտին ալ վարդապետ ձեռնադրուելու տրամադրութիւնը: Կը պատասխանեն. -- «Գնում ենք Վենետիկ, 3 տարի ուսանելու Մուրատ Ռափայէլեան Վարժարանում: Աւարտելուց յետոյ կը մտնենք Հռոմի համալսարանը եւ 2 տարի ուսանելուց յետոյ կը դառնանք վարդապետ»:

-- Բայց ի՞նչպէս վարդապետ դառնալու փափաքը արթնցած է ձեր մէջ, -- կը հարցնեմ:

-- Կրօնական ծէսերի, պատարագների մասնակցութիւնից. ուզում եմ իմ անձը նուիրել Աստուծոյ եւ մաքրուել մեղքերից, -- կը պատասխանէ անոնցմէ մին:

-- Ո՞ր մեղքերէ մաքրուիլ, միթէ մե՞ղք գործած էք, -- իբրեւ թէ զարմացած կը հարցնեմ:

-- Ամէն մարդ մեղք գործում է, պէտք է մաքրուել եւ յետոյ ծառայել Աստուծոյ եւ ազգին, -- կը պատասխանէ երկրորդ մը, այնքա՜ն համոզումով:

Հետաքրքրութիւնս կը սկսի աւելի սրբիլ: Կ'ուզեմ գիտնալ թէ Մխիթարեան Միաբանութեան նկատմամբ այս սէրն ու վստահութիւնը ի՛նչպէս յառաջ եկած է: Անոնցմէ մին կ'ըսէ. «Մխիթար Աբբայի կեանքի օրինակից, նրա նուիրումից: Նա ամբողջ հոգով ու սրտով նուիրուել էր իր ազգին»:

-- Իսկ Մխիթար Աբբայի կեանքին ի՞նչպէս ծանօթացած էք, -- կը հարցնեմ:

-- Դպրոցում կարդացել ենք, -- հպարտ շեշտով մը կը պատասխանեն անոնք:

Կը պարզուի որ տասը սաներէն մէկ մասը աշակերտած է Երեւանի Մխիթար Սեբաստացի դպրոցին. ա՛յն դպրոցին, որ 1990 Ապրիլ 26-ին, դհոլ ու զուռնայով քոյր վարժարան դարձած էր Կլէնտէյլի Վահան եւ Անոյշ Շամլեան ազգային վարժարանին հետ: Աշակերտներէն ոմանք յիշելով զիս, երանութեամբ կ'ոգեկոչեն եղբայրութեան խորհրդանիշ այդ օրը, ափսոսալով որ «նորից» չեն գացած...

Վերադառնալով մեր զրոյցին, նո՛յն հարցումը կ'ուղղեմ բոլորին, թէ՝ ինչո՞ւ կ'ուզեն վարդապետ ըլլալ:

-- Ուզում եմ իմ հոգին նուիրել Աստուծոյ, ծառայել հայրենիքին եւ մեր ժողովրդի հոգիների համար էլ աղօթել, -- կ'ըսէ մէկը:

-- Կարծում եմ որ ամէն մարդ պէտք է նախ ծառայի Աստծուն եւ յետոյ ժողովրդին. ամէն մարդ պարտք ունի Աստծու հանդէպ: Աստուած հոգի է տուել մարդուն, նրան շունչ է տուել, պէտք է ծառայի իրեն՝ տարբեր ձեւերով: Ես ուզում եմ հոգեւորական դառնալ, խորապէս ուսումնասիրել Ս. Գիրքը եւ նուիրուել Աստծուն, -- կը պատասխանէ երրորդ մը:

-- Երկնքից արդէն կոչումը կայ իմ մէջ, ուրեմն պէտք է ծառայեմ այդ կոչումին, -- յատուկ շեշտով մը դիտել կու տայ երրորդ մը:

-- Հոգեւորական դառնալով ուզում եմ ազգանուէր գործեր կատարել, շարունակել Մխիթարեան Միաբանութիւնը եւ նուիրուել ազգին ու հայրենիքին, -- վստահ կը պատասխանէ չորրորդ մը:

Կը հարցնեմ թէ ազգին եւ հայրենիքին նուիրուելու համար անպայման հոգեւորակա՞ն պէտք է դառնալ, աշխարհական վիճակով կարելի չէ՞ արդեօք: «Աստծուց կարող ենք իմանալ ժողովրդի պահանջները: Աստուածաշունչի մէջ ասւում է, որ հունձքը շատ է եւ մշակները պակաս. մենք ուզում ենք այդ մշակները լինել եւ ծառայել Աստծուն եւ ազգին», -- կը պատասխանեն Մխիթարեան ապագայ սաները:

Ահաւասիկ 10 պատանիներ, որոնք կ'երթան Վենետիկ միանալու անցեալ տարեշրջանին հոն գացած ուրիշ 3 սաներուն, ուսանելու, հոգեւորականի սքեմը զգենելու եւ ծառայելու Աստուծոյ, ազգին ու Հայրենիքին:

Խորապէս տպաւորեցին զիս այս պատանիները: Մաղթանքս է որ անոնք դառնան «մշակք առանց ամօթոյ»...

***

Հոկտեմբեր 1-ի առաւօտեան ժամը 4-ին հայկական օդանաւը թռիչք կ'առնէ: «Հայր Մեր»ը կ'արտասանեմ, շեշտելով «այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէ»ի վրայ: Հազարաւոր մեթր բարձունքէն կը դիտեմ հայրենի հողը, կիսալոյս քաղաքներն ու գիւղերը: Մտովի ետ կ'երթամ Երեւան: Մտածումներուս մէջ կը պատկերանան մերթ աղօտ ու յուսալքիչ տեսարաններ, մերթ լուսաւոր ու յուսադրիչ պատկերներ: Մտքերուս պաստառին վրայ կը տողանցեն պատին տակ նստած հայ մայրը՝ մանուկը սեղմած իր կրծքին, հրապարակին վրայ թաւջութակ նուագող ծերունին, Գրողներու Տան ցանկապատին առջեւ քամանչա նուագող Վահագնը, որ պայքարող մարտիկի վճռականութեամբ կը թնդացնէր իր ձայնը՝

Հայե՛ր միացէ՛ք, Արցախն է
մեզ կանչում,
Դեռ ճամբայ ունինք, պիտ'
հասնինք Սասուն...

Ականջներուս մէջ կը հնչեն մանուկներու եւ չափահասներու կանչերը՝ «լոյսը եկա՛ւ, տուեցի՛ն, լո՛յս տուեցին»: Կը յիշեմ Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի խօսքը, արտասանուած՝ Անկախութեան երկրորդ տարեդարձին առթիւ մարզահամերգային սրահին մէջ կազմակերպուած ընդունելութեան ատեն. «Անխառն է միայն մէ՛կ զգացում, մէ՛կ վեհ գաղափար. անկախութիւնը որքան էլ դժուարին, որքան էլ տառապալից, այնուամենայնիւ նախընտրելի է օտարի թէկուզ ամենահեշտալի լծից: Անկախութիւնը անսակարկելի է: Միայն ահա, այս խորախորհուրդ գիտակցութիւնն է, որ իրականութիւնը դարձնում է տանելի, իսկ անցեալն անդառնալի»:

Նախագահական պատգամին զուգահեռ աչքերուս առջեւ կը պարզուի իրականութիւնը, որ լեցուն է այլազան հոգերով ու բարդ հարցերով: Սնունդ, ջեռուցում, ելեկտրականութիւն, աշխատավարձք, թանկութիւն, Արցախի հարցի լուծում՝ առաջին կարգի պատկերն են այդ իրականութեան: Բայց ժողովուրդին կարեւոր զանգուածը, որ կրողն է զրկանքներն ու դժուարութիւնները, յուսալքութեան նշոյլներու կողքին նաեւ ցոյց կու տայ հոգեկան արիութիւն մը: Քառասունի դռները հասած սերունդը, կ'ըսէ թէ ինք «լաւ օրեր է ապրել հայրենիքում, իսկ հիմա ապրում է այնպէս ինչպէս իր ծնողներն են ապրել նոյն հայրենիքում՝ 20-ական, 30-ական եւ 40-ական թուականներին»: Իսկ ես կ'աւելցնեմ որ 1915-ի Մեծ Եղեռնի տարիներուն մեր մեծ - հայրերն ու մեծ - մայրերը շատ աւելի նեղութիւններ տեսան, բայց տոկացին: Գաղթի ճամբաներուն վրայ շա՜տ աւելի դառն, շա՜տ աւելի փորձանոտ, շա՜տ աւելի ողբերգական պահեր ապրած են մեր հայրերը: Եթէ ա՛յն ատեն չենք յուսահատած, ինչո՞ւ այսօր, մե՛ր հողին վրայ պիտի յուսահատինք:

Այս իրականութեան գիտակից է, բարեբախտաբար, հայրենաբնակ մեր ժողովուրդը: Ան կը գիտակցի որ այսօրուան բոլոր նեղութիւններն ու դժուարութիւնները հետեւանք են իրմէ անկախ պատճառներու, ոմանք կը վերագրեն «սովետի փլուզում»ին, «քատրային սխալ քաղաքականութեան», ուրիշներ՝ «շրջափակում»ին, «Արցախի պատերազմ»ին, մաս մըն ալ՝ «իշխանութեան»: Ըստ երեւոյթին, ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը չի բաժներ այս վերջին վերագրումը: Շատեր կ'ընդունին, որ իշխանութեան մէջ կան մարդիկ -- նոյնիսկ պատասխանատու դիրքերու վրայ -- որոնք կը շահագործեն իրենց պաշտօնները, գործակցելով «մաֆիա»յի հետ: Սակայն, երբ կը հարցնեմ որ եթէ այսօր իշխանութիւնը տապալի եւ նախագահական նոր ընտրութիւններ ըլլան, ո՞վ կ'ընտրուի երկրի նախագահ, կը պատասխանեն. «Լեւոնը, որովհետեւ նա լաւ քաղաքագէտ է, հասկանում է իր ժողովրդին եւ այս դժուար պայմաններում, քաղաքական բարդ իրավիճակներում կարողանում է վարել ազգային առողջ դիւանագիտութիւն: Նա միա՛կ ղեկավարն է, որը առայժմ մնացել է մաքուր»: Ահաւասիկ Նախագահին պատկերը ժողովուրդին մօտ: Հաւանաբար ժողովուրդը ա՛յս գիտակցութեամբ է որ չի քաջալերեր հակիշխանական ո՛չ մէկ ձեռնարկ, ո՛չ մէկ ցոյց, զօրավիգ կենալով Նախագահին եւ միասնականութեան սկզբունքին:

Այս սկզբունքը լաւագոյնս կը բանաձեւէր Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ բանաստեղծ Վահագն Դաւթեան, ձեւով մը թարգմանը հանդիսանալով ժողովուրդին մտածումներուն, յատկապէս մտաւորականութեան կարծիքին. «Հիմա մտաւորականութեան կարծիքը այն է որ այս օրերին պիտի մեր ժողովրդի միասնականութիւնը պահպանենք, ա՛յս է մեր փրկութիւնը: Եթէ մենք պառակտուենք, ի՛նչ իշխանութիւն էլ ուզում է լինի, դա մեր ժողովրդի համար ճակատագրական կարող է լինել այս օրերին: Հիմա միա՛կ փրկող բանը միասնականութիւնն է: Պառակտումը մեզ համար կարող է կործանարար լինել, ողբերգական լինել»:

Պահ մը կը յիշեմ միւս հայ բանաստեղծին՝ Գէորգ Էմինի ա՛յն խօսքը, թէ «փոքրաթիւ ժողովուրդներին ձեռնտու չի վերացումը այն մեծ կայսրութիւնների, որոնցում իրենք ապրում են», եւ օրինակ կը բերէր որ Հայ ժողովուրդին համար ձեռնտու չէր Օսմանեան կայսրութեան անկումը, որ պատճառ եղեր է միլիոնաւոր Հայերու ջարդին, ո՛չ ալ Սովետի քանդումը՝ որ իրեն հետ բերեր է անիշխանութիւն, գիներու թանկացում եւ ... իր գիրքերը տպագրելու հնարաւորութենէ զրկում: Հոգիս կ'ընդվզի ի լուր այս խօսքին, երբ մտապաստառիս վրայ կը պատկերանան բերդաշէնցի Զոյան, որ իր չորս զաւակներէն մին կորսնցնելէ ետք ինք եւս զէնք վերցուցած է, Լալան, որ մորթուած հօր վրէժը կը լուծէ Մարտակերտի դպրոցին մէջ երախաներ դաստիարակելով, Կարօներն ու Մոնթէները՝ որոնք ամերիկեան ափերու իրենց հանգիստը ձգած Արցախի հողին վրայ ինկան ինկան, բայց՝ չմեռա՛ն, այլ իմացեալ մահով անմահ անուն թողուցին յետնորդ սերունդներուն համար: Ու տակաւին հազարաւոր, հազարաւոր հայ երիտասարդներ, կիներ ու ծերունիներ, որոնք զէնք ի ձեռին, իբրեւ արժանաւոր ժառանգորդները իրենց նահատակ հայրերուն, նահատակութեան նո՛յն ոգիով կուրծք կու տան թշնամիին՝ ապահովելով վաղուան մեր օրը, ազգային մեր արժանապատուութիւնը, ազատ ու անկախ ապրելու մեր իրաւունքը: Բարոյական արժէքներու, մեր նահատակներու յիշատակին դէմ մեղանչում կը նկատեմ ապրողներու կողմէ ինքնագոհութեան ոգիի պակաս մը. եւ անհատական հաշիւներէ թելադրուած՝ ազգի ու հայրենիքի ընդհանուր շահերու անտեսումը:

Այս մտորումներով կը հասնիմ Լոս Անճըլըս:

Ականջներուս մէջ տակաւին կը զրնգայ Թամանեանի արձանին կից պուրակին մէջ չափահաս Հայու մը խօսքը. «Ոչի՛նչ, երբ այս պատերազմը վերջանայ, Արցախի հարցը լուծուի, այս բոլոր նեղութիւնները կ'անցնեն, կը մոռանանք: Մենք մի տարում ա՛յնպէս ոտի կը կանգնենք, ա՛յնպէս կը շէնցնենք այս հայրենիքը, որ Զուիցերիայից մեզ մօտ թուրիզմի կը գան»:

Ահա ա՛յս է Հայու ոգին: Ան կը հաւատայ որ առանց յոյսի կեանք չկայ եւ առանց յոյսի՝ վառ աչքերով ստեղծուելիք ապագայ չկայ:

Փա՛ռք քեզ, Հայոց անմահ ոգի,
Փա՛ռք յառնումին քո հաւատքին...

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ... ՆԱԽԱ... ԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆ ԸՍՏ ԲԱԽՏԱՑՈՅՑՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Պարզւում է որ Հայաստանի շուրջ 30 հազար քառ. քմ. տարածքում կարող են զետեղուել ... մինչեւ 1300 բազմապիսի եւ բազմաբովանդակ երազներ: Մանաւանդ դրանց պարզաբանումները, կատարման տեսութիւնները ըստ ամսաթուերի եւ լուսնային օրերի յաջորդականութեան, այսօր ոչ այնքան կարեւոր են երազասէր, պարզ մահկանացուներիս համար, որքան ... որքան էլ զարմանալի թուայ ... Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան հրատարակչութեանը եւ տպարանին. անոնք ջանադրաբար ձեռնամուխ են եղել անթուղթ եւ հրատարակչական-տպագրական տարրական նիւթերից զերծ ընկերային խիստ լարուած կրակագիծ ճետել ոմն Արտաշէս Գալոյեանի «Հեղինակած» «Երազահան» շուրջ 130 էջնոց գրքոյկը, 10 հազար տպաքանակով, 300 դրամ արժողութեամբ: Թէ նախարարութեան յարգոյ պատասխանատուները ինչ փաստալից, իմաստալից - Հայաստանի ռազմական արդիւնաբերութեան նպաստող ու պաշտպանութիւնը ամրապնդող - նկըրտումներ են ունեցել, անշուշտ, անիմանալի են: Եւ դրանց գաղտնազերծումը վեր

ու վեր է բոլոր երկրների գաղտնի եւ թաքնաթաքուն ծառայութիւնների ուժերից: Բայց որ «Երազահան» կոչուածը պարզ, ցերեկային բանագողութիւն է, դա կարող է հաստատապէս հաստատել «Տօնիկեան» հրատարակչութիւնը որը քանիցս «Ընդհանուր երազահան» խորագրեաւ ընդարձակ հատորով արդէն ընթերցողին յայտնի է, «Երազահան» կոչուածը ոչ աւելի, ոչ պակաս, պէյրութեան վերջին հրատարակութեան արեւելահայերէնի վերածած անճաշակ չարադրանքն է, փոխն ի փոխ «շրջանցուող» թափառիկ նիւթերով եւ ոչ վարպետ ձեռամբ արուած գծապատկերով: Իսկապէս, աւելի քան պարզագոյն բանագողութիւն, բայց քիչ մը անխղճաբար, քանզի ամէն ինչ կարելի է ընծայաբերել -- նուիրել կնոջը, բայց ոչ ... բանագողացուած գրքոյկը, որ արել է իր մտերիմների, բարեկամների եւ այլոց տեսած ու չտեսած երազները, աչքերի գոյները, քթերի, յօնքերի, շրթունքների ձեւ ու տեսակները «ի մի բերած» ուսումնասիրած - աշխատասիրած «հեղինակ» Գալոյեանը:

Իսկ Հայաստանում ամէն, ամէն ինչ խծուած -- վերջացած է եւ երազների կատարման տեսութեան անպատասխան ոլորտն էր մնացել օր առաջ ուսումնասիրութեան խիստ կարօտ: Եւ «ըստ ամսուայ օրերի» խիստ ծարաւեալ «հեղինակը» ոռոչեց եւ երազագիտութեամբ ամրապնդեց ե՛ւ Արցախեան ռազմաճակատը, ե՛ւ Հայաստանի սահմանամերձ գօտիները: Պնդեց, պնդեց --իր ծախքով-- Պաշտպանութեան Նախարարութեանը լուրջ փաստարկներ ներկայացրեց, կարեւորեց մեռօրեայ օրերում զինուորի ռազմական պատրաստութեանը անչափ նպաստաբեր իր տեսած եւ չտեսած երազների տեսութիւնը եւ... ամրապնդեց գրքոյկի տպագրութիւնը: Իսկ մարդիկ ապշած, հիաթափ, գրքոյկի էժան - թանկութիւնից սկսում են կասկածել, որ չէ՛, Հայաստանը նաւթ էլ է արդիւնահանում, կազ էլ, եւ մանաւանդ թուղթ էլ: Իսկ ամիսներ առաջ նոյն Նախարարութեան նոյն հրատարակչութեանը եւ տպարանին առաջարկուել էր տպագրել զինուորի հոգեբանութեանն առնչուող խիստ ուշագրաւ եւ արժէքաւոր գրքեր, ռազմավարժական դասագրքի արժէք ունեցող հատորներ որոնց տպագրութիւնը ոչ այնքան հոգաշատ թուաց, այլեւ ծախսալից՝ Նախարարութեան որոշ պատասխանատուների համար:

Անշուշտ, Աստուծոյ զօրութեամբ պէտք է յուսանք որ Առողջապահութեան Նախարարութիւնն էլ օրերից մի դժան օր իր հովանաւորութեամբ ընթերցողին հրհրամցնի .. մեռական --կամ միասեռ-- ապատականութեան քարոզչութեան չափազանց «հեղինակային» գրքոյկներ ... 8-ից մինչեւ 80 տարեկան թերահասների համար:

ԻՐԱԶԵԿ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր իրականութեան մէջ գրականութեան տեղին մասին հարցադրում մը որ կը մեկնէր «Կայք» տարեգիրքին Գ. Թիւին խմբագրականի էջէն, առիթը եղաւ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան Մարտ 27-ի ասուլիսին: Այս մասին արտայայտուելու հրաւիրուած էին Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան, Գրիգոր Պըլտեան, Մարկ. Նշանեան եւ Փիէռ Տէր-Սարգիսեան:

Ջրուցավարն էր Ընկերակցութեան գանձապահ Կարապետ Տաքէսեան որ իր ներածականով խօսեցաւ կազմակերպութեան յետագայ ծրագիրներուն մասին, ըսելով որ երիտասարդ նոր ուժերով յառաջիկայ ամիսներուն վարչութեան նոր ընտրութիւն պիտի կատարուի, եւլն.: Ապա յայտնելէ եաք թէ ընտանեկան պարագաներու բերումով կարելի պիտի չըլլայ Հ. Գալֆայեան - Փանոսեանի մասնակցութիւնը, անցաւ Ընկերակցութեան տարեգիրքին Նոր Թիւին ներկայացման: Ան խմբագրուած է Գր. Պըլտեանի կողմէ ու կը խմբէ անտիպ էջեր՝ - բանաստեղծութիւն, արձակ, քննադատութիւն, գրական ուսումնասիրութիւն -- Վ. Օշականէն, Մ. Մարկոսեանէն, Վարան Ուժէն, Գր. Պըլտեանէն, Խ. Տէր-Ղուկասեանէն, Որբունիէն, Ա. Գազանճեանէն, Մ. Նշանեանէն, Վ. Մաթէոսեանէն եւ Կարա Դարուչէն:

Համապարփակ այս ներկայացումէն ետք զրոյցը ծաւալեցաւ երեք մասնակիցներու միջեւ, շօշափելով գրականութեան ներկայի ինչ-ինչ երեսակները: Սփիւռքի մէջ գրական արարքը կենդանի կը մնար անհատական նախաձեռնութեամբ ու հայ գրողը չունէր իր առօրեայ բացուածքը դէպի իր ընթերցողը: Խօսուեցաւ ըՍփիւռքի ամբողջականութեան կոտրակումի վախին մասին զոր արտայայտած էր 14-ի սերունդը --Վարուժան, Օշական, Զարեան--, «իսկ այսօր, ըսաւ Մ. Նշանեան, մեր մօտ, կոտորակումը ստանձնուած է. եթէ բան մը ունինք փրկելիք, ամբողջականութիւնը չէ, այլ կոտորակումի փորձառութիւնը»:

Փ. Տէր-Սարգիսեան որ հայկական գրականութեան հատորներու ֆրանսերէնի թարգմանիչն է, խօսեցաւ այդ մարզին մասին, որոշ յուսախաբութիւն արտայայտելով, քանի որ հայ ընթերցողին մօտ ֆրանսերէնի թարգմանուած ձեւով ալ ակնկալուած հետաքրքրութիւնը չէր արթնցուցած հայ գրականութիւնը:

Թարգմանութեան նիւթը առնչուեցաւ երկլեզուութեան հարցին որուն մասին նախորդ չարաթավերջին գիտաժողով մը տեղի ունեցած էր Մարսէյլի մէջ: Այս մասին արտայայտուելով, Մ. Նշանեան ըսաւ թէ յաճախ երբ կը խօսինք Սփիւռքի մասին, միայն նկատի կ'ունենանք Ֆրանսան, մինչդեռ Սփիւռքը կ'երկարի Երեւանէն մինչեւ Լոս-Անճըլըս եւ եթէ, տակաւին հայերէն մը կար այդ տարածքին վրայ, ատիկա արդիւնք էր 1940 -- 60-ական թուականներուն Պէյրութի մը գոյութեան:

Ներկաներու հարցումներով ալ միջոց մը շարունակուելէ ետք, աւարտեցաւ ասուլիսը, որմէ ետք տեղի ունեցաւ պատուասիրութիւն մը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԴՈՂԴՈՋՈՒԹ-Է ԴՈՂԴՈՋ

ԱԹԷՆՔԻ մամլոյ օտար թղթակիցներու սրահին մէջ, Մարտ 17-ին տեղի ունեցած է հելլէն -- հայկական բարեկամութեան լիկայի մամուլի անդրանիկ ասուլիսը, որու ներկայ եղած են մամլոյ 6, ձայնասփիւռի՝ 7 եւ հեռատեսիլի երկու կայաններու թղթակիցներ: Լիկայի անունով խօսած է նախագահ փրոֆ. Թէոտորօ Քացանեվաս եւ վարչական անդամներ՝ Խրիսթօ Սիստիս եւ Գեղամ Եաղճեան:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, վախճանած է Մակար Քահանայ Հայրապետեան եւ վերջին օծման ու թաղման կրօնական արարողութիւնը կատարուած է Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին Փետրուար 23-ին, նախագահութեամբ Թեմին Առաջնորդ՝ Արտակ Արք.ի: Մակար Քահանայ ծնած է Փերիոյ գաւառի Բոլորան գիւղը: 1945-ին ձեռնադրուած է քահանայ Նոր Ջուղայի Ս. Ստեփանոս Եկեղեցին ձեռամբ Վահան Եպիսկոպոս Կոստանեանի:

***

ԶԷՅԹՈՒՆԻ (Մաջիդիէ, Իրան) քաղաքամասի մէջ, Փետրուար 3-ին բացումը կատարուած է «Ա. Ա. Աճարոնեան» Ազգ. Նորակառոյց մանկապարտէզին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԻՆ ՋՈՒՐԵՐԸ ԵՒ ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Քսաներորդ դարուն ուշադրութիւն գրաւած պարագայի մըն է երկրագունտին ծովերու մակարդակին բարձրացումը: Այդ բարձրացումը տարեկան առ նուազն 1.5 միլիմեթր կը նկատուի, ինչ որ անկարեւոր կը թուի, սակայն, նոյն թափով շարունակուելու պարագային ծովափեայ շրջանները ջուրերով ծածկուելու սպառնալիքին կ'ենթարկուին: Մինչեւ հիմա այս երեւոյթը կը բացատրուէր երկրագունտին կլիմային ջերմացումով, ինչ որ սխալ չէ. կլիման տաքնալով, պատճառ կ'ըլլայ որ սառնակոյտերը հալին ու ջուրի մեծ քանակութիւն մը աւելնայ ծովերուն մէջ:

Աւոր հետ, գիտնականները պատասխանատու կը նկատեն նաեւ ջուրին օգտագործումի կերպերը: Յաճախ անջրդի շրջաններու մէջ ոռոգումի համար գործածուած ստորերկրեայ ջուրերը մեծ քանակութեամբ կը քաշուին, պատճառ ըլլալով որ ջուրի պաշարը սպառի ու չվերանորոգուի: Այդ գօտիներուն մէջ շոգիացումի պատճառով խոնաւութեան կարեւոր մաս մը ջրաշոգիի ձեւով ծով կը հասնի արագօրէն: Նոյնն է պարագան երբ լիճի ջուրեր կը գործածուին: Ատոր ամէնէն յայտնի օրինակը Արալ լիճին պարագան է: Ան հազար միլիառ խորանարդ մեթր անոյշ ջուր կը պարունակէր: Այդ քանակութիւնը բաշխուելով ովկէաններուն, պիտի նշանակէր ծովերու մակարդակին երեք միլիմեթր բարձրացումը: Վերջին 30 տարիներուն Արալի տարածքին մէկ երրորդը պակսած է ու լիճը ցամքելու ընթացքին մէջ է: Կորսուած ջուրին գոնէ մէկ մասը միացած է ովկէաններուն:

Հասարակածային շրջանի անտառներուն անհետացումն ալ մարդկային միջամտութեան օրինակ մըն է բնութեան ու աւելի վտանգաւոր: Անտառի մէկ քառ. մեթր տարածութեան մը շուրջ 25 լիթր ջուր կը պահէ ծառերուն, հողի մակերեսին, ու մեռեալ բուսականութեան մնացորդներուն մէջ: Անտառային գօտիներու մշակութիւնը եւ անտառներու հրդեհները մթնոլորտին մէջ կը կուտակեն բուսականութեան ամբարած ջուրը որ նոյնպէս կը միանայ ծովերուն: Գիտնականները կ'ըսեն թէ հասարակածային շրջաններու անտառահատումները պատասխանատու են ծովերու մակարդակին աւելի քան երեք միլիմեթր բարձրանալուն:

Ջուրը ցամաքին վրայ պահող գլխաւոր միջոցներն են ջուրի ընդունարանները. ջրամբարներ, յատուհանդերձ, ցամաքներու վրայ պահուած եւ ծովերու միացած ջուրի քանակութիւնը համեմատական չէ: Երկրորդը կը գերազանցէ առաջինը: Երկրաբաններու հաշուարկներով, ատիկա ովկէաններու մակարդակին բարձրացման առնուազն մէկ երրորդ մասին պատճառ կ'ըլլայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԱՑԻՍ ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ (1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Աշխարհի ամէն բաները, անջատաբար, տրամադիր են ընդունելու իրենց տրուած նշանակութիւն մը: Կարելի է գանոնք զետեղել կեանքին մէջ այնպէս՝ ինչպէս կը զետեղենք բառեր պարբերութեան մը մէջ ու անոնց տալ անսպասելի նշանակութիւն մը:

Երաժշտական եղանակ մը կ'որոնենք, մեր վիշտը օրօրելու համար, ո՛ր երգահանէն որ ալ ըլլայ, ի՛նչ որ ալ ըլլայ, ծովերգ, գիշերային, մելանուագ:

Իսկոյն կը պատշաճեցնենք զայն մեր ցաւին, եւ կամ զուարթ նօթեր՝ մեր հրճուանքին: Անբացատրելի է թէ ինչո՞ւ այս կամ այն բառը, այս կամ այն նուագը, այս կամ այն տողերը կ'ընդունինք այս ինչ կամ այն ինչ պարագային:

Թէ հեղինակները այն միեւնոյն զգացումը ունեցած են ինչ որ մենք ունինք այն պահուն, այդ չեմ կարծեր. պատշաճեցնելու պէտք է որ մեզ կը մղէ միայն:

Դրացիներէս մէկը ինծ անծանօթ եղանակ մը կը նուագէր քանի օրերէ ի վեր: Չէի գիտեր թէ ո՞վ էր նուագողը, ի՞նչ էր նուագուածը. ինծ կը թուէր թէ այդ նուագը կատարելապէս համաձայն էր իմ հոգեկան վիճակիս. ան կը պատկերացնէր անցեալս, ներկաս ու ապագաս, տրտում, խորունկ, անբացատրելի նօթերով: Արդեօք երգահանը կամ այդ ջութակահարը ունեցա՞ծ էին իրենց սրտին մէջ այն տարտամ, անպատմելի թախիծը՝ որ այդ օրերուն պատած էր հոգիս: Չեմ գիտեր. Բայց, սա միայն գիտեմ թէ այդ քանի մը գիշերները այդ եղանակը մտերիմի մը պէս եկաւ ինծի. կարծես ան կ'ըմբռնէր բոլոր վրդովումներս եւ տեսակ մը մրմունջով խառն համակերպութիւն ցոյց կուտար ինծի: Սփոփանք կը փնտռէի անոր մէջ. կարծես ան մէկ մասը կը կազմէր այդ օրերու մտահոգութեանս եւ կը փնտռէի զայն, երբ գիշերուան մութը կուխէր եւ ես սենեակս առանձնանայի. կը կարծէի թէ ան գուշակած էր բոլոր ինծ վերապահուած նեղութիւնները եւ կը ջանար անոնց դէմ սրտապնդել զիս:

Արդարեւ փոխուեցաւ իմ սիրական տանս մթնոլորտը յորմէհետէ փչեց աշխարհը տակն ու վրայ ընող եղեռնին վըրայէն քօթաբեր, մրրկավար գոյժը: Տակն ու վրայ՝ խաղաղ երկիրներ, ազգեր անվնաս՝ տակն ու վրայ. տակն ու վրայ նաեւ անդորրաւէտ կեանքը, զոր անբաւ տքնութեամբ ստեղծած էի շուրջս:

Վաղորդայնին անվստահութիւնը մէկ կողմէն, ամուսնիս հիւանդութիւնը, այլես որեւէ գործով զբաղելու անկարողութիւնը միւս կողմէն, բացարձակ հանգիստի, յարատեւ խնամքի պէտքը, եւ այդ պատճառներով իր խորունկ յուսալքումը միացած սպառնալից անցուդարձերու, ժողովուրդներու անստոյգ ճակատագիրներուն վախը, կարի դժուարին դարձուցած էին ինծ ծանր պատասխանատուութիւնը տան մը, ուր պէտք էր ըլլալ քաջարի, անվհեհեր ու զուարթ՝ իբրեւ նեցուկ ամէնուն եւ մանաւանդ երկու մատաղատի զաւակներուս:

«Աստուած բարձր սարին շատ ձիւն կուտայ», կ'ըսէր գաւառացի մէկ բարեկամս, որ մասնաւորապէս ներողամիտ հիացում մը ունէր ինծ հանդէպ. բայց ես ինքզինքս շատ պզտիկ բլրակ մը կը կարծէի եւ պիտի նախընտրէի առանց ձիւնի մնալ տաքուկ արեւով կենսունակ:

Այդ օրերուն ինչ անհեթեթ լուր որ կարելի էր տարածել իբրեւ քստմնեցուցիչ, Պոլսոյ յոռետեսները կը փութային յերիւրել եւ կարծես երջանիկ էին այդ առիթը գտնելնուն:

Քրիստոնեայ, մանաւանդ հայ օսմանեան երեսփոխանները գոհ էին որ մեր տղաքը կը մտնէին թուրք բանակին մէջ. ատիկա եղբայրակցութիւն մը պիտի ըլլար, բացարձակ հաւասարութիւն մը: Գրիգոր Զօհրապ պարագլուխն էր անոնց եւ կ'այպանէին բոլոր այն մայրերը՝ որոնք կուլային, կ'ողբային, մտաբերելով այն սոսկալի օրը՝ ուր իրենց զաւակները պիտի երթային ճակատ:

Ա՛հ, այդ ճակատ բառին ահարեկիչ նշանակութիւնը:

Պոլսոյ հայ կիները երբեք չէին կրցած առանց տեսակ մը վախի տեսնել թուրք զինուոր մը, մանաւանդ անոնց ազատ պտըտած ժամանակը: Կոպտութեան, վայրագ ուժի, անսաստ բնազդներու մէկ մարմնացումը կը նկատէին այդ արարածները, եկած ընդհանրապէս Անատոլուի խորերէն: Անոնց մէջ թերեւս, հազուադէպօրէն, բարի մարդիկ ալ կրնային գտնուիլ, բայց, դարերու աւանդութիւնները եւ անընդհատաբար հոս հոն, մանաւանդ քիչ մը հեռաւոր պտոյտի վայրերը տեղի ունեցած բարբարոս ընթացքը այդ թուրք զինուորին, յոռի տպաւորութիւն ձգած էր եւ կարելի չէր ջնջել այդ գաղափարը քրիստոնեայ կիներուն սրտէն. թէեւ թուրքերն ալ շատ փոյթ չէին տանիր ջնջելու զայն եւ կամ ընթացքնին փոխելու:

Ուրեմն, զարգացած, մշակուած, մաքուր բարքերով եւ մաքուր հագուստներով մեր երիտասարդներուն խառնուիլը այդ անտաշներուն, հակառակ սիրելի Զօհրապին քարոզներուն, շատ հեռու էր հաճելի նկատուելէ:

(Շար. 71)

(Շար. Ա. էջէն)

լիեւ այնքան փարած է իշխանութեան որ իր վրայ կը կեդրոնացնէ շատ մը պաշտօններ. ան Նախիջեւանի երեսփոխան ու Ազգ. Ժողովի նախագահ է, Ազրպէյճանի նախագահ, ու «Նոր Ազրպէյճան»ի կուսակցապետ։ Հակառակ որ շուրջ 10 ամիսէ ի վեր Նախիջեւանէն բաժնուած է, չէ հրաժարած ու արգելք կ'ըլլայ նոր ընտրութիւններու, այն վախով որ իշխանութեան կը տիրանան Ազգային ճակատի թեկնածուները։

Հերքելով Ալիեւի դէմ մահափորձի ձեռնարկելու մասին իրենց ուղղուած ամբաստանութիւնները, Էլչիպէյ ըսած է. - «ատիկա անհիմն լուր է, ուղղակի յօրինուած Ալիեւի կողմէ որպէս գրգռութիւն։ Արդէն, մէկը որ Հիւսէյնովի նման վարչապետ մը ունի, թշնամիի պէտք չունի»։

Ըսելով համոզուած թէ ինք ահաբեկչութեան միջոցով ոչ մէկ հարցի լուծումին կը հաւատայ, Էլչիպէյ Ղարաբաղի համար կը նախատեսէ Միացեալ - Նահանգներու, Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ նախաձեռնութեամբ խաղաղութիւն մը ուր նախ պէտք է Ազրպէյճանի միութիւնն ու միասնութիւնը ապահովուի, յետոյ «պատերազմով կամ հաշտարար ճամբով, դիւանագիտական ձեւերով» հարցը կը կարգադրուի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՀԱՆՋԻ ՆԱՀԱՆՋ, նախարարապետ Պալատիւր վերջնապէս թաղեց ՍԻՓ-ը, Մարտ 31-ի ցոյցին նախօրեակին։ Նախապէս, ուծօրեայ ունկնդրում մը կատարած էր եւ պաշտօն տուած ԱՆՓԸ-ի տնօրէն Մ. Պոնի որ այլ կարգադրութիւն մը գտնէ զայն փոխարինելու համար։ Ցանկարծ, ատկէ ալ հրաժարեցաւ եւ յաղթանակը տուաւ փողոցին, հրապարակէն վերցնելով Խորհրդարանին քուէարկած օրէնքը, որ հրովարտակով ալ լոյս տեսած էր Պաշտօնաթերթին մէջ։ Պալատիւր այլ ձեւ մը գտած է օգնելու համար երիտասարդներուն՝ ամսական 1000 Ֆր.ի պարգեւ մը պիտի տրուի ինը ամիս, ամէն անգամ որ առաջին անգամ երիտասարդ մը աշխատանքի կ'առնուի, պայմանաւ որ 18 ամսուան աշխատանք ապահովուի։ Այս ամբողջը առաջքը չառաւ Մարտ 31-ի ցոյցին, որ տօնի բնոյթ պէտք է առնէր, յաղթանակին տօնակատարութիւնը։ Թէեւ այլ պահանջներ ալ կան եւ պատճառ չկայ որ չըլլան...։ Գալով Պալատիւրի, համաձայն խորհրդածելու բաւական նիւթեր ունի աւագ շաբթուան աւարտին։ Գալով Աշխատանքի նախարար Ժիրոյի, էր երբեմն, երբ դեռ պաշտօններու բարոյական ըմբռնում մը գոյութիւն ունէր, որ հրաժարականը տուած կ'ըլլար։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ «ԷՄԸՐՕՏ» ընդծովեայն շոգիի խտացուցիչին պայթումին հետեւանքով 9 նաւաստի եւ հրամանատար մեռան, Մարտ 30-ին, Միջերկրականի բացը։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ընտրութիւնները մեծ բողոքներու տեղի տուած են ու ապօրինութիւններ կը մատնանշուին։ Կ'ըսուի թէ ազբանոցներէ մեծ քանակութեամբ քըւէաթուղթեր գտնուած են ու քուէի սընտուկներ գողցուած։ Բազմաթիւ վայրերու մէջ կը պահանջուի որ ընտրութիւնները անվաւեր հռչակուին։

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼԵԱՆ մրցանակի 12 դափնեկիրներ կոչ մը ըրած են Քիւրտերու ի նպաստ եւ զայն յանձնած Պուտրոս Պուտրոս Ղալիի։ Միւս կողմէ, Գերմանիոյ Սոսիալ - Դեմոկրատ կուսակցութիւնը դէտերու առաքում մը կը պահանջէ ռազմաճակատներուն վրայ։ Գերման առաքելութիւն մը որ Թուրքիայէն նոր վերադարձած է, խիստ կերպով կը քըննադատէ քուէարկութեան պայմանները հարաւ – արեւելեան Անատոլու։ Դէտերէն մէկը կ'ըսէ. -- «Այս ընտրութիւնները արժանի չեն իրենց անունին։ Մեր կեցութեան ատեն, վարորդներ, թարգմաններ, մարդկային իրաւանց կազմակերպութեան անդամներ եւ պարզ քաղաքացիներ որոնք մեզի հետ խօսած էին, ձերբակալուած, ապա՝ չարչարանքի ենթարկուած են»։ Իրենց տեղեկագրով, կը հաստատեն որ զէնքի սպառնալիքի տակ է որ քիւրտ բընակչութիւնը քուէատուփ առաջնորդուած է։

ԺԱՆ - ԻՎ ՀԱՊԷՐԷՐ որ անցեալ Նոյեմբերին պարտաւորուեցաւ հրաժարիլ Քրէտի Լիոնէի նախագահի պաշտօնէն եւ նշանակուած էր Քրէտի Նասիոնալի գըլուխը, պաշտօնանկ եղաւ Քրէտի Լիոնէի հաշուեկշիռին հրատարակութենէն ետք (Մարտ 24)։ Արդարեւ, աննախընթաց երեւոյթ է, այն պատկերը զոր կը պարզէ այս պետական դրամատունը 6.9 միլիառ ֆրանքի ճշդուած կորուստներով եւ 18.5 միլիառի ալ՝ թէականն...։

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ կարեւոր պատուիրակութիւն մը կը սպասուի որ Ապրիլի ընթացքին Պաքու այցելէ, Իսրայէլի Արտաքին նախարարին ու Ազրպէյճանի փոխ - վարչապետին Թել Աւիվի հանդիպումէն ետք։ Թեհրան վրդոված ըլլալ կը թուի այս մերձեցումէն, մանաւանդ որ կ'ըսուի թէ Պաքու համաձայնութիւններ գոյացուցած է որոնք տեղ կուտան նաեւ Իսրայէլցի զինուորական խորհրդականներու Ազրպէյճան ժամանումին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. Տիկին Զարուհի Թեհլիրճեանէ, Գէորգ Թուփանեանի մահուան առթիւ։

ՎՐԻՊԱԿ. - «Յառաջ», Մարտ 29-ի թիւին Ա. էջի թղթակցութեան («Հայաստանի միջխորհրդարանային պատուիրակութեան մամուլի ասուլիսը») մէջ թիւրիմացութեամբ գրուած է՝ Պրիւսէլ։ Ժողովը տեղի ունեցած է Փարիզի մէջ (ԻՆՖՈ)։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մարի Թորանեանի յիշատակին, Տիկին Ա. Պարոնեան (Շաւիլէն) 150 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔԱՇԱՆ. -- Տիկին Գարաօղլանեան 500 Ֆր.։

***

ԱՆԹՈՆԻ. -- Տէր եւ Տիկին Սիւրմէլեան 200 Ֆր.։

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30,** au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— Me **Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

SABERTOURS
SEVAN VOYAGES

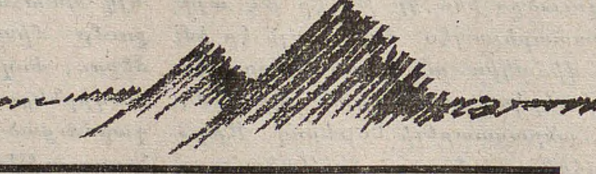

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL
NOUVEAU

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL.

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN · PARIS 94

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 4

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՈՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Պատարագ ժամը 10-ին, որու աւարտին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի։
Կը պատարագէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10-ին։ Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց։

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10.45-ին։ Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Պատարագ ժամը 10-ին։ Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ ժամը 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը 11.45-ին։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ։

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ

Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 9.30-ին։

**ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ**

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին։
Մեռելոցի պատարագ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՕՆ

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը 11.30-ին։

**ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ**

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։

**ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ
Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ**

Պատարագ ժամը 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը 11.30-ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. --

Ընկ. Ա. Անէմեանի, Պ. Պօյաճեանի եւ Յ. Գասպարեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Կանանեան 500 Ֆր. եւ 500 Ֆր. «Հայաստան» ձայնասփիւռին։

Պետրոս Պօյաճեանի մահուան առթիւ Ոմն 300 Ֆր.։

Ընկ. Արմաւենի Անէմեանի եւ Յ. Գասպարեանի մահուան առթիւ՝ մասնաճիւղի խումբ մը ընկերուհիներ կը նուիրեն 1.400 Ֆր. (500 Ֆր. Սէն-Մորիսի դպրոցին, 900 Ֆր. կայանին)։

Տէր եւ Տիկին Եղիա Գասապեան 200 Ֆր. կը նուիրեն Պ. Պօյաճեանի մահուան եւ 100 Ֆր. Յ. Գասպարեանի մահուան առթիւ։

Տէր եւ Տիկին Փօլ Աքէլեան 500 Ֆր. Միջինքի ճաշին առթիւ, Պ. Սերոբ Ղազարեան (Տէսին) Յ. Գասպարեանի մահուան առթիւ 500 Ֆր. Ղարաբաղի որբերուն։

ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 2
SAMEDI
2 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18·297 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.297

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

«Օրհնեալ է յարութիւն Քրիստոսի»

Սիրելի հաւատացեալներ, Սուրբ Զատիկ է այսօր, տօնն է Յիսուսի յարութեան հրաշքի:

Ամէն գարնան, մեր սրտերում բոլոր, ծաղկում է քաղցր ուրախութիւնը յարութեան աւետիսի: Մեծ աւետիսի, որ երկու հազար տարիներից ի վեր, իբրեւ գերագոյն բարի լուր, անցնում է դարերի միջով, անցնում է սերնդից սերունդ, մինչ նոյն հոգեցունց ուժականութեամբ: Հոգիների փրկութեան եւ արդարութեան ծարաւի մահախուճապ բազմութիւնները մարդկային, յաւէտ ապրելու տեսիլքը իրենց սրտերի մէջ ծրարած, յոյսի լապտերները վառ պահած, ցնծութեամբ են դիմաւորում բարի լուրը աշխարհաւասան:

Մահուան ու չարի դէմ՝ Քրիստոսի յաղթանակով, ամէն տարի վերստին լուսաւորւում է ճանապարհը մարդկային կեանքի, մեր կեանքի, ձեր բոլորի կեանքի:

Քրիստոսի յարութեան խորհրդի մէջ, մի փորձէք թափանցել մարդկային մտքի չափանիշներով, կաղապարներով: Միայն սիրտն է, այսինքն՝ մարդկային հոգու յոյզերի աշխարհը, որ կարող է մեզ բաց անել արահետներ դէպի կատարները յարութեան հրաշքի: Այն սիրտը, որի առաջին զարկով սկիզբ է առնում մեր կեանքն այս անցաւոր, այն սիրտը, որ կարող է լուսաւորել ու առաջնորդել մեր գործերը, մեր մտքերը, այն սիրտը, որ կարող է մարդուն դարձնել բարի սերմերի սերմնացան երկրային կեանքի անդաստաններում:

Արդ, սիրելի՛ ժողովուրդ, կանգնած այսօր կեանքի ու մահուան սահմանների վրայ, ցնծագին ուրախութեամբ աւետենք Քրիստոսի յարութիւնը: Թող մեր սրտերում վերստին պայծառանայ մեծ յոյսը մեր հոգիների փրկութեան ու անմահութեան, իբրեւ յաղթանակը արդարութեան:

Այո, այսօր, Ս. Զատկի առաւօտեան, հրամայականօրէն այժմէական է խօսել արդարութեան յաղթանակի մասին նաեւ մեր ժամանակների մարդկային կեանքում, որովհետեւ չարի խափանումով, արդարութեան յաղթութեամբ է, որ հնարաւոր պէտք է դառնայ պահպանումը եւ ամրապնդումը աշխարհի խաղաղութեան եւ պետութիւնների համերաշխ գոյակցութեան: Արդարութիւն եւ խաղաղութիւն իրարից անբաժանելի, իրար պայմանաւորող քրիստոնէական սրբազան գաղափարներ են, որոնք, ինչպէս անցեալում, նաեւ այսօր, ամենաքաղցր երազանքներն են հանդիսանում բոլոր ժողովուրդների լայն զանգուածների:

Այսօր Ս. Զատկի օրով, երբ ոգեկոչում ենք նուիրական յիշատակը Յիսուսի, որ Գողգոթայի բարձունքի վրայ իր արիւնը թափեց՝ սիրոյ, խաղաղութեան եւ արդարութեան պատգամները իր շրթներին, մեր քրիստոնէական խիղճը թելադրում է մեզ՝ մատնանշել չարիքի արմատները, որոնք դարերից ի վեր արգելակում են բնական զարգացման ընթացքը ընկերային ու միջազգային կեանքի, դէպի ստեղծումը եւ ամրապնդումը մի արդար եւ խաղաղ աշխարհի: Այդ օրը պիտի գայ այն ժամանակ միայն, երբ մարդկային ընկերային ու միջազգային կեանքը վերակառուցուի ճշմարտապէս Քրիստոսի Աւետարանի բարոյականութեան հիմքերի վրայ: Երբ մարդիկ իրենց համար հոգեկան պահանջ նկատեն բարօրութիւնը իրենց նմանների: Երբ ժողովուրդները իրենց սեփական ապահովութիւնը եւ ազգային շահերի պահպանումը տեսնել սովորեն՝ աշխարհի բոլոր ազգութիւնների եղբայրութեան, անվտանգութեան եւ փոխադարձ շահերի միասնութեան գիտակցութեան մէջ:

Սէր դէպի Արարիչը բարեխնամող եւ դէպի Նրա արարչագործութիւնը հիասքանչ, սէր դէպի մարդը, դէպի բոլոր մեր նմանները անխտիր, ահա մայր ապրումը Յիսուսի, ահա սեպուհ պատուիրանը Նրա:

Աստուծոյ ու մարդկանց հանդէպ մեր սիրուց է, որ բխում է գոյութեան իմաստը երկրային կեանքի եւ ուրախութիւնը ապրելու, սէրը բարու եւ ճշմարտի, սէրը արդարութեան ու խաղաղութեան, սէրը շինարար աշխատանքի եւ համերաշխ գործակցութեան, մարդկանց եւ ազգութիւնների միջեւ:

Մարդու գոյութիւնը եւ պատմութիւնը պատահական եւ աննպատակ իրողութիւններ չեն: Անհնար է համոզուել՝ թէ մարդկային կեանքը, նիւթական տիեզերքի կոյր փոթորկումների մի ակնթարթի փըրփուր է միայն:

Մեր սուրբ հայրերից Ներսէս Շնորհալի Կաթողիկոսը Ամենայն Հայոց մեզանից ութ հարիւր տարիներ առաջ երգել եւ փառաբանել է այդ սէրը, Յիսուսի սէրը, աղերսելով, որ այդ սիրով ճմլուեն, չաղախուեն սրտերը մարդկանց՝

«Սէր անուն Յիսուս,
Սիրով քով ճմլեա,
Սիրտ իմ քարեղէն»:

Ինչքա՜ն այժմէական, ինչքա՜ն ճշմարտացի են հնչում այս սուրբ խօսքերը նաեւ մեր օրերում:

Սիրելի հաւատացեալներ, նայեցէք աշխարհին, մեր ժամանակների կեանքի պատկերին, միջպետական յարաբերութիւններին, միջազգային անցուդարձերին ու պիտի տեսնէք, թէ մարդկութիւնը այսօր էլ տագնապում եւ տառապում է վատառողջ, հիւանդագին մղումներից, չարագործումներից, բռնութիւններից, ազգամիջեան ատելավառ թշնամութիւններից, եղբայրասպան արարքներից, արիւնալի պատերազմներից: Դարեր շարունակ հայ ազգը իր իսկ հայրենի հողի վրայ նման տառապանքներ ու ողբերգութիւններ է ապրել, ինչպէս նաեւ մեր օրերին՝ Հայոց արցախեան աշխարհում:

Մենք եւս, հետեւաբար, Շնորհալի մեր մեծ Հայրապետի խօսքերով դիմենք յարուցեալ Աստուածորդուն, աղերսելով՝ Տէր մեր եւ Փրկիչ մեր Յիսուս Քրիստոս, Քո սիրովդ ճմլի՛ր քարեղէն սրտերը մեր ժամանակների մարդկանց եւ փրկի՛ր մարդկային աշխարհը վերջնական կործանումից:

Երանի՜ թէ մեր օրերի պետութեանց սահմանադրութիւններն ու օրէնքները եւս շաղախուած լինէին Քրիստոսի սիրով, Քրիստոսի Աւետարանի խաղաղարար շնչով:

Սիրելի հաւատացեալ զաւակներ Մեր, որ ի Հայաստան եւ որ ի սփիւռս աշխարհի, այս խոհերով ու իղձերով բերում ենք ձեզ բոլորիդ անխտիր աւետիսը Քրիստոսի սուրբ յարութեան, խոր հաւատով, որ մեր հայրենաբնակ ժողովուրդը Հայաստանում եւ Արցախում վերջապէս ազատագրուած անցեալի ողբերգական ճակատագրի կապանքներից, իր մայր հողի վրայ պիտի ապրի ու գոյատեւի ազատ ու ինքնիշխան, եւ կերտի իր նոր ապագան:

Ինչ լաւ է սիրելիներ, որ գարուն է այսօր, որ Զատիկ է այսօր, որ մենք՝ բոլոր Հայաստանցիներս, մեր հայրենի հողի վրայ ենք ապրում մեր նորաստեղծ անկախ պետութեան հովանու ներքոյ, որ մարտնչում ենք յաղթահարելու մեր առաջ ծառացած դժուարութիւններն ու զրկանքները անմար յոյսով, որ պիտի հասնենք նաւահանգիստը արդարութեան եւ խաղաղութեան:

Փա՛ռք արդարութեան արեգակ եւ խաղաղութեան իշխան յարուցեալ Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի այժմ եւ յաւիտեանս. ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅՈՅՑ ԵՒ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ԹԱԼԱՆ

Փարիզի մէջ, երիտասարդական ցոյցը որ կոչուած էր, Մարտ 31-ին, տօնելու յաղթանակը, այսինքն ՍԻՓ-ի ազգային թաղումը, բոլորովին կերպարանափոխուեցաւ վերջաւորութեան եւ այլեւս դասական դարձած սենարիօն կիրարկուեցաւ: Շուրջ 30 հազար էր ցուցարարներու թիւը, Պասթիէն Տանֆեր-Ռոշըրօ հրապարակը եւ հոն է որ, ցրումի պահուն, 300 թալանող խուժած են եւ տակնուվրայ ըրած խանութ, սրճարան, բնակարան եւ կառքեր: 200-է աւելի կառք կրակի տրուած են, հրապարակին բոլոր խանութները քարուքանդ եղած եւ կողոպտուած: Այս ամբողջը կը բացատրուի, չըսելու համար կ'արդարացուի ըսելով թէ այդ երիտասարդները կուգան «չնպաստաւորուած», «դժուար», «տաք» արուարձաններէն: Այս կոտրող-թափողները ոչ միայն կոտրած-թափած են, կողոպտած են այլեւ վիրաւորած ոստիկաններ եւ լրագրողներ: Ծանրօրէն վիրաւորուած էր «Անթէն 2»ի նկարահանը Ֆիլիփ Թիւրփօ որ գետին նետուած է, մօթօն այրած եւ ինք ալ գլուխէն ծանրօրէն վիրաւորուած, իտալացի լրագրող մըն ալ (հեռատեսիլի) վիրաւորուած է: Հրապարակին եւ քովընտի փողոցներու պարզած պատկերը ողբերգական է, վաճառականներն ու բնակիչները սարսափած են, ոմանք ամէն ինչ կորսնցուցած են քանի մը վայրկեաններու ընթացքին: Հսկայ վնասներ կան:

Առեւտրականներու զայրոյթը անսահման է: Հացագործ մը, ապուխտավաճառ մը հիմնովին կողոպտուած են, ոչ մէկ կառք կը փրկուի եւ ոստիկաններու արտասովոր ձեռնառումները ալ մեծ օգուտ չունին: Պրիս Լալոնտ ալ որ այդ թաղը կը բնակի, տուն վերադարձին, յուսահատ, կառքը փնտռած է եւ յանկարծ զայն գտած բոցերու մէջ...:

Ցոյցեր տեղի ունեցան նաեւ գաւառը, ընդհանրապէս խաղաղ եւ ուրախ, բացի Նանթէ, Մոնփըլիէէ: Առաջին քաղաքին մէջ, երիտասարդները կ'ըսեն թէ «բռնութիւնը անհրաժեշտ է», Լիոնի մէջ որոշած են շարունակել:

Այս ամբողջը, անկասկած, կը հաստատէ որ երիտասարդութեան մօտ մալէզ մը կայ, բայց, եթէ յայտնի է որ ի՛նչ չեն ուզեր, բնաւ յայտնի չէ թէ ի՛նչ կ'ուզեն, քանի որ աշխատանքն ալ չէ իրենց գլխաւոր մտահոգութիւնը, այլ՝ դրամը: Մայիս 68-ը բողոք մըն էր ընկերութեան մը դէմ եւ երբ Սորպոնի պատերուն վրայ կը գրուէր՝ «Երեւակայութիւնը՝ իշխանութեան գլուխ», կը նշանակէր թէ երիտասարդութիւն մը կար որ բան մը ունէր ըսելիք: Այսօրուան լոզունգները, ինչպէս՝ «Փաւքուա՝ զօն», «կառավարութիւնը կը նահանջէ, մենք կը յառաջանանք», «օրէնքովդ դուն ես երիտասարդութիւնը թալանողը» եւայլն, եւայլն ապացոյցի ոչ մէկ հեռանկար ցոյց կուտան: Պարզ է որ ընկերային ծանր մըթնոլորտ մը կայ եւ ՍԻՓ-ի մը ջնջում չէ որ ամէն ինչ կը կարգադրէ, պոռթկումը կը մնայ եւ կառավարութեան անփառունակ նահանջն ալ ոչինչ կը դիւրացնէ: Հեղինակութիւն եւ վարկ կորսնցընելէ ետք, ի՞նչ բանի կրնայ ձեռնարկել կառավարութիւն մը որ իր մեծամասնութեան իսկ նեցուկը չի վայելեր:

Մնաց որ փողոց իջած երիտասարդներն ալ Ֆրանսայի ամբողջ երիտասարդութիւնը չեն ներկայացներ եւ կան երիտասարդներ որոնք դէմ ալ չէին այդ ՍԻՓ-ին բայց, անոնք տունը մնացած են, շատ-շատ մամուլին կը գրեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԻՖԼԻՍԻ Խորհրդարանը, խուժած են Մարտ 31-ին, շուրջ հազար քաղաքացիներ բողոքելու համար Ներքին նոր Նախարարին նշանակումին դէմ: Այդ նոր նախարարն է Շոտա Կվիրայա որ ամիսներ առաջ նշանակուած էր արդէն: Նոյն օրը, ապահովութեան ուժերը զօրակոչի մէջ էին արդէն որովհետեւ Վրաստանի անկախութեան հանրաքուէին (1991) եւ հանդուցեալ նախագահ՝ Զվիատ Գամսախուրդիայի տարեդարձերն էին:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ Ֆրանսական բոլոր դպրոցները փակելու որոշում տուաւ կառավարութիւնը, բացի Ալժէի լիսէէն որ այլեւս միայն 200 աշակերտ ունի, մեծ մասամբ՝ օտար:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ փոքր յաւելում կրեց Փետրուարին, 0·2% համեմատու-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ-ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (192) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

Բանաստեղծութիւն ՎԱՉՐԻԿ ԲԱԶԻԼ
Ռաhիվիրան Վ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Պորխէսի հայերէն ժողովածուն Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Բանաստեղծութիւն ԽԱՉԻԿ ՏԷՐ-ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ
Le corps intouchable des années 90 CH. MATOSSIAN

***

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Երեքշաբթի, Ապրիլ 5-ի թիւ):

ՈՒՐԱԽԱԼԻ ՆԱԽԸՆԹԱ՞Ց ԹԷ ՃԱՐՊԻԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱԿԱՍ

Հայաստանի անկախութեան հետ անհրաժեշտ հակակշիռէն զրկուած մարդերու գլխաւորը հանդիսացաւ մաքսատունը. տարադրամի, արժէքաւոր հնութիւններու, արուեստի գործերու մաքսանենգութեան մասին տարաձայնութիւններ, քիչ թէ շատ հաւաստի աղբիւրներէ տրուած լուրեր անպակաս եղան Հայաստանեան մամուլի էջերէն: Յետոյ, որոշ ժամանակ մը եաք շշուկներէ աւելի որոշ ուրուագիծերով հրապարակ իջաւ նոյն բնոյթի այլ լրատուութիւն մը ուր վրկին անուն չէր տրուեր, ոչ ալ ստոյգ թուական եւայլն, բայց կը խօսուէր օրինակ՝ «բարձրաստիճան ղեկավար»ի մը կատարած բարեխօսութեան մասին: Այս մշուշոտ ոլորտին մէջ առաջին օրէն միակ բացառութիւնը եղաւ Արտաքին Առեւտուրի նախկին նախարար Ե. Ստեփանեանի պարագան: Ան Հայաստանի նման երկրի մը համար շատ կարեւոր նկատուելու արժանի հանրապետական գումարով մը անյայտացաւ օր մը. արդարօրէն մեծ էր տպաւորութիւնը ... յատկապէս Սփիւռքի մէջ: Հոն ուր զանգուածներ այլադոյն կոչերով ամէն օր կը հրաւիրուէին Հայաստանի սա կամ նա մարզին օժանդակութիւն բերելու. ու այդ կոչերը երբեմն ալ բաւական անորոշ նպատակներով ոչ մէկ նուիրականութեան կը խնայէին մարդոց զգայնութիւնները թրթռացնելու համար: Այսպէս, Սփիւռքցին կանչուեցաւ տալու միշտ աւելի, միշտ անսակարկ, յանուն ցուրտին դէմ պայքարին, յանուն զինուորին որ խրբեւ թէ «անօթի» էր...: Իսկ Հայաստանաբնակը, առօրեայ կեանքի պայքարին մէջ, հասկնալի է որ նուազագոյն տրամադրութիւնն իսկ պիտի չունենար ոչ մտահոգուելու, ոչ իսկ հետաքրքրուելու Ե. Ստեփանեաններու օրէ օր ստուարացող շարքով:

Այս վերջին ազդակը ոչինչով բնոյթ փոխեց երբ իւրացումներու, չարաշահումներու մեծ մասով անանուն հրապարակումները նորագոյն զարգացումով մը առընչուեցան իշխանութեան բարձրագոյն մակարդակի անձնաւորութիւններու: Հասկնալի է որ խօսքը կը վերաբերի Մանուչարեան -- Սիրադեղեան ճակատումին: Անով կատարուած ամբաստանութիւնները եւս ունէին նոյն մակարդակի յատակ հասցէներ: Լուրջ նորութիւն մը արձանագրուած ըլլալով այս փուլին, քանի որ թէ՛ դատախազութեան քննիչ խումբ մը եւ թէ Խորհրդարանական յանձնախումբ մը կազմուած է, մեծ յոյսեր չի թելադրեր ան -- թերեւս նախընթացներու տխուր փորձով--:

Ժխտականներու այս ծաւալուն շրջանակին քով, դրական մօտեցում մը նշմարելու յատկանիշը կը բերէ նոր նախընթաց մը: Հայաստանեան մամուլի անունները արձանագրեցին Փետրուար 15--ին Երեւանի «Զուարթնոց» օդակայանը տեղի ունեցած միջադէպի մը: Գրըւեցաւ թէ «Ազգային անվտանգութեան վարչութեան» պաշտօնեաները յաջողած են արգելք ըլլալ պետական գաղտնիք պարունակող տեղեկութիւններու «արտադաղթ»ին: Այդ տեղեկութիւնները համակարգիչներու վեց տիսքէթներու, փաստաթուղթերու ձեւով գտնուած էին Հայաստանի նախագահին Ազգային ապահովութեան գլխաւոր խորհրդականին Ա. տեղակալ՝ Վահան Աւագեանի կնոջ պայուսակներուն մէջ: Ան բռնած էր թէ կ՚երթայ Մոսկուա, միանալու իր ամուսնին որուն փափաքին ընդառաջելով կը տանի տիսքէթներն ու փաստաթուղթերը:

Այս մասին նորագոյն տեղեկութիւնները կը հաղորդէր Մարտ 19-ի «Ազգ»ը, գրելով Ազգային ապահովութեան վարչութեան պետի պաշտօնակատար Դաւիթ Շահնազարեանի եւ լրագրողներու հանդիպումին մասին որ տեղի ունեցած էր նախորդ օրը: Դէպքէն եաք յատուկ յանձնաժողով ստեղծուած էր ու լուրջ ուսումնասիրութեան ենթարկած՝ գրաւուած իրերը: Տրուած պաշտօնական եզրակացութեան համաձայն, անոնք կը պարունակէին երկրին պետական գաղտնիք հանդիսացող «յոյժ գաղտնի» ծածկագիր ունեցող տեղեկութիւններ: Ինչպէս կ՚երեւի, այս պատահարը երկրորդ տեսակէտով մըն ալ նախընթացի բնոյթ ունի. մինչ այդ դուրս տարուածները ուղղակի նիւթական արժէք ներկայացնող առարկաներ էին, իսկ հոս, եթէ նոյնիսկ վախճանական նպատակը նոյնն է, առոր որպէս միջոց ընտրուածը քիչ մը աւելի նշանակութիւն կը ներկայացնէ, քան՝ պաստառներ, քանի մը միլիոն տոլարը կամ պատմական արժէքով մետաղադրամներ, եւայլն: Հաւանաբար ճիշդ ա՛յս պարագային բերումով է որ մաքսատունը չեղած է սովորական իր «ազատամտութենէն»:

Այս փուլէն եաք, նախագահի աշխատակազմի ղեկավարութեան կողմէ Վահան Աւագեանի պաշտօնապէս կ՚առաջարկուի վերադառնալ Երեւան: Խնդրոյ առարկայ պաշտօնատարին պատասխանը այն կ՚ըլլայ որ ինք ՀԱՊ-ի երկիրներու սահմաններէն դուրս կը գտնուի եւ այլ պետութիւններու հովանաւորութեան տակ: Այդ պատասխանին վրայ, քրէական գործ յարուցուած է եւ քննիչ խումբ կազմուած: Դ. Շահնազարեան ըսել է եաք թէ Մարտ 12--ին եւ 15--ին պուլկարական թերթի մը մէջ լոյս տեսած յօդուածներ տեղ տուած էին Վ. Աւագեանի պնդումներուն, եզրակացուցած է թէ փնտռուած անձը Պուլկարիա կը գտնուի եւ թէ Հայաստան պաշտօնապէս դիմած է, սակայն տակաւին պատասխան չէ ստացած:

Ակէ անդին, հարցը տեղական բնոյթով կը ներկայանայ ու մամուլը հաւանօրէն պիտի շարունակէ արձագանգել Աւագեանի գործին յետագայ փուլերուն:

Ընդհանուր մտահոգութեան տէր հասցէներու համար կարեւորը այդ փուլերը չեն այնքան, որքան ուրախալի նախընթացի մը յայտնութիւնը, եթէ նոյնիսկ մեծ յապաղումով կը հասնի ան:

Կայ միայն փոքրիկ, այլ ուրախութիւնը պղտորող պարագայ մը: Իսկապէ՞ս մաքսատան պաշտօնեաներու օրինակելի պարտաճանաչութեան արդիւնք է վերոյիշեալ յայտնաբերումը որուն ենթական այնքան բարձրաստիճան դէմք մըն է, թէ անոր կնոջ մօտ նման արարքներու համար ընկալեալ ճարպիկութեան պակասն է որ բացայայտելու տուեալ եղած է այնքան ծանրակշիռ պարագաներու:

Հետաքրքրական է նաեւ զուգահեռը որ կը պարտադրուի Ե. Ստեփանեանի ու Վ. Աւագեանի միջադէպերուն միջեւ. առաջինին մասին մինչեւ այսօր այնքան ըրծախնդրութեամբ պահուած լռութիւնը ու երկրորդին հանդէպ ձեռնարկուած օրինական հետապնդումը, շշուկներէ ու մամուլէն հեռու մնացած շատ բաներու գոյութեան վկայութիւնը կ՚ըլլան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՅՈՒՄ

Միջին Ասիան կամ Թուրքիստանը հայկական հնագոյն գաղթօճախներից է: Առաջին վկայութիւնը Հայերի ներկայութեան մասին այս տարածաշրջանում հասնում է մինչեւ չորրորդ դար: Այնուհետեւ 7-րդ դարի Հայոց պատմիչ Սեբէոսը վկայում է, թէ Պարսից շահը 600-ական թուականներին Հայոց զօրավար Սմբատ Բագրատունուն կարգում է Միջին Ասիայի մարզպան: Պատմիչը վկայում է, որ հայ զօրավարի զօրքում մեծ է եղել թիւը նաեւ ոչ զօրական մարդկանց, որոնք այնտեղ մնալով ստեղծել են անգամ իրենց եկեղեցական - կրօնական վարչութիւնը: Ըստ որոշ աղբիւրների Սմբատ Բագրատունու մարզպանութեան տարիներին Միջին Ասիայում Հայերը հիմնել են հայկական քաղաք:

Մեծ թուով Հայեր դէպի այս տարածաշրջան են քշուել 14-րդ դարում:

1380-ական թուականներին Լենկ Թիմուրի աւարառու զօրախմբերը արշաւում են Հայաստան՝ իրենց ճանապարհին աւերելով շատ ու շատ բնակավայրեր: Տունդարձի ճանապարհին Լենկ Թիմուրը հրի ու սրի մատնելով դէպի Սամարղանդ է քշում բազմահարիւր Հայերի: Գերեալների մէջ է լինում նաեւ Կարապետ Ջուղայեցի արեղան, որը յետագայում դառնում է Սամարղանդ քշուած քրիստոնեաների եպիսկոպոս:

Թէեւ Հայութիւնը, ինչպէս տեսանք, բազում դարերի ներկայութիւն է եղել Միջին Ասիայում, այնուհանդերձ հայկական կազմակերպուած կեանք այս տարածաշրջանում սկսւում է 19-րդ դարի երկրորդ կէսից: Սկսած 1880-ական թուականներից, թէ՛ Արեւմտեան Հայաստանից եւ թէ՛ Արեւելեան Հայաստանից դէպի այդ տարածաշրջան են գաղթում հազարաւոր Հայեր: Եւ եթէ 1880-ական թուականների սկզբին Հայութեան թիւը այստեղ հասնում էր ընդամէնը 3 հազարի, ապա 1912-13 թուականներին Հայութիւնը կազմում է շուրջ 20--22 հազար, որոնք հիմնականում ապրում էին Աշխաբադ, Մարի, Կրասնավոդսկ, Սամարղանդ, Տաշքենդ եւ այլ քաղաքներում:

Բնականաբար, ինչպէս այլ վայրերում, Միջին Ասիա գաղթած Հայերը եւս իրենց առաջին պարտականութիւնն են նըկատում կառուցել եկեղեցիներ ու աղօթատներ եւ նրանց կից նաեւ դպրոցներ ու վարժարաններ: 20-րդ դարի սկզբում գործող եկեղեցիներ ու աղօթատներ կային վերոյիշեալ բոլոր քաղաքներում: Ըստ արխիւային փաստաթղթերի 1910 -- 1920 թուականներին Միջին Ասիայում իրենց առաքելութիւնն են ծաւալել շուրջ 15 եկեղեցականներ:

Սկզբնական շրջանում Միջին Ասիայի եկեղեցիները մաս էին կազմում Շամախի (Ադրբեջան) Հայոց թեմական վարչութեան, սակայն Ցարական Ռուսաստանի իշխանութիւնների ստիպմամբ այս եկեղեցիները փոխանցւում են Աստրախանի Հայոց թեմական վարչութեան հովանու ներքոյ: Ցարական իշխանութիւնները այս քայլով նպատակ ունէին որքան հնարաւոր է տեղի Հայութեանը հեռու պահել Հայաստանում ծաւալուող յեղափոխական խմորումներից: Ռուսական պաշտօնեաների գաղտնի գրութիւններում հայ հոգեւորականութիւնը մեղադրւում էր ազգային ազատագրական մղումներին սատարելու եւ մասնակցելու գործում:

Նախաբոլշեւիկեան շրջանում Միջին Ասիայում աշխոյժ էր նաեւ Հայոց մշակութային կեանքը: Տարբեր քաղաքներում բեմադրւում էին հայկական ներկայացումներ: Միջին Ասիայում հիւրախաղերով հանդէս են եկել նշանաւոր արտիստներ Սիրանոյշը, Յովհաննէս Աբէլեանը, Սրմէն Արմէնեանը եւ ուրիշներ, որոնք տեղական ուժերի հետ միասին մի քանի ներկայացումներ են տուել այլեւայլ քաղաքներում:

Առաջին ներկայացման մասին վկայութիւնը վերաբերւում է 1880 թուականին, երբ Աշխաբադում բեմադրւում է «Ղարաբաղեան Աստղագէտ» դրաման:

Տեղին է նշել, որ 1915 թուականին, Արեւմտեան Հայաստանում կազմակերպըւած հայկական ջարդերի ահասարսուռ օրերին Սամարղանդում բեմադրուել է Րաֆֆու «Խենթը» պատմահայրենասիրական վէպը:

Մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը Հայերը մեծ դեր ու նպաստ են ունեցել նաեւ Միջին Ասիայի տնտեսական կեանքի այլեւայլ բնագաւառներում: Հայ գործարարներն ու արդիւնահանողները իրենց ձեռքում էին պահում բամպակի, նաւթի, ելեկտրականութեան արտադրըման ու արդիւնահանման մի զգալի մասը: Մեծ էր թիւը նաեւ հայ գիտնականների, արուեստագէտների, բժիշկների եւ այլ մասնագէտների:

Բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնից յետոյ թէեւ Հայերի թիւը ի հաշիւ Ղարաբաղից, Զանգեզուրից եւ Հայաստանի այլ շրջաններից գաղթած Հայութեան բազմաթիւ անգամներ մեծացաւ, այնուամենայնիւ նրանց հոգեւոր -- մշակութային եւ ազգային կեանքը անկում ապրեց: Աստիճանաբար մէկը միւսի յետեւից փակուեցին գրեթէ բոլոր եկեղեցիներն ու դպրոցները: 1940 թուականին արդէն ոչ մի գործող եկեղեցի կամ դպրոց Միջին Ասիայի տարածքում գոյութիւն չունէր:

Այս կացութիւնը շարունակուեց մինչեւ 1993 թուական:

Այսօր Միջին Ասիայի նախկին Խորհրդային Միութեան մաս կազմող հինգ նորանկախ Հանրապետութիւններում ապրում են շուրջ 160 -- 170 հազար Հայեր, ընդ որում՝ մօտ 60-65 հազար՝ Թիւրքմէնիստանում, մօտ 55-60 հազար՝ Ուզբէկստանում, շուրջ 22-25 հազար՝ Ղազախստանում (*), 4-5 հազար Կիրգիզստանում եւ շուրջ 2-3 հազար՝ Տաճիկստանում: Թէեւ Տաճիկստանում մինչեւ 1991 թուականին ծայր առած քաղաքացիական պատերազմը, գրեթէ կրկնակի թուով աւելի Հայեր էին ապրում:

Խորհ. Միութեան փլուզումից եւ ազգային Հանրապետութիւնների ստեղծումից յետոյ այս տարածաշրջանի ազգային փոքրամասնութիւններին, ի թիւս որոց նաեւ Հայերին, հնարաւորութիւն տրուեց ստեղծելու եւ կազմակերպելու մշակութային եւ կրօնական կազմակերպութիւններ: Մէկ - երկու տարուայ ընթացքում հայկական մշակութային կազմակերպութիւններ գրանցուեցին Տաշքենդ, Սամարղանդ, Ալմա - Աթա, Կուստանա եւ այլ քաղաքներում: Առայժմ միակ եկեղեցական կազմակերպութիւնը կազմակերպուած ու պետական ճանաչում է ստացած Սամարղանդ (Ուզբէկստան) քաղաքում: Հայկական համայնքին է վերադարձուած 1903 թուականին, Խրիմեան Հայրիկ Կաթողիկոսի ժամանակ կառուցուած աղօթատունը, որը ցաւօք շատ անմխիթար վիճակի մէջ է՝ գրեթէ ամբողջապէս քայքայուած ու խարխըլուած: Ներկայ տնտեսական ծանր կացութիւնն ու սուղ հնարաւորութիւնները առայժմ թոյլ չեն տալիս ամբողջապէս նորոգել ու բարեկարգել այն, այնպէս որ այս եկեղեցին էլ գործող չի կարելի կոչել: Ինչպէս Սամարղանդում, այնպէս էլ Միջին Ասիայի միւս քաղաքներում, Հայութիւնը առայժմ չունի իրեն պատկանող եւ ոչ մի շինութիւն կամ ակումբ: Եկեղեցական կարեւոր տօներին վարձւում են օտար կազմակերպութիւններին պատկանող շինութիւններ, ուր եւ կատարւում են արարողութիւններ: Այս վիճակը անշուշտ գոհացուցիչ չի կարելի համարել եւ տեղի Հայութիւնը ջանքեր է գործադրում թէ եկեղեցականօրէն եւ թէ մշակութային իմաստով աւելի կազմակերպուելու: Մասնաւորաբար Ալմա-Աթա քաղաքում (Ղազախստան) իշխանութիւնների կողմից հողամաս է տրամադրուած եկեղեցի եւ այլ շինութիւններ կառուցելու համար, արդէն պատրաստ են եկեղեցու կառուցման նախագծերը, մի քանի բարերարների կողմից տրամադրուած է նաեւ եկեղեցու կառուցման գրեթէ ողջ դրամը եւ մօտ ապագային կը սկսուի նրա կառուցումը: Եկեղեցու կողքին կառուցուելու է նաեւ հովուատուն, որն իր մէջ սենեակներ է ունենալու նաեւ կիրակնօրեայ վարժարանի համար: Նմանատիպ նպատակներ ունեն նաեւ Աշխաբադի (Թիւրքմէնիստան) եւ Կուստանայի (Ղազախստան) Հայերը:

Մնում է յուսալ, որ բարենպաստ քաղաքական պայմանների դէպքում, շատ մօտ ապագային, տեղի Հայութեան երազանքները իրականութիւն կը դառնան եւ նրանք կը կարողանան իրենց կեանքը ազգային - եկեղեցական իմաստով լաւագոյնս կազմակերպել:

Միջին Ասիայի հինգ նորանկախ Հանրապետութիւններից չորսի բնիկ ժողովուրդները թուրքական ծագում ունեն: Նրանց լեզուները պատկանում են թուրքական լեզուախմբի տարբեր ճիւղերին: Ունենալով անշուշտ լեզուական զգալի տարբերութիւններ, այնուհանդերձ այս ժողովուրդները գրեթէ ամբողջապէս հասկանում են միմեանց: Միւս Հանրապետութեան (Տաճիկստան) բնիկ ժողովուրդը պարսկական ծագում ունի եւ նրա լեզուն ոչ մի առնչութիւն չունի թուրքական լեզուախմբի հետ, այլ պատկանում է իրանական ճիւղին: Բոլոր հինգ

(*) Ղազախստանի Հայութիւնը հիմնականում 1937 - 1949 թթ. ստալինեան շրջանում Հայաստանից կամ խորհրդային Միութեան այլ վայրերից բռնաքշուած Հայերն են ու նրանց զաւակները:

ժողովուրդներն էլ մուսուլմանական կրօնի հետեւորդներ են:

Բացի բնիկ ժողովուրդներից, այս տարածքի վրայ շատ մեծ է թիւը Ռուսների, Գերմանացիների, Կորէացիների, Հրեաների եւ այլ ժողովուրդների: Ղազախստանում ոչ բնիկ ժողովուրդները իրենց թուաքանակով նոյնիսկ գերազանցում են բնիկ ժողովրդին: Սակայն բոլոր Հանրապետութիւններում կարեւոր պետական ու հասարակական պաշտօնները զբաղեցնում են տեղացի մասնագէտները: Շատ փոքր է թիւը ոչ բնիկ պաշտօնեաների, առաւել եւս Հայերի: Թէեւ պէտք է նշել, որ Հայութեան մէջ քիչ չէ թիւը մասնագէտ գիտնականների, տնտեսագէտների, արուեստագէտների, բժիշկների եւ գիտութեան այլ բնագաւառների աշխատողների, որոնք լաւ վարկ ու համբաւ ունեն:

Վերջին մի քանի տարիների ընձեռած տնտեսական ազատութիւնները Հայերին եւս հնարաւորութիւն տուեցին յաջողութիւնների հասնել առեւտուրի մարզում, ստեղծուեցին Հայերին պատկանող մի շարք մեծ կամ փոքր առեւտրական ընկերութիւններ:

Թէեւ Հայութեան նկատմամբ որոշակի ...ւոր վերաբերմունք կայ տեղացի ժողովուրդների կողմից, այնուհանդերձ չի կարելի ասել, թէ Հայութեան նկատմամբ ճնշում կայ: Սակայն, նկատի ունենալով ներկայ անորոշ քաղաքական կացութիւնն ու այլ նկատառումներ, Հայերի մի զգալի մասը Միջին Ասիայից տեղափոխւում է Ռուսաստան եւ այլ քրիստոնեայ Հանրապետութիւններ, նաեւ Հայաստան, որտեղ նրանք իրենց անշուշտ համեմատաբար աւելի ապահով են զգում:

ՍԵՐՈՎԲԷ ՎՐԴ. ԻՍԱԽԱՆԵԱՆ
Հոգեւոր Տեսուչ
Միջին Ասիայի Հայոց

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱՐԵԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՑ

հրամանաւ Տ.Տ. Վազգէն Առաջնոյ Վեհափառ եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց

ՎԱԶԷ Ծ. Վ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Երեւան, 1993

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարտ 18 եւ 19-ին կայացաւ գիտաժողով մը Սփիւռք եւ երկլեզուութիւն բնաբանով, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Իր լուրջ պատրաստութեամբ, բարձր մակարդակի կատարումով ու բացած հեռանկարով այս գիտաժողովը բացառիկ էր ըստ ամենայնի եւ արժանի՝ յատուկ ուշադրութեան:

Գիտաժողովին կը մասնակցէին մասնագէտներ Հայաստանէն, Լիբանանէն եւ անշուշտ Ֆրանսայէն: Հանդիպումը կը ներկայացնէր լեզուաբանական, ընկերային եւ մանկավարժական բացայայտ հետաքրքրութիւն: Անոր արդիւնքները կրնան օգտակար ըլլալ ամբողջ Սփիւռքին, որովհետեւ ամբողջ Սփիւռքի մէջ կը դրուին ազգային - մշակութային հարցեր, ատոնք նման են անպայման, եթէ նոյնիսկ նոյները չեն ճշգրտօրէն:

Գիտաժողովի կառոյցը բնորոշ էր ու նպատակայարմար. ան ունէր չորս ենթաբաժիններ՝ երկուքական հաղորդումով:

Առաջինը զուտ լեզուական էր եւ կ'ընդգրկէր գիտական երկու զեկուցում Ֆրանսերէնի եւ հայերէնի համեմատական ուսումնասիրութեան եւ լեզուական փոխազդեցութիւններու վերհանումի նուիրուած: Դասախօսներն էին Անահիտ Տօնապետեան եւ Ռոպէր Տէր-Մերկերեան:

Երկրորդ ենթաբաժինը զեկուցական էր. Սեդա Պիպէռեան ներկայացուց Համազգայինի Մարսէյլի Կրթական Կեդրոնին 13-ամեայ փորձառութիւնը եւ Մարթէն Փաշայեան՝ Գիւմրիի Ֆրանսական թեքումով դպրոցի իրագործումներն ու ծրագիրները:

Երրորդ ենթաբաժինը երկձայն հաղորդում մըն էր երկլեզու արտայայտութեան իւրացումին մասին՝ Մարկ. Նշանեանի եւ Անահիտ Կարմիրեանի կողմէ:

Չորրորդ եւ վերջին ենթաբաժինը ունէր գործնապաշտ բնոյթ: Լուսին Մալքեան անդրադարձաւ երկլեզու դաստիարակութեան դերին պզտիկի կազմաւորումին մէջ եւ Գրիգոր Շահինեան փորձեց պատասխանել «կատարեալ երկլեզուութիւնը հնարաւո՞ր է արդեօք» հարցումին եւ անոր տրուելիք պատասխանի մանկավարժական հետեւութիւններուն:

Հաղորդումները Ֆրանսերէն էին, բայց երբեմն հայերէնը կը միջամտէր, յատկապէս կարգ մը հարցում -- պատասխաններու պարագային: Շուրջ հարիւր հոգի ներկայ էին մշակութային այս միջոցառումին ու գովելի լրջութեամբ կը հետեւէին անոր զարգացումին:

Մամուլի ասուլիս մը, քոքթէյլ մը եւ հաւաքական ճաշ եւ ընթրիք կը լրացնէին գիտաժողովը ու կը ներկայացնէին անոր տեղեկատուական եւ ընկերային երեսը:

Այս ամբողջը ձեռնհասօրէն կը ղեկավարուէր Րաֆֆի Արզումանեանի կողմէ:

Համազգայինի այս գիտաժողովը լուրջ յաջողութիւն մըն է իր երրեակ երեսներով. ան պատրաստուած էր բծախնդրօրէն, օգտակար եղաւ խօսք առնողներուն եւ ունկնդիրներուն եւ վստահաբար օգտակար պիտի ըլլայ ընթերցողներուն, երբ տպուի անոր նուիրուած հատորը:

Քիչ անգամ, մեր մէջ, հանրային նախաձեռնութիւն մը կ'ունենայ այս լրջութիւնը եւ անմիջական ու հեռանկարային այս օգտակարութիւնը: Ջերմօրէն շնորհաւորելի են այս ձեռնարկին ետին կանգնող բոլոր անձերը:

Գ. Շ.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-36-

«ԿԵԴՐՈՆԱՑԱԾ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ»

Այս վերնագիրը հակնաւ կրնաք
ամէնէն առաջ իր պարզ ձեւին տակ. --
երեւութապէս շատ անմեղունակ
ժողովրդավար պիտակով դիմակ,
զոր կը գործածեն ուրպէսզի պահեն
մենատիրութեան դէմքը՝ արեւէն:

Մանրամասնութեանց տանող ձեւին տակ
պէտք է մաս առ մաս քննել մեքենան,
տեսնելու համար թէ ժողովական
երեք խաւերով սիստեմ ունի ան:

Առաջինին մէջ պտուտակներ կան:
Ասոնց միշտ կ'ըսեն, թէ շատ կենսական
դեր ունին իրենք, զուտ թարոյական
առումով անշուշտ: Այս իսկ պատճառով՝
պտուտակները յաւելուածաբար
հարկ է որ դառնան նիւթական կռուան
յաջորդ խաւերու գործերուն համար:
Ասոր փոխարէն՝ ի զօրու կ'ըլլան
քովէ քով գալով ընել ժողովներ
եւ քուէարկել վեհ բանաձեւեր,
մանաւանդ զատել պատգամաւորներ,
որ ընտրեն երկրորդ խաւի լծակներ:

Բանաձեւերը յաճախ կը թաղուին
եթէ սրտագին պաշտպաններ չունին
այս մակարդակի հանդիպումներուն,
ուր երրորդ խաւը արդէն օրն ի բուն
ընտրութեան վրայ կը հսկէ արթուն
ի նպաստ սիրած իր լծակներուն:
Ջի ասոնք է որ այդ մեքենայի
մեծ շարժակներուն վերջին զտումի
գործողութիւնը կատարեն պիտի
ըստ բանակցութեանց ընդունուած ձեւի:

Այնուհետեւ զուտ ներքին եւ գաղտնի
պայքար կը սկսի այդ վերնախաւի
շարժակներուն մէջ, թէ որո՞ւն պիտի
յանձնեն բռնակը ընդհանուր սանձի:
Պայքարը կրնայ կապուիլ անուշի,
բայց մերթ կը հասնի մաքրագործումի:
Արդիւնքը նոյնն է, քանի կը կոչուի
«Կեդրոնացած ... (տես վերնագիրը)»:

Յ. Գ. --

Այս սիստեմին մէջ, որ սովետական
մենաշնորհ չէ, պտուտակները
տեւեն առ տեւեն իրար հարց կուտան,
թէ արդեօք իրենք ինչո՞ւ կը դառնան...
Հոգեբանական այս լուրջ պարագան
կ'արժէ ենթարկել անջատ քննութեան,
բայց մաս չի կազմեր զուտ տեխնիկական
պտուտակ -- լծակ -- շարժակ մեքենան
պարզաբանելու առաջադրութեան:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻԷՏ

ԱՆԱՅԻՍ

ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Ամէնէն չնչին յոյսի նշոյլին կառչիլը մարդկային է. բայց այդ պահուն ախոյեան ազգերու երկինքին վրայ լուսաւորութեան պատառ մը իսկ չկար:

Սկսելու վրայ էր նախաբանը ողբերգութեան մը, չորս արարուածով քստմնեցուցիչ ողբերգութեան մը, որուն վերջաբանը ամէնէն բեղուն միտքն անգամ չէր կրնար երեւակայել:

Եւ մենք կը սպասէինք. լուռ հանդիսատես ու կերպով մը՝ դերակատար:

Մայրս որ մինչեւ այն ատեն նախընտրած էր պանդոկի ազատ կեանքը ընտանեկան պարտականութիւններու կաշկանդումէն, պահելով աշխարհիկ սովորութիւնները եւ իր ըմբռնած կերպով ապրելու հաճոյքը, եւ որ սակայն, այդ սպառնալից պահուն զգալով հաւանական անպատեհութիւններ, որոնք կրնային ծընունդ առնել իր շուրջը, եկաւ բնակիլ մեզի հետ, մեր տունը, որ սակաւ ինչ ապահով ապաստանարան մը կը թուէր իրեն:

Այդպէսով ես պէտք էր ըլլայի միութեան գիծը երկու սերունդներու միջեւ, անոնց՝ որոնք, տարիներով բեռնաւոր, չէին կարող ըմբռնել նորածիլներուն պահանջքները, պէտքերը, եռանդները, աւիւնը, եւ անոնց՝ որոնք հազիւ թեւակոխած գիտակից կեանքի սեմէն ներս, տակաւին այգուն լոյսով ողողուած, չէին կրնար տարակուսիլ իսկ թէ յոգնած սրտերը կրնան ըլլալ երբեմն դառնացած եւ խոժոռ:

Պէտք էր հաշտեցնել անցեալն ու ապագան, մոխրագոյն, անժպիտ ներկայի մը մէջ. պէտք էր ամոքել մորմոքը անհետացած բաներու ու յոյսով վարդերանգել գալիք օրերը, առանց զգացնելու իմ նորարոյս բողբոջներուս թէ՝ հաւանականութիւն կար որ խորշակը ընդհուպ փչէ:

***

1915: Հին, խարխուլ, ընդարձակ որբանոց -- վարժարանին վեցերորդ դասարանի բազմաթիւ պատուհաններէն ներս կը խուժէր արեւը, անարգել, ակնախտիղ, ոսկեզօծ ներկելով նոյնիսկ սարդի ոստայնները, (ըստ՝ Վիքթոր Հիւկոյի). պատերը երբեմն իւղաներկ կանանչ, այժմ անգոյն, զարդարուած էին քարտէսներով. մեծ քարետախտակ մը նոյնպէս հինցած, սեւ ներկը տեղ տեղ եղած, գրասեղաններ կարգով, սեղան մը ուսուցչին յատուկ, առջեւը աթոռ մը: Ամէն բան ողորմելի, միայն նօթ մը վայելչասիրութեան. ուսուցչին սեղանին վրայ գաւաթին մէջ քանի մը ծաղիկ, ու պատուհաններէն՝ լոյս. անմիջապէս անդին ծովը, զուարթ, լայնատարած ծովը, ժպտուն, ու կապուտութիւն: Ի՞նչ փոյթ հնութիւնը, տախտակներուն ճարճատիւնը քայլերու տակ, դուռներուն խարխուլ վիճակը եւ ձեղունին ծակերը. սեւցած ձեղունին ծակերը. ի՞նչ փոյթ. երիտասարդութիւն մը կայ հոն չէնչող. յոյսով, աւիւնով առլցուն:

Աշակերտուհիները գրեթէ չափահաս, մեծ մասը որբուհիներ Ատանայի կոտորածէն փրկուած, կանխահասօրէն զարգացած մարմնով, սիրուն գլուխներ, գէշ սանտրուած մազերով, սեւ գոգնոցներ հագած, ոմանք վիզերնին ճերմակ օձիքով: Կան՝ որ ժպտադէմ են, կան՝ որ խոժոռ, կարծես կռուասէր: Դասարանը ունի այն մասնաւոր անախորժ հոտը որ ընդհանրապէս դպրոցի սրահներուն յատուկ է եւ մասնաւորապէս հայ վարժարաններուն:

Ինծ աթոռ մը տուած էին ուսուցչին աթոռին մօտ, որովհետեւ երբեմն կ'այցելէի այդ որբանոց -- վարժարանը. շատ անգամ կ'օգնէի խնամակալ մարմնոյն. կը շահագրգռուէի սանուհիներով, նոյնիսկ ծառայութիւններ կը մատուցանէի հաստատութեան:

Մանաւանդ հաճելի էր ինծ համար ներկայ ըլլալ նախընտրած ուսուցիչներուս դասաւանդութեանց: Այս բացառութիւնը կը վայելէի իբրեւ մասնաւորապէս գրականութեան ծառայող մը, այլապէս, ուսուցիչներուն հաճոյ չէր որ տիկիններէն մէկը ներկայ ըլլար դասերուն:

Այդ օրը կարծես դասարանը բացառիկ զուարթութեամբ մը ոգեւորուած էր: Ծովին փափուկ դրացնութի՞ւնը, արեւուն մասնաւոր փա՞յլը թէ հակասութիւնը գալիք օրերուն:

Սեղանին առջեւ նստած էր Դանիէլ Վարուժան, գրականութեան ուսուցիչը, զոր սանուհիները կը պաշտէին: Համակրելի էր այդ երիտասարդ ուսուցիչը որ քերթողի լուսաւէտ ցոլքեր կը կրէր գլխուն շուրջը: Ամէնէն պարզ բացատրութիւնը կարծես փայլուն նշանակութիւն մը կ'առնէր անոր բերնին մէջ: Իր բանաստեղծութիւններուն հմայքը կը ծածանէր դասարանին մէջ եւ գեղարուեստական նօթ մը կուտար իր դասաւանդութեան:

Տիկին Սրբուհի Տիւսաբի գործերուն մասին կը խօսէր ան, մանաւանդ Մայտային եւ դրուագներ կը կարդար:

Իրաւ է որ այդ քիչ մը հինցած ոճը եւ գրաբարախառն լեզուն՝ երիտասարդ բանաստեղծին բերնէն արտասանուած, անոր՝ որ ա՛յնքան զմայլելի աշխարհաբարով մը գրած էր իր երգերը, քիչ մը տարօրինակ տպաւորութիւն կ'ընէին: Ինծ կը թուէր նաեւ թէ ինք տեսակ մը խծբծանք կը դնէր դէպի անուշիկ վաղեմի գրագիտուհիին վէպերը: Ինչո՞ւ սակայն տակաւին այդ գամելու անկարող միտքերուն առջեւ պարզել թեթեւ սայթաքումները, առաջին արեւմտահայ գրող կնոջ, որ արիութիւնը ունեցած էր հրապարակ իջնելու ու իր սեռին պարտադրուած կաշկանդումներուն դէմ բողոքի ձայն բարձրացնելու:

Իմ յարգանքս դէպի տիկին Տիւսաբ, կողմնակալութեան արդիւնք չէր. այլ՝ հիմնուած էր կարծիքին վրայ իրեն ժամանակակից ուսուցիչներէն կարողագոյնին, Թովմաս Թերզեանի: Մօտէն ճանչցած գրագիտուհին, տեղեակ անոր կեանքին, անոր արժանիքներուն, անոր տառապանքներուն, ամուսնական կեանքին պատրանաթափութիւններուն, տեղեակ նաեւ, այն մի միայն մտաւոր չնաշխարհիկ զգացումին՝ որ զինքը կը միացնէր հայ մեծ բանաստեղծներէն սիրելագոյնին՝ Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանին, որուն համար ունեցած խորունկ հիացումէն մղուած, արդէն չափահաս, սորված էր հայերէն լեզուն հիմնովին. (Ֆրանսական դաստիարակութիւն առած ըլլալուն՝ կանխաւ իր զարգացումին մէջ խնամք չէր տարուած մայրենի լեզուի աւանդութեան):

(Շար. 72)

Տիկին Գարեգին Փիլիպպոսեան,
Տէր եւ Տիկին Ռէմոն Տիւփրէ,
Քրիսթին եւ Մաքս,
Ֆապրիս եւ Գաթրին,
Այրի Տիկին Խաչիկ Պզտիկեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրպէր Ալակէօզեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Պզտիկեան եւ աղջիկը
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, մօր-եղբօր, եւ ազգականին՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՓԻԼԻՊՊՈՍԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Մարտ 26-ին, 87 տարեկանին, Պլան-Մենիլ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Ապրիլ 7, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս. Յովհ. -- Մկրտիչ Եկեղեցին 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լիլայի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Տեղւոյն վրայ կարելիութիւն կայ փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ յանձնելու ի նպաստ խլիրդի դէմ պայքարին (chèques à l'ordre de l'A.R.C. Villejuif).

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Խաչիկ Պզտիկեանի եւ ողբացեալին ընտանիքին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 7, Տօն Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳՐՎԸԳԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14·30-ին, սովորական հաւաքատեղին:

Անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը յետաձգած է իր ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բժշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ: Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են:

(Շար. Ա. էջէն)

թիւնը գործազուրկերու թիւը 3 միլիոն 312·300-ի կը բերէ, պաշտօնական տուեալներով: Երիտասարդներու գործազրկութիւնը զգալի յաւելում կը կրէ՝ ամիսը 1,05%:

ՍԵԼԱՆԻԿԻ մէջ, հարիւր հազարաւորներ տողանցած են, Մարտ 31-ին, բողոքելու համար այն ճնշումներուն դէմ զորս Եւրոպացիք կ'ընեն Յունաստանի վրայ որպէսզի վերցնէ Մակեդոնիոյ շրջափակումը: Ամէն տեղ փակ էր (խանութ, պաշտօնատուն, դպրոց եւայլն), որպէսզի բազմութիւնը չատ ըլլայ: Տողանցքին գլխաւոր լոզունգն էր՝ «Մակեդոնիան Յոյն է»:

ԱՆԳԼԻԱ խստիւ կերպով կը քննադատէ Տիկին Միթերանը որու նախաձեռնութիւնը (ՄԱԿ-ի քարտուղարին յանձնել նոպէլեան 12 դափնեկիրներու նամակը Քիւրտերու ի նպաստ) «ցաւալի եւ ձախող է»: Նամակը ստորագրողներու մէջն էին Տալայ Լամա, Պէթի Ուիլիըմս, Էլի Վիզէլ եւայլն, եւայլն,

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային ժողովի նախագահը Հիւսամէթթին Ճինտորուք վճռական ոճով աղդարարութիւն մը ըրած է խաղաղական կուսակցութեան որ «փորձութիւնը չունենայ իր պրեսակերպը պարտադրելու մեծամասնութեան»:

Օր. Անի Մէքիքեր,
Տէր եւ Տիկին Նորայր Մէքիքեր եւ զաւակները,
Պր. Արի Մէքիքեր եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սոնա-Ֆերտինանտ Մանուկեան եւ զաւակները,
Տիկին Նատիա Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Սիման-Լիւծա Պալեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Գարին-Էրնէսթօ Քաչչիա եւ զաւակը,
Տիկին Գլառա Տուխանեան եւ զաւակները,
Տիկին Շաքէ Գալայճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Թորոս Մամբրէլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ալին-Իսահակ Գալէնտէրեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Պալեան, Մինասեան, Մխիթարեան, Ջատիկեան, Պօչնակեան, Ապաճեան, Լիմոնճեան, Քրիստափորեան, Վարժապետեան, Հայրապետեան (Տէմիր), Իլքան, Օգսէն, Գովան ընտանիքները
կը գուժեն իրենց սիրեցեալ մօր; մեծ-մօր, հանիին, քրոջ, տալոջ, հօրաքրոջ, զարմուհիին, կնքամօր, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ
ՄԱՐԻ ՄԷՔԻՔԵՐ-Ի
(Ծնեալ՝ Պալեան)

մահը յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը՝ նախագահութեամբ ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-ի կը կատարուի Ապրիլ 5, Երեքշաբթի օր, ժամը 15-ին Միլանոյի Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար իր ընտանեկան դամբարանը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Խանթեմուրեանի, Տէր եւ Տիկին Լիպարիտ Լուսիկեանի, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Խանթեմուրեանի եւ իրենց զաւակներուն, իրենց հօր եւ մեծ-հօր մահուան առթիւ:

Այս տխուր առիթով, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Ողբացեալին զաւակները 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան 400 Ֆր., Պր. Խօրտէքեան, Պր. Նազարէթ Տէրտէրեան, Պր. Արթին (Մարսէյլ), Պր. Արիս Դէճիրեան (Մարսէյլ), Պր. Մարգար Դէճիրեան (Մարսէյլ) 200--ական Ֆր., Տէր և Տիկին Նշան Սայրին 100 Ֆր. և 200 Ֆր. (Արցախի համար), Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կիւլ (200 Ֆր. Արցախի համար):

Նոյն առթիւ՝ Պալ եւ Գարաթ ընտանիքները 300 եւ 200 Ֆր. կը նուիրեն Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցիին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ. -- Տիկին Հայկանոյշ Սերոբեան իր ամուսնոյն՝ Սուրէն Սերոբեանի մահուան Դ. տարելիցին ի յիշատակ 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՀԱՅ ԱՑՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (Գ.)
(Միջին Արեւելքի եւ Եւրոպայի յատուկ)

Ներկայ հաղորդագրութեամբ կու գանք յայտնելու, թէ Գ. հատորի նիւթերը գրեթէ ամբողջացած են: Կ'ուզենք յիշեցնել, թէ Գ. հատորը պիտի ընդգրկէ 1953-էն 1993 ժամանակահատուածը միայն եւ պիտի բովանդակէ հայրենակցական գործունէութիւնները Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ. նաեւ՝ կենսագրութիւնները այնթապցի եկեղեցականներու, կրթական մշակներու, արուեստագէտներու եւ անոնց, որոնք բարոյապէս կամ նիւթապէս օգտակար եղած են Հայաստանին կամ Հայութեան, ինչպէս նաեւ ազատ ասպարէզի մասնագէտները (բժիշկ, դեղագործ, ճարտարապետ, ճարտարագէտ, փաստաբան եւայլն), եթէ նոյնիսկ չեն ունեցած ազգային գործունէութիւն, նկատի առնելով, որ կը բարձրացնեն Հայութեան մտաւորական մակարդակը:

Արդ, կոչ կ'ընենք մեր հայրենակիցներուն, որ առաւելագոյն մինչեւ 1994 Յունիս 30 հաճին ստորեւ տրուած հասցէին հասցնել հարցաթերթիկները: Իսկ անոնք, որոնց կարելի չեղաւ հարցաթերթիկ ուղարկել, թող ներողամիտ գտնըւին, եւ իրենց կենսագրութիւններն ու նըկարները հաճին հասցնել մեզի, Գ. հատորի բովանդակութեան շուրջ տրուած բացատրութիւնները նկատի առնելով ընականաբար: Յունիս 30-էն ետք ստացուած գրութիւնները նկատի պիտի չառնուին:

Գրութիւններուն զտումը եւ դասաւորումը պիտի կատարուին խմբագրական օժանդակ յանձնախումբին կողմէ:

ՀԱՅ ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵՆԱՊԵՏ՝
ԺԱԳ ԱՊԱՃԵԱՆ
ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ՝
ՓՐՈՖ. ՍԻԼՎԱ ԳԱՐԱՅԵԱՆ

Հասցէներ՝
Mr. Armen Haroutunian
Maguy-el-Haj St, Amanos, Beirut, Lebanon
P.O.Box 11-66-77 Beirut, Lebanon
Հեռ. 265-449, 324617 (բն.)

M. Kevork Bakerdjian
35, rue de Trévise, 75009 Paris, France

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

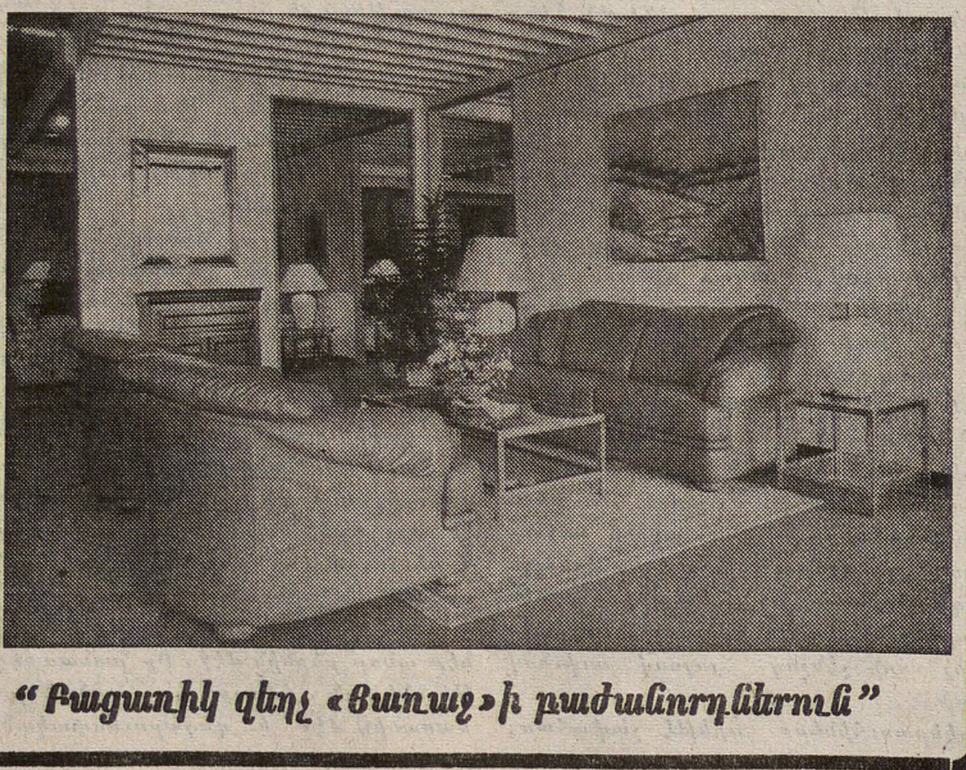

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

-ԿՈՉ-

Սիրելի հայրենակից,

Երեք տարի իսկ չկայ, որ Հայաստանը կ'ապրի իբրեւ ինքնուրոյն միաւոր, իբրեւ անկախ Պետութիւն: Իրականացած է Հայութեան տասնամեակներու երազը: Հայրենի ժողովուրդի եւ կառավարութեան ամէնօրեայ ջանքերու ու տառապանքով աշխարհի քարտէսին վրայ վերածնած է նոր պետութիւն մը, մե՛ր, Հայաստանի Հանրապետութիւնը:

Նորաստեղծ այս Հանրապետութիւնը, սակայն, կարիք ունի բարոյական, մասնագիտական եւ նիւթական աջակցութեան: Օգնութեան կարիք ունին, մանաւանդ, Հայաստանի դեսպանատուները: Ամէնուս պարտքն է աջակցիլ անոնց: Չմոռնանք որ մեր դեսպանատունը Հայաստանի ձայնն է Ֆրանսայի մէջ, Հայ ու Ֆրանսական համագործակցութեան գլխաւոր կեդրոնն է ան ու համակարգողը, ինչպէս նաեւ մեր նոր պետականութեան խորհրդանիշը:

Իբրեւ ֆրանսահայ կատարենք մեր պարտքը, ապահովենք մեր դեսպանատան արժանավայել գոյութիւնը, իր լիարժէք ու արդիւնաւէտ աշխատանքը:

Ձեր նուէրները արձանագրել Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատան անունով:

34, Avenue des Champs-Elysées,
75008 Paris

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ եւ յարգանքներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ
ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԱՐՄԻՆ

Forum des Associations Arméniennes de France

COMMUNIQUE

Le Forum des Associations Arméniennes de France a présenté un bilan de son action à une réunion d'information tenue le 20 Mars 1994 à Paris. Les points suivants ont retenu particulièrement l'attention :

— Le succès de l'opération de chauffage de 44 écoles de GUMRI et 202 écoles de EREVAN, qui ont amené l'Union Européenne à encourager le FORUM à prévoir une nouvelle opération de chauffage l'hiver prochain; —

— Les motfs qu ont coindut le FORUM à assigner Bernard LEWIS en justice sur le fondement de l'article 1382 du Code civil, et les conditions à réunir pour assurer la bonne marche du procès;

— Le soutien que le FORUM peut apporter à la réalisation des projets des associations adhérentes concernant l'aide à l'Arménie;

— Les éléments du programme de travail à soumettre à la prochaine Assemblée générale du FORUM.

Le souhait a été formulé par l'assistance unanime que les associations qui épousent les objectifs du FORUM le rejoignent en grand nombre à l'occasion de cette Assemblée générale.

Le 30 Mars

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՐԳԻ-ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՅԹ

մասնակցութեամբ՝
Գ Ա Ր Ո Ւ Ն
Մանկա-պատանեկան երգչախումբի
Ս Ա Ս Ո Ւ Ն -- Ա Ր Ա Գ Ա Ծ
պարախումբ -- նուագախումբի
Կիրակի, Ապրիլ 10, ժամը 15·30-ին
THEATRE DU MOULIN
47, Boulevard Perrin — 13013 Marseille

Յայտագիր. —
ԿՈՄԻՏԱՍ - ԱԼԷՄՇԱՀ - ՇՈՒՊԷՐԹ -
ՇՈՒՄԱՆ - ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ - ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ...

ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 3
DIMANCHE
3 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԻՒ 192

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.298 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.298

ՌԱՀՎԻՐԱՆ

(ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՄԱՆԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 130 ԵՒ ՄԱՀՈՒԱՆ 60 ԱՄԵԱԿՆԵՐԻ ԱՌԹԻՒ)

Գրեց՝
ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Ճարտարապետութեան Տօքթ., փրոֆ.
«Թորոս Թորամանեան»
ակադեմական մրցանակի դափնեկիր

«Եթէ ճարտարապետութիւնը քարացած երաժշտութիւն է, ապա Թորոս ճարտարապետը այդ քարացածը վերածել է կենդանի երգի: Նա մեր հոյակապ աւերակների նոյնքան հոյակապ երգիչն է»:

ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Հայազգի հայագէտների բազմաբեղուն բոյլը 20-րդ դարի սկզբին հարստացաւ եւս մէկ գործիչով: Հայ պատմաբանների, ազգագրագէտների, բանահաւաքների, լեզուի, գրականութեան ու հոգեւոր մշակոյթի այլ բնագաւառների գործիչների թուին աւելացաւ Թորոս Թորամանեանը, որպէսզի լծուի հարազատ ժողովրդի ճարտարապետական գանձարանի գիտական ուսումնասիրութեան սրբազան գործին: Նրա կարիքը հրամայական էր: Ճիշդ է, այդ ուղղութեամբ որոշ գործեր կատարուել էին, մեծ մասամբ օտարազգի գիտնականների կողմից ու մասնագիտական դիրքերից, գիտական շրջանառութեան մէջ մտցնելով երբեմն մերժելի, անհիմն տեսակէտներ, սակայն խիստ կարիք կար ըստ ամենայնի գիտական խորութեամբ անդրադառնալու՝ ճշդելու ու համակարգելու հայ ճարտարապետութեան զարգացման ճշմարիտ ընթացքը, ազգային առանձնայատկութիւնները, հիմնական նուաճումներն ու դրանք ներկայացնել քաղաքակիրթ աշխարհի ուշադրութեանը: Դրա բարձր պատիւը վիճակուեց Թորոս Թորամանեանին: Ցիրաւի չափազանց մեծ է Թորոս Թորամանեանի գիտական վաստակը, մի կատարեալ սխրանք կարելի է համարել: Ինչպէս Մեծն Կոմիտասը ջանադիր հաւաքեց, վերամշակեց ու աշխարհին ներկայացրեց հայ գեղջուկի հոգեկան գանձերից մէկը՝ երգարուեստը, այնպէս էլ Թորոս ճարտարապետը հայկական ճարտարապետութեան ձեւագոյացման տեղական արմատների գաղտնիքները թափանցելով, գիտական կուռ եւ համոզիչ եզրայանգումներով ներկայացաւ քաղաքակիրթ աշխարհին, ստիպելով եւրոպական գիտնականներից ոմանց վերանայելու իրենց առանձին դրոյթները հայ ճարտարապետութեան մասին:

***

Թորոս Յարութիւնի Թորամանեանը ծնուել է 1864 թ. Մարտի 18-ին Արեւմտեան Հայաստանի Շապին-Գարահիսարում, հողագործի ընտանիքում: Կանուխ զրկուելով ծնողներից, բարեկամների օժանդակութեամբ ուսումնառութեան է անցել Կ. Պոլսի Գեղարուեստից ակադեմիայում, 1893 թ. այն աւարտելով ճարտարապետի մասնագիտութեամբ: Որպէս նախագծող ճարտարապետ նախ աշխատել է Պոլսում, ապա փոխադրուելով Բուլկարիա, ապրել ու ստեղծագործել է Վառնա քաղաքում, ուր նրա նախագծով կառուցուել են տասի չափ մենատներ: Սակայն այլընտրանք ունեցաւ իր կեանքի ուղին, տարաւ ուրիշ հորիզոններ: Հրապուրուած դասական ճարտարապետութեան մեծագործութիւններով, նա ուղեւորութիւններ կատարեց դէպի Եգիպտոս ու Յունաստան, ապա փոխադրուելով Փարիզ, իր գիտելիքները լրացնելու նպատակով ունկնդրեց արուեստի ու ճարտարապետութեան ականաւոր պատմաբանների դասախօսութիւնները:

Իր վաղեմի բաղձանքը հայրենի կոթողներին այցելութեան գալն էր, եւ այդ առիթը ստեղծուեց: 1903 թ. ընկերանալով բանասէր Կարապետ Պասմաճեանին, նա Փարիզից Հայաստան եկաւ ու դարձաւ մասնակիցը Զուարթնոց տաճարի պեղումներին, որոնք ձեռնարկուած էին Խաչիկ Վրդ. Տատեանի կողմից ու տարւում էին գիտական ոչ պատշաճ հիմունքներով: 1904 թ. Զուարթնոցից փոխադրուելով Հայաստանի միջնադարեան մայրաքաղաք Անի, դարձաւ ակադեմիկոս Նիկողայոս Մառի հնագիտական արշաւախմբի ամենանուիրեալ ու արդիւնաւէտ անդամներից մէկը: Անին բացուեց նրա առաջ որպէս հէքեաթային մի աշխարհ, արուեստի ու ճարտարապետութեան հրաշք գանձարան: «Ուխտեցի մնալ այստեղ, աշխատել տքնել, մեր ժողովրդին հանճարի չնաշխարհիկ բեկորները՝ փլատակներու եւ գերեզմանական տխուր հողակոյտերու տակէն ազատելով, ցոյց տալ ամբողջ աշխարհին»: Ուխտեց ու հաւատարիմ մնաց դրան մինչեւ իր բեղմնաւոր կեանքի վերջը՝ 1934 թ.:

Շնորհիւ իր աննկուն կամքի, գիտութեանը անսահման նուիրուածութեամբ յաղթահարելով նիւթական անապահով վիճակը, նա տարիներ շարունակ զբաղուեց հայկական ճարտարապետութեան հետազօտութեամբ եւ շնորհիւ իր վերլուծական խորաթափանց ունակութիւնների, հետզհետէ լայն ճանաչման արժանացաւ, «Ես առաւել առողջ լոյս եմ սպասում ճարտարապետական յուշարձանների լեզուից, երբ մենք սովորենք այն հասկանալ: Թորամանեանի մէջ ես տեսնում եմ այդ լեզուի առաջին ուսուցչին», գրել է մեծ հայագէտ, կովկասագէտ եւ արեւելագէտ Նիկողայոս Մառը:

Թորոս Թորամանեանի գիտական մըկրտութիւնն եղաւ Զուարթնոց տաճարի չափագրութիւնն ու դրա նախնական ձեւերի վերակազմութեան նախագիծը: Այն հիմնաւորող բացատրագրի հետ միասին լոյս տեսաւ 1905 թ. «Մուրճ» ամսագրում, ցաւօք դառնութիւններ պատճառելով հեղինակին «ուսեալ» վարդապետներից մէկի եւ առանձին ընդդիմադիրների կողմից: Նրանց արժանի հակահարուած եղաւ, երբ մէկ տարի անց Անիում պեղուեց Սուրբ Գրիգոր (նաեւ Գագկաշէն կոչուած) տաճարը, որը պատմիչների վկայութեամբ 11-րդ դարի սկզբին Գագիկ Ա. Բագրատունու պատուէրով կառուցուել էր Տրդատ ճարտարապետի կողմից: Աւերակներից յայտնաբերուեց Գագիկ Թագաւորի քարակերտ արձանը՝ ձեռքին տաճարի քարակերտ մանրակերտը: Իր եռայարկ ծաւալաձեւերով այն յար ու նման է Թորամանեանի վերակազմութեան նախագծով ներկայացուածին: Դրանով էլ վերջ տրուեց ընդդիմադիրների տարակուսանքին, նպաստեց նախագծի հեղինակի գիտական խորաթափանցութեան լայն ճանաչմանը:

Մինչեւ 1912 թ. աշխատելով Անիում Թորամանեանը չափագրել ու ուսումնասիրել է աշխարհիկ ու եկեղեցական ճարտարապետութեան բազմաթիւ յուշարձաններ, մշակել մի քանիսի վերակազմութեան նախագծերը, ստեղծել բարձրորակ լուսանկարների հարուստ հաւաքածու: Չսահմանափակուելով Զուարթնոց տաճարի եւ Անիի յուշարձանների ուսումնասիրութեամբ, նա նոյն եւ յետագայ տարիներին ընդարձակում է իր հետազօտութիւնների ոլորտը՝ ընդգրկելով Արեւմտեան եւ Արեւելեան Շիրակի, Արագածոտնի, Արարատեան դաշտի բազմաթիւ յուշարձանները:

Սկսած 1905 թ.-ից Թորամանեանը պարբերաբար բազմաթիւ յօդուածներով հանդէս է եկել Երուանդ Լալայեանի «Ազգագրական Հանդէս»ում, Գարեգին Լեւոնեանի «Գեղարուեստ» պարբերականում եւ այլ թերթերում: Արժէքաւոր են «Նամակներ Անիից» յօդուածաշարը, «Էջմիածնի տաճարը» աշխատութիւնը (ռուսերէն լոյս տեսաւ Ն. Մառի թարգմանութեամբ), «Գաւիթ եւ ժամատուն հայոց եկեղեցիների մէջ», «Անի քաղա՞ք թէ ամրոց», «Հայաստանի արքունական եւ իշխանական ապարանքները և անոնց ներքին կենցաղը»: Առանձնապէս նշելու է Արշակ Չօպանեանի «Անահիտ»ում (Փարիզ) 1911 թ., 1-2 համարներում լոյս տեսած նրա «Հայ ճարտարապետութեան շրջանները» խիստ շահեկան եւ ընդարձակ աշխատութիւնը, որում Թորամանեանը համարձակ փորձ է արել շարադրելու հայ ճարտարապետութեան զարգացման ընդհանրական, թէեւ դեռեւս ոչ համապարփակ պատմութիւնը:

Դրա հետ մէկտեղ Թորոս Թորամանեանը հանդէս է գալիս աւելի ծաւալուն աշխատութիւններով: Զուրկ լինելով նիւթական միջոցներից, մեկենասի օժանդակութեամբ կարողանում է 1911 թ. հրատարակել իր «Տեկորի տաճարը» մենագրութիւնը: Դրանում հեղինակը ընդարձակելով այդ նշանաւոր յուշարձանի ուսումնասիրման շրջանակները, վերլուծականօրէն ընդգրկում է վաղ միջնադարեան հայ ճարտարապետութեան պատմութեան յուշարձանների տիպաբանութեան կանոնակարգման սկզբունքային հարցեր:

Գիտական իր մեծ աւանդը Թորամանեանը համեստաբար որակել է որպէս «Արահետի բացում» հայ ճարտարապետութեան պատմութեան գիտական հետազօտման գործում, յոյս յայտնելով որ կը գան ժամանակներ, երբ այն լայն պողոտայ պիտի դառնայ: Իր աշխատութիւններում նա պարբերաբար հանդէս է եկել այն աղաւաղումների ու խեղաթիւրումների դէմ, որ նկատելի է եւրոպական որոշ արուեստաբանների մօտ հայ ճարտարապետութեան գնահատման հարցում: Այդ առթիւ Թորամանեանը գրում է. «Հայոց ճարտարապետութեան եւ գեղարուեստի մասին հայ եւ օտար լեզուներով, շատ տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունի մի ընդարձակ գրականութիւն, սակայն այդ գրականութիւնը աննշան բացառութեամբ լուրջ ուսումնասիրութիւններ չեն»: Միեւնոյն ժամանակ նա իր պարտքն է համարում նաեւ ըստ արժանւոյն գնահատել իւրաքանչիւր հեղինակի ծառայութեան դրական կողմը: Ստորեւ քաղուածաբար մէջբերենք նրա կարծիքները ֆրանսիացի մի քանի գիտնականների մասին նաեւ, գրուատումները նրանց ունեցած դերում հայ ճարտարապետութիւնը Եւրոպայի արուեստագիտութեանը ներկայացնելու գործում:

Տիւպուա տը Մոն Փերոն (նկատի ունի Dubois de Mont Pereaux, Voyage autour du Caucase, vol. 6, Paris, 1839) այդ կատարել է որչափ որ թոյլ կու տայ իր տեսած եւ հաւաքած խիստ համեստ նիւթերը, իսկ Թեքսիէի աշխատութիւնը (Texier Ch. Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie, Paris 1842-1852), «թէ՛ ճկարագրական, թէ՛ գծագրական իրականին անհամապատասխան մասերով ու ժամանակագրական սխալ տեղեկութիւններով, սակայն այս վիճակի մէջ ալ իր ժամանակին անհամեմատ ծառայութիւն մատուցեց Հայոց ճարտարապետութեան, նախ իր գեղեցիկ աշխատութիւնով ու մաքուր տպագրութիւնով համաեւրոպական հետաքրքրութիւն զարթեցուց եւ յետոյ մի քանի նոր ճշմարտութիւններ յայտնագործեց, որոնք միանգամայն յեղաշրջեցին մինչեւ այն ժամանակ տիրող եւ նոյնիսկ անվիճելի համարուող կարծիքները»: Անդրադառնալով ճարտարապետութեան համընդհանուր պատմութեան հանրաճանաչ հեղինակ Օկիւստ Շուազիի (Auguste Choisy Histoire de l'architecture, Paris. tome II, p. 84-86) կարծիքին, որը սխալմամբ հայ ճարտարապետութեան զարգացման շրջանը համարել է 11-12-րդ դարերը, Թորամանեանը դա պարզապէս բացատրել է նրանով, որ Շուազին ծանօթ չի եղել նշուած դարերից առաջ հայ ճարտարապետութեան անհամար կոթողների մասին գոյութիւն ունեցող նիւթերին: Այնուհետեւ նա յոյս է յայտնել, որ «Շուազիի թողած զգալի եւ ցաւալի բացը... պիտի ծածկուի երկու անուանի գիտնականների մեղուաջան աշխատութիւններով՝ յանձինս հանրածանօթ հայագէտ, լեզուաբան Ն. Մառի եւ Վիեննայի համալսարանի գեղարուեստա-պատմական ճիւղի փիլիսոփայ Յովսէփ Ստրչիկովսքիի»:

Ֆրանսիացի նշանաւոր բիւզանդագէտ Շարլ Տիլը Փարիզում 1905 թ. լոյս ընծայած (Charles Diehl, Etudes Byzantines) աշխատութեան մէջ անդրադառնալով հայ-վրացական ճարտարապետութեանը, հակուած է եղել դրանք համարել բիւզանդականի արեւելեան բաղկացուցիչը: Սակայն յետագայում նոր տուեալների զօրութեամբ ստիպուած է եղել որոշ չափով վերանայել իր կարծիքը: Փարիզի Սորպոնի համալսարանի Turgot կոչուած դասարանում բիւզանդական ճարտարապետութեան մասին իր դասախօսութիւնում որը հրատարակուել է Կարապետ Պասմաճեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսնող «Բանասէր»ում, այսպէս է վերաձեւակերպել իր նոր գնահատականը. «Իր աւերակներուն մէջ նշմարուած կիսափուլ շէնքերը, կամ իր հին ճարտարապետական եւ վերջերը նորոգուած նմոյշները, իրենց բիւզանդական ոճի նմանութեամբ, ար-

(Շար.ը Դ. էջ)

EXPOSITIONS

ART ET SOCIÉTÉ

LE CORPS INTOUCHABLE DES ANNÉES 90

Sous le titre ”L'hiver de l'amour”, les œuvres de 45 artistes nés entre 1943 et 1974 auront été exposées du 10 février au 13 mars au Musée d'Art Moderne de la Ville de Paris. Sans doute fallait-il choisir cet oxymoron pour titre afin de dire combien notre contemporanéité engendre, plus que l'angoisse, le frisson. Non pas le petit frisson apparenté à la satisfaction ludique des simulacres de vertige dont on garde la maitrise, mais bien l'authentique frisson, celui de la peur et de la maladie (ou celui de la peur de la maladie), lorsque le corps, par son rythme et sa température, échappe subitement à son contour et perturbe l'entendement. L'angoisse a cédé le pas au frisson. Alors que l'angoisse exprimait le terrible pouvoir du rien tout en restant essentiellement mentale, abstraite, le frisson, lui, opère le retour au corps en tant que premier support de toute peur et de tout rapport essentiel au monde. Un corps terriblement présent et intouchable. Noli me tangere.

”L'hiver de l'amour” juxtapose deux temporalités et deux températures ou encore, si l'on veut, deux tempéraments. L'hiver balise le temps, il nous situe dans l'écoulement chronologique, dans la durée. En tant que saison, l'hiver signale aussi le retour, la périodicité, le caractère cyclique du temps, le temps météorologique ou cosmique. L'hiver évoque aussi la fixité, l'endormissement solitaire, le gel des choses, comme une sorte de mort. L'amour relève d'une tout autre temporalité, il nait dans l'instant, celui de la flèche décochée par une divinité, celui du clin d'œil et du coup de foudre. Il lui arrive d'être éternel et, plus souvent encore, d'être impossible. Lorsque le moment opportun, le ”kaïros”, n'a pu être saisi, tout est perdu, comme on perd une bataille. ”L'hiver de l'amour” exhibe la double brûlure du gel et du feu, le frisson d'un corps fiévreux, à la fois brûlant et glacé, un corps parcouru de sueurs froides, le corps des années 90.

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

L'atmosphère générale créée par les œuvres est celle de la désolation, celle d'un paysage dévasté par l'hiver, celle d'un espace frigorifique où le corps repose, comme à la morgue. L'exposition opère une autopsie de notre contemporanéité, en recourant à des installations, des images photographiques et vidéographiques, des scénographies et des recherches sonores qui récusent toute finalité morale, tout message qui tendrait nécessairement à ancrer l'art dans l'idéologie, par trop réductrice et récupératrice de la souffrance.

Le temps chronologique et météorologique de l'hiver et celui de l'amour, s'opposant et se croisant, établissent un rapport avec une spatialité elle aussi ambigüe, un espace flou participant à l'en-deçà et à l'au-delà du monde quotidien, un espace traversé par l'animalité et par la méditation, un espace excluant toute médiation. L'une des premières choses à laquelle le spectateur se trouve confronté se rapporte à l'impalpable, à l'irreprésentable, à savoir, le vent provenant d'une soufflerie nous projetant dans l'hiver. D'emblée le lien se trouve établi entre le souffle en tant que vent et le souffle en tant qu'esprit. La machine produit du ”pneuma”, du vent et de l'âme, de l'air comme air que l'on respire et comme atmosphère dans laquelle les œuvres sont créées et vues. Profondément et discrètement, les œuvres renouent, à travers ce traitement du souffle, d'une part avec la pensée stoïcienne (en cherchant du reste à parvenir à un détachement du monde matériel) et, d'autre part, avec un thème fortement développé à la Renaissance, ainsi que l'avait analysé André Chastel, le thème de l' ”aria”. Les œuvres de ces artistes de onze pays différents, traduisent l'air du temps, elles résultent d'une respiration qui, aujourd'hui, nous fait plutôt voir l'œuvre comme une expiration différente, morbide et physique, équivalente du frisson. Au soupir et au hoquet, liés au luxe et à l'abondance, semble succéder aujourd'hui une sorte d'asthme qui oblige les sujets à se mettre à l'abri de toute poussière, de tout air. A se mettre sous globe. D'où, ces curieux espaces qui apparaissent dans l'exposition, tel cet igloo de plastic transparent, rappellant une situation hospitalière (ou les obsessions d'un Michael Jackson?). D'où, aussi, tous ces corps dont la nudité n'apparait plus que dans la dimension prophylactique de l'écran. Celuici démontre parfaitement sa double fonction de révélateur et de cache. Les écrans de télévision révèlent les nus et mettent l'individu à nu à travers ses mouvements et ses discours, alors que d'autres œuvres, des photographies, proposent des corps transmutés, des corps sur lesquels l'écran aura été invisiblement greffé, jusqu'à ce que disparaissent les signes de l'appartenance sexuelle ou du temps biologique. A peine le visiteur dépasse-t-il la soufflerie qu'il se voit confronté à un lieu aux parois vitrées, dans lequel des mannequins de couture décapités revêtent les robes blanches d'un mariage mort congelé ou d'énigmatiques oripeaux qui, plus qu'une peau d'or (aurea pellis) s'apparentent à une peau d'argent, sans doute plus en accord avec la saison et avec la grisaille socio-économique. Recroquevillée dans ses lugubres vêtements noirs, une femme, un modèle vivant plus mort encore que tout ce qui l'entoure, demeure prostrée dans cet espace. Une identique figure de la mort resurgit ailleurs dans le parcours de l'exposition, comme un triste oiseau abattu, près de cette vanité contemporaine. Sur une toile recouverte d'une sorte de moquette, quelques vieilles balles de tennis pleurent des larmes de cristal auprès d'un vieux panier, engendrant une image qui renoue avec le thème baroque de la vanité. Les jeux de ballon ou la beauté éphémère du cristal énoncent la déréliction de l'être et du monde, la fragilité du corps. D'autres indices de vanités surgissent, tel cet arbre à bijoux du Tibet, telle encore l'installation d'une sorte d'antichambre où des miroirs apposés aux murs reflètent le portrait du spectateur en l'animal imaginaire qu'il aura voulu être. Les masques animaliers s'entassent dans un grand bac. Les visiteurs hésitent à les porter et seuls s'amusent deux gardiens qui resserrent discrètement les liens déjà soupçonnés entre le musée et le zoo.

L'animalité marque encore l'en-deçà de la communication et l'excès des télécommunications. Si des cris animaux surprennent parfois le visiteur, l'incompréhension agressive provient également du chahut des bandes vidéo qui passent en même temps à quelques pas de distance. L'excès des télécommunications nous ramène à l'animalité et à l'incommunicabilité. Que l'animalité comme excès de civilisation n'a rien à voir avec l'animal, nombre d'œuvres en témoignent. Les masques d'abord, indiquent qu'il ne saurait y avoir, pour nous, d'autre animalité que celle d'une représentation de l'animalité, découlant davantage du simulacre que de la mimesis. La banquise, ensuite, vaste espace de frigolite sur lequel glissent et frétillent quelques phoques en peluche.

La violence surgit parfois dans un lieu paradoxal, comme ce mur recouvert de papier peint et qui, sous l'apparence d'une décoration de cabinet bourgeois camoufle des scènes de violence, la guerre et le viol, rappelant les gravures de Goya. Le simulacre gagne la représentation de notre corps dont la nudité se fait image et dont la sexualité n'est plus qu'imaginaire, désormais coupée par le mur de glace de la maladie, comme une concrétisation de l' ”amur” lacanien. Pour cela-même, le lit revient-il au plus proche de l'étymologie en devenant exclusivement clinique, ”kliné” telle cette chose intitulée ”vague”, où de vrais draps sont emprisonnés sous la couche d'une pâte noire et cireuse. L'ennui de nos sociétés est présenté par les reconstitutions de bureaux, avec parois vitrées, machines à écrire et ordinateurs, où il arrive que l'artiste vienne prendre place, à l'instar d'un bureaucrate astreint à des horaires qui seront la consignation de sa vie (biographie). Ennui, violence et maladie nous jettent, plus loin que la crise, dans la désolation. Il y a l'option du suicide, proposée par un artiste, mais aussi celle de l'espoir, ou plutôt d'une suspension à laquelle nous autorisent quelques tatamis posés près des télévisions et, plus encore, les ”Buddha home”, ces petites tentes aux couleurs vibrantes dans lesquelles nous sommes priés d'entrer sans nos chaussures. La désolation en appelle à une note religieuse et exhibe du même coup l'inactualité et l'inéfficacité des réponses que prétendent donner le scientifique et le politique au frisson contemporain.

Les installations d'hier ont lié l'art à la dérision, celles d'aujourd'hui, gardant le même langage formel ou ne sachant s'en débarrasser, montrent tout autre chose, le désarroi. L'exposition du Musée d'Art moderne de la Ville de Paris a signalé un tournant, le passage du métalangage au langage. Quelque chose a eu lieu : les installations s'étaient installées dans le luxe d'un nominalisme épuisé, elles exhibent maintenant, sous une même apparence (les oripeaux des ainés), un retour à la naturalité du langage, soit encore le rapport de l'œuvre à la racine de l'esthétique, la sensibilité. ■

ԽԱՉԻԿ ՏԷՐ-ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Բառերուն ընդմէջէն կը շօշափեմ
իրերուն անիրականութիւնը
եւ կը նայիմ գոյութեան միւս երեսին :
Պարապը մէջս չէ
այլ շուրջը ամէն ինչի
որ կրնայ քերթուածի մը սահմաններուն մէջ անհետանալ
ինչպէս ես ինքս . . .
երբեմն նոյնիսկ կը փնտռեմ այդ ճշմարտութիւնը
զիս շրջապատող լռութեան մէջ
առանց ոչ մէկ վերացումի :
Ոչ իսկ անկում .
իմս յարատեւում մըն է
ամէն ինչի ուշացումին :
Այդպէս միայն իրերուն հեռաւորութիւնը կրնամ չափել
իրենց նիւթականացման կէս ճամբուն վրայ
ուր ժամանակը հոլովոյթ չէ
այլ քարացած տեւողութիւն :

Պուէնոս-Այրէս, 28/2/1994

Բառերը քերթուածէն բաժնող սահմանին
կը յայտնուի յանկարծ տարածութիւնը
որուն հորիզոնին կը կորսուիմ :
Ըսենք թէ կար ի սկզբանէ
աներեւոյթ հեռաւորութիւնը ես ինձմէ :
Բայց ձախողութիւնը կը կերպարանաւորուի
արարքին ընթացքին, անոր ընդմէջէն :
Բառերը արդէն չեն ստեղծեր քերթուածը,
կամ, պարզապէս,
սահմանէն անդին
եւ յետոյ միայն տարածութիւնն է :
Ոչ իսկ ես հորիզոնին :
Եւ գիտէիր որ անխուսափելի էր այս հեռացումը
դուն քեզմէ
առանց տեղ մը հասած ըլլալու յոգնութեան նման :
-- Ինչո՞ւ գրել, ուրեմն :
Կը հարցնես
եւ կը շարունակես
ոչ թէ քաղուն խորհուրդի մը փնտռուքի խարխափով տարուած
այլ՝
անձնատուր չես գիտեր ուրկէ եկած սովորութեան մը թելադրանքին :

Պուէնոս-Այրէս, 12/3/1994

ՊՈՐԽԷՍԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ

Գրեց՝
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

1960-ական թուականներէն ասդին, երբ այսպէս կոչուած «boom»ը տեղի ունեցաւ, լատինամերիկեան արձակը տիրական դիրք մը գրաւեց համաշխարհային գրականութեան մէջ: Կարսիա Մարքէս, Վարկաս Լիոսա, Ռուլֆօ, Ֆուէնթէս, Գորթասար Տոնոսօ եւ ուրիշ անուններ յանկարծ ժայթքեցին ու խարիսխ նետեցին ամենատարբեր լեզուներու մէջ:

Այդ արձակէն շատ մօտ բան թարգմանական հատորներու վերածուեցաւ Երեւանի մէջ: Կարսիա Մարքէս, Գորթասար, Ֆուէնթէս մեզի յայտնի անուններն են, որոնք ռուսերէնէ կամ սպաներէնէ հայացուած մէկական հատորի արժանացան: Իսկ անոնք ալ, եթէ չենք սխալիր, «վաւերացուեցան» ռուսերէնի թարգմանուելէ ետք: Հոս պէտք է ընդգծել, որ լատին-ամերիկեան գրականութիւնը շատ աւելի լայնօրէն թարգմանուած է ռուսերէնի, քան ինչ որ կարելի է երեւակայել, ըստ մեր ունեցած տեղեկութիւններուն: Անշուշտ, թարգմանիչներու եւ հրատարակչական շատ աւելի լայն կարելիութիւններու գոյութիւնը նկատելի դերութիւն մըն է:

Ինչ-ինչ գործեր ալ թարգմանուած են հայերէնի ու մնացած՝ պարբերական մամուլին մէջ, ըլլան անոնք պատմուածք թէ վէպ. օրինակ, Կարսիա Մարքէսի «Նահապետին աշունը» (ռուսերէնէ թարգմանուած՝ Ռուբէն Յովսէփեանի կողմէ, որ «Հարիւր տարուան մենութեան» թարգմանիչն էր նաեւ) լոյս տեսաւ «Սովետական գրականութիւն»ի մէջ 1986-ին, բայց մանրատառ շարուած: Չենք գիտեր քանի՞ հոգի յանդգնեցաւ կարդալ օշականատիպ այդ վէպը, գրեթէ առանց նոր տողի եւ 8 - point շարուած («Մնացորդաց»ի Գահիրէի տպագրութեան պէս բան մը):

Մինչ այդ, «boom»ին նախահայրը -ըստ Կարսիա Մարքէսի-, արժանթինցի Խորխէ Լուիս Պորխէս, կը մնար չթարգմանուած: Գաղափարախօսական դրդապատճառները մէկ կողմ, կար սակայն ռուսերէնի թարգմանուած հատոր մը: 1989-ին էր, որ «Գարուն» ամսագիրը արձակի համեմատաբար ծաւալուն շարք մը հրատարակեց:

Այդ շարքէն ծնունդ առաւ Պորխէսի հայերէն անդրանիկ ժողովածուն, որ վերջերս լոյս տեսած է «Գարուն»ի նախաձեռնած «Ապոլոն» հրատարակչատունէն(*), 40.000 տպաքանակով: Ասկէ առաջ, Գրիգոր Պըլտեան գրախօսած է այս մատենաշարէն այլ հատորներ այս էջերուն մէջ. ընթերցողը գիտէ ուրեմն, որ այս ձեռնարկը ուղղուած է թարգմանական զգալի բաց մը գոցելու՝ հայերէնով համաշխարհային գրականութեան ցարդ չտպուած երկեր ու անուններ լոյս ընծայելով: Ամէն քաջալերանքի արժանի այս ձեռնարկը ունի նաեւ ուրիշ առաւելութիւն մը. բնագրային թարգմանութիւններ կատարելու նախանձախնդրութիւնը, որ ցարդ պէտք եղած չափով կիրարկուած չէր երեւանեան գրական շըրջանակներուն մէջ:

Կ'արժէ նշել, որ Պորխէսէն քանի մը նմոյշներ, շատ քիչ թիւով, լոյս տեսած են արեւմտահայերէն՝ սփիւռքահայ մամուլին մէջ, դոնէ 1984-էն ասդին (եթէ կան աւելի հիներ, մեզի ծանօթ չեն), բանաստեղծութիւն եւ արձակ:

Գիրքը սպաներէնէ թարգմանած է Յովհաննէս Բոզուկեանը. ժողովածուն կազմած, խմբագրած ու ծանօթագրած է Թադէոս Խաչատրեանը: Հոս անհրաժեշտ է նշել, որ ի տարբերութիւն այլ հատորներու, արեւելահայերէն այս թարգմանութիւնը Սփիւռքահայու մը գործն է: Յովհ. Բոզուկեան Հայաստան ծնած երիտասարդ մըն է, որ մանուկ տարիքին արտագաղթած է Մոնթէվիտէօ (Ուրուկուէյ), ուր ստացած է նախնական ու միջնակարգ ուսումը. ապա շարունակած է իր բարձրագոյն ուսումը Երեւանի պետական համալսարանին մէջ՝ 80-ական թուականներու երկրորդ կէսին, աւարտելով հայկական բանասիրութեան ճիւղը: Ներկայիս կ'ապրի Մոնթէվիտէօ, ուր Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Նուպարեան - Ալեք Մանուկեան» վարժարանի հայկական բաժնի տնօրէնութիւնը կը վարէ:

Ինչո՞ւ կարեւոր է այս նշումը: Որովհետեւ թարգմանիչը հեղինակի լեզուական նոյն ոլորտին մէջ կ'ապրի, սպաներէնը գիտնալով մայրենի լեզուի հաւասարաչափ, իբրեւ անմիջական շփումի հետեւանք. բնագրի լեզուն ստացական տըւեալ մը չէ, այլ՝ կենդանի ու առօրեայ իրողութիւն:

Գիրքը կազմուած է նկատի ունենալով Պորխէսի գեղարուեստական արձակի եւ փորձագրութեան վեց գիրքեր. «Բաժանուող արահետների այգին» (1942), «Հընարքներ» (1944), «Ալեֆը» (1949), «Այլ հետազօտութիւններ» (1952), «Արարիչը» (1960) եւ «Բրոդիի տեղեկանքը» (1970): Պահպանուած են բնագրային կարգը, նիւթերու յաջորդականութիւնը եւ նոյնիսկ հեղինակին նախաբանները, որոնք յաճախ արտակարգ նշանակութիւն ունին. անշուշտ, բոլոր գրութիւնները թարգմանուած չեն, բայց եղածը պատկառելի գումար մըն է (54 միաւոր): Պէտք է ափսոսալ, որ նկատի առնուած չըլլայ 1975-ի «Աւազէ գիրքը» հաւաքածոն, ուր խիստ շահեկան պատմուածքներ կան: Դիտել տանք, որ «inquisitions» բառը «հետազօտութիւններ» չէ, այլ՝ «հարցապնդումներ» կամ «հարցաքննութիւններ»:

Հաւանաբար իրաւունքի բաժին մը ունին անոնք, որոնք կ'ըսեն, թէ Պորխէս կարդալու համար պէտք է հանրագիտարան մը ունենալ ընթերցումի պահուն: Այս իմաստով, ծանօթագրութիւնները աւելորդ բեռ մը չեն, թէեւ, ինչպէս Թ. Խաչատրեան կ'ըսէ, «հարկ է աւելցնել, որ Բորխէսի իսպաներէն բնագրի բոլոր հրատարակութիւններում գրեթէ բացակայում են դրանք (բացառութեամբ հեղինակի կատարածի)» (էջ 299): Այսինքն, կարելի է գրութեան մէջ թաղուիլ առանց ծանօթագրութեան դիմելու, թէեւ յատկապէս շահեկան են անոնք, որ կը լուսաբանեն հեղինակի այս կամ այն ակնարկութիւնը (թիւով քիչ, սակայն):

Ծանօթագրութիւններուն մէջ տառադարձութեան սխալներ կան (Ահաբ, ոչ թէ Աքաբ. Եամվլիք, փոխանակ Եամքլիկոսի. Ֆոն Գառնակի, Ֆոն Հառնակի տեղ, եւլն.), որոնք ռուսերէն հատորի օգտագործումէն կու գան. ուրիշներ՝ նուազ ըմբռնելի են, ինչպէս Ադոլֆ (Ադոլֆօ) Բիոյ Կասարէս, Խոսէ Խերվասիօ Արտիգիս (Արտիգաս), եւլն.: Զոյգ մը տեղեր տպարանային «խաղեր» ենթադրելի են (Ռոսասի մասին ծանօթագրութիւնը Քիրոկային վերագրուած է, իսկ վերջինիս մասին գրութիւնը չկայ, եւլն.), առանց հաշուելու որոշ վրէպներ (Քսուլ Սոլար նկարիչ էր, Պօլ Գրուսակ (Paul Groussac) ֆրանսացի էր ազգութեամբ):

Պորխէսի օգտագործած օտարալեզու բառերը, ասոյթները, գիրքերու խորագիրները, մէջբերումները տողատակի թարգմանուած են: Երբեմն, սակայն, որոշ բաներ չեն թարգմանուիր: Իսկ «Առեղծուածների հայելին» փորձագրութեան մէջ, Պօղոս առաքեալի թուղթերէն եղած լատիներէն մէջբերումը հայերէն տրուած է, ու տողատակի՝ «բնագրում լատիներէն է» ծանօթագրութիւնը (էջ 241): Մնաց որ, աստուածաշնչական մէջբերումներու լեզուն հետեւողական ալ չէ. երբեմն գրաբար է, երբեմն՝ աշխարհաբար: Իսկ տողատակի թարգմանութիւններուն մէջ սխալներ չեն պակսիր:

Արդ, ընդունելի՞ է ոչ-սպաներէն բառերու հայացումը, նոյնիսկ՝ տողատակի: Մեզի կը թուի, որ առնուազն վիճելի է: Ընթերցողը պարտադիր չէ, ի հարկէ, հինգ-վեց լեզու գիտնալ, բայց մեծամասամբ այդ օտարալեզու նիւթերը բնաւ չեն խանգարեր ընթերցումը. պէտք չէ կարծել, որ Պորխէսի սպանալեզու ընթերցողները բազմահմուտ մարդիկ են:

Հին ցաւ մըն է, բայց պէտք է նշել լատինատառ բառերու վրիպակներու առատութիւնը: Սկսելով ետեւի կողքէն մինչեւ առաջին պատմուածքի խորագրին ու ամբողջ բնագրին մէջ ցրուած, երեք հարիւր էջերու երկայնքին այդ վրիպակները շատ են, երբեմն՝ աններելի, յաճախ՝ աչք ծակող:

Մինչեւ հիմա անդրադարձանք գիրքի ձեւին, ընդհանուր յատկանիշներուն: Ի՞նչ կարելի է ըսել թարգմանութեան մասին:

Պորխէս թարգմանելը փորձաքար մըն է, որովհետեւ անոր լեզուամտածողութիւնը մշակութային երկակի աւանդութենէ մը՝ սպանա-ամերիկեան եւ անգլիական, կու գայ, ֆրանսական եւ գերմանական տարրերով նպաստաւորուած: Ոճին ճշգրտութիւնը մեծ ազատութիւններ չարտօներ, եւ յաճախ բառերը ամենասովորական իրենց տեսքով նորանոր իմաստ ու կիրառում կը գտնեն: Ի զուր բռնուած չէ, որ Պորխէս գրել սորվեցուց արժանթինեան (ու մինչեւ իսկ՝ լատին-ամերիկեան) գրականութեան յետագայ բոլոր սերունդներուն:

Սփիւռքահայերուս համար թարգմանական հատորներու մասին մտածելը անսովոր երեւոյթ մըն է, որքան ատեն որ վերջին տասնամեակներու ընթացքին այդ արուեստը գրեթէ մեռած է մեր մէջ (բացառելով «Մուսա Տաղի քառասուն օրերը» եւ «Մարգարէն»), ու թարգմանութիւնը սահմանուած է թերթերու կամ հանդէսներու էջերուն: Մենք Պորխէսի, Քաֆքայի, Քունտերայի հետ մեր յարաբերութիւնը բնագրի լեզուով կը հաստատենք, երբ կարելի է, կամ միջնորդ լեզուի մը օժանդակութեամբ, որ հայերէնը չէ: Երբ այս կամ այն հեղինակը կը կարդանք հայերէնով, կարծես միայն տեղեկատուական բնոյթ ունի, մեր լեզուով չենք մտածած զինքը:

Որոշ վերապահումներով, այս Պորխէսը կրնայ կարդացուիլ իբրեւ գեղարուեստական ինքնուրոյն յօրինուածք մը: Թերեւս հոս դեր մը կը խաղայ թարգմանիչին «օտարութիւնը», հեղինակին գեղարուեստական աւանդութենէն գալու փաստը: Թերեւս: Բայց կը կարծենք, որ լեզուական փոխադրումէն անդին, թարգմանիչը կրցած է քանդել բնագրի լեզուական կառոյցը եւ «հայախօս» Պորխէս մը տալ: Թէեւ այդ Պորխէսը կատարելագործելի է:

Յովհ. Բոզուկեանը բնագրին հանդէպ ընդգծելի հաւատարմութիւն մը պահած է եւ այս իմաստով վերստեղծումի աշխատանքը ամուր հիմերու վրայ դրած է: Երբեմն, սակայն, բառացիութիւնը դաւեր լարած է: «Ալեֆը» պատմուածքին մէջ, երբ գլխաւոր հերոսը կը դիտէ Ալեֆը՝ այդ փոքրիկ գունդը (sphère, որ «շրջանակ»՝ cercle չէ), ուր տիեզերական ողջ տարածութիւնը պարփակուած է, կը թըւարկէ. «...Ջակարտայում տեսայ պաշտամունքի մի կոթող, տեսայ այն զազրելի աճիւնը, որին վերածուել էր մի ժամանակուայ Բէատրիս Վիտերբոյի հմայքը...» (էջ 209) («...vi un adorado monumento en la Chacarita, vi la reliquia atroz de lo que deliciosamente habia sido Beatriz Viterbo...»):

Հոս «Ջակարտա»ն կամ Ինտոնեզիան որեւէ գործ չունին (անոնց մուտքը պէտք է վերագրել գրաշարի ու սրբագրիչի տգիտութեան). խօսքը Պուէնոս - Այրէսի հանրայայտ մէկ գերեզմանատան՝ Չաքարիթայի մասին է, կոթողն ու աճիւնը անոր կ'առընչուին: «Adorado» պէտք է «պաշտելի» ըլլայ եւ ո՛չ՝ «պաշտամունքի», ու ամբողջ տողը աւելի հարազատօրէն կարելի է գրել այսպէս. «...Չակարիտայում տեսայ պաշտելի մի կոթող, տեսայ երբեմնի հմայալից Բէատրիս Վիտերբոյի զազրելի աճիւնը...»:

«Պորխէս եւ ես» արձակ բանաստեղծութիւնը, իր բիւրեղային պարզութեան մէջ, դժուարագոյն կտոր մըն է: Զանց ընելով «la tipografia (տպագրութիւնը) del siglo XVIII», որ կարդացուած է «topografia» եւ դարձած ...«տեղեկագրութիւնը», կան քանի մը հատուածներ, որոնք վիճայարոյց են: Այսպէս. «...lo bueno ya no es de nadie, ni siquiera del otro, sino del lenguaje o la tradicion» թարգմանուած է. «...դրանց մէջ լաւագոյնը պարտական է լեզուին կամ աւանդութեանը»: Հոս ջնջուած է «միւսը» «l'autre», որ Պորխէսի գրականութեան մտասեւեռումներէն է, ու երեւան եկած է «պարտք» մը, որ բնագրային չէ եւ հեղինակին միտքը կը շրջէ: Այս տողը պէտք է թարգմանուէր. «...լաւը այլեւս չի պատկանում ոչ ոքի, ոչ իսկ միւսին, այլ լեզուին կամ աւանդութեանը»: Ըստ երեւոյթին, «խմբագիրները են արել». մէկը «պատկանում են» կարդացեր է «պարտական են» եւ... եղեւ խաւար:

Խեղճ միւսը նորէն բնաջնջուած է յաջորդ նախադասութեան մէջ. «Բացի այդ, իմ ճակատագիրը վերջնականապէս կործանուելն է, եւ ինձնից միայն մասնիկներ են գոյատեւելու»: Դարձեալ սխալ ընթերցող մը «կործանուել» տեսեր է կարծես, ուր պէտք է «կորսուել» (perderse) գրուէր, եւ թարգմանիչը չէ նկատած, թէ «պահեր» (instantes) և ոչ մասնիկներ «են գոյատեւելու միւսին մէջ», ըստ բընագրին:

Կորուստի գաղափարը երկու նախադասութիւն անդին նորէն կ'երեւի, բայց այլ բառերու կարգին այլափոխուած է: Պիտի մէջբերենք լման պարբերութիւնը. --

«Yo he de quedar en Borges, no en mi (si es que alguien soy), pero me reconozco menos en sus libros que en muchos otros o que en el laborioso rasgueo de una guitarra. Hace anos yo traté de librarme de él y pasé de las mitologias del arrabal a los juegos con el tiempo y con el infinito, pero essos juegos son de Borges ahora y tendré que idear otras cosas».

Ու թարգմանութիւնը կ'ըսէ. --

«Ես պէտք է Բորխէս լինեմ եւ ոչ թէ ես ինքս (եթէ ի հարկէ ես ինչ-որ մէկն եմ), սակայն ես ինքս ինձ աւելի քիչ եմ ճանաչում նրա գրքերում կամ ինձ կարող եմ ճանաչել այլ գրքերում, կամ ինչ-որ կիթառի երաժշտութեան մէջ: Տարիներ առաջ ես փորձեցի նրանից ձերբազատուել եւ, մի կողմ թողնելով արուարձանների առասպելը՝ ժամանակի եւ անսահմանի մասին խաղեր պէտք է յօրինեմ»:

Բնագիրը կը խօսի «մնալու, գոյատեւելու» (quedar) մասին, հայերէն կը կարդանք «լինել»: Յետոյ, Պորխէս ճանաչումի աստիճաններ կը սահմանէ («նուազ ... քան»), հայերէն՝ այլընտրանքներ: Իսկ խաղերը յօրինուած ու կորսըւած են արդէն՝ ի նպաստ «միւսին», բայց հայերէնին մէջ վերջինս չկայ եւ խաղերը յօրինելի են:

Այսինքն, աւելի ճշգրիտ թարգմանութիւն մը (կրնա՞յ մէկը «քան»ը «կամ» կարդացած ըլլալ) թերեւս հետեւեալը ըլլայ. --

«Ես մնալու եմ Բորխէսի եւ ոչ իմ մէջ (եթէ ի հարկէ ես ինչ-որ մէկն եմ), սակայն ես ինքս ինձ նուազ եմ ճանաչում նրա գրքերում քան այլ շատ գրքերում կամ ինչ-որ կիթառի ժրաջան կսմիթին մէջ: Տարիներ առաջ ես փորձեցի նրանից ձերբազատուել եւ, մի կողմ թողնելով արուարձանների առասպելները, ժամանակի եւ անհունի խաղերին անցայ, բայց սրանք այժմ Պորխէսին են պատկանում եւ պիտի այլ բաներ մտածեմ»:

Այսօրինակ վիճելի կէտեր, խմբագրի, գրաշարի թէ սրբագրիչի «մեղքերով» հանդերձ, ներկայ են որոշ գրութիւններու մէջ: Անոր համար կը խօսէինք վերապահութիւններու մասին: Բայց իբրեւ առաջին հայերէն Պորխէս, յուսալի սկիզբ մըն է, որուն պէտք է ուրիշներ հետեւին, թէ՛ այս արտակարգ գրողին գործերէն եւ թէ 20-րդ դարու արժանթինեան գրականութեան ուրիշ անուններ, ո՛չ միայն «դասական» կամ «նուիրագործուած», այլ նաեւ՝ լինելութեան մէջ եղող:

Իսկ, միւս կողմէ, հարցում մը. ինչո՞ւ չընդգրկել, երբ կարելի է, տրամադրելի, կամ հարկաւոր, արեւմտահայերէնի թարգմանուած գործեր: Անտեղի՞ աւելո՞րդ, ամէն պարագայի, կ'արձանագըրենք:

Պուէնոս-Այրէս

(*) Խորխէ Լուիս Պորխէս, Երկու արքաներն ու երկու լաբիրինթոսները, «Ապոլոն» հրատարակչատուն, Երեւան, 1992, 318 էջ:

■

ՎԱԶՐԻԿ ԲԱԶԻԼ

* * *

Ծառերի հեւքը շաղապատուած
աչքերին
բացորոշում է ինձ եւ քեզ:

Նա գողացել է օրը
ցերեկը խորշելով, փիշերը անէացնելով:

Օդն է միայն
օրացած,
զարտուղի ծաւալում
իմ եւ քո միջեւ:

Իսկ մե՞նք:
Հատուկենտ կէտեր

լոյսի կուսութեամբ
ամլանում են նրա մէջ,

որը մեր ծնունդը
կտակում է
պատուհաններին:

Վայրկեանը տիպաւորւում է
իմ աչքերը պարունակող
լոյսի մէջ,

որը անստուեր բայց
իրանիշ
ծագում է պատուհանների արանքում

խօսեցնելով մեզ
Աշխարհի մասին:

* * *

Անձդ յարապատումն է երէկուայ,
երբ ես սահմանապուրծ
փորձեցի գտնել աքլորների բոլորակը՝

ապաստարանը
շարժում սիրող
աչքերը շարժող
բայց անհետաքրքիր շնչող
մի կենդանու՝

սահմանագիրը
տարտղնուած, տղմասէր, աղտաղտուկ
անձիդ,
որը ծածկում է նշխարները
ինչ որ մի երէկուայ,
որը նոյնիսկ հէքեաթ լինելու ունակազուրկ

ուրիշ ոչինչ էր՝
սոսկ երէկ,

երբ հաշտուած կամքով
ձայնակցում էի
լուսնին եւ արեւին
արեւին ու լուսնին

եւ թողանցում քեզ:

* * *

Կարո՞ղ ես խօսել:

Առանձին կանգնած
Կրկնօրում ես ծնունդդ
անխօս:

Կարծես թէ միայն ելք ես,
անցում, հատում:

Տարփա՞նք: Բայց ինչո՞ւ,
երբ լուռ ես,
լսում ամէնին
եւ հաւաքում ծագման յոյսերը
հեռակայ, լռակայ իրերի,
որոնք չեն ուզում անտեսուել
քո առանձնութեան մէջ

եւ չեն անտեսում
որ դու ելք ես,
անցում, հատում,

որ ուզում ես լսել,
կանգնել,
բացա-
դրուել
անապականաբար:

ՌԱՀՎԻՐԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

ժանի կ'ընեն մեր բիւզանդական ճարտարապետութեան դասերուն մէջ ուսումնասիրելու, ինչպէս նոյն ազգը, այնպէս եւ իրեն գեղարուեստային ճարտարապետութեան ոճը: Այս շէնքերը՝ տարածուած Հայաստանի այս այն կողմերը որքան որ բիւզանդական ճարտարապետութեան ոճին կը նմանին, սակայն իրենց առանձնայատուկ սեփական նիշերով բոլորովին կը տարբերին անոնցմէն (ընդգծումը մերն է, Վ. Յ.), եւ այսպէս ճարտարապետական ոճերու շարքին վրայ կ'աւելցնեն նաեւ խիստ հետաքրքրական ոճ մը --հայկական արուեստ (l'art arménien)-- անունով»: «Վերջին հրատարակութեան մէջ (Manuel d'art byzantin), -- շարունակում է Թորամանեանը, քանի մը քայլ աւելի առաջ կ'երթայ հայ արուեստին ինքնուրոյն զարգացումը եւ անոր օտարներու վրայ ունեցած ազդեցութեան ճանաչման մէջ, հիացմամբ կը դրուատէ հայ ճարտարապետներու գերագոյն հմտութիւնը եւ քաղաքակրթութիւն ու գեղարուեստ տարածելու մէջ հին դարերուն անոնց կատարած մեծ դերը: Սակայն դըժբախտաբար, ուրիշ աղբիւրներէ քաղած թերի եւ հակասական տեղեկութիւնները վատ ազդեցութիւն ունեցեր են իր եզրակացութիւններու վրայ: Անոր մեծ մասամբ ծանօթ չեն Հայոց 7-րդ դարէն առաջ կանգնուած յիշատակարանները: Ասկէ զատ, իրեն օգտուած աղբիւրներու մէջ այնպիսի յիշատակութիւններ, անուններ ու պատկերներ կան, որոնք անպայման 7-րդ դարէն առաջ են, սակայն նոյն աղբիւրներու հեղինակները դանդաղ թիւրիմացութիւններով և կամ նուազ հետաքրքրութեան պատճառով ժամանակագրական սխալ տեղեկութիւններ արձանագրած են անոնց մասին»:

Այս մէջբերումով սահմանափակենք Թորամանեանի կարծիքը հայ ճարտարապետութեան վերաբերեալ Շառլ Տիլի բըդրական եւ թէ թերի գնահատականի մասին: Թորամանեանը այն համոզման կարծիքին էր, որ հայ արուեստի ու ճարտարապետութեան գիտական ուսումնասիրութիւնը առաջին հերթին հայ գիտնականների խնդիրը պիտի լինի: «Տեկորի տաճարը» մենագրութեան առաջաբանում նա գրում է. «Եթէ կը կարծեն, որ եւրոպացի գիտնականը, արուեստագէտը իրենցմէ աւելի խելք ու կարողութիւն ունի եւ իրենցմէ աւելի լաւ կը տեսնի ճըշմարտութիւնը, կը սխալուին: Այս կարծիքով նախ ինքզինքնին կը զրկեն արժանապատուութենէ ... ես կը կարծեմ, որ բաւական է այլեւս եւրոպացի գիտնականին մեծ մասամբ իրականութենէ եւ ճշմարտութենէ զուրկ տեսութիւններն ու վճիռները թողուլ, որ պատմութիւնը ձանձրացնէ: Մինչեւ ե՞րբ անոնք պիտի գրեն եւ մենք թարգմանենք որպէս երկրային պատգամներ գիտութեան կարօտ մեր հասարակութեան մատակարարելու համար»: Թորամանեանի գիտական ժառանգութեան մէջ Հայաստանի 5 - 7-րդ դարերի ճարտարապետութեան ուսումնասիրութիւնը գերակշռող տեղ է գրաւում: Հայաստանի բազիլիկ եւ գմբէթաւոր եկեղեցիների տարատեսակ յատակագծերին եւ ծաւալատարածական յօրինուածքների խորամուխ ուսումնասիրութիւնը նրան հնարաւորութիւն է տուել ներկայացնել հայ ազգային ճարտարապետութեան զարթօնքի ճշմարտացի պատկերը:

Եւրոպական արուեստագէտներից Վիեննայի համալսարանի արուեստների պատմութեան ինստիտուտի ղեկավար Յոզեֆ Ստրչիկովսքին առաջին հերթին հետաքրքրուեց Թորոս Թորամանեանի գիտական համարձակ եզրայանգումներով, ցանկութիւնն ունեցաւ ծանօթանալու նրա հարուստ փաստագրական նիւթերին: Հարկ է նշել, որ այդ ցանկութիւնը երկուստեք էր, քանի որ Թորամանեանը կողմնակից էր Ստրչիկովսքու կողմից համամարդկային քաղաքակրթութեան ակունքները արեւելքում տեսնելու գիտական դիրքին: Ինստիտուտի ուսանող եւ աշխատակից Լեւոն Լիսիցեանը (ազգագրագէտ, բանասէր, Ստեփան Լիսիցեանի որդու) ջանքերով եւ հօր աջակցութեամբ յաջողւում է 1913 թ. գարնանը, Թորամանեանին Վիէննա հրաւիրել: Այստեղ նա ծանօթանում է Ստրչիկովսքուն, մասնակցում հայ արուեստի ու ճարտարապետութեանը նուիրուած սեմինարին, ներկայացնելով իրեն հետ բերած հայ ճարտարապետութեան յուշարձանների վերաբերեալ հարուստ նիւթերը, մեծ հետաքրքրութիւն է առաջացնում:

Մեկնելուց առաջ աւստրիացի եւ հայ գիտնականները պայմանաւորւում են համատեղ աշխատութիւն ստեղծել հայ ճարտարապետութեանը նուիրուած, որի համար Թորամանեանը պիտի լրացնէր իր նիւթերը, իսկ Ստրչիկովսքին՝ գիտական մի արշաւախմբով Հայաստան ժամանէր, տեղում ուսումնասիրութիւններ կատարելու նպատակով:

Ստրչիկովսքու արշաւախումբը, որի կազմում նաեւ Լեւոն Լիսիցեանն էր, Հայաստան ժամանեց նոյն տարուայ աշնանը: Ուղեկցութեամբ Թորամանեանի շուրջ 20 օր տեւողութեամբ շրջեցին յուշարձաններ, չափագրեցին ու լուսանկարեցին, գիտական հարուստ աւարով վերադարձան Վիէննա, պայմանաւորուելով յաջորդ տարի նորից հանդիպել Վիէննայում եւ միասին գործի անցնել: Սակայն այդ հանդիպումը տեղի չունեցաւ: Սկըսուեց առաջին աշխարհամարտը եւ ակամայից բաժանուեցին երկու գիտնականները: Վիէննայում մնացած Թորամանեանի հարուստ նիւթերով (չափագրութիւններով, լուսանկարներով), եւ իր արշաւախմբի ձեռքբերածով, աւստրիացի գիտնականը եւ ամուր հիմնուելով Թորոս Թորամանեանի գիտականի դրոյթների վըրայ 1918 թ. գերմաներէն լեզուով հրատարակեց իր երկհատոր, ստուարածաւալ, բազմաթիւ գծագրերով ու նկարներով հարուստ «Die Baukunst Der Armenier und Europa» (Հայերի ճարտարապետութիւնը եւ Եւրոպան) մենագրութիւնը: Այն անմիջապէս պայթեց եւրոպական արուեստագիտութեան երկնակամարում, առաջացրեց բուռն ընդդիմադիրներ, նաեւ կողմնակիցներ: Անկախ դրանից, մեծապէս նպաստեց հայկական ճարտարապետութեան ճանաչմանը (1): Այս առթիւ հարկ է առանձնապէս յիշատակել խոստումնալից երիտասարդ գիտնական, 1921 թ. քաղաքացիական ներքին բախումներին զոհ դարձած Լեւոն Լիսիցեանի բացառիկ ծառայութիւնը (որպէս աղբիւրագէտ, թարգմանիչ, վերծանող), մենագրութեան հրատարակման գործում, որի մասին շնորհակալութեամբ յիշատակում է հեղինակը: Մենագրութեան առաջաբանում դրուատանքի ջերմ խօսքեր կան նաեւ Թորոս Թորամանեանի հասցէին եւ խոստովանութիւն, որ նրա գիտական հայեցքները եւ նիւթերը լայնօրէն օգտագործուել է իր կողմից: Բայց Թորամանեանը չմխիթարուեց դրանով, մանաւանդ որ իր նիւթերի զգալի մասը կորստեան մատնուեցին: Խորհրդային Հայաստանի կառավարութեան միջամտութեամբ միայն դրանց մի մասը յաջողւեց ետ ստանալ: Ամփոփելով նշենք որ, դեռեւս նախախորհրդային շրջանում Թորոս Թորամանեանը հանդէս եկաւ որպէս հայ ճարտարապետութեան լեզուի առաջին ուսուցչապետը, յիրաւի ռահվիրան:

Իր բեղմնաւոր գիտական գործունէութեան վերջին փուլը ընթացաւ Խորհրդային Հայաստանում: Նա իր կարողութիւնները ի սպաս դրեց յուշարձանների պահպանութեան գործին՝ որպէս 1923 թ. ըստեղծուած հնութիւնների պահպանութեան կոմիտէի գործունեայ անդամ: Դառնալով գիտութեան եւ արուեստի ինստիտուտի աշխատակից, ղեկավարեց պեղումները Կվիւծնում եւ Գեղարդաձորում: Կազմակերպեց Հայաստանի պատմութեան թանգարանի ճարտարապետական բաժինը, շարադրելով թեքստեր այնտեղ ցուցադրուած կարեւոր յուշարձանների մասին: Զուգահեռաբար տարիներ շարունակ ջանադիր աշխատեց, ամփոփելով իր 30-ամեայ ուսումնասիրութիւնների արդիւնքները, որոնք ցաւով ի վիճակի չեղաւ աւարտել առողջական վիճակի վատթարացման ու վերահաս մահուան պատճառով:

Հայաստանի կառավարութեան որոշմամբ Թորոս Թորամանեանի գիտական հարուստ ժառանգութիւնը հրատարակութեան նախապատրաստուեց եւ «Նիւթեր հայ ճարտարապետութեան պատմութեան» խորագրով լոյս տեսաւ երկու պրակներով (1942 եւ 1948 թթ.): Այդ հիմնարար երկհատորեակը սեղանի գիրք դարձաւ հայ ճարտարապետութեան պատմաբանների մի քանի սերունդների համար եւ տակաւին պահպանում է գիտական անանցանելի արժէքը: Քանզի Թորամանեանի կատարածը յիրաւի մեծագործութիւն է, որի առաջ մշտապէս պիտի խոնարհուեն բոլոր նրանք, ում համար թանկ է հայկական ժողովրդի ճարտարապետական ժառանգութիւնը, նրա խոշորագոյն նուաճումների ճշմարիտ գնահատականը:

Չբաւարարուելով «Նիւթեր»ի, Թորոս Թորամանեանի նամակների եւ նրա մի քանի աշխատութիւնների լրացուցիչ հրատարակմամբ, տարիներ առաջ Հայաստանի Հանրապետութեան ազգային Ակադեմիայի արուեստների պատմութեան ինստիտուտի կողմից ձեռնարկուեց Թորոս Թորամանեանի գիտական ժառանգութեան նոր, աւելի ընդգրկուն ու խնամքով կազմուած բազմահատորեակի ակադեմիական հրատարակութիւնը, մէջ առնելով «Նիւթեր»ից դուրս մնացած մի շարք խիստ արժէքաւոր աշխատութիւններ ու չափագրութիւններ՝ այդ թւում Թուրքիայի տարածքում գտնուող յուշարձանների (որոնք կամ լիովին աւերուած են, կամ հայ գիտնականների ուսումնասիրման համար դարձել են անմատչելի) (2):

Վերջին տասնամեակների ընթացքում Թորոս Թորամանեանի երազանքը՝ հայ ճարտարապետութեան գիտական ուսումնասիրութիւնը հանել լայնահուն ասպարէզ, սկսել է իրականանալ: Նրա մերօրեայ զինուորագրեալները Հայրենիքում եւ արտասահմանում (Ֆրանսիայում՝ Երկիս Պալթրուշայթիսը, Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանը, Արմէն Խաչատրեանը, Ժան-Միշէլ եւ Նիքոլ Թիէրիները, իմ սան Պատրիկ Տօնապետեանը), շարունակելով Թորամանեանի գործը նորանոր հայտնաբերումներով հարստացնում են հայ ճարտարապետութեան պատմութեան մատենագրութիւնը: Այդ ուղղութեամբ չափազանց կարեւոր է մեր իտալացի բարեկամների Ադրիանօ Ալփակօ-Նովելլոյի եւ Փաօլօ Կունէօյի, իսկ Գերմանիայում՝ Արմէն Հախնազարեանի ներդրումը: Բարի երթ բոլորին:

Որքան պիտի ուրախանար մեր մեծ ուսուցչապետ Թորոս Թորամանեանը, եթէ յայտնուէր մեր օրերում:

ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

1994, Մարտ 3

---

(1) Դեռեւս կէս դար առաջ տողերիս հեղինակի նախաձեռնութեամբ մենագրութիւնը թարգմանուած է ռուսերէն (ընթերցողների աւելի լայն շրջանակի ներկայացնելու նպատակադրութեամբ): Միայն տարիներ առաջ դրա առաջին հատորը ներկայացուած է հրատարակութեան, որը ներկայ պայմաններում մնացել է անիրագործելի:

(2) Արդէն տպագրութեան պատրաստ երկու ստուարածաւալ հատորները, Ստրչիկովսքու գրքի առաջին հատորի պէս, լիովին պատրաստ է տպագրութեան, բայց նոյն պատճառով անշարժ է մնացած: Կարելի՞ է արդեօք Ֆրանսիայում գտնել մի հայրենասէր բարերար, նիւթապէս նպաստելու համար դրանց տպագրութեանը: Պատասխանի կը սպասենք «Յառաջ»ի միջոցով:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: Nº 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 6
MERCREDI
6 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.299 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.299

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊՈԼՍՈՅ ԳՈՑ-ՇՈՒԿԱՅԻ ՌՃՐԱԳՈՐԾԸ

ԵՐԿՈՒ ՄԵՌԵԱԼ, ՇՈՒՐՋ 16 ՎԻՐԱՒՈՐ

«Թրքական գրօսաշրջիկութեան մահա-զանգը» կը խորագրէր «Լը Մոնտ» անդրադառնալով այն ոճրագործին որ գործուեցաւ Ապրիլ 2-ին, Շաբաթ օր:

Ռումբը պարփակուած էր կօշիկ փայլեցնողի մը տուփին մէջ եւ զետեղուած Գոց Շուկային զոհարավաճառի մը խանութին առջեւ: Շաբաթ առտու, պարզ է, շատ բազմութիւն կար, մանաւանդ օտարներ եւ երբ ռումբը պայթած է երկու հոգի մեռած են (Թունուզցի կին մը եւ Սպանացի մը) 16 հոգի ալ վիրաւորուած են որոնց մէջ երկու Ֆրանսացի: Քանի մը օր առաջ Այա Սոֆիայի պարտէզին մէջ էր որ ոճրագործ մը տեղի ունեցած էր: Բաւական ուշ է որ արարքին տէր եղաւ՝ «Քիւրտիստանի Ազատագրման Ժողովրդական բանակի վրէժի ներքին խումբերու» ճիւղը: Այս առթիւ, ՓՔՔ-ի մէկ ուրիշ ճիւղը՝ Քիւրտիստանի Ազգ. Ազատագրման ճակատի բանբերը՝ Հասան Տաղ յայտարարած է. -- «Թրքական գրօսաշրջիկութեան դէմ անցեալ տարուան արշաւանքը միայն ազդարարութիւն մըն էր: Զբօսաշրջական թիրախներու դէմ յարձակումները մաս կը կազմեն պատերազմական մեր գործունէութեան եւ տրամաբանական է որ գոհեր ըլլան: Արգելք կ'ուզենք ըլլալ որ գրօսաշրջիկութեան եկամուտները Թուրքիա մանեն: Այդ դրամը օգտագործուած է մեր ժողովուրդը ջարդելու համար»:

Հարցը հոն է որ եթէ այս ցայտուն արարքները ուշադրութիւն կը գրաւեն քրդական հարցին վրայ, այնքան ալ չեն նպաստեր ՓՔՔ-ին որ կը վարկաբեկուի նման գործունէութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԳԱՆԱՏԱՅԻ միջեւ դիւանագիտական ծանր տագնապի մը առաջքն առնուեցաւ մետասաներորդ ժամուն, երբ Արտաքին Նախարարութիւնը դարմանեց իր ձախաւեր գործը: Արդարեւ, գանատացի եւ բրիտանացի 117 նախկին ռազմիկներ, երկու տարի առաջ սենեակներ վերապահած էին Յունիս 5-ի եւ 6-ի համար, Տօվիլի Կոլֆի եւ Ռօյալ պանդոկները, կանխավճար ալ տուած, երբ յանկարծ, առջի օր պանդոկին տնօրէնութիւնը կը հաղորդէ որ չի կրնար այդ սենեակները տրամադրել որովհետեւ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնը բռնագրաւած է զանոնք բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու եւ լրագրողներու համար: Կարելի է երեւակայել այս վեթերաններու զայրոյթը, որոնք 50 տարի առաջ իրենց կեանքը վտանգած են Ֆրանսա ցամաքահանման օրերուն եւ այսօր իրենց վերապահած սենեակներն իսկ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլան: Կը թուի որ հարցը կարգադրուած է եւ նախկին ռազմիկները պիտի չստիպուին իրենց սենեակները տրամադրել սկանտինաւեան եւ պենելիւքսի արքայական ընտանիքներուն: Այս ամբողջը, անշուշտ, պատիւ չի բերեր Ֆրանսայի եւ Մեծն - Բրիտանիոյ մամուլն ալ չի խնայեր Ֆրանսայի, չեշտելով թէ նման բան չէր կրնար պատահիլ Անգլիա: Մէյլ եւ Սընտէյ մանաւանդ որոնք հեռու են ֆրանսասէր ըլլալէ, կը չեշտեն Ֆրանսայի ըրած նախատինքը, վեր առնելով «ճիշդ ու ճիշդ ֆրանսական նկարագիր ունեցող արհամարհանքի այս ժեսթը»: Արտաքին նախարարութիւնը ապահովութիւն տուած է որ ամէն ինչ կարգադրըւած է:

ՊԷՐԼՈՒՍՔՈՆԻ աւելի քան երբեք կ'անդրադառնայ թէ ի'նչ փորձանք է յաղթանակը: Զի բաւեր ջախջախիչ մեծամասնութիւն մը ապահովել ընկերակիցներով որոնք անմիջապէս գործը կը դժուարացնեն: Ահաւասիկ ստեղծուած կացութիւնը: Սիլվիօ Պէրլուսքոնի չի կրնար կառավարութիւն կազմել «շնորհիւ» իր զինակիցին՝ Ումպերթօ Պոսիի (Հիւսիսի Լիկա) որ չի վարանիր յայտարարել թէ Պէրլուսքոնի չի կրնար վարչապետ ըլլալ, ոչ ալ ՄՍԻ-ի (Նոր - Փաշական) ոեւէ անդամ Նախարար: Ըստ իրեն «Պէրլուսքոնի վտանգ մըն է ժողովրդավարութեան համար»: Ի պատասխան այս ընթացքին, Ճանֆրանքօ Ֆինի (ՄՍԻ-ի պարագլուխը) կը յայտարարէ թէ ան որ ձայներու 8,9%-ը կը ներկայացնէ (այսինքն՝ Պոսի) չի կրնար յաւակնութիւն ունենալ ամէն ինչ պարտադրելու:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը եւ աբխազ անջատողականները հրադադարի համաձայնագիր մը ստորագրած են Մոսկուա, Ապրիլ 4-ին: Շեվարնաձէ յայտարարած է, այս առթիւ, «առաւելագոյնն է զոր կրնանք ընել այսօր եւ նուազագոյնը որ անհրաժեշտ էր ՄԱԿ-ի զօրքերու ժամանումը ձեռք ձգելու համար»:

ՊԱՊԻՆ զատկուան պատգամը առաւելաբար կոչ մըն էր ընտանիքի ըմբռնումի պահպանման համար: Յովհ. -- Պօղոս Բ. Քրիստոսի յարութիւնը աւետեց 57 լեզուներով (ներառեալ հայերէն):

ՆԱԽԱԳԱՀ ՓՈՆՓԻՏՈՒԻ մտքէն չէր անցներ, հաւանաբար, որ իր մահէն քանի տարի ետք, այսքան բարեկամ եւ այսքան ժառանգորդ կ'ունենայ: Ապրիլ 2-ին, արդարեւ, Պալատուրէն Շիրաք, Սէկէն, Փոնս, Ժիսքար տ'էսթէն, Փէյրըֆիթ խոնարհեցան Օրվիլիէի գերեզմանատունը, նախկին նախագահին շիրիմին առջեւ, ուր արդէն կար Ֆ. Միթերանի ծաղկեպսակը: Յաջորդ օրն ալ, Ժիսքար տ'էսթէն Մոնպուտիֆ փութաց (Փոնփիտուի ծննդավայրը) եւ յայտարարեց. -- «Ֆրանսացիք կը յիշեն նախագահ Փոնփիտուն: Արժանաւորութեան, վճռականութեան, մարդասիրութեան եւ քաջութեան օրինակ մը տուաւ»: Խորքին մէջ, Փոնփիտու պահպանողական վարչակարգ մը կիրարկեց, բայց, արդարօրէն Ֆրանսացիք անոր կարօտն ունին: Գործազուրկերու թիւը 400 հազար էր, կեանքը դիւրին, տագնապ չկար:

ՍԻՊՆԵՐԻԱ ջախջախուած էոպիւս Ա--310 օդանաւը (Մարտ 23) կը վարէր ... 15-ամեայ օդաչու մը, այսինքն բուն օդաչուին տղան: Օդաչուն տղուն դաս կուտար եւ պատանին սխալ գործողութիւն մը ըրած է դադրեցնելով ինքնավար դրութիւնը եւ բախելով գործողութեանց տախտակին, ինչ որ պատճառ եղած էր 75 հոգիի մահուան:

ԱՆՆՊԱՍՏ ՕԴԸ, բայց մանաւանդ անխոհեմ արագութիւնը պատճառ եղան, Ապրիլ 4-ին, որ հինգ արկածներու հետեւանքով, դէպի Փարիզ վերադարձի ճամբուն վրայ, մօտ 100 հոգի վիրաւորուին: Հովը, անձրեւը եւ մանաւանդ անխոհեմութիւնը աւեր գործած են, երբ շուրջ 200 կառք իրարու բախած են:

ԻՐԱՔԻ քրտական խմբակցութիւններէն մէկը կ'ամբաստանէ Պաղտատի իշխանութիւնները որպէս հեղինակը գերմանուհի լրագրողի մը սպանութեան: Լիսի Շմիտ, 35 տարեկան, օտար միակ լրագրողն էր որ իրաքեան Քիւրտիստան կը մնար: Ինք եւ իր թիկնապահը սպաննուած են Ապրիլ 3-ին անծանօթներու կողմէ, երբ կառքով կ'անցնէին Սիւլէյմանիյէէն 30 քիլոմեթր անդին: Դամասկոս հրապարակուած զեկոյցի մը մէջ, Թալապանիի Հայրենասիրական Միութիւնը կ'ըսէ թէ «Սատտամ Հիւսէյնի վարչակարգը 10 հազար տոլար խոստացած է ոեւէ մէկուն որ օտար մը սպաննէ Քիւրտիստան»:

ՆՈՐ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՊ-ի երկիրներու միջխորհրդարանական ժողովին պատուիրակութիւն մը, բաղկացած՝ Կիրգիզ, Բելառուս ներկայացուցիչներէ եւ գլխաւորութեամբ Կիրգիզստանի Խորհրդարանի նախագահ Շերմիկուլովի այցելած է Բաքու, Ստեփանակերտ եւ Երեւան: Պատուիրակութիւնը որուն կ'ընկերանար Ռուսաստանի նախագահի յատուկ դեսպանը Վ. Կազիմիրով, բանակցութիւններ վարած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պատուիրակութեան հետ: Այցելութիւնը նպատակ ունեցած է Ղարաբաղեան հակամարտութեան խաղաղ ուղիներ գտնելու գործին զարկ տալու: Բաքուի մէջ զիրենք ընդունած է Գեր. Խորհուրդի նախագահ Ռասուլ Կուլիեւ:

Այս խումբն է որ անցեալ Դեկտեմբերին նախաձեռնարկ եղած էր հանդիպման մը Ֆինլանտիոյ Ալանտ կղզին (տես «Յառաջ» Դեկտեմբեր 28): Այս անգամ ալ պատուիրակութիւնը բազմաթիւ հանդիպումներ ունեցած է: Ստեփանակերտի մէջ՝ Արկադի Ղուկասեանի եւ Կարէն Բաբուրեանի հետ, ապա կրկին Երեւան եկած Ապրիլ 4ին և զանազան տեսակցութիւններ ունեցած: Գլուխ գլխի հանդիպում ալ ունեցած է պատուիրակութիւնը գլխաւորող Շերմիկուլով՝ նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան եւ Խորհրդարանի Նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեանի հետ: Համաձայնութիւն գոյացած է որ ժողով մը գումարուի Մայիսի առաջին տասնօրեակին՝ Բիշկեկի մէջ (Կիրգիզստանի մայրաքաղաք), որու պիտի մասնակցին Հայաստան, Ղարաբաղ եւ Ազրբէջան, ինչպէս նաեւ Ռուսաստանի ներկայացուցիչը:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԷՆ

Խորհրդարանը Մարտի վերջին չարթըւան երկօրեայ նիստերուն որոշած է ջնջել հարկային պարտքերը բոլոր բարոյական անձնաւորութիւններուն եւ անհատներուն որոնք մինչեւ 1992 Յունուար 1 չէին վճարած զանոնք:

Որոշուած է Ապրիլ 7 մայրութեան եւ գեղեցկութեան տօնական օր հռչակել:

«Հայկ Նահապետ»ի փոխարէն հաստատուած է «Հայրենիքի շքանշան»ը որ կը յանձնուի «Հայաստանի ազգ. հերոս» բարձրագոյն կոչումին արժանացած անձերու:

Խորհրդարանը վաւերացուցած է Հայաստանը շարք մը միջազգային պայմանագըրերու միացնող փաստաթուղթեր, արդիւնաբերական, սեփականութեան պաշտպանութեան, տնտեսական գործունէութեան վերաբերեալ:

***

ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁՔԵՐՈՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ

Մարտ 31 թուակիր նախագահական հրամանագրով Ապրիլ 1-էն 60% յաւելում կրած են աշխատավարձքերը, կենսաթոշակները, տարբեր տեսակի նպաստներ եւ կրթաթոշակները: Այսպէս, սահմանուած է նաեւ նուազագոյն աշխատավարձքը 176 Դրամ, բարձրագոյն ուսման կրթաթոշակները՝ 296 Դրամ: Իսկ երախաներու համար կատարուող նպաստները բարձրացած են աւելի քան երեք անգամ. գործազուրկներու նպաստներն ալ 194 Դրամ յաւելում կը կրեն:

***

Ապրիլ 1-էն, ելեկտրականութեան մէկ քիլովաթ -- ժամը մէկ դրամ է բնակչութեան համար, այսինքն 2,5 անգամ աւելի քան նախկին գինը:

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ Պ. ՂԱԼԻԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Արտաքին փոխ - նախարար Ժիրայր Լիպարիտեան Նիւ - Եորքի մէջ Մարտ 30-ին հանդիպում մը ունեցած է ՄԱԿ-ի Ընդհ. քարտուղար Պուտրոս Ղալիի հետ: Տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են Արցախի հարցին լուծման աշխատանքներու գործընթացը եւ ՄԱԿ-ի կողմէ Հայաստանին ցուցաբերուող մարդասիրական օգնութեան ծաւալը աւելցընելու առնչուող հարցեր: Հանդիպումին ներկայ եղած են նաեւ ՄԱԿ-ի քարտուղարութենէն Պ. Տէրէք Պուտլին, ՄԱԿ-ի մօտ Հայաստանի մշտական ներկայացուցիչ Ալեքսանդր Արզումանեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ՝ 19-ՐԴ,
ՏՂԱՔԸ՝ 29-ՐԴ

Սեղանի թէնիսի Հայաստանի զոյգ հաւաքականները որոնք կը մասնակցէին Եւրոպայի ախոյեանութեան(*), առաջին հանգրուանի մրցումներէն ետք ունեցած են յաւելեալ մրցումներ, վերջնական դասաւորման համար: Տղաքը խաղացած են երեք մրցումներ, որոնցմէ շահած են երկուքը, միւսը՝ կորսնցուցած, գրաւելով ընդհանուր դասաւորման 29-րդ տեղը 47 երկիրներու վրայ:

Տղոց վերջին արդիւնքներն են՝

Հայաստան - Էստոնիա	4 -- 2
Հայաստան -- Ուկրանիա	1 -- 4
Հայաստան -- Կալլէս	4 -- 1

Իսկ աղջիկները ունեցած են միայն երկու մրցումներ, որոնցմէ մէկը շահած, միւսը կորսնցուցած են, վերջնական դասաւորման վրայ գրաւելով 19-րդ դիրքը 38 երկիրներու միջեւ:

Աղջիկներու վերջին արդիւնքները՝

Հայաստան -- Սպանիա	4 -- 2
Հայաստան -- Սլովենիա	3 -- 4

Այսպէսով վերջ գտած է խմբային ախոյեանութիւնը եւ սկսած՝ անհատական մրցաշարքը, որուն մասնակցելու իրաւունք ստացած է միայն Սամուէլ Վարդանեան (Գերմանիայէն), յաջողութեամբ անցնելով նախա - զտման փուլը: Իսկ աղջիկները բոլորն ալ՝ Աննա Պօղոսեան, Արմինա Մաքինեան և Ճուլիա Անդրեան, յաջողած են որակուիլ աւարտական խաղերուն համար:

Շ. Ո.

(*) Տե'ս. «Յառաջ», Մարտ 31:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԴՊՐՈՑԸ՝ ԱՅՍՕՐ

Ասկէ 13 տարի առաջ, Մարսէյլի Պոմոն հայաշատ թաղամասին մէջ կը հիմնուէր Համազգայինի Կրթական Կեդրոնը՝ անիրական թուելու աստիճան անսովոր պայմաններու մէջ: Աշակերտութեան թիւը 3 էր կամ 4: Այսօր այս թիւը հասած է երկու հարիւրի եւ դպրոցի ունի ֆրանսական կրթական հաստատութեան մը բոլոր բաժինները՝ մանկապարտէզ, նախակրթարան, միջնակարգ եւ երկրորդական. Լման կրթարան մը ուրեմն, «Մայրենի դպրոց»էն մինչեւ համալսարանի դուռը: Եւ 1993 -- 1994 այս տարեշրջանը հանգրուան մըն է Համազգայինին համար, գոնէ առաջին անգամ ըլլալով շրջանաւարտներ պիտի տայ ան, որոնք պիտի ներկայանան ֆրանսական աւարտական դասարանի -- թերմինալ -- քննութիւններուն:

Կ'արժէ ուրեմն անդրադառնալ այս հաստատութեան անցեալին, ներկային ու ապագային, մանաւանդ որ առիթը եւ բախտաւորութիւնը ունեցայ ապրելու դպրոցի բացառիկ մթնոլորտին մէջ ամբողջ շաբաթ մը, Մարտ 21--էն մինչեւ Մարտ 26: Անմոռանալի շաբաթ, մարմնական յոգնութեամբ, բայց նաեւ մտային ու հոգեկան երջանկութեամբ լեցուն:

Ես հեռուէն, Պէյրութէն, հետեւած եմ Համազգայինի դպրոցի հիմնումին ու զարգացումին: Պատասխանատուներուն հետ ապրած եմ անոր ընթացքը յատկանշող բոլոր տագնապները, ուրախացած՝ նոր յաջողութիւններով: Ու գիտեմ որ Համազգայինի կեդրոնական վարչութիւնը եւ պատասխանատուներու տեղական յանձնախումբը գրեթէ իրենց ուսերուն վրայ կրած են դպրոցի բարոյական ու նիւթական բեռը, պահած են զայն բազուկներու զօրութեամբ, ա պու տը պրա, ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիները:

Հիմա կրնան շունչ քաշել: Համազգայինի Կրթական Կեդրոնը առարկայական անուրանալի յաջողութիւն մըն է:

Այս յաջողութիւնը չենք պարտիր միայն պատասխանատուներուն: Անոր իրագործումին մէջ մեծ, շատ մեծ դեր ունին նաեւ դպրոցի «սեւ աշխատանք»ի ասպետները, տնօրէնուհին, ուսուցիչ -- ուսուցչուհիները, վարչական բաժինի պաշտօնէուհիները, տնտեսուհիները: Եւ աշակերտներն ու իրենց ծնողները: Որովհետեւ պէտք չէ մոռնալ որ դպրոցը եռամաս կենդանի կառոյց մըն է՝ աշակերտ, ծնող եւ ուսուցիչ յարակցուած իրարու: Բայց մեծ երախտիքը կրթական մշակներունն է:

Պէտք է տեսնել զանոնք գործի վրայ՝ անգամ մը եւս անդրադառնալու համար որ նուիրումը հրաշքներ կը գործէ միշտ: Նուիրումը եւ ոչ զոհողութիւնը, որուն անունով այնքան աւեր կը գործուի մեր ազգային կեանքին մէջ: Անոնց կողմէ որ կը զոհուին իբրեւ թէ, բայց իրականին մէջ իրենց հանգիստ առօրեան կ'ապահովեն: Ես զգացի՛, գրեթէ առարկայացած տեսա՛յ այս նուիրումը:

Սեդա Պիպէռեանինը, որ կրթական ու վարչական ղեկավարուհի մը չէ միայն, այլ խոհականութեամբ ու հմտութեամբ լեցուն իսկական մանկավարժուհի մը: Լուսին Մելիքեանինը, անխոնջ ուսուցչուհիին, որ իր շաբաթական 24 պահերէն զատ կ'ապահովէ նաեւ հայերէնի դասերուն համակարգումը եւ անոնց յառաջատուական զարգացումը: Քառասնեակ մը հայ եւ օտար դասատուներու վերջապէս, որոնց մեծամասնութիւնը բարեխիղճ եւ գիտակից անձերէ կազմուած է:

Օտար ուսուցիչ -- ուսուցչուհիներու կարեւոր մէկ տոկոսը տրամադրուած է ֆրանսական պետութեան կողմէ, ինչ որ պիւտճէական մեծ թեթեւացում կը նշանակէ եւ գոնէ կենաց -- մահու դեր խաղացած է դպրոցի լինելութեան մէջ:

Ինչ խոր գոհունակութիւն էր ինծի համար գոնէ մէկ շաբաթ բաժնել կրթական իրենց առօրեան, առտուան զանգին հետ -- սխալ ըսի. զանգ չկայ այս դպրոցին մէջ եւ լաւ է որ չկայ... -- սկսիլ գործի, նման դասեր տալ, խորհրդակցական ժողովներու մասնակցիլ, ճաշել ուսուցիչներու ընկերակցութեամբ խաղալ աշակերտներուն հետ եւ երեկոյեան վաստակաբեկ վերադառնալ պանդոկ, երջանկութեամբը մշակի մը, որ խաղաղ հոգիով տուն կը վերադառնայ հերկուած արտէն:

Այս յօդուածը անձնական վկայութիւն է ուրեմն եւ ուրախութեան ճիչ:

Համազգայինի դպրոցը շատ առաւելութիւններ ունի, բայց ես կ'ուզեմ յիշատակել ամէնէն բնորոշները միայն անոնցմէ:

● Շէնքը պզտիկ է, անբաւարար: Բայց անոր կողքին կայ երազային հողաշերտ մը, ծառերով, մարգագետինով, խաղավայրով: Եօթը հազար քառ. մեթրնոց հովանաւորական տարածութիւն մը, որուն մէկ մասին վրայ տեղադրուած են նախաշէն տաղաւարներ՝ դասարանի վերածուած: Կառատունն ալ բաժիններու վերածուած է եւ կրթարան դարձած...: Շէնքի սահմանափակ եւ դաշտի լայնարձակ միջոցին մէջ մեծ ու պզտիկ, աշակերտ եւ ուսուցիչ կը հանդիպին իրարու, կը խաչաձեւեն իրար: Կ'ապրին մտերմիկ մթնոլորտի մը մէջ: Հոն ես կը յիշէի Պէյրութի Ճեմարանի երկրորդ դպրոցը, Ուատի Ապու Ժմիլ փողոցին մէջ, ուր աշակերտութիւնը նոյնպէս քիչ էր, շէնքը՝ խեղճ, բայց հայկական միջավայր կար եւ ընտանեկան մթնոլորտ:

● Երկրորդ առաւելութիւնը այս մթնոլորտն է ահաւասիկ: Անբռնազբօս, հաճելի, հոգեպարար: Աշակերտ -- ուսուցիչ յարաբերութիւնը աւելի ընտանեկան է հոն, քան աւանդականօրէն դպրոցական: Աշակերտ -- աշակերտ յարաբերութիւնն ալ ընտանեկան է, քանի մեծ ու պզտիկ միասին են միշտ, ինչպէս կեանքի մէջ, եւ բնականօրէն կը սորվին իրարու օգնել, իրար պաշտպանել, իրար սիրել:

Շուտով արդիական շէնք մը պիտի բարձրանայ քաղաքապետարանին պատկանող եւ գնելի այս հողաշերտին վրայ՝ 350 աշակերտի համար: Լաւ ծրագիր է: «Զօրանոց»ի պիտի չվերածուի ուրեմն այս դպրոցը, պիտի մնայ մարդաչափ, եւ անոր աշակերտները եւ ուսուցիչները պիտի շարունակեն մաս կազմել ընտանիքի մը, քիչ մը աւելի մեծ հիմակուանէն, բայց միշտ մտերմիկ մթնոլորտ ապահովելու ատակ:

● Երրորդ առաւելութիւն, դպրոցին պատշաճումն է տեղական պայմաններուն, առանց զոհելու ազգայինը եւ հայրենականը: Այս հաստատութիւնը հայկական է եւ պատուական... կը լրացնէ ֆրանսական կրթարանի մը բոլոր պայմանները եւ միաժամանակ հայկական ոգի կը ջամբէ եւ հայ մշակոյթ: Հայերէն լեզուի եւ Հայոց Պատմութեան դասաւանդումը չի զիջիր բնաւ Արեւելքի հայաշատ կեդրոններու վարժարաններու տրուած հայկական կրթութեան: Այս դպրոցի աշակերտները հայերէնը կը խօսին օտար շեշտով, այո՛, բայց կը սորվին ճի՛շդ խօսիլ, գրել եւ կարդալ: Օրուան լաւագոյն դասագիրքերը պատշաճեցուած են --համբերատար ի՜նչ ճիգով համակարգողին կողմէ...-- տեղի պայմաններուն եւ աշակերտներու կարողութեան: Նոյնիսկ օտար աշակերտներ հայերէն կը սորվին հոն իրենց եւ իրենց ծնողքներուն ազատ կամքով: Եւ հաճոյքո՛վ:

Եւ ապագան փայլուն է անպայման այս տեսակէտէն: Օգտուելով անմիջապէս Մարսէյլի մէջ գումարուած երկլեզուութեան գիտաժողովէն՝ հայերէնի պատասխանատուները կազմած են արդէն ներդաշնակ ծրագիր մը, որ գործադրութեան պիտի դրուի գալ տարեշրջանէն սկսեալ:

Ես հանգիստ միտքով ու սրտով պիտի վերադառնամ Լիբանանի սովորական իմ աշխատանքիս: Համազգայինի Մարսէյլի Կրթական Կեդրոնին վաղուան օրը ապահով է: Այս դպրոցը պիտի բարգաւաճի, զօրանայ, ամուր արմատներ պիտի նետէ եւ շուտով պիտի դառնայ հայ մշակոյթի օճախ մը, որ պիտի չգոհանայ յաջողակ աշակերտներ «արտադրելով», մշակուած միտքով հայ մարդեր պիտի տայ Ֆրանսային ու Հայութեան:

Բացարձակ ապահովին իր լրիւ իմաստը ունի հոս: Գիտակցօրէն ու հաւատքով կը գործածեմ զայն:

ԳՐ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ

Փարիզ, 1994, Մարտ 29

ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎԸ ԲԱՐԻ՞Ք ԹԷ ՓՈՐՁԱՆՔ

Մինչ աշխարհը ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է պատերազմական ողբերգութիւններու եւ բնապահական այլ հարցերու, հետաքրքրութենէ հեռու կը մնայ Կասպից ծովուն ջուրերուն բարձրացման երեւոյթը: 1978-էն ի վեր մակարդակի այդ բարձրացումը երկու մեթրէն աւելի եղած է եւ տասը տարիէն կը սպասուի որ հասնի չորս մեթրի:

Տրուած առաջին բացատրութիւն մըն է այն որ ջուրի մակերեսին վրայ տարածուած քարիւղի մեծ քանակութիւնը արգելք կ'ըլլայ ջուրին բնականոն շոգիացումին: Եւ որովհետեւ Կովկասի գօտիէն զատ, լեռներ չկան շրջանին մէջ, լայնարձակ տափաստաններու վրայ կը տարածուի ջուրը: Արդէն հողամշակութեան կարեւոր տարածքներ, հարիւրաւոր ք.մեթր լողափ, ինչպէս նաեւ ձկնորսական շրջաններ ու ամբողջ գիւղեր ջրամոյն եղած են:

Աղէտը կը սպառնայ Վոլկայի գետաբերանին ձկնկիթի արտադրութեան որ աշխարհի արտադրութեան 95%-ը կը կազմէ: Ջուրերը ծածկած են Բաքուի ծովեզերեայ հոյակապ ծառուղին ու քարիւղի սարքաւորումները կը փտին ջուրերուն տակ: Աստրախանի մէջ կը ծրագրուի մինչեւ 2000 թուականը տեղափոխել Վոլկայի գետաբերանին շուրջ մէկ միլիոննոց բնակչութիւնը: Ջուրին խուժումին արգելք ըլլալու համար անհրաժեշտ է թումբեր կանգնել, սակայն գրեթէ անլուծելի հարց է հարկաւոր գումարներու հայթայթումը:

Անցեալ Հոկտեմբերին առաջին անգամ ըլլալով Տաղստանի մայրաքաղաքին մէջ հաւաքուած են տուժած բոլոր գետափնեայ երկիրներուն ներկայացուցիչները, առաջարկելով բացատրութիւններ ու լուծումներ: Սակայն անոնցմէ ոչ մէկը բաւարար չափով լուրջ նկատուած է:

Կատարուածին մէջ մեծ դեր ունի անշուշտ բնապահութեան ամբողջական անտեսումը որ այսօրուան հարց չէ: Այդպէս է օրինակ որ Վոլկայի գետաբերանին ցամքելու երեւոյթին դէմ «լուծում» գտնուած էր ամէնէն անխորհուրդ ձեւով. այսինքն՝ ջրանցքներով Սիպերիոյ գետերէն ջուր բերուած էր, առանց մտածելու ատոր հետեւանքներուն մասին: Այդ «յաջողութեամբ» ալ Կասպից ծովուն արեւմտեան ափերուն վրայ արհամարհելով բնութիւնը, պատմութեան փորձը, կառուցուած էին գործատուներ, ագարակներ, գիւղեր հաստատած, որոնք այսօր բոլորն ալ ջուրին որս կը դառնան:

Գարնան մանաւանդ, երբ Վոլկային թեւերը կը վարարին յորդ ջուրերով, պատճառ կ'ըլլան որ Կասպից ծովուն ալ ջուրերը բարձրանան, ողողելով իրենց շուրջը: Այդ ջուրերը աղի մեծ համեմատութիւն կը պարունակեն, ինչ որ արդէն շատ վտանգաւոր է. ատկէ զատ, կը պարունակեն նաեւ զինկ ու միջատասպան թունաւոր նիւթեր, որոնք հետեւանքն են հողագործութեան եւ կաշիի ճարտարարուեստին ստեղծած ապականութեան:

Այս բոլորը ըսել կուտան լաւատեղեակներու թէ ձկնկիթի արտադրութեան ձուկը՝ թառափը սպառելու վրայ է: Կասպից ծովուն ջուրի մակարդակին բարձրացումը ճակատագրական եղած է անոր համար: 1980--ին մինչ տարեկան 25 հազար թոն էր անոր որսը, 1993--ին հազիւ հասած է 6 հազար թոնի:

Ջուրերուն տակ մնալու վտանգը կը սպառնայ նաեւ Թեհրան -- Մոսկուա երկաթուղիին որ հազիւ մէկ մեթր հեռաւորութեան վրայ է ջուրէն: Երթեւեկը յաճախ կ'ընդմիջուի: Որպէսզի չքանայ վտանգը, պէտք է անպայման թումբեր կառուցանել ծովեզրին ամբողջ երկայնքին. իսկ նման թումբերու իւրաքանչիւր քմ.ը կ'արժէ մէկ միլիոն տոլար:

Պատահարը մեկնաբանողներու ճակատագրապաշտ մաս մըն ալ ջրային այս աղէտը կը նկատէ Կասպից ծովուն վրէժը, իրեն դէմ կատարուած բոլոր անտեսումներուն եւ իրեն բաժին հանուած արհամարհանքին դէմ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՀԱԼԷՊ -- («Յառաջ») . --

ԱԶՆԻՒ ՔՐԻՇԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒ

ՀԱԼԷՊԻ Հայ Աւետարանական Էմմա նուէլ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Փետրուա 24--ին դասախօսութիւն մը տուած է Կի լիկեան Ճեմարանի տնօրէնուհի Տիկ Ազնիւ Քրիշեան - Եագուպեան, նիւթ ու նենալով՝ «Ի՞նչպէս օգնել արբունքի շրջ ջանին մեր պատանի զաւակներուն»: Դա սախօսուհին դիւրահաղորդ ոճով պար զաբանած է իր նիւթը եւ ընդգծած՝ ծն նողք - զաւակ սրտամօտ յարաբերու թեանց կենսական կարեւորութիւնը:

ՍԱՍՆԱՅ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ 100--ԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՀԱԼԷՊԻ Արամ Մանուկեան Ժող. Տա «Անի» ճաշարանին մէջ, Փետր. 26-ին տեղի ունեցած է Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան խրախճան -- պարահանդէսը, նուիրուած՝ Սասնոյ Ա ապստամբութեան 100--ամեակին (1894-1994): Ներկայ եղած են շուրջ 450 հոգի. Բացման խօսքը արտասանած է Մակ Մակարեան: Տարօնի Աշխարհի առհա կան արժէքները վեր առնող ու Սասնոյ ապստամբութեան պատմական դերը ա ժեւորող ելոյթ մը ունեցած է Լեւոն Նա ռոյեան: Երիտասարդաց երկսեռ պար խումբի ելոյթէն ետք՝ խօսք առած թեմակալ Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գա թարոյեան եւ ընդգծած մեր տոհմիկ բար քերը պահպանելու կարեւորութիւնը այս առթիւ ներբողած՝ Հալէպաբնա Սասունցիներու դերն ու ճիգը այդ բար քերուն եւ սովորութեանց անխաթար պա պանման մէջ: Այնուհետեւ, Առաջնորդ Տարօն -- Տուրուբերանի Հայրենակցակա Միութեան նորընտիր վարչութեան կողմ յուշանուէրներ յանձնած է Հայրենակցա կանի ծիրին մէջ տասնամեակներ շարու նակ վարչական բեղուն գործունէութի ծաւալած երէց Տարօնցիներու (Լեւոն Ղա զէլ, Տիգրան Մակարեան, Հայկ Աւետ եան, Յարութիւն Շարոյեան, Անդրա Գաբրիէլեան, Խաչիկ Շառոյեան, Գէո Արոյեան եւ Գասպար Կարապետեան): Պարգեւատրեալներու անունով ողջոյ ելոյթ մը ունեցած է Լեւոն Ղազէլ: Խր րախճանքը շարունակուած է ջերմ մթ նոլորտի մը մէջ եւ առիթ տուած՝ ով տարուս նուիրատուութիւններու:

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ 125--ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ՀԱԼԷՊԻ «Ն. Աղբալեան» Մշակոյթի Տան մէջ, Փետրուար 27-ին, ոգեկոչուած է Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան 125 ամեակը՝ Թիֆլիսի ծանօթ «Վերնատան» յուշող ցուցահանդէսով ու թատերակա կարճ ներկայացումով մը (բեմադրու թիւն՝ Ժորժ Վանլեանի): Համազգայինի գրական յանձնախումբին նախաձեռնու թիւնը եղող սոյն երեկոյթին՝ ներկանե մտովին պահ մը փոխադրուած են Թիֆ լիս, ուր 1899 -- 1910 գրական անմոռա դէպ միջավայր մը ստեղծած էր «Վերնա տունը»՝ Յ. Թումանեանի, Ղ. Աղայեա նի, Աւ. Իսահակեանի, Դ. Դեմիրճեանի, Պերճ Պռօշեանի, Շիրվանզադէի, Մու րացանի եւ այլոց մասնակցութեամբ: Կազմակերպիչ յանձնախումբին անունով կարճ ելոյթ մը ունեցած է Թամար Թի ֆէնքճեան:

ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՀԱԼԷՊԻ «Զաւարեան» Թատերասրահի մէջ, Փետր. 19 - Մարտ 5, տասնեակ մը ելոյթներ ունեցած է Հայաստանի Համազգային Թատրոնը, Ս. Սարգսեանի բեմադրութեամբ: Ներկայացուած գործերը եղած են Է. Ֆիլիպպոյի «Սանիթայի Թագաւորը», Հ. Յակոբեանի «Լեռնային կակաչները» եւ Լեո - Կամսարի երգիծական կատակերգութիւններէն համադրութիւն մը՝ «Մենք

խորագրով: Թատրոնը ելոյթներ տուած է նաեւ Դամասկոս եւ Գամիշլի:

ԷԴ. ԻՍԱԲԷԿԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՀԱԼԷՊԻ «Արամ Մանուկեան» Ժող. Տան «Լեւոն Շանթ» սրահին մէջ, Փետրուար 27-ին բացումը կատարուած է Հայրենի ծանօթ գեղանկարիչ Էդուարդ Իսաբէկեանի կտաւներու ցուցահանդէս - վաճառքին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի: Ներկայ եղած է նկարիչը: 1914-ին Իգտիր ծնած Իսաբէկեան աւարտած է Թիֆլիսի Գեղարուեստից Ակադեմիան: Բազմաթիւ ցուցահանդէսներ տուած է Երեւանէն Մոսկուա, Փարիզ, Գանատա, Մարոք եւ այլուր: Իր ստեղծագործութիւններուն կարեւոր - եւ թանկագին - մէկ մասը պահ դրուած է Հայաստանի Ազգային Պատկերասրահը:

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՀԱԼԷՊԻ Համազգայինի «Ն. Աղբալեան» Մշակոյթի Տան մէջ, Մարտ 9-ին, գրական զեկուցում մը տուած է Լեւոն Շառոյեան, նիւթ ունենալով «Պոլսահայ միօրեայ գրականութիւնը»: Զեկուցաբերը նախ ուրուագծած է անցեալ դարու սկիզբէն ի վեր Պոլսոյ խաղացած անփոխարինելի դերը մեր իմացական վերազարթօնքին մէջ, ապա մանրամասնօրէն ներկայացուցած իսթանպուլահայ ժամանակակից գրական կեանքը՝ իր գրողներով, մամուլով, հրատարակչական աշխատանքներով եւ ձգտումներով: Կլոր սեղանի շուրջ կայացած այս նիստի աւարտին՝ տեղի ունեցած է օրուան թեման շօշափող գրոյց մըն ալ, որուն մասնակցած է Հայրենի գրականագէտ Կարպիս Սուրէնեան:

ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ

ՀԱԼԷՊԻ Քառասուն Մանկանց Մայր Եկեղեցւոյ «Ահարոնեան» սրահին մէջ, Մարտ 12-ին, նշուած է «Հայ ուսուցիչներու օրը», կազմակերպութեամբ Սուրիահայ Համալսարանաւարտից Միութեան: Ներկայ եղած են շուրջ 350 հոգի: Հանդէսը սկսած է Արմէն Խորոզեանի «Սիրելի ուսուցիչ» երգով (խօսք՝ Արամայիս Սահակեանի, որմէ ետք կազմակերպիչ միութեան անունով ողջոյնի խօսք մը կարդացած է Սալբի Գասպարեան: Օրուան բանախօսուհին՝ «Լազար Նաճարեան» եւ «Կիլիկեան» ճեմարաններու հայերէնաւարտ ուսուցչուհի Օր. Ազնիւ Արապեան դրուագներ պատմած է յետ - եղեռնեան արեւմտահայ գրագէտ - ուսուցիչներու (Լեւոն Շանթ, Յակոբ Օշական, Ա. Ծառուկեան, Սիմոն Սիմոնեան, Մ. Իշխան, Վ. Մավեան) կեանքէն ու վեր առած անոնց անսահման նուիրումի ոգին՝ դաստիարակչական ու կրթական ասպարէզին մէջ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որուն մասնակցութիւն

բերած են նաեւ, ի շարս այլոց, հալէպահայ երգչուհի Արաքս Չէքիճեան (Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցէն) եւ Հայաստանի Երգահաններու Միութեան նախագահ Ռոպէրթ Ամիրխանեան, որոնք առանձնաբար երգած են հայկական դասական երգերու քանի մը կտորներ: Աւարտին, բեմ հրաւիրուած են Հալէպի Պետական Համալսարանը պաշտօնավարող բոլոր հայ դասախօսները (բժիշկ Հրաչ Պալապան, բժիշկ Վահէ Սիսեռեան, Վազգէն Գաբրիէլեան, Ալեքսան Թալաթինեան, Անի Մէյնազարեան, Արփի Օղիկեան, Ալիս Գույումճեան, Արա Սայէղ, Կարապետ Աւետիսեան, Սօնա Արսլանեան, Երուանդ Արսլանեան եւ Հակոբ Հայրապետեան - Լաթաքիա) եւ յուշանուէրներ ստացած՝ ձեռամբ Թեմակալ Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի, որուն փակման խօսքով ալ վերջ գտած է հանդիսութիւնը:

Ն.Ս.Մ.Մ.-Ի ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ԵԼՈՅԹ ԿՈՒՆԵՆԱՅ

ՀԱԼԷՊԻ «Կրթասիրաց» սրահին մէջ, Մարտ 12-ին, տեղի ունեցած է Նոր Սերունդ Մշակոյթի Միութեան «Ազատ Ղարիպեան» երկսեռ պարախումբին ընթացիկ տարուան առաջին ելոյթը՝ աւելի քան 500 հանդիսատեսներու ներկայութեան: Մեկնաբանուած է հայկական թէ օտար պարերու շարք մը՝ պարուսոյց Արմահամ Կոստանեանի ղեկավարութեամբ: Ձեռնարկը հովանաւորած ու աւարտին՝ ողջոյնի «Հուսկ Բանք» մը արտասանած է Դամասկոսի Հայոց Թեմի (Էջմիածնական) Առաջնորդական Տեղապահ՝ Գնէլ Արք. Ճէրէճեան:

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ 65-ԱՄԵԱԿԸ

ՀԱԼԷՊԻ «Ահարոնեան» սրահին մէջ, Մարտ 14-ին, կայացած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու շրջանաւարտներուն վկայականաց բաշխման հանդէսը, որ այս տարի կը զուգադիպի Հ.Ե.Կ.Դ.-ի հիմնադրութեան 65-ամեակին: Ներկայ եղած են շուրջ 450 հոգի: Բերիոյ Թեմի Կրօնաբարոյական Դաստիարակութեան Խորհուրդի անունով բացման խօսքը արտասանած է Վարդան Փայասլեան: Օրուան պատգամը փոխանցած է Հուրի Ազէզեան, վկայակոչելով 1929-ին կեանքի կոչուած Կիրակնօրեայ Դպրոցներու հիմնադիր Սահակ Կաթողիկոս Խապայեանը ու վեր առնելով դաստիարակչական բեղուն գործունէութիւնը՝ զոր յառաջ կը տանին Հ.Ե.Կ.Դ.-ի մասնաճիւղերը Լիբանանէն Սուրիա, Կիպրոս եւ Միացեալ - Նահանգներ: Արտասանութենէ եւ չարական - երգերէ բաղկացած յայտագրէ մը ետք՝ «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան եւ վկայականներ բաշխած 45 շրջանաւարտներու:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

(79ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ)

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). --

Տարիները կը թաւալին եւ անոնց հետ կ'անհետանան առաջին սերունդի վերջին վկաները, անոնք որոնք զգացին գոյն, բոյր եւ դիմագիծ տուին:

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը դեռ բախտ ունի իր շարքերէն ներս ունենալու անդամներ, որոնք 1928 թուականէն ի վեր մաս կը կազմեն Միութեան: Եւ անոնցմէ են Աւտոյեան եղբայրները: Այս տարի կը բոլորեն իրենց ծննդեան 85-ամեակը Սիմոնին համար եւ 90ամեակը Միսաքին համար: Երկուքն ալ, եղակի Վանեցիներ, եղան սիրտ եւ բազուկ Միութեան համար, տասնամեակներու ընթացքին: Երկուքն ալ զինուորագրեալներ ծառայեցին հաւատքով, հաւատարմութեամբ յանուն ազգային իտէալներու որոնց իրականացումը տեսան 3 տարի առաջ Անկախ Հայաստանով: Այսօր, Միութենէն ներս խորհրդանիշներ են իրենց դեռ ցոյց տըւած կենսունակութեամբ եւ մասնակցութեամբ հաւաքական գործին: Սիմոն Աւտոյեան աշխատեցաւ որպէսզի այս տարուան տօնակատարութիւնը եւս ըլլայ բազմամարդ: Երգեց «Տըլէ Եաման»ը միշտ նոյն «վանեցիական» հարազատ շեշտով եւ հայրենաբաղձութեամբ: Միսաք Աւտոյեան, միշտ կայտառ, իր ներկայութիւնը զգալի դարձուց իր անսպառ խանդավառութեամբ, իր կատակներով եւ վարակիչ խնդուքով: Այս առթիւ, Վասպուրականի հերոսամարտի 79-րդ տարեդարձի տօնակատարութեան, որը տեղի ունեցաւ Մարտ 20-ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը մեծարեց Սիմոն եւ Միսաք Աւտոյեանը որոնք նաեւ հիմնադիր անդամներ են Հայ Մշակոյթի Տան: Կարօ Յովսէփեան, Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով, ըրաւ գնահատական խօսքեր եւ յանձնեց իւրաքանչիւրին որպէս յուշանուէր՝ ժամացոյց մը:

Վասպուրական սրահը բուռական լեցուած էր: Անահիտ Հացագործեան բարի գալուստի խօսքեր արտասանեց եւ հրաւիրեց Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեանը սեղանները օրհնելու:

Միութեան նախագահը՝ Ալեքսանդր Պապայեան յարգանքի խօսքեր ըրաւ հերոսամարտի ընթացքին զոհուած բոլոր ծանօթ եւ անծանօթ հերոսներու յիշատակին: Տօնակատարութիւնը, ըսաւ, նըւիրուած է հերոսամարտի ղեկավար՝ Արամ Մանուկեանին, իր մահուան 75ամեակին առթիւ: Տուաւ կենսագրական կարեւոր գիծերը, ընդգծեց կուսակցական գործիչի յատկութիւններն ու յեղափոխական գործունէութիւնները: Ծանրացաւ Արամ Մանուկեանի կատարած դերին Վանի մէջ, հերոսամարտէն առաջ որպէս կազմակերպիչ եւ հերոսամարտին որպէս ազգային դէմք: Ապա, շեշտեց Արամ Մանուկեանի ղեկավարութիւնը 1918-ի մայիսեան ծանր օրերուն եւ Հանրապետութեան ստեղծման: Թէեւ Արամ Մանուկեան եղաւ, ըսաւ Ալ. Պապայեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան փայլուն աստղը, սակայն ան կը պատկանի համայն հայ ժողովուրդի պատմութեան:

Ապա, հացկերոյթը ընթացաւ Արմէնիա նուագախումբի երաժշտութեան կշռոյթով: Հաճելի նուագ եւ հայկական երգեր որոնք ստեղծեցին հարազատ մթնոլորտ մը: Անգամ մը համար կրցանք ե՛ւ երաժշտութիւն լսել ե՛ւ զրուցել սեղանակիցներուն հետ:

Ժաք Աւտոյեան բացատրեց թէ ձեռնարկին շահը պիտի յատկացուի Ղարաբաղին, ինչպէս նախանցեալ տարին: Եղան ինքնաբուխ նուէրներ որոնց գումարը հասաւ քսան հազար Ֆրանքի:

Իր խօսքին մէջ, Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի՝ Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան նախ շընորհաւորեց Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութեան անդամները որոնք ամէն տարի անշեղ հաւատարմութեամբ կը պանծացնեն մեր նորագոյն պատմութեան այս փառաւոր էջը: Ջահ մըն է որ իրենց փոխանցուած է հերոսամարտէն, պատմութենէն, ընդգծեց եպիսկոպոսը, ջահ մը որ միշտ վառ պահելէ յետոյ հարկ է փոխանցել յաջորդող սերունդներուն: Տարօն Եպիսկ. ըսաւ թէ հաւաքականութիւն մը ապրելու եւ ազդանալու համար պէտք է լրացնէ երեք պայմաններ՝ ունենալ հայրենի հող, ունենալ մշակոյթ եւ կրօնք, ունենալ պատմութիւն՝ օժտուած հերոսական էջերով: Եւ Վասպուրականի հերոսամարտի մէջ խտացած են այս յատկանիշները:

Տօնակատարութիւնը շարունակուեցաւ միշտ նուագով, երգերով եւ պարերով:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՆԱՅԻՍ

ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Պէշիկթաշլեան իր բացառիկ սանուհիին թափանցել տուած էր հայ բարբառին եւ հայ մատենագրութեան բոլոր չքեղութիւնները, մղած զինքը դէպի գրականութիւն եւ անոր գերազանցապէս զգայուն հոգին, ոսկի լարերու պէս թրթռալով, իր վիշտերէն, իր մորմոքներէն, իր կսկիծներէն, այն նոյն կսկիծներէն՝ որոնցմով տառապած են շատ կիներ, իր խսկ հոգեբանութենէն ուսումնասիրած անոնց հոգեբանութիւնը, ընդվզումները, ցաւագին համակերպութիւնները գրած էր՝ սրտին արիւնէն խսկ քաշելով իր նիւթերը:

Իմ անմոռանալի ուսուցիչս այս ամէնուն հիացումով կ'անդրադառնար ամէն անգամ որ Տիկին Տիւսաբի մասին հեթանոս մը քննադատական անտեղի մատնանշում մը ընէր. եւ ես իր սանուհին, յիշողութեանս խորը պահած էի իր այդ հիացումին մէկ արձագանգը, անձնական տպաւորութիւններուս միացած դէպի եղական գրագիտուհին:

Վարուժան անխոնջ կը խօսէր եւ ես մեռկ կ'ընէի վերացած, հակառակ շատ տեղ իրեն համակարծիք չըլլալուս. կը հիանայի այն մեծ կարողութեանը վրայ՝ զոր ան ունէր իր մեծ գաղափարները ուժգնօրէն դրոշմելու ուսանողներուն հոգիին մէջ:

Ցանկարծ, օդին, ծովին, եւ պատկից սրահներուն խոր լռութեան մէջէն ահագնադղորդ պայթիւնի մը արձագանգը, ընդոստ վեր ցատքեցինք ամէնքս. պայթիւն մը եւս. շէնքը կը դղրդայ. արդէն խարխուլ պատուհաններուն ապակիները կը կոտրին, ա՛յնքան մօտ է ռմբակոծութիւնը:

-- Մի՛ վախնաք, տղաք, կը գոչենք Վարուժան եւ ես միաբերան, թէեւ երկուքնիս ալ դեղի - դեղին կտրած:

Սանուհիները սարսափահար կուլան, կը պոռան, մանաւանդ Ատանացիները:

Դուրս կը նետուի Վարուժան, թեւէն կը քաշեմ.

-- Մի՛, մի՛, շէնքէն դուրս ելլէք, կ'աղաչեմ:

Թնդիւն մը եւս. պատերը կարծես պիտի փլչին, ես եւս կը սկսիմ տղոց պէս դողալ, ամէնքը մեծ սրահը հաւաքած է տեսչուհին:

Տնտեսը որ խուճապահար լուր առնել գացած էր, կը վերադառնայ.

-- Բան չկայ, կ'ըսէ. Սան Սթէֆանոյի ռուսական գերեզմանատան մեծ կոթողն է, զոր Թուրքերը ծովէն ռմբակոծեր եւ քանդեր են. Մեզի վախու բան չկայ. մեռելներուն դէմ է եղածը:

Լայն շունչ մը կ'առնենք: Տղայոց շաքար ջուր բաժնել կուտանք եւ մենք Վարուժանին հետ մէյ մէկ սիկարէթ կը վառենք եւ տեսչարանին պատուհանէն կը դիտենք ազատ ծովը եւ սպիտակ պզտիկ առագաստները:

Ամէն մը լուռ կը մնանք:

Այդ օրերը արդէն շատեր մեկնած էին Պոլսէն, ոմանք Պուլկարիա, ոմանք այլուր, որովհետեւ անապահով լուրեր շրջիլ սկսած էին եւ հայ եւ թուրք եղբայրակցութեան իտէալը ողորմելիօրէն թաղուած, հակառակ զինուորագրութեան եւ ամէն հայ ընտանիք թուրք բանակին իր զինուորը տուած ըլլալուն:

-- Դուք չէ՞ք մեկնիր, հարցուց Վարուժան:

-- Ես չեմ կարող մեկնիլ, ըսի, ամուսինս տկար է, մայրս ծեր, զաւակներս մատղաշ. ո՞ւր երթամ: Յետոյ, ի՞նչ կրնան ընել ինծի, ես կուսակցական իսկ չեմ: Դուք լաւ կ'ընէք եթէ այս երկրէն հեռանաք, եւ եթէ կրնաք անմիջապէս: Մի մնաք հոս, Վարուժա՛ն:

Բանաստեղծը արհամարհոտ ժպտեցաւ:

-- Ինչո՞ւ կ'ուզէք, տիկին, որ ես ձեզմէ նուազ արիասիրտ ըլլամ. ինչո՞ւ մեկնիմ: Ապահով եղէք թէ մեզի ոչինչ կը սպառնայ, պէտք չէ ըլլալ յոռետես:

Լռեցինք մտախոհ, երկար քաշելով թեթեւ ծուխերը մեր սիկարէթներուն. յետոյ բանաստեղծը, սովորականէն քիչ մը աւելի երկար սեղմելէ վերջ ձեռքս իր ձեռքին մէջ, գնաց նորէն դասարան եւ ես մնացի տեսչարանին պատուհանին առջեւ: Պայծառ օրուան մէջ մռայլ էին խորհուրդներս:

Տարիներ աչքիս առջեւ մնացին այդ տեսարանը, այդ մատղաշ գլուխները՝ որոնց մեծ մասը խնամակալուհիներէն մէկուն մէկ անըմբռնելի քմահաճոյքովը զրկուեցան զաւառները, արձակուրդի, օդափոխութեան պատրուակին տակ, եւ անկից տարագրուեցան, ողջակիզուելու ճամբան բռնեցին դէպի Տէր - Զօր. եւ այդ երիտասարդ ուսուցիչը, կենսունակ, խանդով լեցուն, հոգին հրաբորբոք քերթողի կորովով, որ փոխանակ, ըստ իր մաղթանքին, երթալու Դէպի ազբիւրը լոյսին անկից գեղեցկութիւններ լեցնելու համար ոսկի սափորին մէջ բանաստեղծութեան, գնաց դէպի անապատ տանող խոպան ճամբուն եզերքի քարերը կարմիր ներկել իր մարտիրոսի արիւնով:

***

Երեք օր յետոյ, Ապրիլի օր մը, ուր Արեւելքի գարունը կը պոռթկար ամէն կողմէ, հողէն, բոյսէն, ծառէն, օդէն, այնպիսի ուժգին որ կարծես աշխարհը նեղ գար իր այդ պոռթկումին, բօթ մը հասաւ մեզի ահաբեկիչ.

Սանադրկայ սեւ հրաման
Հնցի ծուխին գայր նման: (1)

Թուրք կառավարութիւնը հրաման ըրած էր հայ աչքառու մտաւորականները ձերբակալել եւ անմիջապէս աքսորել:

Անուններ սիրուած, անուններ յարգըւած, անուններ ադամանդով գրուած, շողշողուն, բերնէ բերան կը թեւածէին: Գիտութեան, մամուլի, գրականութեան, բանաստեղծութեան, արուեստի ծաղիկը եղող մտաւորականներ, բոլորը, բոլորը:

Ո՞ւր զրկուած էին, տեղեր անծանօթ: Պատիժ՝ չգործուած յանցանքի մը:

(Շար. 73)

(1) - Հայր Ղ. Ալիշան, Շուշան Շաւարշանայ:

ՄԱՐՍԷՅԼ. -
Այրի Տիկին Արսէն Տէր - Զաքարեան,
Օր. Ա. Տէր - Զաքարեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր - Զաքարեան եւ զաւակը՝ Վիրժինի,
Պ. Ժան Տէր - Պետրոսեան զաւակներն ու թոռները
եւ ընտանեկան համայն պարագաները եւ բարեկամները
սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն հօր, մեծ - հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մեծ-հօրեղբօր եւ բարեկամին՝

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐ-ԶԱՔԱՐԵԱՆ-Ի
(Մշեցի)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 1-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Ապրիլ 5, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն - Փիէր գերեզմանատունը:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Տէր -- Զաքարեանի եւ զաւակներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 7, Տօն Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎՐԳԵԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
նուիրուած՝
բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՕՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ
Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 7, ժամը 20·30-ին
Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրճեան սրահ
17, rue Bleue, Paris 9e — M° CADET

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ երիտասարդ զոյգ մը ստիպողաբար կը փնտռէ փարիզեան շրջանի մէջ երկու կամ երեք սենեակով յարկաբաժին մը, մատչելի պայմաններով:
Հեռաձայնել. - 48 -- 04 -- 00 -- 62:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

- ԿՈՉ -

Սիրելի հայրենակից,

Երեք տարի իսկ չկայ, որ Հայաստանը կ'ապրի իբրեւ ինքնուրոյն միաւոր, իբրեւ անկախ Պետութիւն: Իրականացած է հայութեան տասնամեակներու երազը: Հայրենի ժողովուրդի եւ կառավարութեան ամէնօրեայ տքնութեամբ ու տառապանքով աշխարհի քարտէսին վրայ վերածնած է նոր պետութիւն մը, մե՛ր, Հայաստանի Հանրապետութիւնը:

Նորաստեղծ այս Հանրապետութիւնը, սակայն, կարիք ունի բարոյական, մասնագիտական եւ նիւթական աջակցութեան: Օգնութեան կարիք ունին, մանաւանդ, Հայաստանի դեսպանատուները: Ամէնուս պարտքն է աջակցիլ անոնց: Չմոռնանք որ մեր դեսպանատունը Հայաստանի ձայնն է Ֆրանսայի մէջ, Հայ ու Ֆրանսական համագործակցութեան գլխաւոր կեդրոնն է ան ու համակարգողը, ինչպէս նաեւ մեր նոր պետականութեան խորհրդանիշը:

Իբրեւ Ֆրանսահայ կատարենք մեր պարտքը, ապահովենք մեր դեսպանատան արժանավայել գոյութիւնը, իր լիարժէք ու արդիւնաւէտ աշխատանքը:

Չեքերը արձանագրել Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատան անունով:

34, Avenue des Champs-Elysées,
75008 PARIS

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ եւ յարգանքներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ
ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԱՐՄԻՆ

Services consulaires de l'Ambassade d'Arménie

Nous vous annonçons, qu'à partir du 6 Avril 1994, la Section Consulaire de l'Ambassade d'Arménie accomplira tous les services consulaires.

Les personnes habitant en France et qui dans le passé ont habité l'Arménie et qui sont en possession d'un passeport de citoyenneté de l'ex U.R.S.S. peuvent se faire enregistrer au Service Consulaire de l'Ambassade.

La même annonce concerne les personnes enregistrées précédemment à l'Ambassade de l'ex U.R.S.S. ou de Russie.

Nous vous prions de noter qu'après l'enregistrement, ces personnes pourront bénéficier des Services Consulaires de l'Ambassade.

Ce même enregistrement sera également pris en compte au moment où seront donnés la citoyenneté et le passeport de la République d'Arménie.

Veuillez noter l'adresse de l'Ambassade :

34, Ave. des Champs-Elysées, 75008 Paris
Tél. : 53-76-09-93 / Fax: 53-76-10-07

AMBASSADE
DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE
EN FRANCE

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30**, au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— **Me Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՅԹ

մասնակցութեամբ՝

Գ Ա Ր Ո Ի Ն
Մանկա - պատանեկան երգչախումբի
Ս Ա Ս Ո Ւ Ն -- Ա Ր Ա Գ Ա Ծ
պարախումբ -- նուագախումբի

Կիրակի, Ապրիլ 10, ժամը 15·30-ին

THEATRE DU MOULIN
47, Boulevard Perrin — 13013 Marseille

Յ ա յ տ ա գ ի ր. --
ԿՈՄԻՏԱՍ - ԱԼԷՄՇԱՀ - ՇՈՒՊԷՐԹ - ՇՈՒՄԱՆ - ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ - ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ···

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14·30-ին, սովորական հաւաքատեղին:

Անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը յետաձգած է իր ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բժշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ: Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են:

Dans le cadre de ses activités, l'U.G.A.B. — LYON propose un

VOYAGE EN SYRIE
du 10 au 21 mai
PARIS / DAMAS / PARIS

7 750 FF TOUT COMPRIS

Invitation au voyage dans les sites les plus prestigieux de ce pays : DAMAS, sa capitale, ALEP, KRAK DES CHEVALIERS, PALMYRE, MARI, EBLA, etc.

Visite de sites plus méconnus hors des circuits traditionnels : le quartier chrétien de Bab Touma à Damas, le quartier arménien d'Alep, Deir el Zor...

Renseignements et inscriptions :

KATIA BOUDOYAN : 21, Rue de la République, 69120 Vaulx-en-Velin
Tél. : 72. 04. 49. 75 / Fax : 72. 04. 62. 37.

Dernier délai pour l'inscription : 15 Avril

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

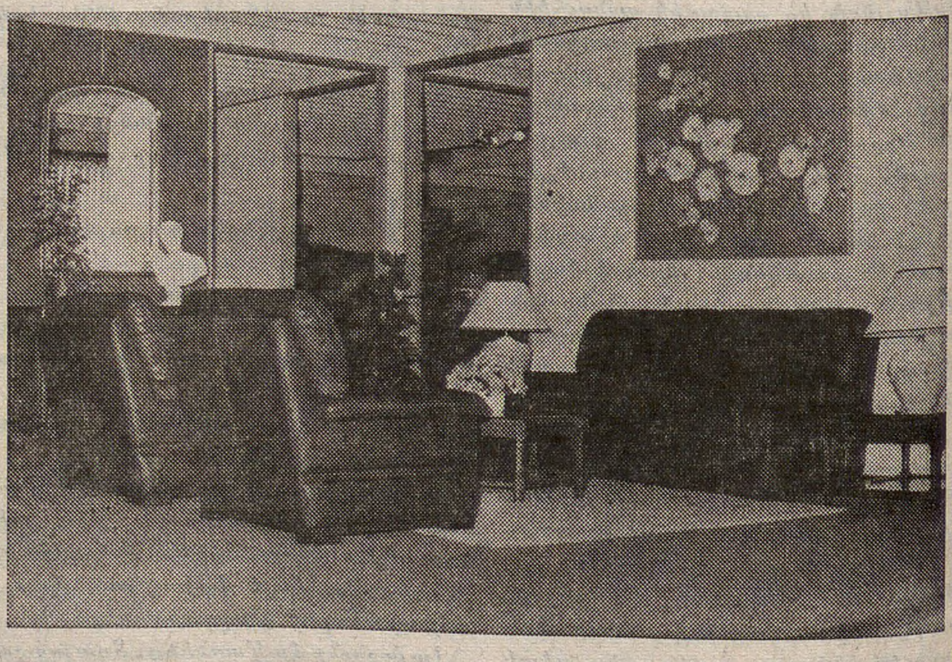

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 7
JEUDI
7 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար · 1·000 Ֆ · -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ ·
Արտասահման : Տար · 1·300 Ֆ · (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ · (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·300 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.300

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 1 / 5)

ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄ ՓՈԽԵԼՈՒ ՀՐԱՒԷՐ

Ռուսաստանի ազգային - հանրապետական կուսակցութիւնը, որուն պարագլուխը՝ Նիկոլա Լիզենկօ եւ իրեն ընկերացող կուսակցական պատուիրակութիւնը վերջերս այցելած էին ԼՂՀ եւ Հայաստան, յայտարարութեամբ մը Ռուսաստանը հրաւիրած է իր արտաքին քաղաքականութիւնը վերանայելու: Հոն յիշուած է Կովկասի խրավիճակը ու դատապարտուած՝ ռուսական դիրքորոշումը, որ կը կայանայ կռուող կողմերուն միջեւ հաւասարակշռութիւնը պահելու մէջ, ինչ որ անվերջ նախատումի կ'առաջնորդէ: Նշուած է նաեւ որ հայկական ցեղասպանութեան Ռուսաստանի կողմէ առ այսօր ճանաչում չտանալը կը բարդացնէ հայեւռուս յարաբերութիւնները: Կուսակցութեան կարծիքով Ռուսաստան պէտք է պարտադրէ ինքզինք եւ իր շահերը շրջանին մէջ, ԼՂՀ-ն ճանչնայ եւ ապահովէ անոր ռազմաքաղաքական երաշխիքները, ինչպէս նաեւ պէտք է ամէն գնով արգելք հանդիսանայ շրջանին մէջ երրորդ երկիրներու ռազմական ներկայութեան:

***

Միւս կողմէ Ատրպէջանի Արտաքին Նախարարութիւնը բողոքագիր մը ղրկած է Ռուսաստանի Արտաքին Նախարարութեան, ուր ըսուած է թէ վերջերս ԼՂՀ եւ Հայաստան այցելած Լիզենկոյի կարգ մը յայտարարութիւնները Ատրպէջանի դերիշխանութեան եւ հողային ամբողջականութեան ուղղուած են: Բողոքագրին վերջաւորութեան նշուած է, որ Ռուսաստանի Դումայի անդամ ղեկավարի մը անպատասխանատու նման արտայայտութիւնները կրնան վնասել երկու երկիրներու յարաբերութեանց զարգացման:

***

ՋՐԻ ՍՆՈՒՆԴ՝ ՍՊԱՆԵՐՈՒՆ

Կառավարական որոշումով Պաշտպանութեան Նախարարութեան համակարգի սպայական եւ ենթասպայական անձնակազմերուն ձրի սնունդ կը սպասարկուի զօրամասերու ճաշարաններուն մէջ, գինուորներու սահմանուած չափերով:

***

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ԵՏՔ

Ֆրանսայի լիազօր դեսպան Տիկին տը Հարթինկ երկու տարի ետք կրկին այցելած է Վանաձոր, ուր ծանօթացած է շինարարական աշխատանքներուն, այցելած է գործատուներ, դպրոցներ, առողջապահական եւ մշակութային հիմնարկներ: Դեսպանը ըսած է թէ կը ծրագրէն Վանաձորի մէջ առեւտրական դպրոց մը հիմնել:

***

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԿՐԱՍՆՈԴԱՐ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Փոխ - վարչապետ Վիգէն Չիտէչեանի գլխաւորութեամբ կառավարական պատ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ (Յունիս 12) համար, մեծամասնութեան (ԻՒ -- Տէ -- էՖ -- էՌ -- Փէ -- էՌ) ցանկի պարագլուխ ընտրուեցաւ Թուլուզի երեսփոխան - քաղաքապետը՝ Տոմինիք Պոտիս, 15-ի դէմ 18 ձայնով ԻՒ -- Տէ -- էՖ-ի քաղաքական Բիւրոյի կողմէ: Իր մրցակիցն էր՝ Ժան - Ֆրանսուա Տընիօ որ, սկիզբէն նախընտրութիւնը կը վայելէր շատերուն: Հաւանական չէ որ Շիրաքի կուսակցութիւնը խանդավառուի այս ընտրութեամբ, Պոտիս կօլիզմի ժառանգորդ մը չի նկատուիր: Տոմինիք Պոտիս, 47 տարեկան, Հոթ-Կառոնի երեսփոխան վերընտրուած է 1993-ին եւ նոյնիսկ իր թեկնածութիւնը դրած էր Ազգ· Ժողովի նախագահի աթոռին: Ժան Լըքանիւէի «հոգեւոր» զաւակը կը նկատուի: Հեռատեսիլի Ա· կայանի թղթակից էր Լիբանան, 1974-էն 1977 եւ վիրաւորուած է 1975-ի մարտերու ընթացքին: Նոյն կայանին լուրերը ներկայացուցած է 1977-էն 1980, ապա՝ Գ· կայանի վրայ մինչեւ 1982: 1983-ին կը յաջորդէ իր հօրը՝ Թուլուզի քաղաքապետարանին գլուխը:

ԱԶԳ· ԺՈՂՈՎԻ գարնան նստաշրջանը բացուեցաւ Ապրիլ 5-ին, յարգանքի ոգեկոչումով Եան Փիայի որ սպաննուեցաւ վերջերս Վառի մէջ: Իր գովքը հիւսած են Ազգ· Ժողովի Նախագահ՝ Ֆիլիփ Սէկէն եւ Նախարարապետ՝ Էտուար Պալատիւր: Այս վերջինը որ, յաջորդ օրը Փեքին կը մեկնէր, ծանր քննադատութեանց թիրախ եղած է ոչ միայն ընդդիմութեան այլեւ իր իսկ մեծամասնութեան կարգ մը անդամներուն կողմէ: Աշխատանքի նախարարը հաստատեց թէ ի գործ պիտի դրուի աշխատանքի հնգամեայ ծրագիրը, մինչ ընկերվարականները այդ՝ «հակընկերային պատերազմական մեքենայի» լքումը կը պահանջեն եւ որոշած են կառավարութիւնը դատապարտող բանաձեւ մը ներկայացնել: Նոյն իրիկունը, «Ֆրանս 3»էն, Պալատիւր յայտարարեց թէ ՍԻՖ-էն հրաժարիլը մաս կը կազմէր հարցերու իր ըմբռնումին հաւատարիմ մնալու սկզբունքին, այսինքն առաւել չափով Ֆրանսացիները համախմբել:

ԹԱՆՍՈՒ ՉԻԼԼԷՐ երկու տարի կը պահանջէ վերականգնելու համար Թուրքիոյ տնտեսութիւնը: Մարտ 27-ի թաղապետական ընտրութիւններուն պատճառաւ յետաձգած էր խստակեցութեան իր ծրագրին ներկայացումը: Տնտեսութեան նախկին դասախօս, Թուրքիոյ վարչապետը կը պնդէր որ՝ տնտեսութիւնը իր գործն է, բայց չկրցաւ առաջքն առնել ծանրակշիռ տագնապին, հանրային գանձին քայքայման, արժեզրկումին (շուրջ 50% տոլարի համեմատութեամբ): Իր կուսակցութեան ամրապնդումը այս թաղապետական ընտրութիւններուն խորհիլ կուտայ իրեն թէ կրնայ կարգ մը միջոցներ ձեռք առնել: Կոչ կ'ընէ իր հայրենակիցներուն որ «գօտիները սեղմեն», «այս դառն վերականգնումը անխուսափելի է» կը շեշտէ Թանսու Չիլլէր եւ մամուլը արդէն յոռետես խորագրերով կ'արձագանգէ: «Միլլիյէթ» «տնտեսական պաշարման վիճակ» կը նախատեսէ, մինչ Սապահ՝ «6 ամսուան դժոխք» կ'աւետէ: Ծրագիրը կը նախատեսէ հանրային պարտքը 46 հազար միլիառ թրքական ոսկիէն (1,5 միլիառ տոլարէն աւելի) իջեցնել 9 հազար միլիառի (300 միլիոն տոլար) մինչեւ 1994-ի վերջ: Քարածուխի պողպատարանները եւ Զոնկուլտաքի ածխահանքերը կամ պիտի ծախուին կամ փակուին եթէ գնորդ չգըտնեն եւ 18 հազար աշխատանք պիտի ջնջուի: Գիներու կարգ մը յաւելումներ ալ նախատեսուած են ինչպէս՝ քարիւղային ապրանքներու 46-էն 90%, ծխախոտի եւ ոգելից ըմպելիի 77-էն 100%, շաքարի 50-էն 60%:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց հրապարակէն քաշել արաբերէնի առձեռնը որ կ'օգտագործուէր Ապու Տապիի (արաբական իշխանապետութիւններէն մէկը, Պարսից ծոցին վրայ) ֆրանսական Լուի -- Մասինեանի լիսէէն: Քննութիւն բացուած էր եւ հաստատուած որ «անընդունելի տողեր կան»: Դպրոցը ենթակայ է տեղւոյն իրաւական դրութեան: Արաբերէնը պարտաւորիչ է մանկապարտէզէն մինչեւ աւարտական բոլոր աշակերտներուն համար: Գիրքին «անընդունելի» հատուածներէն մէկն է. -- «Ալլահ ճշմարտութիւնն ըսաւ յայտնելով թէ հաւատացեալներու մեծագոյն թշնամիները Հրեաներն ու կռապաշտներն են»:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Արտաքին Նախարարութիւնը յայտնած է թէ նախարար Քինքէլ ազդարարագիր մը ուղղած է Թուրք պաշտօնակիցին՝ Չէթինի, զգուշացնելով որ գերմանական զէնքերը չգործածուին ՓՔՔ-ի դէմ պայքարի ընթացքին: Գերմանիոյ մէջ, թէ' քաղաքական մարդը, թէ մամուլը լայն արձագանգ կուտայ այս հարցին: Գերմանիոյ ընդդիմադիր գլխաւոր կուսակցութիւնը միջոցներու ձեռնարկել խոստացած է, դադրեցնելու համար զէնքի ու զինամթերքի յանձնումը Անգարայի:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ իշխանութիւնները կրկին ձերբակալած են Վէյ Ենկսենկ այլախոհը, մինչ Պալատիւր Փեքին կը ժամանէ: Չինաստան կ'ուզէ հասկցնել որ մարդկային իրաւանց իր ըմբռնումը տարբեր է արեւմտեան ըմբռնումէն: 43 տարեկան, Վէյ Ենկսենկ արդէն 14 տարի անցուցած է բանտը եւ այսօր կառավարութիւնը զինքը կ'ամբաստանէ նոր ոճիրներով:

ՍԻԼՎԻՕ ՊԵՐԼՈՒՍՔՈՆԻ խզեց Ումպերթօ Պոսիի հետ բանակցութիւնները եւ որոշեց Հանրապետութեան Նախագահին վստահիլ վարչապետի նշանակումի հոգը, ապա՝ բանակցիլ: Պերլուսքոնի այլեւս անկարելի նկատեց բանակցիլ Պոսիի հետ, այն վայրկեանէն երբ այս վերջինը զինքը «պերլուսքայզէր» անուանեց:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՒԿՐԱՆԻԱ՝ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՐԱՒԱՐԿԸ

«Առանց Ուկրանիոյ, Ռուսաստանը կը դադրի կայսրութիւն մը ըլլալէ· Մոսկուայի կողմէ հրապուրուած, յետոյ անոր ենթարկուած Ուկրանիայով մը ան կը վերածուի կատարեալ կայսրութեան մը» կը գրէ Միացեալ -- Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան թերթին մէջ, նախագահ Գարթըրի նախկին մէկ խորհրդականը: Ֆրանսայէն աւելի ընդարձակ տարածքի մը տէր այս երկիրը 1990-ին անկախացաւ: Այդ թուականէն ի վեր բազմաթիւ կնճիռներ զայն կը հակադրեն Ռուսաստանի: Անոնց գլխաւորներէն մէկն է Ղրիմի հարցը· թերակղզին որ արուեստականօրէն Խրուշչովի կողմէ կցուած էր Ուկրանիոյ, այսօր կը փափաքի վերադառնալ մայր հայրենիքին գիրկը:

Կայ Տոնպասի կացութիւնը· Տոնպասը երկրին ճարտարարուեստի գլխաւոր շրջանն է ուր կ'ապրին 20 միլիոն Ռուսեր եւ անոնք շատ լաւ ընդունելութիւն մը չեն ըրած նորակազմ պետութեան: Այս վերջինը գրեթէ սնանկութեան վիճակին մէջ է ու չի կրնար իր պարտքերը վճարել Ռուսաստանի որ շարաթ մը գինք կազէ զրկած է:

Կայ Սեւ ծովու նաւատորմին հարցը: Մոսկուա կ'ուզէ անոր ամբողջութեան տիրանալ, մինչ Կիեւ կը պնդէ որ ինք ալ պէտք է բաժին ունենայ:

Եւ վերջապէս, Ուկրանիա որ ունի խորհրդային զինամթերքին մէկ մասը, ինքնաբերաբար տեղ կը գրաւէ ատոմական ուժի տէր պետութիւններու շարքին մէջ: Նախագահ Կրաւչուկ վերջերս երբ ընդունուեցաւ Նախագահ Գլինթընի կողմէ, համաձայնագիր մը ստորագրեց որով կ'ըսէր թէ Ռուսաստանի պիտի յանձնէ միջցամաքային 176 հրթիռներ եւ ատոմական հրթիռներու 1600 գլուխներ, տնտեսական օժանդակութեան փոխարէն: Սակայն մինչեւ այսօր հրթիռի 60 գլուխներ միայն յանձնուած են ու Կիեւ առկախած է յանձնումի արարքը:

ՀՅԴ-Ի «ՂԱՐԱԲԱՂ ՋՕՐԱՇԱՐԺԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ»

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ ՏԱՐԱԾՎԱԾ ԿՈՉԻ ԱՌԻԹՈՎ

Անմիջապէս խոստովանեմ, որ կոչի ոգուն եւ մտահոգութիւններին ամբողջապէս համաձայն եմ: Մէկ ամիս առաջ լինելով Փարիզում, խնդրում էի Սփիւռքահայութեանը «ամբողջ ուժով եւ կարողութեամբ» Արցախին նեցուկ կանգնելու կոչ եմ արել: Այսօր էլ խնդրում եմ նոյնը:

Այժմ դառնամ օգնութեան կազմակերպման ձեւին· ինքս լինելով խորապէս անկուսակցական մարդ, սկզբունքօրէն եւ ի պաշտօնէ (ՀՀ Գերագոյն Խորհրդի պաշտպանութեան Յանձնաժողովի նախագահ, յետոյ՝ Պաշտպանութեան նախարար), նախ՝ զարմացած եմ, որ նոյն կոչի մէջ ներկայացուել եմ որպէս ՀՀՇ անդամ եւ Պաշտպանութեան Նախարար, ապա նաեւ համոզուած, որ պաշտպանութեան հարցերում կուսակցական ցանկացած նախաձեռնութեան մենաշնորհ կամա թէ ակամայ յղի է ամենատհաճ հետեւանքներով, ամենատարբեր խօսակցութիւնների առիթ է տալիս, ի վերջոյ ջլատում Սփիւռքահայութեան հաւաքական մղումը օգնելու՝ պատերազմող հայրենակիցներին, սասանում հաւատը: Ընդդիմախօսներիս առաջարկում եմ ստեղծել անաչառ յանձնաժողով եւ ստուգել, թէ ամենատարբեր կուսակցութիւնների, կազմակերպութիւնների ու միութիւնների կողմից մինչեւ այսօր անջատ-անջատ հաւաքուած օգնութեան որ մասն է հասել Արցախի իշխանութիւններին...

Ուստի, ինչպէս «ազգային շահերը գերադասելով ներքաղաքական տարակարծութիւններէն» ողջունելով ՀՅԴ հանրահաւաքը «ի զօրակցութիւն Ղարաբաղի ազատամարտիկներուն» կոչ եմ անում օգնութիւնը կազմակերպել ոչ թէ կուսակցական խողովակներով, այլ «Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամի, կամ ԼՂՀ իշխանութիւնների կողմից լիազօրուած յատուկ մարմնի միջոցով: Համոզուած եմ, որ օգնութեան այդ ձեւը անչափ կը նպաստի Արցախին զօրակցութեան Սփիւռքահայութեան ջանքերի հզօրացմանը եւ միասնութեանը:

Խորին յարգանքով՝
ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
Պետական նախարար

Մարտ 31

ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆԻ ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄԸ ԼՍՈՂ ԿԸ ԳՏՆՈՒ՞

1988-ի առաջին ցոյցերէն ժողովուրդին մեծագոյն վստահութեան ու համակրանքին արժանացած քաղաքական գործիչը ու յետոյ քաղաքական դէմքը եղած է Աշոտ Մանուչարեան: Ան «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի առաջին երկու դէմքերէն մէկն է Լ. Տէր Պետրոսեանի հետ որ երեսփոխան ընտրուեցաւ նոյն տարուան Նոյեմբերին: Անկախութեան հռչակումէն ետք ան վարեց զանազան պաշտօններ ու հրաժարեցաւ 1993 Օգոստոսին:

Անկէ ի վեր յարաբերական լռութեան մատնուած անոր անձը, Հայաստանեան այժմէականութեան մէջ մնայուն տեղ մը ապահովեց, գլխաւորաբար Ներքին Նախարար Վ. Սիրադեղեանի ուղղուած իր քննադատութիւններով: Այդ քննադատութիւնները պատճառ եղան որ ծանրածանր փոխադարձ ամբաստանութիւններով յայտնուի նոյն նախարարը ու քաղաքական լուրջ տագնապի մը ստեղծումին լայնօրէն անհրաժեշտ նախանիւթ հրապարակէ: Տարօրինակ ըլլալով հանդերձ, թերեւս բարեբախտութիւն պէտք է նկատել այս ճակատումին յաջորդած լռութիւնը որ ինքնին անտարբերութենէ մինչեւ մեղսակցութեան երկարող կասկածներու ծնունդ կուտայ բարձրագոյն աստիճաններու ղեկավարներու մասին. եւ եթէ անոնք վճռական հարկաւոր քայլերու ինքնավստահութիւնը չէին զգար, կրնար Մանուչարեան - Սիրադեղեան ճակատումը նախաքայլը դառնալ քաղաքական վտանգաւոր կացութեան մը:

Այսուհանդերձ, յայտնապէս չեն մարած հետաքրքրութիւնները որ մամուլի հրապարակումներ, յաճախ, սա կամ նա ձեւով, կ'արտայայտուին այդ մասին, տեղ կուտան մեկնաբանութիւններու, վերլուծումներու, յաւելեալ տեղեկութիւններու, եւայլն:

Այս կարգին նկատառելի էջ մըն է հարցազրոյցը զոր ունեցած է Ա. Մանուչարեանի հետ «Երկիր Նայիրի» շաբաթաթերթէն Սուսաննա Պօղոսեան (Մարտ 18, 1994):

Ա. Մանուչարեան ներկայի ծանր կացութեան մէջ հետեւեալ ձեւով կը բնութագրէ հանրութիւն – իշխանութիւն յարաբերութիւնները. ծայր աստիճան աղքատացման պայմաններուն մէջ մարդոց միակ հոգը իրենց գոյութիւնը պահելը կ'ըլլայ. իսկ երբ «առանձին կառոյցներ ու խմբաւորումներ» կը շահարկեն պատերազմն ու պատերազմական իրավիճակը, առիկա բոլորովին պաշտպանութենէ զրկուածի զգացումով կը համակէ զանգուածները, ստեղծելով անզօրութեան տրամադրութիւն: Այսինքն՝ մարդիկ կը մխրճուին առանձնութեան մէջ, խուսափելով հանրային կեանքէն ու երբ կարելի կ'ըլլայ, նաեւ երկրէն: Շահարկողներուն վրայ Մանուչարեան կ'աւելցնէ ընդդիմութիւնն ալ որ առով կը ջանայ «իշխանութեան լծակների վերաքաշխումին հասնել»:

Այս կացութեան մէջ ան համաձայն է վերաբաշխումի մը եթէ առիկա կատարուի ազգային համաձայնութեան կառավարութեան մը պարագային: Սակայն, կ'աւելցնէ. - «Իշխանութիւնների կարծր դիրքորոշումն այս հարցում բերում է լուրջ առճակատման մի շարք սկզբունքային հարցերում (պետեր, Սահմանադրութիւն, ընտրութիւններ եւայլն)»:

Ան Ազգ. համաձայնութեան կառավարութիւն կը կոչէ հետեւեալը. քաղաքական հիմնական ուժերը մէկտեղուելով վարչապետի միասնական թեկնածութիւն մը կը ներկայացնեն համաձայնութեամբ. այդ թեկնածուն իր կառավարութեան կազմը եւ տարուան մը արտակարգ գործունէութեան ծրագիր կը ներկայացնէ Խորհրդարանին: Այդ ծրագրին մաս կը կազմեն Ղարաբաղը, տնտեսութիւնը, ընկերային պաշտպանութիւնը, նաեւ Սահմանադրութեան ու նոր ընտրութիւններու հարցերը: Եւ տարի մը ետք երբ նոր ընտրութիւն կատարուի, ժողովուրդը արդէն գաղափար կ'ունենայ թէ ո՞վքեր պէտք է ընտրէ: Իսկ մինչ այդ, ներքին ու արտաքին մարզերու լուրջ ձախորդութիւնները պէտք է ուղղել, այսինքն «փոխել գետի հունը»:

Ինչ որ ամէնէն լուրջ վախը կը կազմէ Մանուչարեանի, կը վերաբերի «ոստիկանական պետութեան». այդ տարբերակը ուր «ամէն այլախոհ ոչ թէ հալածւում, կամ ձերբակալւում էր, այլ անմիջապէս ոչնչացւում, անհետ կորչում», չըսեր թէ իրականութիւն է այսօր Հայաստանի մէջ, «սակայն կայ նրա ստեղծման բացայայտ միտում»: Այս կարծիքին գինը առաջնորդած է այն երեւոյթը որ «այսօր ոչ կառավարութիւնը, ոչ խորհրդարանը, ոչ ՀՀՇ-ն, ոչ ընդդիմութիւնը չունեն որեւէ լծակ, ներքին գործերի մարմինների վրայ ազդելու»: Այս վիճակը պատճառ է որ անոնք վերածուին «ինքնաբաւ համակարգի, յիրաւի պետութիւն պետութեան մէջ որն օր - օրի աւելի է ներթափանցում այլ կառոյցների իրաւասութեան ոլորտը»: Եւ բնուածին որպէս ապացոյց, կ'ըսէ թէ մամուլին կատարած իր յայտարարութենէն ետք «ստուերային հարկաւորման համակարգ» ստեղծուած է, հանրային կեանքը եւ մամուլը բուռն արձագանգով ալեկոծուած են. սակայն նոյն օրերուն իսկ Ներքին նախարարութեան մարմինները սկսած են նոր «տուրք» մը հաւաքել բոլոր ձեռնարկութիւններէն ուր տնտեսական որեւէ գործունէութիւն կայ: Այլ խօսքով, ինչպէս Ա. Մանուչարեան իրաւացի կերպով կը մեկնաբանէ, «սա կոչուած է ապացուցելու որ ոչինչ չի փոխուել, Ներքին Գործերի մարմինները առաջուայ պէս դրութեան տէրն են: Իսկ մամուլը լուռ է, խորհրդարանը՝ նոյնպէս»:

Այս մատնանշումը կը բերէ այն եզրակացութեան թէ եթէ միջոց մըն ալ այսպէս շարունակուի, «ոստիկանական պետութիւնը փաստ կը դառնայ: Իսկ այդպիսի պետութեան մէջ արդէն իշխանութիւնները չեն փոխւում ներքին, ազգային ուժերով»:

Պատասխանելով հարցումի մը որ զուգահեռ մը կը մղէ 1918-20-ի եւ ներկային միջեւ, Ա. Մանուչարեան կը նշէ տարբերութեան ազդակները. 1918-20-ին «կային մարդիկ, որոնց ժողովուրդը վստահում էր: Կար վտանգաւոր իրավիճակ որի կանխման անհրաժեշտութիւնը բոլորը գիտակցում էին»: Այսքանէն դժուար չէ եզրակացնել որ երբ վտանգաւոր իրավիճակ կայ այսօր եւս որ անհրաժեշտօրէն պէտք է կանխուի, երկու շրջաններուն տարբերութիւնը կը կայանայ վստահութեան ազդակին մէջ: Այս պարագան է նաեւ գլխաւոր պատճառներէն մէկը որ կը ստիպէ Ազգ. համաձայնութեան կառավարութեան մը կազմութիւնը: Ատոր համար կարելի կ'ըլլա՞ն արդեօք անհրաժեշտ երկխօսութիւն եւ փոխադարձ զիջումներ իշխանութիւններու եւ ընդդիմութեան միջեւ: Այս հարցումին դրական է տրուած պատասխանը, հակառակ որ աւելի կը լարուին երկու ճակատներու յարաբերութիւնները: Մանուչարեան կը բացատրէ որ 1991-ին ընդդիմութիւնը աւելի անզիջող էր ու ջարդուփշուր կ'ընէր աջ ու ձախ: Այսօր, թերեւս ընդդիմութեան այդ գործելակերպէն թելադրուած, իշխանութիւններն ալ մղուած են կոշտ հակակշռի: Իրենց գլխաւոր կարգախօսն է. «զա՛րկ որ ամրանայ»: Այսուհանդերձ, Մանուչարեան անկարելի չի նկատեր միւս կողմին ընդառաջ շարժում, թէ՛ ընդդիմութեան, թէ՛ իշխանութեան կողմէ: Ատոր բացակայութիւնը ծայր աստիճան վտանգաւոր կ'ըլլայ: Իսկ եթէ վերջնապէս ոչ մէկ յոյս մնայ համաձայնութեան, միակ ելքը կ'ըլլայ ժողովուրդին գործօն դերին չէզոքումը: Այլ խօսքով՝ «ժողովուրդը պէտք է կարողանայ ճնշել քաղաքական գործիչների վրայ, մղել նրանց համաձայնութեան»: Իսկ եթէ ժողովուրդը առօրեայ կեանքի մաշեցնող պարտաւորութիւններուն մէջ շարունակէ հացին, լոյսին, ջուրին դէմ մղած պայքարը չծանրացնել նաեւ քաղաքական մարզով, «քաղաքական ուժերի եւ իշխանութիւնների ընդհարումը կարող է ողբերգական լինել»:

Ժողովուրդին քաղաքական հրապարակին վրայ գործօնի դերը արդար մտահոգութիւն կը պատճառէ զրուցավար Ս. Պօղոսեանին որ հարց կուտայ «ո՞ւր կը հասցնի ժողովրդական զանգուածներին ոտքի հանելը: Աստուած չանի, եթէ Հայաստանում խլրտումներ սկսուեն...»:

Ճիշդ հակառակ կարծիքը ունի Ա. Մանուչարեան. ան կը պնդէ որ «ժողովրդի այս թմբիրի մէջ մնալը կարող է հասցնել Աստուած չանի...: Եթէ ժողովուրդը մնայ տներում նստած, կուսակցութիւնները եւ պետական այրերը իրար կոկորդ կրծեն, գործը կը հասնի բացայայտ հակամարտութեան: Եթէ հրապարակում կանգնած լինի ժողովուրդը, նա կը կարողանայ բաժանել կռուարարներին»:

Ստեղծուած իրավիճակին մէջ ոչ մէկ կասկած որ արդարացի է բարեկամական ամէն յոյս Ազգ. համաձայնութեան կառավարութեան մը կազմելու Ա. Մանուչարեանի մօտեցումը. սակայն մեկնելով ներկայի պարզուած պատկերէն, նոյնքան արդարացի է ատոր իրականացման մասին Ս. Պօղոսեանի վերապահութիւնը: Եթէ իսկապէս այլընտրանք չկայ ու ժողովուրդին պիտի վիճակի միջնադիր ուժը ըլլալ իր մեծերուն կառավարութեան, իրաւացի պիտի ըլլան իր ճակատագրին տէր, ինքնաբաւ ղեկավարութիւն ունենալու մեր անկարողութեան յոռետես բոլոր պընդումները: Կա՞յ արդեօք այլ ժողովուրդ մը որ ամբողջ աշխարհին հիացում առթող ցոյցերով իշխանութեան ճամբայ հարթէ իր հաւատքին ու սիրոյն արժանի նկատածներուն, սակայն, ամենացանկալի հանգրուանին հասնելէ ետք, կրկին դիրքին մէջ գտնուի հրապարակ իջնելու. այս անգամ ալ իրեն ղեկավար դարձուածներուն կռիւին արգելք ըլլալու եւ զանոնք մղելու որ ստանձնեն գինք ղեկավարելու պարտականութիւնը...:

Ի՜նչ դառն հեգնանք ու անփոփոխ ճակատագիր:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿՈՐՍՆՑՆԵԼԻՔ ԺԱՄԱՆԱԿ ՉՈՒՆԻՆՔ

Ահաւասիկ նախադասութիւն մըն ալ զոր այնքան շատ կը գործածենք առօրեայ մեր կեանքին մէջ: Ժամանակ շահիլ: Ժամանակի խնայողութիւն ընել:

Մեր դարաշրջանի ամէնէն բանուկ ու սիրելի կարգախօսներէն մէկն է այս: Արդարեւ մեր ղեկավարները, մեր գիտնականները, մեր մանկավարժները, մեր թէքնիքագէտները մեզի շարունակ կ'ըսեն որ ժամանակը թանկ է եւ պէտք է խուսափինք ժամանակի կորուստէ: Քսաներորդ դարու սա վերջին տարիներուն, կ'ապրինք այնպիսի թոհուբոհի մը մէջ, այնպիսի վազվզուքի մը մէջ, որ ոչ իսկ երկվայրկեան մը ունինք կորսնցնելիք: Մրցակցութիւնը շատ ուժեղ է, ուր որ պիտի հասնիս, պէտք է ժամ առաջ հասնիս, ուրիշներէ աւելի առաջ հասնիս: Այլապէս լուսանցքի վրայ կը մնաս:

Երկար տարիներ այս կարգախօսով սնանելէ վերջ, մեր հոգեբանութիւնն ալ քայլ յարմարցուցած է ժամանակ չկորսնցնելու այս հրամայականին: Տեսէ՛ք թէ որքան անհամբեր դարձած ենք ամէն գործի մէջ եւ թէ որքան կը ջղայնանանք երբ գործի մը ընթացքին անօգուտ կերպով կը սպասենք ու ժամանակ կը կորսնցնենք: Շուտ, շուտ եւ շուտ: Դանդաղութեան չենք կրնար հանդուրժել: Մեր դիմացինին դանդաղաշարժութիւնը կարծես հիւանդ կը դարձնէ մեզ, ջղային տագնապներ կը պատճառէ: Գործիքներուն իսկ դանդաղաշարժութիւնը կը ջղայնացնէ մեզ, կարծես կը բարձրացնէ արեան մեր ճնշումը: Սառնարանը հիմա աւելի շուտ պէտք է պաղեցնէ, լուացքի մեքենան աւելի շուտ պէտք է լուայ, ելեկտրական փուռը շատ աւելի շուտ պէտք է եփէ կերակուրը, հեռատեսիլի պաստառը աւելի շուտ պէտք է լուսաւորուի, սաւառնակը միշտ աւելի արագ պէտք է ընթանայ, դրամատուները աւելի արագ պէտք է կատարեն դրամական գործողութիւնները, աշակերտը աւելի շուտ պէտք է պատասխանէ թէսթի հարիւրաւոր հարցումներու, համակարգիչը միշտ աւելի արագ պէտք է պատասխանէ մեր ակնկալութիւններուն: Արագութեան մահու - կենաց այս պայքարը անդադար նոյն կարգախօսը կը յիշեցնէ մեզի.

«Կորսնցնելիք ժամանակ չունինք»:

Կորսնցնելիք ժամանակ չունինք նաեւ ճաշելու համար: Վերջին տասնամեակի ամէնէն օգտակար գիւտը ըլլալ կը թուի արագ - ճաշ կոչուածը, Փասթֆուտը, համալսարանականներու ու աշխատաւորներու սա ճաշատեսակը: Օ՜ հիանալի արագաշարժութիւն եւ ժամանակի խնայողութիւն: Տակաւին հազիւ թէ ապսպրանքդ կ'արտասանես, ապսպրանքդ ափսէին վրայ է արդէն եւ փոխարժէքն ալ վճարած ես: Թերեւս նստելու պէտք ալ չունիս: Ոտքի վրայ, քանի մը վայրկեանէն կ'ուտես ու ճաշարան մուտք գործելէդ տասը վայրկեան վերջ դուրս կ'ելլես կշտացած ու ժամանակի կարեւոր խնայողութիւն մը ըրած մարդու գոհունակութեամբ:

Անցեալ օր հեռատեսիլէն հանդիպեցայ նոր ծանուցումի մը: Համպուրկէրի նշանաւոր հաստատութիւն մը նոր սպասարկութիւն մը կը կատարէ մեզի ժամանակ շահեցնելու համար: Այսուհետեւ, եթէ մենք մեր ինտանիքը պտոյտի հանած ենք ինքնաշարժով, առանց ինքնաշարժէն դուրս ելլելու, եւ մէկ երկվայրկեանի մէջ պիտի ստանանք մեր համպուրկէրները: Մէկ երկվայրկեանի մէջ: Անհաւատալի, բայց իրաւ: Հեռատեսիլի ծանուցումին մէջ տեսայ մարդիկ, որոնք կը զարմանային ու կը գնահատէին սպասեակները:

– Այս որքա՜ն արագ սպասարկութիւն, կ'ըսէին:

Իսկ սպասեակը կը պատասխանէր.

– Անշուշտ: Դուք ժամանակ չունիք կորսնցնելիք:

Բայց իսկապէս ժամանակ չունի՞նք կորսնցնելիք: Սա ընտանիքը, որ պտոյտի ելած է եւ որ ժամանակ իսկ չունի ճաշասեղանի մը շուրջ նստելով համով ճաշ մը ուտելու, կամ վայելելու այն հաճոյքը զոր մարդ կը զգայ միասնաբար ուտելէ, խմելէ ու շաղակրատելէ, ի՞նչ բանի պիտի յատկացնէ արդեօք այն ժամանակը զոր պիտի շահի: Մենք ի՞նչ բանի կը ծառայեցնենք այն ժամանակները, զորս ամէն օր կը շահինք հազարումէկ հնարքներով ու գործիքներով: Երբ առօրեայ մեր կեանքին մէջ այսքան շատ ժամանակ կը խնայենք ամէն մարդէ ներս, արդեօք կը յաջողի՞նք խնայուած այդ ժամանակը գործածել ամէնէն օգտակար ձեւով:

Նայեցէ՛ք ձեր շուրջը: Առաջին անձը, որուն պիտի հանդիպիք եւ որուն հետ պիտի խօսիք, պիտի գանգատի ձեզի:

– Ժամանակ չունիմ: Ձեմ հասնիր: Աճապարելու եմ:

Եթէ ինծի հարցուի, պիտի ըսեմ որ ամէն մարդ չափէն աւելի ժամանակ ունի եւ չի գիտեր: Մենք ամէն մարդէ ներս ժամանակի խնայողութիւն կ'ընենք խնայուած այդ ժամանակը աւելի վերջ փողոց նետելու համար: Տխմարօրէն կը վազենք որպէսզի հինգ վայրկեան աւելի առաջ տեղ հասնինք, յետոյ տասը վայրկեան կը հանգչինք ու շահուած ժամանակին կրկինը կը կորսնցնենք: Բայց չենք տեսներ մեր կորսնցուցածը ու կ'անդրադառնանք միայն մեր շահածին: Յետոյ կը դառնանք ու հպարտօրէն մէկզմէկու կ'ըսենք.

– Ժամանակ չունիմ կորսնցնելիք:

Մինչդեռ ունինք: Եւ թէ շատ: Եւ արդէն պայման է որ ունենանք, որովհետեւ չենք կրնար ապրիլ առանց քիչ ժամանակ կորսնցնելու, առանց աճապարանքը քիչ մը մէկդի ընելու, առանց հանգչելու, առանց անշարժանալու:

Ամէն մահկանացուի առօրեան կը բաղկանայ երկու ժամանակներէ: Շահուած ժամանակ եւ կորսուած ժամանակ: Երկրորդն ալ այնքան կարեւոր է որքան առաջինը:

Քանինե՞ր արդեօք կը մտածեն որ եթէ միայն ժամանակ շահելու մասին մտածէինք, անպայման պիտի կոլսնցնէինք մեր մնացեալ ժամանակները:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՈՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ ՇԱՏԵՐ ԿԸ ՄՏԱԾԵՆ

Աթէնքի եւ Սկիւպի հակամարտութիւնը քաղաքական սուր կէտի մը հասած է։ Յունաստան կը շարունակէ շրջափակումը նախկին Եուկոսլավիոյ այս հանրապետութեան դէմ։ Ատիկա պիտի ընէ այնքան ատեն որ Մակեդոնիա գործածէ պետական խորհրդանիշեր զորս Աթէնք յունական կը նկատէ։

Շրջափակումին ծանրագոյն պարագան է Սելանիկի նաւահանգիստին փակումը. ան մինչեւ վերջերս, Մակեդոնիան եւրոպական առեւտրական կեդրոններու կապող գլխաւոր ճամբաներէն մէկն էր։ Նաեւ Սելանիկի ճամբով կը ստանար քարիւղը։

Յունական կառավարութիւնը անմիջապէս առկախեց հիւպատոսական իր գործունէութիւնը երբ Մակեդոնիա ճանաչում գտաւ Միացեալ -- Նահանգներէն։ Յոյն վարչապետին համաձայն, Սկիւպ չէ պատասխանած Աթէնքի շինիչ առաջարկներուն եւ յետագայ բանակցութիւններ ալ անհրաժեշտ չեն։

Սկիւպ դրեթէ հանդարտութեամբ դիմաւորեց Աթէնքի կեցուածքը։ Թէեւ ատիկա մակերեսային հանդարտութիւն մըն էր։ Յունաստան տնտեսական շրջափակում մը կը կիրարկէր այդ փոքր հանրապետութեան դէմ ու ի տարբերութիւն քաղաքականութեան, տնտեսութիւնը շօշափելի հաշիւներու հետ կապ ունի։ Ցեղային կնճիռ մը Մակեդոնիան կը բերէ քայքայումի հանդրուանին, այսինքն՝ տնտեսական անձնասպանութեան, դէպի ուր կ'ընթանայ այսօր երկիրը։

Քաղաքական մարզին մէջ նկատելի է պայմանականութեան եւ մոլեռանդութեան մը ներկայութիւնը որ դժուար հակակշռելի է։ Պելկրատ եւս կը ձայնակցի Աթէնքի, խիստ ազդարարութիւններ ուղղելու համար Սկիւպի։ Քիչ մը աւելի չափաւորութեամբ, նոյն ուղղութեան վրայ է նաեւ Թիրանա։

Ոչ ոք կ'ուզէ խօսիլ մակեդոնական պատերազմի մը մասին, բայց ամէնուն միտքը զբաղած է ատով։ Պալքանեան պատմութեան մասնագէտի մը համաձայն, այդ երկիրը միշտ կռուախնձոր մը եղած է։ Այսօր եթէ պատերազմ ծագի, Ալպանիա չէզոք պիտի չմնայ. իսկ Թուրքիա արդէն յայտարարած է թէ զօրավիգ կը կանգնի Ալպանացիներուն.

Պուլկարիա ալ իր կարգին պէտք է օգնութեան փութայ ծագումով պուլկար փոքրամասնութեան։ Ասիկա՝ հակառակ անոր որ Սոֆիա ոչ մէկ տրամադրութիւն ցոյց կու տայ պատերազմի մը միջամուխ դառնալու, կամ տասնեակ հազարաւոր ապաստանեալներ ունենալու։

Շատերու համար անհաւանական չէ որ Պոսնիա - Հերցեկովինի հարցին յարաբերական հանդարտութեան յաջորդէ Պալքանեան նոր ճակատում մը. նիւթը ընկերութեան խաւերէն ետք, նիւթ կ'ըլլայ նաեւ պաշտօնական շրջանակներու մէջ։

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարտ 29 / 30)

ՅԱՏԿԱՑՈՒՄ ՓՈՔՐ ՋՐԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՆ

Հանրապետութեան այս տարուան պիւտճէէն 260 միլիոն Դրամ տրամադրուած է փոքր ջրէլեկտրակայաններու համակարգին վերականգնման համար։ Այսպէս նախատեսուած է փոքր ջրէլեկտրակայաններ կառուցանել Հերհերի ջրամբարին կից եւ Արտաշատի ջրանցքին վրայ, ինչպէս նաեւ կը վերանորոգուին Շաքիի, Մարտունիի եւ Ջովաշէնի կայանները, որոնցմէ կ'ակնկալուի 7 մեկավաթ ընդհանուր արտադրութիւն։

***

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Մարտ 29-ին վարչապետ Հրանտ Բագրատեան ընդունած է Միացեալ - Նահանգներու լիազօր դեսպան Հարի Կիլմորը։ Քննարկուած են տնտեսութեան բնագաւառին եւ հիւլէակայանի վերաբացման առընչուող հարցեր։

***

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Բարձրագոյն Կրթութեան եւ Գիտութեան նախարար Վարդգէս Գրնունիի գլխաւորած պատուիրակութիւնը որ վերջերս գացած էր Հնդկաստան, ունեցած է շարք մը տեսակցութիւններ. համաձայնագիրներ կնքուած են երկու երկիրներու գիտա -- թեքնիքական գործակցութեան մասին, նաեւ համաձայնութիւն գոյացած է մօտ ապագային տնտեսական, թեքնիք եւ արդիւնաբերական համագործակցութեան պայմանագիրներ կնքելու շուրջ։ Հայկական պատուիրակութիւնը այցելած է նաեւ Տէլհիի եւ Հայտարապատի շարք մը գիտական եւ գիտարտադրական կեդրոններ։

***

ՈՉ -- ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Մարտ 29-ին Գ. Խ.-ի Ա. փոխ -- նախագահ Արա Սահակեան ընդունած է «Համաշխարհային ընկերակցութիւն» (Սան -- Ֆրանսիսքօ) կազմակերպութեան ներկայացուցիչները, որոնց նպատակն է ոչ - պաշտօնական միջոցներով նպաստել Արցախի հարցին շուրջ քաղաքական բանակցութիւններու զարգացման։

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Մարտ 29-ին նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է ՌԱԿ-ի Կեդրոնական Վարչութեան անդամ, Ա. Մանուկեան Մշակ. Հիմնադրամի ատենապետ Երուանդ Ազատեանը։

***

ԵՐԵՔ ԹՈՆ ԴԵՂՕՐԱՅՔ

Մարտ 27-ին Երեւան ժամանած է այն օդանաւը, որ 3 թոն դեղօրայք կը բերէր Առողջապահութեան նախարարութեան անունով։ Օգնութեան մէկ մասը գնուած է Գանատայի արեւելեան թեմէն Յովնան Արքեպիսկոպոսի կողմէ։

***

ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԱՐԶՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի կառավարութեան որոշումով Մարտ 27--էն սկսած են 1994-ի Բ. եռամսեայի պահեստի սպաներու եւ զինուորագրեալներու մարզումները։

***

ՇՔԱՆՇԱՆ՝ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Երեւանի պետական համալսարանի գլխաւոր տեսուչը, Ս. Էջմիածնի մէջ ոսկի մետալ մը յանձնած է Վազգէն Ա.-ին, գիտութեան, հանրային - քաղաքական ասպարէզներէն ներս իր ծառայութիւններուն համար։

***

ՅԱՏԿԱՑՈՒՄ ՄԵԹՐՈՅԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

Երեւանի մեթրոյի «Բարեկամութիւն» կայարան -- Աջափնեակ հատուածի շինարարութիւնը շարունակելու նպատակին 108 միլիոն դրամ յատկացուած է պետական պիւտճէէն։

***

ՓՈԽ - ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայաստանի ուժանիւթի տագնապը մեղմելու եւ երկրաբանական հետազօտութիւններու կազմակերպման առընչուող շարք մը հարցեր քննարկուած են Մարտ 30--ին, փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի կողմէ։ Գիտութեան Ակադեմիայի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեանի, Գալիֆորնիայէն Փրոֆ. Ռուբէն Զբրաշեանի եւ ամերիկահայ գործարար Մարտիկ Պատալեանի ընդունելութեան ընթացքին։

***

Փոխ -- նախագահը նոյն օրը ընդունած է եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի ներկայացուցիչները, որոնց հետ խօսակցութեան նիւթ եղած է Ղարաբաղի հարցը։

***

ՀԱՅ - ԻՐԱՆԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ՆԻՍՏԸ

Մարտ 31-ին հայ - իրանեան կապերու համակարգումի պետական յանձնաժողովի հերթական նիստը գումարուած է, նախագահութեամբ՝ փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեանի։ Իրանեան օդանաւին արկածէն ետք սկսած հետաքննութեան արդիւնքներուն տեղեկատուութենէն պարզուած է որ դեռ կը մնան բազմաթիւ մութ կէտեր, մանաւանդ տրուած ըլլալով որ օդանաւը «սեւ տուփ» չունէր։ Ցաւ յայտնուած է նաեւ որ արկածին շուրջ կատարուած ապատեղեկատուութեամբ եւ կանխակալ մեկնաբանութիւններով քաղաքական շահարկումի նպատակներ կը հետապնդուին։ Ապա, քննարկուած են հայ -- իրանեան տնտեսական կապերուն առընչուող հարցեր։

ԱՆԱՅԻՍ
ԵԻՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Հազարաւոր հսկայ սիւներու վրայ պաստառ մը փռած էր յանկարծ մեր գլխուն եւ մենք մնացած էինք փլատակներու տակ, առանց մեռնելու, ականատես փլուզումին։

Ապշութիւն մը կարծես իջած էր հայ ժողովուրդին վրայ, ընդվզումն իսկ կանգ առած,

Ատեն ատեն, խաբուսիկ նշոյլ մը յոյսի, որ ամէն աղէտի ժամանակ միամիտ մարդկութեան սրտին մէջ կը թրթռայ շլմոլիկ հուրի մը պէս, կուգար ու կը մարէր ընդհուպ։

Ամէն առաւօտ կազդուրող լուրի մը հաւանականութիւնը կը ծնէր եւ երեկոյին կը մեռնէր՝ վերջին ցոլքերուն հետ։

Տիեզերքը կը գլորէր մահուան մէջ։

... Անցան օրեր, տարօրինակ երեւոյթի օրեր, ուր տարիներէ ի վեր ազատօրէն փայփայուած յիմար ցնորքները, շքեղ երազները, որոնց իւրաքանչիւրը կարծես իրականացումն էր դարերէ ի վեր տենչացուած երջանկութեան մը, անքակտելի եղբայրակցութեան մը, հիմա սարսափը կուտային յոռեգոյն բաներու, սահմռկեցուցիչ պատահարներու։

Շատ չէինք խօսեր այդ օրերուն. գաղափարները աւելի ապահով էին մեր գլուխներուն մէջ քան մեր շրթունքներուն վրայ. լուռ էինք։ Կը նմանէինք մէկուն որ անլուսին եւ անաստղ երկնքին վրայ կը փնտռէ անկիւն մը ուրկէ վերջապէս այգուն մէկ նշոյլը պիտի ծագի։

Լուրեր կը շրջէին. չէր կարելի որոշել ստոյգը։

Հայ մեծատունի մը տիկինը, որ, նշանաւորապէս գեղեցիկ, Պոլսոյ հայ կիներուն վայելչագեղներէն մէկը եղած էր, բախտը ունեցաւ Երիտասարդ Թուրքերու քօմիթէին ուշագրաւ ու ազդեցիկ մէկ անդամին, հանդամանօթ Պէտրի պէյին մօտ որուն իր ամուսինը ժամանակին շատ մեծ ծառայութիւններ մատուցած էր, յաջողելու իր դիմումներուն մէջ, ի նպաստ մէկ քանի մտաւորականներու։ Կարծեմ 4 - 5 հոգի էին անոնք. Տոքթոր Թորգոմեան, Բիւզանդ Քէչեան, Կոմիտաս Վարդապետ եւ մէկ երկու ուրիշներ. երկու ամիս մնալէ յետոյ աքսորավայրը, վերադարձան ընկճուած, ծերացած, չափազանց ազդուած, մանաւանդ Վարդապետը։

Այդ միջոցին Թուրք կառավարութիւնը պատեհ առիթ գտնելով կախակայեց Ազգային Սահմանադրութիւնը եւ անկից բխած իրաւունքները։

Արդէն տարիներ առաջ, Հայ Երեսփոխանական Ժողովին մէջ Ազգային Սահմանադրութեան վերաքննութեան առաջարկը բերած էր երեսփոխաններու խումբ մը, որ պալատական կը յորջորջուէր։

Վիճաբանութեան ժամանակ, ատենապետը, Գ. Նորատունկեան «խորհինք այս մասին» ըսած եւ արդէն հանդիսացած էր այդ յախուռն ձեռնարկին։ Յետագային դէպքերը ցոյց տուին որ ատենապետը իրաւունք ունէր եւ խոշոր վտանգ մը անցուցած էր Սահմանադրութիւնը։

Միեւնոյն թուականին, Հայոց Պատրիարքը Զաւէն Սրբազան, զրկուեցաւ իր ծննդավայրը, Պաղտատ. աքսոր մը՝ վայելուչ ձեւի տակ, եւ իբրեւ Հայոց կրօնապետ, միայն ճանչցուեցաւ Երուսաղէմի Պատրիարքը։

Ոչ մէկ ազգային իշխանութիւն մնաց Պոլիս, բացի Երուսաղէմի փոխանորդէն, որ Պատրիարքարանի պաշտօնը կը կատարէր, աւելի անցուկ շրջանակի մէջ։

***

Արհաւիրքով լեցուն արձագանգներ կուգային գաւառներէն։ Անլուր էր ինչ որ պատահած էր, չէինք կրնար ըմբռնել ահաւորութիւնը աղէտին. կերած հացերնիս կարծես արիւնի համ ունէր։

Շատ իրիկուններ պարտէզիս դրան առջեւ կը սպասէի, որպէսզի կարենամ վստահելի մէկը տեսնել, նոր լուր մը առնել թերեւս քիչ մը ամոքող սոսկումը միւս լածներուս։ Ամէնուն հետ չէր կարելի այդ նիւթերուն մասին խօսիլ. ազգակիցներ ալ կային որ վստահելի չէին։

Վստահելիներէն մէկն էր իմ սիրելի բարեկամիս Զ. Ճ.-ին որդին, որ ամերիկեան դեսպանատան հետ յարաբերութեան մէջ ըլլալով, քիչ շատ ճշգրիտ լուրեր կ'ունենար։ Ցած ձայնով, քիչ բառերով կը բացատրէր տիեզերքը լեցնելու չափ խոշոր քստմնեցուցիչ անցքերը տարագրութեան։

Գիշերները կը շրջէի պարտէզիս մէջ, անընդհատ ծխելով, կը փչէի մտածումիս հովերը եւ կը ցրուէի անոնց մոխիրները անթեւ մուխին հետ։ Ամէն ինչ սոսկում էր չորս կողմս, երկինքը, ծաղիկը, գիշերը։ Աչքերս կը տեսնէին կարաւաններ, եւ ի՜նչ կարաւաններ ... եւ արիւնը մանուկներու՝ որ կը հոսէր, եւ ձեռքեր՝ որոնք կ'երկարէին պաղատագին։

Զարմիկ մը ունէի որ իր պաշտօնին բերումով մօտէն յարաբերութեան մէջ էր Երիտասարդ - Թուրքերու քօմիթէին մէկ անդամին հետ. երբեմն ան ալ ինծի լուրեր կը բերէր։

Երեկոյ մը, անմոռանալի երեկոյ մը, Քուրպան պայրամի նախօրեակ երեկոն, ան զիս կանչեց պարտէզիս անկիւնը եւ խորհրդաւոր կերպարանքով մը ըսաւ թէ Երիտասարդ - Թուրքերու քօմիթէն որոշած է, Պայրամին չորս օրը անցնելէն յետոյ, տեղահան ընել նաեւ Զմիւռնիոյ եւ Պոլսոյ Հայութիւնը, սկսելով Սկիւտարէն, Գատը -- Գիւղէն, իբր ասիական եզերք։ Կնքուած պահարաններ ղրկուած էին ամէն Թաղի ոստիկանատուներուն, որպէսզի տօնը վերջանալուն, բացուին եւ հրամանը կատարուի։

Արդարեւ, չէ կարելի տառապանքը սորվիլ. տառապանքը կը տարուի, եւ ես կրցայ տանիլ այդ օրերուն տառապանքը։ Անցուցի գիշերներ, ուր մարդ կը զգայ մազերուն ճերմկիլը։ Տանը մէջ ոչ ոք կը կասկածէր իմ հոգեկան վիճակիս, այդ լուրը գաղտնի էր եւ զարմիկս խնդրած էր որ մարդու չըսեմ, եւ եթէ հնար է, կարգադրութիւններ ընեմ։

(Շար. 74)

ՔԱԼԻՒԻՌ -- ԼԻՈՆ -- ԼԻԲԱՆԱՆ -- ԳԱՆԱՏԱ -- ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Տէր եւ Տիկին Քաջազուն Օհաննէսեան զաւակները՝

Գարոլին եւ Տէր եւ Տիկին Վալթէր Օհաննէսեան եւ զաւակները,

Պ. Վարդգէս Օհաննէսեան եւ զաւակները,

Գանտիտ, Վոլթէր, Ֆրանքլէն,

Պ. Ռիչար Օհաննէսեան,

Տէր եւ Տիկին Սիրէն Գալուստեան եւ զաւակը՝ Քրիսթոֆ,

Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ճնկըրտեան,

Տէր եւ Տիկին Ժադ Կեռան եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ Թէրզեան, Ուզունեան, Քելեքեան, Քիթապճեան, Փփէփէր, Աքելեան, Աչապահեան, Օհաննէսեան, Գասարճեան, Գալուստեան, Թիւթէլեան, Մարթէն ընտանիքները,

համայն ազգականներն ու խնամիները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ - մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐԻԿ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ճնկըրտեան)

մահը որ պատահեցաւ 90 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Ուրբաթ, Ապրիլ 1-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, ձեռամբ՝ Կաթողիկոսական պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ Արք. Նագդաշեանի եւ Կաթողիկոսական պատուիրակի փոխանորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Ազաւնի Պզտիկեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ, 10, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԽԱՉԻԿ ՊԶՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին,

ինչպէս նաեւ իրենց ծնողքին եւ մեծ -- ծնողքին՝

Աւետիս եւ Մարի Փիլիպպոսեանի մահուան 30--րդ տարելիցերուն առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սեդա Թահան եւ զաւակները, Տիկին Լիզա Պերքեան կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 10, Փարիզի Ս. Յովհ. -- Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց եղբօր, մօր -- եղբօր եւ ամուսնոյն՝

ԱՐԱ -- ԺԱՆ ՊԵՐՔԵԱՆԻ
(Պիլեզիքճեան)

մահուան քառասունքին եւ իրենց ամուսնոյն, հօր եւ քեռայրին՝

ՅԱԿՈԲ ԽՈՐԷՆ ԹԱՀԱՆԻ

մահուան հինգերորդ տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 7, Տօն Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝

բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՈՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ
Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 7, ժամը 20·30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրճեան սրահ
17, rue Bleue, Paris 9e — M° Cadet

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՅԹ

մասնակցութեամբ՝

Գ Ա Ր Ո Ի Ն
Մանկա - պատանեկան երգչախումբի

Ս Ա Ս Ո Ւ Ն -- Ա Ր Ա Գ Ա Ծ
պարախումբ -- նուագախումբի

Կիրակի, Ապրիլ 10, ժամը 15·30-ին

THEATRE DU MOULIN
47, Boulevard Perrin — 13013 Marseille

Յ ա յ տ ա գ ի ր · --

ԿՈՄԻՏԱՍ - ԱԼԷՄՇԱՀ - ՇՈՒՊԷՐԹ - ՇՈՒՄԱՆ - ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ - ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ...

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14·30-ին, սովորական հաւաքատեղին։

Անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Ապրիլ 10, նոր Կիրակի, ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 9·30-ին։

Services consulaires de l'Ambassade d'Arménie

Nous vous annonçons qu'à partir du 6 Avril 1994, la Section Consulaire de l'Ambassade d'Arménie accomplira tous les services consulaires.

Les personnes habitant en France et qui dans le passé ont habité l'Arménie et qui sont en possession d'un passeport de citoyenneté de l'ex U.R.S.S. peuvent se faire enregistrer au Service Consulaire de l'Ambassade.

La même annonce concerne les personnes enregistrées précédemment à l'Ambassade de l'ex U.R.S.S. ou de Russie.

Nous vous prions de noter qu'après l'enregistrement, ces personnes pourront bénéficier des Services Consulaires de l'Ambassade.

Ce même enregistrement sera également pris en compte au moment où seront donnés la citoyenneté et le passeport de la République d'Arménie.

Veuillez noter l'adresse de l'Ambassade :

34, Ave. des Champs-Elysées, 75008 Paris
Tél. : 53-76-09-93 / Fax: 53-76-10-07

AMBASSADE
DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE
EN FRANCE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյի «Իսահակեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները Գ. Թուֆանեանի մահուան առթիւ. -- Տէր եւ Տիկին Ժերար Մուրատեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պատուական 400 Ֆր., Պ. Ժան Պատուական 300 Ֆր., Տիկին Լօրանս Սիմոնեան - Պատուական 200 Ֆր.։ Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Թուֆանեան ընտանիքին։

Պ. Հանչէրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի. -- Այրի Տիկին Աննիկ Հանչէրեան 500 Ֆր., Տիկին Լօժէնի Հանչէրեան 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պօլ Գույումճեան 500 Ֆր.։ Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Հանչէրեան եւ Գույումճեան ընտանիքներուն։

---

24 AVRIL
Journée de la Cause arménienne

- Pour préserver la mémoire arménienne,
- Pour agir contre les révisionnistes de l'Histoire,
- Pour exiger réparation de la Turquie,

LA COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES DE FRANCE

(C.O.P.A. : Hentchak, Dachnak, Ramgavar)

appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

LE 24 AVRIL
à PARIS, LYON, VALENCE, MARSEILLE

Les programmes des différentes manifestations seront communiqués ultérieurement.

Cette année le «24 Avril» coïncide avec le centenaire des premiers grands massacres d'Arméniens qui ont débuté au printemps 1894 à SASSOUN.

(Շար. Ա. էջէն)

ւիրակութիւն մը Կրասնոդար (Ռուսաստան) գացած է, նպատակ ունենալով քննել առեւտրատնտեսական յարաբերութիւնները, լուծել օդային փոխադրութեան կապի հարցը, որ Կրասնոդար - Գիւմրի բեռնատար օդանաւին արկածէն ի վեր խզուած էր։ Տեսակցութեանց նիւթ եղած են նաեւ Հայաստանէն Կրասնոդար արտագաղթի ստեղծած բարդութիւնները։ Ստորագրուած են առեւտրատնտեսական, մշակոյթի եւ զբօսաշրջութեան բնագաւառներուն մէջ համագործակցութեան մասին համաձայնագրեր։ Պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է նաեւ տեղւոյն Հայութեան հետ։

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ -- ՍՈՒՐԻԱ ԿԱՊԵՐՈՒ ՍԵՐՏԱՑՈՒՄ

Սուրիա եւ Հայաստան որոշած են զարգացնել հեռաձայնային եւ թղթատարական իրենց կապերը։ Այս ուղղութեամբ համաձայնութիւն մը ստորագրուած է Ապրիլ 4-ին Դամասկոսի մէջ՝ Սուրիոյ Հաղորդակցութեանց նախարար Ռատուան Մարտինիի եւ Հայաստանի գործավար Դաւիթ Յովհաննէսեանի միջեւ։ Նախատեսուած է, ի մէջ այլոց, հեռաձայնային ուղղակի կապեր հաստատել երկու երկիրներու միջեւ՝ արբանեակներու միջոցաւ։ Նոյնպէս համաձայնութիւն գոյացած է հեռաձայնային եւ թղթատարական սակերու շուրջ։ Երկու կողմերը որոշած են նաեւ փոխանակել մասնագէտներ այս մարզերուն մէջ եւ կարելի եղածին չափ շուտ հաստատել թղթատարական ուղղակի կապեր։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը յետաձգած է իր ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բժշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ։ Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն Տիկին Ալիս Յովսէփեանին, իր զաւակներուն, թոռնիկներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝ Յարութիւն Յովսէփեանի մահուան առթիւ։

Այս առթիւ մասնաճիւղս փոխան ծաղկեպսակի 250 Ֆր. կը նուիրէ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ եւ 250 ֆրանք Համազգայինի դպրոցին։

Նոյն առթիւ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -- Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան 100 Ֆր. Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Էօրտէքեան 100 Ֆր. Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Էտմոն Խոզեան 100 Ֆր. Կ. Խաչին, Օր. Տանի Խաչատուրեան 100 Ֆր. Ֆ.Ֆ.Ա.-ին, Օր. Մարի Սիմզլեան 100 Ֆր. Օփերասիոն - Արմէնիի, Տիկին Սիւզան Մանտոեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ղազարեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Ղազարեան 200 Ֆր., Ժանին Մարգարեանի թաղման առթիւ՝ Տիկին Ցոլինէ Աւետեան 100 Ֆր.։

Երջանկայիշատակ Շնորհք Արք. Գալուստեանի վախճանման 4--րդ տարելիցին առթիւ՝ Պր. Սուրէն Եազըր 100 Ֆր. (Ղարաբաղին), Ազատեանի թաղման առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սիսվալեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նշան Կիւզէլ 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գարակէօզեան 300 Ֆր.։

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30**, au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— **Me Patrick DEVEDJIAN,** Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON,** Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN,** Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 8
VENDREDI
8 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.301 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.301

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊՐԻԼ 7, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ մեթրոյի եւ հանրակառքերու գործադուլին զուգընթաց ցոյց մը դժոխային կացութիւն մը կը ստեղծէր Փարիզի մէջ: Արդարեւ սենտիքաներու կոչին ընդառաջելով գործադուլը գրեթէ ամբողջական էր: Դրդապատճառն է աշխատանքի հնգամեայ ծրագիրը որ կը նախատեսէ Իլ-տը-Ֆրանսի հաւաքական փոխադրութեանց բարեփոխումներ: Ցոյց մըն ալ կար Պասթիյէն Ռեփիւպլիք, նաեւ համախմբում մը Փորթ տը Վերսայլ: Գործադուլի շարժումներ նախատեսուած էին նաեւ Թղթատարի սպասարկութեանց մէջ: Այս գործադուլը ծրագրուած էր, նախապէս, Սէ-Ժէ-Թէ-ին կողմէ բողոքելու համար ՍԻՓ-ի, այսինքն «ՍՄԻՔ երիտասարդ» օրէնքին դէմ եւ որովհետեւ օրէնքը ետ առնուեցաւ, գործադուլին նիւթը ընդլայնուեցաւ եւ հիմա հնգամեայ ծրագրին քննումն է որ կը պահանջուի: Ինչո՞ւ չէ...:

ՍԻՏԱ-Ի դէմ պայքարելու օրուան վերածուած էր Ապրիլ 7-ի Հինգշաբթին եւ ֆրանսական հեռատեսիլի վեց կայաններն ալ նոյն յայտագիրը կը սփռէին, նաեւ դրամ հաւաքելու համար, թելեթոններ այլեւս սովորական բնոյթ սկսած են առնել: Մամուլն ալ կը ճայնակցէր եւ բազմաթիւ օրաթերթեր իրենց առաջին էջն ալ ՍԻՏԱ-ի դէմ այդ արշաւին կը տրամադրէին, նաեւ անշուշտ ներքին էջեր: Բոլորը համաձայն չեն սակայն եղած այս լայնածաւալ քարոզչութեան հետ, օրինակ՝ «Քոթիտիէն»ի մէջ տոքթ. Զվակ կը պնդէ որ սիտան ընդհանրապէս կը վերաբերի միայն որոշ դասակարգի մը՝ միասեռական եւ թմրամոլ, ուրեմն պէտք չէ նման խուճապ ստեղծել: Նոյն թերթին մէջ, Ֆիլիփ Թէսոն ալ խմբագրականով մը իր վերապահութիւնը կը յայտնէր, քանի որ երբ բոլոր կայանները, երեք ժամ, ՍԻՏԱ-ի հարցին նուիրուած նոյն յայտագիրը կը սփռեն, հեռադիտողին ազատութիւնն է որ խնդրոյ առարկայ կը դառնայ: Բայց եւ այնպէս, պայքարը կը տարուի յանուն կեանքի, ուրեմն կ'արդարացուի կը գրէ Թէսոն: Հարցը հոն է որ միայն ՍԻՏԱ-ն չէ սպաննողը, եւ այլ հիւանդութիւններն ալ մէկ կողմ դնելով, նախընթեր կ'ըլլար որ կեանքի այս փարիսեցի պաշտպանները նոյն կիրքն ու եռանդը ի գործ դնէին խաղաղութիւնը պահպանելու համար Սարայեւոյէն Ղարաբաղ թէ այլուր:

ԹՈՒՐՔ հազարաւոր աշխատաւորներ փողոց իջած են, Ապրիլ 6-ին, բողոքելու համար Թանսու Չիլլէրի խստակեցութեան ծրագրին դէմ: Անոնք հաւաքուած են Պոլսոյ զանազան վայրերը եւ պահանջած նախարարապետին հրաժարումը:

ՓՐՈՖԷՍԷՕՐ ԺԱՆ ՊԵՐՆԱՐ, ֆրանսական բժշկութեան մեծագոյն դէմքերէն մէկը, արիւնագիտութեան (hեմաթոլոժի) հիմնադիրն իսկ ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ, Ապրիլ 5-ին, կառքի արկածի մը հետեւանքով, թէեւ կեանքը վտանգուած չի նկատուիր, թէյց 87 տարեկան է: Փրոֆէսէօրը կուրծքէն վիրաւորուած է:

ՍԻՊԵՐԻԱ ջախջախուած Այէրոֆլոթի Ա-310 ճոպիսը կը վարէին ոչ թէ մէկ, այլ՝ երկու մանուկներ: Արկածը պատահած էր Մարտ 23-ին եւ 75 ճամբորդներն ալ մեռած էին: Առջի օր յայտնուած էր որ օդաչուն ղեկը յանձնած էր իր 15-ամեայ զաւկին որ սխալներ գործած էր: Այժմ կը պարզուի որ օդաչուն հետը տարած էր իր երկու զաւակները, որոնց կը դասաւանդէր...:

ՀԵՊՐՈՆԻ ջարդէն քառասուն օր ետք ինքնասպան -- գործողութեան մը ձեռնարկեց Համասը, Ապրիլ 6-ին, Իսրայէլի հիւսիսը՝ Աֆուլա: Ականուած կառքով մըն է որ Պաղեստինցի մը նետուած է հանրակառքի մը վրայ: Եօթը մեռեալ եւ 50 վիրաւոր կար: Ոճրափործին վայրը 10 քիլոմեթր է Այսրյորդանանի սահմանագլուխէն եւ հաստատուած է որ թակարդ -- կառքը արձանագրութեան խրայէլեան կեղծ թիւ մը ունէր: «Համաս»ը պաղեստինեան ծայրայեղ շարժում մըն է, որու սկզբնատառերը, արաբերէն կը նըշանակեն՝ Իսլամական Դիմադրութեան Շարժում: Ծնունդ առած է 1988 Փետրուարին, եւ օգտուած ՊԱԿ-ի (Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութիւն) ազդեցութեան նուազումէն: Սկիզբէն նետուած է Իսրայէլի դէմ զինեալ պայքարին մէջ, միախառնելով պաղեստինեան ազգայնականութիւնը եւ իսլամական մոլեռանդութիւնը: Կայաններ ունի Կազա, բայց նաեւ Այսրորդորդանանի կարգ մը քաղաքներուն մէջ: Հիմնադիրն է Շէյխ Ահմէտ Եասին, անդամալոյծ, կոյր եւ ցկեանս բանտարկուած 1991-ին:

ՔԻԿԱԼԻԻ (Ռուանտայի մայրաքաղաք) վրայ ջախջախուած է այն օդանաւը ուր կը գտնուէին Ռուանտայի եւ Պուրունտիի նախագահները եւ այլ պետական անձնաւորութիւններ: Երկու նախագահներուն հետ մեռած են նաեւ երկու նախարարներ (Պուրունտիի) եւ Ռուանտայի սպայակոյտի պետը: Անմիջապէս խռովութիւններ ծագած են Քիկալի, որովհետեւ կասկած կար որ օդանաւը վար առնուած ըլլայ:

ԼԱՀՈՐԻ (Փաքիստան) դատարանի ելքին, մէկ քրիստոնեայ սպաննուած եւ երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած են մահմետական ծայրայեղ տարրերու կողմէ: Այս քրիստոնեաները կը դատուէին այն ամբաստանութեամբ որ նախատած են Մուհամմէտ մարգարէն:

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, բացումը կատարուած է ՓՔՔ-ի քաղաքական ճիւղին մէկ գրասենեակին: Ներկայ եղած են բոլոր կուսակցութիւններու պատկանող երեսփոխաններ:

ՊԵՐԼՈՒՍՔՈՆԻ անհաւանական չի նկատեր նոր ընտրութիւններ, ինչպէս կը յայտարարէ ՍԹԱՄՓԱ-յի տուած իր հարցազրոյցին մէջ («Լիպերասիոն», Ապրիլ 7): Ի դէպ, նման կացութիւն մը նախատեսուած էր սկիզբէն իսկ (տես՝ «Յառաջ», Մարտ 31), երբ Հիւսիսի Լիկայի իր գինակիցը՝ Պոսի պայմաններ կը դնէր եւ յարձակումներ ալ կ'ընէր Պերլուսքոնիի դէմ զայն նկատելով ժողովրդավարութեան թշնամի մը: Պերլուսքոնի կ'ըսէ թէ միտք չունի Պոսիի ծուղակն իյնալու: Գալով Ֆինիի (նոր Ֆաշական, ՄՍԻ կուսակցութեան պարագլուխը), ըստ Պերլուսքոնիի, ան լուծած է կուսակցութեան հին մեքենան եւ նոր մը կազմած որ ազատական լեզու մը կը գործածէ եւ հաւարաւոր մղոններով հեռու է Լը Փէնի ոճէն:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ անգամ մը եւս ազդարարեց Յունաստանի որ վերջ տայ Մակեդոնիոյ շրջափակումին, բայց, Աթէնք ընթացք չի տար: Պրիւսէլ պայմանաժամ մը տուաւ մինչեւ Ապրիլ 13, այն սպառնալիքով որ հակառակ պարագային Լիւքսանպուրկի արդարադատութեան Ատեանին կը դիմէ: Ի դէպ, այս վերջինն ալ մեծ բան չի կրնար ընել, առաւելագոյն պատիժը՝ տուգանք մըն է: Դիտերը նկատել կու տան որ նման պարագաներ ցոյց կու տան Եւրոպայի «12»ներու անկարողութիւնը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Ելցին իր հաւանութիւնը տուաւ զինուորական ծրագրին որ կը նախատեսէ շուրջ 30 կայաններու հաստատումը խորհրդային նախկին հանրապետութեանց մէջ, յայտարարած է Պաշտպանութեան նախարարը: Այս որոշումը ցոյց կու տայ Ռուսաստանի վճռակամութիւնը զինուորական իր դերը սահմանելու իր անմիջական շրջապատին մէջ: Ելցինի որոշումը կը հաստատէ, եթէ հարկ էր, որ Ռուսաստան միտք չունի քաշուելու նախկին Խորհ. Միութենէն, ընդհակառակն, կ'ուզէ մնայուն բնոյթ տալ զինուորական իր ներկայութեան Վրաստանի, Հայաստանի եւ Տաճիկստանի նման վայրերու մէջ:

ԵԼՑԻՆ «քաղաքացիական խաղաղութեան ուխտ մը» կ'առաջարկէ Ռուսաստանի հանրապետութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն եւ քաղաքական նըման գործողութեամբ մը կ'ուզէ պառակտել ընդդիմութիւնը: Ուխտը երկու տարուան համար է, բայց, կարելի է երկարաձգել: Այս ծրագիրը արդէն իսկ մերժած է նախկին փոխ նախագահ՝ Ա. Ռուցկօյ որ գլուխն էր Հոկտեմբերեան (1993) ապստամբական շարժումին: Ելցին կ'ուզէ որ ստորագրողները կանխահաս ընտրութիւններ չպահանջեն եւ հանրապետութիւնները հրաժարին ազգային որեւէ պահանջէ: Համայնավարներն ու Ժիրինովսկի բնաւ տրամադիր չեն համամիտ ըլլալու:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 6)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՀԵՏ

Ստեփանակերտի մէջ Ապրիլ 5-ին տեղի ունեցած է Մինսկի խումբի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Ժէլն Տիպուայի հանդիպումը ԼՂՀ-ի Գ. Խ.-ի նախագահի պաշտօնակատար Կարէն Բաբուրեանի եւ ԼՂՀ-ի Արտաքին նախարար Արկադի Ղուկասեանի հետ:

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Գ. Խ.-ի կրթութեան, գիտութեան, լեզուի եւ մշակոյթի հարցերու Յանձնաժողովի նախագահ Ռաֆայէլ Ղազարեանի եւ երկրաշարժէ պաշտպանութեան ազգային Սպասարկութեան տնօրէն Սերկէյ Բալասանեանի, Ապրիլ 1-ին, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի կողմէ ընդունելութեան ընթացքին քննարկուած են երկրաշարժէ պաշտպանութեան Սպասարկութեան հեռանկարները եւ հիւլէական կայանի երկրաշարժային ապահովութեան առընչուող հարցեր:

***

ՏԱՐԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՖՈՆՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 5-ին Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատան նախագահ Բագրատ Ասատրըեան ընդունած է Տարադրամի միջազգային Ֆոնտի ներկայացուցիչները, որոնք աշխատանքի այցելութեամբ Երեւան կը գտնուին: Հանդիպումին քննարկուած են վարկերու քաղաքականութիւնը, դրամատուներու համակարգի կատարելագործումը, Դրամի կայունացման խնդիրը, ինչպէս նաեւ Ֆոնտի պատուիրակութեան աշխատանքներու կազմակերպման առընչուող հարցեր:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ապրիլ 5-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Ռուսաստանի նախագահութեան Խորհուրդի անդամ, քաղաքագէտ Անդրանիկ Միհրանեանը: Նոյն օրը նախագահին կողմէ ընդունուած է նաեւ Մ. Նահանգներու Հայկական Համագումարի Ուաշինկթընի գրասենեակի տնօրէն Ռոս Վարդեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՀԵՊՐՈՆԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ԵՐԳԸ

Կրօնական վարժարանէն ելքին, Հեպրոնի հրեայ մանուկները կ'երգեն. «Տաճարը պիտի վերակառուցուի, մզկիթը պիտի ճանդուի: Պիտի երթանք մինչեւ Հեպրոն, նոր ռումբ մը պայթեցնելու: Քանդե՛նք բոլոր մզկիթները, Հրեան ամէնէն հզօրն է»: Յետոյ կ'երգեն փոխելով յանկերգին բառերը, առանց ուշադրութիւն դարձնելու եղանակին ճշգրտութեան: Նման ատելութիւն մը կը ցայտէ իրենց երգէն:

Հեպրոնի հրէական բնակավայրերը չեն ենթարկուիր լուսարգելին: Հրէական շրջանը Քիրաթ Արպա կը կոչուի ու անոր բնակիչները իրենք իրենց կեանքը բնական կը նկատեն, ըսելով որ հակակշիռը իրենց ձեռքն է: Մինչդեռ կ'ապրին գրեթէ պաշարուած միջնաբերդի մը մէջ. դուրս կ'ելլեն միայն զինուորական պաշտպանութեամբ ու զրահապատ կառքերու շարքով մը:

Քաղաքին մէջ զինուորները կը ծառայեն որպէս միջնադիր ուժ. անոնք կ'ըսեն թէ ահաբեկչութիւնը առօրեայ ներկայութիւն է եւ կը պատմեն թէ ինչպէ՛ս պայթուցիկներ ինկած են իրենց ոտքերուն տակ...: Իրենք ամէն օր տուն կը հեռաձայնեն, ըսելու համար թէ լաւ են: Կը խոստովանին թէ անզօր կը մնան երբ հրեայ բնակչութեան եւ Պաղեստինցիներու միջեւ բախումներ ծայր կու տան: Անկեղծօրէն կ'աւելցնեն նաեւ թէ զգուած են ահաբեկչական արարքներէ. մէկը մինչեւ իսկ կը պատմէ թէ Հրեայ մը իրեն հարցուցած է օր մը. -- «Ես Արաբ սպաննած եմ, դո՞ւն»:

Մինչ այդ, երախաները կը շարունակեն իրենց երգը. «օր մը անպայման Արաբի մը կը հանդիպինք. ան մեզի դաշնահար ըլլալ կ'ուզէ. իսկ, մենք ցոյց կու տանք թէ ի՛նչ կ'արժէ Հրեան»:

Միւս կողմէ, մահմետական գերեզմանատան մօտ, երեք պաղեստինցի մանուկներ կ'ըսեն թէ ջարդերէն ետք եթէ լուսարգելը վերնայ, դպրոց պիտի չերթան այլեւս. պիտի երթան սպաննելու Հրեաները, որոնք իրենց ծնողքը սպաննեցին: Հրեաներուն հետ խաղաղութի՞ւն կընքել...: Ո՛չ, չեն ուզեր, չեն ալ հաւատար այդ հեռանկարին: Այդ հարցումին միշտ նոյն բառախաղով կը պատասխանեն. խաղաղութիւնը երազ է: Այսինքն, կարելի է միայն քունի մէջ. եւ անկարելի չէ որ այդ քունը ըլլայ նաեւ յաւերժական:

o

Իսկ միջազգային լրատուները գրեթէ ամէն օր կ'արձագանգեն խաղաղութեան համար կատարուած աշխատանքներու որոնք շատերու բարի յոյսեր կը ներշնչեն:

ՔԱՂՀԱՆ

ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԻ ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՅԸ

Ջաւախքը Վրաստանի հարաւային այն ծայրամասն է որ կից է Հայաստանի Աշոցքի եւ Ամասիայի շրջանին։ Ջախջախիչ մեծամասնութեամբ բնակուած է Հայերէ։ Միջին հաշուով 2000 մեթր բարձրութեան տէր տարածքը խիստ կլիմայով կեանքի դժուարին պայմաններ կը պարտադրէ տեղացիին։

Մարտ 23-ի «Ազգ» օրաթերթին մէջ Ախալքալաքէն Միսաք Թորոսեանի գրութիւնը ամփոփ տեղեկատուութիւն մըն է Ջաւախքցիին կեանքին մասին ուր գլուխ ցցող դժուարութիւնները միայն կլիմայական պայմաններէ ծագածները չեն։

Նախ ան կը ներկայացնէ ճամբու հարցը։ Նկատի առնելով որ շրջանը Հայաստանի սահմանակից է, աւելորդ է ըսել թէ որքա՛ն կարեւորութիւն ունի այս հանգամանքը, շրջափակման ներկայի պայմաններուն մէջ։ Ջաւախքը Հայաստանին կապող ճամբաները նորոգութեան մեծ կարիք ունին, սակայն Վրաստանի համար, անիկա դժուար չէ կռահել, որ առաջնահերթութիւններու մաս չի կազմեր։ Եւ ինչպէս կը գրէ յօդուածագիրը, «ճիշդ է որ մի քանի անգամ տաք - տաք զրոյցներ ու խոստումներ եղել են այդ ճանապարհը վերանորոգելու համար, սակայն շուտով էլ "պաղել" են»։ Այդ կենսական հարցը կարգադրելու ջանացած է նաեւ Երեւանի «Ջաւախք» հայրենակցական բարեսիրական միութիւնն ալ, հիմնելով «Ճանապարհ» հիմնադրամը. սակայն ակնկալուած աջակցութիւնը չգտնելով մէկդի դրած է ծրագիրը քանի որ ան վեր էր միութեան ուժերուն տարողութենէն։

Այս կարեւոր հարցէն դատ, ճամբան մինչեւ Հայաստան Թալինի երեք հանգրուաններ ունի։ Ժդանովկայի եւ Բաւրայի մաքսատուները եւ ոստիկանութիւնը քանի մը մեթր մէկ կը կեցնեն Հայաստան ուղեւորողին փոխադրող բեռնատարները, անոնց վարորդներէն անպայման բան մը փրցնելու նպատակով։ Պէտք է թերեւս ճշդել կէտ մը, անէրաւ պոռթկումներու տեղի չտալու համար։ Ժդանովկայի մաքսատունը վրացականն է, իսկ Բաւրայինը՝ հայկականը։ Կարեւոր է նաեւ հետեւեալ մէջբերումը, որպէսզի բոլոր «ա՛խ»երն ու «ափսո՛ս»ները ճիշդ հասցէի դիմեն. «Ի տարբերութիւն Ժդանովկայի վրացական մաքսատան որը վարորդների անեղով համեմատաբար քիչ է կանգնեցնում եւ աւելի խղճով է վերաբերւում, Բաւրայի մաքսատանն ստիպուած ես կանգնել երկար, յաճախ էլ ժամերով, մինչեւ աշխատողները "մի բան պոկեն"»։ Այս կացութիւնը հետեւեալը գրելու կը մղէ Մ. Թորոսեանը. «կարելի էր այդ թալանի փոխարէն Ջաւախք -- Աշոցք ճանապարհահատուածում ստեղծել մի ծառայութիւն, որի միջոցով հարկեր սահմանուէին յիշեալ ճանապարհից անցնող մեքենաների վրայ, որն էլ կամաց - կամաց օգտագործուէր ճանապարհի վերանորոգման համար»։

Ջաւախքցիին յոգնութեան, սպառումի մէկ նշանը պէտք է նկատել հաւանաբար ըսուածը թէ ժողովուրդը քաղաքականութեամբ կը զբաղի երբ վրացական խորհրդարանը Ջաւախքի կամ Հայաստանի վերաբերեալ հարցով մը կը զբաղի, կամ Ղարաբաղի մէջ դէպքերը կտրուկ զարգացում կ'արձագանգեն։ Իսկ ընդհանրապէս Ջաւախքը կտրուած է արտաքին աշխարհէն։ Քիչերը միայն կը յաջողին ձայնասփիւռէն լուրեր առնել. լուրի աղբիւրի պակասը յաճախ կը լրանայ դուրսէն եկածներով։

Աւելի ծանրակշիռ ըսուածը այն է որ մարած է շրջանի մշակութային կեանքը։ Վերցած են գիւղերու երաժշտական, թատերական խումբերը։ Թիֆլիսէն ու Հայաստանէն ալ նման խումբեր հոն չեն այցելեր։ Այս բոլորին քով անդարմանելին այն է որ փակման վտանգի տակ են նաեւ դպրոցները։ Ընկերային դժուարութիւնները ուսուցիչներուն կը ստիպեն բռնել Ռուսաստանի ճամբան։ Այս տարի ցուրտին պատճառով երեք ամիս փակ մնացած են դպրոցները։ Տեղացի մտաւորականութիւնը Վրաստանի կառավարութեան դիմած է, որպէսզի Ախալքալաքի մէջ բարձրագոյն ուսման հիմնարկ բացուի, սակայն միշտ կը ձգձգուի վերջնական պատասխանը։

Ախալքալաքի առեւտրական կեանքը կենդանի է շնորհիւ Թուրքիա գացող -- եկողներու. տեղացին գիւղերու միջեւ առեւտուր կ'ընէ բնամթերքը -- գետնախնձոր, պանիր -- փոխանակելով տարբեր ապրանքներու հետ։ Շուկայի դժուարութիւններէն գլխաւորը այն է որ առեւտուրը ռուսական ռուբլիով կ'ըլլայ, իսկ աշխատավարձերն ու թոշակները վրացական կուպոնով կը տրուին։ Թոշակառու մը միջին հաշուով 30 հազար կուպոն կը ստանայ, ինչ որ ռուսական 300 ռուբլիի համազօր է. այլ խօսքով՝ եթէ տուն մը «խոպանչի» չունենայ, ստիպուած է անօթի մնալու։ Իսկ խոպանչին այն անձն է որ գարնան հետ կը մեկնի աշխատանքի կարելիութիւն ընծայող վայրեր, քանի մը ամսուան վաստակով քիչ մը դրամ շահելու եւ ընտանիքը պահելու համար։ Մ. Թորոսեանի գրածին համաձայն, երեք - չորս տարի առաջ կամաց կամաց սկսած էր պակսիլ խոպանչիներուն թիւը։ Սակայն անիկա երկար չտեւեց։ Տեղւոյն վրայ բազալտ քարի մշակման գործատուներ բացուեցան, բայց անոնք ալ երկար կեանք չունեցան, ու այսօր նորէն Ջաւախքցին ճարահատ, կը բռնէ Ռուսաստանի ճամբան։ Տնտեսական կացութիւնը այնքան չեշտակի անկում կ'արձանագրէ որ շատեր կը մեկնին իրենց ընտանիքն ալ տանելով, ինչ որ կը նշանակէ թէ արտագաղթի երեւոյթը կը ըսպառնայ հայաբնակ այս շրջանին, որուն բնակչութեան նօսրացումը կրնայ գոհունակութիւն պատճառել Թիֆլիսի իշխանութիւններուն։ Ի վերջոյ, Հայաստանի սահմանակից շրջան մը ուր հոծ հայութիւն կուտակուած է, մնայուն մտահոգութեան մը տուեալ է կեդրոնական իշխանութեան համար։

Հայաստանի հետ մշակութային ու որոշ չափով տնտեսական կապ մը կրնար որոշ ինքնավստահութիւն մը ներշնչել ամենամերձաւոր այս «Սփիւռք»ին։ Սակայն ներկայի պայմաններով երազի նման բան է այս մասին մտածել, երբ հայաստանեան թատրոնի, պարի, երգի խումբերը, արուեստագէտները բարոյականէն աւելի նիւթական ազդակներով կ'որոշեն իրենց բեմերը. այդ մեկնակէտը Ջաւախքի խոպանչիներուն մօտ դժուար է որ առաջնորդէ զիրենք, երբ կան Պէյրութը, Հալէպը, Դամասկոսը, Փարիզն ու Լոս-Անճըլըսը։ Նոյնքան դժուար է խօսիլ տնտեսական ազդակին մասին երբ կը կարդանք թէ հայ առեւտրականներու, վարորդներու հանդէպ աւելի խղճամիտ վերաբերում ցոյց կուտան Ժդանովկայի վրացի մաքսաւորները, քան՝ Բաւրայի Հայերը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԲՆԱՒ ԼԱՒ ՉԵՄ»

Բարեկամս, որ ընդհանրապէս շաբաթը մէկ կամ երկու անգամ անպայման խմբագրատուն կը հանդիպի որպիսութիւնս հարցնելու ու ազգային նիւթերու շուրջ շաղակրատելու համար, փոքրիկ անհանգստութենէ մը նոր ապաքինած էր տակաւին։ Կարճատեւ բացակայութենէ մը վերջ երբ վերադարձաւ իր նախկին սովորութեան ու խմբագրատուն հանդիպեցաւ, ընդհանրապէս լաւ երեւոյթ ունէր։ Չէր նիհարցած, երեսին գոյնը լաւ էր, իր շարժումներուն մէջ առոյգ ու առողջ կ'երեւէր, մանաւանդ միշտ զուարթ էր նախկինին նման։

- Կարծեմ կատարելապէս ապաքինած ես, ըսի։ Շատ լաւ կ'երեւիս։

Մերժողական շարժում մը ունեցաւ.

- Երեւոյթէն մի խաբուիր, տակաւին բոլորովին ապաքինած չեմ, պատասխանեց։ Հիւանդութեան հետքերը մնացին։ Գլուխս շարունակ կը ցաւի, շատ շուտ կը ջղայնանամ, գիշերները չեմ յաջողիր քնանալ, եւ դեռ այսպիսի բանե՜ր։

- Է՛հ, հոգ չէ, անոնք ալ կ'անցնին, ըսի զինքը մխիթարելու համար։

Բայց մաղթանքս չիրականացաւ։ Բարեկամիս այդ անհանգստութիւնները չէին անցներ։ Ամէն անգամ որ ան խմբագրատուն կուգար, որքան ալ լաւ երեւոյթ ունենար, կը գանգատէր այս կամ այն անհանգստութենէն։

- Երբեմն խելքի պտոյտ կ'ունենամ։ Թէեւ արեան ճնշումս բարձր չէ, բայց ինծի այնպէս կը թուի որ շուրջս ամէն ինչ շուրջպար կ'ընէ։ Կարծեմ քոլեսթերոլս ալ բարձրացած է։

- Խելքի պտոյտս անցաւ, բայց այս անգամ կը տառապիմ մարմնական ցաւերէ։ Ամէն օր մարմնիս տարբեր մէկ կողմը կը ցաւի։ Գիշերները յաճախ կ'արթննամ եւ անկէ վերջ դժուար կը քնանամ։

- Շատ ջղայնոտ դարձած եմ։ Ընդհանուր անտրամադրութիւն մը ունիմ։ Բժիշկներու նկատմամբ ալ վստահութիւնս կորսնցուցած եմ։ Երբեմն կը կասկածիմ որ արդեօք շաքարա՞խտ ունիմ։ Բարեբախտաբար չունիմ։ Միայն թէ ախորժակս կորսնցուցած եմ։

Ցայտնապէս բան մը փոխուած էր բարեկամիս առողջութեան մէջ եւ ան այլեւս նախկինը չէր։ Անպայման բանէ մը կը գանգատէր, եւ ամէն անգամ նոր բանէ մը կը գանգատէր։ Միայն թէ ըստ երեւոյթին, ինք շատ առողջ կ'երեւէր։ Այս բոլոր գանգատները առաջ կը քշէր միայն երբ որպիսութիւնը կը հարցնէի։ Անկէ դուրս դարձեալ նախկին առողջ ու զուարթ մարդը կը դառնար։

Օր մըն ալ այն կասկածը ունեցայ որ բարեկամս սկսած էր տառապիլ երեւակայական անհանգստութիւններէ։ Մոլիէռին երեւակայական հիւա՞նդը կը խաղար արդեօք։

Ըսի իրեն։

- Կը վախնամ որ դուն քեզ կը խաբես։ Հաւատա՛ ինծի, շատ առողջ կը թուիս, ծայր աստիճան բնական երեւոյթ ունիս։ Քիչ մը մոռցիր սա անհանգստութիւնները եւ փորձէ «շատ լաւ եմ» ըսել։

Քանի մը անգամ պնդեցի այս տեսակէտիս վրայ։ Օր մըն ալ շուրջը նայեցաւ ու երբ տեսաւ որ ուրիշը մեզ չէր լսեր, ըսաւ.

-- Ամբողջ կեանքիս մէջ միշտ այդպէս ըրի, «շատ լաւ եմ» ըսի։ Բայց հիմա յանկարծ սորվեցայ որ սխալ ըրեր եմ։ Երբեք շուրջիններուդ պէտք չըսես որ շատ լաւ ես։ Ինչո՞ւ այդպէս ըսես ու ամէնուն նախանձը գրգռես։ Ուշ նշմարեցի որ ամէն անգամ որ «շատ լաւ եմ» ըսի, յաջորդ օր հակառակութիւն մը, ձախորդութիւն մը պատահեցաւ։ Փառք Աստուծոյ առողջ եմ կ'ըսես, երկու օր վերջ կ'անհանգստանաս։ Գլուխս չի ցաւիր կ'ըսես, յաջորդ օր գլխացաւէ կը մեռնիս։ Փառք Աստուծոյ, գիշերները խորունկ կը քնանամ կ'ըսես, յաջորդ օր քունդ կը փախչի, մինչեւ առաւօտ անքուն կը մնաս։ Մարդոց աչքի՞ն կուգաս, ինչ։ Հասկցայ որ սխալ է այս քաղաքականութիւնը։ Եթէ իսկապէս լաւ ես, մի՛աքէդ ըսէ այդ բանը, միայն դո՛ւն գիտցիր, ուրիշի մի՛ ըսեր։ Ուրիշին, ընդհակառակն, միշտ դժգոհութիւն մը յայտնէ։ Անպայման գանգատ մը ունեցիր կեանքէն։ Ո՛չինչ կը կորսնցնես։ Կը փրկուիս մարդոց նախանձէն ու չար աչքէն։ Ընդհակառակն, շուրջիններուդ գոհունակութիւն կը պատճառես։ Այո՛, գիտեմ որ չար մարդոցմով շրջապատուած չեմ։ Բայց մարդուն բնութիւնը այդպէս է, կարծես թէ շուրջիններդ գաղտնօրէն կը ցանկան որ քու առողջութիւնը այնքան ալ կատարեալ չըլլայ, գանգատներ ունենաս շարունակ։ Այդ պարագային քեզի կը նային եւ «Ուրեմն ես փառք տամ որ լաւ եմ, տե՛ս, ուրիշներ ամէն օր գանգատ մը ունին» կ'ըսեն։ Կը հասկնաս, չէ՞։ Քիչ մը գանգատելով, թէ՛ կը փրկուիս չար աչքերէ, եւ թէ գոհունակութեան ալիք մը կը ստեղծես շուրջդ։ Մարդիկ քեզ աւելի շատ կը սիրեն եթէ գիտնան որ կատարելապէս երջանիկ չես։ Ես քիչ մը ուշացայ այս ճշմարտութեան գիւտը ընելու, բայց հիմա գիտեմ այլեւս։

Բերանաբաց մնացի այս խօսքերը լսելով։ Երբ վերջացուց, խնդալ սկսայ։ Մտածեցի որ իրաւունք ունէր։ Տառացիօրէն իրաւունք ունէր։ Ո՛չինչ կրցայ ըսել։ Ընդհակառակն, դաս մըն ալ քաղեցի իր ըսածներէն։ Որոշեցի այնուհետեւ ո՛չ միայն իր որպիսութիւնը չհարցնել, այլ նաեւ իրեն հետ բնաւ չխօսիլ իմ առողջական եւ հոգեկան վիճակիս մասին։ Ո՛չ գանգատ, ո՛չ ալ գոհունակութիւն։ Այս բոլորին մասին դուն ինքդ գիտցիր, կը բաւէ։

Ճի՞շդ չէ։

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ո՛Վ ԿԸ ՊԱՀՊԱՆԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսական անկարգելներու երեւումը որ խանդավառութիւն ստեղծեց Պոսնիա-Հերցեկովինի Սերպերուն, անոնց յիշեցուց Կարմիր բանակի հրասայլերը որոնք նացիական գրաւումէն փրկելու գացած էին Եուկոսլաւիան. մինչ նոյն շրջանի մահմետականները այդ անկարգելներուն յիշեցին խորհրդային ուժերու Աֆղանիստան ներխուժումը։ Իսկ Ռուսաստան բոլորովին այլ դերով կը փափաքի ներկայանալ միջազգային հանրութեան. ա[illegible] դերը խաղաղարարինն է։

Այդ բացատրութեամբ ան զինուորակա[illegible] ուժ կը ղրկէ այսօր «մերձաւոր արտասահման» որակուած նախկին խորհրդային երկիրները, ինչպէս՝ Մոլտովա, կովկասեան երեք հանրապետութիւնները եւ Տաճիկստան։ Աւելի քան տարիէ [illegible] ի վեր Մոսկուա բացէ ի բաց կ'ուզէ [illegible] Արեւմուտքը այս նոր դերով ընդու[illegible] զինքը, քանի որ ռուսական զօրքերը ա[illegible] խառն ծառայութիւն կը մատուցանե[illegible] զանազան դրդապատճառներէ ծագ[illegible] առած կնճիռներով ծանրաբեռնուած [illegible] ջաններուն մէջ պահպանելով կայու[illegible] իրավիճակ մը։

Սակայն Արեւմուտքն ու Ռուսաստան[illegible] դրացիները կը վախնան որ խաղաղարար[illegible] դիմակին տակ ռուսական կայսրութեա[illegible] վերակազմութեան նպատակը պահուա[illegible] ըլլայ։

Խաղաղութիւն պահպանելու փորձեր[illegible] փորձաքար են Ռուսաստանի եւ Արեւմուտքի յետագայ յարաբերութիւններու[illegible] համար։ Ռուս Արտաքին Նախարար Կո[illegible]զիրեւ ակնարկելով այդ յարաբերութիւններուն, կ'ըսէ թէ նախկին խորհր[illegible]դային տարածքին կնճիռները հարթել[illegible] համար Ռուսաստանի տրամադրուած [illegible]րեւմտեան նեցուկը փաստն է գործակ[illegible]ցութեան փափաքին որ յաջորդած է [illegible] մարտին։

Ռուսաստան բարոյական նեցուկէն զա[illegible] կը մտածէ մինչեւ իսկ նիւթական մի[illegible]ջազգային օժանդակութիւն ուզել, ի հա[illegible] ՄԱԿ-ի պիւտճէին իր մասնակցութեան։ Կ'առաջարկէ նաեւ որ որպէս խաղաղու[illegible]թեան տիպար ձեռնարկ ընդունուի Մո[illegible]տովա եւ Հարաւային Օսեթիա կատա[illegible]ուած ռուսական միջամտութիւնը։ Եր[illegible] պարագաներուն ալ Ռուսաստան բան[illegible]ցած է հրադադարի մը մասին զոր պա[illegible]տադրած է ռուսական բաժանարար գօ[illegible]քերով։ Սարայեւոյի ռուս վայր[illegible]շուներուն ներկայութիւնն ալ սերպ [illegible] մահմետական ուժերուն միջեւ, նոյն [illegible] պարին կիրարկումով կը բացատրուի։ Մոսկուա ներկայիս կը փորձէ նոյն քա[illegible]լին դիմել Հայեւատրպէջանական կնճիռ[illegible] մէջ, ինչպէս Թիֆլիսի եւ Աբխազիոյ պա[illegible]րագային։ Այսուհանդերձ, կարելի [illegible] ըսել որ յիշեալ կէտերուն մէջ քաղաք[illegible]կան լուծումի հեռանկարներ յայտնուա[illegible] են։ Հրադադարները աւելի հակում ունի[illegible] տեւականացնելու գրաւուած հողերո[illegible] օրինավիճակը, ինչպէս եղած է Կիպրոս[illegible] պարագային։ Ասիկա կը նշանակէ որ ռուսական ուժերը անգամ մը տեղ մ[illegible] մտնելէ ետք շատ տրամադիր չեն ըլլա[illegible] ետ քաշուելու։

Այս բոլորին դիմաց, Արեւմուտքը կողմնակից կը թուի Ռուսաստանի տիրապետող դերը ընդունելու, գոնէ ա[illegible] պատճառով որ ինք նպատակ չունի ա[illegible] կնճիռներուն միջամուխ ըլլալու։ Ա[illegible] ընդհանրացումէն դուրս մնալ կը թուի Միացեալ -- Նահանգները որոնք որո[illegible] վերապահում մը կը զգան ռուսական տիրապետութեամբ լուծումներու դէմ, նա[illegible]խընտրելով ՄԱԿ-ի ուժերու միջոցով ձեռք ձգուելիք խաղաղութիւններ։

Ռուսաստան կրնայ պնդել առանց ՄԱԿ-ի լուծումի մը վրայ, եթէ վտանգի ենթարկէ միջազգային օժանդակութիւնը իր խաղաղարար ուժերուն համար։ Այդ պարագային, յստակ ապացոյց մը պիտի տրուի Արեւմուտքի միջամտութեան տրամադրութեան մասին։ Սակայն, ինչպէս կ'ըսէ ռուս քաղաքական մեկնաբան մը, շատ հաւանական չէ որ Արեւմուտքը բաւարար վճռակամութիւն ցոյց տայ նախկին խորհրդային տարածքին մէջ միջամտութիւն իրականացնելու։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆՍՊԱՍԵԼԻ ԲԱՅՑ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մարտ 22-ի առաւօտեան ժամը 10-ին, մեր տան հեռաձայնը երկար ու դառնօրէն հնչել սկսաւ: Ընկալուչին դիմացի երեւանեան ձայնը տխուր էր ու լալագին եւ գոյժը աներեւակայելի: Մեր աներձագ՝ բանաստեղծ, արձակագիր ու արեւելագէտ Արսէն Ճանեանի հոգեհատոր զաւակ՝ 26-ամեայ, համալսարանաւարտ ճարտարապետ՝ Կարէն Ճանեանի Արցախի Ազգամի ճակատին վրայ նահատակման տխուր լուրը տուաւ մեզի: Ու մենք, Կարէնի հօրաքոյր երէց կնոջս հետ, իսկոյն չարժման անցանք Երեւան երթալու համար: 1994 Մարտ 24, Հինգշաբթի երեկոյեան «Հայկական ավիաուղիներ» անունը կրող թռիչքով ճամբայ ելանք ու յաջորդ առաւօտ Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը իջանք: Անմիջապէս դէպի Արսէնին տունը ուղեւորուեցանք: Հոն՝ լացն ու կոծը, ցաւն ու վիշտը տիրական էին ամէն դի: Հոն էին սիրելի Կարէնին համալսարանի դասախօսները, իր դասընկեր կամ ոչ, նոյն վարժարանի ընկերները, Ազգամի ճակատէն իր խրամատի զինուորականները: Հոն էին իր հօր՝ Արսէնին, Երեւանի ֆաքիւլթէի փրոֆէսորները, Արեւելագիտական հիմնարկի ընկերներն ու իր աշակերտները եւ նաեւ Գրողներու Միութեան ներկայացուցիչները եւ տակաւին մերձաւոր թէ հեռաւոր ազգական, բարեկամ, ծանօթ բոլոր սգակիցները, ու ատիկա այդպէս շարունակուեցաւ մինչեւ մեր վերադարձը: Մեր հոն հասնելէն մէկ օր առաջ կատարեր էին արդէն նահատակ Կարէնին թաղումը, պետական կարգադրութեամբ եւ բարձր զինուորականի վայել շուքով: Ան ալ, հարիւրաւորներու, հազարաւորներու նման, եթէ ուզէր կըրնար պահուըտիլ, կրնար հիւանդ ձեւանալ, կրնար փախուստ տալ, բայց իր հայրենասէր հօր նման, առոնցմէ ոչ մէկուն դիմած էր ու արիաբար որպէս կամաւոր ճակատ մեկնած, ըսելով. «Ինձմէ աւելի տարիքոտ եւ զաւակներու տէր քաջեր կ՚երթան, ես ինչո՞ւ չերթամ. կ՚ուզէք որ ուրիշներու պէս հայրենադաւ ու դասալիք մէ՞կը դառնամ»:

Մենք, մեր մէկ շաբթուան կեցութեան ընթացքին, երկու անգամ այցելեցինք Երեւանի «ԵՌԱԲԼՈՒՐ» նահատակաց յատուկ չիրմատունը: Մենք հոն, մեր սիրելի սրտահատոր Կարէնին մատաղ հոգւոյն համար լալահառաջ աղօթք մատուցինք առ Աստուած, քուլա՛յ քուլայ խունկ ծխեցինք: Աղօթեցինք իրեն. բախտակից ու իր չիրմին մօտիկ քաջերու հոգւոյն համար որոնք հետեւեալներն են. -

Արամայիս Աբրահամեան 26 տարեկան,
Գեղամ Պէյպութեան 36 տարեկան,
Կարօ Գահվէճեան 29 տարեկան,
Յարութ Իգարեան 24 տարեկան,
Մոնթէ Մելքոնեան 36 տարեկան:

Աղօթեցինք անոնց ու աւելի քան 6 -- 7 հարիւր այն բոլոր ռազմիկներու սուրբ հոգիներուն համար, որոնք քաջաբար ինկած ու ննջած են Եռաբլուր անուանուած այդ գերեզմանատան մէջ: Աղօթեցինք նաեւ Երեւանէ դուրս, այլ քաղաքներու ու գիւղերու մէջ թաղուած բոլոր այն ազատամարտիկներուն հոգիներուն համար, որոնք արիաբար զոհուած են հայրենասիրութեան ու հայրենապահպանման տենչով:

Թող ամէնուն հողը թեթեւ ըլլայ, իրենց սուրբ ու արի հոգիները լուսաւոր ճաճանչներու մէջ շողշողան: Լոյս, խունկ եւ աղօթք բոլորին. Ամէն:

ԳՐԻԳՈՐ ՔՀՆՑ. ՍԻԼԱՀԼԵԱՆ

Ալֆորվիլ
Ապրիլ 1, 1994

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ՝ ՁԻԵՐՆ ԱՆԳԱՄ...

Քանի մը ամիսներէ ի վեր Ազրբէջանի թղթատարական վարչութիւնը իր գործունէութիւնը զգալի կերպով աշխուժացուցած է ինչպէս կը վկայեն հրապարակ հանուած բազմաթիւ դրոշմաթուղթերը (Timbroscopie - Mars 1994, էջ 31): Այս երկրին վերջին թողարկումներուն մաս կը կազմեն նախագահ Հ. Ալիեւի նուիրուած դրոշմաթուղթը, արտատպուած ասկէ քանի մը ամիսներ առաջ Նախիջեւան տպուած դրոշմանիշէն: Բաքուի իշխանը, Միջին Ասիոյ դաւանակից իր պաշտօնակիցներուն նման, չէ կրցած դիմանալ ինքզինք յաւերժացնելու փափաքին:

Ասկէ զատ, Ազրբէջան երկու նոր շարքեր հրատարակած է: Մէկուն նիւթն է լիճերու եւ գետերու ձուկերը, միւսը ... ձիերը: Այս վերջին շարքին մէջ կը ներկայացուին երկրին անասնական աշխարհին պատկանող ձիերու հինգ տարբեր ցեղեր: Զորսը տեղ գտած են պարզ, սովորական դրոշմաթուղթերու վրայ, իսկ հինգերորդը արժանացած է տարբեր ճակատագրի մը. ան «Ղարաբաղի ձի»ն է «Qarabag ati» կոչուած այս նշանաւոր չորքոտանին կարծէք կեդրոնն է ազրբէջանական թղթատարական վարչութեան ուշադրութեան, քանի որ իրեն յատկացուած է ոչ նուազ քան իսկական յուշաթերթ մը (bloc/feuillet souvenir):

Պրիժիթ Պարտօ եւ իրեն հետ «անասուններու բարեկամ»ները կրնան արդարօրէն ուրախանալ, ոգեւորուիլ եւ ողջունել. ուրիշներ սակայն հասկցած կ՚ըլլան որ Ազրբէջանցիներուն համար ձիերն իսկ օգտագործելի ապրանք են իրենց քարոզչութեան համար:

Ո՞վ կը զարմանայ ... Սիտնէ Փոլաք պիտի աւելցնէր. --

«On achève bien les chevaux»...

Ս. Ս.

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԱԾ ԱԴԱՄԱՆԴՆԵՐՈՒՆ ԱՐԺԷՔԸ ՃՇԴԵԼՈՒ ՓՈՐՁ ՄԸ

Հայաստանեան մամուլը մերթ ընդ մերթ կ՚անդրադառնայ մայրաքաղաքին օդակայաններուն մէջ տեղի ունեցած մաքսանենգման պարագաներու մասին որոնց առարկաները կ՚ըլլան օձի թոյն, ոսկի, արծաթ, ալեքսանտրիտ քար, եւայլն: Ընթերցողը, իր տրամադրութեան տակ չունենալով լման տուեալներ, կը հաւատայ կամ չի հաւատար տրուած լուրերուն, կարդացած թերթին ընծայած վըստահութեան չափով:

Վերջերս, չարագործութեան զգայացունց լուր մը կուտար «Ազատամարտ» թերթը, տեղեկացնելով «դուրս բերուեցին ոչ աւել, ոչ պակաս 8470 յղկըւած ադամանդներ, մէկ միլիոն ամերիկեան տոլար արժէքով» (*): Անշուշտ դէպքին հաստատումը կը պատկանի տեղւոյն պատասխանատու մարմիններուն, բայց խնդրոյ առարկայ նիւթը յղկուած ադամանդը ըլլալուն պատճառաւ իսկ, կարելի է անհատական խուզարկում մը փորձել յայտարարուած գումարին մասին:

Ադամանդով զբաղող աշխարհին համար այդ քարին արժէքը կը սահմանուի միասնաբար նկատի առնելով անհրաժեշտ չորս յատկանիշներ (միջազգային նշանակումով ծանօթ 4Cերը) որոնք կը վերաբերին անոր մաքրութեան, գոյնին, ծանրութեան ու տաշուածքի ձեւաւորման: Կը բաւէ ուրեմն որ «Ազատամարտ»ի խմբագրութիւնը իր գրողներէն դուրս բերէ 8470 ադամանդներուն վերաբերեալ 33.880 տուեալները որպէսզի մենք ալ մեր կարգին կարենանք ճշդել անոնց մէկ միլիոն տոլար արժէքը:

ԳՐ. ԹՈՒՂԼՈՒԵԱՆ

(*) Տես Արփի Թոթոյեանի յօդուածը՝ «Ծուռ ճամբաները ճիշդ թիրախին չեն տանիր», «Յառաջ», Մարտ 26 / 27:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՍԵԼԱՆԻԿԸ

Յունական հրատարակչութիւն մը լոյս ընծայած է գիրք - ալպոմ մը որ նուիրուած է երկրին Բ. գլխաւոր նաւահանգիստ Սելանիկ քաղաքին: Հատորը կը ներկայացնէ 1897 -- 1917 քսանամեակը երբ քաղաքը կը բնորոշուէր բնակիչներու բազմատարրութեամբ: Յոյն պատմաբաններ ու գրագէտներ կը ներկայացնեն անծանօթ մնացած կեանքը հրեայ գաղութին որ մեծագոյն դերը կատարած է քաղաքին զարգացումին ու բարգաւաճումին մէջ: Հատորին մէջ տեղ գտած աւելի քան 200 լուսանկարն ու բացիկները երկլեզու են, ինչ որ զայն դիւրամատչելի կը դարձնէ նաեւ օտարներու: Սելանիկի 70 հազար Հրեաներուն 90%-ը 1944-ին բնաջնջուած են Թրեպլինքայի մէջ: Այդ քաղաքը ծննդավայրն է Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադիր Մուսթաֆա Քէմալի:

***

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՀԱՄԱՐԿՈՒՄ

Հոլանտայի Ծերակոյտը վաւերացուցած է օրէնք մը որ ձեռնարկութիւններուն պիտի պարտադրէ որոշ համեմատութեամբ մը օտարներ գործի առնել. իսկ ասկէ եաք, կառավարութիւնը պատրաստած է օրէնքի նախագիծ մը որով գաղթողներուն համար պարտաւորիչ պիտի ըլլայ սորվիլ հոլանտական քաղաքակըրթութիւնն ու լեզուն: Այս կարգադրութիւնը կը հետապնդէ այն նպատակը որ գաղթականները առանց օժանդակութեան, անկախութիւնը ունենան իրենց ապրած ընկերութեան մաս կազմելու: Օրէնքը երկրին լեզուն եւ քաղաքակրթութիւնը սորվելու պարտաւորութիւնը կը բերէ 1996--էն սկսեալ:

***

ՄԵԿԵՆԱՍՆԵՐ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ...

Վիրժինի նահանգէն ընկերութիւն մը որ զբաղ դրած է երթալու հոն ուր ոչ մէկ ուրիշ ընկերութիւն ոտք կոխած է, կը նախատեսէ 1997-ին շրջուն մարդամեքենայ մը ղրկել լուսին: Ընկերութեան պատասխանատուները յոյս ունին որ պիտի կրնան հեռատեսիլի կայաններուն ծախել անոր կողմէ տեսագրուած նկարները հեռասփռելու իրաւունքը. ծրագրուած է որ այդ մարդամեքենան «այցելէ» Լուսնի այն շրջանը ուր իջած էր «Ափոլլօ 11»-ը 1969-ին: Կ՚ենթադրուի որ ծրագրին իրագործումը պիտի արժէ 90 -- 120 միլիոն տոլար (500 -- 700 միլիոն Ֆրանսական ֆրանք):

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Բերայի գերմանական վարժարանին ուսուցչուհիներէն մէկը, Տիկին Ցինքէ, զաւակներուս գերմաներէն լեզուն կ՚աւանդէր. լաւ կին մըն էր, մեզի համակիր. խնդրեցի իրմէ որ, եթէ հարկը պահանջէ, յօժարի իր քովը առնել աղջիկներէս մէկը, դրամական վարձատրութեամբ, մինչեւ պատերազմին վերջանալը: Ընդունեցաւ սիրով: Իսկ միւս զաւակիս համար, որոշեցինք բարեկամի մը հետ, ինքն ալ պետական պաշտօնեայ, որուն տղան, 19 տարեկան, բարձրագոյն վարժարանի ուսանող, սպայ եղած էր արդէն, անոր հետ կեղծ ամուսնութեամբ ամուսնացնել իմ տակաւին ուսանող աղջնակս, որովհետեւ սպաներուն կիները չէին տարագրեր: Իսկ մայրս, ամուսինս եւ ես պէտք էր հպատակէինք մեր ճակատագրին: Մինչ այդ՝ բաւական քանակութեամբ ապսէնիքի պաշար մը չինեցի եւ սպասեցի:

Որեւէ լեզուի մէջ չեմ կարծեր որ գըտնուին բառեր արտայայտելու կարող այդ պահերուն անձկութիւնս:

Անհելի հեռապատկերներ կուգային կ՚անցնէին աչքիս առջեւէն. խժդժութիւններու պատմութիւնները ականջներուս մէջ, կը ծխէր անընդհատ: Սենեակս առանձնացած, առանց լոյսի կը շրջէի աչքերս մեռելի մը աչքերուն պէս, որոնք՝ բաց մնացած՝ սոսկումով կը նային տակաւին աշխարհի անցքերուն վրայ, կը ըսպասէի, համր կորած, արիւնս սառած. պարապ կուրծքիս մէջ չէր մտներ օդը, այլ՝ կը համախմբուէր կոկորդիս մէջ ծանրօրէն:

Եւ անցան այդ չորս օրերը: Պայրամը վերջացաւ, ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ շարժում. ամէն ինչ բնականոն շուրջերնիս: Ժամերը դանդաղ գլորեցան մինչեւ երեկոյ: Զարմիկս, այս անգամ նուազ խորհրդաւոր, նորէն գլխս տարաւ պարտէզիս անկիւնը:

Պեռլինէն Թուրք դեսպան Հագգը փաշա, հեռագրած էր Երիտասարդ -- Թուրքերու ֆօմիթէին որ ո՛չ Զմիւռնիոյ եւ ոչ Պոլսոյ Հայերուն մէկ մազին թելին պէտք էր դպչիլ. պաշտօնական էր հրամանը, բարձրագոյն տեղէ եկած, եւ ոստիկանատուները ղրկուած պահարանները ետ առնուած էին:

Ձեմ գիտեր ի՛նչ զգացի այդ պահուն. երկինքը, ծառերը, պարտէզը, ամէնքը պար բռնեցին շուրջս. ծունկերս թուլցան եւ երկաթէ նստարանին վրայ ինկայ հեծկլտալով:

Իսկի արատի մը պէս տարածուեցաւ հայ ժողովուրդին մէջ այդ լուրը մէկ քանի օր յետոյ: Միեւնոյն ժամանակ տեղեկացանք թէ Աւստրիոյ դեսպան Մարքիզ տը Փալլավիչինի Թուրք իշխանութեան մօտ դիմում կատարած էր, որպէսզի մօտակայ գաւառներու, մանաւանդ, Պրուսայի, հայ կաթողիկէները տեղահան չըլլան: Աւստրիոյ Ջիթա կայսրուհին, ջերմ կաթողիկէ, ամէն ջանք թափեր էր, որպէսզի այդ բացառութիւնը ձեռք ձգէ, եւ յաջողեր էր:

Արդեօք փափկազգած կայսրուհին կ՚ենթադրէր թէ մարդկային արարածներ չէի՞ն Լուսաւորչական Հայերը:

***

Ինչպէս ամէն սուգէ, ամէն աղէտէ վերջ, կեանքը կը շարունակուէր անողոք:

Անցած էր տարի մը, դժնդակ մթին տարի մը:

Բոլոր անձկութիւնները, բոլոր խորունկ կսկիծները, վշտերը մտահոգութիւնները, հեռուն տառապողներուն, մարտիրոսացածներուն ցաւերուն արիւնոտ արձագանգները, բոլոր դժուարութիւնները ապրելու, օրական պետքերուն հետ մաքառելու պայքարը, սկրտհատունումով սպասումը պատերազմին ելքին, բոլոր տանիլը դժնդակ իրադարձութիւնները, բոլորը, բոլորը միացած, սպառած էին ջըղային դրութիւնս, առողջութիւնս քայքայած. հիւծուած կը զգայի ինքզինքս, ընկճուած, կորովս վատնուած:

Իմ պատուական բժիշկս ջերմօրէն կը խնդրէր ինձմէ թօթափել ինքզինքս, ջանք մը ընել վերագտնելու հաւասարակշռութիւնս, եւ ատոր համար անհրաժեշտ էր փոփոխութիւններ մտցնել ընկճուած ապրելակերպիս մէջ, գոնէ երկարատեւ բացօթեայ պտոյտներ ընել, հեռանալ սովորական մթնոլորտէս, երթալ լեռներու մէջ կամ մանաւանդ ծովուն վրայ:

Արդարեւ ես ալ կը զգայի բնութեան ծոցը մխրճուելու, հովէն, ծովէն, դաշտէն լայն շունչ փնտռելու պէտքը:

Սիրելագոյն պտոյտս էր Մօտայէն Ֆանառաքի ծովախորշին մէջ մակոյկով կամ առագաստանաւով ինքզինքս յանձնել ալիքներուն, մանաւանդ իրիկնամուտի պահերուն, ուր վերջալոյսերը հրաշալիքներ են, կարող ամոքելու ամէն մորմոք:

Իրիկուն մը նորէն, զաւակներուս հետ կը վերադառնայինք Ֆանառաքիէն դէպի Գատը - Գիւղ: Ցանկարծ նաւակէն նշմարեցինք Պոլսոյ վրայ անսովոր կարմրութիւն մը, որ հետզհետէ կը բարձրանար, կը տարածուէր, կ՚ընդլայնէր, երկինքին մէկ մասը կը դրաւէր, երբեմն ալ կարծես կ՚իջնէր բլուրէն վար, դիմելով դէպի ծով: Հրդե՜հ...: Մեծ, ահագնածաւալ հրդեհ մը, որ կատաղօրէն կը լափէր հին փայտաշէն տուները եւ կը վազէր անսանձ, աննուաճ, քանդելով, կործանելով, փըլցնելով: Տեսարանը եթէ սահմռկեցուցիչ չըլլար, վեհապանծ, ինքնայատուկ պիտի ըլլար: Այդ բոցերուն մէջէն բարձրացած սլացիկ մինարէները, աղին սպիտակութիւնը Խսկի - Սէրային, որ վարդերանգիլ սկսած էր բոցերուն ցոլքէն, արեւմուտքը որ իր ոսկին կը խառնէր հրդեհին արիւնին, չնաշխարհիկ ամբողջութիւն մը կը կազմէին, զոր քիչ աչքեր կրնան վայելած ըլլալ:

Ծովուն կոհակները հետզհետէ կը սկըսէին մութ կարմրութիւն մը ստանալ. եւ մեզի կը թուէր թէ մեր նաւակը կը տատանէր արիւնէ ալիքներու վրայ: Սոսկատեսիլ էր այդ, եղերական, բայց, միանգամայն, հազուադէպօրէն տպաւորիչ:

(Շար. 75)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - (Սէն - Ժերոմ). - Տէր եւ Տիկին Համբարձում Սիմոնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սիմոնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Քէչէեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ Ալթունեան, Նիւվոլոզօ եւ Մորիէզ ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, մամուլով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով մասնակից եղան իրենց սուգին, իրենց մօր, մեծմօր եւ ազգականին՝

ՍԻՐԱՐՓԻ ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մավեան)

մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ Մարտ 31-ին։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14·30-ին, սովորական հաւաքատեղին։

Անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բըժըշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ։ Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Մարի Պէրպէրեան 100 Ֆր.։

***

ՍԷՆ ԹՐԷԹԻԷՆ. -- Պ. Հայկազ Աստուրեան 300 Ֆր.։

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան 100 Ֆր.։

DATE A RETENIR

Vendredi 27 Mai à 20 h 30

CONCERT

VIOLON	GUITARE
Gérard TORGOMIAN	Marie SOLIES

Organisé
par la Section de la Croix Bleue
de Bagneux-Cachan
en l'église St. Hermelland à Bagneux
Oeuvres de
PAGANINI, SCHUBERT, STRAVINSKI, ...

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ - ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած՝

բանաստեղծ

ՍԼԱՎԻԿ ՉԻԼՈՅԵԱՆԻ

Դասախօս՝ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԹՈՓՉԵԱՆ
Կ'արտասանէ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԹՈՓՉԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 7, ժամը 20·30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան սրահ
17, rue Bleue, Paris 9e — M° CADET

ՄԱՇՏՈՑ

Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան եւ Զարգացման Միութիւնը կը կազմակերպէ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՅԱՆՊԱՏՐԱՍՏԻՑ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

10-18 ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Կիրակի, Մայիս 8, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցւոյ սրահը։

ՄՐՑՈՅԹԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ. -- Արտասանութեան համար պարտադիր կտորն է՝ Ով Մեծասքանչ դու լեզու։ Երկրորդ կտորի ընտրութիւնը ազատ է, որուն սակայն նիւթը պէտք է ըլլայ հայ լեզուն (Մեծասքանչի, Մեսրոպ Մաշտոցի նուիրուած բանաստեղծութիւններ, ներբողներ)։ Իսկ ընթերցանութեան կտորները թեկնածուները վիճակով կը քաշեն եւ կողքի սրահին մէջ առանձնանալով կը պատրաստեն զանոնք՝ տրուած ժամանակամիջոցի ընթացքին։

ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ. - Ա. մրցանակ՝ 500 Ֆր. եւ Փարիզ -- Լոնտոն -- Փարիզ օդանաւային տոմս մը,

Բ. մրցանակ՝ 400 Ֆր.։

Գ. մրցանակ՝ 300 Ֆր.։

Իսկ բոլոր մասնակցողները կը ստանան յուշանուէրներ։

ԴԱՏԱԿԱԶՄ. - Տիկիններ՝ Մելինէ Քոնսթանթէն եւ Նոյեմիկ Եուսէֆեան. Պր.ներ՝ Սարգիս Պօղոսեան, Ռազմիկ Աբրահամեան եւ Ալեքս Ալթունեան։

Թեկնածուները պէտք է արձանագրուին մինչեւ Ապրիլ 30, հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերէն մէկուն. --

48 - 41 - 49 - 37 կամ 47 - 50 - 97 - 51

Ծնողներէն, դպրոցներու տնօրէններէն եւ ուսուցիչներէն կը խնդրուի քաջալերել եւ պատրաստել աշակերտները։

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Ապրիլ 10, Նոր Կիրակի, Ժամերգութիւն եւ պատարագ ժամը 9·30-ին։

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique

recherche

DIRECTEUR ou DIRECTRICE
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ՀԱՄՈՅԹ

մասնակցութեամբ՝
Գ Ա Ր Ո Ւ Ն
Մանկա - պատանեկան երգչախումբի
Ս Ա Ս Ո Ւ Ն -- Ա Ր Ա Գ Ա Ծ
պարախումբ -- նուագախումբի

Կիրակի, Ապրիլ 10, ժամը 15·30-ին
THEATRE DU MOULIN
47, Boulevard Perrin — 13013 Marseille

Յայտագիր. --
ԿՈՄԻՏԱՍ - ԱԼԷՄՇԱՀ - ՇՈՒՊԷՐԹ. ՇՈՒՄԱՆ - ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ - ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ...

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ երիտասարդ զոյգ մը ստիպողաբար կը փնտռէ փարիզեան շրջանի մէջ երկու կամ երեք սենեակով յարկաբաժին մը, մատչելի պայմաններով։

Հեռաձայնել. - 48 -- 04 -- 00 -- 62։

SABERATOURS
SEVAN VOYAGES

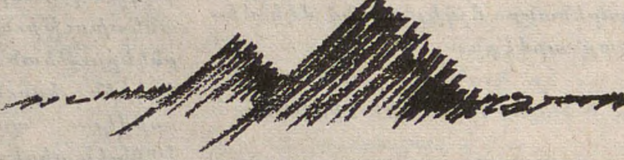

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

NOUVEAU

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL.

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Rendez-vous M.C.A. Avril - Juin 1994

19.04 14h-18h	ARTS / ARMENIE / MUSIQUES / HOSPITALISATION KOMITAS — Exposition, Colloque Hôpital de Ville Evrard, Neuilly s/Marne
29.04 au 08.05	EXPOSITION PHOTOGRAPHIQUE «Combattants du Karabagh» de ARCHAG
29.04 19h30	Vernissage
30.04 au 28.05	Dans le cadre du FESTIVAL DE MUSIQUE D'ALFORTVILLE et avec la MUNICIPALITE :
30.04 20h45	CONCERT DES PROFESSEURS DE MUSIQUE M.C.A. N. Démirdjian, Z. Galstanian, Z. Sarkissian, V. Terlecki-Ouzounian, A. Tuyssuzian, O. Démirdjian, M. Tuyssuzian.
18.05 21h	MUSIQUES DU MONDE : Portugal/Arménie : Ensemble J.P. Nergararian / Argentine
26.05 21h	CONCERT Direction: J.J. Werner - L. V. Beethoven Alan Hovhanness: Soliste H. Surmélian.
28.05 15h	AUDITION ANNUELLE des élèves de musique
18.06 20h45	GALA de fin d'année.

Les renseignements pratiques seront donnés ultérieurement.

EMISSION M. C. A. SUR AYP FM LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville — Tél. (1) 43. 76. 55. 89

La négation du génocide arménien :
UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30**, au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— M**e** **Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.302 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.302

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ հանրային միջոցներու (մեթրօ, հանրակառք, էր -- Ը -- էր) գործադուլը 100% գործադրուեցաւ Ապրիլ 7-ին, աննախընթաց խուճապ ստեղծելով մայրաքաղաքին եւ մերձաւոր արուարձաններու շրջանը: Առաւօտեան, գրեթէ մինչեւ ցերեկ, շըրջուղիներու խճողումը 230 քիլոմեթր էր եւ ժամերու համբերութիւն պէտք էր տեղ մը հասնելու համար: Եթէ այս շարժումը բացառիկ յաջողութիւն արձանագրեց, նոյնքան բացառիկ, բայց այս անգամ՝ ձախողութիւն արձանագրեց կազմակերպուած ցոյցը որ հազիւ 600 հոգի (կազմակերպիչներուն համար՝ 2000) համախմբեց Պասթիյէն Ռեփիւպլիք: Փարիզն դուրս գաւառն ալ ցոյցերու եւ երբեմն բուռն, բեմ եղաւ, մանաւանդ՝ Նանթ: Իրականին, այս գործադուլը, առնուազն կանխահաս էր, քանի որ այն միջոցները որոնց դէմ եղած էր զօրակոչը, վերջնական բնոյթ ալ չունին, չեն իսկ որոշուած: Յուժողը միշտ ժողովուրդն է, աշխատաւոր դասակարգը որ ցուրտին -- անձրեւին ժամեր քալելով պարտէր իր աշխատանքին երթալ:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՏԸ ԿՐՈՍՈՒՎՐ, Ֆր. Միթերանի նախկին խորհրդականը եւ մտերիմ բարեկամը անձնասպան եղաւ, Ապրիլ 7-ին, Էլիզէի իր գրասենեակին մէջ: 76 տարեկան, Ֆրանսուա տը Կրոսուվր 30 տարուան բարեկամութիւն ունէր Հանրապետութեան Նախագահին հետ եւ յաճախ կը յիշուէր որպէս՝ «շուքի մարդը»: Անձնասպանութեան պատճառները ծանօթ չէին Ապրիլ 8-ին, կ'ըսուէր թէ շատ ազդուած կը թուէր վերջերս, չէր հանդուրժեր ծերութեան եւ յանցաւոր կը զգար, որովհետեւ Նախագահը այլեւս երեսը չէր նայեր, թերեւս այն դերին համար զոր խաղացած էր օժանդակելով դատաւոր Ժան - Փիէրի քննութեան Ռոժէ - Փաթրիս Փըլայի եւ Ֆր. Միթերանի յարաբերութիւններու շուրջ: Ներկայիս միակ պաշտօնն էր՝ Նախագահական որսորդութեանց Կոմիտէի նախագահութիւնը, անցեալին բաւական դեր խաղացած է ափրիկեան թէ մերձաւոր - արեւելեան հարցերու մէջ, իբրեւ խորհրդական:

ՍԻՏԱ-ի նուիրուած Ապրիլ 7-ի երեկոյթը ակնկալուածէն աւելի տարողութիւն առաւ եւ հեռատեսիլի կայաններու սփռուած հասարակաց յայտագիրը Զէնիթէն որ պէտք է մինչեւ կէս գիշեր տեւէր վերջ գտաւ առաւօտեան ժամը 3.30-ին եւ ազմկարար ու երբեմն ալ խռովարար մըթնոլորտի մը մէջ: Յայտագիրը կը ներկայացնէին Քրիսթոֆ Տըշավան եւ Ֆրէտերիք Միթերան, բայց ման խօսքը արտասանեց Լին Ռընօ ու անմիջապէս արտայայտուեցան երկու երիտասարդներ, աղջիկ մը եւ տղայ մը, որոնք վարակուած էին կամ առնուազն նախավարակման կացութեան մէջ: Իրենց ըսելիքը կոշտորված եւ որոշ թատերական չեշտով, կրցան ստեղծել ակնկալուած յուզիչ մըթնոլորտը. բայց հարկ է խոստովանիլ որ ընդհ. ձեւով որոշ մաղէզ մը կար եւ այն պատուորութիւնը որ բոլորը (արուեստագէտ, ներկայացնող, երգիչ եւայլն, եւայլն) եկած էին իրենց խիղճը հանգստացնելու համար, քիչ մըն ալ ցուցական եղոյթներով հիւանդութիւնը, ձեւով մը, «անպարտ արձակելու»: Այդ առընչութեամբ Մատըլէն Ռոպէնսոնի վկայութիւնը (աղջիկը մեռած է սիտայէ 36 տարեկան)

(Շար.ը Դ. էջ)

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՐԹՈՒԴԱՐՁԸ

ԷԼԷՆ ՏԻՒՊՈՒԱ ՖՐԱՆՍԱ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Ուրբաթ, Ապրիլ 8-ին, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան որու կ'ընկերանային Վահան Փափազեան, Վազգէն Սարգսեան եւ կառավարական այլ անձնաւորութիւններ Մոսկուա գացին ոչ պաշտօնական այցելութեամբ եւ տեսնուեցան վարչապետ Չեռնոմիրդինի եւ Արտաքին նախարար՝ Կոզիրեւի եւ Գրաչովի հետ: Կը քննուէին միջխորհրդարանական պատուիրակութեան վերջին առաջարկները:

***

Ապրիլ 7-ին, Ստեփանակերտէն Երեւան կը վերադառնար Մինսկի խումբի Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Էլէն Տիւպուա եւ տեսնուելէ ետք նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, Փարիզ կը վերադառնար:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 6 / 7)

ՀԱՐՑԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ռուսաստանի Արտաքին Նախարարութեան մամուլի եւ լրատուութեան տնօրէն Գրիգորի Կարասին մամուլի ասուլիսով մը ներկայացուցած է ռուսական տեսակէտը՝ ղարաբաղեան կնճռին կարգադրութեան նկատմամբ: Թուած է երեք հանգրուաններ, որոնցմէ առաջինը կը կայանայ անմիջական հրադադարի մէջ: Երկրորդ փուլին պէտք է պարպել գրաւեալ հողերը, հաղորդակցական կապերը պէտք է վերահաստատել ինչպէս նաեւ բոլոր բռնագաղթածները պէտք է վերադառնան իրենց հողերը: Միայն ասոնցմէ ետք է որ, երրորդ փուլին կարելի կ'ըլլայ Լեռնային Ղարաբաղի իրաւական կարգավիճակին շուրջ բանակցութիւններ սկսիլ:

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլ 6-ին Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան ընդունած է ԱԷ -- ԷՍ -- ԱԷ -- Ը-ի Մինսկի խումբի Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Էլէն Տիւպուան եւ Ֆրանսայի լիազօր դեսպան Ֆրանս տը Հարթինկը: Քննարկուած են Մինսկի խումբի եւ այլ միջնորդական ջանքերուն համադրումին առընչուող հարցեր:

***

Նոյն օրը Պաշտպանութեան նախարար՝ Սերժ Սարգսեան ընդունած է Գերմանիոյ առժամեայ գործակալ Նորպէրթ Հայնցէն: Ըստ գոյացած համաձայնութեան Գերմանիոյ Մոսկուայի ռազմական կցորդը այս օրերուն կ'այցելէ Հայաստան, Եւրոպայի զինաթափման պայմանագրի գործադրութեան շուրջ տեսակցութիւններ ունենալու նպատակով:

***

Ապրիլ 6-ին փոխ -- Նախագահ Գագիկ Ցարութիւնեան ընդունած է Հայաստանի ամերիկեան Համալսարանի նախագահ Միհրան Աղբաբեանը, որու հետ քննարկած է հիմնարկին գործունէութիւնը, երկրին հարցերուն լուծման ուղղութեամբ զայն առաւել արդիւնաւէտ դարձնելու համար:

***

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՆՈՒԻՐԱԿԸ

Ապրիլ 6-ին փոխ -- Նախագահ Գագիկ Ցարութիւնեանին իր հաւատարմագիրը յանձնած է Վատիկանի առժամեայ նուիրակ Ժան -- Փօլ Քոփէլ Եպիսկոպոսը, որ այդ պաշտօնը կը վարէ արդէն Վրաստան եւ Ազրբէջան:

***

ԴԵՍՊԱՆԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Ապրիլ 5 Թուակիր նախագահական հրամանագրով Արտաքին նախարարի տեղակալ Գէորգի Ղազինեան նշանակուած է Հայաստանի Ռումանիոյ լիազօր դեսպան:

***

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋ

Ապրիլ 5-ին Պետական նախարար Արմենակ Ղազարեան Ֆրանսայի դեսպան Տիկին տը Հարթինկի հետ հանդիպում մը ունեցած է, որու ընթացքին քննարկուած են Հայաստանի մէջ ֆրանսերէնի դասաւանդութեան առնչուող հարցեր:

***

«ՊԷՏՔ Է ՓԱՐԱՏԵԼ ԱՆՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ»

ՀԱՊ-ի միջխորհրդարանական ժողովի քարտուղարութեան նախագահ Միխայիլ Կրոտովի համաձայն, Արցախի հարցին լուծման ուղղութեամբ հակառակորդ երկու կողմերու տրամադրութիւնները դրական են սակայն փոխադարձ անվստահութեան պատճառով կարելի չըլլար առարկայական արդիւնք ձեռք ձգել: Կրոտով աւելցուցած է որ միջնորդութեան փորձերուն պէտք է մասնակցին ՀԱՊ-ի բոլոր երկիրները եւ անոնց խորհրդարանականները պէտք չէ ջանք խնայեն անվստահութեան այս մթնոլորտը փարատելու ու Բիշկէկի հերթական ժողովը տոր պէտք է ծառայէ: Միխայիլ Կրոտով եզրափակած է նշելով թէ ներկայիս անհրաժեշտը արիւնահեղութեան վերջ դնելն է եւ Ապրիլ 15-ին Մոսկուա գումարուելիք նախագահներու եւ վարչապետներու համագումարին պէտք է հասնիլ այդ նպատակին:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԸ

Միւնիխի «Զիւտտոյչէ Ցայթունկ» օրաթերթին մէջ (400 հազար տպաքանակ) Վոլֆկանկ Քոյտըլ հետաքրքրական վերլուծում մը կ'ենթարկէ քրտական հարցը որ դժուար տանելի բեռ մը դարձած է Գերմանիոյ համար:

Ան ուշադրութեան կը յանձնէ այն պարագան որ երկիրը շատ աւելի ուղղակի կերպով առնչուած է Թուրքեւքիւրտ պատերազմին, քան Գամպոճի կամ Սոմալիի հարցերուն. այդ պատերազմը, կ'ըսէ լրագրողը արդարօրէն, տեղի կ'ունենայ մասամբ Գերմանիոյ քաղաքներուն մէջ ու ճամբաներուն վրայ: Եւ երկու հակառակորդներն ալ նոյնքան անփոյթ են թէ իրենց կռիւը ինչ շահ կամ կորուստ կուտայ երկրին: Ընդհակառակն, երկու կողմերէն ամէն մէկը կը ջանայ ինք սիրաշահիլ գերմանական գործօնը:

Գերմանական կառավարութիւնն ու հանրային կարծիքը, այսուհանդերձ, կը շարունակեն աչք փակել այս իրողութեան առջեւ: Այս մասին մտածուած ու որոշուած քաղաքականութիւն մը չի կիրարկուիր ու միջոցառումները ընդհանրապէս ոստիկանական են: Պարզամիտ լուծում մըն է օտարականներու իրաւունքներուն մասին կանոնագրութիւնը պարզացնելու առաջարկը, կամ խռովարար Քիւրտերը արտաքսելու որոշումը. ատոնք միայն կը փորձեն լռեցնել հարցը, առանց անոր լուծում բերելու:

Այսօր Թուրքիացի շուրջ երկու միլիոն մարդ կ'ապրի Գերմանիոյ մէջ. անոնց մէկ քառորդը Քիւրտեր են: Երկու պանդուխտներն ալ շատեր ունին երկրին քաղաքացիութիւնը որ իրենց իրաւունք կուտայ քաղաքական գործունէութիւն տանելու: Ատիկա Գերմանիան դէմ յանդիման կը դնէ նոր կացութեան մը առջեւ որմէ հեռու մնացած էր չորս տասնամեակ: Երբ երկիրը քաղաքական ոլորտին մէջ մեծ ներկայութիւն մը չէր ու օտարականները ընդունելու հարց չունէր, Գերմանացին կրնար պնդել թէ օտարականներ ներս առնել չէր նշանակեր տեղ տալ նաեւ անոնց մտայնութիւններուն ու հարցերուն: Անոր արեւմտեան եւրոպացի դրացիները տարբեր օրինակները ունէին. Ֆրանսան ունէր իր Ալժերացիները, Մեծն -- Բրիտանիան իր Փաքիստանցիները, Հոլանտան Ինտոնէզցիները, եւայլն: Անոնք բոլորն ալ իրենց վէճերը, պայքարները փոխադրած էին եւրոպական հողամաս: Սակայն այդ երեւոյթին բուն պատասխանատուները Ֆրանսացիները, Բրիտանացիները, Հոլանտացիները չէի՞ն: Գերմանիա երկար ատենէ ի վեր իր անդրծովեան հողամասերը կորսնցուցած ըլլալով, լուծած էր այդ հարցը:

Այսօր, երբ անատոլցի գաղթականները իրենց վէճերն ու կռիւները, իրենց գաղափարներն ու մտահոգութիւնները իրենց հետ բերած են ու կը խռովեն երկրի տօրեան, Գերմանացին կ'անդրադառնայ որ կանխահաս էր իր ուրախութիւնը: Թուրքն ու Քիւրտը մարդկանէն մինչեւ քաղաքական, ամէն մարզի կազմակերպութիւն հիմնելով գործունէութիւն կը տանին: Այնքան որ Թրքական քաղաքական կուսակցութիւններու համայնապատկերը այսօր աւելի բազմագոյն է Գերմանիոյ մէջ, քան՝ Թուրքիա: Կան բոլոր իսլամական եւ յետադիմական հոսանքները: Թուրք այաթոլլան Ճէմալէտտին Քափլան որ ինքզինք խալիֆա հռչակած է, Քէօլն կը բնակի, եպիսկոպոսանիստ նախկին քաղաքը, ինչպէս ժամանակ մը Խոմէյնին կ'ապրէր Փարիզի մօտ:

Այս պարագաները հետզհետէ աւելի ծանր բեռ մը կ'ըլլան Պոնի եւ Անգարայի յարաբերութիւններուն վրայ եւ գերմանական քաղաքականութիւնը օրէ օր աւելի պարտաւոր դիրքի մը մէջ կը մնայ Թուրքիոյ հետ լուծում մը գտնելու:

Գերմանիա այլեւս առնչուած է քրտական հարցին: Մինչեւ հիմա շատ որոշ դիրք չէր դրած Թուրք եւ քիւրտ բեւեռներուն դէմ: Սակայն, այսուհետեւ եթէ կ'ուզէ վարկ ունենալ միջազգային բեմին վրայ, պէտք է գործօն դեր ստանձնէ հարցին խաղաղական լուծում մը բերելու մտադրութեամբ:

ԱՆՑԵԱԼԷՆ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ

Գրեց՝ ԱՆԱՀԻՏ ՊԱՀՐԻ - ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Կարդալով վերջերս «Ցառայ»ի մէջ պուլկարահայ «Գրասիրաց Եղբայրակցութեան» 110-ամեակին առթիւ Յակոբ Կիլիկեան ստորագրուած հետաքրքրական պատմականը, յիշողութեանս մէջ արթնցան խառն ի խուռն, անձնական բնոյթ ունեցող դրուագներ, նման «փըզըլ» մը, որուն կտորները պիտի ջանամ իրար բերել:

1915-ի գարնան, գաւառի տեղահանութիւններուն շշուկները հազիւ հասած էին Պոլիս, երբ հօրս փաստաբան՝ Յակոբ Պահրիի հաւատարիմ Թուրք գործակիցը զօրաւոր կերպով պնդեց հօրս որ կինն ու զաւակները հեռացնէ երկրէն:

Սակայն երբ անցագրի դիմում կատարուեցաւ, 16 տարեկան անդրանիկ եղբօրս Գրիգորին մերժուեցաւ ան, զինուորական տարիքի մօտ ըլլալուն պատճառաւ: Մայրս ուրեմն որոշեց Պոլիս մնալ, ամուսնոյն եւ զաւկին մօտ ըլլալու համար. իսկ մենք երեքս՝ Նոյեմի 14, ինքս՝ 12 եւ Ժիրայր 10 տարեկան, հօրենական մեծմօրս ընկերակցութեամբ Օգոստոս ամսոյն ճամբու դրուեցանք դէպի Պուլկարիա, որ տակաւին չէզոք երկիր էր: Մէջքերնիս կապուած կային լաթերու մէջ ամուր փաթթուած Թրքական կարմիր ոսկիներ. մեզի խստօրէն յանձնարարուեցաւ նաեւ երբեք չխօսիլ, չպատասխանել անծանօթներու հարցումներուն: Եւ պատահեցաւ, իրաւ ալ գնացքին մէջ մեր հետ խօսակցիլ փորձեց համակրելի երիտասարդ մը -- հաւանաբար Թուրք, որ սակայն մաքուր հայերէնով կ'արտայայտուէր. չնորհիւ մեզի տրուած պատուէրին, իր փորձերը ի դերեւ անցան:

Մօրս Պոլիս մնալը աւելորդ չեղաւ, քանի որ հայրս հետապնդուեցաւ ու քանիցս պատերազմական ատեան կանչուեցաւ:

Զօրսերնիս ապահով հասանք Ֆիլիպէ (այժմ՝ Փլովտիվ): Ձիու կառք մը հասցուց մեզ Հայոց Եկեղեցի, Հայոց Թաղ, որ կը գտնուէր քաղաքին երեք բլուրներէն մէկ հատին գագաթը: Կը յիշեմ որ կառապանը մեզի խօսեցաւ Ֆիլիպէի ձմռան մասին, երբ շատ ձիւն կը տեղայ եղեր: Մտադրութիւննիս էր Հայ Եկեղեցիին շրջանին մէջ մէկ -- երկու սենեակ վարձել հայ ընտանիքի մը մօտ. սակայն առժամաբար կառապանը իջեցուց մեզ եւ մեր բեռները ձգեց խանի նման պանդոկ մը, ուրկէ մեծ մայրս, Նոյեմին ու Ժիրայրը գացին անմիջապէս բնակարան փնտռել զիս պահակ թողելով մեր բեռներուն վրայ: Դրան մը ետին չարեցի ու վրանին նստայ: Սպասելով իրենց վերադարձին՝ քունս տարեր էր: Արթնցայ երբ եկան. մեր ապրանքները անմիջապէս շալկելով փոխադրուեցանք իրենց գտած բնակարանը. Տարածուն սենեակ մըն էր հայ ընտանիքի մը մօտ: Հայոց Թաղին տուները ընդհանրապէս փայտաշէն եւ երկու -- երեք յարկանի էին. ընտանիքը վարի յարկը կը բնակէր, իսկ վերիններուն մէջ՝ պատէ պատ կ'երկարէին՝ չորցնելու համար չամփուրներու վրայ անցուած ծխախոտի տերեւներ: Այդ վերի սենեակները կուգային նաեւ Թրքերէն «քէրքէնէս» կոչուող աղուէսի մեծութեամբ գիշակեր Թռչուններ, որոնք քաղաքին աղբերով կը սնանէին: Գետնայարկի բնակուած սենեակներուն պատերուն երկայնքը տախտակէ նստարաններ հաստատուած էին, որոնց վրայ գիշերը անկողինները կը փռուէին:

Հազիւ տեղաւորուած՝ խորհրդակցութիւն մը ունեցանք մեր մէջ -- ինչպէս միշտ սովոր էինք ընել որոշում տալու համար -- թէ քաղաքին ո՞ր մէկ դպրոցը պիտի յաճախէինք. որոշուեցաւ Ֆրանսացի մայրապետներունը. ես՝ աղջկանցը իսկ Ժիրայրը՝ մանչերունը: Նոյեմին տունը պիտի մնար, իբր երիցագոյնը մեծ մօրս պիտի օգնէր տան գործերուն համար. Պատերազմի ատեն էր. պարենաւորման դժուարութիւն կար, մանաւանդ մաքուր ալիւրի համար. մեծ մայրիկը առջեւնիս կը դնէր դէզ մը հում ոսպ, որպէսզի մէջէն զատենք բազմաթիւ քարի կտորուանքը. այս զբաղումին ձանձրանալի բնոյթը մեզի մոռցնել տալու մտքով մեծ մայրիկը կը յորդորէր մեզ կրկին կրկին որ իբր «խաղ» ընենք այդ գործը:

Տարին չվերջացած, Պուլկարիա ընդհանուր պատերազմի մտաւ՝ Գերմանիոյ, Աւստրիա-Հունգարիոյ եւ Թուրքիոյ կողքին: Իբր հետեւանք՝ մեր Ֆրանսական վարժարանները փակուեցան: Կրկին, յետ հաւաքական որոշման, արձանագրուեցանք տեղւոյն գերմանական վարժարանը, ուր մանչ ու աղջիկ խառն էին:

Գերմանական վարժարաններու ընդհանուր դրութիւնն էր -- ինչպէս է նաեւ ներկայիս -- առաւօտուընէ մինչեւ ժամը 1, կամ՝ 2, միայն աշակերտները դասարանը պահել: Այս ձեւով մեր յետմիջօրէները ազատ գտնուեցան: Ուզեցինք ուրիշ զբաղում ունենալ: Հայ եկեղեցիին կողքին կար ճոխ գրադարան մը, որ Պ. Կիլիկեանի գրուածքը կարդալով ենթադրեցի թէ «Գրասիրացն» էր, թէեւ չեմ յիշեր այն ատեն այդ անունը լսած ըլլալ: Սկսանք գրքեր փոխ առնել ու կարդալ: Ասիկա առիթ տուաւ որ տեղւոյն հայութեան հետ աւելի սերտ շփում ունենանք: Իրենց խօսած լեզուն ընդհանրապէս Թրքախառն էր, որով մեր ընտանեկան աւելի մաքուր հայերէնը ուշադրութիւն գրաւեց, մասնաւորապէս քոյրս՝ Նոյեմին՝ որ հասակաւոր էր ու հասուն եւ ըստ այնմ ալ կը հագուէր: Արդէն, մեր տանը մէջ, Պոլիս, ան կ'օգնէր մօրս երիտասարդ հիւրերուն ընդունելութեան առթիւ եւ կը մասնակցէր խօսակցութիւններուն. այս երիտասարդ հիւրերուն կարգին էին Մաննիկ Պէրպէրեան, Վարդուհի Քալանթար եւ այլ զարգացած հայուհիներ:

Ցամենայն դէպս օրին մէկը շատ զարմացանք, երբ «Օրիորդ» Նոյեմի Պահրիի ուղղուած նամակով մը ան կը հրաւիրուէր ստանձնել գրադարանին գանձապահի օգնականի պաշտօնը: Ի զուր ջանացինք հասկցնել Պր. գանձապահին -- որ քաղաքին մէկ յայտնի վաճառականն էր -- որ Նոյեմին 14 տարեկան էր միայն, որ որեւէ փորձառութիւն չունենալուն, չէր կրնար իրմէ սպասուած գործը կատարել: Պարոնը բացատրեց որ ինքը շատ զբաղած ըլլալուն, օգնականի պէտք ունէր, վստահեցուց որ առաջնորդութիւն պիտի ընէր, ամբողջ պատասխանատուութիւնը վրան առնելով: Ի վերջոյ համաձայնեցանք:

Ահա թէ ինչպէս սկսանք, եղբայրս եւ ես եւս, այդ գրադարանը յաճախել. անյագօրէն կը կարդայինք, մասնաւորապէս Ֆրանսերէնէ թարգմանուած վէպեր, ինչպէս՝ Վ. Հիւկոյի «Թշուառները» եւ Էօժէն Սիւի «Թափառական Հրեան»: Յաճախ, մէկերնիս կը կարդար, իսկ միւս երկուքը կը նորոգէին գրքեր, որոնցմէ շատեր պատռտուած վիճակի մէջ էին: Աւելցնեմ որ այդպիսի ձեռական աշխատանքներու վարժ էինք, տունը Պոլիս օգնած ըլլալով երբեմն եղբօրս՝ Գրիգորին քարտէսագրութեան գործերուն: Կը հարցնեմ ինքզինքիս այժմ որ արդեօք այսօր, 80 տարի վերջ, հետք մը մնացա՞ծ է մեր նորոգութիւններէն:

Պարոն գանձապահը շատ գոհ մնաց իր օգնականուհիէն, մանաւանդ որ բացի Նոյեմիէն, իր քոյրն ու եղբայրն ալ իրենց աշխատանքի մասնակցութիւնը կը բերէին:

Սակայն ատեն մը հասաւ երբ երեքս ալ անդրադարձանք որ մեր խօսակցութեան մէջ մեր շրջապատին ազդեցութիւնը կրած էինք. բազմաթիւ Թրքերէն բառեր սկսած էինք գործածել: Անմիջապէս հաւաքուեցանք. տուգանք մը սահմանեցինք մեր գործածած ամէն մէկ Թրքերէն բառին համար. այս ձեւով գոյացաւ քանի մը ամիս վերջ բաւարար գումար մը կարենալ գնելու համար հաւ մը զոր խորոված վիճակի մէջ նուիրեցինք չքաւոր ընտանիքի մը:

Մեր ծնողքը կանոնաւոր կերպով դրամ կը ղրկէր փոստով մեր ապրուստին համար, բայց նոյն կանոնաւորութեամբ չէր հասներ մեզի, սպասարկութեան թերացումներու պատճառաւ: Երբ առաքումները կ'ուշանային մեր անհամբերութիւնը կը մղէր մեզ «գաւաթ դարձնել», տարբերակ մը «սեղան դարձնել»ուն, որ նորաձեւութիւն եղած էր Պոլիս: «Սեղան դարձնել»ու համար կը նստէինք մետաղէ գամ չունեցող կլոր սեղանի մը շուրջ (հայրիկս այսպիսի սեղան մը մասնաւոր շինել տուած էր) եւ ձեռքերնիս բացած այնպիսի ձեւով մը որ միայն ճկոյթ մատները իրարու դպին, հարցում կ'ուղղուէինք մեռած ծանօթի մը հոգւոյն, հրամայելով որ պատասխան տայ, օրինակ, սեղանին ոտքը թեթեւ մը օդը հանելով եւ գետին զարնելով. հարուածներուն թիւին համեմատ պիտի ըլլար մեր հարցումին պատասխանը: Կ'ենթադրուէր որ մեռելին հոգիէն բխած մագնիսական հոսանք մը (ֆլիւիտ) պիտի հաղորդուէր մեզի ու ապա դէպի սեղանին ոտքին վրայ: Մեր կիրարկած տարբերակին մէջ սեղանին վրայ խաւաքարտ մը տափակ կը դրուէր որուն վրայ գիր եւ թիւ կարգով նշանակուած կ'ըլլային. հակառակ դարձած գաւաթ մը խաւաքարտին վրայ կը գետեղուէր. մատներնիս գաւաթներուն դպած կը սպասէինք որ մագնիսական հոսանքը սահեցնէ գաւաթը դէպի այն թիւը կամ գիրը որ մեզի պիտի յայտնէր թէ ո՛ր օրը, կամ կամ քանի՛ օրէն պիտի հասնէր ձեռքերնիս մեր ծնողքին ղրկած դրամը:

Փլովտիվէն Պոլիս մեր վերադարձէն քիչ առաջ, քաղաքին մէկ հայ ոսկերիչը սկսաւ հետապնդել Նոյեմին զինքը ամուսնութեան խնդրելու համար. ամէն առաւօտ ճամբուն վրայ կը յայտնուէր քրոջս առջեւ. վերջին օրերուն երբ կը պատրաստուէինք մեկնիլ (1917-ին) ծաղկեփունջ մըն ալ ղրկեց այդ պարոնը. ե[illegible]ղածին պէս ետ ուղարկեցինք՝ ի մեծ զարմանս անտեղեակ պահուած փոքր եղբօր:

Պէտք է յիշեմ սակայն որ այդ պարոնին քոյրը -- համակրելի երիտասարդուհի մը -- օր մը հրաւիրեց Նոյեմին իր տունը բացատրելու որ իր եղբայրը արժանիքի տէր մէկն էր, եւ թէ իր դիտաւորութիւնները բոլորովին անկեղծ եւ պատուաւոր էին: Նոյեմին առարկեց որ ինքը պատրաստուած չէ ամուսնանալու, բարձրագոյն ուսման հետեւելու նպատակ ունենալով:

Փլովտիվ ունէր գեղեցիկ հանրային պարտէզ մը, Սուրբ Սիմէոն, ուր ժողովուրդը կը սիրէ պտըտիլ. մենք եւս Կիրակի օրերը յաճախ կ'երթայինք: Կը կարծեմ այդ պարտէզին մէջ նաեւ տեսած ըլլալ Տիկին Ռուբէն Զարդարեանը իր զաւակներուն հետ:

Խօսքը չեմ ըրած մեծ-մօրս. ան յաճախ կը չուարէր մեր ըսած -- ըրածներէն. բարեպաշտ ինչպէս որ էր, իր մխիթարանքը կը գտնէր իր սենեակին մէջ կամ մօտակայ եկեղեցին երթալ աղօթելով:

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Հայաստանի գրականութեան կալուածէն ներս ամէնէն ուշագրաւ երեւոյթը՝ երեւոյթի չգոյութիւնն է, հիմնական եւ կարեւոր օրակարգ մը՝ որ գրագէտներու եւ մտքի մարդոց գլխաւոր մտազբաղումը ըլլար: Մեր Սփիւռքի գրականութիւնը ծանր անբաւարարութիւններ ունի սակայն գոնէ մէկ նիւթ, մէկ հարց կայ որուն մասին ամէն գրող կ'արտայայտուի մտքաց բայց անկեղծ ձեւով, այդ ալ արեւմտահայ գրական ժառանգութեան սպառնացող վտանգն է: Շատ մը կերպարանքներ կ'առնէ այդ վտանգը - հայ գրական մշակոյթին տկարացումը, անթերի հայերէն գիտցողներու թիւին աստիճանական նուազումը, օտար ազդեցութիւններու յոռի հետեւանքները մեր ժողովուրդին վրայ եւայլն: Հայաստանի մտաւորականները նման տագնապներ չեն ապրիր այն ուժգնութեամբ որքան մենք: Համայնավար վարչակարգի անկումէն առաջ, գրական մակարդակի հարցը պետական օրակարգերու մաս կը կազմէր եւ գրողներու համագումարներ զբաղեցնող նիւթ էր: Անկախութիւնը սակայն, փոխանակ նոր ուղղութիւն եւ մղում տալու գրական զգայնութեան, բոլորովին քայքայեց մտաւորական ինչ կառոյց որ 70 տարիները հաստատեր էին: Սխալ պիտի ըլլար այս ժխտական արդիւնքը քաղաքական ու ընկերային ծանր տագնապին վերագրել ամբողջութեամբ: Անկասկած որ կեանքի դժուարութիւնները դեր մը ունին ներկայ քաոսային վիճակին ստեղծումին մէջ, սակայն վէրքը աւելի խորունկ կը թուի ըլլալ: Հիմա յայտնի կ'ըլլայ թէ նախկին սիսթէմը ներսէն փտած էր, փառքերն ու բարքերը մեծ մասով շինծու էին, համբաւներն ու առասպելները՝ փքուած, որոշ չափով: Համայնավար աղէտէն վերապրողներուն կ'իյնայ ոչ միայն հաշուեյարդարը ընել անցնող սերունդներուն այլ վերարժեւորել անխտիր «տաղանդաւոր» գրողներու փառքի պատուանդանները, սկսելով Զարենցէն եւ Սեւակէն: Չխնայել ոչ ոքին եւ յատկապէս «ժողովուրդի միսթիքին» հարկատու գրողներուն եւ ստուգել թէ այդ «ժողովուրդ» յղացքը ի՞նչ չափով քարոզչական դաշտի զէնք մըն էր որ համայնավար մտաւորական ղեկավարութիւնը գործածեց կարգի բերելու եւ չահագործելու համար տաղանդաւոր գրողները: Կարելի չէ երեւակայել որ այդ անհատնում տասնամեակներուն չգտնուեցաւ մէկ հատ «խենթ», «ծուռ» բանաստեղծ կամ գրագէտ որ կիցը չտար պաշտօնական գաղափարաբանութեան, չըմբոստանար կեղծիքին, սուտին եւ տափակութիւններու գերիշխանութեան դէմ, որուն լեզուն գլուխը չառնէր չերթար, հայհոյելով Աբովեանէն մինչեւ Թումանեան բոլոր նուիրագործուած սրբութիւններուն: Սրբապղծութի՞ւն -- անշուշտ. Բայց ի՞նչ արժէք ունի մեր բարոյական այս դատումը երբ տաղանդ, քաջութիւն եւ ազատ մտածելու կիրքը մեր դէմ կեցած՝ մարդկային տարրական իրաւունքը կը պահանջէն -- ըմբոստանալ: Պօտլէր տեղ մը ըսած է թէ «ինքնիրեն հակասել եւ մերժել մասնակցիլ ընկերութեան» պէտք է մաս կազմեն մարդկային հիմնական իրաւունքներուն: Կարելի է եղան նման մարդիկ սակայն մենք չենք գիտեր առ[illegible] եւ օրին մէկը յայտնի պիտի ըլլայ: Այդ տեսակ մտաւորականներ գրականութեան մը առողջութեան գրաւականներն են, շատերու համար, եւ այս՝ առանց ստորագնահատելու խոհուն, աւանդապահ եւ իմաստութեամբ օծուն մարդոց արժէքը: Որքան տկուն ըլլայ աւանդութիւնը, այնքան տկուն է այդ գրականութիւնը եւ դժուար չէ հասկնալ ինչու հայ գրականութիւնը, այդքան պահպանողական եւ ողջմիտ՝ կրցած է դիմանալ եւ աճիլ այսքան դար:

Այս մտածումները կը քակուին ի տես Հայաստանի գրական հրապարակի քաոսային վիճակին: Ինչ գրողի հետ որ տեսնուեցայ՝ գանգատ ու դրկանքի պատմութիւն լսեցի: Արուեստի մէջ դժգոհութիւնը հիմնական սկզբունք է, ուղղուած արուեստագէտին կողմէ նախ իր անձին ու երկին դէմ, ապա ընկերութեան եւ անոր գաղափարաբանութեան դէմ, մինչեւ Աստուած: Դժգոհութիւն ոչ այնքան կեանքի պայմաններուն կամ ընկերութեան դէմ որքան իր անձի ու նիւթեղէնին անբաւարարութեան դէմ. Արուեստագէտէն մէկ աստիճան վար իջնենք կը հանդիպինք լրագրողին, «հասարակական գործիչին», գրող բրոցին ու նման մանր մտաւորականութեան» որ [illegible] միջակայն յարաբերութեան մէջ է [illegible] գուածին եւ արուեստագէտին հետ համասարաբար:

Ահա այս տեսակ «մանր մտաւորականներ» ուզեցի տեսնել: Անոնք են բազկերակը ժողովուրդին: Ոչ այնքան ժողովուրդին կարեւորութեան համար որքան անոր արժէքին իբրեւ հում նիւթ, առաջին արուեստագէտին համար: Առաջին օրերուն ձեռքս պատահմամբ անցեր էր «Անդրադարձ» չաբաթաթերթը (Դեկտ. 19, 1991): Անծանօթ էի անոր խմբագրին Գագիկ Մանասեանին: Ուշագրաւ էր անոր éclectique, այլազան ու ճոխ բովանդակութիւնը, արդիական աշխարհի գեղարուեստական եւ ընկերային շարժումներէն որոշ արձագանգներով, եւ պատկերազարդ: Լաւ էին թարգմանութիւնները: Մերկ աղջկայ պատկերը փաչխրտչեցուց որովհետեւ մենք վարժուած ենք առոր արեւմուտքի մէջ: Հետաքրքրական էր Ռուբէն Անգալադեանին տնտեսական յօդուածը, նուիրուած հայ ազգի ապագայ աշխարհաքաղաքական (géopolitique) ռազմավարութեան:

«Միակ բանը, որ կարող է Հայաստանին ու ողջ հայ ժողովուրդին պահպանել պատմութեան թատերաբեմում, դա նրա միասնական կամքն է՝ մի ուժ, որ համազօր է քաղաքական, ֆինանսական եւ ֆիզիքական գործօններին: Այլ կերպ ասած, միշտ եւ ամէնուրեք տնտեսական պէտք է շահաւէտ լինի հայ կոչուելը»:

Սակայն զարմանալի էր որ այս գաղա-

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱՆՈՒԱՃԷ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՆ

Ղազախստանի մայրաքաղաք Ալմա -- Աթայի մէջ ջերմութիւնը --20 աստիճանի իջած է ու օդակայանին ռուս անհեստագէտները կը մերժեն հնազանդիլ իրենց ղազախ վերադասներուն: Հարիւրաւոր ճամբորդներ ծածկոցներու տակ կը դողդողան երեք օրէ ի վեր, սպասելով որ թռիչքները վերսկսին: Անոնք կեցած են երբ Ռուսաստան փակած է Ալմա -- Աթայի հեղուկ վառելանիւթ մատակարարող խողովակաշարը: Շաբաթ մը շարունակուած է այս կացութիւնը, հասկցնելով ամէնէն դժկամին ալ որ շրջանին տէրն ու տիրականը միշտ Ռուսաստանն է: Այդ միջոցին Ղազախները Կասպից ծովու իրենց հորերէն շարունակած են Ռուսաստանի տրուելիք քարիւղը արտադրելու աշխատանքը:

Այսպէս, հակառակ շրջակայ մահմետական երկիրներու -- Թուրքիա, Իրան, Աֆղանստան-- միջին ասիացի իրենց եղբայրները սիրաշահելու փորձերուն, Ռուսաստան անփոխարինելի ուժը կը մնայ տնտեսական, զինուորական եւ քաղաքական մարզերուն մէջ:

Տաճիկստանի մէջ 25 հազար ռուս զինուորներ կան. Թիւրքմէնստանի նախագահը Նիազով տեղի տալով Մոսկուայի ճնշումին, մաս կազմած է ՀԱՊ-ին: Ռուսերը կը պահանջեն որ նախկին խորհ. բոլոր երկիրները առանց իրենց համաձայնութեան, տնտեսական կամ զինուորական պայմանագիր չկնքեն դրացի մահմետական երկիրներու հետ:

Ասով ալ չդոհանալով, տեղաբնակ Ռուսերը կը պահանջեն զոյգ քաղաքացիութեան իրաւունք: Ուզբեկները անմիջապէս մերժած են. իսկ ղազախ փոխվարչապետը ըսած է թէ պիտի չընդառաջեն ազգայնամոլական պահանջքներու: Ղազախ պաշտօնատար մըն ալ ըսած է թէ անկարելի է զոյգ քաղաքացիութեան առաջարկը ընդունիլ, երբ երկրին մէջ 39% է Ռուսերու համեմատութիւնը եւ թէ անոնցմէ զատ կան 100 այլ ազգութիւններ: Ատիկա պիտի նշանակէր երկրին քայքայումը:

Դեկտեմբերին, ռուսամէտ «Լատ» շարժումը պահանջած է որ Ղազախստան վերադառնայ ռուբլիի գօտին, պաշտպանութեան դաշնագիր ստորագրէ Ռուսաստանի հետ եւ Ռուսերուն համար ընդունի զոյգ քաղաքացիութեան օրէնքը: Նախագահ Նազարբայեւ տարիէ մը ի վեր կը ձգձգէ այս հարցը, սակայն Մոսկուայի ճնշումը կ'աւելնայ այն օրէն ի վեր երբ Թիւրքմէնստան սկզբունքը ընդունած է:

Այս երկրին մէջ 12·6% է Ռուսերու համեմատութիւնը. սակայն անոնք ենթակառոյցներու մէջ շատ մեծ թիւով տեղեր կը գրաւեն: Արդէն Ռուսերը գրեթէ կարեւորութիւն չեն տար այն երեւոյթին որ զոյգ քաղաքացիութեան իրենց պահանջքը կ'ամրացնէ տեղական ազգայնականութիւնը եւ զարկ կու տայ շրջանի հակառուս զգացումներուն:

Այսուհանդերձ, անոնք իրենց կարգին կը գանգատին մահմետական երկիրներու մէջ կրօնամոլութեան երեւոյթէն ու իրենց դէմ գործադրուած խտրականութենէն: Կը գանգատին որ կարգ մը Հանրապետութիւններու մէջ նոր օրէնքներ նպատակ ունին ռուսերէնին գործածութիւը անկարելի դարձնելու: Մինչ տեղացի բնակչութիւնը կը պատասխանէ որ ինք 70 տարի ռուսական կրունկներու տակ ապրած է ու այսօր դերերու շրջումը այնքան ալ գէշ պիտի չըլլայ:

Ռուսաստանի կը վերագրուի նաեւ Ղազախստանն ու Ուզբեկստանը իրենց դրամանիշը գործածելու պարտադրող քայլը. ան պնդած է տակաւին որ քարիւղատէր այս երկիրները Իրանէն կամ Թուրքիայէն անցնելիք խողովակաշարներու մայէն անցնելիք խողովակաշարներու մասին որեւէ համաձայնագիր ստորագրելէ առաջ խորհրդակցին Մոսկուայի հետ: Այս երկիրը կը շարունակէ ըլլալ միջինասիական նախանիւթերու մեծագոյն շուկան ու սննդանիւթերու եւ վառելանիւթերու անոնց գլխաւոր հայթայթիչը:

Ժիրինովսկիի յայտարարութիւնը թէ նախկին խորհրդային բոլոր Հանրապետութիւնները, շուտով, արցունքոտ աչքերով պիտի պաղատին որ ներգրաւուին Ռուսաստանի կազմին մէջ, ռուս զինուորականներու զգայուն լարերը թրթռացուցած է ու Դուշանբէի ռուսական զօրաբաժինները իրենց կամքը պարտադրած են տաճիկ նախագահին: Ռուսական զինուորական նոր ըմբռնումին համաձայն, Ռուսաստան կ'ընդգրկէ Միջին Ասիան եւս ու հոն պէտք է շրջանային բախումներու արդելք հանդիսանալու կարող ուժեր պահէ:

Դեկտեմբեր 23ին Թիւրքմէնստանի հետ ստորագրուած զինուորական համաձայնութիւն մը կ'օրինականացնէ իրանեւ-թիւրքմէն սահմանին վրայ ռուսական ջոկատներու հսկողութիւնը: Ատիկա կը նշանակէ որ Ռուսաստան իրաւունք պիտի ունենայ միջամտելու ՀԱՊ-ի երկիրներուն մէջ եթէ իր շահերը վտանգուած ըլլան: Եւ «ռուս փոքրամասնութիւններու պահպանումը» մաս կը կազմէ այդ շահերուն:

Հակառակ այս բոլորին, քաղաքական դէտերու համաձայն, նոյնիսկ եթէ այսօրուան տնտեսական պայմանները Միջին Ասիոյ երկիրներուն կը պարտադրեն ընդունիլ կարգ մը զիջումներ, ատիկա տեւական ըլլալու երաշխիք մը չի տար: Ու այն օրէն երբ այդ Հանրապետութիւններուն տնտեսութիւնը սկսի բարւոքիլ, Մոսկուա բաւական դժուարութիւն պիտի ունենայ իր ազդեցութեան գօտին պահպանելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -37-

ՄԱԶԷ ԿԱՄՈՒՐՋ ԵՒ ՄԻՋԱՎԱՅՔ

«Սփիւռքահայ մեր ղեկավարութեանց
գլխաւոր դերը կազմակերպել էր
մեր գաղութները՝ կարելիութեանց
սահմաններուն մէջ», -- յաճախ ենք
կրկներ:
Դուրսէն դիտելով՝ արձանագրուած
յաջողութիւններ շատ կան անկասկած. --
ամէն հոսանքի մամուլ, ակումբներ
նաեւ դպրոցներ ու միութիւններ,
որոնց թիւը կը խլէ էջեր:

Սակայն եւ այնպէս՝ ներքին կեանքէն
ներս՝
ո՞վ կը քննարկէ, թէ ինչո՞ւ համար
թափուած ճիգերուն համեմատաբար
արդիւնքը չեղաւ աւելի պայծառ:
Պատճառը միայն աշխարհագրական
կտորակո՞ւմն էր: Մեր քաղաքական
հակամարտութեամբ ալ բաժան - բաժան՝
Եղեռնէն կէս դար յետոյ չէ՞ միայն
որ հազիւ մէ՛կ օր
որպէս նոյն ազգի զաւակներ բոլոր
Ապրիլ Քսանչորսի միասնական
պահանջ յայտնեցինք մեր Դատին համար,
այն ալ՝ չմոռնանք՝ առաւելաբար
շնորհիւ անոր, որ «Մեր հողե՛րը»
կանչով անխափան՝
ազդանշանը տուաւ Հայաստան:

**

Ցարդելի՛ տխարք մեր սփիւռքահայ
ղեկավարութեանց բազմերանդ դասին,
ինչո՞ւ կ'ընդվզիք երբ այսօր շատեր
ձեզի ըսելու կը համարձակին. -
«Մինչ Հայաստան դեռ անկախացած չէր,
դէթ բարոյապէս առիթը ձերն էր
որ ստեղծէիք համասփիւռքեան
Մարմին մը թէկուզ միայն ձեւական,
խօսելու համար յանուն հայութեան:

Բայց չէ՞ որ ձեզմէ ամէն ոք կ'ուզէր
ի՛նք դառնալ միակ տիրական բանբեր...
Եւ մենք մնացինք բազմատէր հօտի,
իրարու բերնէն խօսք խլողի
վիճակի մը մէջ աննախանձելի,
ընդհանուր սովի վտանգներով լի...

«Անկախացումով մեր հայրենիքի՝
նոր էջ բացուեցաւ նաեւ Սփիւռքի
մտայնութեան մէջ, ըստ ամենայնի:
Նորակազմ խումբեր լծուած են գործի,
վերջ տալով նախկին մենաշնորհի:
Բայց կը լսենք թէ, այժմ իրական
ձգտումներ ունիք համահայկական
դեր ստանձնելու, օր մը՝ միասին
իսկ յաջորդ օրը՝ զատ - զատ առանձին:
Հասնելու համար ձեր նպատակին՝
կը զարնէք ներքին նշանակէտին. -
եթէ հաւատանք ձեր իսկ մամուլին,
Թուրքն ու Ազերին չեն բուն թշնամին...

«Արդ եթէ խօսինք անկեղծ եւ սրտբաց,
մօտիկ անցեալը նկատի առած՝
կացութիւնն իրաց այնպէս է դարձած,
որ այժմ մարդիկ չեն ստորագրեր
անուն - գումարը բաց վճարագրեր:
Կ'ակնկալեն որ նախ փաստերը տաք,
թէ Սփիւռքի մէջ դուք հիմա կրնաք
անշահախնդիր անեղծ մղումով
համախմբել մեզ մէ՛կ բնաբանով,
որպէսզի ամուր կռուաններ կոփենք
համայն ճիգերով եւ ամրապնդենք
մազէ կամուրջը որուն վրայ ենք
այսօր ազգովին: Նախ անկէ անցնինք:
Ցետոյ ուզո՛ղը թող ելլէ մրցի,
որ լաւագոյնը առաջին հասնի
համահայկական բարձրագոյն դիրքի»:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

փառը, մշակուած շատ տրամաբանական ու խելացի ձեւով յօդուածին տարածքին՝ բոլորովին կ'անտեսէ հայութեան կէսին իմացական, ֆինանսական, քաղաքական եւ հաղորդակցական հսկայ ուժը՝ որ Սփիւռքն է: Ահա ինչ կը կարդանք այս մէջբերումը կանխող բարակրաֆին մէջ:

«Իսկ հայկական Սփիւռքը վաղ թէ ուշ կը կլանուի այլ, աւելի ուժեղ, պետական համակարգերի կողմից, այսինքն՝ տեղի կ'ունենայ ձուլում»: Անկասկած որ այս անհաւատալի «կաֆը» արդիւնք է տգիտութեան եւ ոչ ընթացիկ արհամարհանքին որուն կ'արժանանայ Սփիւռքի երկու միլիոն Հայութիւնը իր քաղաքական, ֆինանսական եւ ֆիզիքական ուժով (ալ չխօսինք 21-րդ դարու աշխարհի թէքնոլոժիին կատարելապէս պատրաստուած արհեստավարժ հսկայ զանգուածին մասին բոլոր աշխարհամասերու մէջ): Ուրիշ յօդուածի մը ծիրին մէջ կարելի է դեռ խօսիլ այդ «վաղ թէ ուշ կը կլանուի» դատավճիռին աններելի պարտուողականութեան մասին: Պր. Անդալադեան, շատ լաւ գիտնալու էք հայ ժողովուրդին աւանդական տոկունութիւնը, ճկունութիւնը, մտքի արթնութիւնը եւ ոգեկան հզօր կարողականութիւնը որպէսզի գրչի դիւրահաս շարժումով չվճռէք հայութեան ճակատագիրը: Ձե՞ք կարծեր թէ եթէ Սփիւռքահայութիւնը գտնուէր Հայաստանի հողին վրայ ու ենթարկուէր այն ցնցումներուն եւ զրկանքներուն որոնց դէմ Հայաստանի հայութիւնը կը պայքարի՝ ան ալ այնքան կորով ու տոկունութիւն պիտի ցուցաբերէր որքան այսօրուան հայութիւնը եւ որ հիացումով կը լեցնէ մէն մի Հայու սիրտ: Զգիտնալը յանցանք չէ, բայց չուզել գիտնալը՝ նախապաշարումներու եւ կէս -- կատար տեղեկութիւններու հետեւանք է որմէ շատ բարձր կը դասեմ Հայաստանի մտաւորականը:

Ֆոլ Վէյլէն, Էրիք Պօղոսեան, Էօժէն Իոնեսքօ, Playboy, pop-art իրար խառնել ու վերջաւորութեան եզրակացնել, Անդալադեանի յօդուածին վերջին տողերով, 15-րդ էջին տակը՝ «Այս ամէնը, վերն արտայայտուած գաղափարների հետ միատեղ, մեզ թոյլ կը տայ ապագային նայել լաւատեսօրէն, եւ ստանալ ոչ միայն կորցրածը, այլ ձեռք բերել շատ բան, ինչը մեզ թւում է թշնամական» -- այս է հայկական արդիականութիւնը: Ես այս կը համարեմ դրական երեւոյթ, իբրեւ շիտակ քայլեր դէպի քաղաքակրթութեան մայր խճուղին: Ո՞ւր հասաւ «Անդրադարձը» 1991-էն ի վեր, ի՞նչ աստիճանի արդիականացաւ իր շուրջը դարձող մտաւորականութեան աշխարհահայեացքը, չինիչ ի՞նչ գաղափարներ առաջարկեցին իրենց ընթերցողներուն՝ չեմ գիտեր:

«Ասպարէզ»

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Այդ պահուն, առանց սակայն արդարացնելու, ըմբռնեցի Ներոնի վայելած հաճոյքը՝ հրդեհուած Հռոմին բոցերուն ի տես: Քիչ մը անդին՝ ուր կրակին ցոլքերը կ'իջնէին ջուրերուն վրայ, նոսաղ ուժգնօրէն, մեր թեւճակներէն ինկած կաթիլները գոգցես բոսորի կլոր հատիկներու վերածուէին, փրցուած նայատի մը մանեակէն:

Մեր նաւավարը, ծերուկ Թուրք մը, հաստատեց թէ բոլոր թրքաբնակ թաղերն էին որ հրոյ ճարակ կ'ըլլային. արդէն Պոլսոյ այդ կողմերը քրիստոնեայ չէր բնակեր:

-- Հայերուն ըրածնուս պատիժն է, ըսաւ, գլուխը օրօրելով:

Այդ օրը տարեդարձն էր Օսմանեան Սահմանադրութեան հռչակումին, որ կը տօնուէր 3000 տուներու հրդեհուելովը:

... Կարծես այդ ժամանակամիջոցին ինծ վիճակուած էր ինքնայատուկ եւ արտակարգ տեսարաններու ներկայ ըլլալ, թերեւս ամոքելու համար հոգիիս թախիծը:

Անմոռ տպաւորութիւններու թուականն էր ան:

**

Խարխուլ, անկարող, պղտիկ շոգենաւը հեւ ի հեւ, հոգին բերանը եկած, յառաջանալով Ոսկեղջիւրի դեղնորակ ջուրերուն վրայէն, հազար ու մէկ խոչընդոտներու, բեռնաբարձ մաւունաներու, շոգեմակոյկներու, միաթի դիւրաբեկ նաւերու, ածուխի առագաստանաւերու առջեւ կանգ առնելէ կամ ընկրկելէ յետոյ, վերջապէս յաջողեցաւ հանդիպիլ նոյնքան խարխուլ, հնամենի նաւամատոյցին:

Հազիւ, վախն ի վախ, երերուն, առկախ կամրջակէն ինքզինքս ազատած ու հաստատ հողին վրայ կոխած, գտանք մեր սիրելի բարեկամը Յովհաննէս Պօղոսեանը, որ այդ օրը մեզի պտոյտի հրաւիրած էր իր բնակած գիւղը: Բնաւ այցելած չէինք այդ վայրը. կարծես Պոլիսէն անջատուած տեղ մըն էր, հակառակ այնքան մօտիկ ըլլալուն:

Էյո՛ւպ ... Փիէռ Լօթիին Էյուպը: Առաւօտ էր, ջինջ, աղուոր առտու մը: Անհաւասար քարերով սալարկուած փողոց մը, ցանցառ տուներ. հնօրեայ, փայտաշէն, տախտակները աններկ ու սեւցած, պատուհանները խիտ խաֆէսներ:

Ամայի էր ամէն կողմ. կարծես բնակչութիւնը պարպուած ըլլար անկից եւ կամ մենք քալէինք իրականութենէն դուրս տեղ մը:

Օդը անոյշ կը հոտէր. Սպահանի վարդերուն բոյրը նմանելու էր այդ բոյրին:

Բարձր պատերուն ետեւը պարտէզներ պէտք էր ըլլային եւ անկէ, այդ խնկաւէտ շունչը որ կ'արտածուէր:

Ո'րքան հեռու էր հիմա քաղաքը, Ղալաթիոյ կամուրջը իր աղմուկով: Հոս՝ խաղաղութիւն, երկինքէն, արեւէն, գետնի խոշոր քարերէն. խաղաղութիւն, ամէն ինչ:

Օր մը Տանթէ, տաղտկացած այլեւս իրերէն ու մարդոցմէն, կ'երթայ զարնել Ապենեան վանքի մը դուռը:

-- Ի՞նչ կ'ուզէք, կը հարցնէ դռնապանը:

-- Խաղաղութի՛ւն կը պատասխանէ Աստուածային Կատակերգութեան հեղինակը:

Հոս, առանց խնդրելու մեզի կուտար խաղաղութիւնը, գոնէ առժամանակեայ, Ոսկեղջիւրի թագուհի՝ Էյուպ իր նուիրական (1) նկատուած հողին վրայ, այդ գարնան առտուն:

Հոն կը տիրէր մեծափառ լռութիւնը բնութեան, միանգամայն մարդկային ճղճիմ լռութիւնը՝ որ սակայն թօթափած չէր ամբողջովին օրական մտահոգութիւններուն հետքերը:

Ո՞ւր փոխադրուած էինք յանկարծ:

Քանի մը հոյաբերձ նոճիներ իրենց սլացիկ գագաթներուն մթութիւնը կը հակադրէին լուսաճաճանչ երկինքին:

(Շար. 76)

(1) Էյիւպի հին գիւղը կը գտնուի երկու բլուրներու մէջտեղ. հոն բոլոր տուները պարտէզներ ունին լեցուն վարդի թուփերով, այն բուռն հոտով վարդերէն՝ որոնք Պոլսոյ բնակչութեան կը հայթայթեն անոյշ պատրաստելու յատուկ վարդերը:

(Շար. Ա. էջէն)

կանին) խորապէս տպաւորեց, մինչ արդա Փիէր սերմապարկէն (փրէզէրվաթիֆ) աւելի հաւատարմութիւն թելադրեց եւ բուռն սուլոցները առիթ տուաւ հանդիսականներու կողմէ: Ուրիշ մըն ալ գնաց վարակուած անձ մը բերնէն համբուրեց ցոյց տալու համար որ վարակումի մասին կարգ մը «ընդունուած գաղափարները» սխալ են: Նախատեսուած էին նաեւ Միթերանի միջամտութիւնը, Պալատիւրի ուղերձը եւ այլ նման բաներ, որոնք ի վերջոյ տեղի չունեցան որպէսզի ՍԻՏԱ-ն չծառայէ քաղաքական նպատակներու: Լաւ ընդունելութիւն չգտաւ նաեւ բժիշկի մը միջամտութիւնը երբ ուզեց բացատրել թէ հիւանդութիւնը առաւելաբար թմրամոլներու եւ միասեռականներու կը վերաբերի, թէեւ վերջերս այլասեռներն ալ սկսած են վարակուիլ: Ցատկանշան կը մնայ որ ՍԻՏԱՅԻ Եւրոպայի ամէնէն բարձր համեմատութիւնը ունի Ֆրանսա: Ներկայիս աշխարհի սիտայիքներու թիւը 22 միլիոն է: Այս երեկոյթը նաեւ 50 միլիոն ապահովեց, քանի որ նպատակներէն մէկն ալ այդ հանգանակութիւնն էր: Ամէն պարագայի մէջ, ընդհանուր ձեւով երեկոյթը չէր կրնար ոչ ներկաներուն, ոչ ալ հեռադիտողներուն մօտ միաձայնութիւն ստեղծել, կարգ մը գրիչներ արդէն կ'արտայայտուէին այդ մասին Ապրիլ 8-ի առաւօտեան օրաթերթերու մէջ (օրինակ՝ Անտրէ Կլիւքսման «Լիպերասիոն»ի մէջ), հակառակ անոր որ կարելի չէր ամբողջական կարծիք մը յայտնել, քանի որ յայտագիրը վերջացած ժամուն, օրաթերթերը արդէն մամուլի տակ էին:

ՏՈՄԻՆԻՔ ՊՕՏԻՍ, հակառակ որոշ մտահոգութիւններու, ստացաւ Շիրաքի կուսակցութեան (Էռ - Փէ - Էռ) օրհնութիւնը գլխաւորելու համար մեծամասնութեան ցանկը եւրոպական ընտրութեանց:

ՉԻՆԱՑԻՔ բաւական փաղջ ընդունելութիւն մը վերապահած են է. Պալատիւրի եւ ընդհանրապէս Ֆրանսական պատուիրակութեան, Ֆրանսայի նախարարապետը դժուարութեամբ կրցած է գլուխ գլխի խօսիլ վարչապետին հետ կարենալ անդրադառնալու համար մարդկային իրաւանց մասին: Ֆրանսա որ բաւական գիջում ըրաւ Փեքինի առեւտրական առաւելութիւններ ձեռք ձգելու համար, վճռած էր անպայման գոնէ խօսիլ այդ մասին, թէեւ պարզ էր որ որեւէ ազդեցութիւն ալ չէր կրնար ունենալ: Չինացիք կ'ուզեն որ Լի Փենկ անպայման Փարիզ հրաւիրուի եւ վերջնապէս մոռցուի Թիան Ամէն հրապարակի յիշատակը: Առեւտրական գետնի վրայ ալ մեծ յոյս չկար որ Ֆրանսա կարենար չուկաներ ձեռք ձգէ, այն չատ պարզ պատճառաւ որ Ֆրանսայի գիները մրցակցութեան չեն դիմանար:

ՍԻՔՍՏԻՆԵԱՆ ՄԱՏՐԱՆ (Վատիկան) վերանորոգումը վերջ գտաւ (13 տարի տեւած է, 1979-ին սկսած էին Պոթիչելլիի որմնանկարներուն աշխատանքները, 1990-ին ալ Վերջին Դատաստանին վերանորոգումը) եւ Յովհ. Պօղոս Բ. պաշտօնական բացումը կատարեց Ապրիլ 8-ին: Այս վերանորոգման բոլոր ծախքերը - 4 միլիոն տոլար - վճարեց ճափոնացի մեկենաս մը՝ Գոպայաշի:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ առկախեց զինամթերքի իր յանձնումը Թուրքիոյ, ինչ կը վերաբերի գոնէ այս ամսուան ապսպրանքին: Ծանօթ է որ մտահոգութիւն կայ որ այդ զէնքերը կը գործածուին Քիւրտերու դէմ:

ՔԻԿԱԼԻԻ (Ռուանտայի մայրաքաղաք) մէջ խուճապ, թալան, կողոպուտ, ջարդ, մէկ խօսքով՝ քաոս ստեղծուած է նախագահական օդանաւին ջախջախումէն անմիջապէս ետք: Այդ օդանաւը որ կը փոխադրէր Ռուանտայի եւ Պուրունտիի նախագահները եւ այլ անձնաւորութիւններ վար առնուած էր «անծանօթ տարրերու» կողմէ եւ հետեւանքն այն է որ ափրիկեան երկու Հանրապետութիւնները գլխատուած էին եւ եթէ Պուրունտի համեմատաբար հանդարտ կը մնար, Ռուանտա քաղաքացիական պատերազմի դաշտի կը վերածուէր, նախարարապետը՝ Տիկին Ակաթ Ուվիլինկիյիմանա կը սպաննուէր եւ 11 պելժիքացի զինուոր գերի կ'իյնային (ՄԱԿ-ի օժանդակ առաքելութիւն): Ռուանտա անկախ է 1962 Յուլիս 1-էն ի վեր եւ այն օրերուն արդէն «կարճ»երը (Հութուս) եւ «երկար»ները (Թութսիս աւատապետական ըմբռնումի տէր) վայրագ կռիւներ կը մղէին իրարու դէմ: Այսօր, իշխանութեան տենչը եւ ղեկավարներու անհետացումը լայն դաշտ կը բանայ իրենց առջեւ:

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ» օրաթերթը 260 միլիոն ֆրանք կը փնտռէ հինգ տարուան վրայ:

Le Ministre Délégué
à l'Action Humanitaire
et aux Droits de l'Homme

COMMUNIQUE DE PRESSE

OPÉRATION «40.000 COLIS POUR L'ARMÉNIE»

Le Ministre Délégué à l'Action Humanitaire et aux Droits de l'Homme et l'Office Humanitaire Européen (ECHO) ont décidé de financer l'envoi en Arménie de 40.000 colis familiaux contenant une aide alimentaire et des produits de première nécessité.

Ces colis sont destinés en priorité aux familles arméniennes ayant recueilli un ou plusieurs orphelins.

Les premiers camions transportant l'aide partiront d'Amsterdam le 8 Avril prochain et arriveront à Erevan le 20 Avril. L'opération se poursuivra jusqu'au mois de Juin, date à laquelle les 40.000 colis auront été distribués à Erevan et en province.

L'Office Humanitaire Européen a pris en charge la fabrication de ces colis. Pour sa part, le Ministère Délégué à l'Action Humanitaire finance le transport de cette aide par 30 camions de 23 tonnes d'Amsterdam à Erevan. La distribution en sera assurée par l'association «Aznavour pour l'Arménie».

Paris, le 7 Avril

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆ

- ԿՈՉ -

Սիրելի հայրենակից,

Երեք տարի իսկ չկայ, որ Հայաստանը կ'ապրի իբրեւ ինքնուրոյն միաւոր, իբրեւ անկախ Պետութիւն: Իրականացած է հայութեան տասնամեակներու երազը: Հայրենի ժողովուրդի եւ կառավարութեան ամէնօրեայ ջանքերով ու տառապանքով աշխարհի քարտէսին վրայ վերածնած է նոր պետութիւն մը, մե՛ր, Հայաստանի Հանրապետութիւնը:

Նորաստեղծ այս Հանրապետութիւնը, սակայն, կարիք ունի բարոյական, մասնագիտական եւ նիւթական աջակցութեան: Օգնութեան կարիք ունին, մանաւանդ, Հայաստանի դեսպանատուները: Ամէնուս պարտքն է աջակցիլ անոնց: Չմոռնանք որ մեր դեսպանատունը Հայաստանի ձայնն է Ֆրանսայի մէջ, Հայ ու Ֆրանսական համագործակցութեան գլխաւոր կեդրոնն է ան ու համակարգողը, ինչպէս նաեւ մեր նոր պետականութեան խորհրդանիշը:

Իբրեւ Ֆրանսահայ կատարենք մեր պարտքը, ապահովենք մեր դեսպանատան արժանավայել գոյութիւնը, իր լիարժէք ու արդիւնաւէտ աշխատանքը:

Ձեր օգնութիւնը արձանագրել Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատան անունով:

34, Avenue des Champs-Elysées,
75008 Paris

Կանխայայտ շնորհակալութեամբ եւ յարգանքներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ
ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԱՐՄԻՆ

DATE A RETENIR

Vendredi 27 Mai à 20 h 30

— CONCERT —

VIOLON	GUITARE
Gérard TORGOMIAN	Marie SOLIES

Organisé
par la Section de la Croix Bleue
de Bagneux-Cachan
en l'église St. Hermelland à Bagneux
Oeuvres de
PAGANINI, SCHUBERT, STRAVINSKI, ...

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique

recherche
DIRECTEUR ou DIRECTRICE
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բըժըշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ: Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE

Concert exceptionnel

RECITAL DE CHANTS

Gayané HOVHANNISIAN

CANTATRICE A L'OPERA D'EREVAN

Accompagnée au piano par
ANAHID SERIKIAN

Dimanche 17 Avril à 15h30
à la M.A.J.C. de Marseille
12-14, rue St.-Bazile, Marseille 1er

Prix d'entrée : 80 F.

Association du 7 Décembre 1988

COMMUNIQUÉ

L'un des camions du 7 Décembre 88 qui avaient quitté Erevan le 15 Mars est arrivé à Paris le 5 Avril à 21h, l'autre arrive ces jours-ci. Nous avons besoin de votre soutien pour qu'ils reviennent plusieurs fois —coût d'un camion aller-retour: 25 000 F.

L'un passera par la Grèce, l'autre par la Pologne. Acceptons aussi colis et matériel en tout genre.

Pour toutes informations :
HEROLD ALEXANIAN
46. 38. 38. 80 ou 46. 38. 88. 32.

Dans le cadre de ses activités, l'U.G.A.B. — LYON propose un

VOYAGE EN SYRIE
du 10 au 21 mai
PARIS / DAMAS / PARIS

7 750 FF TOUT COMPRIS

Invitation au voyage dans les sites les plus prestigieux de ce pays: DAMAS, sa capitale, ALEP, KRAK DES CHEVALIERS, PALMYRE, MARI, EBLA, etc.

Visite de sites plus méconnus hors des circuits traditionnels : le quartier chrétien de Bab Touma à Damas, le quartier arménien d'Alep, Deir el Zor...

Renseignements et inscriptions :

KATIA BOUDOYAN : 21, Rue de la République, 69120 Vaulx-en-Velin
Tél. : 72. 04. 49. 75 / Fax : 72. 04. 62. 37.

Dernier délai pour l'inscription : 15 Avril

Meubles **Ghazarian** 4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բազմաթիւ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 12
MARDI
12 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.303 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.303

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱԼԱՏԻՒՐ, ՓԵՔԻՆ, ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐ ԵՒ ԱՌԵՒՏՈՒՐ

Հարկ է ընդունիլ որ Է. Պալատիւրի բախտի շրջանը չէ, ոչ ներքին, ոչ ալ արտաքին ճակատի վրայ: Փարիզէն Փեքին ոչինչ կը խնայուի իրեն:

Չինաստանի մայրաքաղաքը հասած օրն իսկ, տեղւոյն օրաթերթը որ, բռնատիրական վարչակարգի մը յատուկ տրամաբանութեամբ կը կոչուի՝ «Ժողովուրդին օրաթերթը» կը հրատարակէր հարցազրոյց մը Ժագ Շիրաքի հետ: Այլ խօսքով, ինչպէս գրեց Լը Մոնտ, Չինաստան ընտրած էր 1995-ի Ֆրանսայի նախագահը: Այդ հարցազրոյցը պիտի չյաւէր սակայն եւ երեք օրերու երկայնքին Ֆրանսայի վարչապետը պիտի տանջուէր այլ նախատինքներու ալ հանդուրժել: Աւելի ծանր՝ էր այն գրգռութիւնը զոր Փեքինի իշխանութիւնները չէին վարանիր գործելու այլախոհներու ձերբակալութիւններով՝ Փեքինէն Շանկայ, մինչդ այն ժամերուն երբ Պալատիւր կը ժամանէր եւ ձեւ մը կը փնտռէր մարդկային իրաւանց մասին խօսելու: Արդարեւ, արեւմտեան Պետութիւնները չեն զոհեր առեւտրական իրենց շահերը մարդասիրական սկզբունքներու, պայմանաւ որ, խիղճերը հանդարտեցնելու համար, խօսին այդ մասին եւ այս պարագային մանաւանդ, Պալատիւր ուզած էր պարզել Ֆրանսայի վճռականութիւնը անոնց հանդէպ: Չինացիներուն շատ հոգը չէր, ընդհակառակն, կ'ուզէին բացայայտ կերպով հասկցնել Արեւմուտքի որ մարդկային իրաւունքներու իրենց տեսակէտները կրնան իրենց պահել: Առաջին անգամ չէր որ, Փեքին նման դիրք կը բռնէր, նոյնը ըրած էր, ոչ շատ առաջ, Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարին հետ, բայց փորձառութիւնը բան չէր փոխած: Ֆրանսա, նոյնիսկ Թայվանը զոհած էր, կարենալ առեւտուր ընելու համար տնտեսական նոր զարթնում արձանագրող համայնավար Չինաստանի հետ:

Անցեալին նման դէպք մը պատահած էր Մոսկուա, երբ 1980 Յունուարին, Ազգ. Ժողովի նախագահ՝ Ժ. Շապան-Տէլմաս Բրեժնեւին հետ կը տեսնուէր: Նոյն պահուն, Սախարով Գորկի կ'աքսորուէր: Շապան-Տէլմաս, նման Պալատիւրի, «անընդունելի» կը գտնէր պատահարը, բայց, նուազ համբերատար, գլուխը կ'առնէր Փարիզ կը վերադառնար, ընդհատելով իր այցելութիւնը: Սախարով իր ազատութիւնը չէր վերագտներ եւ յետագային ալ, ըստ Ժ.-Ֆ. Տընիոյի վկայութեան, նոյնիսկ «սխալ մը» կ'որակէր Շապան-Տէլմասի քայլը:

Պալատիւր խօսքով կը գոհանար: Կը յիշէր այն կարեւորութիւնը «զոր Ֆրանսա կու տայ մարդկային իրաւանց յարգանքին զանազան երկիրներու հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ», աւելցնելով սակայն.-- «այդ առընչութեամբ պէտք է նկատի առնել իւրաքանչիւրին աւանդութիւնները եւ ամէն մէկուն յեղաշրջումի կշռոյթը»: Ըստ երեւոյթին չինական «կշռոյթը» տարբեր է: Մնաց որ մեծ յոյսեր կարելի չէ սնուցանել այդ ուղղութեամբ, երբ չինացի պաշտօնատար մը խօսելով մահապարտներու մասին, կ'ըսէ, ինչպէս կ'արձանագրէ «Նիւզուիք».-- «Եթէ ընտանիքները աճիւնները չպահանջեն, կ'օգտագործուին որպէս պարարտանիւթ...»:

Պալատիւր գոհ է, առուծախի հարցերը յաջողութիւն գտած են: Լի Փենկ դժգոհ է, Փարիզ չէ հրաւիրուած:

Մարդկային իրաւունքներու մասին միշտ կարելի է խօսիլ, գրել, ճառել: Կարեւորը կը մնայ՝ առեւտուրը:

«ՅԱՌԱՋ»

ՍԷՅՐԱՆ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆԻ ԵՒ ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Ապրիլ 8, Ուրբաթ կէսօրէ ետք Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ ասուլիս մը հրաւիրուած էր հայ մամուլը: Ներկայ շուրջ տասնեակ մը լրագրողներու Ղարաբաղի վերջին կացութեան, զօրակցութեան անհրաժեշտութեան ու Հ.Յ.Դ.եան մօտեցումներուն մասին խօսեցան նոյն կուսակցութեան Բիւրոյի նախագահ Հրայր Մարուխեան ու Հայաստանի կազմին ղեկավարներէն ու Խորհրդարանի Արցախի յանձնախումբին նախագահ՝ Սէյրան Պաղտասարեան:

Նախ պատերազմական կացութիւնը ամփոփեց Ս. Պաղտասարեան, ներկայացնելով վերջին ամիսներու անցքերը ու եզրակացնելով որ «հակամարտութիւնը գտնւում է ճախավերջի փուլին: Յաջորդը կը լինի շրջանային լուրջ պատերազմ»: Այս մատնանշումը ինքնաբերաբար կ'առընչուէր համազգային զօրակցութեան հրամայականին, տնտեսական, դիւանագիտական, բժշկական, եւայլն, բոլոր մարզերով:

Իսկ Հ. Մարուխեան Ղարաբաղի ներկայի կացութիւնը ամենակարեւոր անցքը նկատեց մեր վերջին 200 տարուան պատմութեան, անոր առընչելով նոյնիսկ Հայաստանի անկախութեան լիարժէք կայացումը: Ապա ան ըսաւ թէ ապագայի տեսակէտէն մեծապէս յուսադրող, ապահովութիւն ներշնչող է ԼՂՀ-ի ղեկավարութեան ընթացքը, իր վարած առողջ քաղաքականութեամբ: Շեշտեց թէ անհրաժեշտ է ազգային միակամութիւնը այս փուլին որպէսզի Ղարաբաղի պայքարը յաջողութեամբ պսակուի, քանի որ միջազգային կազմակերպութիւնները կը շարժին զանազան հաշիւներէ մղուած, իսկ Ազրպէյճան տնտեսական ու քաղաքական ազդակներու օգտագործումով կը ջանայ սիրաշահիլ խօսքի տէր պետութիւնները:

Ամփոփ այս ելոյթներուն յաջորդեց հարցումներու բաժին մը ուր Սէյրան Պաղտասարեան յաւելեալ լուսաբանութիւններ տուաւ հակամարտութիւնը շարունակուելու պարագային ծագելի անպատեհութիւններուն, Ազրպէյճանի ներքին քաղաքականութեան գործած ազդեցութեան մասին, եւայլն: Իսկ Հ. Մարուխեանի ուղղուած հարցումներ (Ալիք ձայնասփիւռի, «Յառաջ»ի կողմէ) առիթ տուին որ ան կրկնակի շեշտէ ազգային միասնութեան անհրաժեշտութիւնը եւ ընդլայնելով իր արտայայտութեան շրջանակը, խօսի նաեւ առընչակից հարցերու եւ երեւոյթներու մասին: Այսպէս, իրեն դիտել տրուեցաւ որ Հ. Յ. Դ.եան որպէս ներկայի գաղափարական ներկայացուած ազգային միասնութեան ու նոյն կուսակցութեան կիրարկած գործընթացին միջեւ հակասութիւններ կը յայտնուէին, երբ կուսակցութիւնը -- դատելով գոնէ մամուլի մարզէն -- նիւթական ու մարդկային իր ուժերը կեդրոնացուցած էր Հայաստան ուր մէկէ աւելի թերթեր կը հրատարակէր, նոյնիսկ առանց մեսրոպեան ուղղագրութեան յարելու ամբողջովին, մինչ Սփիւռքի դարաւոր իր մէկ օրկանը -- Հայրենիք թերթը -- օրաթերթէն շաբաթաթերթի ու ապա ամսաթերթի վերածած էր եւ տակաւին կար այն երեւոյթը որ Սփիւռքի իր թերթերը միշտ կարեւոր տեղ մը կը տրամադրէին Հայաստանեան թեւէն ուղղակի արտատպումներու: Հ. Մարուխեան բացատրեց թէ Հ.Յ.Դ.-ն ապակեդրոնացած կառոյց է ու մամուլին առընչուած որոշումները կը տրուին շրջանային կազմերու կողմէ: Ըսաւ թէ վերջերս ինք ներկայ եղած է Միացեալ-Նահանգներու ժողովի մը ուր որոշուած է «Հայրենիք»ը մօտ ապագային եռօրեայի վերածել, կրկին օրաթերթ դարձնելու հեռանկարով: Իսկ մեսրոպեան ուղղագրութեան մասին յայտնապէս տեղացի ժողովուրդին դիմելու մտահոգութիւնը վճռորոշ դեր կատարած էր, քանի որ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը հանրամատչելի չէր ըներ Հ.Յ.Դ.-ի մամուլը: «Ազատամարտ»ին համար որ Բիւրոյի օրկանն էր, պահուած էր մեսրոպեան ուղղագրութիւնը, իսկ «Երկիր»ը կը հրատարակուէր խորհրդահայ «ուղղագրութեամբ»:

Միասնութիւնը խանգարող ազդակ մը կը թուէին ըլլալ նաեւ Հ.Յ.Դ.-ի ներքին շարժումները, երբ վերջերս կուսակցական մամուլը արձագանգած էր երկու արտաքսումներու: Այս մասին ուղղուած հարցումին ալ պատասխանելով Հ. Մարուխեան, ըսաւ թէ Բիւրոն 25 - 30 տարիէ ի վեր արտաքսումի հազիւ 5 - 6 որոշում տուած է, ի մէջ առեալ յիշեալ պարագաները: Ապա մանրամասնեց իւրաքանչիւրը, բացատրելով որ առաջինը (Հ. Թուրինեան) արդէն հեռացուած էր Լիբանանի Կեդր. Կոմիտէին կողմէ, որովհետեւ իր հերթապահութեան շրջանին արտագաղթած էր: Իսկ վերջերս, ինկած էր Հ.Յ.Դ.-ի դէմ պայքարի ձեռնարկած հայաստանեան ճակատին (Հայաստանի Հ.Յ.Դ.-ին զոր ինք կը նկատէր նախկին ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-էն սերած) ցանցին մէջ ու գործունէութիւն տարած իր նախկին կուսակցութեան դէմ, ժողովներով եւայլն այլ արտաքսուած կամ հեռացուած շարքայիններ եւս այդ նպատակին լծելու ջանքով: Միակ տարբերութեամբ մը նոյնն էր նաեւ երկրորդին (Պերճ Մսըրլեանի) պարագան որ թէեւ ինկած չէր նոյն ցանցին մէջ, սակայն դէմ շարժած էր կուսակցական կարգապահութեան, խստիւ քննադատելով Բիւրոյի եւ բիւրոյականներու գործունէութիւնը: Հ. Մարուխեան շեշտեց թէ այդ ընթացքը կարելի չէր ժողովրդավարութեամբ բացատրել ու կուսակցութիւնը իր դարաւոր պատմութեան մէջ նոյնիսկ չէր խնայած աւելի «մեծ գլուխներ»ու, ինչպէս՝ Շ. Նաթալի, Վ. Շուշանեանի, եւայլն: Իր արտայայտութիւնը լրացուց Ս. Պաղտասարեան, ըսելով որ նման պատահարներ միասնութեան նախաձեռնութիւնը խանգարող ազդակ մը ըլլալէ հեռու են:

Հարցումներու բաժինին մէջ խօսքը առընչուեցաւ նաեւ Վահան Աւագեանի (նախագահի նախկին խորհրդական) Պոլիս գտնուելուն եւ ըրած մեկնացումներուն խնդրին: Հ. Մարուխեան հոն հանդիպած էր իրեն ու «ահաւոր» կ'որակէր իր լսածները, ափսոսալով՝ «ես պիտի չուզէի որ այդպիսի փաստեր գոյութիւն ունենան Հայաստանի այսօրուայ իշխանութեան կարեւոր ղեկավար անձերու հետ կապուած»: Այս պարագան իսկ չէր կրնար սակայն ջլատել զինքը ու կ'եզրակացնէր որ հակառակ ատոր պէտք է ձգտիլ ազգ. միասնութեան:

Ասուլիսը վերջ գտաւ պատուասիրութեամբ մը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹԱԼԻՇ ԵՒ ԳԻՒԼԻՍՏԱՆ ԿՐԿԻՆ ՀԱՅԿ. ՈՒԺԵՐՈՒ ՁԵՌՔԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՕԴՈՒԺԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՑ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԸ
4 ՄԵՌԵԱԼ

Կիրակի, Ապրիլ 10-ին, հայկական ուժերը տէր դարձան կրկին Թալիշի (Մարտակերտի շրջան, հիւսիս) եւ Գիւլիստանի (Շահումեանի շրջան): Ծանօթ է որ ազրպէյճանական ուժերը 1992 Յուլիսի առաջին օրերուն տէր դարձած էին Արցախի այս կարեւոր շրջանին, բայց 1993-ին արդէն (տես՝ «Յառաջ», Յունիս 29) Մարտակերտ քաղաքը եւ կարեւոր մէկ մասը ետ առնուած էր: Կը մնային մէկ -- երկու գիւղեր: Այժմ Թալիշն ալ վերագրաւուած է: Այդ շրջանին մէջ, Ազերիներու ձեռքը կը մնայ միայն Լենինաւանը:

Նոյն օրը, Ապրիլ 10-ին, ազրպէյճանական օդանաւեր ռմբակոծած են Ստեփանակերտը, չորս մեռեալ կայ:

***

Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ իր պատուիրակութեան հանդիպումները, Մոսկուա, լաւ ընթացած են: ՀԱՊ--ի նախագահներու վեհաժողովը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 15--ին, Մոսկուա:

***

Հայաստանի Խորհրդարանը կը քննէ Սահմանադրութեան ընդունման ձեւաւորման հարցը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»
(Ապրիլ 8)

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՕՐԵՐ

Ապրիլ 9 եւ 23-ը հռչակուած են Երեւանի եւ Հայաստանի մէջ Առողջապահութեան եւ Մաքրութեան օրեր: Աղբակոյտերու մաքրութեան եւ ծառատունկի աշխատանքներուն համար իշխանութիւնները որոշած են վառելանիւթ յատկացնել:

***

ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Այս տարուան առաջին եռամսեակին Արդիւնաբերութեան Նախարարութեան ձեռնարկութիւնները 3 միլիառ 254 միլիոն Դրամի արտադրութիւն ունեցած են, ինչ որ կը կազմէ նախատեսուածին 70%-ը: Առաջին երկու ամիսներուն բաղդատմամբ Մարտին ձեռք ձգուած են լաւագոյն արդիւնքներ, գործող ձեռնարկութիւններու թիւն ալ 120-ի հասած ըլլալով: Գոհացուցիչ արդիւնքներ արձանագրած են ելեկտրաթեքնիքական արդիւնաբերութեան ձեռնարկութիւնները եւ ալմաստ -- ոսկիի արդիւնաբերութիւնը: Ելեկտրականութեան եւ կազի չգոյութեան հետեւանքով ծանր եղած է քիմիական համալիրին վիճակը:

***

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ի ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.Խ.--ի փոխ-նախագահ Արտաշէս Թումանեան եւ Արդիւնաբերութեան նախարար Աշոտ Սաֆարեան այցելած են «Նայիրիտ» գիտարտադրական միաւորումը եւ ծանօթացած կաուչուկի եւ այլ նիւթերու արտադրութեան եղանակին, բնապահպանական հարցերու: Այցելութեան ընթացքին պարզուած է, որ գործարանը գալ ամիս կ'արտադրէ իր լրիւ կարելիութիւններով, ինչ որ թոյլ կու տայ լուծել աշխատաւորներու ընկերային հարցերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԵՐԲ ՈՒԺԵՐԸ Կորածէ մտած ըլլալով, Ատլանտեան Ուխտի օդուժը գործադրեց

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՆԱՑՈՂՆԵՐ ԵՒ ՄՆԱՑՈՂՆԵՐ

Հայաստանեան մամուլի անուններ պաշտօնական անձնաւորութիւններու յայտարարութիւններուն, քաղաքական անցքերու լրատուութեան ու մեկնաբանութեան յատկացուած յաճախ մուայլ էջերու մէջ երբեմն տեղ կուտան նաեւ ընթերցողներէ հասած գրութիւններու, տպաւորութիւններու որոնք ընդհանրապէս արդէն ծանօթ, կամ անյայտ մնացած ցաւ մը կը մատնանշեն: Անոնք հետաքրքրական են առաւելաբար անով որ մամուլի ընթացիկ ոճէն տարբերող իրենց անմիջականութեամբ նոյն հարցերը ընթերցողին առջեւ կը բանան տարբեր տարածքով մը:

Այս կարգի էջ մըն է Մարտ 29-ի «Հայաստան»ի մէջ քանդակագործ Տարիէլ Յակոբեանի ստորագրածը որ ունի «Դոլարները՝ գնայուն, հոգսերը՝ մնայուն» խորագիրը: Հեղինակը գիւմրեցի է ու կը գրէ իր քաղաքին ներկային մասին ուր միատեղուած են երկրին ծանօթ բոլոր ժխտականները, երկրաշարժին դեռ չդարմանուած վէրքերուն խորքին վրայ:

Տ. Յակոբեան կ'ըսէ թէ իր մանկութեան տարիներուն չատ լսած էին 1926-ի երկրաշարժին աւերներուն ու պատճառած թշուառութեան մասին. Հոն, առանց որեւէ ակնարկութեան ուշադրութիւն կը գրաւէ հետեւեալ մատնանշումը. -- «Թէեւ բոլորս էլ հոգսերի մէջ էինք, սակայն եւ չգիտէինք թէ հոգսն ինչ է, քանի որ բոլորս էլ նոյն վիճակի մէջ էինք: ... Ունեւորներ չկային որ արհամարհէին չունեւորներին, որ սա վիրաւորուէր, զայրանար, դառնանար»: Թշուառութեան, յետ պատերազմեան դժուարութիւններու մէջ հաւասար ու նմաններու հետ անցած մանկութենէ մը ան կը յիշէ երկաթուղիին քովերէն թափթփած ածուխի կտորներ հաւաքելու գործը զոր իրենք, փոքր տղաքը ստանձնած էին. ատոր համար ալ զիրենք կ'անուանէին «կայարանի ճնճղուկներ»:

Նախկին Գիւմրեցին կ'ըսէ թէ ամէն անգամ որ կ'այցելէ այսօր աւերակ իր քաղաքը, կ'երթայ տեսնել մանկութեան վարժարանը որ Չարենցի անունը կը կրէ. վերջին անգամ սակայն աչքերուն չի հաւատար նոյն շէնքին առջեւ. ան «ոչ դուռ ունէր, ոչ պատուհան: Բոլոր փայտեայ մասերը հանուած էին...»: Յանցաւորը ձմեռն է ու քաղաքին անտիրութիւնը, երբ ցուրտին աղէտները աւելի ցայտուն դարձուցած են «քաղաքային ղեկավարութեան բացարձակ ապիկարութիւնը, շահամոլութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը»:

Այս բնոյթին որպէս ապացոյց կը բերուի շուկային պատկերը, որպէս ժողովուրդին բարեկեցութեան եւ գնողունակութեան ծանրաչափը: Շուկան ամէն բան կայ, բերուած՝ տարբեր վայրերէ: «Բայց գնողներից աւելի շատ մուրացիկներ կային եւ մթերքների գներին անյոյս նայողներ»: Շուկայ այցելութիւնը ուրիշ եւ աւելի լուրջ խնդիր մըն ալ մատնանշել կուտայ. Հայաստանի պաշտօնական դրամը «դրամ»ն է ու նախագահական հրամանագրով հրահանգուած է անոր գործածութիւնը, անսաստողներուն համար պատիժի նշումով: Սակայն այդ հրամանագիրը այնպէս կը թուի որ մուտք չունի շուկաներէն ներս. Հոն «սեղանիկների ու կրպակների մթերքները, այնքա՜ն ու այնքա՜ն կենսականօրէն անհրաժեշտ, միայն ռուսական ռուբլով էին վաճառւում: Իսկ վաճառողները հայկական դրամն արհամարհանքով «չուլ փող» էին անուանում»: Այս տեսարանը որ միամտութիւն է կարծել թէ յատուկ է միայն Գիւմրիին, քանի որ Երեւանէն եկողներու վկայութիւններն ալ շատ չեն տարբերիր, փաստերու ամէնէն անտարկելին կ'ըլլայ Տ. Յակոբեանի համար, թէ «իշխանութիւնները չեն կարողանում պաշտպանել դրամը»:

Գիւմրիի ոչ ուրախ համայնապատկերին մէջ յատուկ տեղ ունին մէկը միւսէն դաժան պատահարներ. երախայ մը որ ծառ կտրելու գացած է, առանց գիտնալու թէ ինչպէս պէտք է ընէ, մնացած է ինկած ծառին տակ ու տեղն ու տեղը մահացած: Ուրիշ մը, յայտնապէս ճարահատ մութէն ու ցուրտէն, փորձած է իր պզտիկ քոյրն ու եղբայրը տաքցնելու համար ելեկտրականութիւն գողնալ. Հանրակառքի գիծէն ուզած է թելերով հոսանք բերել տունը ու ելեկտրահար եղած: Արձանագրուած են դէպքեր ուր առանձին մարդիկ սառած մնացած են «ժամանակաւոր» կոչուած իրենց տնակներուն մէջ:

Այս խօսակցութեան ընթացքին մէկը կը փորձէ ծխախոտանման բան մը փաթթել. երբ կը հարցնեն թէ ի՛նչ է, կը պատասխանէ. -- «Է՛, հըմի մեծ մասը էսէնգէ կը ծխին, էլէմ»: Այս պատասխանէն բան չի հասկնար մէկը որ Երեւանէն հոն գացած է ու յաւելեալ բացատրութիւն կ'ուզէ. «ինչըդ բսիմ, էստեղից, էնտեղից, գետնից, հըբը՛, էդ օրը հասցրին ըշտէ» կ'ըլլայ պատասխանը: Ու հաւանաբար անով պարզուած թշուառութիւնն է որ գրել կուտայ Տ. Յակոբեանի թէ «Բոլորն էլ խաբեցին Գիւմրեցիներին»: Այդ «բոլոր»ին մաս կը կազմեն «աղէտի յանձնախումբ կոչուածը, որը «ղեկավարում է» Խաչիկ Ստամպոլցեանը, քաղաքի փոփոխուող քաղաքագլուխ կոչուածները, որոնք գնացին հեռացան զբաղեցրած աթոռներից իրենց դոլարներով, իսկ նրանց փորձած շահատակութիւնները մնացին որպէս տխուր յուշ»:

«Քաղաքի փոփոխուող քաղաքագլուխ կոչուածները» նշումը կը յիշեցնէ Գիւմրիի քաղաքապետական կամ քաղաքային խորհուրդի նախագահի խնդրայարոյց ընտրութիւնները, որոնք արձագանգ կը գտնեն մամուլին մէջ. անոնց վերջին փուլն ալ տարբեր չէ եղած. Մարտ 22-ին երբ իրեն նախագահ ընտրելու օրակարգի միակ նիւթով մը գումարուած է քաղաքային խորհուրդը, նիստին լարուած վիճակը հասած է գագաթնակէտին ու ինչպէս կը գրէ Մարտ 24-ի «Երկիր»ը, «հաւանաբար գործը հասնէր ծեծկռտուքի, եթէ նախագահողը՝ Գերագոյն խորհուրդի քարտուղար Վ. Աւոյեանը, պատգամաւորներին չզգուշացնէր որ կրքերի բորբոքումը շարունակուելու դէպքում ինքը ստիպուած կը լինի փակել նիստը»: Այդպէս ալ սակայն, երկու թեկնածուներու քուէարկութիւնը որ աւելի քան 40 անգամ կատարուած է, ոչ մէկ արդիւնք կուտայ:

Անտիրութեան այս պատկերին մէջ, ա՛լ չի զարմացներ կարդալ թէ «32 հազար ընտանիք բնակւում է ժամանակաւոր տընակներում, որոնք այլեւս բնակութեան համար պիտանի չեն»: Չի զարմացներ նաեւ այն թէ «արդէն ոչ ոք չի կարող ժխտել ժողովրդի կարծիքը թէ տեղական իշխանութիւններն իրենք են հովանաւորում կողոպտիչներին, մաֆիաներին»: Ապարդիւն կը մնայ Գիւմրիին տրամադրուած գումարներուն ճակատագիրը իմանալու հետաքրքրութիւնն ալ. «կատարեալ քաոս է քաղաքում, իսկ խորհրդարանի՝ Գիւմրիից ընտրուած պատգամաւորները լռում են, յամենայնդէպս՝ մեծ մասը»: Լուռ է նաեւ քաղաքական խորհուրդի մեծամասնութիւնը, «քանզի կամ զբաղուած են եկամտաբեր գործերով կամ էլ յանուն պաշտօնի պայքարով»:

Այս բոլորը սակայն չեն յաջողած իրենց արթնցուցած դառնութեան, ընդվզումին հետ թաղել ամէն նուիրական զգացում. «Չնայած այդ ահաւոր վիճակին, նաեւ Գիւմրիից շատ ազնիւ երիտասարդներ կամաւոր են մեկնում Արցախ»: Ու ասիկա, երբ աղէտեալ քաղաքին բնակիչներէն ոեւէ մէկը պիտի չյանդգնէր մարդ դասալքութեամբ, կամ ազգային հարցին հանդէպ անտարբերութեամբ ամբաստանել:

Հաւանօրէն դեռ երկար ժամանակ կը տեւէ Գիւմրեցիին անտիրութեան տառապանքը, մինչեւ որ քաղաքը ըլլայ նորէն անցեալ ունեցող, դիմագիծի տէր ոստանը որուն տեղացին նորէն ամէնէն կենսուրախը եւ ամէնէն գունաւոր տիպարը պիտի ըլլայ հայկական բնաշխարհին: Այն ատեն, անցեալի վերածուած պիտի ըլլան Արցախ մեկնող կամաւոր Գիւմրեցիները եւ յանուն «եկամտաբեր գործեր»ու, կամ «պաշտօնի պայքար»ի, լռութեան մէջ թաղուած ղեկավարները. առաջինները՝ որպէս հպարտութեան, վերջինները՝ որպէս ամօթի, նուաստացումի էջեր: Ու այն ժամանակ, յօրինուած հետեւեալ քառեակը, վստահօրէն պիտի արտասանեն գիւմրեցիի դառն քմծիծաղով մը.

«Ութսունութին ժաժքը եղաւ,
Գիւմրին աւերեց,
Ողջ աշխարհը մեր Հայերին
ներս հրաւիրեց,
Հարուստները ինքնաթիռով
ԱՄՆ գնացին,
Աղքատները հայրենիքին
պաշտպան մնացին»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Հայաստանի մէջ երիտասարդ բանաստեղծներու առատութիւնն ու իրար նմանութիւնը միշտ զարմացուցած է զիս: Խորհած եմ թէ երիտասարդի մը համար ինքզինքը իբրեւ «բանաստեղծ» սահմանելը իմացականէն աւելի հոգեբանական պահանջի մը արդիւնքը ըլլալու է: Ինքնութեան մը ստեղծումին կամ փնտռտուքին մէջ (կեանքի միւս երեսները հաւասար ըլլալով)՝ բանաստեղծի տարազը միշտ աւելի հմայք եւ պարզիծ ունի քան որեւէ այլ տարազ: «Իրար նմանութիւնը» անշուշտ մեղք մը չէ -- մարդ է ինչ որ է եւ սքանչելի բան է ասիկա, քանի որ հազիւ հազ ու մէկ անգամ ծնինք պիտի եւ համատարած անիմաստութեան մէջ՝ լաւ է որ մարդ փորձէ իր գոյութեան նկարագիր մը տալ: Կը մնայ հասկնալ ինքնատիպ բանաստեղծներու սակաւութիւնը: Միակ բացատրութիւնը այն եղած է թէ համայնավար գաղափարաբանութեան պարտադրած մտածումի միօրինակութիւնը, հին սերունդի անզիջող հակակշիռը գաղափարներու շուկային վրայ արգիլած են նոր մարդերու ծաղկումը: «Պապերու միտքը» որ հազար կերպ կ'արտայայտուի Հայաստանի մէջ ոչ միայն երէց գրագէտներու տուած է արտակարգ արժէք, հեղինակութիւն (վըկայ Համօ Սահեանի նման միջակ գրողի մը պարագան) եւ նախատիպարի վարկ՝ այլ ստեղծած է պաշտամունքի մօտեցող յարգանք մի քանի լաւ գրողներու, ինչպէս Թումանեանը կամ Չարենցը: Այսպէս է որ աւանդութեան ծանրութիւն, վարչակարգի մտաւորական ճնշում, քանի մը գրողներու հանդէպ կոյր հիացում, գըրական աւագ սերունդի միահեծան գերիշխանութիւն, արդի դարու զգայնութեան նոր երակներէ նորոգուելու անկարելիութիւն եւ դեռ հաւանաբար ուրիշ մղումներ որոնք չեն նշմարուիր Սփիւռքէն, մտաւորական այնպիսի հեղձուցիչ կլիմայ ստեղծած են որ շատ դժուար եղած է անօրինակ, այլամերժ բայց տաղանդաւոր բանաստեղծներուն իրենց խօսքը լսելի ընել: Հայաստան այցելութիւնս հաստատեց այս վարկածը ու այն համոզումին եկայ որ որքան ատեն երիտասարդները չքանդեն մտքի տիրող կառոյցները՝ այնքան ատեն պիտի ուշանայ մեր բանաստեղծութեան վերանորոգումը:

Այս քանի մը մտածումները եկան նորերու «Հայելի» ամսաթերթի առաջին թիւի (1993, Յուլիս 12 -- 18) ընթերցումով: Խմբագիրներէն Օր. Մարինէ Պետրոսեան գիս գտաւ օր մը ու հազիւ համաձայնած խմբագրութեան հետ հանդիպումի մը՝ եւ ահա Երեւանի ընկերային կեանքի քաոսային վիճակը մեզ իրարմէ զատեց ու չկրցի խոստումս յարգել: Այս պարբերականին շուրջ հաւաքուած են արմատական եւ ծայրայեղ ժխտումի գըրողները: Գիտցած եմ թէ երիտասարդական ըմբոստութեան շունչն ու կեանքը կարճ կ'ըլլան եւ լուրջի առնելու է միայն չափահաս, թրծուած գրողներու ընդվըզումները: Այս է վախս այս երիտասարդներուն ինքնատպութեան մասին: Օր. Պետրոսեան բանաստեղծական մանր գըրքոյկ մը հանած է (Երեւան, 1993) որ պարզապէս «Բանաստեղծութիւններ» կը կոչուի: Ահա տիպային գրութիւն մը

Ես հաց եմ ուզում ու ջուր,
մի խաբիր ինձ շաքարով...
Բառերի մէջ, որ դատարկ են,
մահ կայ:
Մահ կայ խօսքերի մէջ,
որ պարտուածներն են խօսում:
Ես տեսել եմ արեւը
ու ասում եմ՝ ցուրտ է:
Ցուրտ է արեւի տակ, որ չկայ:

Ասիկա բանաստեղծութեան կը վերածուի եթէ գրողը քիչ մը հեռանայ իր նիւթէն եւ ազատէ երեւակայութիւնը իր ա թանձրացած զգացումներէն: Բանաստեղծութիւնը բառերու կա՛մ սիրաբանութիւն է կամ կռիւ -- հոս բառերը պառկած ու կէս քուն՝ իրար քով, մերկ եւ ստոր պատկեր են...: Գրողը չի գիտեր թէ քերթուածը պէտք է ապրի, թէ իր երակներէն բառէ արիւն պէտք է հոսի եւ պատկ պատկերներու, զգայնութիւններու եւ արձագանգներու շուրջ, լեզուական քըմայքոտ, կարգապահ կամ բուռն պոռթկումով: Օրիորդ Պետրոսեանին 8 տողերը սակայն կը պատմեն թէ սուտ ու ցուրտ է արեւը որ կը փայլի Աբովեանէն մինչեւ Սեւակ, թէ պարտուածներու խօսքերը լեցուած են հայկական գրակա անդրպետը եւ թէ ինքը, նոր բանաստեղծ չի խաբուիր անկէ: Ասիկա ըսելը երկր մը մէջ ուր միակ ոտքի մնացածը գէշ աղէկ աւանդութիւնն է՝ քաջութիւն կա խակութիւն կը նշանակէ, որոնք երկուքն ալ ունի Պետրոսեանը սակայն ինչ որ կը պակսի, եւ որ հիմնականն է՝ արուեստ է: Եւ ոչ այնքան յարգանքը դասական աւանդութեան կամ լրջութիւնը գիր գրականութեան հանդէպ:

Աւելցնելու է հոս երիտասարդական խմբակներու իրար հանդէպ ունեցած անհանդուրժողութիւնը, յատկապէս «Ազատամարտ»ի գրական Յաւելուածի «Վարուժան» խմբակի եւ «Ար»ի կամ «Հայելի»ի երիտասարդներու միջեւ: Այս մասին կարելի չեղաւ խօսիլ ու ցանկութիւն բոլորը մէկ հաւաքելու եւ գրական զրոյց մը ունենալու՝ չիրականացաւ: Հայաստանի մէջ այսօր կիրքն ու ժխտականութիւնը կ'իշխեն մտածումին վրայ, շատ հասկնալի պատճառներով, անկախ անկ որ ոչ մէկ տեղ հանդիպեցայ մտաւորականներու որոնք կարօտը ունենային Սփիւռքի տղոց, որոնք հարցում հարցնէին մեր գաղութներու կեանքին մասին եւ որոնք որեւէ բան ուզէին սորվիլ մեզմէ...: Յաճախ մտածեր եմ թէ անհրաժեշտ կը դառնայ երթալով, մանաւանդ ներկային, անկախ Հայաստան մը իր առաջին քայլերը կը նետէ աշխարհի մշակութային կրկէսին մէջ, որ Հայաստանէն գրողներ աւելի շատ թիւով Սփիւռք գան ու ապրին մեր մէջ բաց սրտով ու միտքով: Այն ատեն հաւանաբար գնահատեն այն գրական ուժ է հայութեան մէջ եւ որ միայն հողն է, եւ Արարատը կամ Սայաթ -- Նովան կամ մեր պատմութեան նախա հայերը այլ նաեւ նոյն ինքն Եղեռնը ն ւաճելու ճիգը, օտարութեան հականեխ չին փնտռտուքը, արեւմտահայ մշակոյթ ու լեզուն: Եւ երբ վերադառնան Հայաստան այդ բանաստեղծները հաւանաբար պիտի գտնեն իրենց աւանդութեանց մէ գեղեցկութեան ու բարութեան նոր աղբիւրներ, եւ համոզուին թէ ոչինչ կայ մարդկային մշակոյթին մէջ որուն սիրոյ արժէր զոհել իրենց ինքնատպութիւնը կամ մարդկային բնական ըմբոստացումը հողին եւ աւանդութեան բռնութեանց դէմ:

«Հայելի»ի խմբակը պիտի ուզէի «ամա -- կարտ» անուանել, դատելով քանի մը էջերու ընդհանուր տպաւորութենէն, սակայն դեռ շատ կանուխ: Ինծի չի ոեւէ մէկուն խրատ տալ թէ ինչպէս պէտք է գրէ -- արուեստի այնքան չափանիշ կայ որքան գրող -- սակայն կը բանաձեւել ցանկութիւնը որ այս իրարամերժ «շարժումները» (քիչ մը շատ մեծ է այս բառը երիտասարդական խմբակի մը գործունէութեան համար) իրար հետ թաքուն լեզու եւ գաղտնագիր հաղորդակցութիւն մը ունենան որպէսզի քանի մը տարի ետք, երբ Հայաստանը բնականոն կեանքի վերադառնայ՝ այս շրջանի գրականութենէն մնայուն արժէքներ կարենայ ըլլայ ազատել ու պահել: Ահա ուրիշ «բողոք -- բանաստեղծութիւն» մը Արմէն Դաւթեանի գրիչէն որ կ'արձագանգէ Պէյրութի վեց տարի առաջուան «Նոր Գրականութիւն» գրական հանդէսի տղոց «Սէր» հատորին շատ աւելի արմատական խըզումի ճիգը անցեալէն: --

«Կուռքեր, կոթողներ ազգ ու ցեղերի

եւ դուք տոտեմներ հեթանոսների
մանկամտութեամբ
պատուանդանաւոր,

խորտակուէք այսօր,
բոլոր չասուած մայրցամաքներում
մշակութային շերտեր հողի տակ,
ածխացէք առմիշտ,
սասանուէք, հիմքեր
մարդասիրութեան բանտ ու
առեւանի,
թող աւերակուի վէմը սրբութեան
երեխաների հոգիների մէջ,
եւ տիեզերքում ներդաշնակ
սիրոյ տեսիլաժամեր
թող խաթարուեն՝
արեգակների - մոլորակների
վթարումներով,
այսօր ես ես չեմ, ես այսօր չկամ.
ես չեմ հաւատում յաւերժութեանը
իմ հայրենիքի:

Աւելի զուսպ ու ներհակ՝ Աշոտ Խաչատուրեան այսպէս կը սկսի իր քերթուածը

Հեռանում է օրուայ մակոյկն
օրօրուելով,
իմ ցաւած սիրտ քեզ ով յետ կը բերի.
ու չուն տերեւների դեղին ակվարելով
մառախուղն է ներկում Հոկտեմբերի:

Անուններու սով չկայ ոչ ալ հեղնական կամ սինիք նայուածքներով պատկերներու որոնք կը զարդարեն էջերը: Թէ բիրտ իրականութեան ու երազի փափկութեան ինչ խառնուրդ էր հայուհիին սեռականութիւնը Հայաստանի անկախութեան առաջին տաժանագին ժամերուն՝ ահա քանի մը տող Վիոլէթ Գրիգորեանէն:

Այս ինչ դժուար ձմեռ է,
սէր իմ, մանրամասն,
բջիջ առ բջիջ ինձ սիրիր.
փոքրիկ ու յարմար քարանձաւ
գտիր ինձ համար,
զարդարիր չքնաղ, այլաշխարհիկ
իրերով,
կաւէ ու փայտէ ամանեղէնով,
փափուկ գորգերով,
նախշուն կարպետներով,
տաք ու սիրուն շորեր առ ինձ համար,
թարմ, արնակաթ միս բեր, խորովիր,
ու կ'ուտենք միասին, բերաններս
լիքը կը խօսենք,
ու ոչ մի բառ չի հասկացուի,
ու կը ծիծաղենք,
ու իւղը կը ծորայ դնչներիս...
ու երջանիկ, երջանիկ կը լինենք:

Այս գրականութիւնը ոչինչ կը փաստէ, տակաւին: Սակայն վկայութիւն մըն է մտայնութիւններէ ու ճաշակներէ: Ատոր համար միայն քիչ մը երկար մնացինք իր հետ:

ՍՈՒՏԱՆԻ ՍՈՎԵԱԼՆԵՐԸ

Կառավարական զօրքերու յարձակումներէն խոյս տալով Սուտանի ծայրագոյն հարաւակողմի ապստամբեալները կը յառաջանան անապատին մէջէն. անոնց մեծ մասը արդէն երկու -- երեք անգամ տեղահանուած է, կորսնցուցած անասունները, հունձքը, ստացուածքը: Գաղթակայաններու մէջ անոնց կեանքը կ'ապահովուի մարդասիրական կազմակերպութիւններու կողմէ:

Կառավարական ուժերու յարձակումը նպատակ ունի ապստամբները ճնշելու եւ սահմանը փակելու Ուկանտայի հետ: Անկէ ի վեր ՄԱԿ-ը միջազգային օժանդակութիւնը համակարգող շարժում մը ձեռնարկած է, որպէսզի չկրկնուի 1988-ի սովը որ 150 հազար հոգի թափառականի վերածած է: Ատոր պատճառով մարդասիրական կազմակերպութիւնները կորսնցուցած են շատերու հետքը. 80 հազար ուրիշներ ալ մնացած են իրենց տեղերը ռումբերու եւ պատերազմին սպառնալիքին տակ:

Թափառականները կրկնակի վտանգի ենթակայ են. նախ որովհետեւ կառավարական ուժերը թիրախ կ'առնեն գաղթակայանները. յետոյ, անոր համար որ հարաւի ապստամբներուն զանազան խմբաւորումները անդադար պայքար կը մղեն իրենց միջեւ: -

Օժանդակութիւն սննդեղէնը օդանաւով, բեռնակառքերով, նաւով ու շոգեկառքով կը փոխադրուի. համաձայնութիւն կայ կառավարութեան եւ ապստամբներուն հետ որ անոր ազատ փոխադրութեան առիթ պիտի տրուի, սակայն յաճախ չի յարգուիր համաձայնութիւնը: Օժանդակող մարմիններն ալ երբեմն հարկաւոր արտօնութիւնը չեն ստանար:

Եթէ պատերազմը շարունակուի, անկարելի պիտի ըլլայ հողը մշակել ու նոր սով մը անկարելի չէ 1994 -- 1995-ին: Դէտերը արդէն կը նախատեսեն 1988-ի սովին կրկնութիւնը, որ շուրջ 250 հազար հոգիի մահուան պատճառ եղած էր: Բայց այդ շրջանին աշխարհը լրիւ տեղեակ չէր պատահածին, մինչեւ այն օրը որ Տինքա ցեղախումբին անդամներով բեռնէ բերան լեցուն շոգեկառքեր Խարթում հասան. անոնց մեծ մասը մահացած էր ճամբորդութեան ընթացքին: Այս անգամուն հանրային կարծիքը անտեղեակ չէ, օժանդակ կազմակերպութիւնները լսած են ահազանգը: Սակայն որպէսզի արդիւնքը տարբեր ըլլայ, անհրաժեշտ է որ նիւթական հարկաւոր միջոցներ գտնուին:

ՔԱՂՀԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍԷՆԹ ԳԱԹՐԻՆԶԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 19-ին, տօնակատարութիւն մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ ՀՕՄ-եան տեղւոյն Արագ մասնաճիւղի, մասնաճիւղին 76-րդ եւ ՀՕՄ-եան 84-րդ տարեդարձներուն առթիւ: Ելոյթ ունեցած է Անժէլ Տէտէեան, Հ. Յ. Դ.-եան Անդրանիկ Կոմիտէի անունով՝ Սեդրակ Խաչերեան, իսկ Գանատայի Հ. Յ. Դ.-եան Երիտասարդական Միութեան կողմէ Յովսէփ Գասպարեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ թագուհիի ընտրութիւն կատարուած:

***

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մարտ 26-ին ոգեկոչուած է թուաբանագէտ Պետրոս Ատրունիի մահուան յիսնամեակը: Կեդրոնականի գլխաւոր ուսուցիչներէն Ատրունիի կենսագրականը ներկայացուցած է Կեդրոնական Սանուց Միութեան մշակութային յանձնախումբի անդամներէն՝ Նուրհան Քիւրքճեան, որմէ ետք չահեկան բանախօսութեամբ մը հանդէս եկած է փրոֆ. Ժան Գալայճը: Ան մեկնաբանած է գիտութիւններու դերը այսօրուան ընկերային կեանքէն ներս, ընդգծելով թէ երկու տեսակ գիտութիւններ կան՝ հիմնական եւ կիրարական: Առաջիններուն ամէնէն յատկանշական ճիւղն է թուաբանութիւնը: Դերասան Պօղոս Ջալկրճեան հիմնուելով նախկին Կեդրոնականցիներ Տոքթոր Նուրհան Ալթունեանի, Նազարէթ Մսըրլեանի եւ Տոքթոր Լեւոն Մէրկէրեանի յուշերուն վրայ, ներկայացուցած է թատերական կարճ պատկեր մը որուն ընթացքին ցոյց կը տրուէր թէ Ատրունի ինչպէ՞ս կը դասաւանդէր: Սաթենիկ Ուսթա պարզած է իր տպաւորութիւնները Ատրունիի աշակերտներուն հետ կատարած հարցազրոյցներէ եւ այլ յուշերէ: Ատրունիի աշակերտներէն Տոքթոր Լեւոն Մէրկէրեան խօսած է ուսանողական շրջանի իր յուշերուն մասին: Հուսկ կատարուած է հինգ լիսէներու աշակերտներու մասնակցութեամբ թուաբանական մրցում մը որ կիրարկուած է Ատրունիի դրութեամբ: Հաւաքոյթէն վերջ տեղի ունեցած է քոքթէյլ մը:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Հուվըր» միջնակարգ դըպրոցի սրահին մէջ, Մարտ 20-ին, ճոխ յայտագրով մը նշուած է Հ.Օ.Մ.-եան 84-րդ տարեդարձը: Շրջ. վարչութեան անունով Արշօ Սասունեան ողջունած է ներկաները, ապա ծանրացած Հ.Օ.Մ.-եան վրայ որպէս բարեսիրական զարտուղի միութիւն հայ իրականութեան մէջ, շեշտելով՝ ան ծնունդ առած է ծառայելու եւ օգնելու համար հայութեան եւ հայրենիքին: Հ.Օ.Մ.-եան արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. Վարչութեան խօսքը փոխանցած է նոյն վարչութեան ատենապետուհի՝ Վիքի Քէլէկեան: Տիկին Մաքօ Մկրտիչեան բերած է Հ.Օ.Մ.-եան կեդրոնական վարչութեան խօսքը: Յանուն Հ. Յ. Դ. արեւմտեան - Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէին խօսք առած է Վահիկ Գիւրջեան: Հանդիսութեան գլխաւոր բանախօսը եղած է Տիկին Ռուբինա Փիրումեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

***

ԳԷՄԲՐԻՃ Ի(Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 20-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-եան օրուան տօնակատարութիւնը: Բացման խօսքը արտասանած է Անի Մուրատեան, գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

***

ՕՐԷՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻԻ (Գալիֆորնիա) Հայ Դատի յանձնախումբի կազմակերպութեամբ, Մարտ 6-ին, դասախօսութիւն - ճաշ մը տեղի ունեցած է Եորպա Լինտայի Ռիչըրտ Նիքսըն Փրէզիտէնշըլ Լայպրըրիի սրահին մէջ: Յանձնախումբի ներկայացուցիչ՝ Յասմիկ Մուրատեան բացումը կատարած է եւ տեղեկութիւններ տուած յանձնախումբին գործունէութեան մասին: Քաղաքապետական Ատեանի դատաւոր՝ Մարալ Ինճէճիքեան ներկայացուցած է օրուան բանախօսը՝ Յարութ Սասունեան եւ անոր գործունէութիւնը Միացեալ - Հայկական Ֆոնտի որպէս վարիչ տնօրէն: Սասունեան խօսած է Հայաստանի եղած օժանդակութեան մասին Ձմեռ Տրադրի շրջագօտիին մէջ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 27-ին, Նախաձեռնութեամբ Համազգայինի երաժշտական յանձնախումբին, տեղի ունեցած է Հայ մանուկներու եւ պատանիներու նուագահանդէսը: Յանձնախումբին կողմէ խօսք առած է Արփի Փափազեան, ապա բեմ հրաւիրած պարմանուհի Նայիրի Մաճառեանը որուն դաշնակի վրայ նուագած «Մեր Հայրենիք»ով սկսած է նուագահանդէսը, մասնակցութեամբ 25 մանուկներու եւ պատանիներու:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Յ. Մանուկեան գրադարանին մէջ, Մարտ 25, 26, 27-ին տեղի ունեցած է հայկական գիրքերու տարեկան շաբաթավերջ, կազմակերպութեամբ Համազգայինի գրատարածի յանձնախումբին:

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Սպիտակ բարձր պատ մը, լայն վեհապանծ դուռ մը, որուն մէկ փոքր թեւը բաց ձգուած. ներսը մզկիթը, սպիտակափայլ մզկիթը Էյուպի:

Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտ՝ որուն առաջին փափաքը եղած է Կ. Պոլսոյ տալ բոլորովին իսլամական երեւոյթ մը, ճոխացուցած է գեղեցիկ մայրաքաղաքը բիւրաւոր մզկիթներով:

Ոսկեղջիւրի ափերուն ան կառուցանել տուած է արաբական ճարտարապետութեան մէկ գեղեցիկ նմոյշը եղող Էյիւպի մզկիթը ի յիշատակ Մարգարէին սիրելի դրօշակակիր Էյիւպին, որ սպաննուած է 668 թուականին Արաբներուն կողմէ Կ. Պոլիսը պաշարուած միջոցին, եւ ատով՝ նահատակ նկատուած:

Այդ փառաւոր աղօթատեղիին մէջ իբրեւ նուիրական նշխար կը պահուի Մարգարէին թուրը եւ ամէն նոր գահ բարձրացող Սուլթան, իր գահակալութեան առաջին Ուրբաթը մեծ հանդիսաւորութիւնով հոն կ'երթայ եւ, երկար արարողութիւններէ ետք, կրօնապետը անոր մէջքը կը կապէ այդ նուիրական թուրը, որով, ըստ աւանդութեան, ան կ'ըլլայ անյաղթելի:

Այդ արարողութիւնը հաւասար է եւրոպական վեհապետներու թագադրութեան հանդէսներուն: Թրակապութեան հանդէս կ'ըսուի ան:

Ճերմակ մարմարով սալարկուած բակին մէջ կը գտնուի դամբարանը դրօշակակիր Էյիւպի, զոր ընդհանրապէս Էյիւպ Սուլթան կը կոչէ ժողովուրդը: Շքեղ է այդ դամբարանը, թիւրպէն: Արեւելեան ճոխութիւն եւ խորհրդաւորութիւն կը տիրէ հոն: Լահոռի թանկագին շալերով ծածկուած շիրիմին մէջ կը հանգչի Մարգարէին սիրելին:

Միակ լայն պատուհանը զարդարուած է նրբակերտ պղինձէ տեսակ մը վանդակով, որուն մէկ մասը քիչ մը բարակցած է կարծես եւ արտասովոր փայլ մը ստացած՝ շփումէն անթուելի ուխտաւորներու ձեռքերուն, ըստ թրքական սովորութեան: Արդեօք կատարա՞ծ է դրօշակակիրը այդ ամէն խնդրանքները. ոչ ոք է գիտցած այդ:

Աղաւնիներ սպիտակ, արծաթագոյն, գորշ, կը հրճին ազատօրէն բակին մէջ: Հսկայ ծառեր շուք կուտան եւ ընդհանուր սպիտակութեան վրայ կը սփռեն հաճելի հովանի մը: Քիչ մը անդին նահապետի նմանող ծերունի մը, ճերմակ մօրուքը կուրծքին փռած, աղօթատեղիին մուտքին մօտ, երկար սեղանի մը վրայ ցուցադրած է արեւելեան առարկաներ:

Կարծես ասիացի հեթայիրի մը զարդասեղանը ըլլար ան:

Սրուակներ բիւրեղ, ոսկեզօծ, նեղ ու երկայն, մէջը բոյրեր. վարդ, յասմիկ, օճառներ՝ սիրուն ձեւերով, մուշկ բուրող, լոգանքի համար անուշահոտ աւազի գնդիկներ, որոնք մորթէն ներս իրենց բոյրը թափանցելու յատկութիւնը ունին: Ննջասենեակները, սրահները խնկաւէտելու յատուկ կնդրուկ եւ ապըլ - պէնտ. յետոյ գեղեցկութեան հուանտեր, որոնցմէ գրպանը պահողը անդիմադրելի կը դառնայ:

Վերջապէս ամբողջ գլխող հմայքը հարէմին:

Սեղանին միւս ծայրը, վրայէ վրայ դիզուած կարմիր կաշիէ շատ պզտիկ պարկիկներ. կարծես ուղեւոր չերեփակիներու ճամբորդութեան ծրարիկները, մտացածին երկրի մը Լիլլիփութեան մէկ կայարանը փոխադրուելու համար հոն դրուած: Հալէպի համբաւաւոր ծալիլներն են անոնք, որ հմայքը ունին կնոջական նայուածքներուն սիրադրդիռ եղեմական հեշտանքներ պարգեւող փայլ մը տալու:

Ներսէն սաղմոսերգութեան նմանող աղօթքի մրմունջներ կուգան: Ես կը մնամ անշարժ՝ ինքզինքս յանձնած երազի մեծ լոգանքի մը:

Բարեկամս թեւէս կը բռնէ եւ զիս կ'առաջնորդէ աղօթատեղիէն ներս: (Պօղոսեան էր Էյիւպի բնակիչ եւ կառավարական պաշտօնեայ՝ թոյլտուութիւն ունէր մեզ այցելել տալու մզկիթը):

Հոյակապ է ան, վեհապանծ: Ինչ որ ալ ըլլան կրօնքներու տարբերութիւնները, աղօթատեղի մը, մանաւանդ այդպէս շքեղաշուք իր ամայութեան մէջ ուր կը ծածանի մուխը՝ սպառած խունկերուն, սպիտակ մարմարներուն ներդաշնակութիւնը զմայլելի, կամարէն առկախ մըթագոյն կանթեղները, Արեւելքի իշխանական վրանի մը վերյիշումը տուող, եւ օթոցները մետաքս, իբրեւ թէ աստուածային ոտքերէ կոխոտուելու համար, մթնոլորտը անցած աղօթքներուն, խընդրանքներուն՝ բարձրացած դէպի Արարիչը, դէպի Գերագոյն Զօրութիւնը՝ տիեզերքին տիրապետող, հնար չէ որ մարդ մնայ անզգած այդ ամէնուն առջեւ եւ հոգին չհամակուի խորհուրդով:

Միւս անկիւնէն պատանի մը ցած ձայնով արաբերէն աղօթք մը կը կարդայ, ծալապատիկ, գետինը նստած՝ պզտիկ գրակալի մը առջեւ, դաշն ու մեղմօրօր աղօթք մը՝ որ զմայլելիօրէն կ'ամբողջացնէ աղօթատեղիին վսեմութիւնը:

Յանկարծ աչքիս առջեւ սեւ վարագոյր մը...: Հոս՝ աղօթք, անդին՝ ոճիր:

Հմայքը փարատած է յաւալիօրէն. դուրս ելլել կը շտապեմ, հոգիս խռոված:

Պօղոսեան, մզկիթին ետեւի պուրակներով զարդարուած բլրակին վրայ, մեզի ճաշ մը պատրաստած էր բոլորովին գեղջկական:

Ճաշէն յետոյ խնդրեցինք մեր հաճոյակատար բարեկամէն որ մեզ առաջնորդէ դէպի տունը Պոլսոյ մէջ մեծ համբաւ վայելող հոր նայողին, բույու պագան հօճային: Այդ հօճան մասնաւորապէս տուրքը ունէր վերագտնելու կորսուած բաները, գողօնները, հարստութիւնները, նոյնիսկ ամուսինի կամ սիրահարի մը սէրը:

(Շար. 77)

(Շար. Ա. էջէն)

իր տպառնալիքը եւ ռմբակոծեց սերպ դիրքերը։ Հազարաւոր բնակիչներ խուճապահար կը փախին։ Վերջին երկու-երեք օրերը սերպ ուժերու յառաջընթացը մտահոգած էր արեւմտեան պետութիւնները, Գլինթըն պահանջած էր որ Սերպերը դադրեցնեն իրենց յարձակումները եւ իրենց զօրքերը քաշեն։ Պուտրոս Պուտրոս Ղալի յայտարարած էր որ պիտի չվարանի օդուժ գործածելէ։ Կորածէ (արեւելեան Պոսնիա) մահմետական բերդ մըն է եւ ՄԱԿ-ի կողմէ պաշտպանուած վեց շրջագօտիներէն մէկը, Սարայեւոյի հարաւ-արեւելքը (50 քիլոմեթր)։ Սերպ յարձակումը սկսած էր 1992 Ապրիլ 12-ին, ապա դադրած եւ վերսկսած Մարտ 29-ին։ Ռուսերը Ապահովութեան Խորհուրդի նիստ կը պահանջեն, այն առարկութեամբ որ իրենց կարծիքը չէ առնուած ռմբակոծութիւններու դիմելէ առաջ։ Ելցին նեղը մնացած է։ Հարկ է հաճելի ըլլալ թէ Արեւմուտքի եւ թէ Սերպերուն։

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԵՒ ՊՈԼՍՈՅ մէջ, բուռն ցոյցեր տեղի ունեցած են ի պաշտպանութիւն Պոսնիոյ մահմետականներուն։ Անգարայի մէջ, ցուցարարները քարկոծած են ամերիկեան, ռուսական դեսպանատուները եւ ՄԱԿ-ի կեդրոնատեղին։ Պոլսոյ մէջ ալ վար առած են ամերիկեան հիւպատոսարանին դրօշակը եւ զայն փոխարինած թրքական դրօշով։ Ցուցարարները մոլլաներէ եւ ծայրայեղ աջ տարրերէ բաղկացած են։

ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ վերադարձէն ետք ազատարձակուեցան այն չորս այլախոհները զորս Չինացիք ձերբակալած էին Ֆրանսայի վարչապետին ժամանման օրն իսկ, ինչ որ Լը Մոնտ «Ապտակը» կը խորագրէր, մինչ Պէրնար Քուշնէր կը յայտարարէր. - «Ուր որ Պալատիւրը կայ, այլախոհութիւնը կը մեռնի» ֆրանսերէն բառախաղով մը՝ «Là où Balladur passe, la dissidence trépasse»։ Առեւտրական գետնի վրայ, այցելութիւնը դրական կը նկատուի։ Հաւանական է որ Ֆրանսա հիւլէական նոր կեդրոն մը կառուցանէ եւ Փեքին -- Շանկայ Թէ -- Ժէ -- Վէ մը։

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ սպաննուած է, Ապրիլ 9-ին, գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկը իսլամապաշտ շարժումին դէմ տարուած պայքարին։ Զօրավար Ռաուֆ Խայրաթ Պետութեան Ապահովութեան թիւ «2»ն էր եւ երբեք չէր ուզած հետեւորդ կամ վարորդ ունենալ։ Ներքին նախարարութեան բարձրագոյն աստիճանն ունեցողն էր։

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մայրաքաղաքին մէջ անխնայ ջարդերը շարունակուած են եւ մեռեալներու թիւը հազարներով կը հաշուուի։ Արեւմտեան պետութիւնները օդանաւեր ղրկած են իրենց քաղաքացիները ետ բերելու համար։ Առաջին առթիւ 525 Ֆրանսացիներ վերադարձան։ Հութուններու եւ Թութսիներու մրցակցութիւնը աւեր կը գործէ երկրին մէջ (առաջինները մեծամասնութիւն կը կազմեն)։ Կարմիր Խաչին համաձայն արդէն աւելի քան 10 հազար մեռեալ կայ եւ դիակները փողոցները դիզուած են եւ սարսափի տեսարանները չեն դադրիր։ Հութուները զանգուածային հալածանքի ձեռնարկած են Թութսիներու դէմ, որոնք տունէ տուն կը ջարդուին, «չնորհիւ» դրացիներու մատնութեան։ Ռուանտա և Պուրունտի 1922-էն մինչեւ իրենց անկախութիւնը (1962) պելժիական հոգատարութեան տակ էին։

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՏԸ ԿՐՈՍՈՒՎՐԻ անձնասպանութիւնը չի բացատրուիր միայն անձին յուսալքուած եւ ծերութենէն տագնապած հոգեվիճակով։ Թերթերը սխնակներ կը լեցնեն, անգամ մը եւս յիշելով թէ Միթերանի այս մտերիմը երեսի վրայ ձգուած էր այլեւս իր 30 տարուան բարեկամին (ըստ երեւոյթին «30 տարուան բարեկամութիւն»ները վտանգաւոր են...) կողմէ։ Ծանօթ է որ Ֆրանսուա տը Կրոսուվր շատ բան ըրած էր, մանաւանդ գաղտնի բաներ, Նախագահին համար, բայց նաեւ թելադրանքներ ու խրատներ տուած որմէ Միթերան դժգոհ մնացած է։ «Լիպերասիոն»ի մէջ, Ժերար Տիւփիւի «Շէքսփիրեան վրիպակ (լափսիւս)» կը խորագրէր իր խմբագրականը, ուր կը գտնէր որ ենթական դիտումնաւոր կերպով ընտրած էր իր արարքին համար որ, ըստ մտերիմի մը, «վերջին գնդակն էր զոր կրնար պարպել Նախագահական իր թշնամիին վրայ»։ Քոքիտիէնի մէջ ալ (Ապրիլ 11) Ժան Մոնթալտօ (հեղինակը Միթերանի ուղղուած ծանօթ գիրքին՝ «Հաճելու իրաւունք ուզող չունի մը կողմէ») յետ մահու նամակ մը կ'ուղղէ Ֆ. տը Կրոսուվրի ուր կը յիշէ թէ ողբացեալը ըսած էր իրեն Միթերանի մասին՝ «այլեւս միայն երկու մղձաւանջ ունի՝ մահը եւ դրամը»։

Վ. ԺԻՐԻՆՈՎՍԿԻ սահմանափակ վիզայով մը միայն կրցաւ Սթրազպուրկ ժամանել 18 ռուս երեսփոխաններու պատուիրակութեամ մը հետ։ Վիզան միայն Սթրազպուրկի համար տրուած է եւ Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական նստաշրջանի տեւողութեան։ Փարիզէն անցնելով, Ժիրինովսկի ողջունած է Փարիզը «որպէս Արաբներու մայրաքաղաքը 10 -- 20 տարիէն, ինչպէս Գերմանիան ալ Թուրքերու երկիրը»։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մամուլին վերաբերող կառավարական հրովարտակ մը իրարանցում ստեղծած է։ Այդ հրովարտակը թոյլ կուտայ որ իշխանութիւնները լրագրողներու կանխարգել ձերբակալութիւններ կատարեն։ Ցաւեցում կը կրեն նաեւ օրաթերթերու վերաբերող տուգանքները։ Հրովարտակը դեռ չէր վաւերացուած Ապրիլ 8-ին։

ՊՈՆԻ մէջ, հազարաւոր քիւրտ կիներ յոյց ըրած են բողոքելու համար Գերմանիայէն Քիւրտերու արտաքսումին դէմ։ Միջադէպ չէ պատահած։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ բանակի յատուկ զօրաբաժին մը գրաւած է Սեւ ծովու քանի մը ռուսական նաւեր (Օդեսայի նաւահանգիստը) եւ ձերբակալած երեք ռուս սպայ։ Ծանրագոյն միջադէպը կը նկատուի երկու երկիրներուն միջեւ։

ՓՈԽԱՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԻ

Տէր եւ Տիկին Վ. Խաչուկեան կը նուիրեն 500 Ֆր. ի նպաստ «Յառաջ»ի բարգաւաճման ի յիշատակ իրենց հօր նահատակուած 1920-ին Կէյվէ - Ազհիսար։

ARMOIRIES POUR *E R E V A N*

COMMUNIQUE DE PRESSE

La municipalité de EREVAN en Arménie, lance un concours pour la création des armoiries de la Ville.

Le «rendu» est prévu pour le 1er Juin 1994.

Les personnes intéressées peuvent se mettre en relation avec U.A.F.A.C./G I A, Téléphone : 46. 03. 52. 63.

(*) «ՅԱՌԱՋ». -- Այս մասին մանրամասնութիւններ տրուած էին «Յառաջ»ի Մարտ 3-ի թիւով (Ա. էջ)։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(9 Avril)

UN RESSUCITÉ

Թան - Լիպր յաւելուածական բաժնին մէջ, թերթը երկու սիւնակ նուիրած էր վերապրողի մը՝ Պ. Ղազարեան որ հնավաճառի խանութ մը ունի Փլաս Սէն -- Ժորժ, որու նուիրուած է «Լը Մոնտ»ի այդ էջը։

Լրագրողը՝ Ֆիլիփ Տաժէն զրոյց մը ունի հետը, որու ընթացքին կը խօսուի ոչ միայն Պ. Ղազարեանի արհեստին մասին այլեւ առիթ է որ ենթական յիշէ իր անցեալը՝ Հայերու ջարդերը 1915-ին Թուրքերու կողմէ ու չէշտէ «ինչ որ տեսայ, երբեք չեմ մոռնար»։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը Օ-ի դէմ մէկ կէտով պարտուած է Շաւըրվիլէն։ Դասաւորման գլուխ է միշտ Ռէնն 47 կէտով։ Վալանս 20-րդ է, 29 կէտով։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վէնիւս Էրսիւմէր, իր ամուսնոյն ողբացեալ փրոֆ. Արամ Էրսիւմէրի յիշատակին 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

CROIX ROUGE ARMENIENNE

ASCENSION

4 JOURS EN NORMANDIE
dans le Centre de Vacances
de la CROIX ROUGE ARMENIENNE
12, 13, 14 et 15 MAI

Départ de l'autocar —*Jeudi matin*—

Stade d'Arnouville	à 7 h 15
Alfortville, Place Carnot	à 8 h
Issy-les-Mlx., Eglise arm.	à 8 h 30
Paris Gare St.-Lazare 25, rue de Rome	à 9 h

Participation aux frais :
Voyage, séjour de 4 jours en pension complète,
Excursions à Deauville et au Mont St.-Michel ...... 690 F.

Pour retenir vos places :
39. 85. 36. 53
47. 37. 07. 22 (après 19 h.)

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Concert exceptionnel

RECITAL DE CHANTS

Gayané HOVHANNISIAN

CANTATRICE A L'OPERA D'EREVAN

Accompagnée au piano par
ANAHID SERIKIAN

Dimanche 17 Avril à 15h30
à la M.A.J.C. de Marseille
12-14, rue St.-Bazile, Marseille 1er

Prix d'entrée : 80 F.

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ երիտասարդ զոյգ մը ստիպողաբար կը փնտռէ փարիզեան շրջանի մէջ երկու կամ երեք սենեակով վարձու յարկաբաժին մը, մատչելի պայմաններով։
Հեռաձայնել. - 48 -- 04 -- 00 -- 62։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

L'ART ARMENIEN :
Passé et Présent

Thème de deux conférences organisées par la MCA de Villeurbanne

— **15 AVRIL** — ARCHITECTURE : UN ART AU PASSE. ETAT DU PATRIMOINE ARMENIEN.
conférence-diaporama avec le Dr. THIERRY.
Au Palais du Travail (salle de conférences) Place Lazare Goujon à Villeurbanne, à 21h. PAF: 20 F.

— **22 AVRIL** — PEINTURE : UN ART AU PRESENT. TRESORS DE LA GALERIE NATIONALE D'ART D'ARMENIE.
En compagnie de Chahen KATCHATRIAN, Directeur de la Galerie Nationale d'Art de Erevan — diaporama — vente du livre sur les peintres arméniens des XIXe et XXe siècles.
A la MCA, 126, av. Roger Salengro à Villeurbanne - Tél. : 78.93.57.43 à 21h. Entrée libre.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բըժշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ։ Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ցաւակ Արթինեանի մահուան առթիւ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ՝ իր այրիին Տիկին Բարուհի Արթինեանի, Տէր եւ Տիկին Ժազ Սարաճեանի եւ իրենց աղջնակին, Տէր եւ Տիկին Հայկ Արթինեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Արթինեանի եւ նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION PROVENCE — ALPES — COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.

- 1ère période ► du 7.07 au 31.07
- 2ème période ► du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87► 30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80►30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

Sous la présidence de **M. VAHAN DER - GHEVONTIAN**
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par MARTEN YORGANTZ
en l'honneur de
M. ALAIN TERZIAN
PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS

SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au «HOLIDAY INN»
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE
Réservations au **43. 81. 01. 72.**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 13
MERCREDI
13 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.304 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.304

ՌՈՒՄԲԵՐ ԱԶԱՏԱՄՈՒՏԻ ԵՒ ՄՈՎՍԷՍԻ ՎՐԱՅ

1 ՄԵՌԵԱԼ, 3 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ապրիլ 11-ին, Ատրպէյճանցիք ռմբակոծած են Իջեւանի շրջանի Ազատամուտ գիւղը եւ Տաւուշի՝ Մովսէս գիւղը: Այս վերջինը ծանր վնասներ կրած է եւ մէկ մեռեալ ու երեք վիրաւոր կայ:

***

Թիֆլիս -- Երեւան կառախումբին մէջ ռումբ մը պայթած էր Ապրիլ 9-ի գիշերը, Մարնէուլի -- այլեւս շատ ծանօթ - -շըրջանը, Սադախլու կայարանը: Պայթումին հետեւանքով երեք մեռեալ կար եւ 15 վիրաւոր: Հրոյ ճարակ եղած էին հինգ վակոն: 1993-էն ի վեր կառախումբի 20 եւ կազամուղի 12 պայթում եղած է:

Հայաստանի կառավարութիւնը այս առընչութեամբ յայտարարութիւն մը հրապարակած է ուր կը շեշտէ որ Հայաստանի ուղղուած այս ահաբեկչական արարքները բացայայտ նպատակներ ունին եւ ծանօթ են կազմակերպողներն ու իրագործողները: Կառավարութիւնը կը յայտարարէ նաեւ որ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք կ՚առնէ իր քաղաքացիներուն ապահովութիւնը եւ Հանրապետութեան շահերը պաշտպանելու համար: Միաժամանակ յոյս կը յայտնէ որ Վրաստանի իշխանութիւնները գործնական միջոցներու կը ձեռնարկեն ապահովելու համար Հայաստան մտնող հաղորդակցութեան միջոցները:

***

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը յայտարարութեամբ մը, Ապրիլ 11-ին, խստօրէն կը դատապարտէ Ստեփանակերտի ռմբակոծութիւնը, դիտել տալով որ պատերազմական նպատակակէտ մը չէ խաղաղ բնակչութեամբ քաղաք մը ուր կը գտնուին կիներ եւ երախաներ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 8 / 11)

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ապրիլ 11-ին Փրակա սկսած Մինսկի խումբի խորհրդակցութիւններուն մասնակցելու նպատակով Ջենեւէն մայրաքաղաքը մեկնած է ԼՂՀ Արտաքին նախարար Արկադի Ղուկասեան:

***

ՕԴԱՆԱՒԻ ԱՐԿԱԾԻՆ ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Իրանեան օդանաւին արկածին պարագաները հետաքննող յատուկ յանձնախումբի նախագահ Բ. Կորինով փոխ -- նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի կողմէ Ապրիլ 8-ին ընդունման ընթացքին բսած է թէ յանձնաժողովին աշխատանքները դեռ փաստեր հաւաքելու փուլին մէջ են եւ Հայաստանէն, ԼՂՀ-էն եաք, հետաքննութիւնը կը շարունակեն Մոսկուայի, Թիֆլիսի եւ Բաքուի մէջ:

***

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ՕԴԱՅԻՆ ԿԱՊ

Հայաստանի կառավարութիւնը լիազօրած է Երեւանի «Զուարթնոց» օդակայանի իր ներկայացուցիչ՝ Շահէն Պետրոսեանը, որպէսզի կառավարութեան անունով բանակցութիւններ վարէ եւ պայմանագիր ստորագրէ օդանաւերու յատուկ հեռաձայնի կապերու միջազգային ընկերութեան հետ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝

ՎԱՀԱԳՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ ԺԱՄԱՆԵՑ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ»). --

Երկուշաբթի, Ապրիլ 11-ին, Մարսէյլի քաղաքապետարանի հրաւէրով Մարսէյլ ժամանեց Երեւանի քաղաքապետը՝ Վահագն Խաչատրեան մասնակցելու համար «Hydrotop»ի քոլոքին 56 այլ մայրաքաղաքներու կողքին:

Վ. Խաչատրեան Մարսէյլ կը մնայ մինչեւ Ապրիլ 18 եւ հանդիպումներ ալ կ՚ունենայ հայ գաղութին հետ: Մանրամասնութիւնները՝ յետագային առանձին թըղթակցութեամբ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՇԱՀԻ 2 ՈՍԿԻ, 2 ԱՐԾԱԹ ՄԵՏԱԼ

Անցեալ շաբաթավերջին Հռոմի մէջ տեղի ունեցած ըմբշամարտի ազատ ոճի Եւրոպայի ախոյենութեան Հայաստան շատ յաջող արդիւնք ձեռք ձգած է, ապահովելով երկու ոսկի եւ երկու արծաթ մետալ:

Արդարեւ, 48 քկ. դասակարգին մէջ, Մկրտչեան աւարտականին յաղթած է Գերման Հէօկապէլի՝ 11 -- 0 արդիւնքով, երկու վայրկեան եւ 49 երկվայրկեանէն. 57 քկ. դասակարգին մէջ ալ Սահակեան յաղթած է Ռուս Ումախանովին 4 -- 2 արդիւնքով եւ նուաճած են Եւրոպայի ախոյեանի տիտղոսը:

Իսկ 62 քկ.ին, Պաղտասեան աւարտական խաղին պարտուած է Թուրք Տէմիրէյէնէն (3 -- 9), 68 քկ.ին ալ Գէորգեան՝ Ռուս Պոկիեւէն (3 -- 6) եւ շահած են արծաթ մետալներ:

Յունահռոմէական ոճի ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյենութիւնը տեղի կ՚ունենայ Մայիսին Յունաստան, իսկ ազատ ոճի Համաշխարհային ախոյենութիւնը՝ Սեպտեմբերին, Անգարա:

Շ. Ռ.

***

ՄԻԱՑԵԱԼ -- ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 7-ին վարչապետ Հրանտ Բագրատեան ընդունած է Միացեալ -- Նահանգներու Հայկական Համագումարի Ուաշինկթընի եւ Երեւանի ներկայացուցիչներ՝ Ռոս Վարդեանն ու Կասիա Արզարեանը, ընդհանուր դանձապահ՝ Էթիլ Յովնանեանը: Քննարկուած են կազմակերպութեան Հայաստան ծաւալած գործունէութիւնը եւ Հանրապետութեան կառավարութեան հետ համագործակցութեան առընչուող հարցեր:

***

Հայկական Համագումարը կը հովանաւորէ եւ կը գործադրէ «Հայաստանի ծառատունկ» ծրագիրը: Այս տարուան աշխատանքները կազմակերպելու համար Հայաստան գացած են պատասխանատու--

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՐ -- ՖՐԱՆՍԻ նոր նախագահը՝ Քրիսթիան Պլան զգալի յաջողութիւն մը արձանագրեց ի հեճուկս սենտիքաներուն: Արդարեւ մինչ սենտիքաները բոլորովին դէմ էին տնօրէնութեան նոր ծրագրին փրկելու համար ընկերութիւնը, Պլան որոշեց հանրաքուէի դիմել Էր -- Ֆրանսի ամբողջ անձնակազմին մասնակցութեամբ: Քուէարկութեան մասնակցող 83%ին, 81%-ը դրական պատասխան տուաւ, ինչ որ բաւական լուրջ հարուած մըն է սենտիքաներուն համար: Այս ծրագիրը ընդունուելու պարագային էր միայն որ, կառավարութիւնը 25 միլիառ Ֆր. պիտի տրամադրէր մասամբ փրկելու համար ընկերութիւնը որու բացը 3.26 միլիառ էր 1992-ին, 7,5՝ 1993-ին եւ պարտքն ալ 37 միլիառ: Էր -- Ֆրանսի աշխատաւորներու թիւն է 42.645, ունի 166 օդանաւ եւ 14 միլիոն ճամբորդ տարուան մէջ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով զանգուածային ցոյցեր տեղի ունեցած են, Սերպերու Կորածէի մէջ գործած յարձակումներուն դէմ բողոքելու համար: Շուտով սակայն զօրակցութեան ցոյցերը բնոյթ փոխած են ու վերածուած կրօնամոլութեան, յետադիմութեան բուռն արտայայտութիւններու բեմերուն: Բացուած են արաբագիր, կրօնական լոզունգներով կանանչ պաստառներ, մահիկներով կանանչ դրօշներ ու բազմութիւններ միաբերան գոչած են «Լաիք պետութիւնը պիտի կործանի», «Մահմետական Թուրքիա» եւայլն:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ երեսփոխանական ընտրութիւններու Բ. շրջանը կը հաստատէ համայնավարներու յառաջխաղացումը: Անոնք կը յաղթեն երկրին արեւելեան, ճարտարարուեստական շրջանը, արեւմտեան կողմն ալ՝ ազգայնականներն ու բարենորոգիչներն են որ արդիւնքներու գլուխը կը հասնին: Ամերիկացի քաղաքականագէտ մը կը մեկնաբանէ սա պէս. -- «Արեւմուտքը փոփոխութեան յոյսով քուէարկեց, Արեւելքը՝ անցեալի կարօտով»:

ՊԱՊԸ ցնոր տնօրինութիւն յետաձգեց Լիբանան կատարելիք այցելութիւնը Մայիսի վերջ: Վերջին հակաքրիստոնեայ ոճրագործները պատճառ եղած են այս որոշումին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ազգայնամոլ երեսփոխանը՝ Վ. Ժիրինովսկի ցոյցերու ենթարկուած է, Ապրիլ 11-ին, երբ Սթրազպուրկ կը ժամանէր: Հրէական ուսանողական կազմակերպութիւնը եւ այլ խմբակներ բողոքած են իր ժամանման դէմ եւ պահանջած իր արտաքսումը: Ի վերջոյ, ինք ալ հակազդած է թքնելով ցուցարարի մը վրայ եւ սպառնալով բոլորին իր «հիւլէական ատրճանակով», պարտէզին կակաչները պոկած է, գետնին հող ժողված եւ նետած լրագրողներուն եւ ցուցարարներուն գլխուն: Նախապէս ալ Եւրոպայի Խորհուրդի նիստին նախատած էր ազատական խմբակին անդամները որոնք խնդրած էին որ չգայ. -- «Դեմոկրատ չէք, ՍԻԱ-ի գործակալներ էք: Թուրքիա քրտական գիւղերը կը ռմբակոծէ, Մեծն -- Բրիտանիա հիւսիսային Իրլանտան արեամբ կ՚ողողէ, ՄԱԿ-ի օդաչուները Սերպիան կը ռմբակոծեն»:

ՍԵՐՊԵՐԸ ոչ մէկ կարեւորութիւն կուտան Ատլանտեան ուժերու ռմբակոծութիւններուն եւ կը շարունակեն անխնայ հրադադարեր արձակել Կորածէի կեդրոնն իսկ: Ատլանտեան Ուխտի ընդհ. քարտուղարը նոր ռմբակոծութիւններու սպառնալիք ըրաւ, մինչ Պոսնիոյ Սերպերը կը կրկնէին. -- «Կորածէն չենք լքեր»: Միւս կողմէ, Սերպերը 11 Ֆրանսացի ձերբակալած են այն մեղադրանքով որ մարդասիրական բեռնակառքերով զէնք կը փոխադրէին, ինչ որ հերքուեցաւ: ՕԹԱՆ-ի ռումբերէն Սերպերու երեք հրասայլեր փճացած էին:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մայրաքաղաքին (Քիկալի) մէջ ողբերգութիւնը կը շարունակուի: Ջարդ, սպանդ, թալան եւ ահաւոր սարսափ բնակչութեան մօտ: 16 Պելժեր ալ (10-ը՝ ՄԱԿ-ի ուժեր) սպաննուած են վայրագութեանց սկիզբէն ի վեր:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺԱՂՈՎ

ՕՐԻՆԱԳԻԾԻ ԱՌԱՋԱՐԿ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Համայնավար եւ անոր կապուած երեսփոխանական խմբակը, պէտք է ընդունիլ, անսպառ յարատեւութեամբ, կը շարունակէ ջանք թափել Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման կապակցութեամբ: Ժամանակին կի Տիքոլոնէ ամէն Ապրիլ 24-ի մերձաւոր Չորեքշաբթին (բերանացի հարցումներու նիստի օրն է) չէր վարաներ հարցապնդելու Արտաքին նախարարը: Այս տարի ալ օրէնքի հետեւեալ առաջարկն է զոր կը ներկայացնէ համայնավար խումբը. --

PROPOSITION DE LOI
Article unique
La République française reconnaissant le génocide dont le peuple arménien fut victime en 1915-1922 sur décision du Gouvernement Ottoman, le Gouvernement est chargé d'en assurer chaque année la commémoration sur le sol national et d'œuvrer à la reconnaissance par la Communauté internationale de ce crime contre l'Humanité.

Հաւանականութիւն չկայ անշուշտ, որ որեւէ դրական հետեւանք ունենայ, բայց եւ այնպէս գնահատելի է տարուած աշխատանքը: Խրտչեցնող բան մը կայ սակայն որ կը վերաբերի օրէնքի առաջարկին վերոյիշեալ բնագրին կցուած «դրդապատճառներու ներկայացման» մէջ: Յայտնելէ ետք թէ վախճանին մօտեցող օսմանեան կայսրութեան մէջ, հայ ժողովուրդը 1915-1922 զոհն եղաւ ժամանակակից շըրջանի առաջին ցեղասպանութեան, կը շարունակէ յայտնելով որ «1915-ին թուրք կառավարութիւնը կ'որոշէ եւ կը կազմակերպէ Թրքահայաստանի մէջ և Օսմանեան կայսրութեան ամբողջ տարածքին վրայ տեղահանութիւնը հայ ժողովուրդին որու ազգային գիտակցութիւնը կը շշտուի թրքական ազգայնացած ծաւալապաշտութեան յառաջխաղացման դիմաց» ու կ'աւելցնէ --- «Ըստ հայկական աղբիւրներու 1.500.000 Հայեր մեռած կամ անհետացած են տեղահանութեան ընթացքին կամ վայրերու վրայ: Միայն 800.000 վերապրած կ'ըլլան (auraient survécu)» եւլն. եւլն.: Վիրաւորական բան մը չի յիշեցնե՞ր այս անտեղի «ըստ հայկական աղբիւրներու» տարազը, ինչպէս նաեւ 800.000 ենթադրեալ վերապրողները...

***

Համայնավար խումբը կը ներկայացնէ նաեւ օրէնքի այլ առաջարկ մը որ կը վերաբերի հայերէնի եւ հայ մշակոյթի դասաւանդման:

Ո՞ՒՐ Կ'ԵՐԹԱՆ ԴԵՂԵՐԸ

Մեզմէ շատեր այս հարցումը ուղղած են, ամէն անգամ որ Հայաստանի կամ Ղարաբաղի օժանդակութեան փնտռ հարցը կ'արծարծուի առողջապահական մարզին ու գլխաւորաբար դեղօրայքին։ Նոյն հարցականը բանաձեւելու կը մղէ նաեւ որեւէ դիմում, կամ կոչ որ կը կատարուի դեղօրայք ղրկելու նպատակով։ Ո՞ւր գացին, ի՞նչ եղան հայկական ու միջազգային բազմաթիւ կազմակերպութիւններու կողմէ ղրկուած մեծաքանակ դեղերը. ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ դեղօրայքի պահանջք կը ներկայացուի նորէն, երբ երկրաշարժէն ի վեր քանիցս ըսուեցաւ թէ քանի մը տարուան բաւելու չափ դեղ ղրկուած է Հայաստան։

Այս մասին բացատրութիւններ բերող ու որոշ մտահոգութիւններ չեշտող զրոյց մը ունեցած է Մարտ 25-ի «Լրագիր» օրաթերթին մէջ Սիլվա Գաբրիէլեան, ԼՂՀ-ի Առողջապահութեան նախարար Վեաչեսլաւ Աղաբալեանի հետ։ Զրոյցը կը սկսի ընդհանուր հետաքրքրութիւններուն արծարծուած հարցումով մը. ղրկուած բժշկական սարքերն ու դեղօրայքը որքա՞նով բաւարար կ'ըլլան ԼՂՀ-ի կարիքներուն։ Նախարարը կը բացատրէ թէ կատարուած դեղերու օժանդակութիւնը որ մեծ կը թուի, իրականութեան մէջ բաւարար չէ պատերազմող երկրին համար։ «Թերեւս այդպէս չլինէր եթէ Ղարաբաղին յատկացուած խմբաքանակները տեղ հասնէին ամբողջութեամբ»։ Ինք աչնան Երեւանի մէջ, առաքող կազմակերպութիւններուն ղեկավարներէն խնդրած է փաստաթուղթ ներկայացնել ղրկուած դեղերուն քանակութեան մասին։ Սակայն ոչ նախարարութիւնը, ոչ Գերագոյն Խորհուրդը, ոչ ալ Նախարարներու Խորհուրդը նման փաստաթուղթ ստացած է։

Վ. Աղաբալեան կ'ըսէ թէ սկիզբի շրջանին բժշկական գործիքներու եւ դեղերու ստացումն ու բաշխումը կը կատարուէր առանց սկզբունքի, եթէ նոյնիսկ ատիկա պատճառ կ'ըլլար որ ուժեղ ազդեցութեամբ, նաեւ քիմիական բուժման դեղեր Առողջապահական նախարարութեան հրահանգութենէն դուրս կը մնային։ Անկանոն բաշխումն ալ վատնումի պատճառ կ'ըլլար, եւայլն։ 1992-ին ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէն կ'որոշէ որ ստացուած մարդասիրական ամբողջ օգնութիւնը արձանագրուի կառավարական կեդրոնական յանձնաժողովին կողմէ։ Բաշխումի կարգն ալ ան պիտի որոշէ։ Ընդհանուր ձեւով կը գործադրուի այդ որոշումը. սակայն, ինչպէս կ'ըսէ Նախարարը, «որոշ բարերարներ ինչ - ինչ նըկատառումներով օգնութիւնը բաժանում են նախկին ձեւով՝ սեփական հայեցողութեամբ»։ Այսպէս է որ վերջերս կը տեղեկանան թէ քիմիական բուժման դեղերու նախանիւթեր յայտնուած են շրջաններէն մէկուն մէջ, երբ անդին, Հանրապետութեան քաղցկեղի միակ բուժարանին մէջ բազմաթիւ հիւանդներ այդ դեղին անհրաժեշտ կարիքը ունին։ Նոյնիսկ պատահած է որ ՀՕՄ-ի ներկայացուցիչներէն մէկը կարգ մը բուժարաններու կարգին, սրտագրութեան արտասահմանեան ելեկտրոնիկ գործիք մը նուիրէ նաեւ ... վաշտի մը։ «Ի՞նչ անուն տալ այդ գործելակերպին՝ բարեգործութիւն գովազդի՞ համար» հարց կուտայ Նախարարը, ապա կ'աւելցնէ. – «խմբակային շահերն ու կուսակցական հակասութիւնները չպէտք է թափանցեն բարեգործութեան ոլորտ, մանաւանդ Արցախում»։

Ղրկուած դեղերուն մէջ կը պատահի նաեւ որ գործածութեան ժամանակամիջոցը լրացածներ գտնուին։ Անգամ մը նոյնիսկ տեսած են որ 113 տուփ դեղէն օգտագործելի 15 տուփ միայն կայ։

Դեղերը պահելու պայմաններն ալ միշտ յարմար ձեւով կազմակերպուած չեն։ Նախարարին համաձայն, Երեւանի ընդունող կազմակերպութիւններէն շատերը չունին այդ պայմանները ու կը պատահի որ ամրան, երեւանեան տաքին, դեղերը ամիսներով կը մնան բաց երկինքին տակ, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ որ փճանան կամ թունաւոր նիւթերու վերածուին։ Այս պարագան եւս կը սոխլէ որ Ղարաբաղի համար նախատեսուած դեղերը ժամանակին տեղ հասնին։

Օժանդակութեան հարցը – դեղ կամ այլ բան – շատերու հետաքրքրութիւնը արթնցնող նիւթ մըն է. չահարկումներու, թիրախը վրիպած առաքումներու մասին չըջող տարաձայնութիւնները միայն Երեւանը կամ Ստեփանակերտը չունին մեկնակէտ։ Դուրսն ալ բաւական հնարքներ ի գործ կը դրուին մարդոց գութը շարժելու եւ ձեռքերը գրպան իջեցնելու համար։ Եւ որովհետեւ տալը կը բաւէ յաճախ պարտականութիւնը կատարածի հանգարտութիւն ներշնչելու մեր ազգին բարեսիրտ բարերարներուն, ոչ ոք հաշիւ հարցնելու ձանձրոյթը յանձն կ'առնէ։

Մարդասիրական օգնութեան մասին ԼՂՀ-ի Առողջապահութեան նախարարին զրոյցը կարեւոր պակաս մը պիտի լրացնէր եթէ բանար այս փնտռ ծրարն ալ ու մանաւանդ կարեւոր ճիշդ, վստահելի հասցէներ տար գոնէ իր մարզին՝ առողջապահական օժանդակութեան համար։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ ԿԸ ՄԱՀԱՆԱՐ ԼԻՈՆԻ ՄԵԾ ԳՈՐԾԱՏԷՐԸ՝ ՆԱՓՈԼԷՈՆ ՊԻՒԼԼԻՒՔԵԱՆ

1984, Ապրիլ 14, շաբաթ օր մը, կէսօրէ վերջ, բազմութիւն Լիոնի կից Շամփանեը - Օ - Մոն տ'Օրի գերեզմանատան դրան առջեւ։ Հոն էին Ռոն - Ալփ շրջանի գըլխաւոր անձնաւորութիւնները, նախարար մը՝ Շարլ Էռնիւ, ծերակուտական՝ Ֆրանսիս Քոլոն, քաղաքապետ Լիոնի, Շրջանային Խորհուրդի Նախագահը՝ Շարլ Պէռոտիէ, ուրիշ շարք մը ընտրեալներ, գործատէրեր, մամուլի մարդիկ։ Եւ՝ Հայեր ալ։ Կը սպասէին Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի մեռելաթափօրին։

Հայ գործատէրը մահացած էր երկու օր առաջ Էտ. Էռիօ հիւանդանոցին մէջ, միզափամփուշտի գործողութենէ մը յետոյ։

«Նափօ»ն չկար այլեւս. «Նափօ», այսպէս կը կոչէին զինքը Ֆրանսացի իր բարեկամները։

Հայ համայնքը կը կորսնցնէր իր ամէնէն աչքառու դէմքը։Լիոնն ալ կը զրկուէր, իր բնակչութեան մէջ, եզակի անձնաւորութեան մը ներկայութենէն, ինչպէս որ կը գրէր տեղական թերթ մը,

Մալաթիացի Հայը կ'երթար միանալ իր կնոջը՝ Լէա Վէեայի, մահացած 1975-ին։

Աշխատանքի իր գործակիցներուն նախաձեռնութեամբ, շիրիմին վրայ քանդակուած է. -

Souviens-toi, avec émotion, de ton pays
Que vers lui se tendent tes désirs et ta vie
Garde pieusement l'étincelle qui jaillit
Quand on prononce le nom sacré
d'Arménie.

Իրմէ էին այս տողերը ... Հակառակ որ գիրք էր բռնած ֆրանսական շրջանակի մէջ, աւելի յաճախ յարաբերութեան մէջ էր տեղացիներուն հետ քան իր հայրենակիցներուն, մտած էր ալ Ազատ Որմնադիրներու շղթային մէջ, Նափոլէոն Պիւլլիւքեան մնացած էր անքակտելիօրէն փարած էր հայութեան։ Գրած է ու կրկնած՝ «Je suis fier d'être Arménien»։

***

Առասպելական կեանք մը վերջ էր գըտած։ Առասպելական՝ աւելի տեղացիներու քան Հայերու հայեացքով։ Անոնք, տեղացիները, չեն ունեցած, ընդհանրապէս, կեանքի խոշոր ելեւէջներ, չեն անցած փոթորկալից, մահաբեր հոսանքներու մէջէն, ինչպէս մեզմէ շատեր։

Այսուհանդերձ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի յաջող անցքը՝ վաչկատուն հովիւի դիրքէն մինչեւ Շամփանեը - Օ - Մոն տ'Օրի ապարանքը՝ «Մալմէզոն», կը մնայ անհունօրէն տպաւորիչ։ Անցողակի նշենք որ ինքը չէ որ «Մալմէզոն» մկրտած է այդ ապարանքը։

Կարելի է անշուշտ քանի մը հատորներ գրել իր մասին։ Հատ մը ստորագրած է ինքը՝ «De l'Ararat à Napoléon», հրատարակուած 1975-ին (Pensée Universelle)։

Շուրջ երկու հարիւր էջերու մէջ, կը յիշէ դրուագներ իր եւ իր ծնողաց կեանքէն, կը նկարագրէ աքսորի ճամբաները, կուտայ աչռելի օրինակներ թրքական վայրագութենէն։

Վստահ որ իր գիրքը պիտի կարդացուի Ֆրանսացի իր մօտիկ բարեկամներէն, կ'աւելցնէ նաեւ հակիրճ, աւանդական Հայոց պատմութիւն մը, ծանօթացնելու համար իր ազգը անոնց։

Ծանօթացնել Հայը օտարին եղած է միշտ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի նպատակներէն մէկը։ Յաճախ յաջողած է այդ ուղղութեամբ։ Յիշենք իր տպաւորիչ ելոյթը, 1977 Փետրուարին, ժաք Շանսէլի մէկ ռատիօսփիւռին՝ ուրկէ յետոյ «Յառաջ» գրած էր՝ ... «Մէկ ժամուան իր ելոյթը աւելի ծառայեց հայ ժողովուրդին քան շատ մը ճառեր եւ յօդուածներ»։

***

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան ծնած էր Մալաթիա, 1905 Օգոստոս 7-ին. գոնէ այդ է ընդունուած թուականը։ Ո՞վ կրնայ վըկայել «Մանկութիւն չունեցող տղաներ»ուն տարիքին մասին։ Նափոլէոն Պիւլլիւքեան անոնցմէ էր։

Հայրը, Գէորգ, կառավարական պաշտօնեայ էր եւ կարեւոր հողատէր Մալաթիոյ շուրջ. մայրը՝ Մարի, ծնեալ՝ Քեքեւեան։

1915-ին, հայրը եւ հօրեղբայրը, Մալաթիոյ մէջ իսկ, կը զոհուին, անտանելի տանջանքներէ յետոյ, ձիու պայտեր գամուած իրենց ոտքերուն։ Այդպէս գըրած է ու պատմած իր զաւակը։ Մայրը կը մնայ – կ'անհետանայ – աքսորի մէջ, մինչ Նափոլէոն 10 տարեկան, կը տարուի իբրեւ ծառայ ծերունի խաշնարածի մը կողմէ՝ Արաբ մը կամ Քիւրտ մը, չէ ճշդած։

Զինադադարին փախուստ, որբանոց, Ուրֆա, Հալէպ, ի վերջոյ Մարսէյլ, 1923-ին։ Քանի մը տարիներ, անարհեստ աշխատաւորի թափառական կեանք մը, քաղաքէ քաղաք, գործարանէ գործարան։ Յաճախ տաժանակիր աշխատանք, կըրկնապատիկ ժամերով, քիչ մը դրամ հաւաքելու նպատակաւ։ Կը սիրէր ըսել՝ «աշխատանքը մարդ չէ մեռցուցած երբեք»։

1931-ին, կը հաստատուի Լիոն՝ ուր աշխատած է արդէն Պեռլիէի գործատունը եւ ուրիշ գործատուներ։ Գործատուները չեն հետաքրքրեր այլեւս զինքը։ Կրնայ արդէն արտայայտուիլ ֆրանսերէնով։ Կ'ուզէ բարձրանալ։

Կ'ուզէ դիրք բռնել Լիոնի մէջ անձնական գործով մը։ Կը մտնէ տնաշինութեան ասպարէզին մէջ. կը յաճախէ գիշերային դասընթացքներ, կը սորվի։ Կը յաջողի։ Տարիներու թաւալումով, կ'ընդլայնէ իր գործունէութեան շրջանակը եւ, շուրջ երեք տասնեակ տարիներ վերջ, իր ղեկավարութեան տակ կ'ունենայ աւելի քան տասնեակ մը ճարտարարուեստի եւ շինարարութեան ընկերութիւններ, գլխաւորաբար փլասթիքի գործարաններ մօտ երեք հարիւր աշխատաւորներով եւ շինութեան «Ռօք» ընկերութիւնը։ Դարձած է արդէն Լիոնի շրջանին մէջ ճանչցուած եւ նախանձի առարկայ անձնաւորութիւն մը։ Մտած է Լիոնցիներու մտերմութեանը մէջ, ինչ որ դիւրին գործողութիւն մը չէ։ Լիոնցիները դիւրաւ չեն բանար իրենց դուռը ոչ – տեղացիներու առջեւ։ Եւ շատ աւելի դժուարաւ՝ օտարի մը։

***

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան օժտուած էր անկասկած յարաբերութիւններ հաստատելու բնածին ձիրքով եւ զայն տեղին օգտագործելու իմաստութեամբ։ Քաղաքապետներ, յաջորդաբար, Էտուար Էռիօ, Լուի Փրատէլ, Ֆրանսիս Քոլոն կը մըտնեն իր ծանօթներու շարքին մէջ։ Պատերազմի օրերուն կ'օգնէ դիմադրական շարժման, մաս կը կազմէ «Բոք Անչէնէ» խումբին։

Երբ հետզհետէ, հակառակ անխուսափելի ելեւէջներու, իր հարստութիւնը կը հասնի անխորտակելի մակարդակի մը, ջանք ու դրամ չի խնայեր նոր համակրութիւններ շահելու համար։

Ամառը, Շաբաթ իրիկուններ, իր ապարանքին մէջ կը սարքէ, արեւելեան առատութեամբ, ճոխ ընդունելութիւններ ուր կը հանդիպին նախարարներ, քաղաքապետներ, լրագրապետներ, ընտրեալներ։

Մալաթիայէն գաղթած Հայն է որ 1967-ին կը նպաստէ Էտուար Էռիօյի ծընողաց աճիւնները Օրանէն (Ալժերիա) Լիոն բերել տալու ձեռնարկին։

Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի ղեկավարած մէկ ընկերութեան ծախքովն է որ շարժանկարի հնարիչ Լուի Լիւմիէրի յուշարձանը կը շինուի եւ կը կանգնի, մինչեւ այսօր, Լիոնի մէկ հրապարակին վրայ։

Նորէն իր ծախքով, 1970-ին ֆրանսացի ընտրեալներու խումբ մը, գլխաւորութեամբ քաղաքապետ Լուի Փրատէլի, շրջապտոյտ մը կ'ընէ Հայաստան։ Կ'ընկերանայ անշուշտ խումբին եւ ջանք չի խնայեր լաւագոյն տպաւորութիւն տալու համար իր բարեկամներուն, այս ճամբորդութեան ընթացքին։

Յաճախակի եղած են դրամական իր օժանդակութիւնները տեղացի արուեստագէտներու։ Գնած է անոնց ստեղծագործութիւններէն շատեր։ Այսպէս, Մալմէզոն իսկական թանգարան մըն էր, հարուստ բազմազան եւ անհաւասար արժէքի հաւաքածոներով՝ որոնք, իր մահուընէն վերջ աճուրդով ծախուեցան։ Մաս մըն ալ կտակած էր Լիոնի թանգարանին։ Շատ առիթներով օգնած է նաեւ գիտական աշխատանքներու, մանաւանդ արուեստական սիրտ մը շինելու փորձերուն։

***

Նափոլէոն Պիւլլիւքեան ճանչցուած էր իբրեւ բարի, մարդասէր անձ մը, մեկենաս մը։

Մեկենաս, թէեւ, ճիշդ է, ոչ միշտ Հայերու ի նպաստ։ Բայց բերած է նաեւ իր լուման, երբեմն, հայկական ձեռնարկներու եւ մանաւանդ Հայաստանի։ Հովանաւորած է Լիոնի շրջանին մէջ միութենական ձեռնարկներ։ Ատեն մը ստանձնած է Հ. Բ. Ը. Միութեան Ֆրանսայի Շրջանի վարչութեան ատենապետութիւնը։

Իր հրաժեշտի խօսքին մէջ՝ որ կարդացուեցաւ իր շիրիմին վրայ, հանգուցեալը կ'ըսէր. – «Թերեւս երբեմն չկրցայ տալ այնքան որքան կ'ուզէի։ Թող ներուի ինծի։ Փորձեցի ընել լաւագոյնս բոլորին համար»։

Լաւ յարաբերութիւններ ունէր խորհրդային աշխարհին հետ։ Կը հիւրասիրէր Մոսկուայի դեսպանները եւ, բնականաբար, ինք կը հիւրընկալէր Հայաստանէն Լիոն եկած որեւէ պատուիրակութիւն։ «Ֆրանս – Իւրս» ընկերութեան առաջնաձեռն բաժնեկիցներէն մէկն էր։

Կ'ըսէր՝ «Առանց Հայաստանի մը գոյութեան, Հայ եմ ըսելը անիմաստ կ'ըլլայ»։ Կը նախընտրէր օժանդակել ձեռնարկներու Հայաստանի մէջ քան Սփիւռքի։ Լիբանանահայերու խնդրանքները մնացած էին ապարդիւն։

***

Ահա տասը տարիներ անցան Մալաթիացի գործատէրին մահուընէն ի վեր, բայց իր անունը չէ դադրած այժմէական ըլլալէ։ Իր կտակով հաստատուած հիմնարկը, Fondation Léa et Napoléon Bullukian, կեդրոն ունենալով Մալմէզոնը, կը գործէ, կը կազմակերպէ գեղարուեստական, գրական հաւաքոյթներ, հայկական թէ ֆրանսական։ Ու ամէն տարի գարնան, կը բաժնէ նպաստներ։

Հիմնարկը՝ որուն նախագահն է հանգուցեալին ամենամօտիկ բարեկամը, փրոֆէսէօր Մարիոն, տէրն է հայ գործատէրին լման ժառանգութեանը, համաձայն Շամփանեը – Օ – Մոն տ'Օրի մէջ 1983 Դեկտեմբեր 29 թուագրուած ձեռագիր կտակին։ Յիշենք, պատմութեան համար, որ այս փաստաթուղթը, մանաւանդ իր թուականով, տեղի տուաւ բանավէճի, բայց, ի վերջոյ, ընդունուեցաւ պաշտօնապէս եւ ի զօրու է տեւականօրէն։

Լէա եւ Նափոլէոն Պիւլլիւքեան հիմնարկը ամէն տարի կը բաժնէ ժառանգութեան եկամուտը ի նպաստ գիտական աշխատանքներու, երիտասարդ արուեստագէտներու քաջալերութեան եւ Ս. Էջմիածնայ հովանաւորութեան տակ գործող հայկական միութիւններու։ Յատկացումները կ'որոշուին հիմնարկին վարչութեան կողմէ որուն՝ մաս կը կազմեն Պր. Պատրիկ Պաղտասարեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան մէկ ներկայացուցիչը, ըստ կտակին։ Միւս անդամները հանգուցեալին ֆրանսացի բարեկամներն են։

Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի անունը պիտի յիշուի ուրեմն տակաւին երկար տարիներ։

Վերջակէտը դնելէ առաջ, կը կարծենք որ տեղին է արտատպել «De l'Ararat à Napoléon» գիրքէն քանի մը տող. -

«Կը մաղթեմ որ» կը գրէ հեղինակը, «այս գիրքը կարդացուի երիտասարդներէ, որպէսզի համոզուին թէ կեանքի մէջ ամէն ինչ կարելի է, երբ կայ կամք, կորով եւ յարատեւութիւն։ Բնաւ չյուսահատիլ...»։

Կամք եւ յարատեւութիւն ահա Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի յաջողութեան գաղտնիքները։

Քիչ մըն ալ բախտ, անշուշտ, ու՝ մեծ ճարպիկութիւն գործառնութեանց մէջ...։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

պուլկարահայ նամականի

ՓԼՈՎՏԻՒԻ ՄԷՋ ՆՇՈՒԵՑԱՒ Պ. ՍԵՒԱԿԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 70ԱՄԵԱԿԸ

Քաղաքիս «Համազգային»ի կից «Գրասիրաց» ընթերցարանն ու հին Թաղամասին մէջ գործող պուլկարական «Վըզրաժտանէ (-Վերածնունդ»)» ընթերցարանը բարի յղացումը ունեցան համատեղ նշելու Պարոյր Սեւակի ծննդեան 70ամեակը՝ հաւատարիմ իրենց նպատակին՝ հայ գրական արժէքները ներկայացնել հասարակութեան: Այդ առիթով Մարտ 24-ին կազմակերպուեցաւ արտասանութեան երեկոյթ մը հեղինակի ստեղծագործութենէն ընտրանի բանաստեղծութեամբ, համեմուած երաժշտական փոքր ծրագիրով մը: Արտասանական բաժինը պատրաստուած էր 1981--ին պուլկարերէն լոյս տեսած Պ. Սեւակի բանաստեղծական գիրքին հիման վրայ, որուն տողացի թարգմանութիւնը կը պատկանի Յակոբ Կիլիկեանին:

Երեկոյթը տեղի ունեցաւ «Վըզրաժտանէ» ընթերցարանի կոկիկ հնաոճ սրահին մէջ, համեստ բազմութեան ներկայութեամբ, որուն առջեւ պուլկար բանաստեղծ Մարքօ Մարքով խնամուած ու խտացուած զեկուցումով մը բնութագրեց Պ. Սեւակի ստեղծագործութեան այլազանութիւնն ու ի մասնաւորի ընդգծելով անոր ազգ. ու համամարդկային արժէքը: Ջերմ խօսքերով պուլկար բանաստեղծը յայտնեց իր վերաբերումը յարգանքի ու ակնածանքին՝ այն մեծ բանաստեղծական սխրանքին հանդէպ, որուն արժանի է Պարոյր Սեւակ, որ այքան եղերական վախճան մը ունեցաւ:

Արտասանութիւնները կատարման համար հրաւիրուած էին Փլովտիւի դրամատիկ Թատրոնի դերասանուհի Վիքթորիա Քոլեվա, Տիկնիկային Թատրոնի նախկին դերասան՝ Իվան Տիմիթրով ու կին - արտասանող՝ Վիտելինա Կանտէվա: Անոնց յանձնուած էր առանձին բանաստեղծութիւններ, յատուկ յաջորդականութեամբ մը արտասանելու համար: Շատ յուզումնալից կատարումով ու գեղարուեստական խօսքի միջոցով ներկաները լսեցին առաջին անգամ ըլլալով Պարոյր Սեւակի գործերու պզտիկ մէկ մասը պուլկարերէնով՝ «Երգ քարանձաւի», «Միականին», «Ազատութիւն», «Վարք Մեծաց», «Միայնակ ծառը», «Բանաստեղծները», «Սէր» եւլն.:

Երաժշտական բաժնին մէջ, դաշնամուրի վրայ Լիւսի Կարապետեան հատուած մը նուագեց շարժանկարի մը երաժշտութենէն, իսկ Նինա Գույումճեան՝ ջութակի կատարումով, գեղեցիկ կերպով հնչեցուց Փականինիի մէկ ստեղծագործութիւնը: Երեկոյթի վերջաւորութեան Պ. Յ. Կիլիկեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր մասնակցողներուն, որոնք իրենց կատարումներով փայլ մը տուին սոյն ձեռնարկին եւ ծաղիկներ բաժնեց անոնց՝ կազմակերպողներու կողմէ:

Ցաւով պէտք է անդրադառնալ, որ քաղաքիս հանրութիւնը հարկ եղած ուշադրութիւնը չըցուց, հակառակ գրաւոր մամուլի ու ձայնասփիւռի միջոցով կատարուած ծանուցումներուն:

ՎԱՆԱՏՈՒՐ

ՊՕ -- ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1994

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի խտացեալ դասընթացքը, գործակցութեամբ Պօ -- Արաքս Ընկերակցութեան, տեղի պիտի ունենայ Օգոստոս 3 -- 25-ին: Քննութիւնները՝ Օգոստոս 26--ին: Դասընթացքը ունի հինգ հիմնական մակարդակ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջդէմներ: Դասերը տեղի կ'ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրը հինգ պահ, առաւօտեան: Դասերու ներկայութիւնը պարտադիր է:

Արձանագրութեան սակը ո՛չ մէկ պարագայի կը փոփոխուի եւ անգամ մը կատարուած վճարումը որեւիցէ պատճառով ետ չի դարձուիր: Դիմումները պէտք է կատարել անձամբ եւ գրաւոր՝ նշելով միշտ հեռաձայնի, եթէ կայ՝ նաեւ հեռապատճէնի (ֆաքս) թիւ մը: Պայման է լրացուցած ըլլալ տասնըութ տարեկանը:

Արձանագրութեան սակն է՝ 890·000 (ութ հարիւր իննսուն հազար) իտալական լիրէթ կամ աւոր համապատասխանը տարադրամով օրուան սակին համաձայն, այս գումարին 390·000 (երեք հարիւր իննսուն հազար) լիրէթի բաժինը պէտք է կանխաւ վճարուի՝ յետ ստանալու ընդունելութեան գրաւոր պատասխանը՝ մինչեւ սահմանուած պայմանաժամը: Արձանագրութեան մնացեալ մասը կը վճարուի մուտքի օրը:

Ամէն չէք կամ փոխագիր պէտք է հասցէագրուի միայն այսպէս՝
ASSOCIAZIONE PADUS - ARAXES

եւ ղրկուի հետեւեալ հասցէին՝

Associazione Padus - Araxes
c/o Dipt. Studi Eurasiatici,
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (ITALIA)

Կը խնդրուի բոլորէն՝ երբեք չըդիմել դրամատնային փոխանցումի (bank transfer, virement bancaire), միջնորդչէքի շատ բարձր սակերուն պատճառով: Ամէն պարագայի՝ դրամատնային բոլոր ծախքերը ղրկողին վրայ են:

Կ'ընձեռուի բնակութեան հնարաւորութիւն համալսարանական ուսանողատան մը մէջ, որ այս տարի կը գտնուի բուն պատմական Վենետիկի մէջ, տաքով շուրջ տասը վայրկեան հեռաւորութեամբ դասերու շէնքերէն: Օգոստոս 1 -- 26 ներառեալ, ամբողջ շրջանին համար, բնակութեան սակն է՝ 400·000 (չորս հարիւր հազար) լիրէթ զոյգ սենեակի համար, 650·000 (վեց հարիւր յիսուն հազար) լիրէթ առանձին սենեակի համար:

Իւրաքանչիւր ճաշ կամ ընթրիք կ'արժէ 11·000 (տասնեւմէկ հազար) լիրէթ տեղւոյն վրայ վճարելի:

Ժամանումի օրերն են՝ Օգոստոս 1 եւ 2: Ի հարկին՝ հեռաձայնել Հ. Լեւոն Զէքիեանի հետեւեալ թիւով՝ (41) 52·07·737, առաւօտեան 8--էն 9 Իտալիոյ ժամով: Կը խնդրուի՝ լաւ ստուգել ժամերու տարբերութիւնը. բացակայութեան պարագային՝ կրկին փորձել կամ լուր մը թողուլ. չհեռաձայնել Վենետիկի Համալսարանի գրասենեակներուն: Տրուած հեռախօսի համարը կ'ընդունի նաեւ հեռապատճէն:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսի Ս. Յարութեան հրաշափառ տօնը - Ս. Զատիկ - Գերմանիոյ Հայոց Թեմէն ներս 1994-ին տօնուեցաւ հինգ տարբեր համայնքներուն մէջ, բուն իսկ Թուականին, նախանցեալ տարիներուն այս թիւը միայն երկու էր: Թեմի հոգեւորականներէն զատ հրաւիրուած էին Միջին Ասիոյ համայնքներու հոգեւոր հովիւ՝ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեան եւ Նիսէն Գալուստ Քհնյ. Թեւեան:

Սերովբէ Վարդապետ միաբանն է Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին, որ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի կարգադրութեամբ շուրջ տարիէ մը ի վեր կոչուած է Միջին Ասիոյ հայ համայնքներու հովուութեան պաշտօնին: Հայր Սուրբը իր ժամանումէն յետոյ մասնակցեցաւ եւ քարոզեց Մեծ Պահքի հսկումներու արարողութեանց, մատուցանեց պատարագ Ծաղկազարդին եւ Զատկի Ճրագալոյցին եւ բերաւ իր մասնակցութիւնը Աւագ շաբթուան արարողութեանց:

Իսկ Գալուստ Քահանայ Թեւեան նոյնպէս Աւագ շաբթուան արարողութեանց իր մասնակցութիւնը բերելէ զատ պատարագներ մատոյց Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներուն մէջ: Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան նկատի առնելով Տէր Հօր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ բերած բազմամեայ ծառայութիւնները միջնորդեց Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեանի մօտ, որպէսզի իրեն շնորհուի լանջախաչ կրելու արտօնութիւն: Պատրիարքը ընդառաջելով Առաջնորդին առաջարկին 1994 Մարտ 16 Թուակիր իր նամակով հաւանութիւն յայտնեց եւ Աւագ Հինգշաբթի օրը Ոտնլուայի արարողութիւններէն յետոյ Տէր Հօր շնորհուեցաւ լանջախաչ մը: Յանուն Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան դիւանս կը շնորհաւորէ Տէր Հայրը, մաղթելով արեւշատութիւն եւ երջանկութիւն:

Հիւր հոգեւորականները զատկական տօնակատարութիւններէն յետոյ մեկնեցան իրենց պաշտօնավայրերը:

ԴԻՒԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն
Ապրիլ 4, 1994

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Մեր բարեկամը համբերատարօրէն յանձն առաւ մեզ առաջնորդել այդ հրաշագործ վհուկին մօտ:

Շատ մը ղաւիվեր, ղաւիվար փողոցներէ, խորտուբորտ տեղերէ, դարաւոր տուներու առջեւէ անցնելէ յետոյ, տղեկ մը գտանք որ քանի մը ղրուշի փոխարէն մեզ տարաւ հօճային տունը:

Զանգակ չկար, ոչ ալ ուռնակ. հին սեւցած՝ իրարմէ անջատուելու վրայ տախտակներէ շինուած դուռ մը, մէջտեղէն ծակուած եւ աղտոտ պարանի կտոր մը կախուած, Պօղոսեան քաշեց պարանը եւ դուռը բացուեցաւ: Ներսը հողէ բակ մը, մրոտած պատերով, չորս կողմէն սարդի ոստայններ. շղթիկի բոյն, վհուկի բնակարան:

Զայնեցինք, որպէսզի մէկը գայ մեզ դիմաւորելու: Գորշ, լայն թիկնոցի մը փաթթուած պառաւ մը, գլուխը ճերմակ լաչակով, որուն տակէն կ'երեւային իր հինցած մազերուն պոչերը խառն ի խուռն, եկաւ մեզ բարեւել կասկածոտ դէմքով մը: Փափագ յայտնեցինք թէ հօճան տեսնել կ'ուզէինք:

Մարած ձայնով, մրթմրթալէն ռէֆլամը ըրաւ հօճային գործած հրաշքներուն, և վերջապէս եղրակացուց թէ՝ եթէ կանխավճար, պէտք էր վճարել 20 դահեկան: Կատարեցինք պահանջքը եւ ան մեզ առաջնորդեց սոսկում ազդող շատ մը նրբանցքներէ, դուռներէ, բակերէ: Ցետոյ, երկու քարէ աստիճաններէ վեր ելանք, ուրկից մտանք պարտէզ մը:

Հինաւուրց պատերով շրջապատուած քառակուսի պարտէզ մը, երկու ոգատեսիլ, դարաւոր նոճի, որոնք խիստ պահապաններու պէս կը հսկէին հոն: Տախտակէ հինուկ նստարան մը, ցածուկ ու խարխուլ. ածուի նմանող հողի մասեր, ուր կային ծաղիկներ անծանօթ. կարծես անոնք երբեք ծլած չէին եւ երբեք ալ պիտի չթառամէին. նիհար ու անգոյն, դեղնորակ ու խոշտանգուած արեւէն, հովէն, կեանքերնին սպառած, բայց՝ միշտ կանգուն: Նոճիներէն մէկուն ստորոտը հոր մը, նշմարուր հորը, լայն, գորշ քարէ եզերքը շրջանակ մը, (Սամարացիին հընամենի հորին եզերքը կը նմանէ՞ր արդեօք տարր) եւ մէկ քանի խոհանոցի աթոռակ, ցածուկ:

Անջատուած աշխարհէն, ինծ կը թուէր թէ՝ եթէ դուրս ելլէինք, պիտի գտնըւէինք անծայրածիր անապատի մը առջեւ, ուրկից կարաւաններ իսկ չեն անցնիր. մոռցուած՝ բոլոր մարդկային արարածներէն, կախարդի այդ բնակարանը մնացած էր հոն, դարերու ընթացքին՝ ժամանակին տոկալով, ճակատ տալով աւազի փոթորիկներուն, ուր կը մոռնար այցելելու նոյնիսկ Մահը:

Լուռ կը սպասէինք: Կինը ներս գացած էր. շշուկի, փսփսուքի պէս բաներ կուգային դուռնէն, ու վերջապէս հօճան, ճշմարիտ ուրուական մը, կամաց կամաց կամաց կը յառաջանար, ճերմակ յորդածալ վերարկու մը, ճերմակ փաթթոց, ճերմակ երկար մօրուք, մահատիպ ճերմակութիւն մը եւ մեռելային գունատութեամբ ճմրթկուած մագաղաթէ մորթ մը, աչքեր փոսը ինկած, որոնք սակայն պահած էին գօգցես տպաւորութիւնը բոլոր իրենց մօտէն եկած անցած մարդկային տխմարութիւններուն:

Տարիք ունէ՞ր արդեօք այդ մարդը թէ ոչ այդպէս եղած էր միշտ ·ոչ սկիզբ, ոչ ալ վերջ: Հին նկար մը, կարծես:

Կանգ առաւ մեր մօտը, ձեռքը կուրծքին բարեւեց եւ անդրշիրիմեան ձայնով մը հրաւիրեց գլխ ծնրադրել հորին առջեւ, մինչ ինքը քովս կեցած արաբերէն բաներ մը կ'ըսէր, որոնք՝ կը խոստովանիմ՝ տըպաւորիչ էին: Ուշադիր կը դիտէի խորի ջուրը. արդարեւ տարօրինակ ազդեցութեան մը տակ էի. շշուկներ լսել կը կարծէի եւ հորին մամռապատ քարերը սարսուռ կուտային ինծ: Հակառակ թերահաւատութեանս, բնականոն վիճակս կորսնցնելու վրայ էի, կը մաքառէի կորովիս ուղղութիւնը պահելու: Կամքիս բոլոր զօրութիւնովը կը ջանայի բան մը տեսնել. նոճիին թաւ ճիւղերն էին որ հովէն տարուբերուելով՝ շուքեր կը ձեւացնէին, որոնք սակայն շատ կը նմանէին մարդկային կերպարանքներու:

Անախորժ տպաւորութեան մը տակ ելայ ոտքի, ի՞նչ կ'ուզէին ինծմէ այդ կերպարանքները:

... Այնքան անիրական էին վայրը, անձերը, մթնոլորտը, որ կարծես երազ մըն էր տեսածս եւ այդ ամէնը մոխիրի կոյտի մը պէս յանկարծ պիտի ցրուէին օդին մէջ:

Պուրակազարդ բլրակին վարդի բոյրով բեռնաւոր օդը հեշտիւ գգուեց ռունգերս:

Իրիկնամուտ էր: Իջանք դէպի ծովափ: Հոն մեզի կը սպասէր զոյգթի նաւակ մը: Զինուորական դպեստեղէնի գործարանին նաւակը: Մեր շատ սիրելի անձնուէր բարեկամը Պաղիլ Պօղոսեանը, դեր -- տնօրէն այդ գործարանին, մեր տրաբաղրութեան տակ կը դնէր երբեմն ազնուօրէն այդ նաւակը: Գեղարուեստից վարժարանը նոր աւարտած էր այն ատեն Պօղոսեան, եւ իր բարութեան ու մեծհոգիութեան ձիրքերը լայնօրէն գնահատուած էին թէ իր պետերէն եւ թէ իր հրամանին տակ գտնուող պինուորներէն, մանաւանդ քրիստոնեաներէն, որոնց նախախնամութիւնը եղած էր:

Իր ճարտարապետական ասպարէզին մէջ եւս Պօղոսեան միշտ կ'որոնէր ազնիւը, գեղեցիկը եւ մարդասիրականը:

... Արեւելքի կախարդանքները:

Բլուրին ետեւէն մայրամուտի երկնակապոյտին վրայ աստուածային վրձին մը, լոյսի, ոսկիի, վարդի, ամեթոյտի երանգներով կը յօրինէր հրաշագեղօրէն ներդաշնակ խաղեր: Գարնան թեթեւ ամպերն էին որ շողշողուն եզերուած, ոսկեթել, վարդէ փրփուրներու մէջէն կուգային կը դիզուէին, կը յառաջանային անզգալիօրէն, տեղի կուտային լուսաւէտ կապոյտին, փափուն անկիւն մը կը քաշուէին. ճառագայթում մը շլացուցիչ, նախ՝ հզօր, ակնախտիղ, տակաւ՝ փոքր ինչ նուաղկոտ, կը սփռուէր բլուրին վրայ: Գերեզմաննոցին նոճիներուն մէջէն կը թափանցէին ճաճանչները վերջալոյսին, եւ շիրիմներուն սպիտակ քարերէն ոմանք աւելի սպիտակ կը փայլէին, մինչ ուրիշներ կը մնային ստուերին մէջ, թոյլ հովանիէն գգուուած:

(Շար. 78)

(Շար. Ա. էջէն)

ներ՝ Քարոլին Մուգար եւ Ռենճինա Էթ-թին: Առաջին հերթին նախատեսուած է 10 օրուան ժամանակաշրջանի մը մէջ տնկել 20 հազար ծառեր եւ 200 թուփեր:

***

ՃԱՓՈՆ ԴԵՂՕՐԱՅՔ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ

Ճափոնի կառավարութիւնը 1 միլիոն տոլար արժողութեամբ դեղօրայք նուիրած է Հայաստանի, որու առաջին մասը Ապրիլ 7-ին հասած է Երեւան: Դեղօրայքը երկու ամսուան ընթացքին կը բաշխուի 80 հիւանդանոցներու:

***

ՍԱՌՆԱՐԱՆՆԵՐ՝ ՊԱՏՈՒԱՍՏԱՆԻՒԹԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՄԱԿ-ի մանկական Հիմնադրամը աջակցելու նպատակով Հայաստանի մանուկներու անտագերծման ծրագրին, գնած եւ Հայաստան ղրկած է կազով բանող սառնարաններ՝ պատուաստանիւթերու պահպանման համար: Մինչեւ տարեվերջ անոնցմէ կը հասնին 30 հատ եւս, որոնք կը բաշխուին այն շրջաններու հիւանդանոցներուն ու առողջապահական հիմնարկներուն, ուր ելեկտրական մատակարարման յատուկ դժուարութիւններ կան:

***

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԼԵՀԱՍՏԱՆ» ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Արտասահմանի հետ մշակութային կապերու Հայկական Ընկերակցութեան մէջ տեղի ունեցած է «Հայաստան – Լեհաստան» Միութեան ներկայացման ձեռնարկը: Նորաստեղծ այս միութեան փոխնախագահ՝ Ռաֆայէլ Յակոբջանեան ըսած է թէ երկու երկիրներու միջեւ պաշտօնական յարաբերութիւններու բացակայութեան ներկայ պայմաններուն մէջ «ժողովրդական դիւանագիտութեան» եղանակով մտադիր են նպաստելու երկու ժողովուրդներու յարաբերութիւններուն զարգացման եւ սերտացման:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ծնողաց եւ իրենց եղբօր՝ Զօհրապի յիշատակին:

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Տեխպողաբար կը փնտռուի միջին տարիքի հայ կին մը զբաղելու եւ խնամք տանելու համար տարեց այր մարդու մը, ամբողջ օրը, Մարսէյլի մէջ:

Հեռաձայնել՝

(16) 91 – 31 – 09 – 42

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 16-ին, ժամը ճիշդ 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը տեղի կ՚ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բժշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ: Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

CONNAISSANCE DES VALEURS ARMENIENNES

Conférence — Projection de diapositives

LES MONUMENTS ARMENIENS EN ARMENIE OCCUPEE ET AU KARABAGH

par **Dr. Jean-Michel THIERRY**
Historien de l'Art
Attaché à Paris Ier, Sorbonne

VENDREDI 15 AVRIL A 21H PRECISES

au Palais du Travail,
Salle des Conférences
9, Place Lazare Goujon,
69100 VILLEURBANNE
Derrière la Mairie à côté du Théâtre T. N. P.

Participation aux frais : 20 F.

24 AVRIL
Journée de la Cause arménienne

- Pour préserver la mémoire arménienne,
- Pour agir contre les révisionnistes et les négationnistes de l'Histoire,
- Pour exiger réparation de la Turquie,

LA COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES DE FRANCE

(C.O.P.A. : Hentchak, Dachnak, Ramgavar)

appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

LE 24 AVRIL

à PARIS, LYON, VALENCE, MARSEILLE

Paris: Rassemblement Place Charles de Gaulle-Etoile, angle ave. d'Iéna:

- 16h30 : Départ du défilé;
- 18h : Place du Trocadéro, Parvis des Droits de l'Homme : prises de parole par Antoine Baghdikian, Ara Krikorian et un parlementaire français;
- 19h : Reprise du défilé en direction de l'ambassade de Turquie pour dépôt d'une motion.

Cette année le 24 AVRIL coïncide avec le centenaire des massacres de Sassoun, perpétrés par l'armée turque en plein cœur de l'Arménie au printemps 1894. Ces événements devaient marquer le début des grands massacres d'Arménie: du génocide des Arméniens.

MARSEILLE MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Concert exceptionnel

RECITAL DE CHANTS

Gayané HOVHANNISIAN

CANTATRICE A L'OPERA D'EREVAN

Accompagnée au piano par **ANAHID SERIKIAN**

Dimanche 17 Avril à 15h30 à la M.A.J.C. de Marseille

12-14, rue St.-Bazile, Marseille 1er

Prix d'entrée : 80 F.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Աճէմեանէն 500 Ֆր. իրենց մօր ընկերուհի Տիկին Արմաւենի Աճէմեանի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ORGANISATION TERRE & CULTURE
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Soutenez l'action de

l'Organisation Terre & Culture

auprès des communautés du Proche-Orient, en Arménie et en Artsakh

Soirée—Cocktail à l'Hôtel Méridien-Etoile

81, Bd. Gouvion-Saint-Cyr, Paris 17ème

LE VENDREDI 22 AVRIL
à partir de 19 heures 30

Chantiers en cours
Programmes d'assistance aux villages et aux réfugiés
Organisation des équipes de volontaires

Présence à confirmer par téléphone au 42. 33. 08. 98 ou 45. 70. 80. 87.

ՃԱՄԲԱՐ

COLONIE DE VACANCES

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու թէ կը կազմակերպէ իր 11-րդ Երիտասարդական (7-14 տարեկան) Ճամբարը որ տեղի կ'ունենայ Վարս գիւղի տեսարժան լեռներուն վրայ, Յուլիս 9 – 30:

Մանրամասն տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հերմինէ Անֆիսիոյին՝ 91 · 73 · 95 · 31 եւ
Տիկին Մարթին Գույումճեանին՝ 91 · 71 · 91 · 28:

■

UGAB-Marseille recherche pour sa Colonie de Vacances à Vars (Hautes-Alpes) :

— MONITEURS, MONITRICES (avec BAFA de préférence)
— ASSISTANT SANITAIRE

pour le séjour du 9 au 30 Juillet.

Renseignements auprès de : *Mme Herminé Enficiaud* : 91. 73. 95. 31 ou
Mme Martine Kouyoumdjian : 91. 71. 91. 28

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30**, au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— Me **Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 14
JEUDI
14 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.305 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.305

ԿՐՕՆԱՄՈԼՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԷՆ ԵՏՔ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

ԱՆԱԽՈՐԺ, ԱՅԼ ՄԱՆԱՒԱ՛ՆԴ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

ԹԻՐԱԽԸ՝ ԿԻՆԵՐԸ

Րեֆահի (Բարօրութեան կուսակցութիւն, կրօնամոլ) Մարտ 27-ի քաղաքապետական ընտրութիւններու յաջողութիւնը Պոլսոյ (եւ այլ չորս մեծ քաղաքներու մէջ) արդէն իսկ սկսած է մտահոգիչ մթնոլորտ մը ստեղծել: «Մարմարա»ի հետեւեալ արձագանգները (Մարտ 31, Ապրիլ 1) որոշ գաղափար մը կուտան կացութեան մասին, որու առաջքը եթէ անմիջապէս չառնուի, Աթաթիւրքի լայիք Հանրապետութիւնը պատրանքի կը վերածուի:

**

«Ճումհուրիյէթ» Մարտ 31-ին «Կրօնամոլները իրենց թիրախ ընտրեցին կիները» խորագրին ներքեւ կուտայ հետեւեալ լուրերը: Րեֆահ կուսակցութեան կողմէ Պոլսոյ քաղաքապետութեան եւ տասնըվեց նահանգամասերու քաղաքապետութեան ձեռքբերումէն ետք մոլեռանդ իսլամապաշտներ զանազան թաղերու մէջ սկսան յարձակիլ մասնաւորաբար մանկամարդ աղջիկներու եւ կիներու վրայ: Ճէրրահփաշայի բժշկական ֆաքիւլթէին մէջ երիտասարդ մը, որ իր ընկերուհին կը համբուրէր, ծեծի ենթարկուեցաւ եւ դարմանումի տակ առնուեցաւ: Երիտասարդը դասախօսներէն մէկուն զաւակն էր, իսկ աղջիկը իր ընկերուհիներու կողմէ փախցուեցաւ ու փրկուեցաւ խոշտանգումէ: Մասնաւորաբար Պէյօղլուի, Սարըեէրի եւ Գաքըրգիւղի նման թաղամասերու մէջ մօրուսաւոր եւ փաթթոցաւոր մարդիկ մինիպիւսներու մէջ եւ պողոտաներու վրայ յարձակեցան երիտասարդներու վրայ: «Միլլիյէթ» թերթի երիտասարդ մէկ աշխատակցուհին Րեֆահի դրօշակներով զարդարուն մինիպիւսի մը անցորդներուն խոշտանգումին ենթարկուեցաւ իր հագուստին պատճառաւ: Անցորդները զինքը մինիպիւսէն վար նետել ուզեցին: Այս մասին լրագրողներ յատուկ նամակներ յղեցին Հանրապետութեան Նախագահին, Վարչապետին եւ Խորհրդարանի Նախագահութեան, պահանջելով որ ապահովութեան տակ առնուին մանկամարդ աղջիկներու եւ կիներու կեանքն ու ապատութիւնը: Հալքալը շոգեկառքի կայարանին մէջ խումբ մը մոլեռանդ կրօնապաշտներ առտուան կանուխ ժամերուն փորձեցին կիներն ու այրերը անջատ վակոններու մէջ նստեցնել: Երբ ժողովուրդը առարկեց, անոնք խոշտանգեցին 3 կիներ: Այնուհետեւ մոլեռանդներ, որոնք Րեֆահի դրօշակներով զարդարած էին իրենց ճակատները կարգախօսներ արձակելով սկսան պոռալ, թէ պիտի ոչնչացնեն ոգելից ըմպելի ծախող խանութպանները:

Պէյօղլուի մէջ եւս յարձակումներ կը գործուին: Փաթթոցաւոր եւ մօրուսաւոր չորս մոլեռանդներ փորձեցին յարձակիլ աղջիկներու վրայ, սակայն խանութպաններու միջամտութեամբ վրայ խոյս տուին: Կալաթասարայի լիսէին մօտ չորս նախայարձակներ «Պէյօղլուն մե՛րն է, պիտի մաքրագործենք զայն» պոռալով սկսան վազել փողոցներու մէջ եւ մօտենալով աթլէն տափատ կամ կարճ փէշ հագած կիներուն, պոռացին. - «Դժոխքին մէջ պիտի այրիք»: Դարձեալ Պէյօղլուի խանութպաններու միջամտութեամբ նախայարձակները հեռացան ու սպառնալիքներ ըրին, յայտնելով, թէ դարձեալ պիտի գան:

Սկիւտարի հրապարակին վրայ եւս փաթթոցաւորներ պոռացին, թէ պատիժի պիտի ենթարկեն ոգելից ըմպելի ծախողները: Անոնք ուզեցին արգիլել նաեւ «Ճումհուրիյէթ», «Կիւնտէմ», «Այտընլըք» եւ «Միլլիյէթ» թերթերու վաճառքը:

**

Րեֆահի վերջին յաղթանակէն վերջ Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ մոլեռանդ կրօնամոլ տարրեր կը շարունակեն մասնաւորաբար կիներու ուղղեալ իրենց ոտնձգութիւնները: Թերթերը արձագանգ կը հանդիսանան հոս - հոն պատահած անախորժ դէպքերու: Նախընթաց օր Գաքըրգիւղի, Սկիւտարի, Պէյօղլուի եւ Հալքալըի մէջ պատահած յարձակումներու երէկ նոր յարձակումներ եւս յաջորդեցին: Հալքալըի մէջ փաթթոցաւոր ու թիկնոցաւոր կրօնամոլներ թքին կիներու ու մանկամարդ աղջիկներու երեսին: Լուրջ միջադէպ մը պատահեցաւ Սարըեէրէն ճամբայ ելլելով Պէշիկթաշ գացող օթօպիւսի մը մէջ, ուր փաթթոցաւոր ու թիկնոցաւոր չորս հոգի օթօպիւսին մէջ սպառնալիքներ ըրին ու ուզեցին կիներն ու այրերը անջատել իրարմէ: Անոնք կիները իջեցնել ուզեցին, իրենց թիկնոցներուն տակէն հանուած բիրերով ու գաւազաններով սպառնալիքներ ըրին այրերուն: Օթօպիւսը մինչեւ Պէշիկթաշ տանելէ վերջ նախայարձակները կառքէն իջան պոռալով. «Պիտի պատժենք բոլոր այն մարդիկը, որոնք իսլամական օրէնքներուն չեն հնազանդիր»:

Պէշիկթաշի ապահովութեան տնօրէնութիւնը յայտնեց թէ այս մասին հայրենակիցներէն որեւէ գանգատ չէ հասած, ուստի ոչինչ կրնան ընել յանցաւորները փնտռելու ուղղութեամբ:

Զօրումի մէջ ալ մոլեռանդները ուսուցիչ մը ծեծեցին պնդելով որ ան Աթաթիւրքը կը պաշտէ:

**

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՅ ԵՒ ՀՐԵԱՅ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Բազմաթիւ գործատուներու ու դրամատուներու հասցէին երէկ ղրկուեցան նամակներ ու ֆաքսեր, որոնց մէջ պահանջուեցաւ որ հայ եւ հրեայ վաճառականներու ու խանութպաններու հետ առեւտուր չկատարուի: Նամակներուն մէջ ցոյց տրուեցան իսլամութեան հնազանդող հաստատութիւններու անունները եւ պահանջուեցաւ որ այդ հաստատութիւններէն կատարուին առեւտուրները:

Պէյօղլուի մէջ ալ բազմաթիւ կրպակներ ստացան նամակներ, որոնց մէջ կը հրահանգուի որ ոգելից ըմպելի չծախեն, աղօթատեղիներ կառուցեն եւ գիշերուան աղօթքէն վերջ փակեն իրենց հաստատութիւնները, եւայլն:

Այս բոլորին դիմաց Րեֆահ կուսակցութեան ղեկավարները կը յայտնեն թէ յիշեալ ոտնձգութիւնները կապ չունին իրենց կուսակցութեան հետ եւ այդ բոլորը գրգռութիւններ են Րեֆահի դէմ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԵՐՊԵՐԸ կը շարունակեն ասպարէզ կարդալ ՄԱԿ-ի եւ Ատլանտեան Ուխտին: Բանակին պետը հրահանգած է «վար առնել ՕԹԱՆ-ի որեւէ օդանաւ որ թռիչք կը կատարէ դէպի Կորածէ»: Միւս կողմէ ՄԱԿ-ի 40 դէտեր «պարտադիր բնակութեան» ենթարկուեցան Պոսնիոյ զանազան շրջաններուն մէջ, Սերպերու հսկողութեան տակ: Մէկը արդէն անհետացած է Պոսնիոյ արեւելքը: Այլեւս աւելորդ իսկ է խորհրդածել ՄԱԿ-ի հեղինակութեան կամ օգտակարութեան մասին: Կը բաւէ առաւելաբար կարդալ Ժան - Ֆրանսուա Տընիոյի յօդուածները, որոնցմէ վերջինը՝ « L'hypocrisie institutionnalisée » («Ֆիկառօ», Ապրիլ 13) ուր կը թուէ խռովութեանց, ջարդերու, ամէն տեսակ սպանդի բեմ դարձած երկիրները՝ Պոսնիայէն, Ռուանտա, Սոմալի, Ալժերիա, Լեպերիա, Քիւրտիստան, Սուտան, Թիպէթ եւ կը ճշդէ ասոնցմէ այն երկիրները ուր ՄԱԿ-ը ներկայ է որպէս ... պաշտպան:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ նոր ընդհ. քարտուղար ընտրուեցաւ Շուէտացի մը՝ Տանիէլ Թարշիս որ կը յաջորդէ Քաթրին Լալիւմիէռի (Ընկերվարական): Այս վերջինոյն պարտութիւնը կը վերագրուի Ֆրանսացիներուն որոնց մէկ մասը (կառավարական մեծամասնութիւն) չեն ուզած ընկերվարականի մը ի նպաստ քուէարկել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ քաղաքական ճակատը կը շարունակէ զբաղիլ առաւելաբար ընտրական հարցերով: Մետիաներն ալ լայնօրէն կ'արձագանգեն չըսելու համար կը կանխեն իսկ այս «ընտրախաղը» որ ի վերջոյ միայն կրնայ կասեցնել կառավարութեան մը աշխատանքը: Այսպէս, անցեալ (1993) Մարտի երեսփոխանական ընտրութիւնները հազիւ աւարտած, սկիզբ կ'առնէր նախագահական ընտրութիւններու (1995 Մայիս) հարցը եւ մանաւանդ «երեսուն տարիներու բարեկամներու» (Պալատիւր, Շիրաք) մրցակցութիւնը: Եւ երբ տակաւին տարի մը կայ այդ ընտրութեան համար, սկսած է անոր յաջորդող (Յունիս) թաղապետական ընտրապայքարը եւ բանավէճի նիւթ է» Շապան - Տէլմասի յաջորդութիւնը Պորտոյի քաղաքապետութեան գլուխը...: Ալէն Ժիւփէ թեկնածու է:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ընդհ. արդարադատութիւնը քննութիւն մը բացած է վերջին ցարին՝ Նիկոլա Բ. եւ իր ընտանիքին սպանութեան շուրջ, 1918: Ըստ պատմաբաններուն սպանութիւնը հրահանգուած էր բոլշեւիկ ղեկավարներուն կողմէ որոնց վախն այն էր որ հակայեղափոխականները կը համախմբուին անկեալ ցարին շուրջ: Երբ քննութիւնը վերջ գտնէ, դատարանը պիտի որոշէ դատի դիմել կամ ոչ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ մեղմացուց այն միջոցները, զորս ճշդած էր հրովարտակով, մամուլի մասին եւ որոնք արդար վրդովում մը ստեղծած էին: Գլխաւորաբար ջնջուեցաւ լրագրողներու կանխարգել ձերբակալութիւնը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԸ
ՓԱՌՔ ՏԷ ՓՐԷՆՍԻ ՄԷՋ

Աննախընթաց դէպք մը տեղի կ'ունենայ Ապրիլ 20-ին, Փարիզի եւ շրջանի Հայութեան համար ընդհանրապէս, մարզասէրներուն համար յատկապէս, քանի որ առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի եւ շրջանի հայ ֆութպոլիստներու հաւաքականը կը խաղայ աշխարհահռչակ նախկին ֆութպոլիստներու խումբին՝ Վարիէթէ Քլէօպ տը Ֆրանսին դէմ:

Հայկական հաւաքականը որ կազմուած է փարիզեան շրջանի հայկ. հինգ խումբերու (Իսսի Հայ Մարզական, Ալֆորվիլի Հայ Մարզական, Հ.Մ.Ը.Մ. - Ֆրանս, Առնուվիլի Հայ Մարզական և Մոնթրէօյի Հայ մարզիկներու խումբ) հայ մարզիկներէն, նաեւ ֆրանսական խումբերու մաս կազմող հայ խաղացողներէն, արդէն կատարած է երկու մարզումներ՝ Արարատի նախկին խմբապետ եւ այժմ Իսսի Հայ Մարզականի մարզիչ-խաղացող Աշոտ Խաչատրեանի գլխաւորութեամբ:

Այս մրցումը որ կը վայելէ Փարիզի քաղաքապետ Ժաք Շիրաքի հովանաւորութիւնը, կ'իրագործուի շնորհիւ Association Les Mains du Cœur-ի (*) և Association Enfance - Arménie-ի (*) նախաձեռնութեամբ:

Ասոնցմէ առաջինը, որուն նախագահն է Ֆէրնան Ռիկոլա, կը զբաղի հաշմանդամներով, իսկ երկրորդը ծագում առած է Վանաձորի թիւ 3 պիս դպրոցի եւ Պուլոներ-սիւր-Մէրի Մէզոն տէ զ'Անֆան տը լա Մարին-ի երախաներուն հանդիպումէն, եւ որու նպատակն է նախ վերականգնել Վանաձորի հաշմանդամներու եւ որբերու յատուկ դպրոցը (130 երախայի համար), ապա ստեղծել զօրակցութեան շարժում մը Հայաստանի եւ Ֆրանսայի մանուկներուն եւ չափահասներուն միջեւ, շնորհիւ Ֆրանսայի «մանկական տուներ»ուն եւ Հայաստանի համապատասխան կառոյցներուն համագործակցութեան:

Ճիշդ այս դպրոցին վերաշինման համար է որ Փարիզի քաղաքապետական Խորհուրդը իր վերջին նիստին քուէարկած է 300.000 Ֆր.ի օժանդակութիւն մը՝ Անֆանս - Արմէնի կազմակերպութեան, փոխանակ վերադարձնելու այս մրցումին հասոյթին տուրքին կարեւոր մէկ մասը, ինչպէս նախատեսուած էր:

**

Մրցումը կը սկսի ժամը 18.15-ին. հայկ. հաւաքականը կը հովանաւորեն Ֆրանսայի ազգային խումբի նախկին ընդհ. մարզիչ Հանրի Միշէլ, Փարիզ - Սէն-Ժերմէնի խաղացող Տանիէլ Պրաւօ եւ Քիք Պոքսինկի Եւրոպայի ախոյեան Էրիք Պլոնտէլ:

Հայ մարզիկները իրենց դէմ պիտի

(Շար.ը Դ. էջ)

(*) Association Les Mains du Cœur,
26, Avenue du Maréchal Joffre
60500 Chantilly - Tél.:(16) 44-58-12-40

(*) Association Enfance-Arménie
M. Eric Legros
Directeur de la Maison des Enfants de la Marine,
2, rue Georges Honoré,
62480 Le Portel - Tél.:(16) 21-31-38-96

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Դժուար օրեր կ'ապրի մեր ազգը, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի եւ յարմար է որ երբեմն, երբեմն եա նայինք մեզ կանխող սերունդներուն ու փնտռենք անոնց իմաստութեան մէջ ճշմարտութիւններ, որոնք ուժ կուտան մեզի: Եւ չկան մշակոյթի դէմքեր, որոնց աւելի կրնանք վստահիլ քան Խաչատուր Աբովեան ու Շաւարշ Նարդունին: Դար կը բաժնէ մէկը միւսէն եւ իրենց մտածումի կալուածները շատ տարբեր են իրարմէ, սակայն նկարագրային յատկանիշեր ունին որ զիրենք կը միացնէ -- այդ՝ իրենց հայրենասիրութիւնն ու անկեղծութիւնն է: (Հոս պահ մը մոռնանք Նարդունիին նշանաւոր այցելութիւնը Թեհրան եւ Աբովեանի մասին իր խնդրայարոյց յայտարարութիւնները: Այդ՝ մշակոյթի պատմութեան մէջ քննուելիք խնդիր է, իր կարգին): Ինչպէս Արշակ Չօպանեանը իրաւացիօրէն կ'ըսէ, -- Աբովեանին «Վէրք Հայաստանին» միայն դիւցազներգութիւն մը չէ, այլ՝ նոր բարոյական մը, նոր ուղղութիւն, նոր կեանք մը մատնանիշ ընող գիրք է: Կը մէջբերեմ շատերու ծանօթ հատուածը, որ թէպէտ կրօնապաշտ ձեւով ըսուած է, յատկ բանաձեւումն է մեր ազգի կենսունակութեան որ այս օրերուն իր վաւերականութեան փաստը կուտայ Հայաստանի եւ Արցախի հայութեան ցուցաբերած տոկունութեան մէջէն: Ողբագին պատմութեան մը տողերուն մէջէն՝ հայութեան ուղղուած այս կոչը այնքան ճշմարիտ կը հնչէ որքան այն որ պիտի գար պատերազմի դաշտէն «Էս սիրտը, էս հաւատը, էս հոգին, էս ւժերն ունէր հայ ազգը, որ թշնամու, ղազանի ձեռի՝ երկիր, աշխարհ, ազատութիւն, թագաւորութիւն, իշխանութիւն, մեծութիւն, բոլոր -- բոլոր կորցրեց իր հաւատին մատաղ տուեց, աղքատութիւն, նօքարութիւն, գերութիւն, ղարիպութիւն, տանջանք, չարչարանք, սով, մահ յանձն առաւ, որ իր սուրբ եկեղեցին, իր լիս, լուսաւորչադաւան օրէնքը ամուր, հաստատ ու անխախտ պահի: Էս ա հրակայութիւն, սրտապնդութիւն, մեծահոգութիւն, քաջութիւն, կամաց հաստատութիւն, հոգու կարողութիւն ու զօրութիւն, որ աշխարքիս վրայ ջրհեղեղից դէսը՝ էլայ մէկ ազգ մինչեւ էսօր չի կարաց ու չի էլ կարող ցոյց տալ: Սար ըլէր փուլ կուգար, երկաթ ըլէր՝ կը հալչէր, կը մաշուէր, ծով ըլէր՝ կը պակսէր, կը ցամաքէր. բայց Աստուածասէր հայ ազգը մինչեւ էսօր գերօրինակ հսկայութեամբ տարաւ բոլոր ու իր անունը պահեց»:

Հարիւր տարի մեր գրականութիւնը իր երկու թեւերով, արեւելահայ եւ արեւմտահայ այս պատգամին արձագանգ եղաւ ու չկայ մէկ հատ իսկ գրագէտ կամ մտաւորական որ ազգին միսթիքին քաջողութենէն փերծ մնացած ըլլայ: Որքան տառապանքը շատցած է, այնքան ազգին առաքինութիւնները շեշտուած են, յաճախ հռետորական ոճով, երբեմն արուեստով: Այս խնդրին մէջ ոչ մէկ տարբերութիւն կայ երկու հատուածներու միջեւ: Արդիւնքներէն մին այն եղած է որ ալ չենք կրցած մեր ազգային նկարագրին մասին յստակ գաղափար կազմել, մեր թերութիւններն ու պակասութիւնները անտեսուած են կամ ալ անցած են լրագրողներու եւ կրօնական քարոզիչներու նիւթացանկին մէջ: Կորսուած է շատ անգամ անկեղծութիւնը որովհետեւ գրական ազգապաշտութիւնը լեզուն այլակերպած ու բառերուն վստահելիութիւնը խախտած է:

Միայն քանի մը որակաւոր գրողներու գրչին տակն է որ լեզուն կրցած է իր բուն պաշտօնը կատարել՝ այսինքն ըլլալ թէ՛ ձեւը եւ թէ բովանդակութիւնը իր էութեան, միջոց ու նպատակ նոյն ատեն: Այսպէս, Թէքէեանի քերթուածները հայութեան մասին կը կարդացուին իբրեւ լեզուական գեղեցկութիւն, բառերու ներդաշնակութիւն, տողերու կառուցում, հնչում ու երաժշտութիւն, անկախ հայ ազգին լեզուն ըլլալու իրենց հանգամանքէն: Երկրորդ իմաստով է որ այդ բառերը ընթերցողին կը փոխանցեն պատգամ մը, որ է հայ ազգին բարոյական որակին հաստատումը: Ահա այդ տեսակ գրուածք մըն է Շաւարշ Նարդունիի «Օգոստափառ Մշակոյթն Հայոց» գրութիւնը (որ բանախօսութիւն մըն է հեղինակին կողմէ տրուած Աթէնք, 1955-ին, Համազգային Մշակութային Ընկերակցութեան հիմնադրութեան 25-ամեակին առթիւ): Կուտամ հատուած մը: --

«Պէտք է պահել պահպանել Սփիւռքը, ոչ թէ լալու համար օտար հայրենիքներու սահմաններուն վրայ տարուբեր, ոչ թէ ողբալու համար օտար ազգերու պատին տակ, այլ կանգնելու համար իբրեւ հպարտ ժառանգորդները հին ու մեծ մշակոյթի մը: Ժամանակ է մեր երիտասարդներու հոգիէն սրբել մաքրել ստորազգացութիւնը, ժամանակ է հասկցնել օտարին թէ գերազանցօրէն ընդունակ, մեծ ստեղծագործութիւններու ատակ ժողովուրդ մըն է Հայութիւնը: Եւ ատիկա հասկցնելու համար, պարտաւոր ենք ըսելու. -- վկայ մեր պատմութիւնը, վկայ մեր ներկայութիւնը:

Վկայ մեր պատմութիւնը, ուրեմն ցոյց տանք մեր պատմութեան հրաշալի էջերը:

Վկայ մեր ներկայութիւնը, -- ուրեմն ցոյց տանք նոր օրերու մեր բարձր արժէքները:

Պիտի պոռանք պատմութեան երեսին, ժողովուրդներու երեսին, աշխարհի երեսին, թէ ոճիր է բոշայի տեղ դնել հայ ժողովուրդը՝ որ հինումն սեղան է նստած մեծ կայսրութեանց զէնքի եւ արուեստի ներկայացուցիչներուն հետ:

. . . .

Ամէն Հայ՝ պատանի, երիտասարդ կամ ծեր, ամէն Հայ՝ կղերական, գրագէտ կամ առեւտրական՝ պատասխանատուութեան բաժին ունի (Հայ Մշակոյթի պաշտպանութեան պայքարին մէջ): Եթէ կորսնցնենք Հայ Մշակոյթի ճակատամարտը, ոչ եկեղեցի կը մնայ, ոչ հայ դպրոց, ոչ Հայաստան:

. . . .

Ես, դաշնակցական, ամենայն անկեղծութեամբ կը դատապարտեմ ու «գետնին տակը անցնի դաշնակցականը» կ'ըսեմ, եթէ պիտի չաշխատի ի շահ հայութեան: Ու գետնին տակը թող անցնի Հնչակեանը, Ռամկավարը, Բարեգործականը, Կաթոլիկը, Բողոքականը, Լուսաւորչականը, վերջապէս ով որ պիտի չաշխատի ի շահ Հայութեան:

Հայութիւնը՝ ամէն բանէ վեր: Հայ Մշակոյթը՝ յաւիտենական»:

Անդրշիրիմեան այդ սրտաբուխ հզօր ձայնը դեռ կը հնչէ Սփիւռքահայ մտաւորականութեան գիտակցութեան մէջ: Ինչքա՜ն պիտի ուզէի որ ան լսուէր նաեւ Հայաստանի այժմու մաքի ու մշակոյթի մարդոց կողմէ, առ նուազն իբրեւ մեր երկու հատուածներու մերձեցումի ազդակ: Եւ առ առաւելն՝ իբրեւ վկայութիւն մը արդի հայ մտաւորականի տիպարին մասին: Նարդունին ծանօթ չէ Հայաստանի մէջ, իր անունը չէ յիշուած իսկ Հայկական Սովետական Հանրագիտարանին մէջ: Հայաստանի ժամանակակից գրողներուն կ'իյնայ բացուիլ Նարդունիի նման Արեւմտահայ տիպական մտքերու համահայկական ոգիին, պրպտել ու գտնել ինչ որ եօթանասուն տարիներու համայնավար ոստիկանական վարչակարգը այլափոխեց, աքսորեց ու փորձեց մեռցնել մեր ազգային մշակոյթի գանձերէն: Հիմա որ վերջ գտած է կարմիր մղձաւանջը, միտքերու վրայ բռնութիւնը եւ անկախ հանրապետութիւն մը նոր յանդգնութիւն կուտայ մեզի՝ մեր նոր գրագէտներուն պարտականութիւնն է, Հայաստան թէ Սփիւռք՝ տէր կանգնիլ Հայ Մշակոյթին ու այլեւս չկծկուիլ, որբերու նման Թումանեանի, Վարուժանի կամ Իսահակեանի պաշտպանութեան եւ ապահովութեան տակ: Հայաստան եւ Սփիւռք մտամփնձակներ են, հոգեբանական կեցուածքներ եւ Աբովեանի մէջ այնքան սփիւռքեան հոգեվիճակ կայ որքան հայաստանեան կայ Նարդունիին մէջ: «Մէկ հայ մշակոյթի գաղափարը այնքան մեծ իրագործում է որքան Հայ Դատի Անկախ Հայաստանի մը յաջողուածքը» պիտի ըսէին Աբովեանը, Թէքէեանը կամ Նարդունին: Չկայ խելքը գլուխը Հայ մը որ համաձայն չըլլար այս կեցուածքին:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐԱԽԱՅԻ ՄԸ ԼԱՑԸ՝ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ

Տանս աշխատասենեակին մէջ բաներ մը գրելով զբաղած էի, երբ յանկարծ փողոցէն երախայի մը աղիողորմ լացը լսեցի: Առաջին ակնթարթին սրտիս մէջ բան մը խաղաց, որովհետեւ ինծի այնպէս թուեցաւ որ զաւակներէս մէկն էր լացողը: Մինչդեռ զաւակներս այլեւս երեսունի շուրջ են եւ տասնամեակներէ ի վեր մանուկ չեն այլեւս:

Ներքին ժպիտ մը ունեցայ միամտութեանս վրայ եւ սակայն զարմացայ թէ հոգեվիճակիս մէջ որքա՜ն ամուր եւ անջնջելի կերպով դրոշմուած էր զաւկի սէրը: Ի՞նչպիսի անսրբելի տպաւորութիւն մը մնացեր էր հոգիիս խորը, որ այսքան տարի վերջ, երախայի մը ճիչն անգամ կը բաւէր սրտիս մէջ արթնցնելու փոթորիկ մը, հարազատներուս առողջութեան կամ ապահովութեան մասին մտահոգութեան յուզում մը, վերջապէս սրտիս մէջ կ'արծարծէր տասնամեակներ առաջ ապրուած վախեր ու մտածումներ:

Մարդասիրական մեր բոլոր զգացումներուն մէջ անհերքելի է որ կարեւոր չափով իրենց տեղը ունին նաեւ եսասիրական զգացումներ: Եթէ յանկարծ լսենք որ մօտիկ բարեկամ մը ծանր հիւանդութենէ վարակուած է, կամ սրտի տագնապ մը անցուցած է, կամ լուրջ գործողութեան մը ենթարկուած է, անտարակոյս շատ կը տրտմինք: Մեր սրտին մէջ կարծես ճեղք մը կը բացուի, անախորժ հով մը կը փչէ: Մեր տրամադրութիւնը զգալիօրէն կը փոխուի, մեր բարեկամին նըկատմամբ համակրանքի ու կարեկցութեան զգացումով մը կը տոգորուինք: Բայց այս բոլորին մէջ մարդասիրական զգացումներու կողքին կան նաեւ եսասիրական զգացումներ: Ամենամօտիկ բարեկամի մը հիւանդութեան լուրը մեր մէջ, ցաւի ու կարեկցութեան զգացումին քովն ի վեր, կը յառաջացնէ նաեւ մեր սեփական մորթին նկատմամբ մտահոգութիւններ, վախեր, կասկածներ: Ուրիշին հիւանդութիւնը յանկարծ մեզի կը յիշեցնէ թէ մենք ալ կրնանք հիւանդանալ, մենք ալ կրնանք նոյն դժբախտութեան կամ փորձութեան բովէն անցնիլ, կամ թէ արդէն օր մը անպայման մենք ալ այդպիսի տխուր ճակատագրի մը պիտի ենթարկուինք: Ուրիշի մը դժբախտութեան նկատմամբ մեր զգացած ցաւին մէջ անպայման այս եսասիրական վախը կայ եւ այդ վախը մասամբ կը լուսաւորուի նաեւ անմեղօրէն չար անդրադարձումով մը: Այդ է՝ մտածել, որ բարեբախտաբար մենք առ այժմ այդպիսի դժբախտութեան մը ճիրաններուն մէջ չենք ինկած, թէ լաւ որ այդ դժբախտութիւնը պատահեր է ուրիշի մը, այլ ո՛չ թէ մեզի, կամ մեր ամէնէն մօտիկ հարազատներուն, եւայլն:

Կեանքը այնպիսի դժբախտութիւններով ու պատահարներով լեցուն է, որ մարդիկ կարծես շարունակ կ'ապրին ինքնապաշտպանութեան անգիտակից զգայնութեան մը մէջ: Ինչպէս որ անասունը կը կծկուի, կ'ամփոփուի, ինքնապաշտպանութեան կամ հակա -- յարձակումի յանկարծակի դիրքի մը մէջ կը մտնէ ամենադոյզն վըտանգի մը դիմաց, այդպէս ալ մարդը տեւաբար կը լողայ ինքնապաշտպանութեան բնազդի մը մէջ: Ինքնապաշտպանութիւնը այստեղ միայն սեփական մորթի պաշտպանութիւն չէ, այլ պաշտպանութիւնն է ամենասիրելիներու, հարազատ զաւակներու կամ ընտանիքի ամենամօտիկ անդամներու: Պաշտպանութիւնն է այն թանկագին անձերուն, որոնց գլխուն գալիք դժբախտութիւն մը մեզի միայն անցողակի ցաւ մը չէ՛ որ պիտի պատճառէ, մեզ միայն քանի մը վայրկեան կամ քանի մը ժամ չէ՛ որ պիտի տառապեցնէ, այլ շատ երկար ժամանակի մը համար պիտի ճնշէ մեր վրայ, բան մը անսրբագրելի կերպով պիտի փոխէ մեր կեանքին մէջ: Ինքնապաշտպանութեան այս բնազդն է որ մեր սրտին մէջ անջնջելի կերպով արմատացած է եւ մենք անկէ չենք կրնար փըրկուիլ, նոյնիսկ եթէ վտանգէ մը շատ հեռու գտնուինք, կամ նոյնիսկ եթէ օր մը մեր շուրջ չմնայ մէկ հատ իսկ հարազատ, մէկ հատ իսկ ամենասիրելի մերձաւոր, որուն ապահովութեան ու անվտանգութեան մասին մտահոգութիւններ սնուցանելու պատճառներ ունենայինք: Վախ այլեւս անբաժանելի մասնիկն է մարդու ներաշխարհին, եւ ուրիշի մը պատահած ամէն դժբախտութիւն, փողոցէն արձակուած ամէն ճիչ, թերթի մը սիւնակներուն մէջ կարդացուած ամէն գոյժ կամ աղէտ, մեր մէջ յանկարծ շարժման կ'անցընէ այդ վախը եւ մեզի մտածել կուտայ ո՛չ այնքան դիմացինին դժբախտութեան մասին, որքան մեր ամենասիրելիներուն գլխուն գալիք այդպիսի փորձանքի մը հաւանականութեան վրայ:

Մարդիկ, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, հաւատացեալ ըլլան կամ ոչ, իրենց կեանքը կ'անցընեն աղօթքով: Այդ աղօթքը, որ բարեմաղթութեան մը ձեւով կ'արձակուի դէպի երկինք, սրտի խորերէն արձակուած աղաչանք մըն է. «Աստուած իմ, զիս եւ իմ ամենասիրելիներս հեռու պահէ ամէն տեսակ փորձանքէ, եւ եթէ պիտի պատահի անխուսափելին, եթէ մենք ալ պիտի առնենք կեանքի բոլոր դժբախտութիւններէն մեր բաժինը, այնպէս ըրէ՛, որ կարելի չափով թեթեւ ըլլայ այդ եւ կարելի չափով ուշ գայ ան»:

Բ. Հ.

Հ. Բ. Ը. Մ.-Ի ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ 7-ՐԴ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ԱՆՎԵՐՍԻ ՄԷՋ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ՊՍԱԿՈՒԵՑԱՒ

Ա. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

ԵՒ

Վ. ԳՆԱՃԵԱՆ

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԵՑԱՆ

Զատկուան տօներուն առթիւ Ապրիլ 1-էն 4, Պելժիոյ Անվերս քաղաքը հայկականութեամբ կը յորդէր...:

Արդարեւ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Եւրոպայի բոլոր մասնաճիւղերէն 16 քաղաքներէ եւ նոյն իսկ հեռաւոր Գանատայէն, 600 երիտասարդներ եւ իրենց հետ բազմահարիւր հետեւորդներ մասնակցեցան միջ-մասնաճիւղային այս հանդիպումին որ, եւրոպայի հայութեան կողմէ, սպասուած տարեկան մեծագոյն ձեռնարկ-խրախճանքներէն մէկն է:

Հովանաւորողներ, նախագահներ, Պ.Պ. Հանրի Վէրնէօյլ, Նուպար Տէօվլէթեան, Տ. Վրոյր, Խ. Խաչիկով, Յ. Գասարճեան եւ Տոքթոր Է. Ադամեան, անձամբ ներկայ գտնուեցան բոլոր խաղերուն եւ հանդիսութեանց:

Մարզական խաղերը եւ մրցակցութիւնները խումբերու միջեւ, անցան տաք մթնոլորտի մէջ: Երիտասարդները, բոլորն ալ, վճռած էին յաղթել ու բաժակը տանիլ...:

Յաղթականները հետեւեալ խումբերը եղան. --

-- Ֆութպոլ, Թորոնթոյի խումբը յաղթեց Մարսէյլի,

-- Պասքէթ -տղաք-, Թորոնթոյի խումբը յաղթեց Պրիւսէլի,

-- Պասքէթ -աղջիկներ-, Ժընեւ յաղթեց Լիոնի,

-- Վոլէ -տղաք-, Փարիզ յաղթեց Վալանսի,

-- Վոլէ -աղջիկներ-, Պրիւսէլ Ա. յաղթեց Պրիւսէլ Գ-ի,

-- Վոլէ -խառն-, Անվերս յաղթեց Մոնփըլիէի,

-- Սեղանի թէնիս -տղաք-, Ռ. Խորայէլեան (Փարիզ) յաղթեց Հ. Կուրուրեանի,

-- Սեղանի թէնիս -աղջիկներ-, Կ. Կուրուլեան (Պրիւսէլ) յաղթեց Պ. Պեհրոնեանի,

-- Ճատրակ, Ժ. Տեմեճեան (Վալանս) յաղթեց Ա. Տէտէեանի (Մարսէյլ):

Կիրակի, Ապրիլ 3, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին տեղի ունեցաւ մեծ տողանցքը Տէր եւ Տիկին Հ. Վէրնէօյլի եւ այլ անձնաւորութեանց ներկայութեան: Պելժիայէն եւ այլ երկիրներէ եկած մեծ բազմութիւն մը յուզումով եւ հրճուանքով հետեւեցաւ խումբ-խումբ դաշտ «հոսող» երիտասարդներուն:

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի պատուիրակ - գործիչ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ

ԳԱՌՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ

Գառնին կը գտնուի Հայաստանի Հանրապետութեան Աբովեանի շրջանի համանուն գիւղին մէջ, Ազատ գետի աջ ափին: ԺԴ. դարու ձեռագիրի մը համաձայն, Գառնին հիմնադրուած է Ն. Ք. 2166 թուին: Մովսէս Խորենացի, իր կարգին, Գառնիի հիմնադրումը կը վերագրէ Հայկ Նահապետի թոռ Գեղամին, որուն թոռան՝ Գառնիկի անունով ալ կոչուած է Գառնի:

Գառնին նշանաւոր եղած է մանաւանդ իբրեւ ամրոց, որ շատ հաւանաբար կառուցուած է Ք. Ա. Բ. դարուն: Ք. Ա. Ա. դարու կէսերուն հռոմէական զօրքերը աւերած են զայն: Յետագային, Տրդատ Ա. Թագաւորը վերականգնած է զայն եւ անուանած՝ «անառիկ ամրոց»:

Արտաշէսեան եւ Արշակունեաց Թագաւորներու օրով, Գառնին եղած է նշանաւոր ամրոց, զօրակայան եւ ամարանոց, իսկ Դ. դարուն՝ եպիսկոպոսնիստ բնակավայր: Արշակունեաց Թագաւորութեան անկումէն ետք (428), Գառնին իբրեւ զօրակայան ծառայած է մերթ հայկական, իսկ մերթ ալ՝ պարսկական զօրքերուն համար:

Արաբական նուաճումներու ժամանակ, ամրոցը աւերուած է, բայց աւանը մնացած է եւ Ը. դարու երկրորդ կիսուն բարգաւաճած ու դարձած է գիւղաքաղաք: Ժ. դարուն Աշոտ Բագրատունին վերականգնած է ամրոցը: 1386-ին, Լենկթիմուրի զօրքերը ապաստակած են Գառնին:

***

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔԸ

Գառնին հինէն ի վեր գրաւած է եւրոպացի, հայ եւ ռուս ճանապարհորդներու եւ գիտնականներու ուշադրութիւնը: 1909 – 1911-ին, Ն. Մառը պեղած եւ ուսումնասիրած է Գառնիի հեթանոսական տաճարին աւերակները: Աւելի ուշ, 1949-ին, հնագիտական արշաւախումբ մը ձեռնարկած է Գառնիի կանոնաւոր պեղումներուն:

Գառնիի հնագիտական պեղումներուն ժամանակ յայտնաբերուած է Ք. Ա. Գ. հազարամեակի երկրորդ կէսի պրոնզէ դարու բնակավայր մը՝ կացարաններով եւ օճախներով, որոնց մէջ գտնուած են գործիքներ, ոսկորէ իրեր, զարդեր, պրոնզէ կացինի ձուլման կաղապար, մանգաղ, եւայլն:

Աւելի ուշ յայտնաբերուած են նաեւ միջին եւ ուշ պրոնզէ դարու դամբարաններ, հնագիտական նիւթեր, ուրարտական խեցեղէն եւ Արգիշտի Թագաւորին սեպագիր արձանագրութիւնը, որուն մէջ Գառնին իր շրջակայքով անուանուած է Գիառնիեան երկիր:

Գառնիի հեթանոսական տաճարը կառուցուած է Ա. դարու երկրորդ կիսուն, ամրոցի վերակառուցման շրջանին: Քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակուելէն ետք, տաճարը եղաւ Տրդատ Գ. Թագաւորին քրոջ՝ Խոսրովիդուխտի ամարանոցը: Ան կործանեցաւ 1679-ին, Հայաստանը հարուածող ուժգին երկրաշարժի մը պատճառով:

Տաճարին դեղարուեստական ընդհանուր արտայայտչականութիւնը պայմանաւորուած է ոչ միայն անոր ճարտարապետական եւ կառուցային ձեւերով, այլեւ՝ մասերու եւ մանրամասերու համաչափութեամբ ու ներդաշնակութեամբ: Բացառիկ խնամքով մշակուած են շէնքին մանրամասերն ու յարդարանքները: Զարդաքանդակներուն մէջ դրսեւորուած է հայկական արուեստը բնորոշ՝ միասնական «մոթիֆ»ներու կիրարկման սկզբունքը:

1969-էն 1974, ամբողջովին վերականգնուեցաւ տաճարին սկզբնական տեսքը՝ ճարտարապետ Ա. Սահինեանի նախագիծին հիմամբ:

Քաղեց՝ Շ. ՄԱԽԻՍԱՏԵԱՆ

Ա. Քէչիչեան խօսք առնելով ողջունեց բոլոր մասնակցողները եւ շեշտեց այս եւ նման շարժումներուն բերած նպաստը հայկականութեան եւ հայապահպանման: Շնորհաւորեց Պելճիքոյ Հայութիւնը այս առթիւ ցուցաբերած միասնականութեան համար, մանաւանդ՝ Պելճիքոյ հայ դաւութային Վարչութիւնը եւ անոր նախագահ՝ Նուպար Տէօվլէթեանը, որ ամէն ձեւով նեցուկ կանգնեցաւ այս 7-րդ հանդիպումին յաջողութեան:

Ապրիլ 3-ի եզրափակիչ ճաշ-պարահանդէսին ներկայ էին աւելի քան 900 հոգի: Խօսք առին Հանրի Վէրնէօյլ, Ն. Տէօվլէթեան, Տոքթ. Է. Աղամեան եւ Պելճիքոյ մասնաճիւղի նախագահ՝ Վարդգէս Գնաճեան, որ այս յաջող գործին մեծագոյն կերտիչն էր: Բոլոր խօսողներն ալ շեշտը դրին, հայապահպանման եւ հայ լեզուի պահպանման կարեւորութեան վրայ:

Կէս գիշերը անց էր, երբ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ բաշխուեցան բաժակները:

Այս, մինչեւ առաւօտեան ժամը 5·30ը խրախճանքը շարունակուեցաւ, «Նայիրի» նուագախումբի եւ յատկապէս ծանօթ երգիչ-դերասան Մանուէլի խանդավառ առաջնորդութեամբ:

Պելճիքոյ Հայութիւնը եւ ներկաները ապրեցան աննախընթաց օրեր եւ հայկական մթնոլորտ:

7-րդ այս հանդիպումին բացառիկ յաջողութեան առթիւ, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Եւրոպայի պատուիրակը՝ Ա. Քէչիչեան եւ Պելճիքոյ ատենապետը Վ. Գնաճեան, արժանացան բացառիկ գնահատանքի եւ պարգեւատրուեցան յուշանուէրներով:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԱՆՋՐՊԵՏԻՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐԷՆ

Մինչեւ վերջերս ապաքինումի ոչ մէկ յոյս կը տրուէր այն մանուկներուն որոնք շարժումներու ուղեղային կեդրոնի խանգարումի պատճառով անշարժութեան մատնուած էին: Այսօր, շնորհիւ տիեզերագնացներու զգեստին, այնպէս կը թուի որ բարելաւման յոյս մը ծագած է: Օրինակներ կան ուր հիւանդին կացութիւնը 20-40% բարւոքած է, ինչ որ աննախընթաց է: Յայտնաբերումը կատարուած է ռուս գիտնականներու կողմէ:

Ուղեղային փջիջները վերանորոգելի չըլլալով, երբ շարժումի կեդրոնը կը վնասուի, բջիջները կը մեռնին ու տուիկ մասամբ կամ ամբողջութեամբ անշարժութեան կը մատնէ մարմինը:

Գիտնականներու խումբ մը տարիներէ ի վեր կ'աշխատէր ձեւ մը գտնելու անջրպետին մէջ ձգողութեան ուժին բացակայութեան անբաղձալի ազդեցութիւնը գոնէ պակսեցնելու համար: Տիեզերագնացները որոշ ժամանակ մը ձգողութեան ուժէն զերծ մնալէ ետք երբ կը վերադառնային երկիր, դժուարութիւն կ'ունենային քալելու եւ երկար վարժութիւններ անհրաժեշտ կ'ըլլային որպէսզի վերագտնեն մկանային շարժումներու կարողութիւնը:

Վիրաբոյժ Քոզլովից կը բացատրէ որ ձգողութեան ուժին եւ հետեւաբար ծանրութեան բացակայութեան, մարմինը մկաններէն ջղային գրգիռներ չի ստանար, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ մկանային անզօրութեան, թուլութեան եւ ոսկրային տկարութեան: Այս մասին կատարուած աշխատանքը նպատակ ունէր տիեզերագնացներու զգեստին միջոցով արուեստական ծանրութեան զգացում մը ստեղծել. այդպէսով մարմինը պիտի ունենար իր կենսունակութեան համար անհրաժեշտ գրգիռները:

Արտաքնապէս, տիեզերագնացներու սովորական զգեստին կը նմանին բժշկութեան մէջ գործածուածները. միայն ներսի կողմը զետեղուած են զսպանակներ եւ առաձգական տարրեր: Երբ հիւանդին կը հագցնեն այդ զգեստը, ատոնք թեթեւակի մը պրկեն: Զգեստը կը ծառայէ անհամակարգ շարժումները մեղմացնելու եւ մարմինը ֆիզիքապէս ճշգրիտ դիրքի մէջ պահելու: Զգեստաւորումէն ետք այդ ներքին սարքերուն օգնութեամբ մարմնին գրգիռները ուղեղ կը հասնին եւ ջղային նոր «ուղիներ» կը ստեղծուին: Ատոնց որպէս հակազդեցութիւն, ուղեղն ալ իր յատուկ նշանները կը ղրկէ մարմնին մասերուն: Հիւանդներու հետ կատարուած փորձերու տեսագրութիւններուն մէջ կարելի է տեսնել որ սրունքները շիտակ դիրք կը ստանան, քայլերը կ'երկարին ու կ'ամրանան:

Մինչեւ հիմա, ուղեղային այս կարգի խանգարումի տէր մանուկներուն վրայ տարիներով աշխատանք կատարել պէտք էր, հազիւ միջակ արդիւնք մը ձեռք ձգելու համար: Մինչդեռ տիեզերագնացի զգեստով կատարուած բուժումի փորձերը արդէն զարմացնող արդիւնքներ տուած են: Քանի մը վայրկեանի 4-5 փորձէ ետք, պարզ աչքով իսկ նկատելի կ'ըլլայ տարբերութիւնը:

16 տարեկան անդամալոյծ պատանուհի մը երեք փորձէ ետք կրցած է առանց օգնութեան քալել. ուրիշ մը որ ամբողջ մանկութիւնը անցուցած է անիւներով աթոռի մը վրայ, այսօր առաջին քայլերը կ'առնէ: Փորձեր կատարուած են նաեւ Լեհաստանի մէջ:

Ռուսական չորս բուժարաններու մէջ այս մեթոտով մինչեւ այսօր 250 հիւանդներ խնամուած են ու ամէն մէկուն բարւոքումի համեմատութիւնը եղած է 20-40%-ի միջեւ, ինչ որ բժշկական տեսնոյով մեծ նշանակութիւն ունի:

Ռուսաստանէն դուրս հիմնուած են այս կարգի կեդրոններ Պալթեան ծովուն ափը եւ Լեհաստանի մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԱՅԻՍ

ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Իրիկնամուտին հոգեպարար հրաշալիքին մէջ այդ քարերը եւ այդ շիրիմները կեանք ունենալ կը թուէին. կային որ կ'աղբէին, կային որ պաղած, փոշիացած էին. լոյսը չէր հասներ իրենց, ճեղքելով ստուերները. նոյնիսկ հոգին սաղմոսերգութիւնը բարձր ճիւղերուն մէջէն չէր հասներ անոնց. անոնք էապէս կորսուածներ էին:

Մեղմէ իւրաքանչիւրը՝ հոգին երկրպագու գերբնական մեծութեան մահուան ու կեանքին, բառ մը չէր կրնար արտաբերել:

Ինծ կը թուէր թէ մեր նաւակը Լօհէնկրինի նաւուն պէս լեցուն էր խորհուրդով:

***

Հովոտ գիշեր մըն էր: Պատուհանիս փեղկերը կը դղրդային. չարագուշակ բան մը կար հովին մէջ, որ կը փչէր մրրկավար. չէի կրնար քնանալ. աչքերս դոց կը սպասէի բանի մը. ինչի՞. ես ալ չէի գիտեր. կարծես խորհրդաւոր բաղձեր կը կծծէին պատուհանիս տակ մերկ ճիւղերը ծառերուն: Սարսռագին ուրուականները կը թեւածէին անտեսանելի:

Հոգիս կը մաէր. մօտս մէկը ունենալ պիտի ուզէի. ամէն բան լուռ էր տանը մէջ, ամէն ոք կը քնանար:

Արդարեւ, այդ գիշերը, գաղտագողի, մանգաղը ուսին, անշշուկ, Մահը եկած այցելած էր մեր բնակարանը:

Առաւօտուն ամուսինս չարթնցաւ իր քունէն. ան մեկնած էր յաւիտենապէս, ըստ իր բուռն մաղթանքին, առանց որեւէ տանջանքի, առանց օրհասի դժնդակ պահերը անցընելու, մէկ քունէն միւսը՝ անդորր ու անխռով:

Այդ օրերը ինծ համար ո'չ միայն անհուն սուգի օրեր եղան, այլ՝ եղան նաեւ օրեր դառն իրականութիւններու:

Երբեք անհետացող մը այնքան մաքուր յիշատակ մը չէ թողած իր ետեւ, քան ամուսինս: Ան չարիքը ի'նչ է չէր գիտեր. ներողամտութիւն էր համակ, եւ իր յիշատակը օրհնութիւն մը եղաւ:

Այդ մահը նուիրականութեան մը հանգամանք է ինծի համար, պահուած՝ մաքրափայլ սրբատուփի մը մէջ, զոր ոչ մէկ աշխարհային բան կարող է աղարտել:

Այլեւս իմ պարտականութիւններս բիւր անգամ աւելի ծանր դարձան. զաւակներս միմիայն զի'ս ունէին իբրեւ նեցուկ:

Արդեօք այն երանելի կիները՝ որոնք սուգի մը պահուն միայն արտասուել, կսկծալ, ողբալ գիտեն, որոնք որեւէ պատասխանատուութեամբ բեռնաւորուած չեն, չունին պէտքը կռուելի, սփոփանք սփռելու համար ծոցերնին ապաւինած մատղաշ արարածներու, կրնա՞ն ըմբռնել թէ ի'նչ է ընտանիքի մը հոգը զգալ ուսերուն վրայ, չունենալով մէկը զայն բաժնող եւ կամ խորհուրդ մը տուող, եւ զգալ չորս դին անապատ մը, որ կ'ընդլայնի, ու մեծ մեծ կսկիծ մը յարաճուն: Ժամանակը կ'անցնէր, ճնշող, ծանր ու դժուարին: Երակներուս մէջ կապար կար գոցես: Տեսակ մը միսթիքականութիւն պատած էր հոգիս: Գիշերները լամբարիս մօտ ժամերով կը մխրճուէի Նարեկացիի աստուածանուէր էջերուն մէջ: Կամաց – կամաց մարդկութիւնը կ'աներեւութանար իր բոլոր իրականութեամբ:

Կը զգրէի ըլլալէ ինչ որ էի.

Որ ի ծագել անստուր նշուլից ողորմութեան քոյ փառաց···, փարատի մռայլ···

Այդ պահերուն անդրաշխարհային խաղաղութիւն մը կը թուէր զիս պարուրել տակաւ:

***

... Պատերազմը կը շարունակուէր. հետզհետէ բոլոր զինուորցուները զէնքի կը կոչուէին: Ոչ մէկ ճշգրիտ լուր գացողներէն:

Անցաւ նորէն ձմեռը, սպասումի եւ անստուգութեան մէջ: Մեծ Պահքին հետ եկաւ գարունը: Երեկոյեան հսկումները շատ քաղցր էին իմ հոգիիս, ինչպէս եւ տրտում շարականները: Մտերմութիւն մը գոյացած էր Եկեղեցիին եւ իմ միջեւ: Հոն ինքզինքս աւելի ազատ կը զգայի յանձնուելու իմ շատ մեծ թախիծիս:

Եկաւ նաեւ Զատիկը, որ սակայն ուրախութիւն չբերաւ ինծի. Քրիստոս Յարեաւ: Արդարեւ Յարութիւնը յոյս մըն էր. բայց, ժողովուրդին յոյսը ուշ կը մնար իրականութիւն գտնելու, եւ ամէն բարիք՝ որ ուշ կը մնայ, կը գունաթափի:

Զատիկին յաջորդ կիրակիներէն մէկն էր, Մայիսի Կիրակի մը. անձրեւ կը կաթկթէր մարգարտագոյն երկինքէն:

Ս. Թագաւոր ընդհանրապէս Կիրակի առաւօտները լեփ – լեցուն կ'ըլլայ. բայց. այդ օրը մասնաւորապէս խուռն էր բազմութիւնը. ինչո՞ւ արդեօք: Դպիրները դաշն կ'երգէին բացառաբար:

Մելամաղձութեամբ լեցուն հոգիս բուրվառին մուխին հետ կը ծածանէր, կ'աղօթէր, կը ջանար սփոփանք գտնել:

Ինչ կը թուէր թէ գերագանցօրէն խորհախորհուրդ էր այդ օրուան պատարագը: Աւարտելու մօտ էր պաշտամունքը, Առաքելոցը կ'երգուէր. Ընդհանուր ամենայն հաւատացելոց···

Յիշեա՛, Տէ՛ր, եւ ողորմեա՛···:

Ու յանկարծ պատարագիչը, ծանր ծանր շեշտելով, ձայնով մը՝ որ քիչ մը կը դողդղար, երկիւղած լռութեան մէջ աղաղակեց.

Եւ զՀանրապետութիւն Հայոց···

Սարսուռ մը անցաւ ժողովուրդին մէջէն. մէկ քանի զսպուած հեծկլտուքներ:

Ուրեմն իրա՞ւ էր:

Տարիներ ալ անցնին անհամար, երբեք պիտի չմոռնամ այն անորակելի յուզումը, այն անբացատրելի զգացումը՝ որ ողողեց հոգիս:

Տեսիլքներ կը պատկերանային աչքիս առջեւ: Զարչարագին տեսարաններ. սեւերու մէջ ժողովուրդ մը, սեւ լեռներ, սեւ ձորեր, գորշ արիւնէ լճեր որոնք կը քշեն կը տանին դիակներ, մթին աւազներ՝ որոնց մէջ սեւ կմախքներ, եւ սեւ երկինք մը, թանձր, խորունկ, գիշեր յաւերժական, արհաւիրք, յուսահատութիւն, փճացում ի սպառ:

(Շար. 79)

Տէր եւ Տիկին Ժան -- Փիէր Մարքոլա եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Պօյաճեան եւ զաւակները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ -- մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 11--ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 13, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 16--ին, ժամը ճիշդ 15--ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue. 75009 Paris

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բըժշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ: Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են:

(Շար. Ա. էջէն)

դանեն Փլաթինի, Ժիրէս, Թիկանա, Լաքոմպ, Լարքէ եւ ուրիշներէ բաղկացած խումբ մը, որու դէմ դժուար պիտի ըլլայ իրենց գործը:

Այս մրցումէն առաջ տեղի կ'ունենայ Փարիզ-Սէն-Ժերմէն -- Պրազիլի ազգային խումբի միջեւ բարեկամական մրցում մը, որմէ ետք տեղի կ'ունենայ հրավառութիւն մը եւ պարզիլական երգեր ու պարեր:

Առ այսօր, արդէն 30·000 տոմսակ ըսպառած են. Հայերուն յատկացուած է 1·000 հոգինոց բաժին մը: Տոմսակները ապահովելու համար կարելի է դիմել փարիզեան շրջանի հայկ. խումբերու պատասխանատուներուն:

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տէրոյեան եւ Կապրիէլեան ընտանիքները իրենց ծնողաց՝ Սահակ եւ Աննա Կապրիէլեանի եւ քրոջ՝ Մարի Կապրիէլեանի ու նաեւ Տուտու Պօղոսեանի յիշատակին կը նուիրեն 300 Ֆր. Սէն -- Լու-ի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, 200 Ֆր., «Յառաջ»ին եւ 100 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգուցեալ հայրենակից Արսէն Տէր -- Զաքարեանի մահուան առթիւ, Մարսէյլի Տարօն Տարուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը եւ բոլոր անդամները, իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իր կնոջ, զաւակներուն, եղբօր, եւ այս տխուր առթիւ «Յառաջ»ին կը նուիրեն 200 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Սուրբ Զատկի առթիւ խղադինի համար:

Տէր եւ Տիկին Գարեգին Թաշճեան 500, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր - Մինասեան 500, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Տէր - Կարապետեան 100, Մսճեան ընտանիք 500, Տաղակճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Մալխասեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Տուրսունեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 100, Այրի Տիկին Տէր Կարապետեան 100, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Լսկինճեան 100, Պր. եւ Օր. Մանկիեան 200, Այրի Տիկին Մէժան 50, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան 50, Այրի Տիկին Նիկողոսեան 100, Ոսկանեան 50, Տէր եւ Տիկին Լօրտէքեան 200, Տէր եւ Տիկին Գ. Հօթօթեան 100, Այրի Տիկին Թաշճեան 700, Տէր եւ Տիկին Խողեան 100, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Գալուստեան 200, Տիկին Լլէն Սէֆէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Սապրի Պարըմ 200, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Լօրէմեան 200, Լօզեան ընտանիք 700, Յովսէփ Եալըք 500, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 300 եւ 100 Կ. Խաչին, Տէր եւ Տիկին Գամպէրեան 200, Օր. Վարդուհի Եազըր 100, Տիկին Թ. Եազըր 100, Տէր եւ Տիկին Ս. Եալիք 150, Այրի Տիկին Թիւրբինեան 100, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Եազըր 200, Արթիւր Սահակեան 200, Ճորճ Աւետեան 200, Տէմիրճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր -- Մինասեան 500 Ֆր. որբերուն, Տէր եւ Տիկին Ալէն Թաշճեան 100, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Եալիք 200 ֆրանք:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՉՈՐՍ ՕՐ ՄԱՆՇԻ ԱՓԵՐՈՒՆ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ
ՄԱՅԻՍ 12, 13, 14 ԵՒ 15

Մեկնում Հինգշաբթի առաւօտ:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ - Սթատ Լէօ Լակրանժ ժամը 7·15:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ - Փլաս Գաոնօ ժամը 8:
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ - Հայոց Եկեղեցի ժամը 8·30:
ՓԱՐԻԶ - Կար Սէն - Լազար,
25 ռիւ տը Ռոմ, ժամը 9:

Ուխտագնացութիւն դէպի Մոն Սէն - Միշէլ:
Այցելութիւն Տօվիլ եւ Նորմանտիի տեսարժան վայրերը:
Աւանդական հիւրասիրութիւն:
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 690 ֆրանք:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ 39 - 85 - 36 - 53 կամ՝ 47 - 37 - 07 - 22 (ժամը 19-էն վերջ):

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE VILLEURBANNE

CONNAISSANCE DES VALEURS ARMENIENNES

Conférence — Projection de diapositives

LES MONUMENTS ARMENIENS EN ARMENIE OCCUPEE ET AU KARABAGH

par **Dr. Jean-Michel THIERRY**
Historien de l'Art
Attaché à Paris Ier, Sorbonne

VENDREDI 15 AVRIL A 21H PRECISES

au Palais du Travail,
Salle des Conférences
9, Place Lazare Goujon,
69100 VILLEURBANNE
Derrière la Mairie, à côté du Théâtre T. N. P.

Participation aux frais : 20 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION PROVENCE — ALPES — COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.

- 1ère période ► du 7.07 au 31.07
- 2ème période ► du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87► 30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80►30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Concert exceptionnel

RECITAL DE CHANTS

Gayané HOVHANNISIAN

CANTATRICE A L'OPERA D'EREVAN

Accompagnée au piano par
ANAHID SERIKIAN

Dimanche 17 Avril à 15h30
à la M.A.J.C. de Marseille
12-14, rue St.-Bazile, Marseille 1er
Prix d'entrée : 80 F.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳ

ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆ
(սոփրանօ)

Յայտագիր՝
ԿՈՄԻՏԱՍ, ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, ՄՈՑԱՐԹ ...

Ընկերակցութեամբ Կոմիտաս Գէորգեանի
(երգէոն)

Ուրբաթ, Ապրիլ 22, ժամը ճիշդ 20·30-ին

Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ
13, rue du Perche, 75003 Paris,
M°s République / Filles du Calvaire

Հեռաձայնել՝
42 - 40 - 22 - 74 / 48 - 24 - 63 - 89
Թիւերուն:

Մուտք՝ 100 Ֆր. -- 70 Ֆր.:

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique

recherche
DIRECTEUR ou DIRECTRICE
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30**, au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— **Me Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

Sous la présidence de **M. VAHAN DER - GHEVONTIAN**
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par MARTEN YORGANTZ
en l'honneur de

M. ALAIN TERZIAN

PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS

SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES

au « HOLIDAY INN »
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE

Réservations au **43. 81. 01. 72.**

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 15
VENDREDI
15 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.306 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.306

ՆՈՐ ՌՈՒՄԲԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՎՐԱՅ

5 ՄԵՌԵԱԼ, 10 ՎԻՐԱՒՈՐ

Ատրպէյճանական օդուժը Ապրիլ 13-ի վաղ առաւօտեան կրկին ռմբակոծեց Ստեփանակերտը, մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան, նաեւ քանդուած են բազմաթիւ շէնքեր: Օդային յարձակումի ենթարկուած են ԼՂՀ-ի այլ շրջաններ եւս, ուր կան նաեւ զոհեր: Առջի օրուան (Կիրակի) ռմբակոծումէն երեք մեռեալ կար (կին մը իր երկու երախաներով) այս անգամ ալ զոհերը -- 5 մեռեալ, 10 վիրաւոր -- կրկին կիներ եւ մանուկներ են: Այս երկրորդ ռմբակոծութեան օրը Ստեփանակերտ կը գտնուէին ֆրանսական պետական հեռատեսիլի թղթակիցներ՝ Ֆրէտէրիք Տոնեյլի, Անրի Տուրէլ եւ ամերիկացի անկախ լրագրողներ:

ԼՂՀ-ի կառավարութիւնը Ապրիլ 13-ին յայտարարութեամբ մը դատապարտած է ատրպէյճանական վերջին յարձակումները, որոնք մղուած են Արցախի խաղաղ բնակչութեան դէմ: Հոն ըսուած է թէ, Ատրպէյճան օգտուելով միջազգային հասարակութեան անտարբերութենէն, կը շարունակէ ռմբակոծել Արցախի մէջ կիներ եւ մանուկներ, որոնք տասնեակ մղոններ հեռու կը գտնուին կռիւներու գօտիէն եւ այս յարձակումներուն կ'ընկերանան նախագահ Հ. Ալիեւի ԼՂՀ-ի բնակչութեան ուղղուած կոչերը՝ հեռատեսիլէն, ուր ան կը խոստանայ երաշխաւորել Ղարաբաղի հայութեան ապահովութիւնը: Յայտարարութեան վերջաւորութեան նշուած է թէ ԼՂՀ-ի կողմը իրեն կը վերապահէ փոխադարձ նման գործողութիւններու դիմելու իրաւունքը՝ ատրպէյճանական գիւղերու եւ քաղաքներու դէմ եւ ատոր ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը պատկանի Ատրպէյճանին:

***

Ալիեւ կոչ մը ըրած է Ատրպէյճանի ժողովուրդին դիմադրելու համար՝ «հայկական յարձակման դէմ»:

Հեռատեսիլէն խօսելով (Երեքշաբթի, Ապրիլ 12) Ալիեւ շեշտած է. -- «Ամէն մէկը պէտք է մէկ նպատակի ծառայէ՝ պաշտպանել Ատրպէյճանը»:

-- Դերբենտի (Տաղստան, Հիւսիսային Կովկաս) մօտակայ կայարանն է, այս անգամ, ուր ռումբ մը պայթած է Մոսկուա -- Բաքու կառախումբին մէջ, 6 մեռեալ կայ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 11 / 13)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿՈՂՈՊՏՈՒԱԾ

Մոսկուայի Հայկական Եկեղեցին կողոպտուած է անծանօթներու կողմէ: Բաղդի պահակազօրքը ձերբակալած է չորս կասկածելիներ, որոնց մօտ յայտնաբերուած է 1,5 քիլոկրամնոց արծաթեայ եզակի խաչ մը: Անոնց ինքնութիւնը չէ հաղորդուած:

***

ԾԱՆՕԹ ՌՈՒՍԱԳԷՏԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Արտասահմանի հետ մշակութային կապերու Հայկական Ընկերակցութեան մէջ «Հայաստան -- Ռուսաստան» միութեան նախաձեռնութեամբ նշուած է ծանօթ ռուսագէտ Ստեփան Բարխուդարովի ծննդեան 100-ամեակը, յատուկ հանդիսութեամբ մը: Իրմէ յուշեր պատմած են Երեւանէն փրոֆէսէօրներ Դաւիթ Ջաղացպանեան եւ Պէլլա Եսաճանեան: Ս. Բարխուդարով եղած է առաջին հայ ռուսագէտ լեզուաբաններէն եւ իր պատրաստած դասագիրքերով է որ ռուսերէն սորված են երեք սերունդներ:

***

ՈՐԱԿԵԱԼ ՑՈՐԵՆԻ ՍԵՐՄ

Միացեալ -- Նահանգներու կառավարութիւնը 1700 թոն որակեալ ցորենի սերմ կը նուիրէ Հայաստանին, որու առաքումը սկսաւ: Ռուսաստան, ի վերջոյ, ընջեց այն տուրքը զոր կը դնէր այս ներածումին վրայ, պատճառ դառնալով առաքման յապաղումին:

***

ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐ՝ ՍՊԱՅԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐՈՒՆ

Ապրիլ 9-ին Երեւանի Սպայի Տան մէջ հանդիսաւոր կերպով տեղապահի ուսադիրներ եւ սպայի վկայականներ յանձնուած են այն շրջանաւարտներուն, որոնք աւարտած են Պաշտպանութեան Նախարարութեան հրամանատարական եռամսեայ դասընթացքները եւ իրենց մարտական մկրտութիւնը ստացած՝ սահմանամերձ շրջաններուն մէջ: Ուսադիրները յանձնած եւ վկայականները բաշխած են վարչապետ Հրանտ Բագրատեան, Պետական նախարար Վազգէն Սարգսեան, Արկադի Տէր -- Ղեւոնդեան եւ հրամանատարներ:

***

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ

Երեւանի մէջ, Ապրիլ 5-ին, Հայաստանի Ելմտական Նախարար Լեւոն Բարխուդարեանի եւ Համաշխարհային Դրամատան Հայաստանի ներկայացուցիչ Վահրամ Ներսիսեանի կողմէ ստորագրուած պայմանագրով Դրամատունը 40 միլիոն տոլար վարկ կը տրամադրէ Հայաստանի գիւղատնտեսութեան զարգացման: 35 տարի պայմանաժամով եւ առանց տոկոսի այս յատկացումը նախատեսուած է գործածել ոռոգման ցանցի կառոյցներու նորոգութեան եւ նորերու ստեղծման նպատակին: Յառաջիկայ օրերուն, Հայաստան կը ստանայ այդ գումարէն առաջին մաս մը՝ 1,5 միլիոն տոլար:

***

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

Ռազմավարական շահերու բերմամբ ՀԱՊ-ի որոշ երկիրներու սահմանները միասնաբար պաշտպանելու հարցին նուիրուած մամուլի ասուլիսին Ռուսաստանի սահմանապահ զօրքերու գլխաւոր հրամանատար, զօրավար -- գնդապետ Անտրէյ Նիկոլայեւ անդրադարձած է Հայաստանի Ատրպէյճանի հետ սահմանին, ուր միայն Մարտ ամսուան երեք օրերու ընթացքին ձերբակալուած են սահմանը խախտող 42 մաքսանենգներ, որոնց մէջ նաեւ երրորդ երկիրներու (Իրան, Փաքիստան, Միացեալ -- Նահանգներ, Գանատա, եւ ուրիշներ) 15 քաղաքացիներ, որոնք կը փորձէին փոխադրել շուրջ 60 միլիոն ռուբլի արժողութեամբ ապօրինի ապրանք:

***

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՕՏԱՐ ՎԱՐՁԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ԼՂՀ-ի պաշտպանութեան բանակի Շտապի պատասխանատուներէն Սերժ Առուշանեան յայտնած է թէ ատրպէյճանական բանակը կը շարունակէ հսկայ գումարներ ծախսելով վարձել գլխաւորաբար աֆղան եւ «գորշ գայլ»եր նոր -- ֆաշական կազմակերպութեններէն թուրք վարձկաններ եւ զանոնք ղրկել կռիւներու ամենէն վտանգաւոր կէտերը, հակառակ ձեռք ձրգուած ձախող արդիւնքներուն: Ս. Առուշանեան աւելցուցած է նաեւ որ ՄԱԿ պէտք է դատապարտէ կնճիռը միջազգայնացնելու Ատրպէյճանի այս փորձերը եւ միջոցներու ձեռնարկէ վարձկաններու գլխաւոր հայթայթիչներ՝ Թուրքիոյ եւ Ուկրանիոյ դէմ:

***

ԹԱՆԿԱՐԺԷՔ ՋՈՒԹԱԿԻ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայի Զբօսաշրջիկի Տան մէջ է որ գողցուած է Հայաստանի կամերային համոյթի ղեկավար, ժողովրդական արուեստագէտ Ռուբէն Ահարոնեանի ջութակը, որ Գուարնէրիի գործերէն էր: Թանկարժէք այս նուագարանը գողնալու առաջին փորձ մը եղած էր արդէն տարիներ առաջ, սակայն իրաւապահ մարմիններու կողմէ վիժեցուած էր:

***

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայի մէջ, հայ եւ ռուս մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ հիմնուած է Հայաստանի հետ բարեկամութեան միութիւն մը, որու նպատակն է նպաստել երկու երկիրներու միջպետական ամէն տեսակի յարաբերութիւններուն եւ համագործակցութեան: Նախագահ ընտրուած է նախապէս Հայաստան պաշտօնավարած պահեստի զօրավար Միխայիլ Սուրկով:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԵԼ -- ԱՎԻՎԷՆ 45 քիլոմեթր հիւսիս գտնուող Հատերա քաղաքին մէջ է որ Համաս նոր հարուած մը բերաւ Իսրայէլի: Ռումբ մը պայթեցաւ հանրակառքի մը մէջ, որու հետեւանքով 6 մեռեալ կայ եւ շուրջ 30 վիրաւորներ: Պաղեստինեան ծայրայեղ այս թեւին Ամմանի մէկ ներկայացուցիչը յայտարարած է որ «Հեպրոնի ջարդէն ետք, Համասի վճռած հինգ գործողութիւններուն երկրորդն էր»: Արաֆաթ ցաւ յայտնեց առանց դատապարտելու: Արաբքին ընտրուած թուականն ալ դիպուածի արդիւնք չէր: Այդ օրը -- Ապրիլ 13 -- Իսրայէլ պէտք է վերջացուցած ըլլար իր զօրքերուն հեռացումը Գազայի գօտիէն եւ Երիքովէն:

ՊՈՍՆԻԱ ձերբակալուած 11 Ֆրանսացիներու հետքը չի գտնուիր: Անոնք ձերբակալուեցան Սերպերու կողմէ, այն ամբաստանութեամբ թէ մարդասիրական օգնութեան պիտակին տակ («Առաջին Ստիպողականութիւն») զէնքի շահատակութիւն կ'ընեն: Սարայեւոյի եպքին (Իլիծա) է որ Սերպերը արգելափակած են 11 պատանդները 6 օրէ: Երիտասարդ քաղաքապետ կին մը կը յայտարարէ թէ ականատես եղած է ձերբակալութեան, «մեր ոստիկանները, կ'ըսէ, Ֆրանսական շարասիւնին մէջ, զինամթերքի հինգ սնտուկ գտան, արաբերէն արձանագրութիւններով»: Վճռապէս ալ կ'աւելցնէ. -- «Նախ մեր վրայ կը կրակէք Կորնածէ, ապա առեւտուր կ'ընէք մահմետականներուն հետ: Թոյլ պիտի չտանք որ մեզ նուաստացնէք»: Ֆրանսացիներուն տարբերակը այս չէ եւ Էքիլիպր կազմակերպութեան մէկ փորձառու պատասխանատուն կը բացատրէ. -- «Քննութեան կէտին վայրը Սերպերը կեցուցած են բեռնակառքերը Ուրբաթ իրիկուն (Ապրիլ 8) ստիպելով որ գիշերը Իլիծա անցընեն եւ լայն ժամանակ ունեցած են նախապէս պատրաստուած քանի մը սնտուկ սահեցնելու բեռնակառքի մէջ, այս խեղկատակութիւնը կազմակերպելու համար»:

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ մէջ նոր տագնապ մը ծագեցաւ, այս անգամ Ալպանիոյ եւ Յունաստանի միջեւ: Առաջինը կ'ամբաստանէ երկրորդը որ կը բռնաբարէ իր սահմանները: Ապրիլ 10-ին ալպանացի երկու զինուորներ սպաննուած են Յունաստանէն եկած զօրագունդի մը կողմէ: Ալպանիա Ապահովութեան Խորհուրդին դիմած է որպէսզի դատապարտէ Յունաստանը «ահաբեկչական» այդ արարքին համար: Յոյներն ալ տարբեր բան կ'ըսեն եւ իրենց թոյնը կը թափեն Ալպանացիներուն վրայ, ճայնասփիւռի գործիքներու միջոցաւ, զետեղուած յոյն -- ալպանական սահմանագլուխը: «Կը սպաննեն (իմա՝ Ալպանացիները), կը կողոպտեն, կը քանդեն, կ'ահաբեկեն, հիւսիսային Եպիրոսի մեր եղբայրներու կեանքը վտանգուած է: Մէկ լուծում՝ ինքնավարութիւնը»: Յոյն Օրթոտոքս Եկեղեցին ալ չի ծածկեր որ վերջին հեռանկարը այդ շրջանին կցումն է Յունաստանի:

ՔԻԿԱԼԻԻ (Ռուանտա) մէջ համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէր Ապրիլ 14-ին, մինչ մարդասիրական զանազան կազմակերպութիւններ կը ջանան դադարման մը բերել: Ռուանտացի հայրենասիրական ճակատի տարրերուն յառաջխաղացման դէմ, Հութուներու դիմադրութիւնը կը կազմակերպուի: Ռուանտայի Հայրենասիրական Ճակատը որ մուտք կը գործէ Քիկալի, առաջին անգամ հրապարակ իջած է 1990 Հոկտեմբերին փորձելով տապալել անցեալ շաբթու սպաննուած նախագահը: Ճակատը կազմուած է գլխաւորաբար Թութսիներէ որոնք փախած էին 1959-էն իվեր, Հութու մեծամասնութեան գործած ջարդերուն պատճառաւ:

ՊԵԼԿՐԱՏԻ կառավարութիւնը ջնջած է ԱՖՓ-ի (մամուլի ֆրանսական գործակալութիւն) եւ ՍՆՆ-ի (ամերիկեան) թղթակիցներուն արտօնութիւնները, այն ամբաստանութեամբ որ հակասերպ քարոզչութիւն կ'ընեն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ կալուածային մաֆիան կը շարունակէ իր աւերիչ գործունէութիւնը: Հաշուեյարդարները չեն դադրիր: Տարւոյն սկիզբէն ի վեր 50 մեռեալ կայ եւ նոյնքան վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին: Անցեալ շաբթու սպաննուած է Մոսկուայի մաֆիային գլխաւոր պետերէն մէկը՝ Կվանտրիշվիլի որ նախագահ էր մարզիկներու ընկերային պաշտպանութեան: Հարիւրաւորներ, նոյնիսկ հազարաւորներ են անոնք որոնք իրենց յարկաբաժինը ծախելէ ետք, սպաննուած են: Անցեալին՝ դրեթէ ձրի, այսօր Մոսկուայի կեդրոնի յարկաբաժին մը կէս միլիոն ֆրանքէն աւելի կ'արժէ: Սենարիօն ծանօթ է: Յարկաբաժինի մը տէրերուն, նախընտրաբար ծեր, ալքոլամոլ, հիւանդ կամ պարզապէս միամիտ, կը մօտենան չարագործները որոնք մեծ գումարներ, հրաշալի արձակուրդներ կ'առաջարկեն, պարգեւ մը և աւելի համեստ յարկաբաժին մը իրենց տան փոխարէն: Այս ամբողջը ծրունդ առած է սեփականաշնորհումէն ետք: Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա տրամաբանական կը գտնէ ոստիկանութեան գլնդապետի մը կարծիքը՝ «Նմանօրինակ ոճիրները սեփականաշնորհման հետ սկըսան»:

ՔՆՆԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ, ԽՆԴԻՐԸ ՄԸ ՈՒՆԻ՞Ս...

Այս օրերուն երբ առաջին շրջանի զգայացունցի հանգամանքը թօթափած, տակաւին կը շարունակուին Մանուչարեան – Սիրադեղեան բախումով յայտնուած ապօրինութիւններու, չարաշահումներու արձագանգները, նման այլ թղթածրարի մը եզրափակիչ փուլը կը նշուի Հայաստանեան մամուլին մէջ:

Այդ թղթածրարը կը վերաբերի 1993 *Մարտ* 15*-ին Խորհրդարանին մէջ Աղէտի գօտիի յանձնաժողովի Նախագահ Խաչիկ Ստամպոլցեանի կատարած ամբաստանութիւններուն: Ան հինգ – վեց գլուխներու մէջ ամփոփուած զանազան մեղադրանքներով թիրախ առած էր օրինապահ մարմինները, դատախազութիւնը, ղեկավար դէմքեր: Ստուգելու համար այդ բոլորը, Հանրապետութեան Նախագահին կարգադրութեամբ յանձնաժողով մը կազմուած էր, Կարապետ Ռուբինեանի ղեկավարութեամբ: Թէեւ այդ յանձնաժողովը պէտք է երեք ամիսէն յայտնէր իր կարծիքը, սակայն տեւած է շուրջ տարիէ մը եւ ինչպէս կը գրէ «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Մարտ* 26*-ի թիւով՝* «Երբ շատերը նոյնիսկ մոռացան Խ. Ստամպոլցեանի մեղադրանքներն ու հրաժարականի սպառնալիքները»:

Նոյն թերթը, վեց գլուխներու մէջ ամփոփելով, համառօտ կերպով կը ներկայացնէ Խ. Ստամպոլցեանի ամբաստանութեան նիւթերը զորս կը կոչէ «գործ»:

Առաջինը կը կոչուի «Թէչըրի ասֆալտի գործը». կը վերաբերի Գիւմրիի կպրապատման աշխատանքներուն առընչուած չարաշահումներուն. Ստամպոլցեան պնդած է որ հսկայական գումարներ ծախսուած են որոնք իրականութեան չեն համապատասխաներ: «Թէչըրի գործ» կոչուելուն պատճառը այն է որ կպրապատման աշխատանքը կատարուած է Անգլիոյ վարչապետուհիին Գիւմրի այցելութեան (1990) *նախօրեակին:*

Այս մասին յատուկ յանձնաժողովին վերջնական կարծիքը այն եղած է որ Ստամպոլցեանի պնդումը «փաստերով հիմնաւորուած չէ»:

Երկրորդ թղթածրարը «Ջիֆթալարեանի գործն» *է: Ջիֆթալարեան վարչապետի նախկին Ա. տեղակալն էր: Իր մասին ամբաստանութիւնը կ'ըսէ թէ* «շահադիտական նպատակով հանրապետությունից զանազան տեխնիկայի եւ ավտոտրանսպորտի անվերադարձ դուրսբերման» *հեղինակ է: Եւ քանի որ ներկայիս արտասահման կը գտնուի, կոչ կ'ըլլար Ինթերփոլի միջոցով զինք վերադարձնել Հայաստան եւ հաշիւ հարցնել:*

Այս մասին եւս յանձնախումբը եզրակացուցած է որ իրաւասու մարմինները իրենց տրամադրութեան տակ չունին ապացոյցներ այն մասին, թէ Ջիֆթալարեանը յիշեալ ապրանքները դուրս հանելու արարքին մէջ առաջնորդուած է անձնական, շահադիտական նկատառումներով:

«Աւստրիական չիլլինկներու գործ» կոչուածն ալ կը վերաբերի նախկին ղեկավարի մը որ Ֆինանսներու նախկին նախարար Ջանոյեանն է: Խորհրդարանին մէջ կատարուած անոր հրապարակումներէն Աղէտի գօտիի յանձնաժողովի փորձագէտները կ'անդրադառնան որ հաշուետուութեան 2 *միլիոն չիլլինկը իրականութեան մէջ* 4 *միլիոն եղած է եւ տարբերութիւնը շահագործուած է Ջանոյեանի կողմէ: Այս հարցին մէջ կը մեղադրուի նաեւ ժամանակի վարչապետ Խոսրով Յարութիւնեան որ առանց կառավարութեան արտօնութեան,* 840 *հազար չիլլինկ ծախսած է Սուրիայէն Հայաստանի տրուած ցորենը Թուրքիոյ նաւահանգիստը փոխադրելու համար: Ու գումարը յետագային չէ վերադարձուած:*

Յանձնաժողովը բաւականացած է շեշտելով թէ «աղէտի գօտու համար նախատեսուած գումարների ոչ նպատակային օգտագործումը անթոյլատրելի» *է, ինչպէս նաեւ* «կարեւոր է ժամանակին ոչ նպատակային ծախսուած գումարները վերադարձնել»:

Յաջորդ ամբաստանութիւնը Ստեփանաւանի մէջ շինարարութեան ժամանակաւոր կառոյցներու արժէքին կրկնապատկումին մասին է: Յանձնաժողովը քննելէ ետք հարցը կ'ըսէ. - «ժամանակաւոր արդիւնաբերական բազաների կրկնակի վճարման վերաբերեալ բերուած փաստաթղթերը հիմնաւոր չեն» *եւ թէ* «այդ փաստը հիմնաւորող փաստաթղթեր չկան»:

Բնակարանային մարզին մէջ այլ ամբաստանութեան մը առաղձ հայթայթած է Գիւմրիի, Սպիտակի ու Ստեփանաւանի մէջ երկրաշարժէն տուժածներուն բնակարան յատկացնելու գործընթացը. հոն բացայայտուած են «օրինական բազմաթիւ խախտումներ»: *Միայն Գիւմրիի համար կը տրուի ապօրինի բաշխումի* 3 – 400 *թիւ: Այս մասին դատախազութեան կատարած աշխատանքը* «ոչ հետեւողական եւ անարդիւնաւէտ» *նկատուած է յանձնաժողովին կողմէ որ նախագահին առաջարկած է* «հանրապետութեան գլխաւոր դատախազի ուշադրութեանը հրաւիրել նշուած բնագավառում հսկողութիւնը ուժեղացնելու անհրաժեշտութեան վրայ»:

Խաչիկ Ստամպոլցեան հսկայական գումարներու գրպանումի հետքեր նշմարած է նաեւ Գուգարքի Վահագն գիւղի դպրոցին եւ մանկապարտէզին կառուցման հարցին մէջ. ան ըսած է թէ Վահագն ու Եղեգնուտ գիւղերու դպրոցները գործածութեան յանձնուած ցոյց տրուած են, երբ իրականութեան մէջ կառուցուած իսկ չեն: Հոս եւս յանձնաժողովը կը կրկնէ «փաստերը չեն համապատասխանում իրականութեան» *տարազը:*

Շարունակելով նիւթին մասին ընթերցումը նոյն օրուան «Ազգ»էն, որ աւելի ամփոփ ներկայացուցած է խնդիրը ու յանձնաժողովին եզրակացութիւնները, կը կարդանք վերջին պարբերութեան մէջ, թէ «ինչ վերաբերում է Ստամպոլցեանի կողմից վերը նշուած անձանց հասցուած բարոյական վնասին, ապա ըստ Կարապետ Ռուբինեանի, այդ հարցով պէտք է զբաղուեն վերը նշուած անձինք, եթէ ի հարկէ նրանք ցանկանան»: *Ինչպէս կ'երեւի, Խաչիկ Ստամպոլցեանի բոլոր մեղադրանքները անհիմն գտնուած են (կամ մօտաւորապէս) ու անուններ, ինչպէս՝ Ջանոյեան, Ջիֆթալարեան, որոնք քանիցս ապօրինի արարքներով, չարաշահումներով ուղղակի կամ անուղղակի ամբաստանուած են մամուլին մէջ, քննիչ յանձնաժողովին տեղեկագրով «անպարտ» արձակուելէ զատ, բարոյական հատուցում պահանջելու իրաւունքին ալ կը տիրանան:*

Ստամպոլցեանի «գործ»ին առայժմ վերջին արարը կազմած է անցեալ Մարտ 15*-ի նստաշրջանին Խորհրդարանին մէջ ունեցած ելոյթը ու անոր հակազդեցութիւնը. Աղէտի գօտիի յանձնախումբին նախագահը հոն խստիւ քննադատած է իր ամբաստանութիւններուն դէմ անտարբերութիւնը ու աւելցուցած. -* «Ես որպէս պատգամաւոր, պաշտօնապէս յայտարարել եմ անուն – ազգանուններ եմ տուել չարաշահման մասին, դուք պարտաւոր էք ուսումնասիրել, կամ դատապարտելով այդ մարդկանց, կամ դատապարտելով ինձ իբրեւ զրպարտիչ, որովհետեւ այսօր աղէտի գօտում գերակշռողը այս ամբո՛ղջ անտարբերութիւնն է, այս ո՛չ պետական մօտեցումը...»: *Նոյն ելոյթը կ'աւարտի հետեւեալ ափսոսանքով. -* «Շատ եմ ցաւում որ դուք իմ կուսակցութեան անդամն էք, այդ վարչութեան անդամը եւ այդքան անտարբեր էք վերաբերւում: Սա, սարսափելի է, ինձ համար տարօրինակ ու անհասկանալի» («Բանբեր», *Ապրիլ* 5):

Այս վերջին ափսոսանքն է անկասկած պատճառը որ իր նոյն «կուսակցութիւնը» ՀՀՇ-ն Մարտ 24*-ին* («Հայք», *Մարտ* 25) *որոշած է. -* «Զգուշացնել Խ. Ստամբոլցեանին որ իրականութիւնը ճիշդ չարտայայտող պնդումները ՀՀՇ խմբակցութեան մասին, վնասում են ՀՀՇ ծրագրերի իրականացմանը, ստուեր գցում կազմակերպութեան հեղինակութեան վրայ»:

***

Այնքան ծանր ամբաստանութիւններով սկսած հարց մը երբ կը յանգի միմիայն «փաստերը չեն համապատասխանում իրականութեանը» *եզրակացութեան, ան ալ տարուան մը քննութենէն ետք, ու ամբաստանողն ալ «զգուշացում» մը կը ստանայ իր պատկանած կազմակերպութենէն, մարդ կը տարուի «մոռացում»ի գործօնին մասին: Ան, այնպէս կը թուի որ կարեւոր հանգամանք ունի Հայաստանեան այս կարգի գործընթացներու մէջ. անոր արժէքին լրիւ գիտակցութիւնը ունին թէ՛ իշխանութեան շրջանակները, թէ՛ ընդդիմութեան: Ուրիշ ինչպէ՞ս բացատրել երեւոյթը որ երեք ամսուան պայմանաժամով կազմուած յանձնախումբը տարիէ մը կ'աւարտէ գործը, ըսելով որ «ամէն ինչ կարգին է»:*

Տարբեր չէ նաեւ ընդդիմութեան ճակատէն Հ. Յ. Դ.-ի պաշտօնաթերթ «Ազատամարտ»*ի* 10*-րդ թիւով կատարուած ծանր ամբաստանութեան պարագան. Թերթը գրելով հանդերձ շուրջ* 1 *միլիոն ամերիկեան տոլար արժէքով ադամանդներու վաճառքի մը մասին եւ հաւաստելով թէ ունի* «առարկայական, խիստ շօշափելի փաստաթղթեր» *այդ մասին իր գրոյցին մէջ, յաջորդական* 3 *թիւերուն մէջ* (11, 12, 13) *ոչինչ դուրս հանած է այդ գրոյցէն, անտեսելով ընթերցողին սպասումը. հոս եւս, յայտնապէս, փափաքելի է որ գործէ «մոռացում»ի ազդակը:*

Երբ այս է ընկալեալ կարգը, գուշակութեան մը զօրութիւնն իսկ պիտի չունենայ ըսել, թէ ոչ մեծ, ոչ ալ փոքր բան պէտք է սպասել Մանուչարեան – Սիրադեղեան բախումով հրապարակուած չարաշահումները ստուգելու կոչուած խորհրդարանական յանձնախումբէն (կազմուած՝ Փետրուար 28*-ին) որ նոյնպէս երեք ամիսէն պէտք է եզրակացութիւններ ներկայացնէ: Նոյն ճամբուն հետեւորդ ըլլալու զօրաւոր յատկանիշերով օժտուած է նաեւ Աւագեանի մերկացումներով ստեղծուած թղթածրարը:*

Ժամանակը՝ գերհզօր գործօն ու մոռնալու մարդկային «առաքինութիւն»ը՝ ամենափրկիչ սպեղանի. ահա՛ այն նուազագոյնը որուն մասին համաձայն են թէ՛ ղեկավարութիւնը, թէ՛ ընդդիմութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԵԾԱՍՔԱՆՉԻ ՍԻՐՈՅՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄԻՆ

Բնականաբար «Յառաջ»ի ընթերցողները «Արտասանողի մը Յուշատետր»ի շարքէն տեղեակ եղան 1958*-ին Պոլսոյ մէջ կատարուած միջ-վարժարանային արտասանութեան մրցումներուն, նախ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ լիսէականներուն եւ ապա՝ Գարակէօզեանի մէջ նախակրթարանի աշակերտներուն համար ու հետեւեցան նաեւ այս երկու նախաձեռնութեանց յարուցած խանդավառութեան, յօգուտ հայրենի գրականութեան եւ մեր լեզուի ուսուցման:*

Անտարակոյս, այս երանելի անցեալէն ներշնչուած է որ Մարսէյլի Պոլսեցիներու վերակազմեալ Միութիւնը – բոլոր վարժարաններու խմբակցութեամբ – քանի մը տարիէ ի վեր հարաւային – Ֆրանսայի վարժարաններուն միջեւ, տարեվերջի արձակուրդէն առաջ, կը կազմակերպէ արտասանութեան մրցում մը, որու քննիչ յանձնախումբին մասնակցելու առիթը ընձեռուեցաւ ինծի ալ, 1990*-ին, հեռաւոր անցեալի մը խնկելի յիշատակը սրտիս:*

Այդ օրը, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ խռնուած հոծ բազմութիւնը որքան խորհրդաւոր նոյնքան յուզումնալից պատկերի մը առջեւ գտնուեցաւ: Աւելի քան տարի մը առաջ, Գիւմրիի ահաւոր երկրաշարժին, իր կինն ու զաւակները կորսնցնող Ֆրանսական վարժարանի տնօրէնը՝ հոգեպէս եւ ֆիզիքապէս հալումաշ Մարթէն Փաշաեան բեմ բարձրացաւ եւ արցունքը աչքերուն՝ ամէն մէկ մրցանակաւորին գլուխը իր դողդոջ մատներուն մէջ քնքշօրէն սեղմելէ ետք՝ գորովագին համբուրեց. իր զոհուած բալիկներուն անթառամ յիշատակով լեցուն: Այդ սրտաճմլիկ պահուն, ամբողջ սրահը մէկ մարդու պէս շնչելէ դադրեցաւ քար լռութեան մը մէջ:

Եւ ահաւասիկ այսօր, տասնեւութ տարի առաջ, Փարիզի Մխիթարեան վարժարանին մէջ, առաջին արտասանութեան մրցումի մը փորձին ձեռնարկող Հիլտա Գալֆայեանն է – յետագային Փանոսեան անուամբ մ'ալ պաճուճեալ – որ կը վերակենդանացնէ այդ գաղափարը Փարիզի եւ շրջակայքի հայ վարժարաններու աշակերտներուն համար: Պոլիս մեր շրջագայութեան տարիներուն, ան Էսաեան վարժարանի փայլուն պսակաւորն էր եւ նորափետուր բայց համարձակ տաղահիւսը արդիական բանաստեղծութեան, եղնիկի աշխուժութեամբ մէկ մշակութային հաւաքոյթէն միւսը ոստոստող մը: Ներկայիս ան հայ լեզուի ուսուցման մեթոտի մը կերտիչն է եւ հիմնադիրը նորակազմ «Մաշտոց» միութեան, որ 1840*-ին իսկ Խաչատուր Աբովեանի փառած սրտով լսած* «անպատիւ» *հայ լեզուն կը ձգտի պաշտպանել:*

Հազա՛ր ափսոս, տարուէ տարի, նոյնիսկ օրէ օր, մեր անգէն եւ անպաշտպան լեզուին անպատուութիւնը *կը տարածուի աղէտաւոր քայլերով, եւ* ազգովին, *անզօր հանդիսականներու նման կը դիտենք լռելեայն այս տխրաթախիծ տեղատուութիւնը:*

Այսպէս, կ'իմանանք որ Ամերիկայի հայկական եկեղեցիներուն մէջ, դեռ ո՛չ շարականները բայց գրաբարեան աղօթքները, մի՛ կարծէք աշխարհաբարի, այլ անգլերէնի կը թարգմանուին, հաւատացեալներուն իմացականութիւնը գոհացնելու մտահոգութեամբ... Տեսնենք թէ Ֆրանսայի կարգը ե՞րբ պիտի գայ: Բացառութի՞ւն պէտք է համարել արդեօք ժամանակին իր հայկականութեամբ խրոխտապահանջ Մարսէյլի մէջ, վեղարաւոր մը Մեծ Պահքի ապաշխարհական մէկ քարոզը ... Ֆրանսերէն (*):

Արդեօք հարկ կա՞յ ճշդելու որ այս վերջին տարիներուն, Ֆրանսայի տարածքին, ընկալեալ սովորութեամբ մը, նորածին հարիւրաւոր հայկաբոյր միութիւններուն ժողովները Ֆրանսերէնով կը կատարուին նոյնիսկ, մեր ժամանակուան թաղական աղաներուն յաջորդող նորահաս երիտասարդները, բոլորովին անտեղեակ մեր նուիրապետական աւանդութեանց եւ անկարող իրենց միտքը հայերէնով յայտնելու վարչական ժողովներու ընթացքին՝ կը ստիպուին Ֆրանսերէնի օգնութեան կանչել: Բայց իսկոյն մէկ քանի պահպանողականներու մրմունջէն ազդուելով՝ ամօթխածութեամբ կը լռեն եւ բնականաբար վերջին խօսքն ալ կ'իյնայ ժողովին նախագահող ամենագէտ կրօնաւորին:

Այս երկու ցայտուն օրինակները բաւական են պատկերազարդելու համար հայկական էութիւնը մարմնաւորող հայ լեզուին վերապահուած դժոխային եւ արագահաս ողբերգութիւնը: Եւ այս ճակատագրական անելին առջեւ, ստիպուած ենք վերադառնալ մեր մանուկներուն հայեցի կրթութեան, որուն շնորհիւ միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ – եթէ դեռ ուշ չէ – կենդանացնել զայն ու ծաղկեցնել անոնց մատղաշ հոգիներուն մէջ եւ դողդոջ շրթներուն վրայ:

Եւ այս վսեմ գաղափարին առաջնորդող ճամբան ալ մեզ կը տանի դալիք ամսուան «Մաշտոց» միութեան նախաձեռնած Փարիզի եւ շրջակայքի վարժարանները յաճախող աշակերտներու արտասանական մրցումին. թո՛ղ ամէն տնօրէն եւ տնօրէնուհի, ամէն ուսուցիչ եւ ուսուցչուհի, ձեռքերնին սրտերուն վրայ դնելով, իր դուրգուրանքին յանձնուած հայ մանկիկները այս յուսաշող օրուան համար պատրաստեն եւ թո՛ղ այս անգամ մենք՝ տարեցներս ըլլանք դաս առնողները անոնց անմեղուկ թոթովներէն:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՈՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ
Ապրիլ 7, 1994

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Ի դէպ, առջի օր Մարսէյլի մէջ, ցաւով տեղեկացանք որ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ սկսած են ֆրանսերէն քարոզել···:

ԵՐԲ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԿԻՆԸ ԿԸ ՎԱՐԷ ԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Համպուրկի «Տի Ցայթ» շաբաթաթերթը (շուրջ 500 հազար սպառանակ) «Ես անկախ կին մըն եմ» խորագրուած էջով մը կուտայ մէկ դիմանկարը Տիկին Միթերանի:

Յօդուածագիրը շեշտը կը դնէ անոր մարդասիրական գործունէութեան վրայ, գրելով որ երբեմն նոյնիսկ այդ առաքելութեամբ ան հակապատկերը կը մարմնացնէ նախագահ իր ամուսնին:

Տ. Միթերան ներկայի Եւրոպան կը նկատէ տնտեսական եւ քաղաքական արտադրութիւն մը, ուր դրեթէ ոչ ոք ինքզինքը Եւրոպացի կը զգայ: Պէտք է ամէն մարդ կարենայ վերածուիլ եւրոպացիի եւ եթէ կարելի ըլլայ միաբերան յայտարարել թէ հակացեղապաշտ ենք, ատիկա ծերուկ երկրամասին ի պատիւ ժեստ մը պիտի ըլլայ:

Անոր նախաձեռնութեամբ եւրոպական 12 երկրի մէջ ցրուած են «եւրոպական անցագիր»ները որոնք կը տեղեկացնեն հակացեղապաշտ օրէնսդրութեան մասին ու կ'ըսեն թէ ինչ պէտք է ընէ մէկը երբ ցեղապաշտ արարքի մը զոհն է, կամ վկան:

Տիկին Միթերան հիմնադիրն է «Ֆրանս Լիպերթէ» հիմնարկին (1986) որ համաշխարհային բնոյթով կ'օժանդակէ մարդկային իրաւանց զարգացման ու յարգանքին: Մինչեւ այսօր, հիմնարկը գործած է ընդհանրապէս Եւրոպայէն դուրս: Ասիական երկիրներէ, պալքաններէ հասած նուէրներով լեցուն է անոր Շայեոյի գրասենեակը: Ասով հանդերձ, հիմնարկը առաւելաբար ծանօթ է իր նախագահուհիին քաջասրտութեամբ: Ան 1991-ին դրեթէ պաշտօնական այց մը տուաւ Փարիզի «Կութ տ'Օր» թաղին որ ծանօթ է գաղթական իր բնակչութեամբ:

Տիկին Միթերանի սրտամօտիկ հարց է քրտականը: Նոյնիսկ կեանքը վտանգած է անոր հանդէպ ունեցած յանձնառութեան պատճառով. 1992-ին Պէռնար Քուշնէրի ընկերակցութեամբ երբ կ'այցելէր Թուրքիոյ քրտական շրջանը, մազապուրծ ազատեցաւ մահափորձէ մը:

Յատակ է որ ան իր գործունէութեամբ որոշ վրդովում կը պատճառէ Ֆրանսական դիւանագիտութեան զոր կը ղեկավարէ իր ամուսինը: Թուրք կառավարութիւնը բացառապէս ուրախ էր անոր գործունէութենէն երբ 1989-ին քրտական շրջանը կատարած այցելութենէն վերադարձին 300 Քիւրտեր հետը Ֆրանսա բերաւ: Նոյն տարին Փէքինի ղեկավարները մեծ զայրոյթ պոռթկացին իրեն դէմ երբ Փարիզի մէջ հիւրասիրեց Թիպէթի կրօնական առաջնորդը Տալայ -- Լաման ու անոր մրցանակ տուաւ:

Վճռակամ այս կինը անգամ մը միայն յետքայլ ըրած է. 1990-ին երբ կ'ուզէր մարդասիրական օժանդակութեան կառաշարով մը արեւմտեան Սահարայի գաղթակայանները այցելել, Մարոքի թագաւորին միջամտութեամբ, հրաժարեցաւ նպատակէն: Յետոյ, սակայն, հետապնդեց գործը ու յատուկ յանձնախումբ մը կազմեց որ պիտի հսկէր խաղաղութեան գործընթացին փուլերուն:

Ան կը զարմանայ այն աղմուկին զոր պատճառած է չկատարուած այդ ճամբորդութիւնը ու կ'ըսէ. -- «երբ տեղ մը կ'այցելեմ, ատիկա կ'ընեմ այն յոյսով որ հանրային կարծիքը հետաքրքրութիւն ցոյց պիտի տայ հոն ապրողներու դժուարին կացութեան հանդէպ: Երբ այս նպատակը իրագործուած է առանց ճամբորդութիւնը կատարելու, ի՞նչ հարկ կայ պնդելու այդ մասին. իմ նպատակս գրգռութիւններ արթնցնել չէ»:

Երբ հարցուի թէ մինչեւ ո՛ւր կ'երկարին իր անձնական սահմանները որպէս նախագահի կին, ան կը պատասխանէ ինքնեկ մղումով մը. - «մարդկային իրաւանց պաշտպանութիւնը սահման չի ճանչնար»: Ապա կը շարունակէ. - «Առաջին տիկնոջ մը գործն է իր դերը արժեւորել. այս մասին յիշեցէք Պ. Փասքուայի բնորոշումը. ան յայտարարեց թէ ես «քաղաքացի» մըն էի: Ատիկա գեղեցկագոյն մեծարանքն էր զոր կրնար ընել ինծի»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՀԱՐՆԵՐ

Ս. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՏԱՃԱՐԸ

Ս. Հռիփսիմէի տաճարը կը գտնուի Էջմիածին (պատմական Վաղարշապատ) քաղաքին արեւելեան ծայրամասին մէջ: Զայն կառուցել տուած է Կոմիտաս Կաթողիկոսը, 618 թուին:

Ըստ աւանդութեան, Դ. դարուն, նոյն վայրը կառուցուած էր նաեւ Ս. Հռիփսիմէ կոյսին վկայարանը: Շատ հաւանաբար ներկայ եկեղեցւոյ արեւելեան աբսիդին տակ պահպանուած գետնափոր կառոյցը կը պատկանի հնագոյն վկայարանին:

Եկեղեցւոյ մոյթերուն տակ դրուած են «անթիք» շրջանի շինութեան քիւի քանդակազարդ խոշոր բեկորներ:

Տաճարը շրջապատուած է պարիսպով մը, որուն հողաշէն մասը կառուցուած է 1776-ին, իսկ քարակերտը՝ 1894-ին, բնակելի տան եւ անոր յարակից շինութիւններուն հետ:

Արեւելեան պարիսպին տակ, վերջերս յայտնաբերուեցան քրիստոնէական սկզբնական շրջանի միանաւ եկեղեցւոյ մը մնացորդները: Ս. Հռիփսիմէի տաճարին զանազան մասերը (ծածկ, մուտքեր, որմնախարիսխներ, եւայլն) ենթարկուած են քանի մը վերակառուցումներու, սակայն անոր նախնական շինութիւնը պահպանուած է դրեթէ նոյնութեամբ: Միայն արեւմտեան կողմին վրայ աւելցուած է զանգակատունը՝ 1880-ին:

Երկրաշարժի մը հետեւանքով, տաճարը դարձած է կիսաւեր. Փիլիպպոս Կաթողիկոսը 1653-ին վերանորոգած է զայն եւ արեւմտեան մուտքին դիմաց կառուցած՝ բաց գաւիթ:

Յետագայ դարերուն եկեղեցին շրջափակուած է աղիւսաշէն պարիսպով ու բուրգերով (1776), գաւիթին վրայ կառուցուած է զանգակատունը (1880) եւ վերջապէս, 1894-ին կառուցուած են քարակերտ պարիսպը, բնակելի տունը եւ օժանդակ կառոյցները:

Զգալի նորոգութիւններ կատարուած են 1898-ին: 1958-ին մաքրուած են Հռիփսիմէի տաճարին ներսի տեսքը խանգարող շինութիւնները եւ նորոգութիւններու ժամանակ ի յայտ եկած են որմնասիւներու տակ իբրեւ հիմնաքարեր դրուած հելլենիստական տաճարի քանդակազարդ քիւի բեկորներ:

Եկեղեցւոյ շրջապատի պեղումներուն ժամանակ յայտնաբերուած են նախաքրիստոնէական եւ քրիստոնէական կանուխ շրջանի գերեզմաններ եւ միջնադարու միանաւ եկեղեցւոյ մը մնացորդները:

Բացառիկ է Հռիփսիմէի տաճարին նշանակութիւնը հայ ճարտարապետութեան համար: Անիկա դարերով մշակուած գեղարուեստական մտքի բիւրեղացումն է ճարտարապետական ձեւի մէջ: «Հռիփսիմէատիպ» կառոյցներ են՝ Այգեշատի Թարգմանչաց վանքը, Սիսաւանի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցին, Վարագավանքի Սուրբ Աստուածածինը, Աղթամարի Ս. Խաչը եւ բազմաթիւ այլ եկեղեցիներ ու վանքեր:

Քաղեց՝ Շ. ՄԱԽՍԱԳԱԼԵԱՆ

LIVRES REÇUS

LA PROVINCE DE LA MORT

Archives américaines concernant le génocide des Arméniens (1915)

précédé de *Lettre ouverte à Bernard Lewis et quelques autres* par Yves TERNON

LESLIE A. DAVIS

Traduit de l'anglais par ANNE TERRE
Editions Complexe, Paris 1994.

La Province de la mort est un document historique de première importance. Sous ce titre sont réunies les dépêches du consul américain Leslie Davis —dont le pays était neutre jusqu'en 1917— qui relate la déportation et les massacres des populations arméniennes en 1915, dans la province où il est en poste.

Au cours de la Première guerre mondiale, l'Empire Ottoman, alors dirigé par les Jeunes Turcs, déportait l'ensemble de la population arménienne d'Anatolie dont la moitié environ trouva la mort au cours de ce «transfert».

A la demande du Département d'Etat, Leslie Davis écrivait en 1917-1918 un rapport accablant pour le gouvernement Jeunes Turcs. Aux yeux de cet observateur impartial il ne faisait pas de doute que ce dernier était l'organisateur de l'élimination physique des populations arméniennes.

Ces documents ont été portés à la connaissance du public aux Etats - Unis en 1989.

Dans sa préface, Yves Ternon restitue le contexte de ces événements désignés du terme de génocide et reconnus comme tels par la sous-commission des Droits de l'Homme de l'Organisation des Nations-Unies (1986).

Il rappelle aussi, dans le cadre de la polémique créée par les déclarations de Bernard Lewis au journal *Le Monde* en novembre 1993, que celui-ci s'est considérablement éloigné au fil des années de ses écrits antérieurs où il évoquait l'holocauste de 1,5 million d'Arméniens (*The Emergence of Modern Turkey*, 1961, Oxford University Press). Pour Bernard Lewis qui épouse aujourd'hui le négationnisme de l'Etat turc, les événements de 1915 se résument à une déportation aux conséquences regrettables mais qu'on ne peut imputer à l'Etat qui les a organisés.

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Յետոյ ... մէկէն ի մէկ, այդ ամէնուն վրայէն տարտամ նշոյլ մը, պզտիկ շող մը վարդերանգ. տակաւ ոսկի ճաճանչ մը եւ ուրուագիծը սպիտակ բերան մը՝ գագաթը շողշողուն, հազիւ ծագած այգին...: Ու ժողովուրդ մը ուժասպառ, նուաղած, ափ մը միայն մնացած, եւ սակայն, համասարսուռ՝ կեանքով, հոն, վեհափառ շուքին տակ ճերմակ լերան: Կէտ մը գուրգուրանքի, անկիւն մը՝ ուր հնար է շնչել, երանաւէտ անկիւն մը, ուր մեռելներուն ոգերն իսկ կ'ըլլան օրհներգ.

Գոհութի՜ւն եւ փառաբանութի՜ւն...

***

Երեկոյեան ճաշի ժամն էր. անսովոր կերպով պարտէզին դուռը բացուեցաւ, նորէն զարմիկս էր, փութացի իր մօտը:

-- Ահազա՞նգ մը:

-- Ոչ, աւետիս մը:

Այս անգամ կը ժպտէր:

-- Քսան եւ չորս ժամ զինադադար:

-- Չեմ հաւատար:

-- Պատուոյ խօսք: Զինադադար, յետոյ հաշտութեան բանակցութիւն:

-- Ա՛հ, վերջապէս:

Զարմիկս ճամբան շարունակեց իր աւետիսով ուրիշներն ալ ուրախացնելու:

Վեր վար կը շրջէի պարտէզին մէջ: Ինչ որ զարմանալի էր, բնաւ չողողուեցայ այն ցնծութեամբ որ կ'ենթադրէի թէ պիտի առթէր ինձ վախճանը չորս տարուան այդ մղձաւանջին: Հոգիս յոգնած էր յուսալէ:

... Պալզաք կ'ենթադրէ թէ դիպուածը ամէնէն մեծ վիպասանութիւն կերտողն է զոր կարելի է երեւակայել:

Երբեմն, կը թուէ այսինչ կամ այնինչ անցքին վրայ ակնարկ մը նետել աչքի առջեւ ունենալու համար եղերերգական, աշխարհը տակնուվրայ ընող էջերը այն մեծ վիպասանութեան որ կը կոչուի ժողովուրդին կեանքը:

Ի՞նչ էինք մենք, եւ ի՞նչ պիտի ըլլայինք այդ Մեծ Եղեռնէն յետոյ: Ինչ աւերներու առջեւ պիտի գտնուէինք, եւ կատարուած քայքայումը ինչո՞վ պիտի դարմանուէր:

Սա միայն իրական էր որ Պոլսոյ ժողովուրդը ամբողջ, այսինքն քրիստոնեաները, հրճուանքի մէջ էին Նոյեմբերի այդ օրերուն:

Վերջացած էր պատերազմը: Մասնաւորաբար Յոյներն ու Հայերը ուրախ էին, եւ ատիկա աննպաստ նօթ մըն էր երկրին տէրերուն համար:

Անոնք պարտուածներն էին եւ մենք անոնց հպատակները եւ գոհունակութիւն ցոյց կուտայինք այդ պարտութեան համար:

Թերեւս քիչ մը դիւանագիտութեան պակաս կար մեր այդ ընթացքին մէջ:

Բայց անապատին արիւնները դեռ չէին չորցած եւ այդ իրաւունք կուտար մեզի հրճուելու մեր դահիճներուն պարտութեան առջեւ: Այդ օրերը ամէն տան մէջ կարծես տօն էր: Գոց էին առհասարակ Թուրքերուն պատուհաններն ու դռները: Մերինները շամփանեայի շիշեր կը պարպէին, չունեցողն ալ՝ օղի: Խրախճանքի վայելքը, անհեռատես բնազդովը ամբոխին:

Յանկարծ մութէն լոյսը իրաւ է որ կը մոլորեցնէ մարդկային միտքը:

Յիշատակութեան արժանի օր մըն էր նաեւ այն օրը ուր Համաձայնականներուն տորմիղը Մարմարայէն մտաւ Պոլսոյ ծոցը: Այդ տեսարանը մեծավայելուչ էր արդարեւ, այդ շքեղ խումբը զրահաւորներու՝ ամեհի զօրութիւն մը կը ներկայացնէր, սարսուռ ազդող ուժ մը:

Դանդաղ կը յառաջանային անոնք, նախ երկու փոքրիկ Ֆրանսական, յետոյ վեհապանծ անգլիական մը, աշխարհակալ արքայի մը պէս, եւ հետզհետէ բոլոր միւսները, ամէնքը շողշողուն արեւին տակ:

Հայերէն շատեր տանիքներուն վրայ ելած էին. «կեցցէ՛» պոռացողներ ալ կային:

Ուրիշ օր մըն ալ ունեցանք եռանդագին ցոյցեր ընելու, որոնցմէ մէկն էր Ֆրանսական զինուորական ուժերուն պաշտօնապէս Պոլիսը գրաւելը: Բոլոր փողոցները, քարափէն Թաքսիմ զարդարուած էին դրօշակներով, ծաղիկներով: Գոյն -- գոյն վարդի թերթեր պատրաստուած էին ընդհանուր զօրավարին, Ֆ. տ'Էսփերէին ձիուն առջեւ նետուելու համար:

Բայց ան խոժոռ էր ձիուն վրայ, անժըպիտ, աչք անգամ չդարձուց երբ մենք, «Ճակատամարտ»ի խմբագրատան պատուհաններէն բուռ բուռ իր վրայ տեղացուցինք մանուշակ ու վարդ:

Ինչո՞ւ Ֆրանսացի մեծ զօրականը այդպէս խոժոռ, դժգոհ կերպարանք ունէր. թերեւս կը խորհէր ժողովուրդներու միամտութեան վրայ:

Ամէն պարագայի, անցքը շատ շքեղ էր, մասնաւորաբար յուզիչ էին այն 15 հայ սկաուտները՝ ամէնքը սիրուն պատանիներ, որոնք մարաջախտին ետեւէն, զինուորներէն առաջ կը քալէին, խրոխտ եւ երջանիկ իբրեւ թէ իրենք շահած ըլլային պատերազմը: Հայ ազուոր մանչուկներ, խոստմնալից ու եռանդուն:

... Ուսումնասիրութեան արժանի ժամանակամիջոց մըն էր այդ 1918 -- 1919 թուականը, ուր, ինչպէս ամէն տեղ, Պոլիս ալ փոխուեցան մարդիկ ու բարքերը. դէպի լա՞ւը թէ դէպի յոռին, դժուար է որոշել:

Մխիթարականը մանաւանդ սա էր որ ազգային մարմինները կը վերադառնային իշխանութեան գլուխ: Պատրիարքարանը կը զբաղէր ազգին գործերովը, երեսփոխանական ժողովը գումարուելու վրայ էր, տեղապահ մը ունէինք առժամեայ, թաղականութիւններ վերադարձած էին եկեղեցիներուն դիւանատունը, կեանքերնիս կը վերսկսէր իր բնականոն ընթացքը:

Քերթողին ըսածին պէս, բլուրներուն ետեւը թերեւս նորածիլ յոյսեր կը ննջէին:

(Շար. 80)

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Գայեանէ Յովհաննիսեանի երգահանդէսը՝ Ապրիլ 17-ին, Մարսէյլի Հայ Մըշակոյթի Տան մէջ, յետաձգուած է Մայիս 5, ժամը 20·30-ին:

ՑՈՒՑԱՏԵՍԸ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 16--ին, ժամը ճիշդ 15--ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ 17, rue Bleue, 75009 Paris

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ, Ապրիլ 16, ժամը 15ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, ներկայութեամբ՝ Հայաստանէն եկած բըժըշկուհի Մելանիա Մովսիսեանի որ պիտի տայ զանազան տեղեկութիւններ: Բոլոր ընկերուհիները սիրով հրաւիրուած են:

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ

Atelier ANOUCH

Կը փնտռէ աշկերտ -- աշկերտուհի (apprentis/es) գործ. նորոգող աշխատանոցի մը համար Պուա -- Գոլոմպ 18 - 23 տարեկան:

Հեռաձայնել՝
47 - 81 - 20 - 28

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի «Իսահակեան» մասնաճիւղը Գէորգ Թուփանեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպըսակի ստացած է հետեւեալ նուէրները ·-- Տէր եւ Տիկին Օննիկ Թուֆանեան 1·000 Ֆր·, Տիկին Սիրանոյշ Թուֆանեան 1·000 Ֆր·:

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30,** au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— Me **Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

SABERATOURS
SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL
NOUVEAU

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

24 AVRIL
Journée de la Cause arménienne

- **Pour préserver la mémoire arménienne,**
- **Pour agir contre les révisionnistes et les négationnistes de l'Histoire,**
- **Pour exiger réparation de la Turquie,**

LA COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES DE FRANCE

(C.O.P.A. : Hentchak, Dachnak, Ramgavar)

appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

LE 24 AVRIL

à PARIS, LYON, VALENCE, MARSEILLE

PARIS

Rassemblement Place Charles de Gaulle-Etoile, angle ave. d'Iéna:

- 16h30 : Départ du défilé;
- 18h : Place du Trocadéro, Parvis des Droits de l'Homme : prises de parole par Antoine Baghdikian, Ara Krikorian et un parlementaire français;
- 19h : Reprise du défilé en direction de l'ambassade de Turquie pour dépôt d'une motion.

Cette année le 24 AVRIL coïncide avec le centenaire des massacres de Sassoun, perpetrés par l'armée turque en plein cœur de l'Arménie au printemps 1894. Ces événements devaient marquer le début des grands massacres d'Arménie: du génocide des Arméniens.

MARSEILLE

La Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France COPAF : Partis: FRA DACHNAKTSOUTIOUN — ADL RAMGAVAR appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

Programme :

Le 23 Avril, veillée organisée par la FRA NOR SEROUND et les JEUNES de la Cathédrale.

— 20 h 30 : Hommage aux martyrs devant le monument
— 21 h : Projection du film : Le Génocide renié
— 21 h 45 : Chants et poèmes
— 23 h : Veillée devant le Consulat de Turquie.

Le 24 Avril, à 12 h 30

A l'issue de la cérémonie religieuse, rassemblement unitaire devant le Consulat de Turquie avec prise de parole d'un représentant de la COPAF.

●

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՈՑ

Տրջանային Խորհուրդի

Յայտագիր

-- Շաբաթ, Ապրիլ 23, ժամ 20·30-ին

Արարողութիւն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ ՀՍԿՈՒՄ Յուշարձանին առջեւ

-- Կիրակի, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Պատարագ եւ կը կատարուի Հոգեհանգստեան պաշտօն մեր 1·500·000 նահատակներու յիշատակին եւ կը տրուի օրուան խօսքը:

-- ժամը 11·30-ին

Ժողովրդային Հաւաքոյթ Յուշարձանին առջեւ--Յուշարձանի բացի արծարծում Ծաղկեպսակներու զետեղում -- Օրուան խօսքը՝ վասն յիշատակի եւ պահանջատիրութեան:

«Ռատիօ Տիալոկ» մասնաւոր յայտագիր կը հաղորդէ Ապրիլ 24-ի ամբողջ օրը:

ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ապրիլ 24, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի 79-րդ տարեդարձին առթիւ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր· Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ· Յովհաննէս Պէրպէրեան-ի:

DATE A RETENIR

Vendredi 27 Mai à 20 h 30

— CONCERT —

VIOLON	GUITARE
Gérard TORGOMIAN	Marie SOLIES

Organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan en l'église St. Hermeland à Bagneux

Oeuvres de PAGANINI, SCHUBERT, STRAVINSKI, ...

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ երիտասարդ զոյգ մը ստիպողաբար կը փնտռէ փարիզեան շրջանի մէջ երկու կամ երեք սենեակով վարձու յարկաբաժին մը, մատչելի պայմաններով:
Հեռաձայնել· - 48 -- 04 -- 00 -- 62:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 16-17
SAMEDI - DIMANCHE
16-17 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.307 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.307

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ ՎԱՐ Կ'ԱՌՆԵՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԹՌԱՆՆԵՐ 26 ՄԵՌԵԱԼ

ՍԵՐՊԵՐԸ ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ Կ'ԵՆԹԱՐԿԵՆ ՄԱԿ-Ի ՈՒԺԵՐԸ

Իրաքեան երկինքին մէջ, ամերիկեան երկու հալածիչ օդանաւեր Թիւրիմացութեամբ կրակ բացած ու վար առած են իրենց իսկ օդուժի երկու Թռաններ (հելիքոփթէր) ուր տեղ գտած էին 26 հոգի, 16 Ամերիկացիներէն զատ՝ մէկ Ֆրանսացի սպայ, երկու Անգլիացիներ, երեք Թուրք սպաներ եւ չորս Իրաքցի Քիւրտեր։ Այս Թռանները մաս կը կազմէին հսկողութեան բազմազգեան ուժին որուն պաշտօնն է ՄԱԿ-ի որոշումով, հսկել Իրաքի օդային հիւսիսային սահմանը, որպէսզի Պաղտատ ռմբարկումներ չկատարէ։ Կը կարծուի ուրեմն որ ամերիկեան հալածիչները շփոթած են եւ կարծած որ իրաքեան Թռաններ էին, ինչ որ քիչ մը զարմանալի կը Թուի, որովհետեւ դէպքը պատահած է օր--ցերեկով։

Այս ողբերգական դէպքը մեծ յուզում առեղծած է Ուաշինկթըն Թէ այլուր, նախագահ Գլինթըն անմիջական քննութիւն մը հրահանգած է եւ իր խոր վիշտը արտայայտած մամուլի կարճ ասուլիսի մը ընթացքին։ Կը Թուի որ մարդկային սխալ մը հետեւանքն է։

***

Պոսնիոյ մէջ ալ այլ ողբերգութիւն մը որ աւելի ծիծաղելի կացութեան կը մատնէ ՄԱԿ-ը։ Արդարեւ 155 կապոյտ սաղաւարտաւորներ պատանդ բռնուած են ՄԱԿ-ի հակակշռի տակ գտնուող զինամթերքի չորս պահեստանոցներու հետ, Սարայեւոյի մօտ։ Պոսնիոյ սերպ ուժերը կը բազմապատկեն արդէն իրենց գրգռիչ արարքները եւ Սարայեւոյի օդակայանն ալ փակուած է ՄԱԿ--ի օդուժին դէմ եղած կրակոցներուն պատճառաւ։ Ամէնէն ծանր միջադէպը պատահած է Սարայեւոյի մէկ արուարձանը, սերպ զօրքերը հրասայլով մըն ալ զօրացած շրջապատած են զինամբան մը, 30 կապոյտ սաղաւարտաւորներով։ Նախագահ Գլինթըն յայտարարած է այս առթիւ. -- «Սերպերը սխալ մը գործած կ'ըլլան ՄԱԿ-ի եւ ՕԹԱՆ-ի ուժերու հետ վարուելով ինչպէս թշնամի ռազմիկներու»։

Պուտրոս Պուտրոս Ղալի ալ ազդարարութիւն մը ըրած է Սերպերուն։

Հանդարտութիւնը, շատ յարաբերական, վերջ գտած է Սարայեւօ, որ կրկին պատերազմական մթնոլորտի մէջ կ'ապրի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔԻ ԵՒ ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ, երեսուն տարիներու այս երկու բարեկամներուն հրապարակային ելոյթները կրնան պարզապէս հեգնական ժպիտի մը առիթ տալ, եթէ չվերաբերէին երկրին քաղաքական կեանքին։ Ապրիլ 13-ին, Էռ -- Փէ -- Էռ-ի Ազգ. Խորհուրդի կանոնադրային նիստին, մինչ Ալէն Ժիւփէ ընդհ. քարտուղարի պաշտօնին գլուխը կը մնար եւ իր տեղեկագիրը կը վաւերացուէր ձայներու 96,36%-ով, Շիրաք կ'ուզէր անպայման անսակարկ նեցուկ մը արտայայտել նախարարապետին հանդէպ, չեշտելով՝ «Իբար մի անցնիք, սիրելի էտուար, այն թելադրանքներուն պատճառաւ որոնք ձեզի կ'ըլլան ձեր մեծամասնութեան անդամներուն կողմէ, անոնք կ'ըլլան միայն որպէսզի միասին յաջողինք»։ Կողքին նստած Պալատիւր փոքր ժպիտ մը կ'ունենար միայն, բայց, յաջորդ օրն իսկ, երբ Գանթալի մէջ, մեծարանքի արարողութիւն մը տեղի կ'ունենար Փոմփիտուի յիշատակին, իր արտասանած խօսքին մէջ, կը Թուէր Թէ իր մասին կը խօսի եւ կը պատասխանէր Շիրաքի յայտարարելով Թէ երբ իրեն կ'ըսուէր Թէ պէտք չէ իրար անցնի, «աւելորդ յանձնարարութիւն մըն է», որովհետեւ՝ «շատ հանդարտ բնաւորութիւն մը ունիմ որ դիւրութեամբ իրար չանցնիր»...։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ խսլամապաշտ «Բարօրութեան կուսակցութեան» (Րեֆահ) պարագլուխին՝ Էրպաքանի քիչ մը բուռն արտայայտութիւնները պատճառ եղան որ Թուրքիոյ Արդարադատութիւնը դատական քննութիւն բանայ՝ «ոճիրի լռելեայն դրդումի» համար։ Նեճմէթթին Էրպաքան յայտարարած էր Թէ «իր կուսակցութիւնը իշխանութեան գլուխ պիտի գայ արիւնահեղութեամբ կամ առանց արիւնահեղութեան»։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը Կոստանդին Թագաւորի յունական քաղաքացիութեան չնորհազրկումը որոշեց, ինչպէս նաեւ կնոջը եւ իրենց հինգ զաւակներուն եւ ազգայնացուց անոր ինչքերը (Գորֆուի եւ Թաթոյիի)։ Իր յաղթանակին վաղորդայնին, Փափանտրէու յայտարարած էր որ Թագաւորը (որ Լոնտոն կ'ապրի) «կը մնայ Յունաստանի դեմոկրատ հիմնարկներուն»։ Իր «յանցանքը» եղած է համաձայնիլ գնդապետներու պետական հարուածին (1967), քանի մը ամիս ետք նունքան տապալելու ձախող փորձը զինքը կը ստիպէ աքսորի։ Վերջին տարիներուն, երկդիմի իր յայտարարութիւնները բազմացուց։ Մէկ կողմէ, ըսած է որ կ'ընդունի 1974-ի հանրաքուէն որ կը ջնջէ միապետութիւնը եւ միւս կողմէ կը կրկնէ որ երբեք չէ հրաժարած Յունաստանի գահին վրայ ունեցած իր իրաւունքներէն։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կիսապաշտօնական Անատոլու գործակալութեան համաձայն ՓՔՔ-ի 80 զինեալ անդամներ սպաննուած են վերջերս Թրքական բանակին եւ օդուժին կողմէ։

ՄԵԾՆ -- ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ առողջապահութեան հանրային սպասարկութիւնը կը մերժէ խնամել 70 տարեկան անձերը, այն պատճառաբանութեամբ որ «շատ տարիքոտ են», խնամքի իրաւունք ունենալու համար։ 70 տարեկան անձ մը որ առնէ մը ի վեր կուրծքի ցաւերէ կը տառապէր եւ Համսթէտի Ռօյըլ Ֆրի Հօսփիթըլը դիմած էր իր բժիշկին Թելադրութեամբ ճամբու դրուած է, որովհետեւ հիւանդանոցը բացարձակապէս կը մերժէ խնամել 70-է վեր ունեցող անձ։ Ուրիշ քանի մը նման օրինակներ պատճառ եղած են որ Պի -- Պի -- Սի-ն քննութեան մը ձեռնարկէ։

ՌՈՒԱՆՏԱ միայն Ջարդի եւ Թալանի բեմ չէ, այլեւ դժբախտութիւնն ունի ըլլալու այն երկիրը որ մրցանիշը կը կոտրէ ՍԻՏԱ-է վարակուածներու։ Մայրաքաղաքին մէջ, 3 անձերէն մէկը վարակուած է, յղի կիներու 35%-ը՝ հակամէտ է, ինչ որ կը նշանակէ որ 10-ի վրայ մէկ նորածին վարակուած կը ծնի։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՌՈՒՍԵՒԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ՃԱԿԱՏ ՄԸ

Ապրիլ 24-ին Ի. Ռապին Իսրայէլի վարչապետի մը առաջին պաշտօնական այցելութիւնը պիտի կատարէ Ռուսաստան։ Երուսաղէմ այս այցելութիւնը առիթ մը կը նկատէ յարաբերութիւնները վերահաստատելու, այն պահուն երբ Ռուսաստան գործօն դերի մը հետամուտ է միջազգային բեմին վրայ ու կ'ուզէ անմասն չմնալ խաղաղութեան գործընթացէն։ Հեպրոնի Ջարդէն ետք Մոսկուա նոյնիսկ փորձած էր միջնորդի դեր կատարել Իսրայէլի եւ ՊԱԿ-ի միջեւ։ Ռուս Արտաքին նախարարն ու փոխ - նախարարը փութացած էին շրջանը, բայց բաւական պաղ ընդունելութեան մը արժանացած Ռապինի կողմէ որ մէկդի դնելով դիւանագիտական ձեւերը, ուղղակի հասկցուցած էր ինքնակոչ հիւրերուն Թէ իրենց բարեխօսութեան նպատակ չունէր։

Ռապին համոզուած է որ միջնորդներու բազմացումը միայն Իսրայէլի վրայ ճընշումը աւելցնելու հետեւանքը կ'ունենայ նպաստելով արաբական կողմին։ Մամուլն ալ յայտնած էր իր դժգոհութիւնը. մանաւանդ որ գրեթէ նոյն օրերուն լուրեր հասած էին Թէ Մոսկուա զէնք ծախած է Սուրիոյ, Թէեւ Ռուսերը ոչ մէկ հակադրութիւն ցոյց տուին, որպէս Թէ ոչինչ պատահած էր։

Քաղաքական դէտերէ ոմանց համաձայն, Ռուսաստանի գործօն դեր ստանձնելու այս ջանքը անակնկալ չէ։ Պոսնիոյ տագնապին միջամուխ ըլլալէ ետք, ան բնական է որ պիտի դառնար նաեւ դէպի Միջին - Արեւելք։

Ռուսերը արդէն պէտք եղածը ըրած են հասկցնելու համար Թէ Միջին -- Արեւելքը կարեւոր շրջան մըն է իրենց համար ու այսուհետեւ նպատակ ունին գործօն մասնակցութիւն բերելու անոր խաղաղութեան գործընթացին։ Ռուս դիւանագէտներ ալ դիտել կուտան որ Իսրայէլ տակաւին լիովին չէ ըմբռնած համայնավարական կարգերու փլուզումով արձանագրուած փոփոխութիւնները ու կը շփոթէ Խորհրդային Միութիւնն ու Ռուսաստանը։

Երուսաղէմ կ'ընդդիմանայ Միջին -- Արեւելքի կնճիռին միջամուխ երկիրներու կատարելագործուած զէնքերու վաճառքին. սակայն կարելի չէ ըսել որ այս մարզին մէջ իր ձեռքերն ալ մաքուր են։ Ռուսաստանի սահմանակից գօտիներուն մէջ անոր գործունէութիւնը կը վրդովէ Մոսկուան։ Իսրայէլեան զէնք կը ծախուի Էստոնիոյ, Լատվիոյ, նաեւ Իսրայէլ զինուորական մօտիկ յարաբերութիւններ կը մշակէ Ուկրանիոյ հետ որ Ռուսաստանի մէկ այլ հակառակորդն է։

Ժամանակը հասած է որ վերաքննութեան ենթարկուին Ռուսաստան -- Իսրայէլ յարաբերութիւնները։ Անցեալին այս վերջինը երեք պահանջք ունէր. Հրեաներու համար արտագաղթի իրաւունք, դիւանագիտական յարաբերութիւններու վերահաստատում եւ արաբ ծայրայեղական իշխանութիւններու կատարելագործուած զէնքեր տալու արարքին վերջակէտ։ Երեք պահանջքին ալ գոհացում տրուած էր խորհրդային կարգերու քայքայումէն առաջ։ Այսուհանդերձ, երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները բարեկամական կրնան նկատուիլ, բայց շատ մակերեսային են։

Ռուսաստան աշխարհագրականօրէն զըրացի է Միջին -- Արեւելքին։ Կարեւոր շահեր ունի շրջանին մէջ, սկսեալ այն փախէն որ մահմետական կրօնամոլութիւնը կրնայ վարակել նաեւ Կեդրոնական Ասիոյ երկիրները։ Իսրայէլ չի կրնար արդելք ըլլալ խաղաղութեան գործընթացին Ռուսաստանի միջամտութեան։ Միայն յարամարդոյն ձեւը կը նկատուի որ այդ միջամտութիւնը Ուաշինկթընի հետ համաձայնութեամբ մը ըլլայ։ Ի վերջոյ, անտեղի է վէճերու առիթ ստեղծել խորայէլեւռուս յարաբերութիւններուն մէջ, ինչ որ կրնայ Մոսկուան մօտեցնել արաբական ճակատին։ Աւելի օգտակար պիտի ըլլայ քաղաքական եւ ռազմավարական գործակցութեան գետին մը ստեղծել, Ռուսերն ալ մղելով աւելի հաւասարակշռուած քաղաքականութիւն մը վարելու։ Մահմետական կրօնամոլութեան հըզօրացումը կասեցնելու ջանքը կրնայ հասարակաց այդ գետինը ստեղծող գործօն մը ըլլալ։ Կը սպասուի որ Ռապին այս կէտին վրայ ծանրանայ իր այցելութեան ընթացքին։

ՀԱՊ-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ԱԼԻԵՒ ԵԼՔ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Ապրիլ 15-ին, Մոսկուայի մէջ կը գումարուէր ՀԱՊ-ի վեհաժողովը որ, սկզբունքով, միայն այդ օրը պէտք է տեւէր։ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ իր պատուիրակութիւնը (Հրանտ Բագրատեան, Վազգէն Սարգսեան եւայլն) նոյն իրիկունը կը վերադառնային Երեւան եթէ տեղի չունենար Ելցին -- Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան -- Հայտար Ալիեւ -- Ռոպէր Քոչարեան հանդիպում մը որ, հաւանական կը նկատուէր։

Նախորդ օրը, Ապրիլ 14-ին, Ալիեւ, Մոսկուայի հեռատեսիլէն հարցազրոյցի մը ընթացքին, տեսակ մը կոչ ըրած էր Ղարաբաղի Հայերուն եւ պատրաստակամութիւն յայտնած որ խելամիտ փոխ զիջումներով հարցը կարգադրուի։ Նախապայման կը նկատէ ազրբէջանական վերջին գրաւուած հողամասերու պարպումը։ Կը մնայ հաւատալ նման տրամադրութիւններու, երբ միաժամանակ ռումբեր կը տեղան Ստեփանակերտի խաղաղ բնակիչներուն վրայ։ Բայց եւ այնպէս, Ալիեւ կ'ըսէ Թէ իր կառավարութիւնը ուշադրութեամբ կ'ուսումնասիրէ հակամարտութեան դադրեցման ռուսական կողմէ առաջարկուած նոր համաձայնագրի նախագիծը։

***

ՕՐԻՆԱՎԻՃԱԿԻ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ

Ապրիլ 13-ին Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան եւ Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի միջազգային դաշնակցութեան ներկայացուցիչ Մայքըլ Շուլց Հայաստանի մէջ այդ կազմակերպութեան օրինավիճակը ամրապնդող համաձայնագիր մը ստորագրած են։

***

ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ ՈՒԺԵՐՈՒ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Պաշտպանութեան փոխ -- նախարար Աստուածատուր Պետրոսեան Ապրիլ 12-ին ընդունած է Գերմանիոյ գործավար Նորպերթ Հայնցէն եւ Գերմանիոյ Մոսկուայի դեսպանատան ռազմական հարցերու կցորդի օգնական Աքսէլ Օսթերմանը։ Տեսակցութեան արծարծուած են Հայաստան տեղադրուած ռուսական սահմանապահ ուժերուն առընչուող հարցեր։ Ներկայ եղած են ռուսական ուժերու պատասխանատուներէն զօրավար Տրետիակով, ռուսական դեսպանատան խորհրդատու՝ Իվանով։

«ԱՊՐԵԼ ԷԼ ԿԱՅ, ԱՊՐԵ՛Լ ԷԼ»...

ԽՄԲ. - Ստորեւ կը հրատարակենք մեր ընթերցողներէն Ռայա Յակոբեանի նամակը ուր արդարացի ընդվզումով կը մատնանշուի այժմէական այնքան ախտալի երեւոյթ մը: Խօսքը կը վերաբերի Հայաստանէն արտագաղթին որ ինքնին -յատկապէս ներկայի պայմաններուն մէջ- դատապարտելի ոչինչ կրնայ ունենալ, եթէ չըլլան զայն արդարացնելու միտող հայրենադաւ կեցուածքները. անոնց կը դիմեն շատեր, մէկդի դրած ազգային արժանապատուութեան, պատուախնդրութեան նման զգացումներ, որոնք յայտնապէս անիմաստ բառեր են իրենց համար, մանաւանդ Արեւմուտքին բարօրութեան ձգտող իրենց նպատակին մէջ, որուն համար եւս, ինչպէս նամակագիրը կը բացատրէ, մերժելի միջոց գոյութիւն չունի:

Չմտածե՞լ անգամ մը եւս Հայաստանի քաղաքացիներուն երկրէն ելքի վիզա պարտադրող փրանսական որոշումին մասին, «չորին հետ թացն ալ այրող» անոր հանգամանքէն անդին:

***

«Յառաջ» Թերթի յարգելի խմբագրութի՛ւն,

Երեւի այս նամակը գրելու այնքան մեծ անհրաժեշտութիւն չէր ծագի, եթէ վերջերս ձեռքս չանցնէր գերմաներէն լեզուով հրատարակուած մամուլի հաղորդագրութիւն՝ Գերմանիայում գտնուող Հայաստանցի փախստականների վերաբերեալ:

1994 Թ. Փետրուար 4-ին, արեւելեան Գերմանիայի Կոբլոզըն քաղաքում տեղի է ունեցել մամուլի ասուլիս, որտեղ ներկայ են եղել Գերմանիայի Եկեղեցական Միութեան մի քանի ղեկավարներ. փախստականների հարցերով զբաղուող պաշտօնական անձինք, ինչպէս նաեւ մի քանի տասնեակ հայ փախստականներ, որոնք վերջին մէկ-երկու տարում եկել են Հայաստանից եւ այստեղ քաղաքական ապաստանութեան դիմել: Նրանց դիմումները մերժուել են Գերմանիայի կառավարութեան կողմից այն պատճառաբանութեամբ, որ Հայաստանում ժողովրդավարական իշխանութիւն է, կայ բազմակուսակցութիւն, խօսքի եւ մամուլի ազատութիւն, հետեւաբար ոչ մի քաղաքական հետապնդում:

Այսպիսի մերժողական պատասխանից յետոյ, քանի որ փախստականը ստիպուած է իրեն համար սահմանուած ժամանակում դուրս գալ երկրի սահմաններից, ուստի մեր հայ փախստականները իրենց այստեղ մնալը ինչ-որ կերպ արդարացնելու եւ մնալու իրաւունք ստանալու համար որպէս «հաւատացեալ քրիստոնեաներ» դիմել են Գերմանիայի Եկեղեցական Միութիւններին, խնդրելով օգնել իրենց: Որոնք էլ կազմակերպել են վերոյիշեալ ասուլիսը եւ հրատարակել են մի հաղորդագրութիւն, որի հիմնական բովանդակութիւնը հետեւեալն է. --

«Ելնելով հայ փախստականների պատմածներից եւ գրածներից, եկել ենք այն եզրակացութեան, որ նրանց փախուստի հիմնական պատճառները իրենց երկրից, հետեւեալներն են. -- 1) Հայկական ֆիդայական խմբաւորումները, 2) երկրի իշխանութիւնը որը հիմնականում կազմուած է էքստրեմիստ ազգայնականներից, հին կոմունիստներից եւ մաֆիոզներից, որոնք էլ 1988 Թ.-ին կազմակերպեցին մէկ միլիոնանոց մասսայական ցոյցեր Երեւանում, 3) երկրի քայքայուած եւ աղէտալի տնտեսութիւնը, 4) Հայ Եկեղեցու ոչ-ակտիւ դերը: Ըստ Հայաստանի պաշտօնական քաղաքականութեան, Հայաստանը չի մասնակցում պատերազմին, միայն Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդն է, որ իր ֆիդայական խմբաւորումներով պատերազմում է Ադրբեջանի դէմ իր ինքնուրոյնութեան համար: Սա փախստականների տեսակէտով բացարձակ խաբէութիւն է: Հայաստանի զինծառայութեան կոմիսարիատը կազմակերպում է զօրահաւաքներ՝ 18-ից մինչեւ 45 տարեկան տղամարդկանց, ընդ որում դա կատարւում է գիշերները, բռնի ուժով, զէնքի սպառնալիքի տակ, եթէ տղամարդկանց մէկն ու մէկը հրաժարւում է, վերցնում են կալանքի, բռնաբարում են կնոջը, թալանում եւ քար ու քանդ են անում բնակարանը: Այն տղամարդիկ, որոնք կարողացել են մի կերպ փախչել այդ բռնութիւններից, պատմում են որ իրենց շատերին է յայտնի այդ պատերազմի դաժան ձեւերը, որ իրենք որպէս հաւատացեալ քրիստոնեաներ չեն կարող իրենց ձեռքը զէնք վերցնել եւ դաժանօրէն սպանել դարերով կողք-կողքի ապրող իրենց հարեւան ժողովրդին: Այդ բանը ստիպում են նրանց հայ «էքստրեմիստ» ազգայնականները, որոնք հիմնականում կառավարական պաշտօնեաներ են: Այս անարդարացի պատերազմում զոհուելը հայ ընտանիքների կողմից չի դիտւում որպէս հերոսութիւն կամ հայրենասիրութիւն, այլ ընդհակառակը, լրիւ անիմաստ մահ է: Այս հայ տղամարդկանց շատերին է յայտնի պատերազմում տեղի ունեցող ոճրագործութիւններն ու մարդկային իրաւունքի աննախադէպ խախտումները, որից ելնելով էլ նրանք հրաժարւում են կռուից եւ ինքնըստինքեան դառնում դասալիքներ եւ ստիպուած փախչում երկրից:

Ծանր տնտեսական ճգնաժամի մէջ գտնուող Հայաստանի Պետութիւնը իր պիւտճէի մեծ մասը յատկացնում է Ղարաբաղի անիմաստ պատերազմին, որը երկիրը հասցրել է կործանման եզրին եւ որի վերջը դեռ յայտնի չէ: Պատերազմից շահում են միայն կառավարական գործիչները՝ մաֆիան: Ոչ թէ տնտեսական վիճակը, այլ այդ վիճակից ստեղծուած քաղաքական հետեւանքներն են մարդկանց փախուստի պատճառը: Ղարաբաղցիները արդէն վաղուց իրենց անկախութիւնը ստացել են եւ կարելի է այս անիմաստ պատերազմին վերջ տալ, եթէ Հայաստանի էքստրեմիստ կառավարութիւնը դա ցանկանայ: Փախստականները մեր Եկեղեցուն գրած իրենց նամակներում խոստովանում են, որ մեղք է կրօնի համար պատերազմելը: Ադրբեջանի մուսուլմանական Պետութեան դէմ կռուելը դէմ է քրիստոնէական կրօնին, հաւատքին եւ Աստծուն եւ որ իրենք այլեւս ի վիճակի չեն տեսնել այսքան անիմաստ զոհեր:

Հայ փախստականները նորից կը վերադառան իրենց երկիրը, եթէ այնտեղ քաղաքական վիճակը բարելաւուի, եթէ էքստրեմիստ ազգայնականները հանգիստ թողնեն ժողովրդին: Եթէ փախստականները այժմ ստիպուած լինեն վերադառնալ, այնտեղ նրանց եւ ընտանիքի անդամներին սպասում է բանտարկութիւն՝ բարձրագոյն պատժամիջոցներով կամ էլ ռազմաճակատ: Այս բոլորից ելնելով մենք՝ մի խումբ գերմանացի եկեղեցականներս դիմում ենք Գերմանիայի Պետութեանը այն խնդրանքով, որ թոյլ տան այս Հայերին այստեղ մնալ, քանի որ նրանց պարտադրաբար վերադարձը իրենց երկիր՝ կը համարուի անմարդկային արարք եւ մեծ սխալ՝ մեր Պետութեան կողմից»:

Զգիտեմ, Հայաստանցի ընթերցողի վրայ ի՞նչ տպաւորութիւն կը թողնի այս բոլորը, բայց այստեղ ապրող եւ քիչ թէ շատ ազգային արժանապատուութիւն ունեցող Հայի համար սա մի մահացու ապտակ է, աննկարագրելի չափերի հասնող արհամարհանք եւ ատելութիւն Հայաստանցիների այն հատուածի նկատմամբ, որոնք այս գնով ցանկանում են արտասահմանում իրենց գոյութիւնը պահպանել:

Եթէ ոչ բոլորին, ապա այն Սփիւռքահայերին, որոնք վերջին տարիներին յաճախ են եղել Հայաստանում, յայտնի են հայրենիքում տիրող անսահման դժուարութիւնները, սառը եւ ցրտաշունչ ձմեռները՝ առանց ջեռուցման եւ ելեկտրականութեան, սովը, հազար ու մի տեսակի հիւանդութիւնները, մարդկային անհամար զոհերը, բազմաթիւ մայրերի ու կանանց չչորացող արցունքները: Բայց ի՞նչ կարող է անել այստեղ ապրող Հայը, բացի այն նիւթական եւ բարոյական օգնութիւնից, որը իր հնարաւորութիւններն(?) սահմանում է:

Մենք ոչ մի բարոյական իրաւունք չունենք պահանջել եւ պարտադրել մարդկանց իրենց հայրենիքում ապրել, անկախ այնտեղի պայմաններից: Իւրաքանչիւր մարդու իրաւունքն է, ապրել այնտեղ, որտեղ ինքն է ցանկանում, ունենալ բարեկեցիկ կեանք եւ ապրուստ: Բայց ապրել էլ կա՛յ, ապրել էլ:

Եթէ մի կուշտ փոր հացի, տաք եւ լուսաւոր սենեակի, լիքը ապրանքներով լցուած խանութի ցուցափեղկերի, Գերմանիայի Պետութիւնից ստացած մի քանի մարքի համար թքում ես քո երկրի, քո պատմութեան եւ ժողովրդի այն հատուածի վրայ, որ իր արեան գնով պահում է այդ մի կտոր հողը, որ իր ազգային ինքնորոշման եւ իր սեփական հողի վրայ ապրելու իրաւունքի համար կռւում է մինչեւ վերջին կաթիլ արիւնը, եթէ այստեղ ապրելու իրաւունք ստանալու համար, անում ես ամենաստոր եւ իրականութեանը չհամապատասխանող մեկնաբանութիւններ՝ օրինակ Բաքուի 26 կոմիսարների գնդակահարութիւնը երկու տարի առաջ Երեւանի Շահումեան հրապարակում, Հայաստանի նորաստեղծ կառավարութեան կողմից, ուրեմն դու երբեք չես կարող արժանի քաղաքացին լինել քո երկրի, անկախ նրանից թէ ի՞նչպիսի իշխանութիւն է երկրում:

Զմոռանամ ասել, որ այս փախստականներից շատերը այստեղ իրենց համար բարեկեցիկ կեանքի պայմաններ են ստեղծում չխուսափելով այնպիսի յանցագործութիւններից, ինչպիսին՝ աւտոմեքենաների գողութիւնը, խանութներից տարբեր տեսակի եւ արժողութեամբ իրերի գողութիւնը (ինչով որ այստեղ տարիներ շարունակ զբաղուել են Գնչուները), նոյնիսկ զինուած աւազակային յարձակում «Ալտի» խանութի դրամարկղի վրայ եւ խոշոր գումարների յափշտակում, որի համար այժմ բանտարկուած են:

Ահա սա է իրական պատկերը՝ վերջին տարիները Հայաստանից փախած եւ այստեղ քարշ եկող բազմաթիւ Հայերի:

Եթէ մինչեւ հիմի հպարտութեամբ էինք ասում, որ Հայ ենք, որ ունեցել ենք հին մշակոյթ, պատմութիւն եւ այլն, այժմ ստիպուած ենք գլխիկոր պատասխանել դիմացինի հարցերին, եթէ վեց տարի է ամբողջ Արեւմուտքին աշխատում ենք հասկացնել Արցախեան հիմնահարցը, պարզաբանել Արցախի Հայի պահանջները, Թուրք - ադրբեջանական հրջախումը եւ նրա կործանարար հետեւանքները մեր ժողովրդի համար, այժմ կրկնակի ջանքեր են պէտք այդ բոլորը բացատրելու համար: Կարծում եմ տեղին է ասել՝ որ խորտակուող նաւից առաջինը փախչում են առնէտները:

ՌԱՅԱ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Օլտընպուրկ

Հ. Ղ. ԱԼԻՇԱՆ

Ի հայրենեաց ննջեաք յօժարք յանխուլ կզզիս,
Ի սպաս փրկչին, Մօրն Կուսի եւ հայ ազգիս,
Ուր միաբան վաստակեցին՝ հանգչին եւ անդ,
Հարք եւ եղբարք մխիթարեանք յոյս յանվկանդ,
Յարփիանայ մահահալած կենացն առուր,
Նորադիտակք զուգապարել նորափետուր:

Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի խօսքերն են՝ քանդակուած Վենետիկի լճակին վրայ տարածուող Ս. Ղազարի գերեզմանատան մուտքին. անոնք կը պարփակեն ամբողջ խորհուրդը այն սրբակեաց միաբաններուն՝ որոնք քալելով Մխիթար Աբբահօր գծած ճամբէն կերտեցին «կեանք մ'անհուն շողի, բոյրի, աղօթքի»:

Այդ նոյն գերեզմանատան մէջ, ուր նոճիները կերոններու նման կ'աղօթեն երգը Ալէմշահի՝ «հաւատարեցէ մահս մեր ընդ մահու արդարոցն», կը հանգչի նաեւ նոյն ինքն Ալիշան:

Հայ ժողովուրդը զինք ճանչցած է իբրեւ հայրենասէր բանաստեղծ, պատմագէտ, իմաստասէր, Հայաստանի աշխարհագրութեան մեծ մասնագէտ, ... եւ այս պատճառով իր անունը առարկայ դարձած է յարգանքէն աւելի՝ պաշտամունքի:

Բայց ասիկա Հ. Ալիշանի անդրին մէկ երեսն է. իրական եւ ամբողջական նահապետը ճանչնալու համար՝ հարկ է նաեւ նկատի առնել անոր հոգեկան ներաշխարհը, այս պարագային՝ կրօնաւորական կեանքը:

Իրեն հետ մօտէն կենակիցները կը վկայեն՝ թէ իր գրական համբաւէն աւելի քաշողական ու զարմանալի եղած է ներանձնական կեանքը:

Հ. Ալիշան ինքնիրեն համար ըսած է. -- «Իբրեւ զնաւակ մի կնքեալ կայ սիրտ իմ. ի լուծանել կնքոյն քանի՛ զարմանալիք յայտնեսցին»:

Հարկ է բանալ, ուրեմն, այդ սիրտը՝ դուրս հանելու համար Հ. Ալիշանի մէջէն հոգեւոր մարդը, նկարագրի տէր, օրակարգի հետամուտ եւ խոնարհ վանականը. ու հոն պիտի տեսնուի անոր հոգեկան մեծութիւնը, եւ ամբողջ հմայքը այն զաղտնիքին՝ որով գիտցաւ ապրիլ միշտ Աստուծոյ կամքին եւ կոչումին կատարեալ համաձայնութեամբ, ու դրաւել միանգամայն ընդհանուր հայութեան հիացումը՝ իր գրական հսկայ գործունէութեամբ:

Հ. Ալիշանի օրակարգը ժամացոյց մըն է, որուն ամէն մէկ վայրկեանը իրեն յատուկ պաշտօնը ունի, եւ խիստ հարցաքննութեան մը կ'ենթարկուի ամէն իրիկուն:

Կը հետեւի խղճմտօրէն իր իսկ շինած օրակարգին եւ այնքան ճշդապահ է՝ որ իրեն հետ ապրող վանականները գիտէին թէ ո՛ւր եւ ի՛նչ բանով զբաղած է իւրաքանչիւր ժամու եւ երբեք չէին սխալեր:

Ինք՝ Հայր Ալիշան, գերազանցօրէն ռամանթիք բանաստեղծ, պէտք էր խոյս տար միօրինակութենէ եւ իր ազատութիւնը կաշկանդող օրէնքներէ:

Հզօր նկարագրի տէր, անընկճելի անհատականութեամբ օժտուած մարդ մը միայն կրնայ նման աշխատանք մը կատարել:

Հ. Ալիշանի կեանքին մէջ մեզի ամէնէն աւելի հիացում պատճառողը՝ իր խոնարհութիւնն է. խոնարհութիւն մը ոչ ձեւակերպեալ, այլ՝ համոզումով լեցուն եւ ճշմարիտ:

Ինք՝ անոնցմէ մէկն եղաւ որ մարդկային իմացականութեան խորերը թափանցելով հանդերձ կը կարծէր թէ ոչինչ գիտէր:

Խոնարհութեամբ է որ Հ. Ալիշան իր անձին կը յիշեցնէր Մխիթար Աբբահօր հետ. «Իմ վախճան ոչ է հողմավար մարդկային համբաւ՝ այլ միայն փառք Տեառն իմոյ Աստուծոյ». անոր համար կ'առնէր ինքնահաւանութիւնը եւ կը զարմանար բոլոր անոնց վրայ՝ որոնք կը հիմնային իր մտային կարողութիւններուն վրայ:

Այս տեսակէտով աւելի պերճախօս են գործնական փաստերը:

Հ. Ալիշան կը ծածկէր իր ինքնութիւնը օտարներուն եւ մանաւանդ հայազգիներուն առջեւ երբ կուգային վանքը այցելելու եւ կը փափաքէին զինքը տեսնել:

Անգամ մը նոյնիսկ, երբ իրեն կը հարցնեն թէ կրնա՞նք Հ. Ալիշանը տեսնել. «Զառամած, ցնդած մարդ է եւ ո՛չ մէկուն հետ չի տեսնուիր» կ'ըլլայ պատասխանը, որմէ բնականաբար կը գայթակղին ու կը խռովին այցելուները:

Հ. Ալիշան անգամ եղած է եւրոպական երեք կաճառներու: Իէնայի համալսարանը զինքն ալ իմաստասիրութեան պատուոյ վարդապետ կ'անուանէ, եւ Բելճիքայի հայագէտը կը փութայ իրեն իմացնելու այս լուրը:

Կը հասնի վկայականը թաւշապատ գլանի մէջ փաթթուած, սակայն Հ. Ալիշան չուզեր տեսնել ու սենեակէն ներս ընդունիլ զայն եւ վարդապետներուն ձեռքը կը թողու:

Այս առիթով թէյասեղան մը կը սարքուի որուն ինք չի մերժեր մասնակցիլ. ու կը հաղորդէ վարդապետներուն ըսելով թէ համալսարանին պատասխաներ է աւետարանի սոյն խօսքերով. «Զի՞նչ ելէք յանապատն տեսանել. եղէ՞գն շարժուն ի հողմոյ»:

Իրապէս ալ խոնարհութիւնը նահապետին առաքինութիւններուն ամէնէն փայլուն գոհարը եղած է. անո՛վ է որ իր երկարաւոր կեանքի ընթացքին սրբութիւն ցանեց իր չորս կողմը եւ իր քայլերուն առ-

ջեւ տարածուող փուշերէն՝ գիտցաւ սիրուն ծաղիկներ քաղել առաքինութեան:

Հ. Ալիշանի հոգեւոր կեանքը կ'արտացոլար իր աչքերուն արտայայտութիւններուն մէջ, իր բնախօսական կազմին եւ խօսուածքին մէջ:

Ջղային եղած է վերին աստիճանի եւ դիւրագրգիռ. հակառակ ասոր՝ գործնական օրինակով կը զգացնէր թէ ի՛նչպէս կրնայ մարդ իր անձին յաղթել՝ զսպելով իր կիրքերը:

Իր կեանքին կանոն ըրած էր ներանձնութիւնն ու լռակեացութիւնը. այս պատճառով բոլոր վանականները պատկառանքով կը մօտենային իրեն եւ զինքը կենդանի սուրբ մը կը նկատէին:

Մինաս Չերազ զուգահեռ մը կատարած է «Պէշիկթաշլեան եւ Ալիշան» խորագիրով, ուր կրօնաւորական սքեմը նկատած է իբրեւ սեւ պատանք մը որ բանաստեղծին խանդը կը ծայրատէ:

Երբե՛ք. Հ. Ալիշան ոչ մէկ ատեն հառաչած է իբրեւ իր կոչումէն դժգոհ մէկը, իր հանճարը երբեք կաշկանդուած չմնաց ստորաքարշ հակումներու ցանցին մէջ:

Երգեց միշտ երկնայինն ու անմահական սէրը, անոր փարեցաւ բուռն տենչանքով եւ կրցաւ ըսել որքան յանդուգն նոյնքան ալ ճշմարիտ սա խօսքը. «Եթէ Աստուած սէր չէ՝ քան զԱյն չիք ոք հէզ»:

Օտարազգի հիւրերէն շատեր, որոնք ոչ անունը լսած եւ ոչ զինքը տեսած կամ ճանչցած էին, յարգանքի տարօրինակ զգացում մը կ'ունենային իրեն հանդէպ՝ առաջին իսկ հանդիպումին:

Անգլիացի ընտանիք մը, իր մահէն քանի մը օր ետք, վանք այցելելու կուգայ, յուսալով դարձեալ գտնել «այն սուրբ ծերունին», որ քանի մը ամիս առաջ զիրենք պտտցուցած էր: Երբ չեն տեսներ զինքը, կը հարցնեն հիւրընկալ վարդապետին թէ ո՞ւր է անգլերէն խօսող ծերունին որ քանի մը ամիս առաջ տեսնելու եւ ճանչնալու բախտը ունեցեր էին: Երբ կ'իմանան թէ վախճաներ է, կը սկըսին լալ եւ անմիջապէս կ'երթան աղօթելու իր գերեզմանին վրայ:

Յ. Շիրազ իր վերջին բաբախումներուն մէջ կը գրէր. —

«Օտար ջրերում հայացեալ կզղի,
Հայոց հին լոյսն է քեզնով նորանում»:

Արդարեւ, երբ կը կոխէք ձեր ոտքերը Ս. Ղազարի հողին վրայ, Մխիթար Աբբահօր լոյսն է որ կուգայ ակնթարթի մը մէջ ողողելու Հայու ծարաւ ձեր հոգին, որուն ճառագայթներէն մին եղաւ Հ. Ղ. Ալիշան,

Այսօր, ան կը հանգչի հո՛ն, սակայն իր հոգին համակ տակաւին կ'երգէ.
«Հայո՛ց աշխարհիկ, գարունդ է հասել»:

Վ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ՝ ԵՐԳ ՈՒ ՊԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»). -

Եթէ գարունը դեռ չի խայտար բնութեան մէջ, սակայն Ապրիլ 10-ին, «Թէաթրը Տիւ Մուլէն» ուր բազմութիւնը կը յորդէր, չուրջ եօթը հարիւր հոգի, գարուն էր սրտերուն մէջ: Բեմին վրայ արեւ, ժպիտ եւ ոգեւորութիւն կը տիրէր: Տասնեակ պատանիներ, չուրջ ութսուն, երգերով, խմբերգներով, պարերով, նըւագով ջերմութիւն բերին, խանդավառ մթնոլորտ ստեղծեցին, ուրախացուցին:

Արդարեւ, Գարուն Մանկանց Երգչախումբը զոր ստեղծած է, 8 տարի առաջ, Ժիւլիէթ Երլմազեան ու կը ղեկավարէ Խաչիկ Երլմազեան, եւ Մարսէյլի ԺԱՖ-ի պատանիներու «Արագած» պարի խումբն ու Սասուն նուագախումբը ներկայացուցին միացեալ գեղարուեստական յայտագիր մը: Առաջինը իր տեսակին մէջ, ձեռնարկին թէ կազմակերպութեամբ, թէ բովանդակութեամբ:

Վարագոյրը բացուեցաւ բեմի մը վրայ բոլորովին գրաւուած մասնակցողներէ, 4-էն 16 տարեկան տղաք եւ աղջիկներ հայկական տարազ հագած, եւ խորքը լուսաւորուած ու բեմին բարձրութեամբ հայկական Եռագոյն մը: Խաչիկ Երլմազեանի ղեկավարութեամբ ընդհանուր խումբը մեկնաբանեց, ֆրանսերէն, Շ. Ազնաւուրի եւ Ժ. Կառավարենցի «Քեզի Համար Հայաստան»ը:

Ապա, Գարուն Մանկանց Երգչախումբի կրտսերներու խումբը հանդէս եկաւ չորս մանկական երգերով՝ «Մանուկի հարց», «Ծոյլը եւ աքլորը», «Կօշկակարները» եւ «Ձիաւորները»: Յաջորդեց մեծերու խումբը որ սկսաւ Գուրգէն Ալէմշահի՝ «Հայաստան»ով եւ շարունակեց Կոմիտասի երեք կտորներով՝ «Սարերի վրով գնաց», «Կուժն առայ» եւ «Գնա՛, գնա՛»: Ապա, Շուպէրթի «Կարմրախայտը» եւ Շումանի «Պզտիկ ձիաւորը»: Այս երգերուն դաշնակով ընկերացաւ Ժիւլիէթ Երլմազեան: Առաջին մասը վերջ գտաւ Թ. Ալթունեանի «Եաման Եար» երգ - -պարով եւ Է. Յովհաննիսեանի «Էրէբունի»ով, մասնակցութեամբ՝ «Սասուն» նուագախումբին:

Յայտագրի երկրորդ բաժինին մէջ հանդէս եկաւ ԺԱՖ-ի պատանիներու «Արագած» պարի խումբը, ընկերակցութեամբ՝ «Սասուն» նուագախումբին: «Տօնական պար», աղջիկներու՝ «Նայիրեան պար», «Կակաչ»ներու պար, «Մշեցիներու պար», խառն տղայ եւ աղջիկ, «Զանգեզուրի աղջիկը» մենապար, «Հովիւներու պարը» եւ «Քոչարի»ն կազմեցին պարերու յայտագիրը: Մէջ ընդ մէջ, նուագախումբը առանձին մեկնաբանութիւններ ըրաւ եւ արտասանեց՝ Արթօ Պեքճեան: Իսկ, որպէս վերջին տեսարան, Գարուն Մանկանց երգչախումբը եւ Արագած պարի խումբը միասնաբար, երգով եւ պարով՝ «Կովկասի քաջեր» ու «Զարթիր Լաօ»ի հայրենաշունչ եղանակներով փակեցին ձեռնարկը:

***

Հաճելի յայտագիր մը որ ուրախացուց մասնակցողներու ծնողքները, ընտանիքները, բարեկամներն ու հանդիսատեսները: Ուրախացուց եւ գօտեպնդեց քանի հայ խօսքը, երգը, երաժշտութիւնն ու պարը ծաղկեցան, ապրեցան պատանիներու շրթներուն վրայ, սրտերուն եւ հոգիներուն մէջ: Յայտագիր մը որ արդիւնք է յարատեւ աշխատանքի, համոզումի եւ նուիրումի: Շնորհաւորելի են պատանիները, դերակատարները իրենց արտայայտած ինքնաբուխ զգացումներուն, դըրսեւորած հակումներուն հանդէպ ազգային արժէքներու: Եւ գնահատելի են չափահասներու ջանքերը, հաւատքը, համբերութիւնը ուղղելու եւ պատրաստելու պատանիները որոնք կրնան հպարտ ըլլալ իրենց ելոյթներով,

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 23-ին, դասախօսութիւն մը տուած է Սեդօ Պօյաճեան, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Ահարոնեան Կոմիտէութեան յարաբերական յանձնախումբին: Բացման խօսքը կատարած է Արմէն Տօնոյեան եւ խօսքը փոխանցած Սեդօ Պօյաճեանի որ խօսած է Հայաստանի ներկայ իրավիճակին եւ Հ. Յ. Դ.եան կեցուածքին մասին:

***

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ «Պիկ Փայնզ» բանակավայրին մէջ, Փետրուար 18 - 20-ին տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատանեկան միութեան սեմինարը: Զանազան դասախօսութիւններ, դաստիարակչական աշխատանքներ հայկական ջերմ շրջանակ մը ստեղծած են երիտասարդներուն համար:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-38-

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽԸ ԵՒ ՄԵԶՄԷ ԱՄԷՆ ՈՔ

Ամէն երկրի մէջ «Հերոսներու Օր»
կը նշեն միայն տարին մէկ անգամ:
Բայց Արցախի մէջ, տեսէք, ամէն օր
ամէն ոք կ'ապրի հերոսի նման:

Ճակատի վրայ մարտնչող տղան
որպէս մեր հողի անսասան պաշտպան.
Մարտի մէջ զոհուած քաջարի տղան
որ գիտակցաբար ընտրեց այդ ճամբան,
որպէսզի փրկէ ազգին ապագան:

Ռումբեր անտեսող բուժքոյր աղջիկը
որ կը խնամէ ինկած ռազմիկը,
ինքն իսկ վիրաւոր՝ յանձն առնելով
ընկերը փրկել իր կեանքի գնով:

Վիրաւորուածը որ հազիւ բուժուած՝
պատերազմի դաշտ է վերադարձած:

Զորս կորիճ զաւակ նոյն օրը թաղած
հայրը եւ մայրը, ոչ թէ ընկճուած,
այլ բաւարարուած զոհերուն տուած
օրինակովը՝ ողջերուն ուղղուած:

Մարտիկ մարզողը, ղեկավարողը,
զրկանքներու մէջ անխախտ ապրողը,
առօրեայ կեանքը կազմակերպողը,
հիւանդանոցի մէջ աշխատողը,
դպրոց, գործարան կանգուն պահողը,
իր քանդուած գիւղը վերադարձողը,
փլած տուները վերաշինողը,
կրակոցի տակ արտը հերկողը,
եւ ընդհանրապէս հաւատք պահողը
թէ հայկական է Արցախեան հողը:

Հոն ժողովուրդը՝ խաւերով բոլոր՝
հերոսական կեանք կ'ապրի ամէն օր.
ժամանակ չունի «Հերոսներու Օր»
յիշատակելու տարին ամէն օր:

Բուռ մը Արցախցին ամբողջ աշխարհին
եւ թշնամիին պարտադրեց յարգանք:
Ասկէ աւելին՝ ամբողջ հայ ազգին
ներշնչեց խորին կամք ու հպարտանք,
թէ մե՛նք ալ մարդ ենք:

Առ ի երախտանք
մեզ արժեւորող այս հաւատամքին,
մեզմէ ամէն ոք ի՞նչ պէտք է ընէ
անոնց համար որ
հերոսական կեանք կ'ապրին ամէն օր,
ժամանակ չունին «Հերոսներու Օր»
յիշատակելու տարին ամէն օր,
քանզի ազգային մեր ապագային
համար կը կռուին եւ կ'ողջակիզուին
տարին ամէն օր, մինչեւ յաղթողին,

Մեզմէ ամէն ոք ի՞նչ պէտք է ընէ
առ ի երախտանք, որ մասամբ գոնէ
անոնց հանդէպ իր պարտքը վճարէ:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 - 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Կ. Պոլիսը Անատոլուի կցող երկաթուղիին վերջին կայանն է Հայտար - Փաշան, Սկիւտարի բլուրներուն եւ խորախորհուրդ նոճեստանին անմիջապէս ստորոտը: Մարմարայի կապուտութեան դէմ կառուցուած հոյակապ կայարանը միանգամայն երկաթուղիի ընկերութեան կեդրոնատեղիին մէկ մասնաճիւղն է: Հինգյարկով փառաւոր շէնք մը, քարափին վրայ, դէմը, նաւամատոյցը:

Կայարանին ետեւն է դաշտը, պարզ ժողովուրդին համար հաճելի վայր մը, ուր կային թրքական սրճարաններ եւ գերմանական գարեջրատուն մը:

Առուակը՝ որ կ'անցնէր մարդերուն մէջէն, թրքուհիներուն երագները կ'օրօրէր եւ անոնք ժամերով նստած անոր ափերուն կը դիտէին ջուրին գնացքը, եգիպտացորեն կրծելով ընդհանրապէս: Եղաւ սակայն ժամանակ մը ուր այդ զբօսատեղին հանդիսավայրը դարձաւ եղեռններէն ամէնէն ահռելիին մէկ նմոյշին,

Ցանկարծ օր մը, կառախումբեր լեփլեցուն հասան վերադարձող հայ տարագրեալներով որոնք թափեցան հոն հեղեղի մը պէս:

Ի՞նչ էին անոնք: Ի՞րապէս մարդիկ որ մեզի նման ապրած, շրջած, հագուած, վայելած էին, թէ ոչ տարբեր տեսակ արարածներ, չուառած, չմորած, ոմանք կարծես արդէն մեռած, կմախքներ զորս մահը մոռցած էր, նայուածնին անկենդան. պատառատուն հագուստներով, գիսախռիւ, այր թէ կին, երբեմն որոշելն իսկ դժուար. երախաներ միայն ոսկոր. իւրաքանչիւրը կառչած ողորմելի գոյքերու, այնպէս իբր թէ ամէն մարդ զանոնք պիտի խլէր անոնց ձեռքէն,

Խռնուած էին անոնք հոն, ոչխարներու պէս, քարափին վրայ, դաշտին եզերքը, սադին անդին, կիներէն ոմանք կուլային, պառաւները խաչ կը հանէին, տղաք կը ճչային, հիւանդները գետինը պառկած կը հոնդային,

Ո՞ւր պիտի մնային այդ մարդիկը, ո՞ւր պիտի պատսպարուէին, ի՞նչ պիտի ըլլային:

Կանխաւ ծանուցուած էր Պոլսոյ կեդրոնին անոնց առաքումը, բայց ոչ այդքան շուտ:

Օրմանեան Սրբազանին առաջնորդութեամբ կազմակերպուելու վրայ էր խնամատարութիւն մը այդ հէք ժողովուրդը ընդունելու համար, Գատը - Գիւղի յատուկ մասնաճիւղ մը պիտի որոշուէր. բայց տակաւին ոչինչ կար իրական եւ հարիւրներով տարաբախտներ կը հասնէին, ոմանք անօթի, շատերը հիւանդ, հիւծուած մանաւանդ մալարիայէն:

Մինչեւ կեդրոնի խնամակալութեան կազմութիւնը, մինչեւ Գատը - Գիւղի մասնախումբին հաւանական անդամներուն երեւումը, այդ խեղճերը անսուաղ, ծարաւ, անպատսպար, դաշտին մէջ էին եւ հովը կը փչէր անխնայ:

Ջինուորութենէ վերադարձող քանի մը սրտի տէր տղաքներ, սաստիկ զգածուած այդ ահարկու տեսարանէն, եկան դուռս ափ առին: Պէտք էր հասնիլ, բան մը ընել անմիջապէս, ստիպողաբար:

Առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կ'երթամ, ինկայ փողոց, գործ մը տեսնելու, թէեւ մասնախումբին անդամակցող պարոնները պատուիրած էին ոչինչ ընել մինչեւ ժողով գումարուիլը:

Այդ պահուն ինքզինքնուս իրաւունք տուած էինք նուիրապետութիւնները ոտնակոխ ընելու լայնօրէն,

Բարեպատեհ դիպուածով մը ճիշդ այդ պահուն դէմս ելաւ իմ ամենասիրելի բարեկամուհիս Տիկին Նեվրիկ Մանուկեանը: Այդ տիկինը որուն ընկերակցութեամբը շատ անգամներ մասնակցած էի բարեգործական հաստատութիւններու, ինչպէս Եէտի - Գուլէի հիւանդանոցին, կրթական միութիւններու, որբանոցներու ի նպաստ տրուած հանդէսներու կազմակերպութեան, մեր պոլսահայ կիներուն մէջ ամէնէն զարգացածներէն եւ գործօններէն մէկն էր:

Ան Գատը - -Գիւղի հայ բնակիչներուն ներկայացուցիչը եղած էր գերման զօրապետին կնոջ, տիկին Նիքոլայի կազմած աղքատներու ապուր բաշխելու միութեան մէջ եւ իր շնորհիւ բազմաթիւ հայ ընտանիք զինուորեալներ պատերազմին դըժուարին օրերուն փրկուած էին անօթի մեռնելէ, մեծ էր իր ազդեցութիւնը այդ միութեան մէջ եւ ինքը գայն կը գործածէր ի նպաստ ազգակիցներուն: Գերման տիկնոջ հետ այդ աշխատակցութեան շընորհիւ, Տիկին Մանուկեան կարող եղաւ անմիջապէս գտնել շրջուն խոհանոցներ, պահածոյ կաթ, թէյ եւայլն որոնք գերման Կարմիր Խաչին կը պատկանէին եւ որոնք նախախնամութենէն եկածի պէս եղան մեզի, եւ այդ իրիկունն իսկ արդէն պզտիկ օգնութիւն մը եղաւ տղայոց եւ հիւանդներու: Ուրիշ տիկիններ եւ օրիորդներ եկան միանալ մեզի,

Գատը - Գիւղցիներուս համար առելց աւելի սրտաճմլիկ, աղեկէզ տեսարան չէր կրնար ըլլալ. ինչ որ գիտէինք, ոչինչ էր տեսածնուս քով: Ամէնքս կուլայինք. մուրացիկներու պէս դռնէ դուռ կը զարնէինք, առանց կարգ ու կանոնի,

Անմիջական գործի ձեռնարկելը առանց երկար խորհրդակցութեան եւ վիճաբանութեան, արդարեւ խոհականութեան, տխփիլինի պակաս է, բայց երբ սիրտ, զգացումն է մղողը, այդ շատ բացառիկ պարագային, խոհականութիւնը հեռու կը մնայ. կ'ըլլայ դանդաղ ու եսասէր: Գատը - Գիւղի կիներուն մէջ գտնուեցան հիմնայիօրէն անձնազոհներ: Կեդրոնի խընամակալութիւնը բարեբախտաբար փութով կազմուեցաւ շնորհիւ Օրմանեանի ջանքերուն եւ գմայլելի կարգադրութեան:

(Շար. 81)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գարեգին Փիլիպպոսեանի յիշատակին «Յառաջ»ին կը նուիրեն, քոյրը՝ Տիկին Ազատնի Պզտիկեան 500 Ֆր., քրոջդուստրերը՝ Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Աւագեօզեան 500 Ֆր. եւ Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Պզտիկեան 500 Ֆր., խնամին՝ Տիկին Մ. Րէիզեան 300 Ֆր., սաները Փիէր եւ Միրէյլ 200 Ֆր.:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳ

ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆ
(սոփրանօ)

Յայտագիր՝
ԿՈՄԻՏԱՍ, ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, ՄՈՑԱՐԹ ...

Ընկերակցութեամբ Կոմիտաս Գէորգեան-ի
(երգէոն)

Ուրբաթ, Ապրիլ 22, ժամը ճիշդ 20·30-ին

Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ
13, rue du Perche, 75003 Paris,
M°s République / Filles du Calvaire

Հեռաձայնել՝
42 - 40 - 22 - 74 / 48 - 24 - 63 - 89
Թիւերուն:

Մուտք՝ 100 Ֆր. -- 70 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

RECHERCHE

dame arménienne pour garder un enfant (18 mois) dans la banlieue Est de Paris.

***

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ կին մը 18 ամսու երախայ մը նայելու համար, Փարիզի արեւելեան արուարձան մը:

Tél. : 48 - 62 - 51 - 66 (heures bureau)

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Ապրիլ 16--ին, ժամը ճիշդ 15--ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ 17, rue Bleue, 75009 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION PROVENCE — ALPES —
COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.

- 1ère période ► du 7.07 au 31.07
- 2ème période ► du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87► 30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80►30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

ORGANISATION TERRE & CULTURE
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Soutenez l'action de

l'Organisation Terre & Culture

auprès des communautés du Proche-Orient, en Arménie et en Artsakh

Soirée — Cocktail
à l'Hôtel Méridien - Etoile

81, Bd. Gouvion-Saint-Cyr, Paris 17ème

LE VENDREDI 22 AVRIL
à partir de 19 heures 30

- CHANTIERS EN COURS
- PROGRAMMES D'ASSISTANCE AUX VILLAGES ET AUX REFUGIES
- ORGANISATION DES EQUIPES DE VOLONTAIRES

Présence à confirmer par téléphone au 42. 33. 08. 98 ou 45. 70. 80. 87.

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

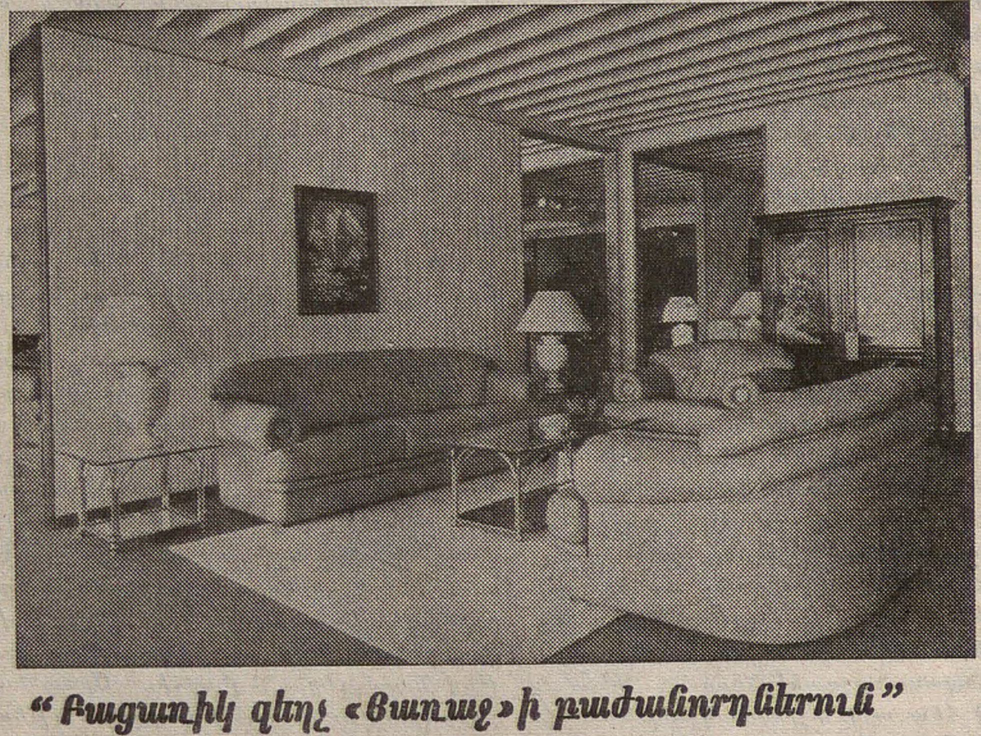

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

24 AVRIL
Journée de la Cause arménienne

- **Pour préserver la mémoire arménienne,**
- **Pour agir contre les révisionnistes et les négationnistes de l'Histoire,**
- **Pour exiger réparation de la Turquie,**

LA COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
(C.O.P.A. : Hentchak, Dachnak, Ramgavar)
appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

LE 24 AVRIL
à PARIS, LYON, VALENCE, MARSEILLE

PARIS

Rassemblement Place Charles de Gaulle-Etoile, angle ave. d'Iéna:

- 16h30 : Départ du défilé;
- 18h : Place du Trocadéro, Parvis des Droits de l'Homme : prises de parole par Antoine Baghdikian, Ara Krikorian et un parlementaire français;
- 19h : Reprise du défilé en direction de l'ambassade de Turquie pour dépôt d'une motion.

Cette année le 24 AVRIL coincide avec le centenaire des massacres de Sassoun, perpetrés par l'armée turque en plein cœur de l'Arménie au printemps 1894. Ces événements devaient marquer le début des grands massacres d'Arménie: du génocide des Arméniens.

•

ԱՊՐԻԼ 24, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան քարոզը կը տրուի ժամը 12-ին, որուն կը հետեւի մասնաւոր Հոգեհանգիստ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այդ օր, բացառաբար, ոչ մէկ ուրիշ հոգեհանգիստ կը կատարուի:

Կը հրաւիրուի ամբողջ մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ յիշատակի եւ յարգանքի այս աղօթքներուն՝ հոգեկան հաղորդութեամբ մեր սիրեցեալ բիւրաւոր նահատակներուն:

MARSEILLE

La Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France
C O P A F : Partis: F R A DACHNAKTSOUTIOUN — A D L RAMGAVAR
appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

Programme :

Le 23 Avril, veillée organisée par la FRA NOR SEROUND et les JEUNES de la Cathédrale.

— 20 h 30 : Hommage aux martyrs devant le monument
— 21 h : Projection du film : Le Génocide renié
— 21 h 45 : Chants et poèmes
— 23 h : Veillée devant le Consulat de Turquie.

Le 24 Avril, à 12 h 30

A l'issue de la cérémonie religieuse, rassemblement unitaire devant le Consulat de Turquie avec prise de parole d'un représentant de la C O P A F.

•

Ա Պ Ր Ի Լ Ե Ա Ն Ո Գ Ե Կ Ո Չ Ո Ւ Մ
Կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՈՑ
Շ ր ջ ա ն ա յ ի ն խ ո ր հ ո ւ ր դ ի

Յ ա յ տ ա գ ի ր

-- Շաբաթ, Ապրիլ 23, ժամ 20·30-ին
Արարողութիւն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ ՀՍԿՈՒՄ Յուշարձանին առջեւ

-- Կիրակի, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Պատարագ եւ կը կատարուի Հոգեհանգստեան պաշտօն մեր 1·500·000 նահատակներու յիշատակին եւ կը տրուի օրուան խօսքը:

-- ժամը 11·30-ին
Ժողովրդային Հաւաքոյթ Յուշարձանին առջեւ--Յուշարձանի բոցի արծարծում Ծաղկեպսակներու զետեղում -- Օրուան խօսքը՝ վասն յիշատակի եւ պահանջատիրութեան:

«Ռատիօ Տիալոկ» մասնաւոր յայտագիր կը հաղորդէ Ապրիլ 24-ի ամբողջ օրը:

ԼԻՈՆ

Կիրակի, Ապրիլ 24, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի 79-րդ տարեդարձին առթիւ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեան-ի:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 19
MARDI
19 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.308 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.308

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

«ՀԱՊ»-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ

Ապրիլ 18-ին մեր առած լուրերու համաձայն կռիւները կը շարունակուէին Աղդամի շուրջ եւ Մարտակերտի (Լենինաւան): Ազրբէջանական յարձակում մը, Կիրակի, Նոյեմբերեանի շրջանը, ետ մղուած էր:

***

Մոսկուա, անգամ մը եւս, հաստատեց իր տիրապետութիւնը «անկախ Պետութեանց» վրայ, ՀԱՊ-ի վերջին վեհաժողովին առթիւ, գումարուած Ուրբաթ, Ապրիլ 15-ին Ռուսաստանի մայրաքաղաքը: Այժմ, նախկին Խորհ. Միութեան 12 Պետութիւններն ալ մաս կը կազմեն ՀԱՊ-ի (դուրս կը մնան Պալթեան Հանրապետութիւնները): Ներկայ էին բոլոր նախագահները, բացի Ղազախստանի Նախագահէն, որ սկիզբը սպառնացած էր բոլորովին չմասնակցիլ, ապա «հիւանդութեան» պատրուակով, վարչապետը ղրկած էր: Նազարբայեւի դժգոհութիւնը հետեւանք էր այն մերժումին որ եղած էր Ռուսաստանի կողմէ իր առաջարկին: Արդարեւ, վերստանձնելով Ա. Սախարովի երբեմնի բանաձեւումը, Նազարբայեւ կ'ուզէր որ ՀԱՊ-ը (Հասարակապետութիւն Անկախ Պետութեանց) վերածուի «Եւրասիական Միութեան» մը, լուծելու համար ՀԱՊ-ի հակասութիւնները, իւրայատկութիւնները՝ կապուած աշխարհագրական իր դիրքին: Ռուսաստան, գոնէ առայժմ, նման բան չուզեր: Աւելի քան երբեք կ'ուզէ չեշտել իր տիրապետութիւնը, Աֆղանիստանի հետ սահմանագլուխին պաշտպանութենէն զատ, Տաճիկստան, կայ միջնադիր դերը զոր կ'ուզէ խաղալ Վրացիներու եւ Աբխազներու միջեւ՝ Վրաստանի մէջ, նաեւ Հայերու եւ Ազրբէջանցիներու միջեւ՝ Լ. Ղարաբաղ, առնուազն այն դրդապատճառով որ «ՄԱԿ-ը միջոցները չունի զօրք ղրկելու ՀԱՊ-ի մէջ»: Այս ամբողջը, նկատի ունենալով ՀԱՊ-ի վերը յիշուած հակասութիւնները, որոնց գլխաւորն այն է որ ամրապնդելով հանդերձ պլոքի իր երեւոյթը Ռուսաստանի շուրջ, գրեթէ բոլոր Պետութիւններն ալ պառակտուած են միջպետական կնճիռներով, որոնք կրնան շատ ցաւոտ ալ հանգամանք ստանալ, նման Ռուսաստան -- Ուկրանիա սուր վէճին Սեւ Ծովու նաւատորմին պատճառաւ: Այս առնչութեամբ, միջադէպերու շարքէ մը ետք, Ռուսաստան պարտադրեց իր լուծումը եւ Ռուսաստանի դրօշակը այլեւս կը ծածանի նաւատորմին վրայ, երկու նախագահները հասած ըլլալով համաձայնութեան մը որ Մոսկուայի կը թողու նաւերու 80%-ին հակակշիռը:

Այս վեհաժողովին առթիւ, հաւանական կը նկատուէր նաեւ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Ալիեւ, Ռ. Քոչարեան եւ Ելցին հանդիպում մը, որ տեղի չունեցաւ: Ելցին տեսնուեցաւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ, ապա նաեւ՝ Ալիեւի հետ, առանձին - առանձին:

Հայաստան միշտ համաձայն կը մնայ ռուսական առաջարկին, զոր Ազրբէջան կը խոստանայ «ուսումնասիրել», բայց դրական պատասխան չէր տուած:

-- Յիշողութիւնները թարմացնելու համար, ըսենք որ ՀԱՊ-ը ստեղծուեցաւ 1991, Դեկ. 8-ին, Ռուսաստանի, Ուկրանիոյ եւ Բելառուսիոյ կողմէ, թաղելով Խորհ. Միութիւնը: Յետագային ընդլայնուեցաւ Ղազախստանի, Կիրգիզստանի, Տաճիկստանի, Թիւրքմէնիստանի, Ուզբեկըստանի, Հայաստանի, Մոլդովայի, հուսկ՝ Ազրբէջանի եւ Վրաստանի անդամակցութեամբ (այս վերջին երկուքը՝ 1993 Հոկտեմբերին): Գերագոյն մարմինը Պետութեանց ղեկավարներու Խորհուրդն է որ նիստ կը գումարէ տարին երկու անգամ, հերթական նախագահութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՍՆԻՈՅ մէջ կացութիւնը շատ խառնակ է, բայց յստակ կէտ մը կայ որ ՄԱԿ-ի կամայ թէ ակամայ անզօրութիւնն է: Մէկ կողմէ, Կիրակի օր, Ապրիլ 17-ին հրադադարի համաձայնութիւն մը կը գոյանար ՄԱԿ-ի ճափոնացի բանագնացին եւ Սերպերու միջեւ, միւս կողմէ, սակայն, Կորածէ ամբողջովին շրջապատուած էր Սերպերու հրասայլերով եւ մէկ վայրկեանէն միւսը մահմետական քաղաքը պիտի իյնար: Բնակչութիւնը խուճապի մատնուած է, ՄԱԿ-ը անձնատուր է, գալով Սերպերու Պոսնիոյ պարագլուխին՝ յայտարարելէ ետք թէ հրադա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ԳՐԱԳԷՏ, ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐ

ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ, ԱՊՐԻԼ 15-ԻՆ

ԹԱՂՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ԱՊՐԻԼ 18-ԻՆ, ԱՇՏԱՐԱԿ

Ուրբաթ, Ապրիլ 15-ին, ժամը ճիշդ 17-ին, տեղական ժամով, իր բնակարանին մուտքին սպաննուած է արձակագիր, հրապարակագիր, Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախկին նախագահ, նախկին խմբագիր «Գարուն» ամսաթերթի, Հայաստանի Մշակոյթի Ֆոնտի նախագահ՝ Վարդգէս Պետրոսեան:

Վ. Պետրոսեանի մահը, մանաւանդ անոր եղերական բնոյթը խորապէս կը ցնցէր, լուրին տարածուած պահէն իսկ, Ուրբաթ իրիկուն, ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ Սփիւռքի գրական թէ գրասէր շրջանակները, Վ. Պետրոսեան ըլլալով ամէնէն տաղանդաւոր, ինքնատիպ եւ համարձակ գրիչներէն մէկը Հայաստանի գրողներուն:

Առաջին տուեալներու համաձայն, այս սպանութիւնը քաղաքական բնոյթ չունի, նոյնիսկ եթէ Վ. Պետրոսեան երեսփոխան էր եւ անդամ Ռամկավար կուսակցութեան: Ներքին նախարարութիւնը քննութիւն բացած է եւ 10.000 տոլարի պարգեւ մը խոստացած յայտնաբերման համար:

***

Վարդգէս Պետրոսեան ծնած է 1932, Օգոստոս 8-ին Աշտարակ: 1952-էն անդամակցած է Համայնավար Կուսակցութեան: 1954-ին աւարտած է Երեւանի Համալսարանի բանասիրական ճիւղը: 1954 - 1961 աշխատած է «Սովետական Հայաստան», «Աւանգարդ» եւ այլ թերթերու խմբագրութիւններու մէջ: 1961 - 66 եղած է «Պիոներ Կանչ» թերթի խմբագիր, 1967-էն 75 խմբագրապետն էր «Գարուն» ամսագրի: Հարկ է հոս փակագիծ մը բանալ եւ յիշել որ «Գարուն» առաւելաբար իր յանդուգն խմբագրութեան օրով է որ լայն ընդունելութիւն գտաւ, ի մասնաւոր երիտասարդութեան մօտ որ զայն կը նկատէր յառաջապահ գրականութեան մը արտայայտիչը:

1975-էն կը դառնար Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան առաջին քարտուղար եւ 1981-էն՝ նախագահ:

Գրական իր առաջին փորձերը սկսած է 1958-ին, բանաստեղծութիւններով՝ «Բալլադ մարդու մասին», անկէ ետք անցած է արձակի: Ցաջորդական գործերն են. -- «Նամակներ մանկութեան կայարանից», «Անաւարտ դիմանկարներ» (1963), «Քաղաքի լուսաբաց լուսամուտները» (1964), «Հայկական էսքիզներ» (1969), «Ապրած եւ չապրած տարիներ» (1970), «Դեղատուն Անի» (1973), «Մենաւոր ընկուզենին» (1981) (որ նուիրուած է Հայաստանի լեռնային գիւղերու ճակատագրին եւ որ շարժանկարի վերածուած է եւ ներկայացուեցաւ քանիցս Սփիւռքի մէջ, վերջին անգամ Փոմփիտու կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած հայկական Շարժանկարի Փառատօնի ընթացքին, 1993, Յունիս -- Հոկտեմբեր): Յիշենք նաեւ «Ընտիր Երկեր» (երկու հատոր), «Հայկ. էսքիզներ»ու նոր շարք մը (1983 եւ 1984): Հրատարակուած իր վերջին գործը «Կրակէ Շապիկը» վէպը (1986) բաւական բանավէճի դուռ պիտի բանար, նիւթը հայ -- թրքական բարեկամութեան մը հետ առնչուած ըլլալով:

Վարդգէս Պետրոսեան ծանօթ է Սփիւռքի, ոչ միայն իր գրականութեամբ որ լայն տեղ գտած է Սփիւռքի հայ մամուլին մէջ («Յառաջ» կանոնաւորաբար հրատարակած է իր «Հայկ. էսքիզներ»էն հատուածներ, 1970ական թուականներուն) այլեւ անձնապէս: Յիշենք թէ Փարիզ եկած էր վերջին անգամ, 1986 Դեկտեմբերին, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան հրաւէրով, խօսելու համար Րաֆֆիի ծննդեան 150-ամեակին նուիրուած հանդիսութեան: Այդ առթիւ, «Յառաջ» շահեկան հարցազրոյց մը ունեցած էր իրեն հետ (1986, Դեկ. 17, 18, եւ 19) եւ նոյն ամսուն ալ հրատարակած էր Րաֆֆիի հանդիսութեան արտասանած իր բանախօսութիւնը («Յառաջ» Դեկ. 23, 24 եւ 25): 1992-ին ալ, Վարդգէս Պետրոսեան Միացեալ - Նահանգներ կ'այցելէր Թէքէեան Մշակութային Միութեան հրաւէրով:

Դեռ առիթ կ'ունենանք աւելի հանգամանօրէն խօսելու Վարդգէս Պետրոսեանի մասին: Այս հակիրճ տեղեկատուութիւնը վերջացնենք աւելցնելով թէ իր յուղարկաւորութիւնը կը կատարուէր Երկուշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 18-ին: Այս կապակցութեամբ կազմուած էր յատուկ յանձնախումբ մը որու կը նախագահէր Արա Սահակեան: Վարդգէս Պետրոսեանի մարմինը փոխադրուած էր Գրողներու Միութեան շէնքը, ուր տեղի կ'ունենար արարողութիւնը ժամը 11-էն 13, ապա, ըստ իր ընտանիքին եւ Աշտարակի բնակչութեան փափաքին, թաղումը կը կատարուէր Աշտարակի գերեզմանատունը:

***

Ստորեւ Հայաստանի իշխանութեանց եւ ՀՌԱԿ-ի մահագրութիւնները:

ՎԱՐԴԳԷՍ ՀԱՄԱԶԱՍՊԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

1994 թ. Ապրիլի 15-ին ողբերգական մահով կեանքից հեռացաւ Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի պատգամաւոր, Մշակոյթի Հայկական Ֆոնտի նախագահ, «Երկիր Նայիրի» թերթի խմբագիր, Հայաստանի Գրողների Միութեան վարչութեան նախկին նախագահ, անուանի գրող եւ հրապարակախօս Վարդգէս Համազասպի Պետրոսեանը, որն ապրած տարիների ընթացքում հասցրեց հայ ընթերցողի սեղանին դնել մի ամբողջ գրադարան, վաստակեց ամենադժուարինը՝ սեփական անուն-ազգանունը:

Վ. Պետրոսեանը ծնուել է 1932 թուականին, Աշտարակում: Աւարտելով Երեւանի պետական համալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետը, աշխատել է որպէս «Պիոներ Կանչ»-ի խմբագիր, աշխատակցել «Աւանգարդ»-ին: Նա եղել է «Գարուն» ամսագրի կնքահայրը եւ երկար տարիների խմբագիրը:

Վ. Պետրոսեանը գրական աշխարհ է մտել որպէս բանաստեղծ, այնուհետեւ անցել արձակի:

Նրա մարդկային եւ կազմակերպչական տաղանդը փայլեց յատկապէս Հայաստանի Գրողների Միութեան նախագահ աշխատած տարիներին: Վ. Պետրոսեանն անմնացորդ նուիրումով էր աշխատում նաեւ Մշակոյթի Հայկական Ֆոնտում, որի նախագահն էր 1988-ից ի վեր:

Նա ազնուական մտաւորականի, ազգային գործչի մտահոգութեամբ ու սիրով էր յայտնաբերում պատանի տաղանդներին, երիտասարդ ու չնկատուած շնորհալիներին, շրջապատում հոգատարութեամբ, նրանց համար գտնում ժամանակ, միջոցներ, հնարաւորութիւններ:

Վ. Պետրոսեանի ստեղծագործութիւնները թարգմանուել են աշխարհի տարբեր լեզուներով, դրանցից մի քանիսը բեմադրուել են:

Վ. Պետրոսեանը արժանացել է պետական մրցանակի, պարգեւատրուել շքանշաններով: Նա եղել է ՀԽՍՀ եւ ԽՍՀՄ մի շարք գումարումների Գերագոյն Խորհրդի պատգամաւոր, այժմ էլ նորանկախ Հայաստանի ազգային Խորհրդարանի անդամ էր:

Ապրելը նրա համար ստեղծագործական տառապանք էր նշանակում, ամէնօրեայ տքնանք եւ արարում:

Աւաղ, եղերական մահը անաւարտ թողեց շատ ծրագրեր ու էջեր: Վարդգէս Պետրոսեանի կորստով հայ գրականութիւնը զրկուեց իր անկրկնելի մի գոյնից:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

***

ԳՈՅԺ

Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Հանրապետական Վարչութիւնը ՀՀ Գ. Խորհուրդի ՀՌԱԿ պատգամաւորական խմբակցութիւնը, Հայաստանի Թէքէեան Մշակութային Միութեան Նախագահութիւնն ու վարչութիւնը դառն կսկիծով գուժում են վաստակաշատ գրող, հրապարակագիր, ազգային հասարակական - քաղաքական գործիչ, ՀՀ ԳԽ-ի ՀՌԱԿ պատգամաւորական խմբակցութեան անդամ, Հայաստանի Մշակոյթի Ֆոնտի նախագահ, Հայաստանի Գրողների Միութեան Նախկին Նախագահ, «Գարուն» ամսագրի եւ նորերս լոյս տեսնող «Երկիր Նայիրի» շաբաթաթերթի հիմնադիր-խմբագիր Վարդգէս Պետրոսեանի մահը որ պատահեց երէկ, Ապրիլի 15-ի յետմիջօրէին, իր բնակարանին մուտքին, դաժանակալ սպանութեան հետեւանքով:

Երեւան, Ապրիլ 16

ԿԸ ԿԱԶՄՈՒԻ՞ ԱԶԳ. ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Աշոտ Մանուչարեանի «Երկիր Նայիրի» շաբաթաթերթին (Մարտ 18) տրուած հարցազրոյցին ընթացքին Ազգ. Համաձայնութեան կառավարութեան մը գաղափարը շօշափուած էր, որպէս ելքի ճամբայ երկրին ներկայի ծանր կացութենէն (տե՛ս՝ «Յառաջ», Ապրիլ 7)։ Նախագահին նախկին այս խորհրդականը յարմար կը դատէր որ քաղաքական հիմնական ուժեր մէկտեղուելով վարչապետի միասնական թեկնածու մը ներկայացնեն. ապա այդ թեկնածուն կառավարական իր կազմով ու տարուան մը աշխատանքի ծրագիրով Խորհրդարանի վաւերացման դիմէ։

Տեսական գետնի վրայ, նկատի առած՝ երկրին տնտեսական ընդհանուր տագնապով գոյացած ժողովուրդ - իշխանութիւն անջրպետը, ընկերային կեանքի յաճախ անհակակշռելի անբաղձալիները ու իշխանութիւն – ընդդիմութիւն ճակատումին յատկապէս խորհրդարանական գործընթացին դէմ կանգնած պատուարները, դժուար էր չհամաձայնիլ Մանուչարեանի առաջարկին։

Միացեալ - Նահանգներու մէջ լոյս տեսնող «ԱԻՄ» ամսաթերթին Մարտի թիւին մէջ լոյս տեսած հարցազրոյց մը նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ, նոյնպէս արծարծած է այս հարցը։ Ան թըւելէ ետք ընդդիմութեան ծանօթ ամբաստանութիւնները ներկայ իշխանութեան հասցէին, կ՚ըսէ թէ այդ ճակատը կ՚առաջարկէ համաձայնութեան կառավարութեան մը կազմութիւնը։ Ու անմիջապէս ցոյց կուտայ ատոր դէմ ծառացող պարագաները. -- «37 նախարարներով, որոնց մաս պիտի կազմեն, կ՚ենթադրեմ, իւրաքանչիւր կուսակցութենէ անկասկած ամէնէն կարող ու այդ պաշտօնին ամէնէն արժանի ներկայացուցիչներ. չեմ գիտեր թէ նման կառավարութիւն մը ինչպէս կը գործէ»։

Յետոյ նախագահը կը բացատրէ թէ ընդդիմութեան փափաքը այսօր եւս կարելի է օրինաւոր ճամբով, եթէ անոնք յաջողին մեծամասնութիւն ունենալ իշխանութեան մէջ։ Այդ պարագային կրնան մէկ, կամ բոլոր նախարարներուն հրաժարումը պահանջել ու զինքը պարտադրել նշանակելու իրենց թեկնածուները, եւայլն։ Յստակ է որ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան որպէս դարմանի գործադրելի ձեւ նկատի չէ առած իսկ համաձայնութեան կառավարութեան մը կազմութիւնը, գըլխաւորաբար խորհրդարանական մեծամասնութիւն մը իր կողմը ունենալու ապահովութեամբ։ Հակառակ պարագային, արդէն ընդդիմութեան առաջարկած տարբերակն ալ առաջարկ մնացած պիտի ըլլար։

Լ. Տէր - Պետրոսեանի այս մասին յըստակ կեցուածքը Հայաստանեան քաղաքականութեան մէջ նման հաւանականութեան տեղ չձգելով հանդերձ, կը թելադրէ որոշ անդրադարձներ։ Առաջինը խնդրոյ առարկայ կ՚ընէ վստահութեան հարց մը. երկրին համար տագնապալի կացութենէ մը ելք փորձելու կոչուած նման նախաձեռնութիւն մը, միմիայն այս մտահոգութեամբ գործելու ատակ թեկնածուներ կ՚ենթադրէ։ Հետաքրքրական պիտի ըլլար այս մասին ունենալ ընդդիմութեան կարծիքը. կրնա՞յ այդ ճակատը հաւաստել թէ այսօրուաններէն աւելի անշահախնդիր յանձնառութեան տէր ղեկավարներ ունի առաջարկելիք նախարարութեան պաշտօններու համար։ Անձեր որոնք յաջողին ապօրինութիւններու, չարաշահումներու կասկածներ չյարուցանել իրենց արարքներով ու արժանանան կարելի չափով լայն մեծամասնութեան մը վստահութեան։ Եթէ այսօրուան քաղաքական պատկերէն մեկնելով պատասխան մը փնտռուի այս հարցումին, դժուար է որ ան դրական ըլլայ. որովհետեւ, որքան ալ ակներեւ է որ խախտած է առաջին օրերու վստահութիւնը եւ փարումը ներկայ իշխանութեան հանդէպ, սակայն երբեք չի նշանակեր թէ կորսուածը շահուած է ընդդիմութեան կողմէ։

Երբ այս է իրականութիւնը, ազգային համաձայնութեան կառավարութեան մը ընդդիմութեան պահանջքը, ինչպէս դիտել կուտար Ա. Մանուչարեան, նպատակ կ՚ունենայ գլխաւորաբար «իշխանութեան լծակների վերաբաշխումին հասնել»։ Այլ խօսքով՝ ընդդիմութիւնը ազգ. փրկութեան ձգտողի դերով, իշխանութեան տիրանալու այս ձեւը կը փորձէ, հաւանօրէն ապարդիւն։

Իշխանութեան վերակազմութեան այլ առիթներ ալ կը ներկայացնէ Լ. Տէր -- Պետրոսեան. կայ Սահմանադրութիւն ընդունելու հարցը. անկէ ետք նոր ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան թէ՛ նախագահական, եւ թէ խորհրդարանական։ Եթէ ընդդիմութիւնը, ինչպէս կը պնդէ, մեծ ուժ կը ներկայացնէ ժողովուրդին մէջ, արդէն բնական է որ օրինաւոր ճամբով հասնի իշխանութեան։ Սակայն այս առիթը, ինչպէս կ՚ըսէ նախագահը, մեծ բան չըսեր ընդդիմութեան, որ կ՚ենթադրէ թէ նախագահին առաջարկած Սահմանադրութիւնը պիտի ընդունուի։ Ատոր վրայ ինք կ՚ըսէ թէ կարելի է երկու տարբերակներն ալ հանրաքուէի ներկայացնել։ Եթէ ժողովուրդը ընտրէ ընդդիմութեան մշակած տարբերակը, ինք կը հրաժարի այն պատճառներով զորս պիտի բացատրէ Սահմանադրութեան ընտրապայքարին ընթացքին։ Իսկ եթէ ընտրէ իր առաջարկած տարբերակը, ինք պիտի դիմէ ընդհանուր ընտրութիւններու, այնպէս որ ընդդիմութիւնը այլ առիթ մը պիտի ունենայ իսկական ուժը ցոյց տալու։

Ազգ. համաձայնութեան կառավարութեան մը կազմութիւնը, այլեւս որոշ է որ միայն մամուլի մակարդակի քննարկութեան մը նիւթ կրնայ հայթայթել, այնքան ատեն որ ընդդիմութիւնը չի տիրանար որպէս դրաւարկ չահագործելի վստահութեան մը։ Կը մնայ հետեւիլ օրէնքով գծուած ճամբուն. այդպէս, ընտրութիւնները պէտք է տեղի ունենան 1995 Մարտին։ Սակայն մինչեւ այդ ժամանակը, կրնայ միջանկեալ Սահմանադրութեան ընդունելու հարցը օրակարգի գալ, ինչ որ իր կարգին, ինչպէս կը յայտնէ նախագահը, պիտի բերէ ընտրութեան նոր հեռանկարներ։

Սահմանադրութեան հանրաքուէն պիտի կարենա՞յ կատարուիլ մինչեւ 1995 Մարտ։ Դժուար է անվարան դրական պատասխանել այս հարցումին։ Ամառը արձակուրդի շրջան է ու անցնող տարիները գաղափար մը տուած են խորհրդարանական վէճերու տարողութեան ու տեւողութեան մասին։ Իսկ ի՞նչ պիտի պատահի եթէ 1995-ի ընտրութիւններէն քանի մը ամիս ետք Սահմանադրութեան առ կամ նա տարբերակը ընդունուի, հետը բերելով նոր ընտրութիւններ։

Հայաստան կ՚ապրի ժամանակաշրջան մը որ հարուստ է հարցականներով. այսօրուան միակ որոշ տուեալը այն է որ Սահմանադրութեան ընդունման հարցն ալ քաղաքական ասպարէզին նոր ճակատումներու, նոր վէճերու պաշար մը պիտի բերէ, որոնց խաժամուժին մէջ անսըխալ ընտրութիւն կատարելու ամէնէն դժուարին գործը պիտի վիճակի կրկին Հայաստանի ժողովուրդին։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

LIVRES REÇUS

LES JARDINS DE SILIHDAR (*)

ZABEL ESSAYAN

Traduit de l'arménien
par *Pierre Ter-Sarkissian*

Ed. Albin Michel, Paris 1994.

(*) *NDLR. — Le titre de la couverture est malencontreusement écorché (Silidhar au lieu de Silihdar) et l'œuvre autobiographique qualifiée de roman.*

ՄԵԾ ԱՐՈՒԵՍՏԱԲԱՆԸ՝

ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԵԱՆ

«Հայրենիքը ոչ միայն հողն է ու յուշարձանները, ոչ միայն լեզուն է, մշակոյթը ու անցեալ պատմութեան դրուագները, Հայրենիքը նաեւ ժամանակն է։ Մեր սերունդի համար Հայրենիքը առարկայանում է անցեալ 7 -- 8 տասնամեակների ընդգրկող ժամանակի մէջ, դժուարին, տարատեսակ աղէտներով լի, բայց եւ ուրախութիւններով, ոգու բարձր թեւածումներով շնչող ժամանակահատուածի մէջ։ Եւ այդ ժամանակը կերտողներից, այդ ժամանակի տաճն ու պաղը կրողներից, այդ ժամանակին կերպար տուողներից էր Ռուբէն Զարեանը»։

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ

***

Փետրուար 2-ին կեանքին հրաժեշտ տուաւ 84-ամեայ ակադեմիկոս՝ Ռուբէն Զարեանը, որ վերջին 60 տարիներուն տիրական դէմք մըն էր թէ՛ Հայաստանի եւ եւ թէ՛ Սփիւռքի մէջ, որպէս գրականագէտ, թատերագէտ, Շէքսփիրագէտ, արուեստաբան ու բազմակողմանի հրապարակագիր։

Զարեան ծնած է 1909-ին Ալեքսանդրապոլ ու իր պատանեկան տարիները անցուցած է Թիֆլիսի մէջ։ Հոն, միջնակարգ կրթութիւնը ստանալէ ետք անցած է Երեւան ու 1936-ին աւարտած է Երեւանի Համալսարանի բանասիրական ճիւղը։ Այդ թուականէն կը սկսի իր բեղուն գործունէութիւնը։ Նախ կը պաշտօնավարէ Հայ Պետհրատի գեղարուեստական գրականութեան բաժնին մէջ որպէս ղեկավար։ Նախապէս այդ պաշտօնը կը վարէր Եղիշէ Չարենց։ 11 տարիներու իր եռանդուն գործունէութեան շնորհիւ լոյս կը տեսնեն հայ դասական եւ արդիական գրականութեան շատ մը արժէքաւոր գործեր։ 1941 թուին երբ կը կարգուի նաեւ որպէս խմբագիր՝ «Սովետական Գրականութիւն» գրական հանդէսին, հոն կը տպագրէ Պարոյր Սեւակի առաջին բանաստեղծութիւնները։ Այդ շրջանին շատ մը շնորհալի նոր գրողներ, ինչպիսին են՝ Վահագն Դաւթեան, Գէորգ Էմին, Պարոյր Սեւակ, Վիգէն Խեչումեան, Մարօ Մարգարեան եւ ուրիշներ, կը վայելեն իր հոգածութիւնն ու քաջալերանքը։

Իրողութիւն է նաեւ որ Ռուբէն Զարեան պատճառ եղած է որ Գէորգը որ կը կոչուէր Մուրատեան, Յովսէփ Էմինի պատմական անունը առնելով կոչուի՝ Գէորգ Էմին։ Նոյնպէս թելադրած է Պարոյր Ղազարեանին որպէսզի առնէ նահատակ բանաստեղծ՝ Ռուբէն Սեւակի անունը եւ մտնէ Հայ գրականութենէն ներս որպէս Պարոյր Սեւակ։ Գալով իր անուան, Զարեան անունը եւս շինծու անուն է։ Ինք խոստովանած է Կոստան Զարեանին որ տարիներ առաջ կարդացած ըլլալով այս վերջինոյն մէկ բանաստեղծութիւնը պոլսական գրական հանդէսի մը մէջ, այդ թուականէն իսկ որոշած է փոխել իր անունը -- Ղազանչեան -- եւ կոչուիլ՝ Զարեան։ Ի դէպ՝ Կոստանին բուն մականունն ալ Զարեան չէ, այլ՝ Եղիազարեան։ Յետագային, Ռուբէն Զարեանի կեանքը կապուած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի հետ։ 1958 թուականէն մինչեւ 1988, ամբողջ երեսուն տարի, վարած է Ակադեմիայի կից՝ Արուեստի Ինստիտուտի տնօրէնի պաշտօնը։ Այդ հանգամանքով զարկ տուած է Հայաստանի գեղարուեստական կեանքի զարգացման։ Եղած է հիմնադիրը Շէքսփիրագիտութեան Կեդրոնի ու նաեւ հիմը դրած է Շէքսփիրագիտական եզակի գրադարանին որը իր տեսակին մէջ ամենաճոխ գրադարաններէն մին կը նկատուի։

Բազմազան ու բազմակողմանի են Զարեանի գործերը։ Իր գրչին կը պատկանին տասնեակներով գրքեր։ Նախ՝ «Աբովեանի կեանքը», ապա՝ «Հայ Մեծ Լուսաւորիչ՝ Աբովեան»։ Այս գրքերը դրդայացունց տպաւորութիւն թողած են Հայաստանի մէջ, մնաւանդ նոր սերունդին վրայ, որովհետեւ այդ օրերուն շատեր գաղափար իսկ չունէին Աբովեանի գոյութեան մասին ու շատեր ալ չէին գիտեր թէ ի՞նչ նշանակութիւն ունեցած է Աբով-եան ու իր եզակի գիրքը՝ «Վէրք Հայաս-տանի», մեր ժողովուրդի պատմութեա[ն] մէջ։

Իր բազմակողմանի հետաքրքրութիւ[ն]ներու ու լայն մտահորիզոնի շնորհ[իւ] Ռուբէն Զարեան կանուխէն սերտ շփում[ներ] ունեցած է մեր գրական, թատերական, հասարակական ու արուեստի մ[ար]ծութիւններու հետ -- Աւետիք Իսահակ[ե]եան, Հրաչեայ Աճառեան, Դերեն[իկ] Դեմիրճեան, Օրբելի, Զապէլ Եսա[յ]եան, Մարտիրոս Սարեան, Նարդո[ս] Կոջոյեան, Վահրամ Փափազեան, Սիր[ա]նոյշ, Աբէլեան ու տասնեակ մը ուրիշներ[ը] որոնց մասին գրած է ուսումնասիր[ու]թիւններ, մենագրութիւններ, գնահատա[]կաններ եւ իր յաջորդական «Յուշապա[]տում»ներով ներկայացուցած է շատ[]շատերու կեանքն ու գործերը։ Զարեա[ն] ճանչցուած էր որպէս հեղինակաւոր Շէ[]քըսփիրագէտ ու այդ հանգամանքով հ[]րաւիրուած էր զանազան երկիրներ մա[]նակցելու համար Շէքսփիրագիտակա[ն] համաժողովներու, նաեւ տալու՝ դասա[]խօսութիւններ անգլիացի մեծ թատերա[]գրի մասին։

Վեց առիթներով գտնուած եմ Երեւան[։] Առաջին այցելութեանս ծանօթացայ իր[են] ու վայելեցի իր ասպնջականութիւնն ու մտերմութիւնը։ Մեր առաջին հանդիպ[]ման ներկայ էին նաեւ իր մտերիմ ընկեր[ը] ու գործակիցը՝ Լեւոն Հախվերտեան, Անահիտ Սահինեան, Մարօ Մարգարեան եւ Արմինէ Կալենց։ Անկէ ետք, իմ յա[]ջորդական այցելութիւններուս, Զար[]եաններու բնակարանը իմ հարազա[տ] տունն էր ... Սիմոն Զավարեանէն ետ[ք] չկայ ուրիշ Հայ անհատ մը որ այնքա[ն] մեծ ու խոր ազդեցութիւն ունեցած ըլլայ իմ վրայ, որքան Ռուբէն Զարեանը -- այդ տաղանդաշատ, բովանդակալից ու առա[]քինի մեծ Հայը...։

Կրկնելով Յովհաննէս Թումանեանի խօսքը՝ «Մահը մերն է, մենք մահինը, մարդու գործն է միշտ անմահ»...։

ՅՈՎԻԿ ԷԹԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԴԱՐԱՆԷՍ ՎԱՐ ԱՌՆՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐ

Հայալեզու ռատիոկայանէ մը ական[ջ] կուտայի լուրերուն։ Օրուան խօսնակ[ը] ամբողջ քսան վայրկեան իրերայաջոր[դ] կերպով տուաւ մեզ մօտէն հետաքրքրո[ղ] շահեկան լուրեր։ Եւ յայտագիրը վերջա[]ցուց երեք տողնոց անակնկալ հաղորդու[]մով մը։ Մահկանացուն կնքած էր Երե[]ւանի նշանաւոր մտաւորականներէն, ար[]ուեստաբան ու գրագէտ Ռուբէն Զարեան[։] Երեք տողեր, որոնք յայտագրի սա վեր[]ջաւորութեան, յանկարծ յուզումի մ[]ալիք մը առաջացուցին սրտիս մէջ։ Ո[] որ է գլուխս պիտի խօթէի ձայնասփիւռ[] ընկալուչին մէջ, որպէսզի լսէի թէ ի՞ն[չ]պէս մահացած էր այդ սիրելի մարդ[ը] ե՞րբ պիտի կատարուէր յուղարկաւորու[]թիւնը։ Բայց ոչինչ։ Ոչինչ տեղեկութի[ւն]ներ չկային։ Միայն երեք տողով մահուա[ն] գոյժ մը։

Ձայնասփիւռի գործիքը գոցեցի ու գր[ա]դարանէս վար առի Ռուբէն Զարեան[ի] նշանաւոր «Յուշապատում»ին երրորդ հա[]տորը, որ գրադարանիս ամենասիրել[ի] գիրքերէն մէկն է։ Իր այս գիրքին մէ[ջ] նշանաւոր գրողը ի՜նչ համով յուշեր ու հանդիպումներ պատմած էր Հայաստան[ի] նշանաւոր դէմքերու կեանքէն։ Սրտէ բ[]խած տողեր, որոնց մէջ ան անգամ մ[]եւս կ՚անմահացնէր անմահ դէմքեր, բե[]րելով ականատեսի վկայութիւններ ար[]տասանուած խօսքերէ, կատարուած ար[]խատութիւներէ, մեծ մարդոց առօրեա[]լեցնող ինչ ինչ մանրամասնութիւններէ[։] Անարի գիրք մըն էր այդ գիրքը, որու[ն] որեւէ մէկ էջը կրնայիր բանալ ու կար[]դալ։ Իր մեծերուն ու իր վարպետներո[ւն] մատուցուած այդ պարտքէն վերջ, հիմ[ա] ահաւասիկ Զարեանն ալ կ՚երթար մի[ա]նալու, իր վարպետներուն ու մեծերո[ւն] մօտ։

Երբ տակաւին կը հնչէր ձայնասփիւռ[]

խօսակին ձայնը, մէկ չունչով կարդացի «Յուշապատում»էն երեք -- չորս էջեր եւ սրտիս մէջ ջերմութիւն մը զգացի անհետ-սրտիս մէջ պատմութիւնը, կարդացող մտաւորականին նկատմամբ, կարօտս յարգանքի տուրք մը մատուցի անոր: Յետոյ չուզեցի գիրքը վերադարձնել գրադարանիս մէջ իր նախկին տեղը, այլ դրի սեղանիս վրայ: Անոր տեղը հո՛ն էր հիմա:

Յանկարծ նշմարեցի որ սեղանիս վրայ կը հանգչէր ուրիշ գիրք մըն ալ: Նուպար Ակիշեանի «Երբ դաշտերը կը մեռնին»ը: Գրադարանէս այդ գիրքն ալ վար առած էի մօտաւորապէս երկու շաբաթ առաջ, երբ յանկարծ հեռաձայն մը գուժած էր ինծի թէ Լոս - Անճըլըսի մէջ իր մահկանացուն կնքած էր մեր այս սիրելի գրագէտը: Նուպար Ակիշեան: Ան ալ ահաւասիկ կանխահաս կերպով բաժնուած էր մեզմէ: Քաղցր յուշեր ունէի իրմէ, որոնք կը յամենային Լոս - Անճըլըսի մեր հանդիպումներէն: Հեղինակ՝ բազմաթիւ արժէքաւոր հատորներու, ան ինծի համար մէկն էր Սփիւռքահայ այն գրողներէն, որոնք ահաւոր աշխատանք կը տանէին հոսանքն ի վեր: Եւ հիմա ան ալ ահա կը քշուէր հոսանքին յորձանքէն: Այդ օր ալ բացած էի Ակիշեանին գիրքը եւ մէկ չունչով վերստին կարդացած էի իր առաջին պատմուածքը:

Սեղանիս վրայ տակաւին իր տեղը կը պահէր սրտախօսիկ բանաստեղծ Համօ Սահեանին գիրքերէն մէկը, ինծի համար շատ սիրելի գիրք մը, զոր ամիսներ առաջ գրադարանէս վար առած էի, երբ լսած էի մեծ բանաստեղծին անակնկալ մահը: Այդ օր քանի մը շատ գեղեցիկ բանաստեղծութիւններ ընտրած էի այդ գիրքէն, որպէսզի անմիջապէս հրատարակեմ թերթին մէջ, իր մահուան տխուր առթիւ: Յետոյ չէի կրցած գիրքը վերադարձնել գրադարանիս ու զայն ձգած էի սեղանիս վրայ:

Օ՛, այս կորուստները, որոնք կ'արձանագրուին մեր գրականութեան մէջ: Ամէն անգամ որ կը հասնի անոնցմէ մէկուն բօթը, կը ցնցուիմ, սրտիս մէջ բան մը կը ճեղքուի, անդունդ մը կը բացուի յանկարծ: Եւ այնատեն գրադարանէս վար կ'առնեմ հեղինակին մէկ գիրքը, քանի մը էջ կը կարդամ երկիւղածութեամբ, սիրտս կը հանդչեցնեմ այդ հեղինակին նկատմամբ պարտք մը վճարելու մխիթարութեամբ: Եւ այնուհետեւ գիրքը կը պահեմ սեղանիս վրայ, բաւական երկար ժամանակ, որպէսզի յաճախ յիշեմ այդ հեղինակը եւ երբեմն բաներ մը կարդամ անկէ: Այդ պահուն կը հաւատամ, որ անհետացած հեղինակին հոգին մեզմէ ուրիշ ոչինչ կ'ուզէ, եթէ ոչ երբեմն բանալ իր մէկ գիրքին էջերը եւ բաներ մը կարդալ հոնկէ: Հազար անգամ աւելի օգտակար ու նպատակայարմար չէ՞ այս, քան թէ երթալ ու դամբարանի մը վրայ ծաղիկ մը տեղաւորել:

Որքան ալ ցաւալի ըլլայ այս հաստատումը, միշտ կը մտածեմ որ գրադարանները արդէն հեղինակներու գերեզմանատուններ են: Քով քովի շարուած գիրքերը աչքերուս առջեւ կը կենդանացնեն քով քովի շարուած դամբարաններ: Անոնց առջեւէն կ'անցնինք յարգանքով, բայց քիչ անգամ կանգ կ'առնենք անոնցմէ մէկուն կամ միւսին առջեւ, քիչ անգամ ծաղկեփունջ մը կը դնենք անոնց վրայ: Եւ ահա ծաղկեփունջ մը դնելու լաւագոյն ձեւը· վար առնել գիրքերէն մէկը, բանալ անոր էջերը, եւ քանի մը էջ կարդալ հոնկէ: Յետոյ միջոցի մը համար գիրքը պահել սեղանին վրայ, սնարի մը մօտ, այսինքն սրտիդ ճիշդ քովը:

Բ. Հ.

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐ-ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ապրիլ 1-ին, Մարսէյլի հայ գաղութը կորսնցուց իր պատուական, ազնիւ եւ արժանաւոր անդամը, իսկ վերապրող Մշեցիներն ու անոնց շառաւիղները իրենց անզուգական մէկ հայրենակիցը՝ Արսէն Տէր -- Զաքարեան:

Մաքուր, ուղիղ նկարագրի տէր եւ պարկեշտ անձ մը: Բնաւորութեամբ մեղմ, միշտ ընդառաջող եւ համակերպող, սակայն հաստատ իր համոզումներուն մէջ, անխախտ իր ընտրութիւններուն մէջ, Արսէն Տէր -- Զաքարեան ամէն անձի մէջ նախ կը փնտռէր մարդը: Իր միակ կուսակցութիւնը եղաւ՝ Հայութիւնը: Իր ամբողջ էութեամբ գինուորագրուեցաւ եւ գիտցաւ ըլլալ հոն ուր ազգային պարտականութիւնը, ազգային արժանապատուութիւնը զինքը կը կանչէր: Մասնաւոր պաշտամունք ունեցաւ հայ գիրին եւ մշակոյթին: Հայ գիրքն ու հայ թերթը եղան իր առօրեայ ազգային սնունդը եւ ուղեցոյցը: Գիտէր քաջալերել արժէքներ, օգնել նիւթապէս եւ բարոյապէս բոլոր անոնց որոնց մէջ կը տեսնէր Հայու ջիղ, նուիրում հաւաքական գործին, ծառայութիւն հայրենիքին: Արսէն Տէր -- Զաքարեան վեհանձն, ազնիւ ու փափկանկատ հոգի մըն էր: Յամառօրէն փարած էր մեր բարքերուն, ընտանեկան սրբութիւններուն եւ այն բարոյական հարստութիւններուն, առաքինութիւններուն որ ամէն բանէ առաջ կը կերտեն մարդը, հայ մարդը:

Ծնած էր Մուշ, 1912ին: Իր հօրեղբայրը՝ Յակոբ Տէր - Զաքարեան նշանաւոր դէմք մը եղած է: Հայրը զոհ գացած է 1915-ի առաջին դէպքերուն իսկ: Մօրը եւ քրոջ հետ բռնած է աքսորի ճանապարհը: Երկար քալած ու թափառած է, եւ ճամբու մը եզերքը ձգած դեռ երախայ իր քոյրը, հիւծած եւ ուժասպառ, որուն ճիչերը կ'ըսէր տակաւին կը լեցնեն ականջներս: Անապատը կտրելէ յետոյ, առաջին կայքը եղած է Հալէպը: Հոն, հակառակ փոքր տարիքին, ամէն տեսակի գործ եւ ծառայութիւններ ըրած է իր եւ մօրը օրուան հացը ճարելու համար· ջուր ծախած, կօշիկ ներկած...: 1925-ին, եկած ու հաստատուած է Մարսէյլ: Իտալացի կօշկակարի մը մօտ աշակերտութիւն ըրած եւ արհեստը սորված է ու քսաներկու տարեկանին արդէն հիմնած է իր սեփական գործը: Ո՞վ այցելած կամ անցած չէ Արսէն Տէր -- Զաքարեանի կօշիկի աշխատանոցէն, ըլլա Թեռաս, իրեն ծանօթանալու, բարիք մը ստանալու, բան մը խնդրելու համար· եւ ոչ մէկը ձեռնունայն մեկնած է: Արսէն Տէր -- Զաքարեան, առանց խտրութեան, ամէնուն կը հասնէր: Իր բարերարութիւնները եղած են իր անձին պատկերին, այսինքն անաղմուկ, առանց երեւնալու, առանց փոխարէն որեւէ փառք սպասելու կամ ակնկալութիւններ ունենալու: Իր հայրենակիցները կը վկայեն թէ Արսէն Տէր -- Զաքարեան օգնած է տարեց Մշեցիներուն, ձեռք երկարած է գօրավար Սմբատին եւ Մշոյ զինուոր Ջօհրապին, որոնք երկուքն ալ ապրած են Մարսէյլ: Միակ տեղը ուր իր անունը արձանագրուած է Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ բարերարներու մարմարեայ քարին վրայ է:

Անձնական յիշատակ մը գիս առաւել կը կապէ իր անձին: 1956-ին էր, դեռ աշակերտ Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանը եւ դասընկեր իր զաւկին՝ Յակոբին, երկուքս վարժարանէն «դուրս հանեց» Փարիզը այցելելու համար եւ ուղղակի տարաւ մեզ «Յառաջ»ի խմբագրատունը, շատ կապուած էր թերթին, հոն է որ առաջին (եւ վերջին) անգամ տեսայ Շաւարշ Միսաքեանը գլուխը ծռած գրասեղանին վրայ, կը գրէր կամ կը սրբագրէր:

Արսէն Տէր -- Զաքարեանի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ապրիլ 5-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին: Դամբանական մը արտասանեց Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան: Գերեզմանատան հողակոյտին վրայ վերջին հրաժեշտի խօսք բրաւ, հայերէն եւ ֆրանսերէն, իր հայրենակիցազգականը՝ Արամ Շեխիկեան:

Արսէն Տէր -- Զաքարեան արժանի է յարգանքի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Թմրեցուցիչներու դէմ ափրիկեան ծառ մը

Արեւմտեան Ափրիկէի մէջ կայ ծառ մը որ Թապէրնանթ իպոկա կը կոչուի: Կապոնի մէկ ցեղախումբին անդամները անոր արմատէն շինուած դեղ մը կը գործածեն: Ան 48 ժամ տեւողութեամբ շատ զօրաւոր զգացողութեան մը մէջ կը պահէ ենթական:

1962-ին ամերիկացի եօթը թմրամոլներ լսելով անոր գոյութիւնը, կ'որոշեն փորձել ու անոնցմէ հինգը զարմանքով կը նշմարեն որ թմրեցուցիչի պահանջք չեն զգար որոշ ժամանակ մը:

Յետոյ, ութսունական թուականներուն պելժական տարրալուծարան մը կը սկսի այդ նիւթով «իպոկային» կոչուած դեղ մը պատրաստել ու զայն ցրուել թմրամոլներու: Շուրջ 60 անձեր որոնց 50-ը անբուժելի թմրամոլներ էին, կը մասնակցին փորձին: Մեծ մասը կը յաջողի տարիներով հրաժարիլ թմրեցուցիչի գործածութենէն:

Ատիկա կը մղէ գիտական շրջանակները որ հակառակ սկեպտիկներու գոյութեան, ուսումնասիրութիւնները շարունակուին: Ամերիկայի մէջ մինչեւ այսօր 60 անձեր ենթարկուած են փորձերուն ու անոնց մեծ մասին վրայ օգտակար ազդեցութիւն գործած է «իպոկային»ը:

Անոր ազդեցութիւնը երեք հանգրուան կ'ունենայ· առաջինը երազներու փուլն է որուն ընթացքին «կղպուած» յիշատակներ կը յայտնուին: Երկրորդ հանգրուանը կը սկսի չորս - հինգ ժամ ետք ու ամբողջ օր մը կը տեւէ: Փորձի ենթարկուածները զայն կը նկարագրեն որպէս «20 տարուան հոգեվերլուծում մը 20 ժամուան ընթացքին»: Հաւանաբար այս միջոցին ենթական կը մղուի խորհրդածելու այն պատճառներուն մասին որոնք զինքը մղած են թմրեցուցիչի գործածութեան: Իսկ վերջին հանգրուանին որ բազմաթիւ օրեր կրնայ տեւել, ենթական կ'արթննայ:

Անասուններու վրայ իպոկայինով կատարուած փորձերը հետազօտողներու միջեւ վէճերու պատճառ եղած են. պնդողներ կան որ դեղը կրնայ ուղեղի կարդ մը բջիջներ փտեցնել, եթէ մեծ քանակութեամբ գործածուի:

Գիտական շրջանակները կը սպասեն յաջորդական արդիւնքներու, որոշելու համար թէ կ'արժէ աշխատանքները շարունակել այս ուղղութեամբ, թէ ոչ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Նոյն Շաբաթ օրը Սրբազանը եկաւ Գատը -- Գիւղ՝ հոն եւս մասնախումբին պաշտօնը որոշելու, գործելու կանոնաւոր միջոցներ նշանակելու: Որովհետեւ հետզհետէ կը ստուարանար թիւը վերադարձողներուն ու մեր գործը սաստիկ կը դժուարանար: Արամեան Վարժարանը արդէն լեցուած էր. մասնաւորի պարապ տուն այլեւս չկար. պէտք էր հնարքներ խորհիլ:

Դժբախտաբար այդ օրերը այլ կերպով եւս եղերերգական օրեր եղան Գատը -- Գիւղցիներուն համար:

Անակնկալը սուգի, անակնկալի մեծ կորուստի մը:

Օրմանեան Շաբաթ երեկոյ նիստ գումարելով արդէն ծրագիր մը ներկայացուց, գրեթէ բոլոր գործ մը տեսնելու կարող Թաղեցիները ներկայ եղան այդ նիստին: Սրբազանը իր քաջալերող, համոզող, կարգադրող ոգիովը խրախոյս տուաւ ամէնուն:

Հետեւեալ օրը, Կիրակի, պիտի քարոզէր Օրմանեան, եւ պոլսեցի ամէն հայ անխտիր մեծ հոգեկան վայելք մը կը նկատէր անոր քարոզները:

***

Թէեւ սովորական Կիրակի մը, սակայն արտաքոյ կարգի բազմութիւն մը լեցուած էր Ս. Թադէոս Եկեղեցին: Մինչեւ բակը, մինչեւ փողոցին դրան առջեւ երերալու տեղ չկար: Ընդհանրապէս այդ աղօթատեղին յաճախող դէմքերէն դուրս՝ անծանօթ տիպարներ կը տեսնուէին, այլազան, քիչ մը տարօրինակ տարազներով: Հին ու մին հագուստներ, հայդուկի ըղձեստներու նմանող հագուստներ, սեւ բաբախներ գլուխնին, ամէնքը մաշած, դէմքերնին արեւահար մալարիայէն դեղին ու մոխրագոյն, աչքեր փոսը ինկած, ժամանակէն առաջ ծերացածներ, կիներ մանաւանդ, ոմանք բաց գլուխ, ուրիշներ լաչակով. բոլոր ասոնք՝ նոր հասած տարագրեալներ:

Ո՛վ գիտէ որքան ատեն զուրկ ժամէ, աղօթքէ, պատարագէ, ազգակից հաւատացեալներէ, եկած էին խեղճերը կարօտնին առնելու խունկէն ու մոմէն, խորանէն ու բուրվառէն, նոյնիսկ մարդոց հրպումէն:

Ամէնուս սիրտը խորունկ յուզումով լեցուած էր այդ Կիրակին, այդ տաճարին մէջ, տեսնելով աննելի փոթորիկէն խուսափած այդ մնացորդները, կենսունակ ժողովուրդի մը դէպի հոն քշուած այդ բեկորները:

Եսասէրները չտեսնել կը ձեւացնէին բայց, ընդհանրութիւնը համակուած էր արգահատանքով: Ի՞նչ կարելի էր ընել ամոքելու համար անոնց ցաւը, պզտիկ կեանքի շունչ մը տալու համար անոնց, որոնք հակառակ ծով տառապանքին, իրենց հոգիին խորը տակաւին պահած էին սէր՝ դէպի Հայոց Աստուածը, ականատես՝ իրենց գոզգոթային, իրենց տեւական խաչելութեան:

Կանդ առին դպիրները երգելէ. անօսր մուխին ծածանումները կը խնկաւէտէին լռութիւնը սրբավայրին: Աջ կողմի դասէն, վեղարը մինչեւ աչքերուն վրայ, ոտքի ելաւ Օրմանեան, քարոզիչ թիկնաթոռէն. գունատ էր ան, մեղրամոմի գունատութեամբ, եւ յոգնած: Սրտադողով կը սպասէինք անհամբեր: Ի՞նչ պիտի ըսէր ան. իր հռետորի հրաշալի, անմրցելի տաղանդը ինչե՞ր պիտի գտնէր պատմելու համար չարչարանքները, մարտիրոսացումները եւ մատնանշելու անոնց սփոփանքը:

Ու խօսեցաւ ան, հմուտ աստուածաբանը, ոսկեբերան քարոզիչը: Աւա՜ղ, այլեւս չէր այն ոգեւորիչը, այն համակ կեանք, համակ համոզում ներշնչող կրօնականը, որ լուսաւոր հաւատքին հիւթը կը սրսկէր ժողովուրդին. չէր այլեւս Նարեկացիին հրաթեւ մտքին աշակերտը, որ կը տանէր ամբոխը դէպի խորհրդաւոր մխիթարութիւնը երկնային մթնոլորտներուն: Խոնջած ծերունի մըն էր, ընկճուած, որ ջանքեր կ'ընէր իր սպառած կարողութիւնները վերագտնելու. իր հզօր ձայնը անգամ, որ տաճարներուն գմբէթները կը դողացնէր երբեմն, կարծես թրջած լաթի մը մէջ փաթթուած էր:

Կրկին տիրեց լռութիւն տաճարին մէջ, թախծոտ լռութիւն մը:

Յանկարծ անսովոր շշնկոց մը մեծ դըրան առջեւի բազմութեան մէջ. ամբոխը ճամբայ կը բանայ. սեւ կերպարանք մը, ուրուականի մը պէս կը յառաջանայ հապճեպով. կին մը, թրքական չարշաֆի մը փաթթուած, երեսը սեւ քօղով ծածկուած, շտապով կը յառաջանայ դէպի դուռը, դէպի Սրբազանը, որ կանգ առած է՝ վերջին օրհնէքը տալէ առաջ ժողովուրդին: Երբ այլեւս շատ մօտը կը հասնի քարոզիչին, կը խոնարհի, խաչ կը հանէ եւ բաներ մը կ'ըսէ: Օրմանեան պահ մը կը վարանի, յետոյ դողդողացող ձեռքով մէկ կողմ կ'ընէ կնոջ թրքական քօղը եւ չարշաֆը: Շատ գեղեցիկ նորահաս աղջիկ մըն է որ կը քաշէ կը համբուրէ Սրբազանին ձեռքը՝ դէմքը արցունքով ողողուած:

Մեծ կրօնականը կը խաչակնքէ մանկամարդ աղջկան գլուխը, ցած ձայնով աղօթք մը կը մրմնջէ եւ կը դառնայ դէպի խորանը:

Պատարագը կը շարունակուի:

Պահարանին դրան մէջ ես ու իմ բարեկամս Ներսէս Օհանեան, առանց ինքզինքնիս զսպելու որեւէ կարողութեան՝ կուլանք կուտակուած յուզումներէն այդ մէկ քանի օրերուն. կուլանք մանաւանդ բոլոր այն հայ աղջիկներուն համար, որոնք բախտ չունեցան Պոլիս գալու եւ քօղերնին հայ կրօնականի մը պատռել տալու: Երդեցողութիւններուն կ'ընկերանան զսպուած հեծկլտուքներ ամբոխին մէջէն:

Այդ մանկամարդ աղջիկը մէկն էր այն հազարաւորներէն՝ որոնք Թուրքերու տուները մնացած էին եւ բացառապէս Պոլիս բերուած անոնց հետ՝ պատերազմի վերջին տարիներուն:

Լուսիկ Պոլսեցեան կը կոչուէր ան, հեղինակաւոր ազգականուհին գրագէտ Պ. Վահան Յարութիւնեանին (եղբայրը բանաստեղծին), որուն ընկերակցութեամբ վերադարձաւ Մալկարա իր ծննդավայրը եւ հոն ամուսնացաւ պատուաւոր երիտասարդի մը հետ:

(Շար. 82)

(Շար. Ա. էջէն)

ղարը ի զօրու է (ՄԱԿ-ի բանագնացին եւ ռուս միջնորդին հետ բանակցութիւնները եաք) գործնականին վրայ, կ'ըսէ թէ համաձայնած է միայն վիրաւորներու փոխադրութեան: Առջի օր ալ Սերպերը անգլիական օդանաւ մը վար առած են, որու օդաչուն յաջողած էր դուրս նետուիլ: Հուսկ՝ 19 կապոյտ սաղաւարտաւորներ, որոնք պատանդ էին, ազատ արձակուած են:

ԼԻՈՆԻ արուարձանները (Վօ-ան-Վըլէն, Պրոն, Ռիյէօ-լա-Փափ) երեք յաջորդական գիշերներ (Ապրիլ 15-ի, 16-ի եւ 17-ի) թալանի, կրակի, վայրագութեանց թատերաբեմ դարձած են: Կազմակերպուած խմբակներ ամբողջ գիշերներ սարսափ կը տարածեն, Պրոնի ժիմնազը հրոյ ճարակ դարձած է, հարիւրաւոր կառքեր հրդեհուած են, խանութներ քարուքանդ եղած, եւլն. եւլն.: Կը կարծուի որ հետեւանք է երեք երիտասարդներու մահուան, ոստիկանական հետապնդումէ մը եաք, առջի օր: Անոնք, գողցուած կառքով մը 180 քիլոմեթր արագութեամբ չեն ուզած անսալ ոստիկաններուն եւ մահացու արկած մը ունեցած են:

ԻՏԱԼԻՈՅ Երեսփոխանական ժողովին եւ Ծերակոյտին նախագահները ընտրուեցան, թէեւ բաւական դժուարութեամբ: Երեսփոխանական ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ 31 տարեկան Թունդ կաթողիկէ, Հիւսիսի Լիկայի անդամ՝ Իրէն Փիվէթթի: Բոլորովին անփորձ կին մըն է քաղաքական գետնի վրայ, կ'ըսուի նաեւ թէ հակահրեայ է: Մէկ ձայնի առաւելութեամբ միայն, Ծերակոյտի նախագահ ընտրուեցաւ Պերլուսքոնիի կուսակցութեան անդամ մը:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ համար, եթէ ընկերվարականները յաջողեցան համաձայնիլ եւ Միշէլ Ռոքարի գլխաւորութեամբ (որու միացաւ Պեռնար Քուշնէր) ցանկ մը պատրաստել, անդին Կանաչները բոլորովին պառակտուեցան: Վէշթէրի գլխաւորած ցանկին երկրորդ անունն էր՝ Պրիս Լալոնտ որու ներկայութիւնը մերժուեցաւ եւ Անթուան Վէշթէր ալ մերժեց իր չարժումին ցանկին վրայ երեւալ:

ԹՈՒՐՔԻԱ պաշտօնապէս նկատելով այն տեղեկութիւնը թէ 5-600 հոգինոց ահաբեկիչներու խումբ մը կը պատրաստուի Իրաքի սահմանէն Թրքական տարածք թափանցել, անդրսահմանեան զինեալ գործողութիւններու ձեռնարկած է հիւսիսային Իրաքի մէջ: Պատերազմական օդանաւերով եւ ուղղաթիռներով կը հալածուին ՓՔՔ-ի մարտիկները ու կը ռմբակոծուին անոնց բանակավայրերը: Գործողութիւններուն կը մասնակցին 4 հազար Թուրք զինուորներ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ 1-ի դէմ 4 կէտով յաղթեց Պօվէի: Դասաւորման գլուխն է միշտ Ռէնն (47 կէտ), Վալանս 19-րդ է (31 կէտ):

Լորիս Պապանեան,

Արա Պապանեան,

Տէր եւ Տիկին Նուպար Քիւրքճեան (Պոլիս),

Այրի Տիկին Վահէ Քիւրքճեան (Վիէննա),

Տոքթոր Ստեփան Քիւրքճեան, (Վիէննա),

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ, Թելմա Տօկանճըօղլու (Ամերիկա),

խոր վշտով կը ծանուցանեն իրենց կընոջ, մօր եւ ազգականին՝

ԶԱՊԷԼ ՊԱՊԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Բալուեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 11-ին, 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հինգշաբթի, Ապրիլ 14-ին, հանգուցեալին փափաքին համաձայն ընտանեկան մտերիմ շրջանակին մէջ, ու մարմինը ամփոփուեցաւ Փանթէն Փարիզէնի գերեզմանատունը ընտանեկան դամբարանին մէջ, կրօնական արարողութեամբ:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Լորիս Պապանեանի եւ զաւկին՝ Արայի:

NOTRE-DAME de Paris

Dimanche 24 Avril à 15h30

Liturgie célébrée en rite arménien par
MGR. GREGOIRE GABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France

à l'occasion du 79ème anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arménien tués en Turquie.

L'homélie sera prononcée par
MGR. GERARD DEFOIS
Archevêque de Sens et Evêque d'Auxerre

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի տընօրէնն եւ խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -- Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան 2400 Ֆր., Տիկին Հար - Քիրէմիթճեան 2300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Մահտեսեան 1000 Ֆր., Պր. Ժագ Տէմիր, Պր. Գլակ Ղազարեան, Տիկին Անտրէաս Պարկիրճեան, Պր. Միշէլ Բազումեան 500-ական Ֆր., Պր. Սիմօն Մահտեսեան 420 Ֆր. Տիկին ՎարդիկՀուպոյեան 400, Տիկին Մայտա Ալեանաք 250 Ֆր., Պր. Պետրոս Թորոսեան 200 Ֆր.:

Տիկին Պէաթրիս Աւագեանէ 500 ֆրանք Տիկին Արզումանեանի մահուան առթիւ:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Շրջանի Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու Կազմակերպութիւններու
ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 24-ԻՆ

Ժամը 10-ին Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ:
Ժամը 11.30-ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ:
Ժամը 11.45-ին Թափօրի մեկնում:
Ժամը 11.50-ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ:
Ժամը 12.10-ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ:
Ժամը 12.30-ին Ծաղկեպսակներու զետեղում՝ Իսիի Յուշարձանին առջեւ:
Ժամը՝ 12.50-ին ճառեր կ'արտասանեն՝ Միւռոն Վրդ., Վեր. Ժ. Լեւոնեան, Պ. Ժ.-Փ. Ֆուշէ եւ Պ. Ա. Սանթինի:

Յաւարտ արարողութեան, պատուիրակութիւն մը ծաղկեպսակ կը զետեղէ Գլամառի Ապրիլեան Յուշարձանին:

24 AVRIL
Journée de la Cause arménienne

- Pour préserver la mémoire arménienne,
- Pour agir contre les révisionnistes et les négationnistes de l'Histoire,
- Pour exiger réparation de la Turquie,

LA COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
(C.O.P.A. : Hentchak, Dachnak, Ramgavar)
appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

LE 24 AVRIL
à PARIS, LYON, VALENCE, MARSEILLE

LYON

— 15h : Grand Rassemblement, Place Bellecour;
— 15h30 : Cortège
— 16h30 : Réunion publique - Bourse du travail (Place Guichard).

Décines - Villeurbanne - Lyon

— MERCREDI, 20 AVRIL à 20h30
Conférence - Débat et présentation par Yves TERNON de «La Province de la Mort», archives américaines du Génocide des Arméniens, de Leslie A. Davis.
MCAD — 15, rue du 24 Avril 1915, à DECINES
— JEUDI 21 AVRIL à 20h30
Film : «*Mémoire arménienne*» de Mireille BARDAKDJIAN, Isabelle OUZOUNIAN et Jacques KEBADIAN.
Témoignage sur le génocide de 1915.
Centre Culturel de Villeurbanne — 234, cours Emile Zola, VILLEURBANNE
P.A.F. : 30 francs.
— VENDREDI 22 AVRIL à 18 heures
Manifestation devant le Consulat de Turquie — 87, rue de Sèze, Lyon 6e
Demande d'entrevue avec Monsieur le Consul.
— SAMEDI 23 ET DIMANCHE 24 AVRIL
Journées d'information et veillée place Ballecour.

COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES

YAN'S CLUB

Le YAN'S CLUB organise à l'occasion du 24 AVRIL
SAMEDI 23 AVRIL A 20 H 30

SOIREE-DEBAT

sur le thème :
«ROLE ET AVENIR DE LA COMMUNAUTE ARMENIENNE ET DE SES INSTITUTIONS EN FRANCE A L'AUBE DU 21ème SIECLE»

Avec la participation de :
Mme Arpik MISSAKIAN — Directrice du Journal «HARATCH»
Mme Anahid TER-MINASSIAN — Historienne et écrivain
M. Kegham KEVONIAN — Fondateur de «TERRE & CULTURE»
M. Krikor PAPAZIAN — Secrétaire Général de «S.O.S. ARMENIE»
M. Richard TAKVORIAN — Directeur de la Revue «LES NOUVELLES D'ARMENIE»
M. Serge SIMONIAN — Président - Fondateur de l'U.M.A.F.
M. Kegham TOROSSIAN — Président de l'Ephorie de l'Eglise arménienne de Paris

ENTREE LIBRE

5, Avenue Reille, Paris 14e

ORGANISATION TERRE & CULTURE
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Soutenez l'action de l'Organisation Terre & Culture

auprès des communautés du Proche-Orient, en Arménie et en Artsakh

Soirée — Cocktail à l'Hôtel Méridien - Etoile

81, Bd. Gouvion-Saint-Cyr, Paris 17ème

LE VENDREDI 22 AVRIL
à partir de 19 heures 30

- CHANTIERS EN COURS
- PROGRAMMES D'ASSISTANCE AUX VILLAGES ET AUX REFUGIES
- ORGANISATION DES EQUIPES DE VOLONTAIRES

Présence à confirmer par téléphone au 42. 33. 08. 98 ou 45. 70. 80. 87.

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 20
MERCREDI
20 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.309 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.309

ԾՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊՈՍՆԻԱ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿԵՂԾԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ՝ ԱՅՍ ՀԱՆԳՋԻՆ ՄԱԿ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

Պոսնիան լաւագոյն օրինակն է քաղաքական միջազգային կեղծաւորութեան եւ կրնայ նաեւ ծառայել մեզի որպէս դաս, թէեւ շատ ատակ չենք փորձառութիւններէ օգտուելու: Երկու տարի է որ կը պարզուի Պոսնիոյ ողբերգական պատկերը եւ ՄԱԿ-էն ՕԹԱՆ, Ուաշինկթընէն Մոսկուա, քաղաքագէտները կը խօսին, նոյնիսկ չեն քաշուիր իրենց վրդովումը արտայայտելէ եւ ձայն բարձրացնելէ, ատեն ատեն, երբ Սերպերը կը չափազանցեն: Արդեօ՞ք Թաքուն համաձայնութիւն մը չկայ այս բոլորին ետին եւ իսկապէս միայն անզօրութիւնն է ՄԱԿ-ի եւ Սերպերու յաջողութի՞ւնը: Կարելի չէ համոզուիլ: Երբ ոչ մէկ սպառնալիք կը գործադրուի եւ աշխարհ դէտի դերը կը ստանձնէ ի տես բնակչութիւններու ողբերգութեան եւ կը փորձէ մարդասիրական օժանդակութիւններով խնդիրը հանգստացնել, կարելի է հարցումներ տալ:

Այս անգամ Ռուսերն ալ բարկացեր են եւ որոշեր են խզել Սերպերուն հետ, քանի որ իրենց խօսքն ալ մտիկ չեն ըներ: Սերպերը մտած են Կորածէ, հրադաններ կը տեղան խուճապահար բնակչութեան վրայ, «Առանց սահմանագլուխի բժիշկներու» նախագահը ՄԱԿ-ի բանագնացին (Աքաշի) հրաժարումը կը պահանջէ զայն «կեղծարար» որակելով, Միթերան նոր կոչ մը կ'ընէ ՄԱԿ-ի քարտուղարին, Ալէն Ժիւփէ չորսերու (Եւրոպա, Միացեալ -- Նահանգներ, Ռուսաստան, ՄԱԿ) հանդիպում կ'ուզէ եւայլն, եւայլն: Այս ամբողջ կողքին կայ միակ ու դառն իրողութիւն մը. մարդիկ, մանուկներ, կիներ կը մեռնին: Վերջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ արգիլեց «Յօզկիւր կիւնտէմ» թերթին հրատարակութիւնը, Ապրիլ 15-էն սկսեալ երկու շաբթուան համար: Դրդապատճառն է ՓՔՔ-ի ընդհ. քարտուղարին հետ հարցազրոյցի մը հրատարակութիւնը, անցեալին:

ՇԷՎԱՐՆԱՏԷ խստօրէն քննադատած է ՄԱԿ-ը, ձաղկելով անոր անվճռականութիւնը որ միայն բացասական արդիւնքներ կը բերէ եւ կռիւներու տարածումը կը սնեցնէ: «Այսօր՝ Եուկոսլաւիան, վաղը՝ Վրաստանը, Հայաստանը, Ատրպէջանը, Տաճիկստանը եւ ուրիշ երկիրներ» ըսած է Վրաստանի նախագահը որ ամիսներէ ի վեր միջազգային ուժերու ներկայութիւնը կը պահանջէ Աբխազիոյ շրջանը:

ԲՐԵԺՆԵՒԻ ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ին դիմած էր 1964-ին որպէսզի սպաննէ Խրուշչովը: Այս յայտնութիւնը ըրած է այն ատենուան գաղտնի սպասարկութեան պետը՝ Վլադիմիր Սեմիչաստնի, ճշդելով թէ գործողութեան դժուարութեան պատճառաւ, թելադրած էր որ «Պ. Խ.»ն մաքրագործուի «օրինաւոր ճամբով»:

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏ ՎԱՐԴԳԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

Ինչպէս գրած էինք, Երկուշաբթի, Ապրիլ 18-ին կը կատարուէր Վարդգէս Պետրոսեանի յուղարկաւորութիւնը: Ժամը 11-ին, Գրողներու Տան դահլիճին մէջ, իրենց վերջին յարգանքը մատուցանած են Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան, Գագիկ Յարութիւնեան, Բաբգէն Արարքցեան, Հրանտ Բագրատեան, պաշտօնական այլ անձեր եւ գիտնագիտական մարմնի անդամներ: Հոգւոց մը արտասանած է Ներսէս Արք. Պօզապալեան: Պատուոյ պահակ կեցած են մշակոյթի եւ գիտութեան ծանօթ գործիչներ: Ժամը 1-ին, Թափօրը Երեւանի փողոցներէն ուղղուած է դէպի գրագէտին ծննդավայրը՝ Աշտարակ: Հոն, գերեզմանատան ճամբուն վրայ, Թափօրը մէկ ժամ կանգ առած է Մշակոյթի Պալատի մօտ, որպէսզի Աշտարակցիները կարենան հրաժեշտ տալ իրենց հայրենակիցին: Գերեզմանին մօտ, արարողութեան ընթացքին դամբանականներ արտասանած են Արա Սահակեան (Գերագոյն Խորհուրդի փոխ -- նախագահ), Սերօ Խանզադեան, Վահագն Գրիգորեան (Հայաստանի Գրողներու Միութիւն), Վարդան Յակոբեան (Արցախի Գրողներու Միութեան նախագահ), Ժագ Յակոբեան (Մշակոյթի հայկ. Ֆոնտի փոխ -- տնօրէն), Յակոբ Աւետիքեան («Ազգ»ի խմբագրապետ), Կարօ Զալաբեան (Աշտարակի բնակչութեան ներկայացուցիչ):

***

Նախիջեւանի դիմումով, Ապրիլ 17-ին, հանդիպում մը տեղի ունեցած է Երասխաւան Հայաստանի եւ Նախիջեւանի պատուիրակութիւններու միջեւ: Կողմերը մտահոգ են շրջանի սահմանի երկայնքով պատահած միջադէպերուն պատճառաւ, գոհ են նաեւ փոխադարձ փորձերէն միջադէպերը կանխելու: Նոր հանդիպում մը նախատեսուած էր Ապրիլ 19-ին:

***

Մարտակերտի շրջանը կռիւները կը շարունակուին, հիւսիս գտնուող Թալիշէն մինչեւ Մարտունիի պաշտպանողական դիրքերը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՆԴՐԱՆՔ՝ ԱՊՐԻԼ 24-Ի ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Յարգանքի, ինքնամփոփումի ու կենսական հրամայականներ կատարելու մեր անզօրութեան անդրադառնալու հրաւէր է ամէն Ապրիլ 24: Սակայն այս հիմնականը յաճախ կը կորսուի գործնականին համար յարուցուած թնճուկին մէջ: Այդ թնճուկը ամէն տարի տարբեր դիմագիծով ու նորանոր տարածքներով կը յայտնուի, յատկապէս Փարիզի նման գաղութներու մէջ ուր ոչ ոք գիտէ ճշգրտօրէն թէ ո՛վ ինչ կ'ընէ, կամ նոյնիսկ այն թէ ո՛վ ինչ պէտք է ընէ...:

Ամէն Ապրիլի կրկնուող բեմագրութիւնը անճարակութեան ու ճահճոյթի ա՛լ անհօղարկելի պատկեր մը կը մատնէ. ութտասնամեակի ճառերուն, կոչերուն մաշած տողրակին կարկտան դնելու փորձեր կ'ըլլան արցախեան լոզունգներով. կարկըտան, որ տրուած ենթախորքին վրայ պոռոտ անհերթեթութիւն մը միայն կ'ըլլայ: Բայց այս պարագան չի վրդովեր նոյնիսկ ճառախօսը: Ութ տասնամեակ յաջորդական սերունդներու տարագիրի ճակատագիր կտակածը մենք չըլլայինք որպէս թէ, վերածուիլ կը նգնինք կազմակերպիչ յանձնախումբի. ամէն տարի յաւելեալ դժուարութիւններով:

Դժուար է ըսել -- նկատի առած՝ մեր ներկային անթեւ -- անգլուխ մարմինը (փո՛րը, կ'ուզէի ըսել) -- թէ ի՛նչ պէտք էր ընել. մանաւանդ երբ այդ մասին հետաքրքրութիւնն ալ բացարձակ զերոյի աստիճանին է: Բայց անկարելի չէ հաւնաբար, խնդրելու պէս յիշեցնել -- թելադրուած՝ անցեալ տարուան նախընթացէն -- թէ ինչ պէտք չէ ընել...: Պէտք չէ թոյլ տալ որ «հատուածականութիւն», «ամբոխավարութիւն» ու «պարագայական» կոչուած խառնակիչները մաս կազմեն ցոյցի թափօրին. պէտք չէ, յատկապէս, փորձել Ապրիլ 24-ի առիթով հաւաքուած բազմութիւնը ակամայ լաւաբանի վերածել, թրքական դեսպանատան պատին տակ Հայաստանի նախագահը գետնէ գետին զարնող ճառի մը:

Ատով՝ գոնէ բեմագրութեան ճահճոյթի ու անճարակութեան յատկանիշներուն վրայ ապիկար պատեհապաշտութիւնն ալ աւելցած չըլլար...:

Թ. ԱՐՓԻ

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՉԵՆՔ ԲԱԺՆԵՐ ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԵԼՈՅԹԸ

Ներկայ Ապրիլ ամսուան ընթացքին Թէքէեան Մշակութային Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ Ամերիկայի ու Գանատայի մեր մասնաճիւղերը հրաւիրած են հայրենի ականաւոր բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը, հանդիսաւորապէս նշելու անոր ծննդեան 75-ամեակը եւ գնահատելու անոր գրական բեղուն վաստակը:

Կը ցաւինք որ հիւր բանաստեղծուհին Ուրբաթ, Ապրիլ 15-ին, Լոս -- Անճըլըսի իր ելոյթին ընթացքին, դուրս գալով գրականութեան նուիրուած երեկոյի սահմաններէն, կատարած է քաղաքական կարգ մը հաստատումներ, ընդվզում յառաջացնելով՝ որքան կազմակերպիչներուն, նոյնքան նաեւ ներկայ հանդիսատեսներու ստուար շարքերուն մօտ:

Թէքէեան Մշակութային Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը տեղեակ դառնալով կատարուած հաստատումներուն անընդունելի բովանդակութեան, կուզայ հրապարակաւ յայտնելու թէ բոլորովին չի բաժներ բանաստեղծուհիին արտայայտութիւնները, եւ ցաւ կը զգայ որ յակամայս, իրեն տրամադրուած բեմը վերածուած է մեր ազգային սկզբունքներուն հետ բոլորովին անհաշտ քաղաքական ելոյթի մը:

Մենք կը շարունակենք յարգել այն հարուստ ներդրումը զոր Սիլվա Կապուտիկեան կատարած է մեր գրականութեան եւ պիտի տանք արժանի տուրքը իր տաղանդին ու գրականութեան, յուսալով որ հիւրընկալութեան տարրական պատշաճութիւնները պիտի յարգուին այսուհետեւ:

Թ. Մ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Պոսթըն, Ապրիլ 17, 1994

***

ԽՄԲ. -- Հեռապատճէնով ստացանք Թէքէեան Մշակութային Միութեան վերոյիշեալ հաղորդագրութիւնը որ, դժբախտաբար, ոչ մէկ ձեւով կը բացատրէ թէ բանն ինչո՞ւմն է: Յիշենք որ այս շրջանին (Ապրիլ 12-էն) Սիլվա Կապուտիկեան Գալիֆորնիա կը գտնուի: Մոսկուայէն ետք, Թ. Մ. Միութեան հրաւէրով է որ Միացեալ -- Նահանգներու եւ Գանատայի շարք մը քաղաքներու մէջ (Սան -- Ֆրանսիսքօ, Լոս -- Անճըլըս, Ֆրէզնօ, Տիթրոյթ, Մոնրէալ, Շիքակօ, Պոսթըն, Ֆիլատելֆիա, Նիւ -- Եորք) կը տօնուի բանաստեղծուհիին 75-ամեակը (տես՝ «Յառաջ», Ապրիլ 22, Գաղութէ գաղութ): Ըստ երեւոյթին, այս յոբելենական հանդիսութիւնները գէշ սկսած են եւ կը ցաւինք որ հաղորդագրութիւնը ոչ մէկ ակնարկ կ'ընէ այդ «անընդունելի ելոյթ»ին բովանդակութեան: Կը սպասենք ուրեմն մանրամասնութիւններուն, կարենալ, ի հարկին, արտայայտուելու համար մեր կարգին, ծանօթ ըլլալով մանաւանդ այն իրողութեան որ Սիլվա Կապուտիկեան շատ կը սիրէ «քաղաքականութիւն խաղալ»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

ՅՈՒՆԱՀՌՈՄԷԱԿԱՆ ՈՃԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ 1 ՈՍԿԻ, 1 ԱՐԾԱԹ ՄԵՏԱԼ

Անցեալ շաբաթավերջին Աթէնքի մէջ տեղի ունեցաւ ըմբշամարտի յունահռոմէական ոճի Եւրոպայի ախոյենութիւնը, ուր Հայաստան նուաճեց 1 ոսկի եւ 1 արծաթ մետալ:

Այսպէս 52 քկ.ի մրցումներուն, աշխարհի Թեր-ախոյեան Նազարեան պարտութեան մատնեց, կէս աւարտականին, Գերմանիոյ կողմէն Տէր-Մկրտչեանը 3-0, իսկ աւարտականին՝ Բելառուս Մակերամով 10-0 արդիւնքով, երեք վայրկեան եւ 12 երկվայրկեանէն, դառնալով Եւրոպայի ախոյեան:

Իսկ 62 քկ. դասակարգի խաղերուն Մանուկեան, կէս-աւարտականին, յաղթեց Գերմանիոյ կողմէն Երլոըզի 3 - 2, բայց աւարտականին պարտուեցաւ Ուկրանացի Կամուչենկոյէն 0 - 4 եւ տիրացաւ արծաթէ մետալի:

Ահաւասիկ ընդհանուր դասաւորումը հայ ըմբշամարտիկներու՝ Հայաստանի թէ այլ հաւաքականներու կողմէն ---

48 քկ.
1- Կուլիեւ (Ռուսաստան), 2- Համզոք (Հունգարիա), 3- Աղաճանեան (Յունաստան), 4- Պուրշուք (Ուկրանիա), 5- Մըկրտչեան (Հայաստան):

52 քկ.
1- Նազարեան (Հայաստան), 2- Մակերամով (Բելառուսիա), 3- Տէր-Մկրտչեան (Գերմանիա):

57 քկ.
1- Էրօղլու (Թուրքիա), 2- Ռուբինեան (Յունաստան):

62 քկ.
1- Կամուչենկօ (Ուկրանիա), 2- Մանուկեան (Հայաստան), 3- Փեթրենքօ (Բելառուսիա):

Տ. Ո.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Հայ գրական կեանքին մէջ 90-ական թուականներուն պատահած ամէնէն կարեւոր դէպքերէն մին Աբրահամ Ալիքեանի վերադարձն է Սփիւռք, կէս դար բացակայութենէ ետք: Դժուար գտնելի պարագայ մըն է Ալիքեան, թէ իբր ընկերային էակ եւ թէ իբր գրագէտ ու վաստակ: Թէ ինչո՞ւ Հայաստան ներգաղթեց 1947-ին, ինչո՞ւ չկրցաւ Երեւանի գրական establishment-ին հետ ապրիլ ու ստեղծել, ինչո՞ւ Մոսկուա ապաստանեցաւ, ինչո՞ւ հոն ալ արմատ չկրցաւ ձգել, ի՞նչ ակնկալութիւններով եւ Սփիւռք եկաւ եւ վերջապէս ինչո՞ւ անկարելի եղած է իրեն համադրուիլ Սփիւռքեան իրականութեան հետ հարցումներ են որոնց լրիւ պատասխանը բացառիկ լոյս մը պիտի սփռէր մեր մշակոյթի քանի մը բացասական երեւոյթներուն վրայ: Ալիքեան 69 տարեկան է հիմա ու իր կարողութեանց գագաթնակէտին՝ կանուխ է դեռ իր յուշերը գրելու համար: Սակայն երբ հասուննայ ժամանակը ու գրուին անոնք՝ մեր ժամանակներու բարքերուն մասին անզուգական փաստաթուղթ մը պիտի ըլլան անկասկած, իրենց ծիրին մէջ առնելով թէ՛ Սփիւռքը եւ թէ Հայաստանը: Ալիքեանի տաղնապը ազգային, մտաւորական եւ ընկերային տրամ մըն է որուն գլխաւոր դերակատարը ըլլալը թէ՛ անէծք է եւ թէ առանձնաշնորհում: Թող ախնիք չթուի այս վերջին բառին գործածութիւնը՝ Ալիքեանի ամբողջ գրականութիւնը պատմութիւնն է այն պայքարին որ մղեց ան իր կեանքի եղերական պայմաններուն դէմ ու յաջողեցաւ այդ անէծքը արուեստի փոխել եւ այդ կերպ արդարացնել իր առանձնաշնորհալի կացութիւնը: Կ'ըսեն թէ ամէն մարդ իր բարդոյթները, հոգեկան ախտերը կը ջանայ բուժել բժիշկներու եւ դեղերու շնորհիւ: Արուեստագէտը զանոնք կ'օգտագործէ իբր նախանիւթ իր ստեղծագործութեան...: Վերեւ գործածուած «փաստաթուղթ» բառն ալ իր սովորական իմաստով առնելու չէ եւ անոր տուածը «վկայութիւն» ալ չէ որովհետեւ իր նկարագրի բանաստեղծ մը երբեք անկողմնակալ կամ առարկայական չի կրնար ըլլալ այլ միշտ դերակատար ու դատախազ է նոյն ատեն, եւ կեանքի մէջ վճռական կեցուածք ու նախասիրութիւններ ունի:

Ալիքեան երեւոյթը հասկնալու ձեւերէն մին է զայն դնել իրեն յատուկ գրական իր աւանդութեան մէջ որ մինչեւ 19րդ դարու կէսերը կ'երթայ: Ատիկա զարտուղի, ինքնատիպ եւ ըմբոստ տաղանդներու գիծն է, առաւելաբար արեւմտահայ իրողութիւն՝ որուն սկիզբը կը կանգնի Ստեփան Ոսկանի կատաղի կերպարանքը: Յաջորդ տիպարը Եղիա Տէմիրճիպաշեանն է, որուն կը հետեւին Ինտրան, Զարենցը, Օշականը եւ Կոստան Զարեանը: Ահա այս երակն է որ կը հասնի մինչեւ ժամանակակից Ալիքեանը:

Երկրորդ գիծը շատ աւելի կարճ է ու կը բնորոշէ անոր գրական գեղագիտութեան յատկանիշերը: Երկու անուն կը զատուին բոլորէն ու անոր գրական ոճին եւ զգայնութեան նախահայրերը կրնան սեպուիլ -- Մեծարենց ու Բակունց:

Այս քանի մը տողերը՝ Ալիքեանի վերջին քերթողագրքին «Ծղրիթ» (Պէյրութ, 1993) հրատարակութեան առթիւ: Հատոր մը որ կ'ամբողջացնէ քերթողին արմատները, կը յստակացնէ անոր գրական դիմագծութիւնը եւ կենդանի կը պահէ իր հետ մինչեւ մեր օրերը բերուած աւանդութիւնը: Ամէն բանաստեղծի արմատները իր լեզուն է, հաղորդակցութեան մայր ճամբան բառերու, շուրջի աշխարհին՝ ու ինքզինքին հետ: Կարգ մը բանաստեղծներու համար, բառերը արգելքներ են, լաւագոյն պարագային այլակերպող ապակիներ իր եւ իրականութեան միջեւ: Ալիքեանի պարագային, բառերն են միակ իրականութիւնը: Ծղրիթը Ալիքեանի բանաստեղծութեան մէջ մեթաֆոր է ու կը մարմնաւորէ բանաստեղծին ստեղծագործական երեւակայութիւնը, այն որ կեանք կուտայ բնութեան եւ նաեւ բանաստեղծութեան: Ու կը պատահի որ յանկարծ ծղրիթը լռէ ... մարդոց չարութեան, կեանքի դառնութիւններու հետեւանքով: Եւ ահա ինչ կը մնայ աշխարհէն այդ հաղուագիւտ պահերուն...:

Յետոյ քամին մգլոտ սէզի հոտեր
բերեց,
Ընդխառնուած դողօշների բաց
կեղերջին,
Յետոյ սուլեց մի ծոյլ բուէն,
Կարծես երկրի բուինակը լինէր
վերջին,
Հատուն խշշոցը ծառն ի վար
Ու տանիքին՝ ճխլած թիթղը ընկնող
դեղձի,
Յետոյ ձմեր, ստուեր ու վախ,
Եւ քնեցի՝...

Արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի քանի մը յատկանիշեր իրար միացուցած այս լեզուն փրկութիւն է երկուքին ալ համար: Վերի տողերը, գրուած երեսուն տարի առաջ ու առնուած երկար քերթուածէ մը՝ Նոր Քնարերգութեան առաջին նշաններն են եւ իրենց հիւթեղ, թարմ, առու զգաստ կերպարանքով նոր աւիշ կուտան մեր հինաւուրց քնարերգութեան որուն լաւագոյն ներկայացուցիչը Մեծարենցը եղած է:

Ալիքեանի քերթողութեան երկրորդ յայտուն յատկանիշը անոր գեղագիտական ճաշակը կը հանդիսանայ: Քիչ անգամ բանաստեղծի մը անձը այնքան մերկ, անեղծ եւ անգութ կուգայ մեզի որքան Ալիքեանի պարագային: Անշուշտ ամէն բանաստեղծ իր մասին կը գրէ, նոյնիսկ երբ կը թուի արտաքին աշխարհը նկարագրել -- ասիկա գաղտնիք չէ: Ալիքեանի քերթողութեան մէջ սակայն կեանքը որ կուգայ ծայրագոյն անմիջականութեամբ եւ պարզութեամբ կուգայ: Գէթ մէկ անգամ, բանաստեղծութիւնը իբր պատրուակ կամ միջոց չէ գործածուած բանաստեղծին կողմէ իր ցաւերը եւ հոգեկան վիճակները նկարագրելու ընթերցողին եւ կամ, ինչ որ աւելի անընդունելի է՝ դաստիարակելու կամ զուարճացնելու հանդգնութիւնը: Այս է պատճառը որ անոր տողերը արու եւ ներուժ բնոյթ մը ունին: Իր բանաստեղծութիւնը, սպարտական (մարդ կը փորձուի «գուլագեան» բառը գործածել...) եւ անպաճոյճ իր գոյութիւնն իսկ է եւ խորհելու է թէ տասնամեակներով իր տարած դաժան պայքարին ընթացքին բանաստեղծութիւնն է որ զինք փրկած է յուսահատութենէն եւ տկարացումէն, գլուխ բռնելով համայնավարութեան դէմ, Հայաստանի մէջ թէ Մոսկուա: Լեզուին եւ իր միջեւ անջրպետի բացակայութիւնը, (կամ՝ օտարի մը նման, ինքզինքին իր անձէն դուրս տեղ մը նայիլը) -- ահա իր արուեստին առաջին էութիւնը կամ գաղտնիքը:

1968-ին Երեւան լոյս տեսած իր «Աչքեր» հատորին մէջ ահա ինչ բառերով կը ներկայացնէ արուեստի իր ըմբռնումը: Կուտանք դասական ուղղագրութեամբ:

ԱՐՈՒԵՍՏ

Տեսնել կորիզը նախ
Մսի միջից մրգի,
Դիտել, մինչեւ որ նա,
Ճանաչելով, մրկի:

Եւ սպասել այգու
Համբերութեամբ գաղտնի,
Մինչեւ կորիզն այդ կոյր
Ինքը, ինքն էլ տեսնի:

Եւ երբ մի օր յանկարծ
Զոյգ նայուածքները հարուեն՝
Կը թռչտի մի կայծ
Ու բուխ մի ծուխ՝ արուեստ:

Երեք տուննոց այս բանաստեղծութիւնը քերթուածի մը ծնունդն է որ կը գրէ. -- ինչպէս արուեստագէտ եւ իրականութիւն զիրար կը ճանչնան նոյն երկվայրկեանին՝ խորհրդաւոր յայտնատեսութեան մը ընթացքին, գրեթէ առանց մտածումի, զգացումի, երեւակայութեան կամ նոյնիսկ զգայնութեան միջամտութեան: Այդ հանդիպումն իսկ է արուեստը, մարդ -- բնութիւն նոյնացումէն ծագած ճշմարիտ ապրումը: Ինչ որ Բակունցի արուեստի տեսութեան հիմնական սկզբունքներէն մէկն է:

(Շար.)

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՆԵՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԸ

Թեքսասի բանտին մահապարտներու բաժինը կարուձեւի աշխոյժ աշխատանոցի մը կը նմանի. հոն 57 դատապարտեալներ կան, որոնց մասին դատարանը վճռած է թէ անուղղելի են եւ իրաւունք չունին բնականոն կեանքի մը պայմանները վայելելու: Իսկ անոնք իրենց արգելարանին մէջ կը զբաղին զգեստեղէն պատրաստելով այն ընկերութեան համար որ զիրենք դատապարտած է: Մինչ մեքենաներու անիւները կը դառնան, աշխատանքը կը յառաջանայ, բանտարկեալները այդ աշխատանքը կը նկատեն իրենց վերջին առիթ մը ցոյց տալու թէ սխալ էր վճիռը թէ իրենց կեանքը որեւէ արժէք չէր ներկայացներ:

Այդ աշխատանոցը Ամերիկայի մէջ առաջինն է որ ստեղծուած է մահապարտներու համար, եօթը տարի առաջ: Անոր աշխատակիցներէն մէկը կ'ըսէ թէ իրենք գիտեն որ մահը կը սպասէ իրենց, բայց գոհունակութիւն կը պատճառէ զոնէ ցոյց տալ թէ իրենք անայլեւայլ սպառնալիքներ չեն մարդկութեան համար, այլ անոր օգտակար ըլլալուն փաստն ալ տուած են: «Տարօրինակ է, կը բացատրէ ան, երբ Ուրբաթ կ'ըլլայ, ամէն մարդ կ'ուրախանայ որ շաբաթավերջի արձակուրդը հասած է. կարծէք ազատ կեանքով ապրողներ ըլլայինք»:

Այն առաւօտը երբ գործադրուած կ'ըլլայ իրենցմէ մէկուն մահապատիժը, մահապարտներու խումբը վայրկեանի մը լռութեամբ յարգանքի տուրք կը մատուցանէ, ապա կը վերսկսի աշխատանքը: Պետական բանտերու մէջ աշխատող բանտարկեալներու միջեւ ամէնէն շատ արտադրողը մահապարտները կ'ըլլան, ըստ Թեքսասցի պատասխանատուներու:

Կը պատահի որ մերժողներ գտնուին այս աշխատանքը, հարց տալով թէ ինչո՞ւ զգեստներ կարել մարդոց համար որոնք զիրենք պիտի սպաննեն օր մը: Բայց շատերու կարծիքը չէ ատիկա: Աւելի տարածուն է գոհունակութեան երեւոյթը, քանի որ աշխատանքը իրենց կացութեան մասին մտածելու շատ ժամանակ չի ձգեր:

Հանթսվիլի բանտին 373 մահապարտներէն 120-ն ալ նախընտրած են աշխատիլ կարի գործին մէջ. անոնց խմբապետերը յաճախ կը փոխուին: Այն մահապարտները որոնց վճիռին գործադրութեան թուականը որոշուած է, իրենց սեղանը կը կը ձգեն պահեստներու ցանկին անուններուն:

Բանտարկեալները կը պատրաստեն սաւաններ, մանկական շորեր, պահակներուն համար զգեստներ, եւայլն: Անոնց վաճառքէն իրենք ոչինչ կը ստանան. միայն որոշ առանձնաշնորհումներ կ'ունենան, ինչպէս՝ աւելի ընդարձակ բանտախուցեր, այլ մահապարտներու այցելութեան իրաւունք եւ ինչ որ ամէնէն կարեւորը կը նկատուի, առանց ձեռնակապ կրելու տեսակցութեան կարելիութիւն իրենց ընտանիքին հետ, այցելութեան օրերը: Իսկ չաշխատողները իրենց խուցէն օրը միայն երեք ժամ ելլելու իրաւունք ունին:

Կարի աշխատանոցին հաշուապահն ալ մահապարտ մըն է. կը բացատրէ թէ ընկերութեան կողմէ ամէնէն անհարկու տիպարներ նկատուած մարդիկ, ինչպիսի բարեկամութիւններով կը կապուին իրարու. ապա հարց կուտայ թէ երբ մահապարտ մը կը փաստէ թէ կրնայ իր շրջապատին համար առանց վտանգ մը ներկայացնելու ապրիլ, ինչո՞ւ անպայման պէտք է մահավճիռը գործադրուի:

Աշխատանոցէն ան որուն մահապատիժի գործադրութեան թուականը որոշուած է, ընդհանրապէս անկէ ամիս մը առաջ կը ձգէ գործը: Եթէ դատարանը յետաձգումի վճիռ արձակէ, կրնայ վերադառնալ իր գործին: Պատահած է որ պատիժին գործադրութենէն միայն երկու ժամ առաջ հասնի յետաձգումի որոշումը ու ենթական աշխատանքին վերադառնայ թեւերուն վրայ ունենալով պատիժին քիմիական սրսկումով գործադրութեան նախապատրաստական հետքերը:

Այդպիսի պարագաներ որքան ալ հազուադէպ ըլլան, մնացեալ մահապարտներուն մտածումը կ'ուղղեն դէպի այն պահը երբ տեղ պիտի գրաւեն մահուան աթոռին վրայ, իրենց ետին ձգելով կեանքը:

Ա. Թ. Թ.

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի, Մարտ 20-ին, Փարիզ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Էսաեան Սանուց Միութեան կազմակերպած «Գեղարուեստական Ցերեկոյթ»ը, մօտ երկու հարիւր հանդիսականներու, մասնաւորա բար մեծ թիւով երիտասարդներու ներկայութեամբ:

Յայտագիրը սկսաւ Արմէն Տէր-Բարսեղեանի «Մեր հայրենիք» եւ «Հով արէք» երգերով:

Յետոյ Տիկին Մարգրիտ Շէրիք, միու թեան անունով բացման խօսքին մէջ հա դիտականներուն բարի գալուստ մաղթե ետք, իր գոհունակութիւնը, յայտնե չեշտելով թէ միութիւնը իր կարճ անց եալով իսկ յաջողած է իր կողքին հաւա քել մեծ թիւով երիտասարդներ, որոն հաճոյքով կուգան իրենց գործակցութիւ նը բերել զանազան ելոյթներու:

Օգտակար եւ օրինակելի ձեռնարկ մը մեր համայնքին մէջ, հրճուելի, քանի ա պագան կը ստեղծուի նորերով, որ նախ կը կարօտի յաջորդներու:

Ապա, Արմէն Փանոսեան, լըջամիտ մ տեցումով արտասանեց Դանիէլ Վարու ժանի «Օրհնութիւն»ը:

Օրուան հանդիսավարը Տիկին Անահի Թէրզեան, միշտ իր խօսուն ներկայու թեամբ, բեմ հրաւիրեց նորաստեղ թատերական խումբը, որ ներկայացու նախ «Հանդիպում» անունով Պր. Սուր Շէրիքի գրի առած փոքր թատերախաղ յետոյ Յակոբ Պարոնեանի «Մեծապատ Մուրացկաններ»էն դրուագ մը: Թատ րախաղերուն դերակատարները Զարու Գալէնտէրեան, Դալար Կիւզէլպօտու Անի Կէվրէկեան, Սեւան Կէվրէկեան, Ա մէն Տէր-Բարսեղեան եւ Արէն Շէրի մեծ խանդավառութեամբ կատարեցի իրենց դերերը, ներկաներուն մէջ ժպիտ ոգեւորութիւն ստեղծելով:

Նաթալի Տէմիրճեան, իւրայատու մեկնաբանութեամբ, արտասանեց Զահ նիի «Կուգան ու կ'երթան»ը:

Գեղարուեստական բաժնին իր սիր յօժար մասնակցութիւնը բերած էր յայ նի արտասանող Ռազմիկ Աբրահամեան, հատընտիր եւ հայաշունչ արտասանու թիւններով, ընկերակցութեամբ Տա երգչախումբին:

Տարօն երգչախումբը որ իր տոհմիկ գերով մեծապէս նպաստեց ելոյթին յաջողութեան, ներկայ էր իր ամբողջակա կազմով, խմբավարութեամբ՝ Ստեփա Եօրկանճեանի եւ դաշնակի ընկերակցու թեամբ՝ Անահիտ Սվաճեանի:

Իսկ Եղսօ, «Կիլիկիա» եւ «Հայ վաղան» երգերով խորապէս ոգեւորեց ներկաները խլելով բուռն ծափահարու թիւններ:

Յայտագրին իրենց մասնակցութիւն բերին նաեւ խոստմնալից երիտասարդներ Օլիվիէ Փէհլիվանեան ջութակով եւ Անէ Բալուեան դաշնակով. երկուքն ալ մե գնահատանքի արժանանալով:

Ցերեկոյթը վերջ գտաւ Զ. Գալէնտէր եանի, Զարիֆեանէ եւ Թալին Զամպա ճեանի Պարոյր Սեւակէ արտասանած «Զըսի՞» եւ «Կանք պիտի լլենք» քեր թուածներով: Երկուքն ալ զուսպ զգա նութեամբ եւ մաքուր առոգանութեամբ արտասանեցին սոյն քերթուածները, ա նոնց շունչ եւ բոյր տալով:

Տիկին Վարդուհի Կիւզէլպօտուր, իր փակման խօսքին մէջ մատնանշեց թէ ներկայ հոծ բազմութիւնը ապացոյցն էր թէ մեր գաղութը որքան մարմաջը ունէր այս տեսակ հաւաքոյթներու:

Գնահատելի շարժում մը, որուն նպա տակն է, նոր սերունդը մասնակից դար ձընել հաւաքական կեանքին, արթուն պա հել իրենց հետաքրքրութիւնը հանդէպ մեր մայրենի լեզուին եւ աւանդութիւններուն:

ԷՍԱԵԱՆՑԻ

ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ

ՀԱՌԻՃ

Մինչեւ 1946, Հառիճը կը կոչուէր Ղփչաղ: Այս գիւղը կը գտնուի Հայաստանի Հանրապետութեան Արթիկի շրջանին մէջ: Ունի դպրոց, մշակոյթի տուն, գրադարան, պատմա -- հնագիտական թանգարան, եւ այլն:

Գիւղին հարաւային կողմը, 12 հեկտար տարածութեան վրայ կը գտնուի պրոնզէ դարու բնակատեղի: Հնագիտական ուսումնասիրութիւնները սկսած են 1966-ին: Ցայանաբերուած են խեցեղէն, աշխատանքային գործիքներ, զարդեղէններ:

Բնակատեղիին մօտ կը գտնուի Հառիճի դամբարանադաշտը, երեք քառակուսի քիլոմեթր տարածութեամբ: Դամբարանները մեծ մասամբ փորուած են հողի, երբեմն ալ՝ տուֆի մէջ, ծածկուած մեծ մասամբ լաւ մշակուած ու տուֆէ սալերով: Կան ուղղանկիւն, հաւկթաձեւ, կլոր անկիւններով տեսակներ: Մարդիկ առհասարակ թաղուած են առանձին, իսկ հազուադէպ պարագաներու՝ զոյգ - զոյգ:

Հառիճի մէջ բացուած են նաեւ քանի մը դամբարաններ, ուր հանգուցեալներուն մարմիններէն անջատուած գլուխները դրուած են կաւամաններու մէջ:

Դամբարանախուցերուն մէջ յաճախ գտնուած են ածուխի եւ մոխիրի մնացորդներ, որոնցմէ կարելի է ենթադրել, որ Հառիճի մէջ կը կիրարկուէր դամբարանը չար ոգիներէն մաքրելու ծիսական արարողութիւնը:

Հառիճէն գտնուած են նաեւ կենդանիներու կաւէ գեղեցիկ արձանիկներ, գունազարդ, սեւ փայլով նաշխազարդ եւ խոհանոցային հասարակ խեցեղէններ, եւայլն:

Ուշագրաւ է Հառիճի մէջ բացուած տաճարային համալիրը: Հառիճի մէջ կը գտնուի նաեւ միջնադարեան Հառիճավանքի համալիրը, որուն հնագոյն շինութիւնը Է. դարում կառուցուած Ս. Գրիգոր Եկեղեցին է: Վանքին գլխաւոր եկեղեցին, որ կառուցուած է 1201--ին, Զաքարէ եւ Իվանէ Երկայնաբազուկներու հրամանով, խաչաձեւ -- գմբէթաւոր կառոյց մըն է:

***

ՀԱՌԻՃԻ ԴՊՐՈՑԸ

Հառիճի դպրոցը գործած է Է. դարուն, Հառիճ գիւղին համանուն վանքին մէջ:

ԺԱ. դարուն, Ալփասլանի արշաւանքի ժամանակ, Հառիճի վանքը կործանած է, սակայն վերակառուցուած՝ 1185 - 1236ին: Յետագայ դարերուն, Հառիճի դպրոցին գործունէութեան մասին հաւաստի տեղեկութիւններ չկան: Ծանօթ է միայն, որ 1850-ական թուականներու սկիզբը, խումբ մը հայրենասէր երիտասարդներու ջանքերով վանքը վերականգնած է եւ 1856 -- 1857-ին այնտեղ բացուած է կէս -- գիշերօթիկ դպրոցը:

1872--ին, դպրոցը ունեցած է 63 աշակերտ, 32-ը գիշերօթիկ: 1896--ին, ցարական կառավարութիւնը փակած է զայն: Դպրոցը վերաբացուած է 10 տարի ետք:

1887 -- 1889, Հառիճի դպրոցը յաճախած է Աւետիք Իսահակեանը: Հառիճի վանքը եղած է նաեւ գրչութեան կեդրոն: Հոն գրի առնուած են բազմաթիւ ձեռագիրներ, որոնցմէ ոմանք այսօր կը պահպանուին Երեւանի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց Մատենադարանին մէջ:

Քաղեց՝ Շ. ՄԱԽՍԱՊԱԼԵԱՆ

ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Պիտճէի սահմանափակումներէն, աշխատավարձքներու աւրնչուած խնդիրներէն, տեղական մամուլին յարձակումներէն պարտասած, հրաժարած է Լոս -- Անճըլըսի Գեղարուեստից Թանգարանին տնօրէնը: Օգոստոսէն ի վեր յաջորդ մը կը փնտռուի ու չէ գտնուած: Նոյն կացութեան մէջ կը գտնուին ամերիկեան 19 այլ թանգարաններ որոնց մաս կը կազմեն Նիւ - Եորքը եւ Պոսթընը:

Տարօրինակ կը թուի այս պարագան դուրսէն դիտողի մը, այդ պաշտօնը տարեկան նուազագոյն հարիւր հազար տոլար վճարում ունի, երբեմն նոյնիսկ աւելի: Ենթական անվճար բնակարան ու ինքնաշարժեր կ'ունենայ, ճամբորդութեան յաճախակի առիթներ կը յայտնուին:

Այս առաւելութիւնները բաւարար չեն ըլլար թեկնածուներ հմայելու, որովհետեւ թանգարանի տնօրէնութիւնը արուեստին հետ գրեթէ ոչ մէկ առնչութիւն ունի: Նիւ - Եորքի Արդիական արուեստի թանգարանին նախագահը կ'ակնկալէ որ գործի առնուելիք տնօրէնը յաջողի տարեկան աւելի քան 100 միլիոն տոլար հաւաքել իր հիմնարկին համար: Ան պէտք է նաեւ պայքարի Մանհաթընի կալուածային ամենակալ գրասենեակներուն հետ ու թանգարանին մօտակայքը գտնէ կամ կառուցանել տայ նոր ցուցասրահներ որպէսզի հոն ցուցադրէ հաւաքածոներու ամէնէն կարեւորները որոնք օրէ օր կը ճոխանան:

Առոր քով, պէտք է բանակցութիւններ վարէ անտրամադիր ու իրենց վճարումէն դժգոհ պաշտօնեաներու հետ: Պէտք է պահանջքը չափաւորէ վարչական խորհուրդի մը որ բաղկացած է արուեստասէր մեծահարուստներէ: Իր գործն է տակաւին ուրիշ թանգարաններու հետ մրցակցիլ, շրջուն հանրամատչելի ցուցահանդէսներ կազմակերպելու համար:

Վերջին 15 տարուան ընթացքին ամերիկեան թանգարանները շատ պահանջկոտ եղած են իրենց տնօրէններէն: Առաջ հինգ տարի պայմանաժամ կը տրուէր անոնց, որպէսզի նոր դիմագիծ տան հաստատութեան. այսօր երկու տարի միայն կը համբերեն: Տնօրէնի մը հրաժարականը պահանջել հինէն ի վեր ծայրագոյն միջոց մըն էր որուն կը դիմէին: Այսօր յաճախակի բան մը դարձած է: Նոյնիսկ, Պալթիմորի մէկ թանգարանին համար գործի առնուած տնօրէն մը ճամբուած է գործի սկսելէն առաջ:

Կարճ խօսքով՝ թանգարաններու վարչութիւնները ցոյց կուտան հակումը՝ ողջամիտ եւ յարաբերութիւններու լայն շրջանակ ունեցող թեկնածուներ գտնելու, քան՝ արուեստի գիտութեան տէր: Այս պատճառով ալ որակաւոր թեկնածուներ հետաքրքրութիւն ցոյց չեն տար թափուր տնօրէնութիւններուն համար: Ու ինչպէս կ'ըսէ պատասխանատու մը, կարճ ժամանակ մը ետք թանգարանի տնօրէնները բնաւ պէտք պիտի չունենան գեղարուեստական լուրջ պատրաստութեան տէր ըլլալու: Ան կ'աւելցնէ նաեւ թէ արուեստի աշխարհին մէջ մեծ թիւով համախոհներ ունի այս գաղափարը:

ԲԱՂՀԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ «ՀՐԱՉԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆ» ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ «ԱՐԱՐԱՏ» ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ 1994 Թ. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 26-30-Ը ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ ԵՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԻՆ

Աճառեանական թեմաներով զեկուցումներից բացի գործելու են նաեւ հետեւեալ սեկցիաները՝

-- բանասիրութեան
-- պատմութեան
-- փիլիսոփայութեան
-- հոգեբանութեան
-- մանկավարժութեան
-- իրաւունքի
-- միջազգային յարաբերութիւնների
-- տնտեսագիտութեան
-- աշխարհագրութեան
-- ժուռնալիստիկայի:

Գիտաժողովում ծրագրուած են հրաւիրուած գիտնականների լիակատար զեկուցումներ՝ 30-40 րոպէ, հաղորդումներ՝ 10--15 րոպէ եւ պահանջակային (ստենդային):

Խնդրւում է մինչեւ 1994 Թ. Ապրիլի 30-ը ներկայացնել յայտեր գիտաժողովին մասնակցելու համար՝ հետեւեալ հասցէով. Երեւանի «Հրաչեայ Աճառեան» համալսարան, 13 Ալեք Մանուկեան, Երեւան 375070, Հայաստան:

Զեկուցումների թեզիսները տպագրուելու են առանձին գրքով:

Գիտաժողովի պաշտօնական լեզուն Հայերէնն է, անցկացման վայրը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան մայրաքաղաք Երեւանն:

Մասնակիցների գրանցման վճարը --200 Դրամ (հայաստանաբնակների համար), 30.000 ռուբլի (ԱՊՀ-ի քաղաքացիների համար) եւ 200 տոլար (արտասահմանցիների համար), ընդունւում է ինչպէս կանխիկ, այնպէս էլ փոխանցումով՝ համապատասխան հաշուի համարով (Երեւան, Սպանդարեան շրջանի պետաբանկ, ընթացիկ հաշիւ 9461358):

Գրանցման վճարով ապահովւում է.
-- մասնակցութիւն սեսիոն նիստերին.
-- ծրագրերի, շրջաբերականների եւ թեզիսների գրքոյկի տպագրում.
-- մշակութային ծրագիր (համերգներ, էքսկուրսիաներ, ծանօթութեան եւ հրաժեշտի ճաշկերոյթներ):

ԿԱԶՄԿՈՄԻՏԷ

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Կիրակի յետմիջօրէին դարձեալ ժողով, Օրմանեանի նախագահութեամբ: Երեկոյեան՝ ի պատիւ Սրբազանին ճաշկերոյթ եւ վերջին կարգադրութիւնները:

Այդ կարճ միջոցին Օրմանեան այնպիսի կազմակերպիչ կարողութիւն մը ցոյց տուած էր՝ հակառակ յոգնած եւ ընկճըւած ըլլալուն՝ որ ամէնէն քիչ համակիրներն իսկ զմայլած էին:

Երեք օր, Օրմանեան հիւրը եղած էր Ներսէս Օհանեանին, որ կը բնակէր Գատը - Գիւղ մեր տան շատ մօտիկը:

Կիրակի երեկոյ ուշ պառկած էին եւ Սրբազանը ինքզինքը շատ սպառած զգացեր էր: Երկուշաբթի կէս օրին մօտ, գայի զինքը տեսնելու. խոստացած էր այն օրը մեզի գալ անկից անցնիլ նախագահելու Խնամատարութեան նիստին:

Ձեռ գիտեր ինչ բնազդումով փափաքեցայ երթալ զինքը առաջնորդել մեր տունը: Նստած էր բազմոցին անկիւնը եւ գլխ տեսնելուս շատ ուրախացաւ. կատակեց ինչպէս միշտ կ'ընէր. եւ խնդրեց Տիկին Օհանեանէն մեզի խահուէ ապսպրել:

Խոստում առաւ ինձմէ որ ամէն բան մէկիկ ձգելով գրագիր տարագրեալներու խնդրով. «Սիրտդ դիր այդ գործին մէջ, ըսաւ. գիտեմ որ շատ բանի կարող է կին մը, երբ սիրտ դնէ»:

Հազիւ քանի մը ումպ առած էր սուրճէն, գաւաթը ձեռքս տուաւ: Մոմի պէս ճերմկած էր.

-- Գէշ կը զգամ ինքզինքս, մրմնջեց, ու գլուխը պատին կռթնցուց:

Սաստիկ յուզուած, ամէնքս շուրջը բոլորուեցանք. բժիշկի մը լուր տրուեցաւ:

Հետզհետէ կը վատթարանար վիճակը: Ժողվեց պահ մը ինքզինքը եւ խնդրեց ինձմէ որ երթամ բերա Խնամատարութեան ժողովատեղին եւ իմաց տամ իր տկարութիւնը յետոյ գտնեմ տղքթ. Թորգոմեանը, իր բժիշկը, առնեմ իր մօտը բերեմ, միանգամայն ընտանիքին լուր տալով:

Փութով կատարեցի այդ փափաքները եւ երբ երեկոյին վերադարձայ իր մօտ, այլեւս չճանչցաւ զիս: Պառկած էր անկողինին մէջ, աչքերը պղտորած, ներարկումներ ըրած էին. Թորգոմեան անյոյս դաւած էր վիճակը: Ձեռքը բռնեցի, պաղ էր մարմարի պէս, կարծեց թէ Զաւէն Սրբազանն էր.

-- Լաւ ըրիր որ եկար, Զաւէ'ն, ըսաւ:

Անկից յետոյ անկապակից խօսքեր միայն կրցաւ արտասանել:

Տապալած էր կաղնին, եւ մենք հոն մոխիրներուն վրայ կը գուրգուրայինք:

Տէր եւ Տիկին Օհանեան զմայլելի եղան, ըրին ամէն զոհաբերութիւն, ամէն ջանք:

Երբեք պիտի չկրնամ մոռնալ այն ամպամած օրուան իրիկնամուտը, ուր այդ մեծ մտաւորականին, այդ պերճաշուք կղերականին մարմինը Արքեպիսկոպոսի զգեստներով, չաթալթադը գլուխը, Գատը - Գիւղի երիտասարդները դուրս հանեցին Օհանեանին տան դուռէն եւ ոչ սովոր բազմութեան մը ընկերակցութեամբ տարին Ս. Թագաւոր Եկեղեցին:

Սակայն աչքերս քօղարկող արցունքներուս մէջէն լուսաճաճանչ բառերով ներկայացան մտքիս իր հսկայ գործերը, իր հոյակապ աշխատութիւնները, որոնք Գատը - Գիւղի փողոցներէն շատ հեռու, (1) դարերու ընթացքին, հայ գրականութեան, հայ եկեղեցական պատմութեան ճակտին պիտի շողշողան, փոխան մութ երկնքին, այդ իրիկնամուտին, սուգի իրիկնամուտին:

Ջանքը ընտանիքին պահպանումին՝ այդ հէք տարագրուած ափ մը ժողովուրդին ա՜յնքան էր զգալի: Փիլիսոփային բառերին պէս, անոնք կարծեմ անխուսափելի քայքայումին հակադրած էին յաւերժական ընտանիքը, որպէսզի կարելի ըլլայ ոչ մէկ հալածանքի պահուն չկասեցնել ցեղին ամենակարող աճումը:

Հայրենակիցները խումբեր կազմած էին, ընդհանրապէս մէկ սենեակ հաւաքուած, իրենց խղճալիութիւնը սփոփելով իրարու մօտ, աւելի դիւրաւ ըմբռնելով իրարու ցաւն ու մորմոքը:

Արամեան վարժարանին երկու չէնքերը լեփ լեցուն էին, ինչպէս նաեւ հետզհետէ տրամադրուած շատ մը տուներ: Ճաշերը կը պատրաստուէին Արամեան վարժարանի պարտէզը շրջուն խոհանոցներու մէջ եւ կը բաժնուէին միւս կայաններու էֆիբին տղայոց միջոցով:

Այդ երիտասարդներուն եւ տիկիններուն մասնաճիւղը օրինակելի անձնուիրութեամբ կը գործէր, երբեմն ալ ընդվզումի ցոյցերով դէպի մասնախումբը՝ որուն ատենապետն Ս. Պէրպէրեանին հետ (ելեւմտական նախարարութեան պաշտօնեայ, հմուտ ելմտագէտ) շատ անգամներ բուռն վիճաբանութիւններ կ'ունենայի, իբրեւ ատենապետ տիկիններու մասնաճիւղին: Կը պատահէր որ շատ լուրջ խօսքեր ըսէինք իրարու, բայց երբեք ոխակալութիւն չկար մեր յարաբերութիւններուն մէջ:

Բնաւ մտքէս չէր անցած թէ այդքան դժուարին գործ է այլազան քաղաքներէ հասած ժողովուրդի մը՝ որ տառապած է անհունօրէն եւ իրաւամբ դառնացած, սփոփանք, օգնութիւն հասցնել, ջանալ անոնց շատ փոքր գոհունակութիւն մը պատճառել:

Զո՛ւր ջանք, զո՛ւր տքնութիւն:

Կեդրոնի Խնամատարութիւնը որոշած էր կարելին ընել, հետեւելով Օրմանեանի պատրաստած ծրագրին, իրենց երկիրները վերադարձնելու զանոնք՝ որոնց համար այդ հնարաւորութիւնը կար:

Սակայն այդ ալ դիւրին չէր: Տրտունջներու, ընդվզումներու տեղի կուտար միշտ, երբեմն իրաւամբ, բայց յանցանքը ոչ մերն էր ոչ ալ Խնամատարութեան:

Իրիկունները ընդհանրապէս յոգնած, ընկճուած, մանաւանդ վերջերը, (երկար ամիսներ տեւեց այդ անխնայ աշխատութիւնը) սենեակս կը քաշուէի եւ վառարանիս մօտ կը ծխէի: Հոն կուգար առջեւս գորգին վրայ ծալապատիկ նստած այն նորահաս աղջիկը՝ Արտեմ զոր տարագրեալներու խումբին մէջէն առած տունը բերած էի, որովհետեւ կը ճանչնայի զինքը մեր նախկին սպասուհիին ազգականը ըլլալուն:

Անլուր պատմութիւններ այդ մատաղ աղջիկէն իմացայ այդ իրիկունները, որոնց կը յաջորդէին անքնութեան երկար ժամեր:

(Շար. 83)

(1) -- Երեք օր յետոյ Բերայի Ս. Երրորդութեան եկեղեցիին մէջ փառաւոր յուղարկաւորութեան հանդէս մը կատարեցին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

DIMANCHE 24 AVRIL

PARIS

Rassemblement Place Charles de Gaulle-Etoile, angle ave. d'Iéna:

- 16h30 : Départ du défilé;
- 18h : Place du Trocadéro, Parvis des Droits de l'Homme : prises de parole par Antoine Baghdikian, Ara Krikorian et un parlementaire français;
- 19h : Reprise du défilé en direction de l'ambassade de Turquie pour dépôt d'une motion.

Cette année le 24 AVRIL coincide avec le centenaire des massacres de Sassoun, perpetrés par l'armée turque en plein cœur de l'Arménie au printemps 1894. Ces événements devaient marquer le début des grands massacres d'Arménie: du génocide des Arméniens.

●

ԱՊՐԻԼ 24, ժամը 10·30-ին *Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Պատարագ կը մատուցուի:*

Օրուան քարոզը կը տրուի ժամը 12-ին, որուն կը հետեւի մասնաւոր Հոգեհանգիստ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Այդ օր, բացառաբար, ոչ մէկ ուրիշ հոգեհանգիստ կը կատարուի:

Կը հրաւիրուի ամբողջ մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ յիշատակի եւ յարգանքի այս աղօթքներուն՝ հոգեկան հաղորդութեամբ մեր սիրեցեալ բիւրաւոր նահատակներուն:

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Շրջանի Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու Կազմակերպութիւններու
ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 24-ԻՆ

Ժամը 10-ին Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ:
Ժամը 11·30-ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ:
Ժամը 11·45-ին Թափօրի մեկնում:
Ժամը 11·50-ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ:
Ժամը 12·10-ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ:
Ժամը 12·30-ին Ծաղկեպսակներու զետեղում՝ Իսիի Յուշարձանին առջեւ:
Ժամը՝ 12·50-ին ճառեր կ'արտասանեն՝ Միւռոն Վրդ., Վեր. Ժ. Լեւոնեան, Պ. Ժ.-Փ. Ֆուշէ եւ Պ. Ա. Սանթինի:

Յաւարտ արարողութեան, պատուիրակութիւն մը ծաղկեպսակ կը զետեղէ Գլամառի Ապրիլեան Յուշարձանին:

ԼԻՈՆ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ

-- *Ժամը 15-ին ժողովրդական հաւաք Պէլքուր Հրապարակին վրայ Ծաղկեպսակի զետեղում Յուշարձանին առջեւ.*
-- *Ժամը 15·30-ին Տողանցք մինչեւ «Պուրս տիւ Թրավայ» (Կիչառ հրապարակ) (Քալելու դժուարութիւն ունեցողներուն համար հանրակառքի յատուկ բարեկարգութիւն)*
-- *Ժամը 16·30-ին Հանրաժողով «Պուրս տիւ Թրավայ»ի Ալպէր Թոմա Սրահին մէջ, Կիչառ հրապարակ, Լիոն 3-րդ*

- Լուսարձակներու ցուցադրում
- Փարիզի գործիքային նուագախումբի կատարմամբ՝ հայկական աւանդական երաժշտութիւն
- Կլոր - սեղան քաղաքական անձնաւորութիւններու և մտաւորականներու մասնակցութեամբ
- Ուղերձներ
- Զօրակցութեան բանաձեւերու ընթերցում

Բարձր հովանաւորութեամբ Ռոն - Ալփի Շրջանային Խորհուրդի նախագահ՝
Պարոն ՇԱՌԼ ՄԻՅՈՆ-*ի*
Պատուոյ նախագահութեամբ Ռոնի Նահանգային Խորհուրդի նախագահ՝
Պարոն ՄԻՇԷԼ ՄԵՐՍԻԷ-*ի*
Կնքահայրութեամբ նախկին նախարար, Լիոնի երեսփոխան - քաղաքապետ՝
Պարոն ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌ-*ի*
եւ Վիլըօրպանի քաղաքապետ՝
Պարոն ԺԻԼՊԷՌ ՇԱՊՐՈՒ-*ի*

●

Կիրակի, Ապրիլ 24, *առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի 79-րդ տարեդարձին առթիւ:*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» *երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեան-ի:*

Villeurbanne - Lyon

— JEUDI 21 AVRIL à 20h30
Film : «*Mémoire arménienne*» de Mireille BARDAKDJIAN, Isabelle OUZOUNIAN et Jacques KEBADIAN.
Témoignage sur le génocide de 1915.
Centre Culturel de Villeurbanne — 234, cours Emile Zola, VILLEURBANNE
P.A.F. : 30 francs.

— VENDREDI 22 AVRIL à 18 heures
Manifestation devant le Consulat de Turquie — 87, rue de Sèze, Lyon 6e
Demande d'entrevue avec Monsieur le Consul.

— SAMEDI 23 ET DIMANCHE 24 AVRIL
Journées d'information et veillée place Ballecour.

COORDINATION DES ORGANISATIONS POLITIQUES ARMENIENNES

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԼՈՇ. -- Տիկին Անժէլ Աբրահամեան 500 ֆրանք իր ամուսնոյն՝ Աբրահամ Աբրահամեանի *մահուան Գ. տարելիցին յիշատակին,*

***

ՎԱԼԱՆՍ. -- Տիկին Պ. Մաղաքեան 200 ֆրանք ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Յարութիւն Մաղաքեանի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տարօն Տարուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հայրենակցուհի՝ Տիկին Սիրարփի Զատուրեանի *(ծնեալ՝ Սարգիսեան) ամուսնոյն՝* Վարուժան Զատուրեանի *մահուան առթիւ, եւ այս տխուր առիթով «Յառաջ»ին կը նուիրէ 200 Ֆր.:*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ *ՓԱՐԻԶ*

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳ

ԷԼԻԶԱՊԷԹ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆ
(սոփրանօ)

Յայտագիր՝
ԿՈՄԻՏԱՍ, ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, ՄՈՑԱՐԹ ...
Ընկերակցութեամբ Կոմիտաս Գէորգեան-*ի*
(երգէոն)

Ուրբաթ, Ապրիլ 22, ժամը ճիշդ 20·30-ին
Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ
13, rue du Perche, 75003 Paris,
M°s République / Filles du Calvaire

Հեռաձայնել՝
42 - 40 - 22 - 74 / 48 - 24 - 63 - 89
Թիւերուն:
Մուտք՝ 100 *Ֆր.* -- 70 *Ֆր.:*

DATE A RETENIR

Vendredi 27 Mai à 20 h 30
—— CONCERT ——
VIOLON Gérard TORGOMIAN — GUITARE Marie SOLIES
Organisé par la Section de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan
en l'église St. Hermeland à Bagneux
Oeuvres de
PAGANINI, SCHUBERT, STRAVINSKI, ...

NOTRE-DAME de Paris

Dimanche 24 Avril à 15h30
Liturgie célébrée en rite arménien par
MGR. GREGOIRE GABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France
à l'occasion du 79ème anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arménien tués en Turquie.
L'homélie sera prononcée par
MGR. GERARD DEFOIS
Archevêque de Sens et Evêque d'Auxerre

***

A l'issue de la cérémonie, l'Association Ste Croix organise une rencontre amicale au Centre St. Mesrob,
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

St-Vincent de Paul -Réformés-

MARSEILLE

Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետութիւնը հաւատարիմ իր աւանդութեան, կ'ոգեկոչէ 79-րդ տարելիցը հայ ազգի բիւրաւոր նահատակներուն:

Հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝

ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ
Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետ Մարսէյլի

Կը քարոզէ՝

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ՆՕԷԼ ՖՕՐՆՕ
Ընդհանուր փոխանորդ Ֆրէժիւս - Թուլոնի

Կիրակի, Ապրիլ 24, ժամը 15·30-ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի, Ապրիլ 25 ժամը 20-ին
Centre Administratif d'Asnières
Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

MARSEILLE

La Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France COPAF : Partis: FRA DACHNAKTSOUTIOUN — ADL RAMGAVAR appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

Programme :

Le 23 Avril, veillée organisée par la FRA NOR SEROUND et les JEUNES de la Cathédrale.
— 20 h 30 : Hommage aux martyrs devant le monument
— 21 h : Projection du film : Le Génocide renié
— 21 h 45 : Chants et poèmes
— 23 h : Veillée devant le Consulat de Turquie.

Le 24 Avril, à 12 h 30
A l'issue de la cérémonie religieuse, rassemblement unitaire devant le Consulat de Turquie avec prise de parole d'un représentant de la COPAF.

●

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ
Կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅՈՑ
Շրջանային Խորհուրդի

Յայտագիր

-- Շաբաթ, Ապրիլ 23, ժամ 20·30-ին
Արարողութիւն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ ՀՍԿՈՒՄ Յուշարձանին առջեւ
-- Կիրակի, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի Պատարագ եւ կը կատարուի Հոգեհանգստեան պաշտօն մեր 1·500·000 նահատակներու յիշատակին եւ կը տրուի օրուան խօսքը:
-- Ժամը 11·30-ին
Ժողովրդային Հաւաքոյթ Յուշարձանին առջեւ--Յուշարձանի բոցի արծարծում Ծաղկեպսակներու զետեղում -- Օրուան խօսքը՝ վասն յիշատակի եւ պահանջատիրութեան:
«Ռատիօ Տիալոկ» *մասնաւոր յայտագիր կը հաղորդէ Ապրիլ 24-ի ամբողջ օրը:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 21
JEUDI
21 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ -- Թիւ 18.310
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.310

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԵՐՍԱՅԼԻ ոճրային Ատեանը ցկեանս բանտարկութեան դատապարտեց Փոլ Թուվիէն, ինչպէս պահանջուած էր: Դատակազմի ինը անդամները ընդունեցան որ Թուվիէ պատասխանատու էր Ռիյէօ -- լա -- Փափի եօթը Հրեաներու գնդակահարութեան (1944) եւ յանցաւոր էր Մարդկութեան դէմ ոճիրի համար: Փաստաբանը բեկանիչ ատեանի պիտի դիմէ (վերաքննութիւն չկայ ոճրային ատեանին առջեւ): Դատավարութիւնը 23 օր տեւեց եւ առիթ տուաւ բուռն բանավէճերու ալ, վերջինը Միթերանի մէկ (հին) յայտարարութեան պատճառաւ որ, մոռացութիւն կը թելադրէր եւ վրդովում առեղծեց հրեայ փաստաբաններուն մօտ, նոյնիսկ Քիյեժմանի պէս մէկուն որ մտերիմն է Ֆրանսայի Նախագահին: «Լը Մոնտ»ն է որ վերհրատարակած էր առջի օր Միթերանի քանի մը տարի առաջ ըսած խօսքը:

ՓԱՓԱՆՏՐԷՈՒ խիստ ոճով արտայայտուած է իր կուսակցութեան Գ. համագումարին, չեչտելով «Թրքական սպառնալիքը հելլէնականութեան դէմ»: Փասոքի գլուխը վերընտրուած է փառաւոր կերպով, թէեւ միակ թեկնածուն էր իր յաջորդութեան: Փափանտրէու դատապարտած է նաեւ մեծ պետութիւնները որոնք կը ջանան վերարծարծել պալքանեան հին կնճիռները, ազդեցութեան նոր գօտիներ առեղծելու համար: Կրկնած է որ Յունաստան երբեք պիտի չճանչնայ Մակեդոնիա անունով Պետութիւն մը: Կուսակցութիւնը պէտք է նաեւ շարունակէ ճիգ թափել պաշտպանելու համար Ալպանիոյ յոյն փոքրամասնութիւնը:

ԹԷՀՐԱՆԻ կեդրոնը Թակարդ -- կառքի մը պայթումէն 13 անցորդ վիրաւորուած է, խուճապ առեղծելով: Իշխանութեանց համար Պաղտատի կառավարութեան հրահանգով կատարուած ոճրափորձ մըն է:

ԼԻԲԱՆԱՆ խզեց իր յարաբերութիւնները Իրաքի հետ, իբրեւ հետեւանք այն մերժումին զոր Պաղտատ ըրաւ, ինչ կը վերաբերի Իրաքցի երկու դիւանագէտներուն անձնամխելիութեան ջնջումին: Այդ դիւանագէտները Իրաքցի ընդդիմադիրի մը սպանութեան, Պէյրութ, որպէս կասկածելի ձերբակալուած են:

ԿՈՐԱԺԻԷ ողբերգութիւնը կը շարունակուի: Ռումբերը կը տեղան, մինչեւ իսկ ՄԱԿ-ի շէնքերուն վրայ որոնք թիրախ եղան առջի օր: Սարայեւոյի մէջ ալ, Սերպերը եա առին այն զինամթերքը զոր յանձնած էին ՄԱԿ-ի (Փետրուարին) եւ կապոյտ սաղաւարտաւորներն ալ ըրին ինչ որ կրնային, այսինքն՝ դիտել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կիներու քուէարկութեան իրաւունքի յիսնամեակը կը տօնուի Ապրիլ 21-ին: Զօրավար տը Կօլն է որ ազատագրումին այդ իրաւունքը կը հաստատէր:

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ Սեմիպալատինսկ բանտին հինգ սովահար բանտարկեալներ կտրատած եւ ամանի մը մէջ խաշած են իրենց մէկ ընկերը ուտելու համար: Ուրիշ բանտի մը մէջ ալ 9 արգելափակուածներ սովամահ եղած են, միայն 30 քիլօ կը կշռէին:

ՄԱՐՏԱԿԵՐՏԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

5 ՄԵՌԵԱԼ, 15 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՄԻՇՏ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆԻ ՇՐՋԱՆԸ

Մարտակերտի հիւսիսային եւ հիւսիս -- արեւելեան շրջանի կռիւները չէին դադրած Ապրիլ 18 եւ 19-ին: Լենինաւանի մօտ (որ շրջանի վերջին գիւղն էր դեռ Ազերիներու ձեռքը) կռիւները շատ բուռն եղած են եւ հայկական ուժերը 5 մեռեալ եւ 15 վիրաւոր ունեցած են: Ազրպէյճանցիք ալ 8 մեռեալ ունեցած են:

Ազրպէյճանական յարձակումները կը շարունակուէին Հայաստանի հիւսիս -- արեւելեան շրջանը: Ապրիլ 18-ին, երեք բեռնատար կառքեր մօտեցած են Նոյեմբերեանի Բերդաւան գիւղի սահմաններուն եւ յարձակած են պաշտպանողական դիրքերու վրայ: Հայկական ուժերը պատասխանած են, բայց կռիւները 6 ժամ տեւած են, զգալի կորուստներ պատճառելով հակառակորդին:

***

Ապրիլ 19-ին, կարճ այցելութեամբ մը Ստեփանակերտ գացած է Գ. Խ.-ի նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան: Այս այցելութիւնը կապ ունի Մայիսի սկիզբը Բիշքեկ տեղի ունենալիք միջ-խորհրդարանական վեհաժողովին հետ, որուն կը մասնակցին Հայաստանի, Ազրպէյճանի ու նաեւ Լ. Ղարաբաղի խորհրդարաններու նախագահները:

***

Հայաստան դէտի հանգամանքով հրաւիրուած է արեւմտեան Ասիոյ տնտեսական եւ ընկերային յանձնաժողովի նստաշրջանին: Ամման գումարուած 17-րդ նստաշրջանի աշխատանքներուն կը մասնակցի Հայաստանի Սուրիոյ ժամանակաւոր գործավարը՝ Դաւիթ Յովհաննիսեան:

***

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 16 / 19)

ՌՈՒՍ ԱՆՁՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի Դումայի ՀԱՊ-ի երկիրներու Կոմիտէի նախագահ Կոնստանտին Զատուլին եւ Ռուսաստանի նախագահին առընթեր քաղաքական Խորհուրդի անդամ, փորձագէտ՝ Անդրանիկ Միհրանեան կարճ այցելութեամբ մը գացած են Հայաստան, ուր հանդիպումներ ունեցած են Լ. Տէր -- Պետրոսեանի, Բ. Արարքցեանի եւ Գ. Յարութիւնեանի հետ: Խօսակցութիւնները ընթացած են միջխորհրդարանական համագործակցութեան, միջպետական յարաբերութեանց, շրջանի հարցերուն շուրջ եւ այս վերջիններուն ուղղութեամբ պարզուած է հայկական տեսակէտը: Կ. Զատուլին Բ. Արարքցեանին յանձնած է Ռուսաստանի Դումայի նախագահին Մոսկուա այցելելու պաշտօնական հրաւէրը:

***

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՌՈՒՄԱՆԻԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան Ապրիլ 19-ին պաշտօնական այցելութեամբ մեկնած է Ռումանիա, ուր տեսակցութիւններ կ'ունենար երկրին նախագահին, վարչապետին, Խորհրդարանի նախագահին եւ Արտաքին նախարարին հետ: Կը ստորագրուին նաեւ դիւանագիտական համաձայնագրեր: Հայաստանի Արտաքին նախարարը կը մասնակցի նաեւ Քրանս -- Մոնթանայի (Զուիցերիա) համաժողովին, որ կը տեւէ Ապրիլ 21-էն 24:

***

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

ԼՂՀ-ի մէջ լոյս տեսած է «Լեռնային Ղարաբաղ» ռուսերէն պարբերաթերթի առաջին թիւը: Բացի Արցախէն եւ Հայաստանէն, ան կը բաշխուի նաեւ ՀԱՊ-ի բոլոր երկիրներուն:

***

ՇԻՐԱԿԻ ԵՒ ԱՂԷՏԻ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

Ապրիլ 17-ին նախագահ Լ. Տէր -- Պետրոսեան ընդունած է կառավարութեան մօտ Գիւմրիի եւ Շիրակի շրջանի ներկայացուցիչներ՝ Միքայէլ Վարդանեանը եւ Անդրանիկ Քոչարեանը, որոնց հետ քննարկած է ընկերա -- տնտեսական կարգ մը հարցեր, ինչպէս նաեւ աղէտի գօտիին կառավարման առընչուող խնդիրներ: Տեսակցութեան ներկայ եղած է նախագահին առընթեր վերահսկիչ մարմնի պետ Կարապետ Ռուբինեան:

***

ՍԵՒԱՆԱՅ ԼԻՃԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Ջրաբանութեան եւ ճկնաբանութեան Հիմնարկի տնօրէն Ռաֆայէլ Յովհաննիսեան Հայաստանի Ակադեմիայի տարեկան ժողովին առթիւ ըսած է թէ ջրային պաշարներու օգտագործումէն աւելի ապօրինի ճկնորսութիւնն է որ կը սպառնայ Սեւանայ լիճին: Ան բացատրած է որ հսկայ չափերու հասնող ճկնագողութիւնը պատճառ կ'ըլլայ ձուկերու անհաւասարակշիռ տոկոսով անհետացման, որու հետեւանքով չեն իւրացուիր նաեւ լիճին օրգանական նիւթերը եւ ջայն կը դնեն ճահճացման վտանգին դէմ յանդիման: Ռ. Յովհաննիսեանի կարծիքով, այս ընթացքով շարունակուելու պարագային լիճը կը սկսի «ծաղկիլ» 4 -- 5 տարիէն եւ հաւասարակշռութեան զուրկ լիճը վերականգնելու համար հարկ կ'ըլլայ 20 -- 25 տարի:

***

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐԸ

Գահիրէի մէջ, Հայաստանցի հինգ երիտասարդներ աւարտելով ոստիկանական յատուկ դասընթացքը, ձեռամբ՝ Եգիպտոսի Ներքին փոխ -- նախարարին, Ապրիլ 13-ին ստացած են իրենց վկայականները: Հայաստանցի այլ 3 երիտասարդներ ալ նախապէս նոյն քաղաքին մէջ հետեւած էին պանդոկի գործավարութեան դասընթացքներու:

***

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԱՖ-ի Փարիզի մասնաճիւղի ներկայացուցիչներ (բժ. Սերժ Սիմոնեան, Փաթրիս Ձօլօլեան եւ ուրիշներ) եւ փարիզեան շրջանի դարմանատուներէն խումբ մը բժիշկներ Երեւան հասած են, Առողջապահութեան նախարարութեան հետ համագործակցութեան շրջագիծին մէջ: Անոնք յատկապէս կը մասնակցին «Էրեբունի» բուժման կեդրոնին մէջ մասնագիտական աշխատանքներուն: Բժիշկներու պատուիրակութիւնը Ապրիլ 16-ին ընդունուած է Գ. Խ.-ի նախագահ Բ. Արարքցեանի կողմէ: Անոնք Ապրիլ 21-ին կը վերադառնան Փարիզ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԵՐՀԶՕՐՆ Է ՀԵՌՈՒԻ ՍՈՒՐԲԸ

Զտեսութեան այլեւս սովորական երեւոյթի մը նորագոյն փուլը կը մատնեն մեծարանքի յաջորդական այն ձեռնարկները որոնք ծրագրուած են Միացեալ -- Նահանգներու տարածքին նշելու համար "հայրենի բանաստեղծ" Ս. Կապուտիկեանի 75-ամեակը: "Զտեսութիւն" որակումը հասկնալի է որ ոչ մէկ առընչութիւն ունի ներթակային գրական վաստակին հետ զոր արժեւորելու հանգամանքը չունի ձեռնարկատէր նման ոչ մէկ կազմակերպութիւն: Ատիկա գրականութեան գործն է ու ժամանակին. երկու անսխալական իբաւաբարներ որոնք անցեալի մեր բոլոր մեծերուն ու փոքրերուն նման Ս. Կապուտիկեանն ալ պիտի չափեն զուտ գրական կանգունով:

Զտեսութիւնը կ'առընչուի հեռուի սուրբին զօրութեան մեռնողներու նորօրեայ բազմութեան: Ուրիշ ի՞նչպէս որակել երեւոյթը որ իր գործին ու ճակատագրին հետ գրեթէ բացարձակ «մտերմութեան» մէջ ձգելով Սփիւռքի գրողը, քիչ մը յեղյեղուկ իր զուրգուրանքին առարկայ կ'ընէ վաստակաւոր այս քերթողուհին: Վ. Օշականը, կարելի՞ է ըսել թէ արժանի միակ բացառութիւնն էր «մեր աշխարհ»ին: Չկայի՞ն հօս, -- ձգե՛նք զուրգուրանքը--, յոբելեաններու այդ շարքին նիւթականին ու մանաւա՛նդ բարոյականին աւելի արժանի գրիչներ:

Կայի՛ն անշուշտ:

Անոնցմէ Ս. Կապուտիկեանի առաւելութիւնը շինուած է հայրենիքի հանդէպ փառքի եւ իրատեսութեան սփիւռքեան ընթացիկ շփոթով ու ներթակային անցեալ վարչակարգէն ժառանգուած համբաւով: Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը որ նախաձեռնարկն է ամերիկեան հինգ -- վեց քաղաքներու մէջ անոր յոբելեանի նշումին, հետաքրքրուա՞ծ է արդեօք երբեք թէ զուտ գրական արժանիքը ի՛նչ բաժին ունի այդ համբաւին մէջ...:

Ո՛չ յայտնապէս:

Եւ այդ զանցառութեան հաշուեցոյցը ներկայացուցած է յոբելեարը իր առաջին ելոյթներէն մէկով իսկ. ելոյթ՝ որուն ընթացքին գրական մարդու պատգամներ ակնկալող հանրութեան «քաղաքական անընդունելի» արտայայտութիւններ հրամցուած են:

Հարց չտա՞լ թէ ո՛վ է գրականին քօղին տակէն քաղաքականին յայտնութեան այս տխուր երեւոյթին բուն պատասխանատուն: Կամ, չկրկնե՞լ հարցումը թէ այդքան զոհողութեան գնով յոբելեան նշելու աւելի յարմար թեկնածու չունէ՞ր Սփիւռքը:

Ունէ՛ր եւ հիւրընկալ կազմակերպութիւնը անպայման գիտէ թէ ունէր:

Աւելի շօշափելի ըլլալու համար կը բաւէ անդրադառնալ Մոսկուայէն ինքզինք նոր ազատագրած ժամանակակից ամէնէն բանաստե՛ղծ արեւմտահայ երբեք անունծերէն մէկուն օրինակին. անոր որուն Պէյրութի մէջ բաժին հանուած է նոր աքսոր մը, իր իսկ «ընկեր», «բարեկամ» նկատած «մեծամեծ»ներուն կողմէ:

Ս. Կապուտիկեանի հանդէպ մեծարանքին արժանահաւատութեան ու անկեղծութեան որպէս գրաւական իսկ, անհրաժեշտ էր զոնէ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած ըլլալ խորհրդային կարգերու տակ իսկ արեւմտահայ ու բանաստեղծ մնացածին:

Անոր որուն միակ մեղքը տաղանդ ունենալն էր. որովհետեւ, տաղանդով ոչ պաշտօնականութեան պիտակ կը ստացուի, ոչ ալ հեռաւոր սուրբի համբաւ:

Թ. ԱՐՓԻ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Աբրահամ Ալիքեանի շուրջ խորհրդածութիւնները կարեւոր հարց մը կեդրոնակէտի կը բերեն: Ատիկա գրողին, յատկապէս հայ գրողին բարոյական ինքնութեան հարցն է որ պէտք չէ շփոթել «գրողին ընկերային պարտականութեան» խնդրին հետ, հարց մը որ այնքան կեդրոնական է Հայաստանի գրական մշակոյթին համար՝ եւ զոր մենք կը մերժենք: Մենք կը հաւատանք թէ գրողին միակ պարտականութիւնը իր գործին հանդէպ է եւ եթէ ան հանրային ջիղ եւս ունի եւ ընկերային պաշտօնի մը կոչումը կը զգայ՝ ոչ ոք կրնայ առարկել ատոր դէմ: Ազատ աշխարհ է...: Սակայն այդ ջիղին ներկայութիւնը կամ պակասը ոչ մէկ առնչութիւն կրնայ ունենալ անոր վաստակին արժեւորումին մէջ: Այս «արժեւորումը» երկու տարբեր տեսանկիւններէ կարելի է կատարել -- նախ վաստակը եւ ապա՝ անձին որակը (փափուկ եւ շատ դժուար խնդիր, այս «անձը», մանաւանդ երբ գրողին շուրջ հակատական կարծիքներ կազմուած եւ նուիրագործուած են հազար ու մէկ արտա -- գրական ազդակներով): Երրորդ քայլը՝ այդ երկու տեսակէտներու յարաբերական արժէքին կշռադատումը:

Վաստակը միշտ աւանդութենէ մը կը բխի, նորութիւն մը կամ ինքնատպութիւն մը կ՚աւելցնէ եւ այս բոլորով կը ջանայ լուսաւորել ամէնէն հիմնական տագնապը մարդկային կեանքին՝ ճշմարտութեան էութիւնը: Այս երեք իրողութիւններուն գումարը գրագէտին տեսակարար կշիռը կու տայ: Գրագէտին անձը շատ աւելի խրթին առեղծուած մըն է, սակայն հասկացողութեան մէկ չափանիշ գոնէ գերակշիռ կարելի է նկատել: Այդ իր բարոյական կեցուածքն ու յանձնառութիւնն է մեր ազգային լինելութիւնը յուզող տագնապներուն հանդէպ: Կը թուի թէ, ի տարբերութիւն ուրիշ ազգերէ՝ հայ գրողին նկարագիրը կարեւոր բաղադրիչն է իր արժէքին: Մեր մշակոյթի հրապարակը կը վխտայ -- ու ասիկա նորութիւն չէ -- ատելութեան, մաղձի ու յաճախ պարզ դառնութեան թոյնի մանրավաճառներով որոնք տասնապատիկ աւելի վնաս կը բերեն մեր մշակոյթին քան իրենց տաղանդին բարիքը եւ ընկերային գործունէութիւնը: Թշնամանքն ու կոշտութիւնը կը ջլատեն մեր ազգին դիմադրական ուժը եւ միակ բանն են որուն պէտք չունինք մեր այսօրուան վիճակին մէջ: Ուրիշ խօսքով, գրագէտին անձին որակը կը չափուի մանաւանդ այն նպաստովը որ ան կը բերէ մեր ժողովուրդի բարոյական կլիմայի առողջ ու կենսալի հոլովոյթին մէջ:

Ալիքեանի պարագային, կարելի է ըսել թէ երկու իմաստներով ալ բարձրորակ գրագէտի մը հետ գործ ունինք: «Ոճը մարդն է» կ՚ըսեն ու կարելի չէ, իր գործին ընթերցումին պահուն՝ չհաղորդուիլ իր բանաստեղծութեան եւ ոճին մէջ կոտտացող լեզուական, գեղագիտական, կեանքի եւ բարոյական ուժին հետ: Սոլժենիցինին նման որուն ահաւոր փորձառութիւնը գուլագներու դժոխքին մէջ չէ խաթարած անոր ոչ բարոյական անձը ոչ ալ գրականութեան որակը՝ Ալիքեանն ալ կը թուի արուեստին մէջ գտած ըլլալ ազնիւ խէժը առանց որու ոչ մարդը ոչ ալ իր գրականութիւնը կը դիմանան խորհրդային աշխարհի տառապանքներուն:

Ալիքեանին գործին աւելի խոր վերլուծում մը անկասկած երեւան կը բերէ ուշագրաւ համդիտութիւններ հայ բանաստեղծին եւ խորհրդային վարչակարգի դէմ ըմբոստացած ռուս բանաստեղծներու միջեւ -- Անտրէյ Սինիավսկի, Եուրի Տանիէլ, Անդրէյ Վոզնեսենքսկի, Ազեքսանտր Կինզպուրկ, Վլատիմիր Բուկովսկի, Եւգենի Եւտուշէնկօ եւայլն, եւայլն: Ցանկը վերջ չունի: Եւ անշուշտ՝ Ազեքսանտր Սոլժենիցին եւ Բորիս Պաստէրնակ: Հոս կրնանք միայն մէկ բանաստեղծի մը քերթուածէն հատուած մը տալ որուն ոգին ու շունչը այնքան հարազատօրէն կ՚արտացոլան Ալիքեանի գրականութեան մէջէն: Քերթուածը կը կոչուի «Գիշեր» եւ կ՚արտայայտէ ապրումները օդաչուին որ քաղաքէն վեր կը սաւառնի իր օդանաւով, ամպերուն եւ աստղերուն միջեւ, խորհրդանշելով անշուշտ բանաստեղծին տիպարը: Կու տանք ազատ թարգմանութեամբ, անգլերէն թարգմանութենէ մը առնելով:

ԳԻՇԵՐ

. . . .

Ջեղնայարկի երդիկին վրայ լայն
բացուած է
լուսամուտը, այդ բարձրութեան
ան կայներ է հոգի աննինջ
եւ աչքերով
հորիզոնը կը հմայէ:

Կը սեւեռէ աստղահոյլը կարծես
անոնք
պատճառն էին իր ցաւերուն,
անհուն ցանցը սեւ հոգերու
եւ աստղերու
որ զինք արթուն կը պահէին:

Չըլլայ աչքդ երբեք գոցես,
այլ աշխատէ:
Գործէ, չըլլայ որ քնանաս:
Ո՛վ բանաստեղծ, ո՛վ օդաչու
եւ մոլորակ,
պէտք չէ թմրիս ու մրափես:

Դուն ես մարդոց երաշխիքը
անմահութեան,
դուն ես գերին երկվայրկեանին:

Դժուար չէ այս «Չըլլայ որ քնանաս» պատգամին մէջէն չտեսնել Ալիքեանի Ծղրիթը, խորհրդանշանը արուեստին եւ արուեստագէտին, երգիչը ամբողջութեամբ նոյնացած իր երգին հետ, ինչպէս է ծղրիթի պարագան: Ամբողջ «Ծղրիթ» հատորը ճիչ մըն է, կոչ մըն է արթնութեան եւ գիտակցութեան տօնակատարումի եւ այս իմաստով է որ հատորը իր նախընթացը չունի Հայաստանեան գրականութեան մէջ: 1965-ին Երեւանէն լոյս տեսած «Բարեյուսոյ Հրուանդան» բանաստեղծութիւններու հատորով Ալիքեան արդէն Եղեռնի յիսնամեակին կը բերէր արուեստի եւ ոճի նոր շեշտ մը, թէմայի նորոգումի յստակ փաստ մը, որուն չենք հանդիպիր այլուր մեր նորագոյն գրականութեան մէջ, ոչ «Անլռելի Զանգակատուն»ին ոչ ալ «Հայոց Տանթէական»ին մէջ: Ահա կարճ հատուած մը այդ գործէն ուր հայ ազգին մեծ տառապանքը եւ հոգեկան դառնութիւնը կը տարբաղադրուին արուեստի շնորհիւ ու կը դառնան սէր ու լոյս:

«Մենք ծնունդ ենք ու ժառանգ
եղեռնապուրծ հայրերի
Ատելութեան ու յոյսի,
ատելութեան մանաւանդ,
Որ մեր երկիր չտեսած սրտին
դարձաւ հայելի,
Դարձաւ երկիր ու հաւատ,
Որ մարդկային ողջ սիրոյ
տարողութեանն է կարօտ
Նժարուելու համար գէթ, ինչպէս
թափուած սուրբ արիւն,
Որ այդ արեան պէս լսեց ոլորտներից
երկարող
Ամէն շշունջ ու շարժում,
Զմռռացաւ արդարեւ, թէ դեռ
երէկ մեր սիրոյն
Ի՞նչ պատահեց ու ինչպէ՛ս...
Մենք արժեցինք այն, ինչ մեր
ատելութիւնն էր արժում»:

Իր ճոխ, առոյգ եւ հնչեղ հայերէնով, իր արտայայտչական առաքինութիւններով եւ մանաւանդ կեանք երեւոյթի տօնակատարութեամբ, «Ծղրիթը» բանաստեղծական հանգանակ մըն է որ ուղիղ գծով կը շարունակէ եւ կը թարմացնէ Բակունցի գեղագիտական սկզբունքները եւ կը ձգտի վերանորոգել մեր ազգային արուեստի լաւագոյն յատկանիշերը որոնք վերջին հարիւր տարուան տառապանքը այլափոխել կը սպառնան: Ոչ արեւմտահայերու յուզումնահեղձ, եսակեդրոն քնարերգութիւնը, ոչ ալ արեւելահայերու պատմողական ժամանակավրէպ աշուղականութիւնը, այլ՝ զուտ ազգային եւ արդիական նկարագիրներու հանդիպում մը, միաձուլում մը: Անցեալը փրկած եւ դէպի կեանք ու ապագայ շարժող գրականութիւն մը, որուն իրապէս պէտք ունէինք, Սփիւռքի մէջ:

Յետ գրութիւն մը, Ալիքեանի առնչութեամբ, բարոյական հրամայական է: Ատենէ մը ի վեր այս հիանալի բանաստեղծը մատնուած է տնտեսական ու ընկերային ծանր տագնապի, գրեթէ անգործ, գրեթէ աքսորուած Լիբանանեան գիւղ մը: Հայ մշակութային կազմակերպութիւններու պարտականութիւնն է տէր կանգնիլ մեր ազգային գանձերուն, մանաւանդ երբ անոնք արուեստի նուիրեալներ են ու զոհ՝ մեր կեանքի դաժան պայմաններուն: Պարտականութիւնն է նաեւ ամէն հայ մտաւորականի ամէնէն ազդու միջոցներով դատապարտել ազգային իշխանութիւնները որոնք կը հովանաւորեն նման վերաբերում հայ արուեստագէտին հանդէպ: ՈՉԻՆՉ, ոչինչ կրնայ արդարացնել այս վիճակին ստեղծումը:

Մարտ 28
Սիտնի, Աւստրալիա

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՅՍՕՐ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻՄ ԳՐԵԼՈՒ

Այսօր տրամադրութիւն չունիմ գրելու: Օ՛, որքան շատ բան կայ ըսելիք ու գրելիք: Գիտեմ որ եթէ պահ մը նստիմ համակարգիչին առջեւ, այնուհետեւ ո՛չ մէկ ուժ պիտի կարենայ կեցնել զիս: Տողերը իրարու ետեւէ պիտի շարուին ահաւոր արագութեամբ: Մէկ նախադասութիւնը միւսին պիտի յաջորդէ: Բայց տրամադրութիւն չունիմ գրելու:

Գրելը տրամադրութեան հարց կրնա՞յ ըլլալ: Այս հարցումը ես ինծի բազմաթիւ անգամներ ուղղած եմ: Եւ միշտ ալ տուած եմ նոյն պատասխանը: Եթէ խաղի համար չէ որ կը գրես, եթէ գրելը ընտրած ես կեանքիդ որպէս ճակատագիրը, եթէ գրելը լուրջ պարտականութիւն կը նկատես, մանաւանդ եթէ կը յաւակնիս թէ գրող ես, ուրեմն քեզի համար գրելը տրամադրութեան հարց պէտք չէ ըլլայ: Պիտի գրես նոյնիսկ եթէ գրելու տրամադրութիւն չունիս: Պիտի մտածես որ պարտաւոր ես գրելու, ինչ որ ալ ըլլան պայմանները: Արեւը փայլի կամ անձրեւը տեղայ, ցուրտ ըլլայ կամ տաք, ըսելիք ունենաս կամ չունենաս, առողջ ըլլաս կամ անհանգիստ, պարտաւոր ես գրելու:

Այս մտածումը միշտ օգնած է ինծի: Ամէնէն անտրամադիր վայրկեաններուս իսկ փոքրիկ, շատ փոքրիկ ճիգ մը ըրած եմ անտրամադրութենէս փրկուելու ու գործի լծուելու համար: «Պիտի գրես, անգամ մը սկսէ՛, յետոյ ամէն ինչ աւելի դիւրութեամբ պիտի ընթանայ» ըսած եմ ես ինծի ու կարծես բռնութիւն բանեցնելով իմ իսկ վրայ, նստած եմ գրամեքենային կամ համակարգիչին առջեւ: Այնուհետեւ գրեթէ երբեք յուսախաբ չեմ եղած: Անմիջապէս որ նստած եմ մեքենային առջեւ, կարծես արեւ մը ծագած է ներաշխարհիս մէջ: Անտրամադրութիւնը, որ հոգիին թոյնն է, յանկարծ պարտուած է ու անփառունակ փախուստով հեռացած է ինձմէ: Իր տեղը զիջած է խանդավառութեան մը, որ ամէն գրողի մէջ կը ստեղծուի, երբ տողերը կը շարուին իրարու տակ: Եւ երբ այդ տողերը իրենց վերջակէտին յանգած են, ըսած եմ ես ինծի. «Լաւ որ չպարտուեցայ անտրամադրութենէս: Լաւ որ յամառօրէն նստայ ու գրեցի: Հիմա այս էջը գրած պիտի չըլլայի, եթէ յանձնուէի անտրամադրութեանս: Գրելը տրամադրութեան հետ կապ չունի»:

Այո՛, եւ սակայն այսօր ահաւասիկ դարձեալ տրամադրութիւն չունիմ գրելու: Եւ ինչ որ այս անգամ աւելի ծանրակշիռ է, այն է որ այս անգամ տրամադրութիւն չունիմ նաեւ անտրամադրութիւնս փարատելու, անտրամադրութեանս դէմ ասպարէզ կարդալու: Կարծես մէկը թմրեցուցիչ մը ներարկած է երակներէս ներս եւ ես առաջին անգամ ըլլալով երջանիկ եմ այդ թմրութենէն: Գիտեմ որ, ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ, փոքրիկ ճիգ մը, շատ փոքրիկ ճիգ մը պիտի բաւէ որպէս վերադառնամ գրելու ամենօրեայ խա դավառութեանս, բայց այս անգամ կար ծես այդ խանդավառութիւնն է որ մերժեմ: Մերժած ըլլալու համար կը մե ժեմ: Կարծես վրէժ կը լուծեմ ինծի ա ծանօթ ուժէ մը: «Հոգ չէ, կը մտածե այս անգամ ալ այսպէս թող ըլլայ: Ինչ չարչարեմ ես զիս: Ո՞վ ըսեր է որ պա տաւոր եմ կռուելու աշխարհի բոլոր ա եւ ժխտական ուժերուն դէմ: Ինչո՞ւ եր բեմն ես ալ չանցնիմ այդ ժխտական ուժե րուն կողմը եւ երջանկութիւն չգտնեմ ծո լութեան ու անշարժութեան, թուլութեան եւ դասալքութեան, անպարտաճանաչու թեան ու պարտուածութեան մէջ»:

Ախ, այո՞, ինչպէս թերեւս հաճելի այս պարտուածութիւնը: Կը պարտուի ու կը վերջանայ: Յետոյ, ինչո՞ւ չպար տուիս: Մարդիկ իրաւունք չունի՞ն պար տուելու: Կը պարտուիս ու կը վերջանայ Կեանքը որքա՞ն ատեն պիտի շարունակ պայքար մը նշանակել: Կամ, պայքար որքա՞ն ատեն յաղթանակ ու իրագործու պիտի պահանջէ քեզմէ: Կը պարտուիս կը վերջանայ: Կը հանգստանաս: Գոն այսօրուան համար: Գոնէ քանի մը ժա ւան համար:

Այո՛, պարտուածութեան այս զգաց մը կարծես կը ջերմացնէ հոգիս: Պատու հանին կը մօտենամ ու կը նայիմ դէպ մութ փողոց: Գիշեր է եւ կեանքը կարծ կանգ առած է դուրսը: Ո՛չ մէկ անցոր Պարբերաբար մէկ երկու ինքնաշարժ կ՚անցնին փողոցէն, բայց անոնք ալ դէպ կեանք, դէպի աշխատանք չէ՛ որ կ՚եր թան, այլ դէպի հանգիստ, դէպի ծուլու թիւն: Դէպի կառատուն:

Կը նայիմ պատուհանը սեւցնող մութ ու այդ մութին մէջ կը ջանամ տեսնել ինչ կ՚անցնի կը դառնայ հոգիիս խոր Կը ջանամ զգալ այն թոյնը որ կը հո երակներուս մէջէն: Կը ջանամ բազկեր կիս վրայ համրել յոգնածութեան ու ան տրամադրութեան սրտի զարկերը: Նո րութի՞ւն մըն է այս հոգեվիճակը: Իսկ պէս առաջի՞ն անգամ է որ զայն կը զգ նեմ իմ մէջ: Ա՛խ ոչ: Պատուհանին մ թութեան մէջ ես ահաւասիկ յանկարծ կ ճանչնամ զայն: Այդ հոգեվիճակը մ ամենօրեայ մէկ ընկերն է: Ամէն օր քան մը անգամ կը յաճախէ ան մեզի, քանի մ անգամ մեզ կ՚օրրէ իր գրկին մէջ եւ մեն շատ անգամ չենք իսկ նշմարեր անոր ներ կայութիւնը: Կ՚երեւի թէ զայն կը շփո թենք ուրիշ բանի մը հետ: Կամ կը տար ուինք ուրիշ անուն մը տալու անոր: Բայ ան ամէն օր կը սպասէ մեր դրան առջե եւ պատրաստ է յանկարծ ներս մտնելու անմիջապէս որ պահը յարմար նկատէ: Ե այնքան ալ մեծ չարիք մը չէ որ պիտ գործէ, որովհետեւ պահ մը միայն պիտ մնայ մեր մօտ, յետոյ շուտով պիտի մեկ նի: Պիտի մեկնի նոյն դռնէն: Պէտք չ վախնալ անկէ: Պէտք չէ ամէն գնով պայ քարիլ անոր դէմ: Զգէ որ ապրի ան ալ: Մինչեւ իսկ թերեւս ան մեզի համար այն քան կարեւոր է որքան ջուրն ու հացը: Որքան աշխատանքն ու գործը:

Պատուհանին մութին մէջ ես կարծես առաջին անգամ ըլլալով կը հաշտուիմ գրելու իմ անտրամադրութեան հետ: Եւ գրելու անտրամարանութեանս հետ այս հաշտութիւնը այնքան կը հանգստացնէ զիս, որ յանկարծ կ՚որոշեմ գրել այդ հաշ տութեան մասին:

Եւ արդէն անցած եմ համակարգիչին առջեւ:

Բ. Հ.

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԲ ՊԱՏԵՐԸ ՀԱՅԵՐԷՆ Կ՚ԱՂՕԹԷՆ...

Լէ Ռոտ տը Գոնտրիէօ կոչուած գիւ մէջ բացառիկ խրախճանք մը կը դիմաւ Ապրիլ 9-ին: Սովորաբար, Ռոն գետ ափին գտնուող այս փոքրիկ նաւահան գիւղը ուր հարիւրաւոր զբօսանաւ կոկիկ ձեւով շարուած են, մինչեւ զբ ման առաջին օրերը հանդարտ պատկեր կը ներկայացնէ: Սակայն այս տարի կար ծէք զարունը օր առաջ կը ներկայանա իրեն հետ բերելով հարիւրաւոր այցելու

ներ։ Արդարեւ, Սուրբ Նիկողայոս Եկեղեցին զանգերուն հրաւէրով եկեղեցի կը փութային գիւղին ողջ բնակչութիւնը եւ հարեւան քաղաքներէն (Լիոնէն եւ Վիէնէն) եւ գիւղերէն եկած բազմաթիւ հաւատացեալներ մասնակցելու համար նորոգուած ու զարդարուած եկեղեցւոյ բացման հանդիսութեանց։

Դէպքը միաժամանակ կրօնական եւ գեղարուեստական նշանակութիւն ունէր. հաւատացեալներուն համար մեծ էր ուրախութիւնը որովհետեւ վերջապէս, երկար աշխատանքներէ յետոյ, իրենց սրբավայրին կը տիրանային կրկին, արուեստասէրներու բազմութիւնն ալ իր հետաքրքրութիւնը պիտի յագեցնէր դիտելով Մօրիս Տէր -- Մարգարեանի գծագրած որմնանկարները։

«Յառաջ» քանի մը ամիսներ առաջ անդրադարձած էր այս ձեռնարկին եւ իր ընթերցողներուն ներկայացուցած էր հայ նկարիչն ու իր արուեստը։ Այսօր Լէ Թոշ տը Գոնտրիէօյի իր ծրագիրը իր աւարտին հասած է. Խորանին շուրջ նկարուած «Ծննդեան, Ընթրեաց պատարագին եւ Խաչելութեան» տեսարաններուն այլեւս կ'աւելնան սիւներուն վրայ ութ նոր պատկերներ մէկ նիւթով՝ Խաչին Խորհուրդը։ Նկարներէն մէկը կը ներկայացնէ «Հայկական խաչ» մը որուն տակը գծուած է Գեղարդի Եկեղեցիին պատին փորագրուած վագրը եւ Սուրբ Յակոբի յօրինած «Խաչի քո Քրիստոս երկրպագանենք» շարականին առաջին բառերը։

Այս պատճառով Եկեղեցիին բացումը առիթ մըն էր ոչ միայն տեղւոյն հաւատացեալներուն, այլեւ՝ մեր գաղութին համար որ մասնակից դարձած էր օրուան արարողութեանց։ Այս առթիւ Լիոնէն ժամանած էր Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահն ու փոխ - նախագահը, Վիէնի հոգաբարձութիւնը եւ քառասուն հոգինոց բաղկացած հայկական պատուիրակութիւն մը։ Ժամը 6-ին, բերնէ բերան լեցուած եկեղեցիին մէջ կը սկսէր կրօնական արարողութիւնը որուն կը նախագահէին Վիէնի Կաթողիկէ առաջնորդ՝ Ժան -- Փիէռ Եպիսկոպոս Ռիքար եւ Նորվան Եպիսկոպոս։ Ներկայ էին տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Հայր Կալլիֆէ, առաջնորդական փոխանորդ Հայր Ժան Սեւ, նկարիչ՝ Մ. Տէր -- Մարգարեան եւ իր կինը, Իզէռ նահանգի 5-րդ ընտրաշրջանին (Վիէն) երեսփոխան՝ Պեռնար Սօժէ եւ Վիէնի հարաւային գաւառակի խորհրդական՝ Ժ. Ռեմիյէ։

Արարողութեան կը մասնակցէին Փրանսական եւ Հայկական զոյգ երգչախումբեր։ Պախի եւ Ռիմսկի -- Կոռզակովի յօրինած հոգեւոր երաժշտութեան կը խառնուէին Կոմիտասեան պատարագէն առնուած հատուածներ ինչպէս «Միայն Սուրբ, Տէր Ողորմեա, Օրհնեալ է Աստուած» շարականները։

Հայկ. այս գունաւորումը աւելի շեշտուեցաւ Սուրբ Գրիգոր Նարեկացիի աղօթքներէն մէկուն ընթերցումով եւ Նորվան Եպիսկոպոսի խօսքով։ Ան նախ կարճ ձեւով անդրադարձաւ նկարիչին կեանքին ու գործունէութեան եւ յետոյ խօսեցաւ գեղարուեստին եւ հաւատքին միջեւ գոյութիւն ունեցող սերտ կապերուն մասին. --

«Երբ կրօնքը արուեստի առարկայ կը դառնայ, ան կրնայ հոգիներուն վրայ ազդել միայն ու միայն երբ այդ գործը աղօթքով կը կատարուի։ Մարդոց տրուած տաղանդը որ աշխարհիկ արուեստին մէջ գոյութիւն ունի չի բաւեր ... կրօնական գեղարուեստը պէտք է Աստուծոյ փառքը երգէ եւ մարդուն օգնէ իր հոգին բարձրացնելու ջանքերուն մէջ։

Այս բոլորին համար է որ մենք շնորհակալութիւն կը յայտնենք Մ. Տէր -- Մարգարեանին ... ստեղծած իր բոլոր գեղեցկութիւններուն համար»։ Նորվան Եպիսկ. իր խօսքը կը վերջացնէր հետեւեալ տողերով. -- «Թող Աստուծոյ սիրոյն համար ստեղծուած իւրաքանչիւր արուեստի գործ իր եւ մեր մէջը աճեցնէ, աճեցնէ Աստուծոյ եւ աղօթքի սէրը։ Ամէն»։

Կրօնական արարողութենէն անմիջապէս յետոյ, եկեղեցւոյ կից գտնուող դըպրոցին շէնքին մէջ տեղի ունեցան գինեձօն մը եւ համայնական ճաշ մը։

Կասկած չկայ որ մօտ ապագային Լէ Թոշ տը Գոնտրիէօյի Ս. Նիկողայոս Եկեղեցին շրջանի բնակիչներուն համար, ըլլան անոնք Ֆրանսացի, ըլլան Հայ, կը դառնայ հարազատ ուխտատեղի մը։ Ամէն պարագայի շնորհակալ պէտք է ըլլանք Տէր -- Մարգարեանի նման արուեստագէտներուն որոնք կենդանի կը պահեն ու կը շարունակեն մեր ժողովուրդին ստեղծարար աւանդը։ Գաղտնիք մը քօղարկած չենք ըլլար եթէ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն յայտնենք թէ մօտ ապագային հրապարակ կը հանուի Մ. Տէր -- Մարգարեանի կողմէ պատրաստուած յուշամատեան մը նուիրուած Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ 30-ամեակին որուն առաջին օրինակը անցեալ շաբաթ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յանձնուեցաւ։

ԿՈՐԻՒՆ

(*) -- «Յառաջ»՝ Տէր -- Մարգարեանի աշխարհէն, 1993, Մայիս 14, էջ 3

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԲՆԱԿԱՆՈՆ ԿԵԱՆՔԸ ՄՈՌՑԱԾ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Շուրջ երկու տարիէ ի վեր քրտական ինքնավար հանրապետութիւն մը գոյութիւն ունի, Իրաքի հիւսիսակողմը։ Սակայն ան ճանչցուած չէ ոչ Պաղտատի, ոչ ալ միջազգային հանրութեան կողմէ։ Յատկապէս երկու դրացիներ՝ Թուրքիա եւ Իրաք գոյութեան իրաւունք չեն ճանչնար անոր որովհետեւ ան կը մարմնացնէ իրենց հարազատ պետութիւնը ունենալու 20 միլիոն Քիւրտերու կամքը։ Իրաքցի Քիւրտերուն համար այսօրուան կացութեամբ շատ սուղ կ'արժէ այդ հանրապետութեան քաղաքացին ըլլալ. դրամահոսքը մեծ համեմատութիւններու հասած է հոն ու սովը ընդհանուր է։ Պաղտատ որպէս Իրաքի կիրարկուած շրջափակումին փոխանակութիւն, արգելք կ'ըլլայ Քիւրտիստան դիմող ամէն օժանդակութեան։

Ասկէ զատ, Թրքական սահմանին մօտ երկու քրտական քաղաքներ՝ Զախօ եւ Տահուք տարիէ մը ի վեր զրկուած են ելեկտրական հոսանքէ։ Քանի մը հարիւր հազար Քիւրտեր կ'ապրին այդտեղ, առանց լոյսի, առանց ջերմութեան եւ ամրան կիզիչ օրերուն առանց պաղեցնելու սարքերու։ Նոյնիսկ աղօրիքները չեն կրնար գործել, այդ պատճառով մարդիկ օրերով հերթի կը սպասեն իրենց ցորենը աղալու համար։ Բազմաթիւ կիներ երկու խոշոր, տափակ քարեր փնտռած են որպէսզի անոնց միջեւ աղան իրենց հատիկները, ճիշդ ինչպէս միջին դարուն կ'ընէին։

Տահուքի հիւանդանոցը այդ կոչումին արժանի ոչինչ ունի։ Կոյուղիները քանդուած են, սենեակները ոչ լոյս, ոչ ջերմութիւն ունին։ Հիւանդները գետինը երկարած են պարզ կարպետներու վրայ։ Երախայ մը որ կապուտցած դէմք մը ունի, հազիւ կը շնչէ։ Մօտը «Ծխելը արգիլուած է» արձանագրութեան տակ կեցած հիւանդապահուհի մը կը ծխէ ամենայն անտարբերութեամբ ու կը բացատրէ. «ի՞նչ կրնանք ընել. հիւանդանոցը միայն մէկ շիշ թթուածին կայ. երախան պէտք է սպասէ»։

Քիչ անդին, ուրիշ սրահէ մը կիներու աղաղակներ կը լսուին. մազութի վառարանը կրակ առած է, կը բացատրեն որ յաճախ կը պատահի ատիկա, որովհետեւ գործածուած մազութը լաւ զտուած չէ ու վառարանները շատ նախնական բաներ են։ Արդէն ընդհանրապէս, կը բացատրէ բժիշկ մը, հիւանդները կամ ցուրտէն կը մեռնին, կամ իրենց ունեցածին վրայ կ'աւելնայ ցուրտին պատճառած ուրիշ հիւանդութիւն մըն ալ։

Քրտական այս հանրապետութիւնը ներքին միասնութեան մը բեմն ալ չէ։ Միշտ կռիւներ կան կրօնամոլ տարրերու եւ Քիւրտիստանի Հայրենասիրական միութեան (Ճալալ Թալապանիի կուսակցութիւնը) ուժերուն միջեւ։ Այս վերջինները կրօնամոլները կը նկատեն Պաղտատի լըրտեսները որոնք ղրկուած են միջադէպեր ստեղծելու։

Բնակչութեան մեծամասնութիւնը գործ ու կեանքի տանելի պայմաններ գտնելու յոյսով կը փութայ Սիւլէյմանիէ քաղաքը որ բազմութենէն պայթելու աստիճանին հասած է։ Կեդրոնատեղին որ ուշադրութիւն կը գրաւէ 20-ական թուականներու «Քիւրտերու Թագաւոր» Շէյխ Մահմուտ Պարզանիի մեծադիր դիմանկարով, ամէնօրեայ ժողովներու վայրի վերածուած է։

Անդրադառնալով իսլամականներու դէմ տարուած յաղթանակին, ծերուկ մը կ'ըսէ. -- «ամէն անգամ երբ Քիւրտերը իրենց ազատութիւնը գտնելու հանգրուանին հասած են, մեր թշնամիները յաջողած են յետադիմական խումբ մը քիւրտ ճարել ու ձախողեցնել մեր ծրագիրները»։ Ուրիշ մը Իրանը կ'ամբաստանէ քրտական կառավարութիւնը անհետացնելու ջանքով։ Ձեռնասայլով մարդ մը կը տրտնջայ. «ի՞նչ բանի կը ծառայէ քրտական կառավարութիւն մը եթէ ես անօթի պիտի մնամ։ Առտուընէ գիշեր կ'աշխատիմ ու ամէնը 200 տինար (17 ֆրանք) կը շահիմ։ Ատով եթէ բախտ ունենամ, կրնամ հաւ մը գնել. ուրիշ ոչինչ»։

Մէյսայաք հարիւր հազար հոգինոց գաղթակայան մըն է. վրաններուն մեծ մասը նայլընէ են։ Հոն կ'ապրին այն մարդիկը որոնք 1989 -- 1990-ին իրենց բնակարանը կորսնցուցած են։ Բումի քաղաքը, երբեմնի առեւտրական ծաղկուն կեդրոնը, քիչ մը անդին է, աւերակի վերածուած։ Այդ գաղթականները կ'ապրին օժանդակութիւններով։ Շատեր կորսնցուցած են իրենց ընտանիքին մէկ մասը ու ներկայի դժուարին պայմանները իրենց մոռցուցած են բնականոն կեանքը։ Ամբողջ իրենց նպատակը ուղղուած է պատառ մը հաց ճարելու եւ շրջակայքէն հաւաքուած քարերը վրայէ վրայ շարելով խրճիթ մը կառուցանելու, փրկուելու համար նայլընէ վրաններէն։

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդ Լիոնի եւ շրջակայից պատուոյ լեգէոնի ասպետի աստիճան ստացած է վերջին (Զատկուան) նշանակումներու առթիւ, Ներքին եւ Հողամասի կարգաւորման Նախարարութեան շրջագօտիին մէջ, (Ներքին Նախարարութեան կապուած են կրօնից հարցերը)։

ԱՆԱՅԻՍ

ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Գիշեր մըն ալ փոթորիկ կար դուրսը, պատուհանիս առջեւի մեծ ծառերը տապալելու սպառնացող։ Արտեմ խռոված էր, գլուխը կրթնցուցած թիկնաթոռին եզերքին, սաստիկ տպաւորուած էր կարծես տարրերու զայրոյթէն, յանկարծ վեր ցցուեցաւ, գրեթէ ծնրադիր եւ սկսաւ պատմել։

«Այսպիսի փոթորիկի գիշեր մըն էր, ուա, մեր կարաւանը երկար քալելէ յետոյ մօտեցած էր Հալէպի. կանգ առած էինք գիւղի մը մէջ։ Ամբողջ օրը սաստիկ տաքը տանջած էր մեզ ամէնքս, ջուրերնիս նուազած էր, պէտք էր տոկալ անտանելի ծարաւին։

«Ինծի նման տղաք շատ կային կարաւանին հետ, մանաւանդ աղջիկներ. ամէնքս կը ճղայինք յուսալով որ մէկը կը գթայ մեր վրայ։

«Կը քալէինք, կը քալէինք, անդադրում, մայրս, ինծմէ մեծ քոյրս եւ եղբայրս՝ 17 տարեկան։

«Այդ եղբայրս օրերով տաքութիւն ունեցած էր սաստիկ, բան չէր կրնար ուտել, այլեւս դժուար կը քալէր, կարողութիւն չունէր։ Մայրս յոյս ունէր որ, Հալէպ հասնելնուս, պիտի կրնար խնամել, բուժել զայն։ Ինչպէս ըսի, տաքը անտանելի էր. եղբայրս, սպառած, ա՛լ չկրցաւ քալել, խեղճ մայրս ստիպուեցաւ կռնակը առնել զայն։ Այսպէս շարունակեցինք ճամբան մէկ քանի ժամ։ Մայրս երբեմն կը կքէր բեռին տակ, վար կը դնէր տղան, շունչ կ'առնէր, յետոյ նորէն կը շալկէր, ամբողջ կարաւանին աչքը մօրս յառած էր. կարծես հրաշքով ոտքի վրայ էր ան. եղբայրս կ'աղերսէր.

-- Թո՛ղ զիս, մայրի՛կ, ձգէ՛ հոս մեռնիմ...»։

«Մայրս անխօս կը քալէր։

«Կէս օրը անցած էր արդէն. ճամբան կ'երկարէր մեր առջեւ անհատնում։ Փոսի մը եզերքը մայրս գլորեցաւ իր բեռին հետ, փութացին իր մօտը, ա՛լ կարողութիւնը չէր մնացեր, մարելիք եկած էր վրան։ Շուրջը պատեցին. կը համոզէին զինքը որ հոն թողու զաւակը։ Նախ սոսկաց, ընդվզեցաւ, յետոյ, մեզ տեսաւ, քոյրս եւ զիս՝ իր քղանցքէն կախ, բռնեց մեր ձեռքերէն, պիշ պիշ նայեցաւ մեզի։

«Կարաւանը չէր կրնար սպասել, անհըրնար էր կրկին կռնակը առնել տղան, ծունկերը կը դողային, մենք երկուքս կը քաշէինք ձեռքերէն, վախնալով որ հոն առանձին կը մնանք, միւսները կ'երթան։ Մայրս՝ խելացնոր՝ մեզի կը նայէր մէկ մը, մէկ մըն ալ եղբօրս. մենք քրոջս հետ կուլայինք, «Երթա՛նք» կը ճչէինք։ Եղբայրս անշարժ պառկած էր փոսին եզերքը։

«Մայրս ընդոստ շարժումով մը մեր ուտեստեղէնի տոպրակը նետեց զաւկին մօտ, առանց բառ մը ըսելու քաշեց մեր երկուքին ձեռքէն եւ վազեցինք դէպի կարաւան։

«Ո՛չ մէկ արցունք թափեց մայրս մինչեւ երեկոյ, ո՛չ մէկ բառ ըսաւ, ոչ ալ բերանը բան մը դրաւ։

Ամբողջ կարաւանը սահմռկած էր։

«Երեկոյեան ուշ ատեն գիւղ մը հասանք, մեզ դէշ աղէկ պառկեցուցին, մայրս ճամբուն եզերքը նստաւ։

«Գիշերը, այս գիշերուան պէս՝ սաստիկ փոթորիկ մը ծագեցաւ, կայծակ, որոտում, մենք քնացանք, քոյրս եւ ես։

«Առաւօտուն դադրած էր մրրիկը, արեւ ծագած՝ պայծառ, աղուոր։ Կարաւանին մարդիկը միշտ փոսին եզերքը գտած էին մայրիկս, անշարժ, երեսը դարձուցած ճամբուն, որ կը տանէր դէպի հոն՝ ուր ձգած էր զաւակը։ Մեռած էր խեղճ մայրիկս։

«Երկու օր վերջը հասնող կարաւանէն պատմեցին թէ 7 ժամ անդին փոսի մը եզերքը մեռած տեսած էին պատանի մը երեսը դարձուցած դէպի ճամբան որ կ'երկարէր մինչեւ մեր իջեւանած գիւղը»։

Աղջիկը լռեց, ձգած գլուխը ծունկերուս վրայ, ձեռքս իր մազերուն մէջ, մնացի երկար ատեն։ Կը խորհէի թէ, ո՛վ գիտէ, թերեւս փոթորիկին մէջէն հէք կնոջ հոգին գացած էր զաւկին հոգին եւ թեւերուն վրայ առած զայն, տարած էր երկինք նահատակներու լոյս պսակով պսակուելու։

Սեւ վարագոյրը իջած է մեծ եղեռնին վրայ։ Բայց մարդկութիւնը ի՞նչպէս պիտի կրնայ մոռնալ ազգի մը մարտիրոսացումը։

⁂

Այդ օրերուն շատ երկար ժամանակ չունէինք ճակատագրին գերագոյն հանելուկը լուծելու ջանքեր ընելու, փիլիսոփայելու չարին ու բարիին վրայ։ Իրաւ էր որ խորհելու, խորհրդածելու նիւթ տուող մեծ անցքեր, եղերերգութիւններ, եղելութիւններ կային շուրջերնիս, բայց ռումբի մը պէս յանկարծ պայթած կռիւը գործելու, կազմակերպելու, պայքարելու, հասնելու, մտածումները կը վանէր հեռու եւ օրեր կային, ուր բոլորովին մեքենական կը դառնայինք։

Անսահման երջանկութեամբ մը կը դիտէի այն գութի, եղբայրասիրութեան, գորովի զգացումը որ հիանալիօրէն արթնցած էր Պոլսոյ Հայութեան մէջ. պոռթկում մըն էր ան, նման գարնան ծըլարձակումի պոռթկումին։ Ամէնէն աւելի աղապատանքի առարկայ էին այն նորաբողբոջ էակները, այն փոքր որբերը՝ որոնք շարան շարան կը հասնէին հեռուներէն թէ մօտերէն. պզտիկ սիրելի բախտաւորներ, որոնք մեզի առատ արցունք թափել կուտային։

Կեդրոնի թէ արուարձաններու մեծագոյն մասին մէջ փութով կը բացուէին որբանոցներ, որոնց կազմակերպիչ մասնախումբերը անխոնջ ժրաջանութեամբ կ'աշխատէին. եւ հայ ժողովուրդը կուտար լիաբուռն։

(Շար. 84)

Տիկին Սիրանոյշ Թիւթիւնճեան,
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Թիւթիւնճեան,
Տէր եւ Տիկին Ներսէս Թիւթիւնճեան եւ զաւակները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ եղբօր՝

ՍԱՐԳԻՍ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 8-ին, 89 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ապրիլ 12-ին, Թուլոն, ընտանեկան մտերիմ շրջանակին մէջ։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Թիւթիւնճեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն։

***

Սարգիս Թիւթիւնճեանի յիշատակին՝ «Յառաջ»ին կը նուիրեն՝ Տիկին Ս. Թիւթիւնճեան 1000 Ֆր., զաւակները՝ Տէր եւ Տիկին Լ. Թիւթիւնճեան 1000 Ֆրանք, եղբայրը՝ Տէր եւ Տիկին Ն. Թիւթիւնճեան (Լիոն) 1000 Ֆր., խնամին՝ Խաչատուրեան ընտանիք (Լիոն) 500 Ֆր., զարմիկները՝ Փափազեան եւ Պուքէ ընտանիքներ (Շաւիլ) 1000 Ֆր.։

Այրի Տիկին Ժոսլին Զաքմաքճեան եւ զաւակները՝ Սեպասթիէն եւ Վիքթորիա եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԱՔՄԱՔՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 18-ին, 57 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 8.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն – Փարիզիէնի գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Զաքմաքճեանի։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՌԻՍ – ՕՐԱՆԺԻՍ. – Պր. Քեչեան 200 Ֆրանք։

***

ՎԻԷՆ. – Հայկազուն Յակոբեան 100 Ֆրանք։

***

ՎԷՆՍԷՆՆ. – Տիկին Սաթենիկ Սողոմոնեան 300 Ֆր.։

***

ՎԱԼԱՆՍ. – Յակոբ Կօշկակարեան 200 Ֆրանք։

LE SOUVENIR DE MANOUCHIAN A MONTREUIL

Dimanche 24 Avril à 11h, une esplanade sera baptisée Groupe Manouchian (angle Rue Pépin et Alexandre Lefèvre). Les enfants de la Chorale de l'Ecole Tebrotzassère participeront à cette cérémonie.

COMMUNIQUE

La FRA NOR SEROUND organisera
en commémoration du 79ème anniversaire
du Génocide arménien
une **veillée nationale**
le **Samedi 23 Avril** à partir de 19h
Place de l'Opéra à Paris
Place Bellecour à Lyon (sous réserve)
Eglise du Prado à Marseille
Nous vous attendons nombreux !

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի, Ապրիլ 25, ժամը 20-ին

Centre Administratif d'Asnières

Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

La négation du génocide arménien : UNE AFFAIRE EN JUSTICE

Dans le cadre du cycle de conférences sur «l'Histoire et la Civilisation arméniennes» mis en place par le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB, des travaux sur le génocide arménien de 1915 ont été programmés, avec comme objectif non seulement de rappeler leur propre histoire aux Arméniens, mais surtout de la faire connaître à l'opinion publique en général.

Depuis un certain temps, des tentatives manifestement orchestrées de négation de ce génocide, par des personnes telles que M. Bernard Lewis, ont créé un grand émoi dans la communauté franco-arménienne.

Dans la mesure où il est nécessaire d'empêcher toute tentative de révisionnisme, de rappeler et conserver la mémoire de tout un peuple, mais aussi et surtout, de faire en sorte que ce siècle, qui a débuté par ce génocide, ne se termine pas par sa négation, le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB a décidé de soutenir les actions entreprises, et d'organiser une conférence de presse, ouverte au public, le **Vendredi 22 Avril 1994, à 20h30**, au Centre Culturel Alex Manoogian, 118, rue de Courcelles, Paris 17e.

Outre les trois intervenants dont les noms sont publiés ci-dessous, seront invités à cette conférence, la presse arménienne, mais aussi celle des autres minorités, les quotidiens, hebdomadaires, mensuels, radios et télévisions.

Les intervenants :

— Me **Patrick DEVEDJIAN**, Député-Maire d'Antony : événements récents et actions en justice, tant au niveau civil que pénal;

— **Dr Yves TERNON**, Historien, auteur de nombreux ouvrages : histoire des tentatives de révisionnisme du génocide arménien de 1915 et de sa négation;

— **M. Jean-Claude KEBABDJIAN**, Directeur de Recherches, CRDA : inventaire des documents parus sur le sujet, au niveau français et international.

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ
DIMANCHE 24 AVRIL

ALFORTVILLE

- Messe de Requiem à 10h en l'église arménienne rue Komitas;
- A 12h15 regroupement puis défilé à partir de l'église jusqu'au Monument Khatchkar, Place Carnot;
- Recueillement puis prises de parole.

ԼԻՈՆ
ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ

– ժամը 15-ին ժողովրդական հաւաք Պէլքուր հրապարակին վրայ Ծագկեպսակի զետեղում Յուշարձանին առջեւ.
– ժամը 15.30-ին Տողանցք մինչեւ «Պուրս տիւ Թրավայ» (Կիչառ հրապարակ) (Քալելու դժուարութիւն ունեցողներուն համար հանրակառքի յատուկ ըսպասարկութիւն)
– ժամը 16.30-ին Հանրաժողով «Պուրս տիւ Թրավայ»ի Ալպէր Թոմա Սրահին մէջ, Կիչառ հրապարակ, Լիոն 3-րդ

- Լուսարձակներու ցուցադրում
- Փարիզի զործիքային նուագախումբի կատարմամբ՝ հայկական աւանդական երաժշտութիւն
- Կոր - սեղան քաղաքական անձնաւորութիւններու և մտաւորականներու մասնակցութեամբ
- Ուղերձներ
- Զօրակցութեան բանաձեւերու ընթերցում

Բարձր հովանաւորութեամբ Ռոն - Ալփի Շրջանային Խորհուրդի նախագահ՝
Պարոն ՇԱՌԼ ՄԻՅՈՆ-ի
Պատուոյ նախագահութեամբ Ռոնի Նահանգային Խորհուրդի նախագահ՝
Պարոն ՄԻՇԷԼ ՄԵՐՍԻԷ-ի
Կնքահայրութեամբ նախկին նախարար, Լիոնի երեսփոխան - քաղաքապետ՝
Պարոն ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌ-ի
եւ Վիլէօրպանի քաղաքապետ՝
Պարոն ԺԻԼՊԷՌ ՇԱՊՐՈՒ-ի

Կիրակի, Ապրիլ 24, առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Մեծ Եղեռնի 79-րդ տարեդարձին առթիւ։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեան-ի։

MARSEILLE

La Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France
C O P A F : Partis: F R A DACHNAKTSOUTIOUN — A D L RAMGAVAR
appelle tous les Arméniens et amis à une

MANIFESTATION NATIONALE

Programme :

Le 23 Avril, veillée organisée par la FRA NOR SEROUND et les JEUNES de la Cathédrale.
— 20 h 30 : Hommage aux martyrs devant le monument
— 21 h : Projection du film : Le Génocide renié
— 21 h 45 : Chants et poèmes
— 23 h : Veillée devant le Consulat de Turquie.

Le 24 Avril, à 12 h 30
A l'issue de la cérémonie religieuse, rassemblement unitaire devant le Consulat de Turquie avec prise de parole d'un représentant de la COPAF.

YAN'S CLUB

Le YAN'S CLUB organise à l'occasion du 24 AVRIL
SAMEDI 23 AVRIL A 20 H 30

SOIREE-DEBAT

sur le thème :
«ROLE ET AVENIR DE LA COMMUNAUTE ARMENIENNE ET DE SES INSTITUTIONS EN FRANCE A L'AUBE DU 21ème SIECLE»

Avec la participation de :
Mme Arpik MISSAKIAN — Directrice du Journal «HARATCH»
Mme Anahid TER-MINASSIAN — Historienne et écrivain
M. Kegham KEVONIAN — Fondateur de «TERRE & CULTURE»
M. Krikor PAPAZIAN — Secrétaire Général de «S.O.S. ARMENIE»
M. Richard TAKVORIAN — Directeur de la Revue «LES NOUVELLES D'ARMENIE»
M. Serge SIMONIAN — Président - Fondateur de l'U.M.A.F.
M. Kegham TOROSSIAN — Président de l'Ephorie de l'Eglise arménienne de Paris

ENTREE LIBRE

5, Avenue Reille, Paris 14e

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 22
VENDREDI
22 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

«ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·311 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.311

Թ Ր Ք Ա Ս Տ Ա Ն Ո Ւ Մ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿԸ

«ՔՈՄԻԹԱՃԻՆԵՐԸ ԱՄԷՆՈՒՐԵՔ ԱՐԻՒՆ ՀՈՍԵՑՈՒՑԻՆ ԵՒ ՇԱՏ ՎԱՅՐԱԳ ՍՊԱՆԴՆԵՐ ԳՈՐԾԵՑԻՆ»

Մարտ 31--ի մեր թիւով (Ա· էջ) արձա-- գանգած էինք թրքական պետական հեռա-- տեսիլի շաքաթական յայտագրին նուիր-- ուած թուրքեւհայ յարաբերութեանց : Ակամայ յապաղումով կուտանք անոր վերջին մասին թղթակցութիւնը որ լոյս տեսած է «Մարմարա»ի Ապրիլ 13--ի թիւին մէջ: Որեւէ մեկնաբանութիւն աւելորդ կը նկատենք· բստ պատմաբան Պէրնար Լէուիսի, ամէն մարդ ի՛ր պատմութիւնը կը գրէ, այս մէկն ալ պատմութեան թրքական տարբերակն է· --

***

Ապրիլ 12--ին ԹՌԹ հեռատեսիլի 2--րդ կայանը հաղորդեց հայեւթուրք յարաբե-- րութիւններու նուիրուած շարքին վերջին բաժինը, «Ապրող պատմութիւնը» անուն շարքին մէջ: Այս բաժինը այլեւս ամբողջ-- ջովին յատկացուած էր Վանի ու շրջա-- կայքին մէջ հայ հրոսախումբերու կողմէ Թուրք մահմետականներու վրայ ի գործ դրուած վայրագութիւններուն, ոճիրնե-- րուն եւ թալաններուն, որոնք շատ գրգռիչ նախադասութիւններով պատմուեցան հոսկէ հոնկէ հաւաքուած ծերունիներու բերնով:

Յայտագրին սկիզբը ամփոփ կերպով տրուեցաւ Վան քաղաքին պատմութիւնը: Հին Վանը հիմնուած էր Քրիստոսէ առաջ 700 թուականին, բայց Հայերը այս պատ-- մական քաղաքը քարուքանդ ըրին Համաշ-- խարհային Ա· պատերազմի օրերուն, վայ-- րագօրէն սպաննեցին քաղաքին բոլոր բը-- նակիչները, թալանեցին ու միակ չէնք մը իսկ չձգեցին քաղաքին մէջ: Ծերունի Վա-- նեցիներ այս մասին սկսան պատմել թէ Հայերը ատենօք ինչպիսի վայրագ ոճիր-- ներ գործած էին, սպաննելով երախանե-- րը, երկուքի բաժնելով յղի կիները, եւ-- այլն: 1918--ի Ապրիլին երբ Թուրքերը ետ առին Վան քաղաքը, գրեթէ քաղաք կոչ-- ուելու արժանի բան չէր մնացած: Տըր-- ուած ըլլալով որ այլեւս անկարելի էր կառուցանել հին քաղաքը, անոր քովը նոր Վան մը կառուցեցին: Նախկին Վանին ա-- աւերակները հոն մնացին որպէս ամօթալի յուշարձան՝ Հայոց վայրագութիւննե-- րուն:

Օսմանեան բանակը այդ թուականին կը կռուէր 7 տարբեր ճակատներու վրայ: Թագմաճակատի ետին, Հայերը ու անոնց աջակիցները ամէնէն շատ կանգ կ'առնէին Վան քաղաքին վրայ: Այս քաղաքին մէջ Հայերը մեծ թիւով բնակչութիւն ունէին: Բայց կարգ մը պատմաբաններ հոս ալ խեղաթիւրած են եւ գրած են որ Վանի մէջ Հայերուն թիւը Թուրքերուն թիւէն աւելի բարձր էր: Եթէ փաստաթուղթերը քննուին, պիտի տեսնուի որ Վանի մէջ իսկ Հայերուն թիւը Թուրքերէն թիւէն աւելի յած էր: Ըստ կարգ մը պատմաբաններու, Վանի մէջ 241·000 Թուրքերու փոխարէն 80·000 Հայեր, ուրիշ պատմաբանի մը համաձայն ալ 179·000 Թուրքերու փոխա-- րէն 67·000 Հայեր կային: Իսկ Օսմանեան պետութեան 1914--ի մարդահամարին հա-- մաձայն ալ 166·000 Թուրքերու փոխարէն 66·000 Հայեր կ'ապրէին:

1914 Օգոստոս 3--ին երբ ընդհանուր զօ-- րակոչ հռչակուեցաւ Հայերն ալ սկսան ապստամբական շարժումներու ձեռնար-- կել: Էրզրումցի Անդրանիկը, Մշեցի Սըմ-- բատը, Վանեցի Համազասպը հրոսախում-- բեր կազմեցին ու 300 --400 հոգիէ բաղ-- կացեալ խումբերով սկսան յարձակումներ գործել գիւղերու վրայ: Հայերը Ռուսե-- րուն կ'օգնէին եւ անոնց կողքին կը կըռ-- ուէին Թուրքերու դէմ առանց հասկնալու որ Ռուսերու բուն նպատակն էր ո՛չ թէ Հայաստան մը հիմնել, այլ արեւելեան այս նահանգները կցել Ռուսաստանի հողերուն: 1914 Նոյեմբեր 1--ին արեւելեան ճակատի կռիւները սկսան երբ Ռուսերը մուտք գոր-- ծեցին Օսմանեան հողերէն ներս: Ռուսերը կորսնցուցին Գէօփրիւդէօյ եւ Ազափի ճա-- կատամարտերը, բայց Թուրք բանակը աւելի վերջ պարտութիւն կրեց Սարըքա-- մըշի մէջ: Այս պարտութիւնը ունէր իր զանազան պատճառները: Նախ ձմեռնա-- յին պայմանները շատ ծանր էին, յետոյ Օսմանեան բանակին մէջ գործող Հայերը յանկարծ դիմաց անցած էին ու զինուորա-- կան գաղտնիքներ փոխանցած էին Ռու-- սերուն: Այսպէս Ռուսերն ու Հայերը թա-- լանեցին ու կոտորեցին: Քոմիթաճիները ամէնուրեք արիւն հոսեցուցին ու շատ վայրագ սպանդներ գործեցին: Յղի կի-- ները երկուքի բաժնեցին, ծերունիները ցցահան ըրին, զանոնք ողջ ողջ հըր-- կիզեցին, Վանը քարուքանդ ըրեցին: Քաղաքին Թուրք բնակիչները ստիպ-- ուեցան գաղթել: Արդէն բնակելի տուն չէր մնացած: Մօտաւորապէս մէկ միլիոն Թուրքեր գաղթեցին: Պատմաբան մը այս մասին մէջ կը բացատրէր որ այո՛, Հայոց տեղահանութիւն մը կատարուեցաւ, բայց Արեւմուտքը նկատի չառներ որ Թուրքե-- րու գաղթ մըն ալ կատարուեցաւ այդ շրջանին: 1916--ին ռուսական գրաւման օրերուն հայ հրոսախումբերուն վայրա-- գութենէն փրկուելու համար աւելի քան մէկ միլիոն Թուրք տեղահան եղաւ: Ոմանք անշուշտ նախընտրեցին մնալ: Մենք կը մեռնինք մեր հայրենի օճախին մէջ, ըսին անոնք եւ իրաւ ալ ենթարկուեցան շատ վայրագ ոճիրներու: Զանազան ծերունի-- ներ շարունակ այսպիսի ոճիրներու պատ-- մութիւն կը պատմէին ժապաւէնին սկիզ-- բէն մինչեւ վերջը: Բայց գաղթողներն ալ տարբեր ճակատագիր մը չունեցան: Անոնք ալ կոտորուեցան հայ հրոսախումբերու կողմէ ճամբաներու վրայ:

Յայտագրի վերջին մասին մէջ այլեւս ցոյց կը տրուէին այն հաւաքական գերեզ-- մանները որոնք երեւան հանուած էին վերջին տարիներու ընթացքին: Վանի ետ առնուելէն վերջ երբ Թուրքերը վերադար-- ձան, իրենց գիւղերուն մէջ գտան միայն Թուրքերու դիակներ եւ մեռեալներ: Այս պատճառաւ իւրաքանչիւր գիւղ ունի իր հաւաքական գերեզմանը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԸ 0—3 ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

Ինչպէս գրած էինք (Ապրիլ 14), Զո-- րեքշաբթի իրիկուն, Ապրիլ 20-ին, նախ-- քան Փարի - Սէն - Ժերմէն -- Պրազիլ բարեկամական մրցումը, Փառք տէ Փրէն-- սի մէջ, յայտագրին առաջին մասը (լը-- վէ - տը - ռիտօ) կ'ապահովէր Փարիզի հայ հաւաքականին մրցումը Վառէկ-- թէ - Քլէօպ տը Ֆրանսի հետ: Այս երե-- կոյթի հասոյթին մէկ մասը յատկացուած էր Վանաձորի հաշմանդամ մանուկ-- ներու դպրոցի մը կառուցման: Մանրա-- մասնութիւնները տուած էինք վերը յիշ-- ուած թիւով: Պարզ է որ հայկ· հաւաքա-- կանին 0 -- 3 պարտութիւնը չէ այնքան կարեւորը, որքան այն խանդավառութիւ-- նը որ կը տիրէր հայ հանդիսատեսներու տրամադրուած հազար հոգինոց բըլ-- պիւնը, ուր եռագոյններով եկած էին քաջալերելու հայ մարզիկները, որոնք առաջին անգամ Փառք տէ Փրէնսի դաշ-- տը կ'իջնէին:

ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ՄԻՇՏ ԹԻՐԱԽ ԵՆ

Ապրիլ 21-ին մեր առած լուրերու հա-- մաձայն միշտ բուռն մարտեր կային Մար-- տակերտ, Լենինաւանի շուրջ: Ազրբէջան-- ցիք կը շարունակեն իրենց յարձակում-- ները Նոյեմբերեանի շրջանը (Հայաստա-- նի սահմանամերձ) եւ շատ ծանր եղած է այդ յարձակումը (Ապրիլ 20-ին) Բեր-- դաւանի վրայ· վնասներ կան բայց զոհ չկայ,, բարեբախտաբար: Միւս կողմէ, նոյն օրը, ժամը 16·30-ի շուրջ ազրբէջա-- նական օդանաւեր երեւցած են Ստեփա-- նակերտի վրայ, բայց ռմբակոծութիւն չէ եղած: Այդ պահուն Արցախի մայրա-- քաղաքը կը գտնուէր Տիկին Քարոլայն Քոքս: Քիչ առաջ ալ Երեւան վերադար-- ձած էին Բագրէն Արարքցեան եւ Վանօ Սիրադեղեան, կարգ մը տեսակցութիւն-- ներ ունենալէ ետք:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ ՌԻՉԸՐՏ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ամերիկահայ պատմաբան, Գիտութեանց Ակադեմիայի արտասահմանեան անդամ՝ փրոֆ· Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի հետ հան-- դիպում մը տեղի ունեցած է, Ապրիլ 16--ին, Մարտունիի շրջանի Վարդենիկ գիւղի թիւ 1 դպրոցին մէջ, որ կոչուած է գիտնականին անունով: Ներկայ եղած են նաեւ Լուսաւորութեան նախարար Հայկ Ղազարեան, բանաստեղծ Արամայիս Սա-- հակեան, փրոֆէսօրին տղան՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան:

***

ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ

Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատունը նոր արձանագրուող դրամատուներու նը-- ուազագոյն դրամագլուխ սահմանած է 100 հազար տոլարի համարժէք Դրամ: Իսկ այն դրամատուները որոնք արդէն կը գործեն եւ որոնց նուազագոյն դրամա-- գլուխը չի համնիր սահմանուած նոր գու-- մարին, իբր պայմանաժամ ունին մինչեւ 1995, Ապրիլ 1 թուականը, աստիճանա-- բար լրացնելու համար նշուած չափը:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ, Ապրիլ 20, 1994

Հայաստանի Հանրապետութեան Արտա-- քին Գործոց Նախարարութիւնը, 1993 Սեպտեմբերին, խնդրանք մատուցած էր Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկե-- րակցութեան՝ օգնելու Հայաստանի իշ-- խանութիւններուն՝ Փարիզի մէջ գնելու շէնք մը՝ այդտեղ հաստատելու համար իր դեսպանատունը:

Կրօնական Ընկերակցութիւնը, միաձայ-- նութեամբ, ընդառաջ կ'երթար դիմումին, առ այդ՝ տրամադրելով Ազգային Տան վաճառքէն գոյացած իր գումարէն:

Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախա-- րարութեան իսկ կողմէ ընտրուած շէնքը, 17--րդ թաղամասին մէջ, Վիէթ Փողոց, վերանորոգուած եւ անմիջապէս տրամադ-- րելի, ամէն կերպով կը համապատասխա-- նէր դեսպանատան մը կարիքներուն, իսկ արժէքը ճշդուած էր պետական «Գրետի Ֆոնսիէ»ի գնահատութեամբ (expertise):

Ցետ սակարկութեան, կը գոյանար շէն-- քի գնման համաձայնութիւնը եւ նոտարի մօտ կը ստորագրուէր առաջին խոստումը:

Վերջնական ստորագրութիւնը տեղի պիտի ունենար 1994 Փետրուար 28--ին:

Այնուհանդերձ, Հայաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարութիւնը կը մերժէր իր իսկ ստանձնած նախաձեռնութիւնը եւ կը հրաժարէր յիշեալ շէնքի ձեռքբերումէն:

ԴԻՒԱՆ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
(կնիք)

***

(*) ԽՄԲ· -- «ՅԱՌԱՋ»ի· -- Որքան գի-- տենք եղելութիւնը ոչ այնքան պարզ է, ոչ ալ այնքան յստակ, բայց անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները կը թողունք՝ իրա-- զեկներուն, այսինքն՝ Հայաստանի Արտա-- քին նախարարութեան եւ Փարիզի իր դես-- պանատան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԿՈՐԱԺԷԻ մէջ անխնայ ջարդը կը շա-- րունակուի: Սերպերը հիւանդանոցն ալ թիրախ առած են եւ միայն հոն 18 մեռ-- եալ կայ: Ժամէ ժամ մահմետականներու դիմադրութիւնն ալ կը նուազի: Ըստ Կար-- միր Խաչին, 64 հազար հոգի խռնուած են քանի մը քառակուսի քիլոմեթրի մէջ: Զմոռնանք որ ՄԱԿ-ը մահմետականները հոս՝ Կորաժէ համախմբած էր (Սարայե-- ւոյէն եւ շրջակայքէն) որպէս ապահո-- վութեան գօտի իր պաշտպանութեան տակ, արդարեւ հարկ է կրկնել նաեւ որ Ֆօրփրօնի կը նշանակէ «Միացեալ ազգե-- րու ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ուժեր» եւ հաս-- տատել որ աւելի լաւ է նման պաշտպա-- նութիւններ չվայելել: Մինչ բնակիչները կը մեռնին եւ կը վիրաւորուին տեղացող ռումբերէն եւ հրազէններէն, ՕԹԱՆ-ը «կը մտածէ», միւսներն ալ կը խօսին, կը խորհրդակցին, կը դնեն - կը վերցնեն: Բոլոր անոնք (Կարմիր Խաչ, բժիշկներ եւլն· եւլն·) որոնք տեղւոյն վրայ են, կը նկարագրեն ահաւոր ողբերգութիւնը որ կը տիրէ քաղաքին մէջ: Այս ամբողջը կը հաստատէ, անշուշտ, Արեւմուտքի սը-- նանկութիւնը եւ քիչ չեն անոնք որոնք անողոք վերլուծումը կ'ընեն պատահա-- ծին, ինչպէս Փաթրիք Վաժման (անցեա-- լին գրած է, քանի մը անգամ, Ղարաբա-- ղի մասին) որ Ֆիկառօ-ի մէջ (Ապրիլ 21) խորագրելէ ետք՝ «Խաչ մը Պոսնիոյ վը-- րայ», կ'աւելցնէ թէ պոսնիական կնճի-- ռին գիպղնութիւնը ցոյց կու տայ որ սկիզբէն, արեւմտեանները համակերպած էին «Մեծն Սերպիոյ մը» յայտնաբեր-- ման:

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ, սպաննուած է ոստի-- կանութեան բարձր պատասխանատու մը՝ Գիա Գուլուա, ինչպէս նաեւ իր երկու թիկնապահները, անծանօթներու կողմէ, որոնք յաջողած են խոյս տալ: Գամսա-- խուրդիայի օրով, Գուլուա նախագահա-- կան պահակազօրքին պետը եղած է, միա-- նալէ առաջ անոր հակառակորդներուն:

ԱՍԻՈՒԹԻ (Եգիպտոս) ապահովութեան ուժերու պետը՝ Ֆահմի սպաննուած է անծանօթներու կողմէ --հաւանաբար ծայ-- րայեղ մահմետականներ--, որոնք յաջո-- ղած են խոյս տալ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարը Հ· Չէթին Ապրիլ 24-ին միօրեայ այցելու-- թեամբ եւ հաշտարարի առաքելութեամբ Բաքու պիտի գտնուի· ան պիտի ջանայ հաշտեցնել նախկին նախագահ Էլչիպէյն ու Ալիեւը: Թուրք նախարարը անհրա-- ժեշտ կը նկատէ այդ հաշտութիւնը երկ-- րին ժողովրդավարութեան, ազգային մի-- ասնութեան եւ տնտեսութեան փրկութեան համար: Այցելութեան ընթացքին պիտի քննարկուի նաեւ Ղարաբաղի կնճիռին Մինսկի խումբին շրջանակին մէջ լու-- ծում մը գտնելու հարցը:

Ո՞ՒՐ ԳԱՑԻՆ ՔԱՋ ՎԱՐԴԱՆԻՆ ԹՈՌՆԵՐԸ

Հայաստանի անկախութեան յաջորդած փշոտ խնդիրներու ամէնէն կարեւորներէն եղաւ զինուորական մարզին կարգաւորումը։ Տնտեսութեան հետ, անկախութեան գլխաւոր երաշխիք այս գործօնը բաւական տաք ու պաղ անցաւ։ Առաջին շրջանին, երկրին ղեկավարութիւնը այն մտահոգութեամբ որ հայկական բանակի մը կազմութիւնը թշնամիին կողմէ բացայայտ դրդութիւն կրնայ նկատուիլ, յապաղեցուց զայն. հաւանաբար նաեւ այդ կեցուածքէն քաջալերուած, թշնամին դրեթէ կանոնաւոր ռմբակոծումի, յարձակումներու թիրախ դարձուց սահմանամերձ հայկական տարածքները, որոնք տեղական կամ կամաւոր ուժերու պաշտպանութեան ձգուած էին։

Յետոյ, երբ անհրաժեշտութեան հանգամանքով ներկայացաւ բանակ կազմելու հարցը, թերեւս նախնական շրջանի վարանումներուն ալ ազդեցութեամբ, ան հարկաւոր ընթացքը չունեցաւ։ Զօրահաւաքը միշտ խոչընդոտներու կը բախէր ու մամուլը լեցուն էր անկէ խուսափելու համար կիրարկուած միջոցներու պատումներով. ընտանիքներ արտասահման «կը փախցնէին» իրենց զաւակները, մէկ օրէն միւսը մոռցած թէ խորհրդային բանակին մէջ այլազգիներու հետ զինուորութիւնը ի՛նչ մղձաւանջային բան էր եւ այդ շրջանին ի՛նչ պատրաստակամութեամբ կը խօսէին հայկական բանակին մասնակցութեան մասին...։

Անցաւ այդ շրջանն ալ ու հայկական առաջին զինեալ միաւորներու կազմութեան լուրերուն ու նկարներուն հետ, թերթեր հետզհետէ արձագանգեցին բանակի կազմութեան գործընթացին յաջողութիւններուն։ Տրուեցան շրջաններու անուններ ուր զօրահաւաքը կ՚իրականանար ակնկալուած համեմատութեամբ, մինչ այլ վայրերու մէջ տակաւին որոշ տոկոս կը կազմէին բացակաները։ Այդքանը ու ներկայի իրերայաջորդ ուրիշ խնդիրներ պատճառ դարձան որ բանակի հարցը կարգադրութեան ճամբու մէջ նկատուի ու դադրի առօրեայ մտահոգութեան աղբիւր ըլլալէ։

Ապրիլի սկիզբի օրերուն, նիւթը կրկին ուշադրութիւն գրաւել սկսաւ. զօրահաւաքի համար ընտրուած ձեւը մեծ ընդվզումի ու դժգոհութեան տեղի կուտար, հակառակ անոր որ Պաշտպանութեան նախարարութեան գլխաւոր կեդրոնի զօրահաւաքային վարչութեան պետ, գնդապետ Ստեփան Միրզոյեան կ՚ըսէր «Հայ զինուոր»ի (Պաշտպանութեան նախարարութեան պաշտօնաթերթ) 5-րդ թիւին մէջ. - «Զինկոմիսարիատներին տրուել են համապատասխան ցուցումներ հաւաքների պատշաճ կազմակերպման ուղղութեամբ»։

Դժկամութեան ու փախուստի տրամադրութիւններուն մէջ որոշ դեր մը պէտք է ունենայ Պետական նախարար Վազգէն Սարգսեանի հեռատեսիլէն ունեցած արտայայտութիւնը թէ ամիսներ առաջ սխալ գործուած է ու հարիւրի չափ անփորձ զինուորներ ղրկուած են պատերազմի կրակագիծը. սխալ՝ որ պատճառ եղած է 46 զոհերու։

Վերադառնալով զօրահաւաքին արթընցուցած ընդվզումին, ան լաւագոյնս արտայայտուած է Ապրիլ 7-ի «Ազգ» օրաթերթին խմբագրականով. հոն կ՚ըսուի. - «Մարդկանց, յատկապէս երիտասարդ տարիքի մարդկանց շուրջկալ է կազմակերպւում գրեթէ ամէն քայլափոխի, ամենակոպիտ ձեւերով, բռնութեամբ, բրտութեամբ, արհամարհանքով։ Հայրենիքի պաշտպանութեան եւ բանակի համալրման կարգախօսների տակ փաստօրէն տեղի է ունենում մի բան, որն ըստ ձեւի արժէքազրկում է ամբողջ բովանդակութիւնը նուիրական այդ ծրագրի»։ Ըսուածը այն մասին է որ պատկան իշխանութիւնները անզօր՝ զինապարտ երիտասարդները ծառայութեան շարքերուն մէջ ամփոփելու, ամէնէն հասարակ միջոցներուն կը դիմեն. երիտասարդներ «կը հաւաքուին» փողոցէն, շուկայէն, փոխադրամիջոցներէն, աշխատանքի, կամ տունդարձի ճամբուն վրայ, ղրկուելու համար երեքամսեայ պարտադիր ծառայութեան։

Զօրահաւաքի վարչութեան պետին հետ կատարուած հարցազրոյցին մէջ, ան պատասխանելով Սասուն Մամեանի այս մասին հարցումին, կը ջանայ արդարացնել ցաւոտ երեւոյթը. «Ի՞նչպէս վարուենք այն անձանց հետ, ովքեր խուսափում են վարժական հաւաքներից։ Ուղարկում ենք հինգ - վեց հարիւր ծանուցագիր, սակայն ներկայանում են 10 - 15 զինապարտներ»...։ Ապա կը շարունակէ. «միշտ պիտի առաջնորդուենք այն գիտակցութեամբ որ իւրաքանչիւր քաղաքացի պարտաւոր է իր պարտքը կատարել հայրենիքի հանդէպ։ Եւ բոլորս պիտի սովորենք դա. հիմա յետդարձի ո՛չ ճանապարհ, եւ ո՛չ էլ ժամանակ կայ»։

Այս բացատրութիւնը համոզիչ շատ բան ունի, եթէ հարցը չընդլայնուի իր որոշումները յարգել տալու եւ պարտադրելու պետական ատեաններու անզօրութեան, հեղինակութեան պակասի, եւայլնի մասին։ Մանաւանդ, այն պայմաններուն մէջ ուր կը գտնուի Հայաստան այսօր, չի կրնար կանոնաւոր ու ամէն անակնկալի պատրաստ բանակի մը տեղ դասալիքներու խումբեր պահել։ Սակայն, նիւթին անմիջապէս առնչուած այլ պարագաներ ալ նուազ «հասկնալի» կ՚ընեն ընդվզումի ալիքը։

«Ազգ»ի նոյն խմբագրականը երեւոյթին մտանանշումէն ետք, ուղղակի կը պարզէ այդ պարագաները. «Խմբագրութիւնը բազմաթիւ ահազանգներ է ստացել այն մասին, թէ համապատասխան «գործողութիւնն» իրականացնող մարդիկ, անկուշտ մի ոգեւորութեամբ շորթում, կողոպտում են զինուորացուներին եւ ոչ զինուորացուներին անխտիր։ Կանխիկ դրամի, ոսկեղէնի խլման, ամերիկեան տոլարով կաշառք վերցնելու մասին մեր ստացած վկայութիւններն աւէլուէների շրջանակից դուրս են եկել արդէն։ Բողոքում են յատկապէս նրանք, ովքեր հնարաւորութիւն չունեն իրենց հարազատների "ազատագրման" համար վճարելու, քանի նրանց թւում է որ եթէ ունենային, իրենց որդիներն ու ամուսինները չէին տարուի բանակ»։ Նոյն մասին կը գրէ այլ իրազեկ մը. «ի՞նչ բան է պատերազմը, զօրակոչային թէ «ժամկէտանց» տարիք ունեցող «գործարար» այրերի համար։ Այդ բանիմացները այստեղ էլ - ինչպէս միշտ - չոր ու չոր են դուրս ելնում ջրից։ Եւ իրենց համար ոչինչ է արդէն վաղուց ամերիկեան տոլարներով տրուող կաշառք - փրկագինը։ Կարծես այդպիսիք աւելի հանգիստ ու անյողդողդ են, փողոցներում, իրենց վաճառատներում եւ այլուր։ Զափազանց վստահ ու աներկմիտ։ Ինչպէս իշխանաւոր այրերը իրենց պատերազմելու եւ չպատերազմելու քաղաքականութեան մէջ...»։

Բաւական խուսափողական ջանք մը կը մատնէ գնդապետ Ս. Միրզոյեանի պատասխանը, այս մասին ուղղուած հարցումին. ան կ՚ըսէ. - «Հաւաքների անցկացման եւ կազմակերպման ընթացքում չարաշահման դէպքեր չեն արձանագրուել։ Բայց ես դա չեմ բացառում»։

Այսքանէն ետք, կարելի չէ հարց չտալ թէ երկրին ամենակարեւոր իշխանութիւնը ո՛վ կը հեղինակազրկէ. զօրակոչի 5 - 6 հարիւր ծանուցագիրները առ ոչինչ համարող 485 - 585 երիտասարդնե՞րը, թէ կաշառքի իւրայատուկ արժեչափերով չարաշահումի նոր դաշտ գտած կիրարկուները։

Ինչպէս կ՚ըսուի «Ազգ»ի խմբագրականին վերջին պարբերութեան մէջ, «Քանի որ Հայաստանում բարեբախտաբար չկայ ամուր բանակին եւ յուսալի պաշտպանութեանը հակադրուող որեւէ կազմակերպութիւն եւ մամուլ, զօրահաւաքի նման կարեւորագոյն գործը պէտք էր կազմակերպել իսկապէս կազմակերպուած, արհեստավարժ ձեւով, համապատասխան քաղաքչութեամբ, համազգայնօրէն, պետականօրէն»։

Այս բոլորին հետ աւելորդ չէ վստահաբար յուշել կէտ մը եւս. այն թէ զօրահաւաքին չափ կենսական էր զայն կազմակերպել ու կատարել առանց առիթ տալու որ ան այսքան վնասակար աղմուկի պատճառ ըլլայ։ Բաքուն խուլ չէ ու ծանօթ է թէ մենք ինչ դիւրազգածութեամբ ու պոռթկումով կը հակազդենք Ադրբեջանի բանակին վարձկաններուն, թուրք զինուորական մասնագէտներուն կամ խորհրդականներուն առնչուած լուրերու դիմաց...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍ ժամանած է, Ապրիլ 10-ին, Սիլվա Կապուտիկեան որու 75-ամեակին առթիւ, նախաձեռնութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան, շարք մը յոբելենական հանդիսութիւններ տեղի կ՚ունենան Միացեալ - Նահանգներ եւ Գանատա, Ապրիլ 12-էն սկսեալ։ Առաջինը տեղի կ՚ունենար Սան - Ֆրանսիսքօ։ Ժամանման օրն իսկ, Սիլվա Կապուտիկեան հետեւեալ երկու խօսքերը ուղղած է Լոս - Անճըլըսի հայութեան («Նոր Օր», Ապրիլ 13). - Ողջոյններ եմ յղում թանկագին հայրենակիցներին։ Քսան տարիէ ի վեր չեմ եղել Միացեալ - Նահանգներ։ Այդ ժամանակահատուածում շատ բան է փոխուել մեր կեանքում։ Դժուարանում եմ ասել՝ դէպի լա՞ւ թէ դէպի վատ։ Երբ Պէյրութում քայլելիս ուրախանում էի լսելով մեր մայրենին, այստեղ լսում եմ արեւելահայերէնը եւ ցաւ եմ զգում։ Ինչո՞ւ կարաւանները որոնք պէտք է ուղղուէին Հայաստան, գնում են հեռու, հեռու Հայաստանից։ Լոս - Անճըլըսի գաղութին դեռ մօտիկից չեմ ճանաչում։ Կը ճանաչեմ շուտով եւ գուցէ կը գտնեմ յենարաններ իմանալու համար, թէ ի՞նչ է կատարուել եւ կատարւում մեր ժողովրդի կեանքում։ Հայրենիքի սրտագին ողջոյններ եմ յղում Լոս - Անճըլըսի Հայութեանը։ Ինչ էլ լինի, մենք պէտք է ուժ գտնենք լաւատես լինելու մեր ապագայի նկատմամբ, որովհետեւ ամէնից ուշ մեռնում է յոյսը։ Մենք պիտի չթողնենք որ մեռնի յոյսը»։

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Գրողներու Միութիւններու ընկերակցութիւնը, Գրողներու Միութիւնը, Գրականագէտներու Կեդրոնական Տան Ակումբը, Ռուսաստանի մէջ Հայաստանի մնայուն ներկայացուցչութիւնը եւ Իմփէրիալ ընկերակցութիւնը միասնաբար կազմակերպած են Սիլվա Կապուտիկեանի յոբելեանը անոր ծննդեան 75-ամեակին առթիւ։ Երեկոյթին հանդիսավարը եղած է Գրողներու Միութեան քարտուղար՝ Վալենթին Օսկոցկի։ Յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Երեւանի համալսարանի ռուսական գրական ամպիոնի վարիչ՝ Լեւոն Մկրտչեան, Եուրի Զէրնիչենկօ, Ալպէր Օհանեան, Սեպուհ Պօյաճեան, Արամայիս Աբրահամեան։

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թէքէեան Կեդրոնին մէջ, Մարտ 4-ին, գինեձօն մը տեղի ունեցած է նուիրուած գրագէտ, հրապարակագիր դասախօս՝ Վահէ Վահեանի, նախաձեռնութեամբ Թ. Մ. Մ. Միութեան Լիբանանի վարչութեան։ Բացումը կատարած է Արտաւազդ Մելիքսէթեան։ Պէպօ Սիմոնեան ներկայացուցած է Վ. Վահեանի վերջին գործերը՝ «Տորիըն Կրէյի պատկերը» վէպին թարգմանութիւնը եւ «Բերդահաւաք»ի Գ. հրատարակութիւնը։ Վերջին խօսքը արտասանած է Վահէ Վահեան։ Կարդացուած են հեղինակին գործերէն հատուածներ։

***

ՏԻԹՐՈՅԻԹԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան Վարժարանի սրահին մէջ, Մարտ 11-ին, տօնուած է Պոլսահայ Մշակութային Միութեան 30-րդ տարեդարձը։ Բացման խօսքը արտասանած է Նատիա Սարաֆեան եւ խօսքը տուած Միութեան հիմնադիրներէն եւ տարիներու ատենապետ՝ Երուանդ Աճէմեանի։ Ապա, Նատիա Սարաֆեան բացատրած է որ պոլսահայ սրակումը չի նշանակեր որ Միութիւնը հայրենակցական նպատակ կը հետապնդէ, այլ անոր նպատակն է Պոլսոյ հայ գաղութի մշակոյթը տարածել, պահպանել հայկական աւանդութիւնները, հայ երգն ու լեզուն։ Կարդացած է Միութեան հիմնադիրներէն՝ Տոքթոր Արա Եարճանեանի գրութիւնը, ենթական բացակայ ըլլալով։ Յաջորդ խօսողը եղած է Ընկերային յանձնախումբի ատենապետ Հերման Մըրլեան։ Թատերական գործունէութեան մասին անդրադարձած է Սարգիս Տէմիրճեան։ Տիկին Սեդա Տէմիրճեան խօսած է մշակութային գործունէութեան, հիմնադրութենէն իսկ։ Պաստառի վրայ ներկայացուած են 30-ամեայ գործունէութեան սահիկները։

***

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Թ. Մ. Միութեան Եուսուֆեան կեդրոնին մէջ, Մարտ 21-ին դասախօսութիւն մը տուած է Շահէ Ահարոնեան նիւթ ունենալով «Հայկական Դատը այսօր եւ Միջին - Արեւելքի Սփիւռքահայուն ճակատագրական դերը»։ Պէյրութէն ժամանած Շ. Ահարոնեանը ներկայացուցած է Թ. Մ. Մ. վարչութեան ատենապետուհի՝ Սոնիկ Վայքճեան, ոգեկոչելով նաեւ անոր հայրը՝ ողբացեալ Գերսամ Ահարոնեանը։ Բանախօսը շուրջ 45 վայրկեան, տեղեկութիւններ տուած է այսօրուան քաղաքական իրադարձութիւններուն եւ Հայաստանի ու Արցախի մասին։

***

ԹԵՀՐԱՆԻ ՀՄ Արարատ կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Մարտ 12-ին երգահանդէս մը տեղի ունեցած է նոյն կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ։ Երգիչը՝ Նարբէյ Զոլաքեան իրանահայ ուսանող է Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցը։ Ցայտագրին մէջ էին Կոմիտասի, Տիգրանեանի, Ռ. Մելիքեանի, Ղազարեանի եւ Կոտոյեանի ստեղծագործութիւններէն։ Դաշնակով ընկերացած է Մարօ Տէր - Յարութիւնեան։

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Օլ սէնց Չըրչ» սրահին մէջ, Մարտ 19-ին, բացառիկ յաջողութիւն արձանագրած է ջութակահար Արա Մալիքեան, որ արդէն ծանօթ անուն մըն է Եւրոպայի երաժշտական շրջանակներուն մէջ։ Նուագահանդէսը կազմակերպած էր Հ. Օ. Միութեան «Կարս» մասնաճիւղը։

***

ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ (Պոլիս) Ինճի Թատերասրահին մէջ, Ապրիլ 6-ին, Ս. Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութեան նախաձեռնութեամբ, ներկայացուած է եղբայր հայ ողբացեալ Թատերագիր՝ Պարոյր Մասիկեանի «Աղջիկտես» կատակերգութիւնը մեծ յաջողութիւն արձանագրելով։

***

ԹԵՀՐԱՆԷՆ Հայաստան վերադարձած է Երեւանի քաղաքապետարանի թիւ 11 Մշակոյթի Տան «Կարս» մանկապատանեկան համոյթը երգահանդէսներու շարք մը տալէ ետք Նոր Ջուղա եւ Թեհրան։ Վերջինը տեղի ունեցած է «Յովհաննէս Թումանեան» սրահը, Մարտ 30-ին։

***

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Ազգ. Առաջնորդարանի դիւանապետ նշանակուած է Վաչէ Բրուտեան։

***

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 9-ին, հիմը դրուած է Գանատայի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան 8-րդ մասնաճիւղին, որ կոչուած է «Գեւորգ Չաւուշ»։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Սթեֆըն Լիքօք Վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Համազգայինի Ժորժ Սարգիսեան Թատերախումբը, բեմադիր Ժորժ Սարգիսեանի մահուան 10-ամեակին առթիւ, Մարտ 9-ին եւ 10-ին, ներկայացուցած է Հէնրիկ Իպսէնի «Ժողովուրդի թշնամին» (Թարգմանութիւն՝ Լեւոն Շանթ)։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ
ԵՒ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆ

Տաճատ Վրդ. Եարտըմեան

Հրատարակուած Վենետիկի Մխիթարեաններու հայագիտական երիցագոյն պաշտօնաթերթ «Բազմավէպ»ի 150-ամեակին առիթով (1843 - 1993)

Վենետիկ, 1994

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԾԱԽՈՒ ԱՊՐԱՆՔ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ

Պոռնիոյ, Ռուանտայի ողբերգութեանց կողքին, գրեթէ նոյնքան սեւնակ կը գըլ-րաէ, այս օրերուն, Սիրիլ Քոլարի շուրջ ծագած բանավէճը:

Բուռն գըչամարտեր թերթէ թերթ ժամանակաշրջանի մը ամէնէն հարազատ պատկերը կը պարզեն, անգամ մը եւս հաստատելով թէ մետիաները այլեւս դարձած են առաջին իշխանութիւնը եւ աւելի յառ իր վնասներով քան բարիքներով:

Հարցը ծնունդ առաւ, Ապրիլ 7-ի իրիկուն մը, երբ արհամարհելով անհատին ընտրութեան տարրական ազատութիւնը, հեռատեսիլի վեց կայաններ սփռեցին նոյն յայտագիրը նուիրուած սիտա-ին, աւելի ճիշդ սիտա-ի դէմ պայքարին, բայց, միշտ ալ այդպէս չեղաւ: Մէկ կողմ ձգելով պարտադրուած այդ յատագրին որակը եւ կարգ մը անընդունելի եղոյթներ կամ հակադեցութիւններ, վերադառնանք նիւթին: Այդ օրը, գրագիտուհի մը, Ֆեմինա դատակազմի անդամ, խոստովանեցաւ թէ թոռնուհին մեռած է սիտա-է 1993-ին: Միաժամանակ լոյս տեսած Ֆրանսուազ Փիրուի «Փարիզուհիի մը օրագիրը» անուղղակի կը ճշդէր թէ Սիրիլ Քոլարն էր որ այդ աղջնակը վարակած էր կարծառեւ յարաբերութեան մը ընթացքին: Ծնունդ կ'առնէր ահաւոր բանավէճ մը, որու հիմնական հարցումը սա էր՝ Սիրիլ Քոլար հերոս մըն է՞ր թէ սրիկայ մը:

Նախ ո՞վ էր Սիրիլ Քոլար, որ համբաւուր դարձաւ մահէն ետք, զոհ սիտա-ի: Այս երիտասարդը, որու հրատարակած երկու գիրքերը մեծ արձագանգ մը չէին գտած իր ողջութեան (Condamné Amour, Les Nuits Fauves) միթի մը վերածուեցաւ, տեսակ մը նոր օրերու Ճէյմս Տին, հերոսի ծարաւի երիտասարդութեան մը համար: Մեռաւ, երբ Ֆիլմը հրապարակ կ'իջնէր եւ քանի մը օր ետք, կ'արժանանար չորս «Սեզար»ի: Այդ թուականէն ի վեր այլեւս խորհրդանիշ մըն էր եւ պաշտամունքի առարկայ: Տաղանդ ունէր, դարձաւ հանճար: Թաղման առեն Հանրապետութեան Նախագահը որ ծնողքին ուղղած իր նամակին մէջ կ'ոգեկոչէր՝ «օրինակ մը՝ Ֆրանսայի երիտասարդութեան համար» եւ Մշակոյթի նախարարը՝ ճէք Լանկ որ կը չէշտէր անոր՝ «իտէալի պայքարը կեանքին համար» լայնօրէն օժանդակեցին առասպելական դէմքի մը վերածելու համար ենթական: Այդ ենթական չէր ծածկած ոչ իր միասեռականութիւնը, ոչ ալ իր բազմասեռականութիւնը զորս լաւագոյնս կ'արտայայտէր «Լէ նուի փօվ»ի մէջ: Վերջերս Ֆրանսուազ Վերնի ալ չէր վարաներ իր հերոսի տիպարը դարձնելու զայն՝ «Dieu n'a pas inventé la mort» ինքնակենսագրական իր հատորին մէջ:

Բանավէճէն անդին, ինչ որ շատ տգեղ պատկեր մը կը գծէ այն տխուր իրողութիւնն է զոր այլեւս կարելի չէ պարտկել: Այս ամբողջը կը ծառայէ շատ ցած առեւտրական, նիւթական շահագործումներու: «Մոնտ»ի մէջ, Թոմա Սոթինէլ շատ տեղին դիտել կուտար թէ Ռուտոլֆ Վալանթինոյէն ի վեր՝ «բացակայութիւնը ծախելու արուեստը մեծ ոստում մը կատարած է»: Արդարեւ, ամէն ինչ եւ մանաւանդ մեռելները, որոնք այլեւս չեն կրնար բողոքել, իրենց պժգանքը արտայայտել ի տես այս շահագործումներուն: Բանավէճերը կ'երթան մինչեւ դատարան որու կը դիմէ Սիրիլ Քոլարի ծնողքը պաշտպանելու համար անոր յիշատակը եւ փաստելու թէ ան չէ վարակած գրագիտուհիին թոռնուհին: Տարօրինակ ձեւ մը յիշատակը պաշտպանելու, երբ նախընտրելի ձեւը պիտի ըլլար հին ցաւեր չքրքրել, որպէսզի դատարաններու առջեւ չցուցադրուին չիրիմներու լռութեան դատապարտուածներու մտերմութիւնները: Եւ վերջ տրուի, յետ մահու, ապրանք ծախելու այս նողկալի ապրելակերպին:

Ա. Մ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՕՐԻՆԱԿԸ ԹՈՂ ՎԱՐԱԿԻՉ ԴԱՌՆԱՅ...

ՆԻՍ. -- («Յառաջ»). --

Այս խորագիրը պարզ անոր համար, որ բառին իրական առումով կը գնահատենք ամէն ճիգ, որ կը միտի նորահասներուն, -- եւ ինչո՞ւ ո՛չ նաեւ ծնողներու եւ այլոց, -- ներարկել ինչ որ չափով ազգային գիտակցական աւիշ եւ ասկէ բխող աւիւն:

Այս գնահատումով կ'արձագանգենք Ապրիլ 13-ի ցերեկոյթին, Պարսամեան սրահ, նախաձեռնուած գաղութիս Հայ Տիկնանց Միութեան Միօրեայ դպրոցի տնօրէնութեան կողմէ: Դասախօսը՝ ճարտարապետ Տիգրան Հաճեան, որ նախընտրեց Զրոյց որակել իր օգտակար դասախօսութիւնը, իբրեւ նիւթ ընտրած էր սա մէկը, -- Մեր մշակոյթով է, որ աշխարհի վրայ գոյութիւն ունինք իբրեւ Հայ:

Բացումը՝ աշակերտութեան կողմէ միաձայն երգուած «Մեր Հայրենիք» փառերգով, խմբավար՝ Դիւցազն Օհանեան: Այնուհետեւ՝ վարչութեան նախագահուհի Տիկին Շաքէ Յակոբեան -- Գրաւուն յիշատակելով մեր պատմահօր Զի թէպէտ եւ եմք ածու փոքր ... իմաստալից խօսքը աշխարհաբարով, պարզեց իրենց վերեւ յիշուած նպատակը: Ապրիլը ըլլալով Եղեռնի ամիս, ուսուցչուհի Տիկին Շողիկ Արփաճեան արտասանեց Սիամանթոյի «Կարմիր լուրեր բարեկամէս» շարքէն (1909-ի Ատանայի կոտորածին առիթով գրուած) Նամակ առաջինը՝ Պարը, որ այրող ու մրկող աղէտի մը մէկ աղեխարշ «էջ»ը կը ներկայացնէ: Երկրորդ արտասանութիւն մը՝ Միօրեայի աշակերտ Պերճ Զօլաքեանի կողմէ, Պարոյր Սեւակի Հպարտ եմ:

Դպրոցական կեանքի (Կեդրոնական Վարժարան) օրինակի մը յիշեցումով, Տիգրան Հաճեան առընչական կապով խիստ օգտակար նկատեց այսօրինակ զրոյց -- դասախօսութիւնները նորահասներու մտաւոր զարգացումին համար: Ի՞նչ պէտք է հասկնալ մշակոյթ բսելով: Բացատրութիւն: Ժողովուրդի մը հաւաքական հոգիի արտայայտութիւն: Մերը հարուստ է, ազգային «ոճ» մը կ'արտայայտէ: Ասիկա ի յայտ կուգայ իր լեզուով, գրականութեամբ, երգ -- երաժշտութեամբ, ճարտարապետութեամբ եւ այլ:

Հին պատմական անցեալին հայոց չարք մը վկայութիւններով, մեր միտքի եւ հոգիի ճառագայթումներու լայնարձակ հորիզոնները (Եգիպտոս, Գերմանիա, Ֆրանսա եւ այլուր) գծելով, ան սահիկներով ներկայացուց մեր ճարտարապետական, այնուհետեւ մանրանկարչական արուեստներուն առանձնայատկութիւնները: Պարզ, յստակ բացատրութիւններ:

Եզրակացութիւններէն գլխաւորը: «Մի հաւատաք, երբ կ'ըսեն, թէ հայերէն սորվիլը կը վնասէ այլ լեզուի մը իւրացումին: Ընդհակառակն, հաւատացէք, որ զարգացած լաւ Ֆրանսացիներ ըլլալու համար պէտք է նախ զարգացած լաւ Հայեր ըլլալ»:

Փակման խօսքը հրաւիրուեցաւ ըսելու Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան, Նիսի եւ Շրջակայքի Հայոց Հոգեւոր Հովիւ: Գնահատուեցան նոյնպէս անոր արտայայտած միտքերը:

Աւարտին՝ ներկաները մասնակցեցան աշակերտներու ընթացիկ նախընթրիքին:

Օրինակը թո՛ղ վարակիչ դառնայ: Այսպէս ըսինք, այսպէս ալ թո՛ղ ըլլայ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -39-

«ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

Տեղին, օգտակար ու ընդհանրական
նոր առաջարկ մը ունիմ Հայութեան:
Ձայն կիրարկելու որպէս թուական
կը թելադրեմ մեր Եղեռնի նշման
յաջորդ օրն իսկ՝ Ապրիլ քսանհինգ:

Նկատելով որ Ցեղասպանութեան
այլեւայլ դժխեմ հետեւանքներէն
մին ալ այն եղաւ, որ կորսնցուցինք
զիրար լսելու կարողութիւնն իսկ,
եւ որդեգրեցինք ու զարգացուցինք
վարքեր ու բարքեր «պաշխպողուք»եան,
մինչեւ վերջերս՝ որպէս սփիւռքեան
մասնագիտութիւն յատկանշական,
իսկ այժմ՝ նոյնպէս եւ հայրենական.

Նկատելով որ նման կացութեան
արդիւնք եղաւ այն,
որ ամէն գլխէ կ'ելլէ տարբեր ձայն,
եւ ամէն գլուխ կը լսէ միայն
իր հանած ձայնը՝ իբրեւ աննման
չքնաղ -- չլսուած -- բացառիկ դայլայլ.

Նկատելով որ արդիւնքը սակայն
աղմուկ է փոխան երգեցողութեան,
չի կրնար յանգիլ երաժշտական
ներդաշնակութեան, ոչ ալ գործնական
արժէք ունեցող իրականացման,

Կ'առաջարկեմ որ Եղեռնի նշման
յաջորդ օրն իսկ՝ համայն Հայութեան
համար հռչակենք «Օր Ունկնդրութեան»,
այդ օրը զիրա՛ր լսենք միմեանց,
որպէս չափանիշ
համերգային մեր հնարաւորութեան,
քաղաքացիական մտածողութեան
եւ քաղաքական մեր հասունութեան:
Մեր դահլիճներուն առ ի պատասխան:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Ամէնէն աւելի Եէնի -- Գարուն, Գում -- Գարուն եւ Սամաթիան էին որ գուլթի, գործադուլանքի գրաւականներ կուտային, բանալով իրենց սիրտն ու քսակը ազգին մեծ աղէտին առջեւ:

Կը յիշեմ, Գում -- Գարուցի կիները, տասնեւհինգ օր շարունակ, եկան աղջկանց վարժարանը մը, ուր 300 պզտիկներ կուտակուած էին, զանոնք մաքրելու, լուալու, հագուեցնելու, անկողին պատրաստելու իրենց ծախսով: Իսկ սափրիչները, բարի աղեխ ժողովուրդի մարդիկ, թողած խանութ, յաճախորդ եւ գործ, եկան օրերով, ածիլելու, դարմանելու, սանրելու: Շատ յուզիչ տեսարաններ էին ատոնք եւ մենք եթէ ատեն ունենայինք, պիտի փղձկէինք:

Ամէն վազվզուքներու, հանդամակութիւններու, ժողովներու, երբեմն անհաշտ կացութիւններու, վէճերու, պայքարներու անախորժութեան քով կար սակայն պզտիկ հրճուանքի անկիւն մը, այն ալ ի նպաստ կազմակերպուած հանդէսներն էին. (Թէեւ ես ի վաղուց կողմնակից եղած չեմ թշուառութիւն մը ամոքելու նպատակով զուարճութիւն ստեղծելուն): Բայց, վարիչներէն շատեր կ'ենթադրէին թէ՝ վերջապէս երիտասարդութիւնն ալ պէտք ունէր հաճոյքի եւ ջանք ընելու էր օգտակարը կցել հաճելիին:

... Այլազան բարենպատակ հաստատութիւններ կը կազմակերպուէին հետզհետէ: Կեդրոնական եւ մասնակի որբախնամ մարմիններէն զատ իր շատ կարեւոր դիրքը եկաւ բռնել Հայ Կարմիր Խաչը, նախաձեռնութեամբ տոքթոր Բարսեղեանին եւ իր խօսեցեալ՝ Օրիորդ Արուսեակ Փանոսեանին:

Այդ միութիւնը, որուն ատենապետութիւնը յանձնուեցաւ Պոլսոյ հայ տիկիններուն կարողներէն մէկուն, Տիկին Մարի Ստամպոլլեանին, շուտով նախանձելի վիճակ մը ստացաւ. ունեցաւ մասնաճիւղերը Փանկալթի, Գատը - Գիւղ, Սկիւտար եւ այլուր, նախ փոքր ինչ առ խարխափ, յետոյ՝ բաւական կանոնաւոր:

Ամէն գթասիրական ձեռնարկներուն հետ, Պոլսոյ հայ կիները, առաջնորդութեամբ մէկ քանի մտաւորական տիկիններու եւ օրիորդներու, փափաքեցան հիմնել Լիկա մը՝ որ կոչուէր Հայ Կանանց Լիկա եւ զբաղէր քիչ մը հայ կնոջ ճակատագրով. բարոյական վիճակով, պաշտպանէր անոր իրաւունքները, զարգացնէր զայն ըստ կարելւոյն, զբաղէր նաեւ կրթական, մտաւորական, արուեստագիտական, բարեսիրական եւ փոքր ինչ ալ քաղաքական հարցերով:

Իր նպատակներուն այս վերջինը ժպիտը տուաւ շատ մը քաղքենի կամ լաւ եւս սախական մտայնութեամբ այրերու, բայց, անդամուհիները այդպիսի արհամարհանքներէ երկնչելու միտքը չունէին:

Առաջին ժողովումին, ժողովի հրաւիրուեցան գրագիտուհիներ. ուսուցչուհիներ. ծանօթ առեւտրականներու կիներ, վերջապէս բոլոր աչքառու հայ տիկիններ եւ օրիորդները՝ որոնք մեծ կամ միջին անուն մը չինած էին:

Ատենապետել այդ ժողովին ինծ վիճակուած էր՝ խնդրանքներուն վրայ տիկիններ Պահրիի, Ա. Թէոդիկի, Հայկանոյշ Մառքի եւ Օրիորդ Մաննիկ Պէրպէրեանի, որ ինքն ալ ատենադպրութիւնը կ'ընէր:

Բաւական չահեկան վիճաբանութիւններէ յետոյ, քուէով ընտրուեցաւ դիւանը, որ միաձայնութեամբ նոյն օրուան վիճակը պահեց: Որոշուեցաւ Գործադիր Մարմին մը ընտրել եւ զբաղիլ Միութեան հիմնական կանոնագրով:

Շատ գովելի ոգեւորութեամբ մը սկսաւ այդ Միութիւնը, շատ խօսելու նիւթ տըւաւ. շատեր կարծեցին թէ ան պիտի ընէր փրոփականտը Ֆէմինիզմի եւ առաւ ընդվզումի մղել հանդարտիկ, աւանդական պարկեշտութեամբ օժտուած յարգելի հայ կինը: Այդ անիմաստ ենթադրութիւնը այնքան չեչտուեցաւ եւ Ֆէմինիզմը այնքան ծուռ մեկնուեցաւ՝ որ ես, խնդրանքներուն վրայ տիկին Թէոդիկի եւ Տիկին Հ. Մառքի, ստիպուեցայ յօդուածաշարք մը գրել բացատրել թէ ի՛նչ է Ֆէմինիզմը՝ իր բարոյական բարձր ըմբռնումին մէջ:

Հայ Կ. Լիկային լաւագոյն ձեռնարկներէն մէկը եղաւ մղել սրամիտ ու երիտասարդ կարող գրագիտուհի Տիկին Հայկանոյշ Մառքը հիմնելու շաբաթական հանդէս մը, որ կոչուի Հայ Կին եւ ըլլայ օրկանը Լիկային: Տիկին Մառք առաջին օրէն ցոյց տուաւ զմայլելի խմբագրուհիի մը բոլոր յատկութիւնները. իր վարժ գրիչը, խծբծող ոճը, սահուն աշխարհաբար լեզուն, դատելու, ըմբռնելու, քննադատելու սուր, անբաղդատելի կարողութիւնը, իր Պօնափարթին ծերուկ պահակներուն սրտին պէս քաջարի եւ որեւէ հարուածէ չվախցող սիրտը զինքը անմիջապէս դասեցին առաջնակարգ թերթ վարողի դիրքին:

Լիկային քայքայումէն յետոյ եւս 15 տարիներ Հայ Կինը պահեց իր եզական տեղը հայ լրագրութեան մէջ. եւ թերեւս ցարդ մնար ան ի մեծ գոհունակութիւն հայ մտաւորականութեան, եթէ տխուր դաւադրութեան մը զոհ գացած չըլլար եւ խափանուած՝ ի սպառ:

Լիկան ունեցաւ նաեւ իր շէնքը, շնորհիւ Պ. Առաքել Զաքրեանի, որ այն օրերուն անպատսպարներու նախախնամութիւնն էր, եւ անոր շնորհիւ իւրաքանչիւր բարենպատակ Միութիւն կ'ունենար ձրիօրէն հանդստաւէտ շէնք մը, եւ որբերն ալ՝ օդաւէտ ու խնամքով կառուցուած բնակարան:

Այդ կեդրոնատեղին կը գտնուէր Փանկալթի, Շիշլի Ճամբուն վրայ: Լիկան հոն պատսպարեց որբուհիներ, բաւական թուով, որոնք նախնական ուսում կ'առնէին, կը խնամուէին, ոմանք ալ կ'ամուսնանային շատ անգամ հայրենակիցներու հետ: Գործ. Ժողովին տիկինները կը հըսկէին այդ հաստատութեան եւ խնամակալ կին մը միշտ մնայուն էր հոն խոհարարուհիին եւ տնտեսուհիին հետ:

(Շար. 85)

Այրի Տիկին Ժոսըլին Զաքմաքճեան եւ զաւակները՝ Սահակ եւ Վիքթորիա,
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Դաւիթեան,
Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Զաքմաքճեան եւ զաւակները՝ Օտելիա եւ Ժոֆրէ,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Դանիէլեան,
Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Դանիէլեան,
Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Դանիէլեան,
Պր. Միհրան Դանիէլեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները եւ բարեկամները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, խնամիին, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԱՔՄԱՔՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 18-ին, 57 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Ապրիլ 22, ժամը 8·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն - Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Կիրակի, Ապրիլ 24, հոգեհանգստեան պաշտօն Ապրիլեան նահատակներու յիշատակին ժամը 10-ին:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՉՈՐՍ ՕՐ ՄԱՆՇԻ ԱՓԵՐՈՒՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ ՄԱՅԻՍ 12, 13, 14 ԵՒ 15

Մեկնում Հինգշաբթի առաւօտ:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ - Սթատ Լէօ Լակրանժ ժամը 7·15:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ - Փլաս Գառնօ ժամը 8:
ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ - Հայոց Եկեղեցի ժամը 8·30:
ՓԱՐԻԶ - Կար Սէն - Լազար, 25 ռիւ տը Ռոմ, ժամը 9:

Ուխտագնացութիւն դէպի Մոն Սէն - Միշէլ:
Այցելութիւն Տօվիլ եւ Նորմանտիի տեսարժան վայրերը:
Աւանդական հիւրասիրութիւն:
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 690 ֆրանք:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ 39 - 85 - 36 - 53 կամ՝ 47 - 37 - 07 - 22 (ժամը 19-էն վերջ):

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի, Ապրիլ 25, ժամը 20-ին

Centre Administratif d'Asnières

Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

NOTRE-DAME de Paris

Dimanche 24 Avril à 15h30

Liturgie célébrée en rite arménien par
MGR. GREGOIRE GABROYAN
Eparque des Arméniens catholiques de France

à l'occasion du 79ème anniversaire du martyre d'un million et demi d'Arméniens tués en Turquie.

L'homélie sera prononcée par
MGR. GERARD DEFOIS
Archevêque de Sens et Evêque d'Auxerre

A l'issue de la cérémonie, l'Association Ste Croix organise une rencontre amicale au Centre St. Mesrob, 10 bis, rue Thouin, Paris 5e

St-Vincent de Paul -Réformés-

MARSEILLE

Մարսէյլի Հայ կաթողիկէ ժողովրդապետութիւնը հաւատարիմ իր աւանդութեան, կ'ոգեկոչէ 79-րդ տարելիցը հայ ազգի բիւրաւոր նահատակներուն:

Հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ՝
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ
Հայ կաթողիկէ ժողովրդապետ Մարսէյլի

Կը քարոզէ՝
ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ՆՕԷԼ ՖՕՐՆՕ
Ընդհանուր փոխանորդ Ֆրէժիւս - Թուլոնի

Կիրակի, Ապրիլ 24, ժամը 15·30ին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION PROVENCE — ALPES — COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.
- 1ère période ▶ du 7.07 au 31.07
- 2ème période ▶ du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87▶30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80▶30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

YAN'S CLUB

Le YAN'S CLUB organise à l'occasion du 24 AVRIL
SAMEDI 23 AVRIL A 20 H 30

SOIREE-DEBAT

sur le thème :
«ROLE ET AVENIR DE LA COMMUNAUTE ARMENIENNE ET DE SES INSTITUTIONS EN FRANCE A L'AUBE DU 21ème SIECLE»

Avec la participation de :
Mme Arpik MISSAKIAN — Directrice du Journal «HARATCH»
Mme Anahid TER-MINASSIAN — Historienne et écrivain
M. Kegham KEVONIAN — Fondateur de «TERRE & CULTURE»
M. Krikor PAPAZIAN — Secrétaire Général de «S.O.S. ARMENIE»
M. Richard TAKVORIAN — Directeur de la Revue «LES NOUVELLES D'ARMENIE»
M. Serge SIMONIAN — Président - Fondateur de l'U.M.A.F.
M. Kegham TOROSSIAN — Président de l'Ephorie de l'Eglise arménienne de Paris

ENTREE LIBRE

5, Avenue Reille, Paris 14e

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

DIMANCHE 24 AVRIL

PARIS

Rassemblement Place Charles de Gaulle-Etoile, angle ave. d'Iéna:
- 16h30 : Départ du défilé;
- 18h : Place du Trocadéro, Parvis des Droits de l'Homme : prises de parole par Antoine Baghdikian, Ara Krikorian et un parlementaire français;
- 19h : Reprise du défilé en direction de l'ambassade de Turquie pour dépôt d'une motion.

Cette année le 24 AVRIL coincide avec le centenaire des massacres de Sassoun, perpetrés par l'armée turque en plein cœur de l'Arménie au printemps 1894. Ces événements devaient marquer le début des grands massacres d'Arménie: du génocide des Arméniens.

•

ԱՊՐԻԼ 24, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Առաջնորդանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան քարոզը կը տրուի ժամը 12-ին, որուն կը հետեւի մասնաւոր Հոգեհանգիստ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

ALFORTVILLE

- **Messe de Requiem à 10h en l'église arménienne rue Komitas;**
- **A 12h15 regroupement puis défilé à partir de l'église jusqu'au Monument Khatchkar, Place Carnot;**
- **Recueillement puis prises de parole.**

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Շրջանի Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու Կազմակերպութիւններու
ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 24-ԻՆ

ժամը 10-ին Պատարագ եւ Հոգեհանգիստ:
ժամը 11·30-ին Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ:
ժամը 11·45-ին Թափօրի մեկնում:
ժամը 11·50-ին Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ:
ժամը 12·10-ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ:
ժամը 12·30-ին Ծաղկեպսակներու զետեղում՝ Իսիի Յուշարձանին առջեւ:
ժամը՝ 12·50-ին ճառեր կ'արտասանեն՝ Միւռոն Վրդ., Վեր. Ժ. Լեւոնեան, Պ. Ժ.-Փ. Ֆուշէ եւ Պ. Ա. Սանթինի:

Յաւարտ արարողութեան, պատուիրակութիւն մը ծաղկեպսակ կը զետեղէ Գլամառի Ապրիլեան Յուշարձանին:

SABERTOURS SEVAN VOYAGES

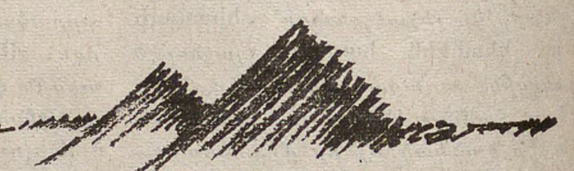

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

NOUVEAU
SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի կամ մերձակայ արուարձաններու մէջ կը փնտռէ գրասենեակ մը, մօտ 60 m² մակերեսով: Կը խնդրուի առաջարկները ուղղել հետեւեալ հասցէին

ORGANISATION TERRE & CULTURE
16, rue Notre-Dame de Lorette, 75009 PARIS
Téléphone : 42. 33. 08. 98

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.312 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.312

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ապրիլ 24ի Պարզագոյն Հաշիւը

Մեր չկրցածը կրցածով փոխարինելու ...ուր Թուականն է Ապրիլ 24-ը որ ամէն ...ալի կանգուն մը եւս կը խորացնէ հար-...կաւորին ու կատարուածին միջեւ բաց-...ած անդունդը :

Հեռու՝ ամպիոններու եւ խորաններու ...ուր պատշաճի ճառ ու քարոզներէն, ո՞ր ...պալինը, կրօնաւոր կամ աշխարհական ո՞ր պատասխանատուն կրնայ -- գոնէ ինքն ...րեն -- չխոստովանիլ թէ այս չէ՛ր մեր ...ժողին պարտքը, եթէ անշուշտ հոգին ...վերջնականապէս յանձնած չէ ինքնախա-...բէութեան սատանային ։

Ո՜չ մեծ ու պզտիկով 1,5 միլիոնին, ...ոչ ալ դժոխքէն վերադարձող փշուրներուն ...կանին էր առանց հաշիւները փակելու ...ալ այսքան կամակոր, ինքնուրաց ու ...կամաւոր ճարակ՝ բոլոր հովերուն : Կամ-...քի ու եռանդի ցուցադրութեան ամէնէն ...աւոր մարզը մնացած է հակաբեւեռները ...խելու առաքելութիւնը . միակ տա-...րածքն է ուր անտարբերութիւնը չէ յաջո-...ղած արմատ արձակել : Անժամանցելի, ...պաշան առաքելութիւն մեր բոլոր ճա-...կատներուն համար ... :

«Ի՛նչ էինք ու ի՛նչ եղանք» կը կրկնէր ...ալը շատ յաճախ, դժոխքը տեսած մեր ...մեծերուն . անոնց որոնք իրենց երկար ...կեանքին մինչեւ վերջին շունչն ալ չկրցան ...հաշտուիլ իրենցմէ խլուածին յետին փշու-...րին անգամ : Լա՛ւ որ չտեսան թէ առանց ...թափշտակողի գոյութեան, ինչե՛ր կը տըր-...ւին եւ ի՛նչ գոհունակութեամբ -- այսօր :

Ամէն օր, եւ յատկապէս ամէն Ապրիլ 24-ի, անոնց ճակատագիրը ամփոփած ...այդ նոյն տարազը ներկայի հանդերձան-...քով ի զուր կը ոգնի հասնիլ մեր գիտակ-...ցութեան . այդ տարազին «ինչ պէ՛տք էր ըլլայինք եւ ի՛նչ եղանք» փոփոխակը չի յա-...ջողիր թափանցել հանգիստէն ընդար-...մացած մեր ուղեղներէն ներս :

«Ի՛նչ պէտք էր ըլլայինք»ի ամէնէն տար-...րական սահմանը ամփոփած նամակէ մը ...կուած հետեւեալ տողերը .

«Խաթեայ Կիւլէն մօտաւոր հաշիւով 91 -- 92 տարեկան էր : Ֆէրմանի ժամա-...նակ, այսինքն՝ 1915-ի տեղահանութեան, ...ցեղին արտին մէջ պահուըտեր է : Ու-...րեմն, հազիւ 12 տարեկան էր : Քիւրտ ...բէկ մը գտեր է զինքը, առեր տունը տա-...րեր է, յետագային իրեն կին դարձնելու ...համար : Յետոյ, երբ մի քիչ խաղաղու-...թիւն տիրեր է այդ կողմերը, ճամբաները ...բացուեր են, Ղուկասը որ ինք ալ ուրիշ ...Քիւրտ բէկի մը քով խուլամ (գերի -- աշ-...խատաւոր) ինկած էր, գործի մը բերումով ...Կիւլէին գիւղը կուգայ . Կիւլէին դրացի-...ներէն մէկը կը յանձնարարէ անոր որ այդ ...աղջիկը առնէ փախցնէ տանի ու ազատէ ...բէկին ձեռքէն : Այդպէս ալ կ'ըլլայ :

Սասունի լերան կողին վրայ ապրող ...մարդոց պատմութիւնը այս պատմու-...թեան կը նմանի : Ղուկասին եւ Կիւլէին ...միութենէն կը ծնի վեց մանչ զաւակ . ա-...նոնք ալ կ'ունենան իրենց զաւակները ու ...այս վերջիններն ալ իրենցները : Իր թո-...ռան զաւակ Սիլվային անդրանիկով Կիւլէն ...կը տեսնէ իր թոռան թոռը : Իրմէ սերած ...են վեց զաւակները ներառեալ՝ 52 հոգի : ...Կիւլէները եթէ ապրէին, այս օրինակէն ...կրնանք հետեւցնել թէ ի՛նչ պիտի ըլլար ...հայ ժողովուրդին մարդահամարը ...» :

Զապրած բոլոր Կիւլէներուն ու Ղուկաս-...ներուն հանդէպ պարտքի զգացումը կը ...պահանջէ հաշիւը մնացեալ հանգրուաննե-...րուն վրայ եւս կատարել ու մանաւանդ ...քաջութիւնը ունենալ սահմանելու ար-...դիւնքները :

Կ'ուզե՞նք : Կրնա՞նք :

Այս հարցումներուն պատասխաններէն կը մեկնի Ապրիլ 24-ի մինչեւ այսօր չըր-...ջանցուած սահմանումը :

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԱԺԷԻ վիճակը ժամէ ժամ կը վատ-թարանար եւ միայն Ապրիլ 21-ին, աւելի քան 100 մեռեալ կար : Վիրաբուժական գործողութիւնները անկարելի դարձած էին, հիւանդանոցին կրած ռմբահարութիւններէն : Ա-ռանց Սահմանի Բժիշկներու հաշուեկշիռի մը համաձայն, 436 մեռեալ կար եւ 1467 վիրաւոր յարձակման սկիզբէն ի վեր : ՄԱԿ-ի շարասիւնը կէս ճամբան մնացած էր եւ ՕԹԱՆ-ի վերջնագիրին տեղ, Սեր-պերն են որոնք վերջագիր մը տուած են : Գլինթըն կողմնակից է միջազգային վեհաժողովի մը ... մէկ ամիսէն (աճա-պարելու որեւէ անհրաժեշտութիւն չկայ, ինչպէս Հովիւ ալ կը հաստատէր «Քոթի-տիէն»ի Ապրիլ 22-ի իր ծաղրանկարով) : Ատոր շուրջ իսկ, համաձայնութիւն չէ գոյացած : Միւս կողմէ, «Առաջին բա-ռիպողութիւն» Ֆրանսական մարդասի-րական կազմակերպութեան 11 անդամ-ները միշտ պատանդ կը մնան Սերպերու ձեռքը : Ասոնք փոխանակութիւն մը կ'ա-ռաջարկեն սերպ գերիներու հետ, ինչ որ «վտանգաւոր նախընթաց մը» կը նկատուի կազմակերպութեան պատասխանատունե-րուն կողմէ ։ Կ'ըսուի թէ պիտի դատուին եւ ցարդ ոչ ոք կրցած է այցելել : Ասոնք կ'ամբաստանուին զէնքի փոխադրութեան համար մարդասիրական բեռներու տեղ իրենց բեռնակառքերուն մէջ :

Է. ՊԱԼԱՏԻՒՐ, մէկ ժամէն աւելի, պա-տասխանեց 12 «Նմոյշ» Ֆրանսացիներու 20-էն 76 տարեկան, որոնք կը ներկայա-ցնէին զանազան դասակարգեր եւ հոսանք-ներ : Ապրիլ 21-ի իրիկուն, Թէ -- էֆ 1-ի վրայ է որ այս զրոյցը տեղի ունեցաւ : Նախարարապետին ջանքն էր համոզել որ՝ «վաղը լաւ կը լինի» ։ Կ'ուզէ երիտա-սարդներուն հետ երկխօսութիւնը վերա-հաստատել ՍԻՓ-ի ձախողութենէն ետք եւ այդ առնչութեամբ հարցախոյզ մը պիտի կատարէ, հարցարաններ ղրկելով անոնց, որպէսզի ըսեն թէ ի՛նչ կ'ուզեն : Ամէն ջանք պիտի թափէ սպառումին զարկ տալու համար : Գործազրկութեան մասին, կ'ըսէ թէ վատթարացումը աւելի դանդաղ կ'ընթանայ :

ՓԱՐԻԶ եկած է Իրաքեան Քիւրտիստա-նի «Նախագահական խորհուրդ»ի նախա-գահներէն՝ Ճալալ Թալապանի որ կարգ մը պահանջներ ունի Ֆրանսայէն : Նախ կ'ուզէ որ Ֆրանսա ճնշում բանեցնէ Պաղ-տատի կառավարութեան վրայ, որպէսզի գործադրէ Ապահովութեան Խորհուրդի Թիւ 688 բանաձեւը որ կը պահանջէ մարդ-կային իրաւանց յարգանքը : Կ'ուզէ որ դէ-տեր ղրկուին տեղւոյն վրայ (ինչ որ Իրաք կը մերժէ), աւելի կղզիացուի Իրաք մի-ջազգային կազմակերպութիւններէն վը-տարուելով եւ նոյնիսկ -- ի բացակայու-թեան -- Սատտամ Հիւսէյն դատուի մարդ-կութեան դէմ ոճիրի յանցանքով : Կ'ակըն-կալէ նաեւ որ Ապահովութեան Խորհուր-դի անդամները քաղաքական, նիւթական եւ բարոյական գետնի վրայ զօրավիգ կենան իրաքեան ընդդիմութեան : Թալապանի կը տեսնուէր Միթերանի, Լէոթարի եւ Ժիւ-փէի հետ ։

ԱՊՐԻԼ 24-Ը հռչակուած ըլլալով «Տե-ղահանուածներու Օր», նախարարապետը, կիրակի օր, ժամը 16.45-ին պիտի երթայ 14-րդ թաղամասի «Հրեայ անծանօթ նա-հատակի» Յուշարձանը, ապա Սիթէի կղզին տեղահանութեան նահատակներու Յուշարձանը : «Միասեռական տեղահան-ուածները» անբաղձալի նկատուեցան եւ պիտի չկարենան մասնակցիլ պաշտօնական արարողութեանց իրենց դիմումը մեր-ժուած ըլլալով :

ՀԱՄԱԹՈՒՐՔ նոր ոճրափորձ մը գոր-ծուած է արեւմտեան Գերմանիոյ Պիլը-ֆելտ քաղաքը, Ապրիլ 20-ի գիշերը : 14-էն 16 տարեկան վեց պատանիներ ձերբակալ-ուած են, կրակի տուած էին Թուրքերով բնակուած շէնք մը : Միայն վիրաւորներ կային :

«ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒ» պետը՝ Սա-միր Ժաժա ձերբակալուած է եւ Պաշտ-պանութեան նախարարութիւն տարուած հարցաքննուելու համար Զուք Միխայիլի ոճրափորձին (Փետրուարին) եւ քրիս-տոնեայ պարագլուխ՝ Տանի Շամունի եւ իր ընտանիքին (կինն ու երկու տղաքը) սպանութեան շուրջ (1990, Հոկտեմբե-րին) : 1991 Օգոստոսին ընդհ. ներումի որոշում մը ընդունուած էր պատերազմա-կան ամբողջ շրջանին համար : Ներկայիս կը թուի որ կառավարութիւնը կ'ուզէ օգտուիլ Զուք Միխայիլի եկեղեցիին ոճ-րափորձին հին տետրակները քրքրելու համար ։

ԿԱՌՔԻ մահացու արկածներու առաջքն առնելու համար «Ճամբաներու Ապահո-վութիւն»ը Մայիս 9-էն կը խստացնէ կարգ մը պատիժներ : Այսպէս ուեւէ վա-րորդ որ գօտին կապած չըլլայ 230 Ֆր. տուգանքի կ'ենթարկուի եւ մէկ կէտ կը հանուի իր արտօնագրէն : Այս որոշումը ի զօրու է նաեւ ետեւի մասը նստողնե-րուն համար, ներառեալ թաքսիներուն :

ՓԷՕԺՕ - ՍԻԹՐՈՅԷՆ, ութ տարինե-րու շահաբեր գործունէութենէ մը ետք, 1993-ին 1,4 միլիառ Ֆրանք կորսնցուցած է, գլխաւորաբար եւրոպական շուկային պատճառաւ, որ արձանագրած է իր նա-հանջը :

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախկին նախագահը՝ Ռիչըրտ Նիքսըն, Ապրիլ 22-ին, մահաքունի մէջ կը մնար, ուղեղային արիւնահոսութենէն ետք, զոր ունեցած էր երեք օր առաջ : Նիքսըն 81 տարեկան է :

ԺԱՆ ԳԱՄԷ, ֆրանսական շարժանկա-րի եւ թատրոնի ընտանի դէմքը, մեռաւ 73 տարեկանին, զոհ սրտի տագնապի մը : Վերջին դերը եղած էր, շարժանկա-րի մէջ ժերմինալի Վէնսան Մահէօն : Մարդ մըն էր որ կեանքը սիրած էր, լաւ գինին եւ լաւ ապրիլը :

ՖՐԱՆՍԱ անձնասպանութիւններու մըր-ցանիշը կը կոտրէ : Այս կացութիւնը գոր-ծազրկութեան եւ անհատներու քոլորո-վին առանձնացման հետեւանք կը նկատ-ուի :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ իրաքցի երկու դիւա-նագէտ եւս ձերբակալուած են : Ծանօթ է որ Սատտամ Հիւսէյնի ընդդիմադիր մը սպաննուեցաւ Ապրիլ 12-ին եւ արդէն 4 դիւանագէտներ որպէս կասկածելի ձեր-բակալուած են :

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ ԹՐՔԱԿԱՆ «ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐ»

Ապրիլ 12-ի «Թիւրքիյէ» թերթին մէջ, Ահմէտ Գապաքլը արձագանգ կը հանդի-սանայ Հայերու վերաբերեալ «փաստա-թուղթեր»ու Օսմանեան դիւաններուն մէջ : Կը շեշտէ որ արխիւներու վարչութիւնը հիանալի աշխատանք կը տանի դասաւո-րելով զանոնք մանաւանդ հայկական նիւ-թերու շուրջ : Գապաքլը կը ծանրանայ երկու հատորներու վրայ . --

***

Եւ հիմա, երբ Հայերը Թուրք ազերի տղաքը «քաթըր քաթըր» կը ջարդեն, երբ Երեւան կը հանուին Հայերու կողմէ Արե-ւելեան Անատոլուի մէջ Թուրքերու թաղ-ուած հաւաքական գերեզմաններ եւ երբ հայկական ահեղութիւնն ալ նորանոր ա-րիւնահեղութիւններ կը կատարէ մեր երկրին մէջ ՓՔՔ-ական յեղուզակութեան անուան տակ եւ կարծես թէ այս բոլորը չէին բաւեր, ի վերայ այսր ամենայնի, աշխարհի ամէն կողմը հայ մեծահարուստ-ներ եւ ծանուցողներ Թուրք ժողովուրդը ցոյց կուտան իբրեւ ոճրագործ եւ ցեղաս-պան, այս օրերուն ուրեմն չարժե՞ր կար-դալ Պետական Արխիւներու Վարչութեան կողմէ հրատարակուած երկու կարեւոր արժէքաւոր եւ փաստացի գիրքեր :

Այս երկու գիրքերէն առաջինն է «Օս-մանեան Փաստաթուղթերով՝ Հայեր» (1915 -- 1920) հաստափոր գիրքը, 627 էջերէ բաղկացեալ : Գիրքը կը բովանդակէ Իսմէթ Պինալըի կողմէ անգլերէն եւ թըր-քերէն լեզուներով գրի առնուած երեսուն էջնոց «ներածական»ը :

Իսկ երկրորդ գիրքն է դարձեալ Պետա-կան Արխիւներու Ընդհանուր Տնօրէն Իս-մէթ Պինալըի ստորագրութեամբ արժե-ւորուած, երկհատոր «Հայկական Դէպ-քերու Պատմութիւնը» անուն գիրքը, որ գրուած է Հիւսէյին Նազըմ Փաշայի կող-մէ ։ Հին եւ նոր գիրերով մօտաւորապէս հազար էջ : Ըսեմ որ այս երկու գիրքերը, որոնք գրուած են առանց յետին նպատա-կի եւ առանց յերիւրանքի, հիմնուած ըլ-լալով պարզապէս փաստաթուղթերու վրայ, առաջին անգամ է որ հրապարակ կը հանուին եւ երկրագունտի վրայ առա-ջին գիրքերն են, որոնք Թուրք -- հայ յա-րաբերութիւններուն կը մերձենան փաս-տացի արխիւային տուեալներով :

Այս երկու գիրքերու ընթերցողները ի-րենք զիրենք պիտի գտնեն արեւմտեան աշխարհի կողմէ ստեղծուած «արեւելեան հարց»ի ճիշդ մէջտեղ : Այսօր «քրտական հարց»ի անուան տակ ստեղծուած խառ-նակութիւններն ու ստորնութիւններն ալ այդ նախորդ խարդախութեան շարունա-կութիւնն են : Այլապէս ո՛չ հայ ժողո-վուրդը, ոչ ալ քիւրտ ժողովուրդը Թուր-քերու հետ թշնամութիւն ունին :

Արեւմուտքցիները պարզապէս երէկ-ուան մեր կայսրութիւնը եւ այսօրուան մեր պետութիւնը փլցնելու համար է որ ստեղ-ծած են այդ հարցը : Այդ պատճառաւ ալ Սուլթան Ապտիւլհամիտի ոստիկանական նախարար Հիւսէյին Նազըմ Փաշայի կողմէ սուլթանին հրամցուած այս գիրքը կարե-ւոր է ոչ թէ միայն հայկական դէպքերու տեսակէտէ, այլ նաեւ արեւմտեան երկիր-ներու այսօր ալ շարունակուող չարագոր-ծութիւնները ցուցադրելու տեսակէտէ :

ՎԿԱՅԱՐԱՆ

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ
–ՆԱՄԱԿՆԵՐ–

ԽՄԲ. -- 1915-ին, երբ թուրք կառավարութիւնը, մէկ գիշերուան մէջ (Ապրիլ 11 / 24) կը ձերբակալէ հայ մտաւորականները եւ կը խափանուի «Ազատամարտ»ը, որու խմբագիրն էր Շաւարշ Միսաքեան, ան կը մտնէ թաքստոց, ուրկէ օրը օրին (մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1916, Մարտ 26-ին, զոհ պուլկար լրտեսի մը մատնութեան) թղթակցութիւններ կը ղրկէ Սոֆիայի «Հայաստան»ին: Գաղտնի ճամբով հասցուցած իր այս «նամակները» փաստաթուղթի արժէք կը ներկայացնեն ցայսօր: Հասկնալի պատճառներով Շ. գործածած է զանազան ծածկանուններ (Ռազմիկ, Վարազ): Անոնք լոյս տեսած են «Մեծ Ճգնաժամը» ընդհ. խորագրին տակ: Ստորեւ կը հրատարակենք անոնցմէ մէկը (մաս մը լոյս տեսած է 1989-ի 1990-ի, 1993 ապրիլեան թիւերու մէջ): Անոնց պատճէնները ձեռք ձգած ենք -- 1957-ին -- շնորհիւ Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան «մեր բանիբուն աշխատակցին» ինչպէս որակած էր զինք նոյնինքն Շաւարշ, Հայր Եփրեմ Վրդ. Պօղոսեանի:

* * *

Պոլիս, Յուլիս 27

Թուրքիոյ հայութեան բնաջնջումը կը շարունակուի Թաթարական դիւայնութեան բոլոր սարսափներով: Իթթիհատը իր ժահրը փռած է ամէն կողմ. շղթայազերծ խուժան՝ է որ կը թագաւորէ խաւարին մէջ ու ոճիր ոճիրի վրայ կը բարդէ օրն ի բուն:

Ո՛չ մէկ մեղմացում, ոչ մէկ փոփոխութիւն կացութեան մէջ մինչեւ օրուան այս ժամը: Բայց մանաւանդ ոչ մէկ լուր գաղթականներու այն բազմահազար կարաւաններէն, որ չորս հովերուն յանձնուեցան Մայիսէն սկսած...

Ոչ մէկ լուր, ազա՛տ Հայեր:

Ամէն տեղ ալ, առաջնորդ եւ տէրտէր կամ՝ սպաննուած, կամ՝ կախուած են: Պատրիարքարանն անգամ պատահաբար Գում -- Գափու հանդիպող ճամբորդներէ կ'իմանայ կցկտուր պատմութիւններ:

Արդէն բանի գաղթի այս հրէշային Եղեռնը առաջին անգամ օտարներն էր որ իմացուցին, եւ մինչեւ որ մեր խեղճուկ պատրիարքը Թեւերը սօթթեց, հրդեհը ճարակած էր ամէն կողմ, ամբողջ հայութիւնը արմատախիլ՝ լեռներն ու անապատները կը դղրդացնէր իր անհնարին գալարումներով...

Ո՞ւր են, ի՞նչ եղան Կարինը, Երզնկան, Բաբերդը, Տրապիզոնը, Սամսոնը, ամբողջ Մեծ ու Փոքր Հայքը:

Ո՛չ մէկ շշունջ:

Ոճիրը գործուած է արդէն: Զոհերը, այսինքն անոնք, որ տակաւին ողջ են գերութեան ճանապարհին վրայ, իրենց օրհասական ճիչերը կ'արձակեն դէպի ժայռերն ու դէպի Ալլահը: Իսկ դահիճները դիւաժպիտ՝ իրենց ձեռքերը կը շփեն եւ յօժարութիւն կը յայտնեն «դիւրութիւններ» տալու:

Այո՛, Սայիտ Հալիմ փաշան է որ, ամերիկեան դեսպանին հաղորդելով թէ՝ «ծրագիրը անդառնալիօրէն պիտի գործադրուի», միեւնոյն ատեն կը թելադրէ առաջարկներ բերել չարիքը մեղմելու...

Ու մինչ այս, մինչ այն, Կեսարիան եւ Հալէպն ալ կը պարպեն, -- երկու շրջաններ, որ անշուշտ մոռցուած էին: Եւ դարձեալ, այս պահուն է որ, չնչահեղձ լինելու աստիճան Թխմուած վակոններու մէջ՝ սրտակեղեք վայնասունով մը կը քշուին Ատափազարցիները, ճամբու ընթացքին՝ դիակներ նետելով պատուհաններէ դուրս:

Դիակները՝ շոգեկառքերու մէջ անգամ, սուլթանախնամ մայրաքաղաքի քթին տակ, Պաղտատի երկաթուղիին երկայնքին ի վար...

-- Ինչո՞ւ կ'ոչնչացնէք Հայերը, դժգոհ է՞ք՝ չէ՞ք վստահիր, մեզի յանձնեցէք...

-- Աստուած չընէ, ինչո՞ւ դժգոհ ըլլինք: Ատանկ յառաջադէմ, ատանկ օգտակար ցեղ մը ամէն կերպով պէտք է մեզի. հապա ինչպէ՞ս յառաջ պիտի երթայ այս երկիրը...

Օրուան հզօրագոյն նախարարին հետ է որ տեղի կ'ունենայ այս խօսակցութիւնն ալ:

Եւ դարձեալ մինչ այս, մինչ այն, տասնով, յիսունով կը հաւաքուին արդէն Պոլսոյ խաներու պանդուխտները, մանր խանութպաններ, արհեստաւորներ, բժիշկներ, խառնիխուռն բազմութիւն մը՝ գաւառացի պիտակին տակ, կը հաւաքուին ու կ'աքսորուին, ոչ ոք գիտէ դէպի ո՞ւր. որովհետեւ այլեւս հայրենիք ալ չունին, չոր երդիք մըն ալ չունին, երթալ հանգչելու, ինչպէս քանի տարի առաջ, Համիտի օրով...

Ի հարկէ, Պոլիսը ազատ պիտի չմնայ ընդհանուր աղէտէն: Արդէն շշուկներ կան պայթումէն յետոյ «պատահելիք»ներու մասին: Եւ չնչակտուր կը սպասեն բոլորը, այսինքն բոլոր անոնք, որոնց սիրտը մնացած արիւն կայլեր է արդէն՝ հայրենիքի կոտորածէն ու աւերէն:

Կա՞յ սիրտ մը որ չմխայ:

Ահա երեք հայ մարդեր է որ կ'ացնին, գլխիկոր ու Թախծադէմ.

-- Մեր քաղաքը ջարդեր են...

-- Մերն ալ քշեր են Արապիստան...

-- Մերն ալ տաճկցեր է...

Զուլո՞ւմ...

Այդ երէկ էր, Դիւային հանճար մը պէտք է ծնած ըլլար՝ բնաջնջման այս ձեւը ծրագրելու եւ բարբարոսներուն յանձնելու համար: Իսկ ուրիշ հանճար մըն ալ անհրաժեշտ է՝ կատարուած իրողութեան բացայայտիչ բառը գտնելու համար:

Արդի լեզուներէն ոչ մէկը ունի այդ բառը, թերեւս պէտք ըլլի դէպի ետ երթալ մինչեւ Բուղաներու շրջանը, կարենալ ըմբռնելու համար ինչ որ տեղի կ'ունենայ օրը ցերեկով, արեւելքի այս դաստեղին մէջ, Լոյսի եւ Ուժի վհուկներու աչքերուն առջեւ:

Իթթիհատական իժը կը գործէ կատարեալ գաղտնապահութեամբ, եւ մանաւանդ Թակտով: Երեւակայեցէք, ամէն ճիգ, ամէն հնարք, ամէն բարբարոսութիւն գործ կը դրուի՝ կիրքերը շղթայազերծելու, խուժանը ոգեւորելու, սարսափը բիւրապատկելու եւ յաւերժացնելու համար, բայց ո՛չ մէկ ձախող քայլ արտաքին ձեւերը փրկելու համար: Հրաշալի կերպով կը պահեն երեւոյթները:

Այսպէս Պատրիարքարանի հետ յարաբերութեանց միջոցին, դեսպանական տեսակցութեանց ընթացքին՝ ո՛չ մէկ ակնարկ՝ որ անմիջապէս հասկցնէր թէ մահու չափ ատելութիւն կայ Հայերուն դէմ, թէ պատերազմ հռչակած են Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին դէմ, որուն զաւակները, 20-էն մինչեւ 45 տարեկան, մահամերձ կը տանջուին ռազմադաշտերուն վրայ, Ալ -- Օսմանի գահը անսասան պահելու համար: Բայց մանաւանդ ո՛չ մէկ տող Թուրք մամուլի մէջ՝ Հայերու դէմ. ոչ մէկ ուղղակի պրօպագանդ, որ կարենար փաստ ծառայել դատախազին ձեռքը:

Քանի մը տարի առաջ իթթիհատական կամ իթիլաֆական թերթեր Թոյն կը Թքնէին Հայերու դէմ, երբ դեռ հասարակ չարիքներու մասին գանգատ կար. եւ օրուան վարչութիւնը պատշաճ կը դատէր՝ դադրեցնել այդպիսի թերթերը, իբրեւ տարրերու միջեւ «գժտութիւն սերմանող»: Այսօր՝ ամբողջ ժողովուրդ մը՝ օրօրոցի երեխայէն մինչեւ կորաքամակ ծերունին՝ կը կոտորուի սրամահ կամ սովահար, արար -- աշխարհ դղրդեր է սարսափէն, եւ ո՛չ մէկ տող, ո՛չ մէկ թեթեւ ակնարկ...

Ընդհակառակն, Թուրք Թերթերը խոշոր տառերով կը փութան հաղորդել, թէ՝ Հայերու պատրիարքը -- անհօտ հովիւը -- մաղթանքներ ըրած է սուլթանին արեւշատութեան համար, իր ամբողջ ժողովուրդին անունով...

Այս ալ, անշուշտ, արդիւնք է գերմանական դաստիարակութեան. միջոց մը որ այնքան ճշդութեամբ կը ծառայէ իր նպատակին, որքան գերման ընդծովեաները կը հարուածեն վիթխարի դրէդնօթը...

Միւս կողմէ, երբեք չմոռնանք որ Ոճիրը կը գործուի Թունդ իսլամական աշխարհի մը մէջ, հեռու պայծառ աչքերէ, օտար ըլլան թէ բնիկ, եւ այնպիսի տարածութիւններու վրայ, ուր ոչ մէկ արձագանգ կրնայ դուրս Թռիլ, եւ հովանաւորութեամբ երէկուան ու այսօրուան ռէժիմներու դաժանագոյն ներկայացուցիչներուն:

Իթթիհատի դաւադրական մարմինն է որ կը վարէ այս ահեղ պատերազմը՝ անզէն եւ խաղաղ ժողովուրդի մը դէմ, ահու -- դողի մատնելով նոյնիսկ շատերը իր կուսակցութեան աստղերէն, տեղափոխելով կամ սաստելով այս կամ այն վալին, որ, թէեւ Թունդ իթթիհատական, տարբեր հակումներ ունի կամ վայրկեանապէս չի կատարեր տրուած հրամանը: Այդպիսի պատճառներով փոխուեցան Հալէպի, Էնկիւրիի, Ատանայի վալիները:

Ի՞նչպէս չեղեցան սակայն: Հիմա որ ոճիրը գործուած է, Թոյլ չեն տար նոյնիսկ օտար ձեռքով օրապահիկ մը բաշխելու հարիւր հազարաւոր զոհերուն:

Երեւակայեցէք, արիւնկզակ ժանտամահներ եւ հրոսախմբեր են որ պիտի կերակրեն այդ սովալլուկ բազմութիւնները, այս անօթի եւ բոպիկ պետութեան մէջ: Մխիթար մը անգամ՝ աչքի փուշ է -- Նա-Պապը -- Ալիի համար. եւ Միացեալ -- Նահանգներու դեսպանը մխիթարներու ներկայութիւնն իսկ չի կրնար պաշտպանել:

Փլի՛ր, փլի՛ր, փո՛ւճ աշխարհ:

ՎԱՐԱԶ

«Հայաստան»
Օգոստոս 3, 1915

LE GENOCIDE QUALIFIE

Emanant d'un juge ou d'une autorité juridictionnelle, la qualification de génocide s'inscrit dans le cadre du prononcé d'une décision de justice et est soumise aux règles propres à la formation de l'acte juridictionnel: Respect des règles essentielles de procédure, phase d'instruction et de recherche des preuves, respect des droits de la défense, collégialité, secret du délibéré, etc. LeL respect de ces règles sont autant de garanties favorisant la conformité de la décision à la vérité et la justice, fondant ainsi l'autorité légitime qui s'y attache.

Ordonné au châtiment des coupables et à l'application des sanctions aux responsables directs ou à leurs successeurs, d'une part, à la réparation due aux victimes ou à l'Etat habilité pour les représenter ou leur ayants-droits, d'autre part, la qualification de génocide revêt, au regard des conséquences qu'elle implique, une importance particulière.

Pourtant, à raisonner à court terme, le crime monstrueux de génocide semble défier la justice: D'un côté, l'ampleur des méfaits ne rend-elle pas impossible ou illusoire toute tentative d'administration de la justice, de l'autre, les condamnations et sanctions qui pourraient en découler ne risquent-elles pas d'apparaître comme une revanche des vainqueurs plus que l'expression d'une rétributon vraiment équitable ? (1).

A ces interrogations, l'œuvre du temps vient apporter avec les preuves apportées par l'expérience et la persuasion de l'intime conviction. La réponse décisive de la vérité. Se dégageant d'elle-même, elle émerge, libérée des contraintes du mensonge par réticence, de la déformation inspirée par la mauvaise foi, qui, pris à son propre piège, tente grotesquement d'inverser les rôles, ou, plus insidieusement de minimiser les crimes inavoués dans le trompeur espoir d'échapper à l'inéluctable réparation due aux victimes.

Soixante dix neuf années après l'année terrible, les décisions comportant soit implicitement soit explicitement la qualification du génocide arménien se relient les unes aux autres et une chaîne invisible à l'extrémité de laquelle doit poindre la consécraton et la réalisation des droits de la nation arménienne; le processus s'amorce à la fin de l'année qui marque l'arrêt des hostilités de la première guerre mondiale.

Dès le 16 Décembre 1918, des Commissions sont mises en place en vue de recueillir les preuves des accusations de déportations et massacres des populations arméniennes des provinces orientales de l'Empire Ottoman.

Le 8 Janvier 1919, sont instituées les Première, Deuxième et Troisième Cours Martiales et la décision est prise au mois de février de juger les coupables à Constantinople (2), — contrairement au projet initial de les traduire devant les juridictions des Provinces où les crimes avaient été prepétrés, faute par les Puissances Alliées d'avoir occupé le pays comme cela a été le cas après la 2ème guerre mondiale pour l'Allemagne notamment (3)—.

Le 27 Avril 1919, commence le procès des dirigeants du gouvernement dit «Jeune-Turc» et des membres du Comité directeur du parti Union et Progrès et se poursuit, après des interruptions, jusqu'au 26 juin.

Par jugement du 5 juillet 1919, qui relève les massacres, déportations et pillages et de biens des populations arméniennes, en même temps que nombre d'autres condamnés, Talaat, déclaré principal instigateur, est condamné à la peine capitale.

Les procès des membres des dirigeants du parti «Unité et Progrès» et des autres fonctionnaires ou responsables au niveau local ont lieu les 21, 23 et 28 juin 1919, le jugement tardivement rendu le 8 janvier 1920 comporte de lourdes peines à l'encontre des principaux accusés.

A ces décisions s'ajoutent d'autres jugements rendus dans certaines provinces: YOZGAT, 8 Avril 1919; TREBIZONDE, 22 Mai 1919; KHARPERT, 13 Janvier 1920 (4), les évènements qui se déroulèrent ensuite dans le pays laissant l'œuvre de justice inachevée.

Malgré les évidentes lacunes tant au plan des poursuites qu'au plan des sanctions, les faits relevés et constatés par les juridictions font état de meurtres (crime prévu et puni par l'article 45 du Code pénal turc de l'époque) massifs, de déportations et de traitements inhumains envers la population arménienne, faits entrant dans la définition du crime de génocide sanctionné par la Convention internationale du 9 Décembre 1948 qui réprime les «*Meurtres de membres du groupe* (a), *atteinte grave à l'intégrité physique ou mentale de membres du groupe* (b); *soumission intentionnelle du groupe à des conditions d'existence devant entraîner sa destruction physique totale ou partielle* (c), commis «*dans l'intention de détruire en tout ou en partie un groupe national, ethnique, racial ou religieux comme tel*» (Article 2).

Interpellée par l'attitude négative des gouvernements turcs successifs à partir de la période kémaliste, la conscience collective de l'humanité s'est fait entendre par la Sentence du Tribunal Permanent des Peuples, qui, par une décision déclaratoire de droit (s'agissant de faits perpétrés avant l'adoption de la Convention du 9 Décembre 1948), a clairement jugé que «*l'extermination des populations arméniennes par la déportation et par le massacre constitue un crime imprescriptible de génocide*» (Sentence du 16 Avril 1984) (5).

A présent que l'Arménie est devenue une personne juridique à part entière sur la scène internationale, l'intérêt de cette décision de justice réside aussi et surtout dans un paragraphe de son dispositif qui proclame: «*Le génocide arménien est aussi un crime international dont l'Etat turc doit assumer la responsabilité sans pouvoir prétexter pour s'y soustraire d'une discontinuité dans l'existence de cet Etat; — Cette responsabilité entraîne principalement l'obligation de reconnaître officiellement la réalité de ce génocide et du préjudice en conséquence subi par le peuple arménien*» (6).

A côté de ces reconnaissances explicites principales, le génocide arménien a été qualifié à titre accessoire ou même de manière implicite.

Présidée par Georges CURTIN, la Cour d'Assises de Genève qui a eu à connaître

1915, ՍՈՒՄԳԱՅԻԹ ԵՒ ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Այլեւս տարակոյս չկայ թէ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման ուղղուած եօթանասունամեայ մեր դիմումները գլխու ցաւ կը պատճառեն աշխարհի արդար դատաւորի յաւակնութեամբ տէր պետութիւններու, քանի որ անոնք խոչընդոտ կը հանդիսանան անոնց տնտեսական, քաղաքական եւ ռազմագիտական շահերուն: Ու ատկէ քաջալերուած՝ ոճրագործը դառնուկի մորթ հագած, կը ջանայ գայլի իր մորթը նետել զոհին վրայ, մեղսակից լռութեան ապաւինելով իր հովանաւորներուն որոնք կը ճայնակցին իրեն, «ծաւալապաշտ» ու «նուաճողական» որակելով Արցախի ինքնապաշտպանութեան պայքարը:

Ասոնց դէմ գտնուած են ու կան անաչառ օտարներ -- կրօնաւոր, ուսուցիչ, լրագրող, դիւանագէտ, եւայլն -- որոնք տեղեկագրած են եւ անդրադարձած հայկական ողբերգութեան: Ասոնցմէ է ռուս լրագրող Եուրի Ռոստի «Հայկական ողբերգութիւնը» խորագրուած հատորը որ նաեւ թարգմանուած է անգլերէնի: Նախաբանը ստորագրած է Ա. Սախարով:

Հեղինակը հոն կը հեշտէ Սումգայիթի վայրագութիւններուն ու դարասկիզբի բնաջնջումին միջեւ յայտնուած նմանութիւններ. ան կը գրէ. -- «Սումգայիթի դէպքերուն նկարագրութիւնները առնուած են խորհրդային բարձրագոյն դատարանին մէջ կատարուած վկայութիւններէ: Բայց զանոնք մէջբերելէ առաջ կ'ուզեմ յիշատակել անցքեր, ցարական շրջանի ռուս դեսպան Նետիլովի "Հայկական ցեղասպանութիւնը Օսմանեան կայսրութեան մէջ" գիրքէն»:

Նետիլով կը գրէ. -- «Թրքական զանազան թաղերէ, դանակներով ու բիրերով զինուած ամբոխը յարձակեցաւ ամէն անոնց վրայ որոնց հայ ըլլալը յայտնի էր. եւ սկսաւ ամենաբարբարոս հալածանքը անպաշտպան ու բոլորովին անմեղ քրիստոնեաներուն: Ոստիկանութիւնը ոչ միայն հանդիսատես մնաց խժդժութիւններուն, այլեւ բազմաթիւ պարագաներու մէջ մասնակցեցաւ սպանութեանց եւ կողոպուտին: Բանակը որ շատ ուշ հասաւ դէպքին վայրը, ոչինչ ըրաւ զանոնք դադրեցնելու համար»:

Իսկ Ռոստ կ'ըսէ. -- «Պաշտօնապէս հաստատուած է թէ 1988-ին Սումգայիթի մէջ ոստիկանութիւնը ապօրինի արարքները արգիլելու որեւէ փորձ չէ կատարած. նոյնիսկ ազատ արձակած է քանի մը չարագործներ զորս զինուորականները ձերբակալած էին: Ամէնէն արիւնալի դէպքերը տեղի ունեցան 41-րդ թաղամասին մէջ, ուր ամբոխը ունէր Հայերու բնակարաններուն ցուցակը»:

Նետիլով. -- «Նախապատրաստուած ձեւով, ոճրագործներու վոհմակը զինուած էր դանակներով, հրացաններով, քարիւղով եւ ծայրերը կապարապատ բիրերով»:

Ռոստ. -- «Մեր թերթերը կը յայտնէին թէ նոյն ձեւով, Սումգայիթի ոճրագործներն ալ զինուած էին դանակներով, կացիններով, հրացաններով ու սրածայր մետաղեայ ձողերով»:

Նետիլով. -- «Իրենց առաջնորդը Հաճի Պեկօն մասնաւոր բարբարոսութիւն ցոյց տուաւ. ան կնոջ մը մարմինը չորս կտոր ըրաւ եւ փողոցէ փողոց քաշկռտել տուաւ քաղաքին մէջ, ի տես բոլորին. այս անզգային հրամանով ուրիշ կին մըն ալ մերկացնելով գիւղին մէջ ցուցադրուեցաւ»:

Ռոստ. -- «Սումգայիթի բռնաբարումներն ալ յելուզակային արարքներ են. զոհերը նուաստացնելով սրճարաններու մուտքին, մերկ վիճակի մէջ կը ցուցադրէին հրապարակներու վրայ եւ փողոցներու մէջ»:

Խորհրդային դատարանին ամբաստանութիւններու արձանագրութիւններուն շարքը կ'երկարի նման դէպքերու նշումով:

Մարդ արարածը, ինչպէս անասունները, իր դիմացինին բերնէն պատառը խլելու համար սկսած է բոլոր միջոցներով կռուիլ, սկսած՝ Կայէնէն ու Աբելէն: Բայց Արարիչին ստեղծած ո՞ր արարածն է որ կին մը չորսի բաժնելով փողոցէ փողոց քաշկռտելու, կամ կացինահար ընելէ ետք, տակաւին հոգին չաւանդած, խարոյկի վերածելու անորակելի զգացումը ունեցած է:

Նոյն ցեղին վարպետները 80 տարի առաջ բնաջնջեցին Արեւմտեան Հայաստանի 1.5 միլիոն Հայերը եւ այսօր կը ջանան զոհը իբրեւ դահիճ ներկայացնել: Այժմ Արցախի մէջ նոյն բանը ընել կը ջանայ աշկերտը: Ա՛յդ պատճառով պաշտպանողական պայքար կը մղեն Արցախի մարտիկները, պահպանելու համար իրենց դարաւոր բոյնը ուր կանգնած կոթողները աւելի հին են, քան թշնամիին յետադայ վարդապետութեան հիմնադիրին ծննդեան թուականը: Կը կռուին հայ մարտիկները որպէսզի իրենց մայրերը, կիներն ու զաւակները չունենան Արեւմտեան Հայաստանի ու Սումգայիթի հայութեան ճակատագիրը: Կը կռուին, փրկելով ուշ կամ կանուխ հող դառնալու դատապարտուած իրենց նիւթական գոյութիւնը, որպէսզի ապրի հայկական Արցախը որպէս յաւերժական հայրենիք:

ՎԱԶԳԷՆ

Ապրիլ, 1994

---

des faits reprochés à Mardiros JAMGOTCHIAN, dans son verdict du 9 Décembre 1981, stigmatise «*l'attitude de l'Etat turc qui, avec acharnement, persiste à vouloir nier le génocide arménien et s'emploie par toutes sortes de moyens à contribuer à le dissimuler à la reconnaissance des peuples*» (7).

Enfin, la référence implicite au génocide se remarque dans les multiples décisions juridictionnelles qui ont reconnu le bénéfice du statut de réfugié aux Arméniens sur le fondement de textes spéciaux conformément aux dispositions de l'Arrengement du 12 Mai 1926 relatif à la délivrance de certificats d'identité aux réfugiés arméniens définis : «*Toute personne d'origine arménienne, auparavant sujette de l'Empire ottoman, qui ne jouit pas ou ne jouit plus de la protection du gouvernement de la république turque et qui n'a pas acquis une autre nationalité*» (8), et, après la mise en vigueur de la Convention de Genève de 1951, en filigrane de nombreuses décisions de la Commission de Recours des Réfugiés et des Apatrides relatives à des requérants venant de Turquie au regard desquels le génocide a souvent pour effet d'établir une présomption de crainte de persécutions (V. not. les cas Abkarian et Tajirian) (9).

SERGE BALIAN

(1) «*Il est vrai que l'histoire est surtout faite par les vainqueurs*», *SAVON, Hervé, Du Cannibalisme au génocide,* Hachette, 1972, *p.* 181.

(2) *Le génocide des Arméniens d'après les documents du procès des Jeunes-Turcs, SAHAGUIAN Roupen, Erevan,* 1988, *préface,* p. 13 (*en arménien*).

(3) *DADRIAN Vahakn N., Genocide as problem of national and international law: The world war I armenian case and its contemporary legal ramifications, Yale Journal of international law,* 1989, *Vol.* 14, N° 2, *V., spéc. le titre* «*The aftermath: Efforts toward punishment, p.* 278 *s.*

(4) CARZOU *Jean-Marie, Un génocide exemplaire, Flammarion,* 1975, *annexes,* p. 233 s.

(5) *Le crime de silence, Tribunal Permanent des Peuples, Flammarion,* 1984, p. 348.

(6) *Ibid.*

(7) *Journal* «*La Suisse*» *du* 22 *Décembre* 1981.

(8) TIBERGHIEN *Frédéric, La protection des réfugiés en France,* 2*è éd., Presses Universitaires d'Aix-Marseille-Economica,* 1988, *p.* 49.

(9) *Ibid., p.* 336.

Յ Ո Ւ Շ Ե Ր

Մ Ա Տ Ն Ի Չ Ը

Գրեց՝ ՌՈՆԻԱ ԹԷՐԶԵԱՆ

Մեր դրացի Մարիամը իր մօր եւ մօրաքրոջ մասին այնքան խօսած էր մօրս, որ իմ մէջ ալ մօրաքոյրս տեսնելու բուռն փափաք մը արթնցաւ: Խնդրեցի հօրմէս, որ Զատկուան արձակուրդին Հալէպ երթամ՝ մօրաքրոջս քով: Հայրս չհակառակեցաւ:

Զատկուան արձակուրդը եկաւ: Մայրս պատրաստեց պզտիկ պայուսակ մը եւ հացի ծրարս:

Վարորդը՝ Պր. Տիրան հօրս բարեկամն էր: Ան ունէր բեռնատար ինքնաշարժ մը: Հայրս զիս Պր. Տիրանին յանձնեց եւ «բարի ճանապարհ» մաղթելով գնաց:

Ինքնաշարժը բաւական բեռնաւորուած ըլլալուն համար դանդաղ կ'ընթանար: Անցանք քանի մը գիւղերէ: Արեւը մար մտած էր: Սապխայի մօտերը բեռնակառքը կանգ առաւ, խանդարումի մը հետեւանք իբրեւ: Հեռուէն կը տեսնէինք գիւղին խրճիթանման քանի մը խանութները, քարիւղի լամպերներով լուսաւորուած: Մթնցաւ: Պր. Տիրան վար իջաւ ինքնաշարժէն, բացաւ մոթորին կափարիչը եւ սկսաւ պրպտել, գիտնալու համար թէ ո՞ր մասերուն խանդարումով կանգ առած էր կառքը: Կէս ժամէն աւելի աշխատեցաւ շտկելու համար: Բոլոր ջանքերը ապարդիւն եղան: Մութը աւելի թանձրացաւ, երբ գիւղի խանութներուն լապտերներն ալ մարեցան:

Անապատի զարնանային ցուրտը զգալի էր. կծու հովը կը փչէր ինքնաշարժի բաց դռնէն: Ոչ մէկ կառք կ'անցնէր, որ մեզի օգտակար ըլլար: Յուսահատ, Տիրան ելաւ -- նստեցաւ ինքնաշարժին մէջ: Ծխախոտ մը վառեց, բայց շատ մտահոգ էր: Ծխելը աւարտելէն ետք, դարձաւ ինծի.

-- Նայի՛ր, աղջի՛կս. քեզ տուն մը պիտի տանիմ եւ այս գիշեր հոն պիտի պառկիս: Առտու կանուխ կուգամ քեզ կ'առնեմ: Լաւ մտիկ ըրէ՛ ինծի, ասոր Մատնիչ Նշան կ'ըսեն: Եղեռնի ժամանակ մորթը ազատելու համար շատ մը Հայերու արեան մտած մարդ է: Լաւ նայի՛ր, հը՞, ասոր Մատնիչ Նշան կ'ըսեն:

Իջանք ինքնաշարժէն ու բաւական քալեցինք, երթալու համար Մատնիչին տունը:

Ցանկապատ չունեցող տուն մըն էր: Տան առջեւ ընդարձակ դաշտ էր. ինչ որ կը տեսնէի մութին մէջ: Խոշոր դուռ մը հրելով ներս մտանք: Ընդարձակ սենեակի մը մէջ էինք: Երկու քարիւղի լապտերներ կը վառէին: Անոնց դեղին լոյսին տակ տեսայ մարդ մը՝ բազմած վերին անկիւնը, հաստ բազմոցին վրայ: Ոչխարի մորթէ չինուած ապա հագած էր: Առջեւը՝ կրակարան. մէջը՝ խոշոր սրճեփ մը մխրճուած:

-- Բարի՛ իրիկուն, Նշան աղա՛:

-- Օ՜, բարի՛ իրիկուն, Տիրա՛ն: Այս ո՞ւր ես, ա՛յ տղայ, շատոնց մեզի չես այցելեր. ինչո՞ւ չես հանդիպիր:

-- Այս գիծին վրայ չեմ աշխատիր, Նշան աղա՛: Որ գիծին վրայ, որ գործ ըլլայ՝ հոն կ'երթամ: Այս աղջնակը Ձեր տունը պիտի պառկի այս իրիկուն: Ինքնաշարժս աւրուեցաւ. առտու կը նայիմ, թէ ի՛նչ ունի:

-- Լա՛ւ, նստի՛ր, հելէ նստի՛ր:

-- Ո՛չ, Նշան աղա՛, պէտք է երթամ. թէ՛ ինքնաշարժէն կը վախնամ, թէ՛ ալ բեռը աւարի տալէն: Այս գիշեր ստիպուած եմ ինքնաշարժին մէջ պառկելու:

-- Ո՞ւր է ինքնաշարժդ. գիւղին մէջ չէ՞:

-- Ո՛չ. գիւղէն բաւական դուրս է:

Պր. Տիրան «գիշեր բարի» մաղթելով գնաց: Նշանին կինը ինծի դառնալով, ըսաւ.

-- Նստի՛ր, աղջի՛կս, նստի՛ր:

Նստայ բազմոցի մը վրայ: Մեծ սենեակին չորս կողմը բուրդէ հաստ բազմոցներ փռուած էին: Բազմոցներն ու բարձերը ծածկուած էին նախշուն կապերտներով: Պատերուն վրայ կային գունաւոր կապերտներ եւ զարդեր: Գետինը գորգ փռուած էր մինչեւ դուռ:

Նշանը ճերմակ դէմքով, մազ -- մօրուք ճերմկած, տարիքը 65-ը անց, միջահասակ, քիչ մը գիրուկ մարդ մըն էր: Կինը՝ նիհար, դեղնած, տեսողութիւնը տկար պառաւ մըն էր: Նշան բարձին կռթնած, համրիչը կը քաշէր, երբեմն -- երբեմն կրակը ունելիով սրճեփին եզերքը կը հաւաքէր: Հպարտ նստուածքէն կը կարծես, թէ տեղւոյն գիւղապետն է: Կինը դառնալով ինծի, ըսաւ.

-- Ճաշ դնեմ՝ կ'ուտե՞ս:

-- Ո՛չ, Տիկի՛ն, կուշտ եմ:

-- Հալէպ որո՞ւ քով կ'երթաս:

-- Մօրաքրոջս քով:

Բայց ես միշտ, անուղղակի կերպով Մատնիչին կը նայէի. այդ ծերացած զազանին, որու արտաքինին մէջ մատնիչի յատուկ նշան մը կը փնտռէի ու չէի գտներ:

Դուռը բացուեցաւ: «Մարհապա» ըսողը ներս մտաւ: Վեց -- եօթը հոգի կային: Բարակ -- բարակ հիւսուած մազերով պէտէւիներ էին. գլուխնին՝ ակիլ, ուսերնին՝ ապա:

Նշան տեղէն իսկ չշարժեցաւ: Բոլորը ծալապատիկ նստան, շարքով, բազմոցներուն վրայ: Թէեւ դժուար կը հասկնայի, բայց կ'ենթադրէի, որ իրենց խօսակցութիւնը ոչխարի առեւտուրի մը մասին էր: Իրենց մէջէն ամէնէն երիտասարդը ելաւ, սրճեփը առաւ, արաբական պզտիկ գաւաթին մէջ մէկական պուտ սուրճ դրաւ եւ կարգով բաժնեց միեւնոյն գաւաթով: Սուրճը խմելէ ետք գացին: Տանտիկինը հարցուց ինծի.

-- Տեղդ փռեմ կը պառկի՞ս:

-- Այո:

Միասին մտանք քովի սենեակը, ուր կը վառէր քարիւղի պզտիկ լապտեր մը: Կինը նախ իր անկողինը փռեց խարխափելով, քովն ալ ինծի համար անկողին մը փռեց ու գնաց: Քիչ ետք եկաւ ու լոյսը մարելով պառկեցաւ:

Երբ զգացի, որ կինը քնացաւ, սուս -- քունէս արթննալով ելայ, նստեցայ անկողնին մէջ: Աչքիս քուն չէր գար: Կը մտածէի. այս գիւղը եղած է հայկական գաղթակայաններէն մէկը: Այս տունն ալ մատնիչի մը տունն է: Այժմ հայ աղջիկներուն պատմածները աւելի գունաւոր կը պատկերանային աչքերուս ու այդ մութ սենեակին մէջ մէկիկ -- մէկիկ սկսան անցնիլ աչքերուս առջեւէն, ժապաւէնի մը նման:

Անոնց ձայները աւելի յստակ կը հնչէին ականջներուս...:

Գոհարը գեղեցկուհի մըն էր, Ատափազարցի ազնուական ընտանիքի մը աղջիկը: Տարագրութեան ճամբուն վրայ իր բժիշկ նշանածը չէ բաժնուած իրմէ: Ան կ'ըսէր. «Հազիւ մեր քաղաքէն քանի մը ժամ հեռացեր էինք, աչքերուս առջեւ յօշոտեցին նշանածս»:

Խաթունը Գոնիացի էր: Ծնողքին ախուր մահը ճակատագրին վերագրելով հաշտուած էր անոր հետ, բայց չէր կրնար մոռնալ վեց տարեկան եղբայրը, որ ճամբուն վրայ ողջ ձգած էր: Ան աղի արցունք թափելով կը պատմէր. -- «Ա՛լ քալելու կարողութիւն չէր մնացած վրաս: Եղբայրս անօթութենէն ուժասպառ չէր կրնար քալել: Շալկեցի զայն քանի մը օր: Ոտքերս ուռած էին, չէի կրնար կրել զայն: Անոր անօթութեան ձայնը ականջներս խլացուց: Քայլերս սկսան դանդաղիլ: Մտրակը իջաւ ոտքերուս, խումբէն ետ մնալուս համար: Ոտքերուս ցաւին չդիմանալով գետին տապալեցայ: Եղբայրս ինկաւ կոնակէս: Ա՛լ վերցնելու կարողութիւն չունէի: Ուռած ոտքերէս արիւն հոսիլ սկսաւ: Ձգեցի զայն ու հեռացայ հեծկլտալով: Եղբօրս սրտաճմլիկ ձայնը ականջներուս մէջ է...: Տիկի՛ն, այս պզտիկ տղաս շատ կը սիրեմ (մօրս դառնալով), որովհետեւ ճամբան ձգած եղբօրս կը նմանի»...:

Ձայները կը շարունակէին հնչել ականջներուս:

Արաքսին Թէքիրտաղցի էր: Ան կը պատմէր. «Մայրս Պուրսայէն Թէքիրտաղ հարս եկած էր: Հայրս Եղեռնէն տարի մը առաջ մահացաւ: Արամ քեռիս եկած էր մեզ Պուրսա տանելու, որպէսզի միւս քեռիներուս եւ մօրաքոյրերուս հետ միասին ըլլայինք հոն, ուր պիտի քշէին մեզ:

«Երեք օր ետք քշուեցանք: Քեռիս, մայրս, ես եւ եղբայրս էինք: Մեզ բերին մինչեւ Հալէպ եւ յետոյ «առաջնորդեցին» դէպի Տէր -- Զօր տանող ճամբան: Քեռիս կարելի եղածին չափ մեր շրջապատին օգտակար կ'ըլլար, ճամբուն ընթացքին փոքրիկներէն մէկ -- երկուքը ինք շալկե-

●►

լով երբեմն, երբեմն ալ՝ ծերի մը ձեռքին բեռը:

«Հասանք Մեսքենէ: Դեռ չմտած՝ հանդիպեցանք սարսափելի մահուան մը: Փոքր քարայրի մը մէջ ամբողջովին մերկ երիտասարդուհի կնոջ մը պատի վրայ խաչելութիւնը տեսանք, որուն մազերը թափած էին ուսին վրայ: Մայրս ըսաւ.

– Տե՛ս, նոր մեռած է. դեռ ուռած չէ մարմինը...:

Մեղմէ չարաթ մը առաջ անցնող կարաւանը մեծ թիւով զոհ տուած էր Մեսքէնէյի մէջ: Դահիճները իրենց կրքերը յագեցուցած էին...:

Մեսքէնէյի մէջ մեր խումբը տասը զոհ տուաւ: Տասնեւչորս տարեկան եղբայրս հիւանդացած էր: Դժուարաւ կը քալէր: Հոն մեռաւ: Ճամբուն վրայ: Չորս օր ետք մեզ տարին Ռաքքա: Հոն տասը օր մնացինք գետեզերքի վրաններուն տակ: Քեռիս դէմքով գեղեցիկ, բարձրահասակ, չէկ մօրուքով ու լայն թիկունքով երիտասարդ մըն էր. ամէնուն ուշադրութիւնը կը գրաւէր իր գեղեցկութեամբ, բարի ու ծառայասէր հոգիով: Գիշեր մը երկու միլիսներ կեցան մեր վրանին առջեւ: Քեռիս զուռնատեցաւ: Մայրս ու ես սկսանք դողալ վախէն:

– Դուրս ե՛լ, կեաւո՛ւր, անոնք հրամայեցին քեռիիս, քեզ Ահմէտ Չաւուշը կ'ուզէ:

Քեռիս ընկերացաւ անոնց, որոնք զինք տարին դէպի Ահմէտ Չաւուշի վրանը: Քիչ ետք լսեցինք մտրակներուն ձայնը եւ քեռիիս՝ «օգնութի՛ւն» կանչելը: Ո՞վ կրնար մօտենալ Ահմէտ Չաւուշի վրանին եւ կամ ո՞վ կրնար գիշերով վրանէն դուրս ելլելու համարձակութիւնը ունենալ: Այս միջոցին, լռութեան մէջ, անհամար մտրակներու ձայնը եւ քեռիիս՝ «օգնութի՛ւն, օգնութիւն» պոռալը կը լսուէին: Մայրս պիտի երթար աղաչելու, պաղատելու դահիճներուն, որ չծեծեն ու չսպաննեն քեռիս: Մեր վրանակիցները կեցուցին զայն ու ըսին.

– Ո՞ւր կ'երթաս, քո՛յրս, դուն ալ նոյն ճակատագրին կ'ենթարկուիս: Տասը տարեկան աղջիկդ որո՞ւ պիտի ձգես:

Մայրս կուլար, մազերը կը փետտէր, կը գալարուէր գետինը: Յետոյ ուշքը կորսնցուց: Ժամերով լսեցի մտրակներուն ձայնը: Քեռիիս ձայնը հետզհետէ կը նուաղէր: Կուլայի քեռիիս ու մօրս համար: Վրանակիցները մօրս երեսին ջուր կը թափէին: Մայրս աչքերը կը բանար. «Արա՛մ, եղբայրս» կ'ըսէր ու կրկին կը փակէր աչքերը: Քեռիիս ձայնը դադրեցաւ մտրակներու ձայնին հետ: Չէի գիտեր, թէ ի՞նչ եղաւ ան: Առաւօտուն վախով գետ գացի, պզտիկ թիթեղով ջուր բերելու: Քեռիիս մերկ դիակը տեսայ...: Խարազաններէն կապուտցած էր...: Տեղտեղ պատռուած մարմինէն հոսած արիւնը սառած էր...: Ջայն նետած էին աղբանոցին մէջ: Լոյսերու մէջ տեսայ զինք, ժպիտը դէմքին. կարծես մեռած չէր...: Չորս օր ետք մայրս ալ թաղեցինք...»:

Հայկանոյշը կ'ըսէր. – «Սեբաստիայէն ելանք մենք եւ մօրաքրոջս ընտանիքը: Մենք՝ երկու քոյր, եղբայր մը, հայր եւ մայր: Ամենամեծ զաւակը ես էի՝ 14 տարեկան: Տէր – Զօրի ճանապարհին հայրս մեռաւ Թիֆիսէ: Մենք մնացինք բոլորովին անտէր: Կայանէ – կայան ճանապարհին զոհեր տալով կը քալէինք, մեր օրհասական վայրկեանը սպասելով: Գիշեր մը, գաղթակայանի մը կիսափուլ ախոռին մէջ մենք ու մօրաքոյրենքս պառկած ենք: Մութին մէջ, քանի մը հոգի, ձեռքերնին լապտեր, ներս խուժելով մեր վրայի ծածկոցները մէկ կողմ շպրտեցին եւ ուշի ուշով մեր երեսները դիտեցին: Մօրաքրոջս աղջկան՝ Մարալին ձեռքէն քաշելով վերցուցին: Մարալն ու մօրաքոյրս սկսան ճչալ: Մարալ մօրը վզին փաթթուեցաւ: Երկուքը միասին կուլային ու կը ճչային: Մայրս լալով կ'աղաչէր ոստիկաններուն, որ թող տան աղջիկը: Մօրը թեւերուն մէջէն քաշելով զատեցին իրարմէ եւ զէնքին կոթով ուժեղ հարուած մը տուին մօրաքրոջս գլխուն: Մօրաքոյրս փռուեցաւ գետին: Գլխէն ստացած վէրքէն արիւն կը հոսէր: Մարալը տարին...: Մեր ձայնէն, մեր չուրջ եղողները արթնցան, բայց ոչ ոք համարձակեցաւ դուրս ելլել: Մարալը մատնուած էր: Մատնիչը ներս մտնելով սկսաւ պոռալ մօրաքրոջս վրայ.

– Մեզ ալ քունէն արթնցուցիր...: Ի՞նչ կը պոռաս, կուլաս. աղջիկդ պիտի չմեռցնեն եա, վաղը ետ պիտի բերեն...:

Այսպէս ըսելով ջղայնացաւ եւ ձեռքը օդին մէջ ճօճելով գնաց: Ամէն մարդ գիտէր անոր մատնիչ ըլլալը: Ամէն տեղ մատնիչներ անպակաս էին: Խեղճ մօրաքոյրս զուր տեղ իր 15–ամեայ Մարալիկին երեսները մրոտած էր, ցնցոտիներ հագցուցած էր անոր, գլուխը սեւ լաչակ կապած, ամբողջ ճամբու ընթացքին կորաքամակ քալեցուցած՝ իբրեւ ծեր կին մը ներկայացնելով ամէն պարագայի: Եւ ահաւասիկ, մատնիչի մը պատճառաւ տարին Մարալը: Յաջորդ օր Մարալ եկաւ արտում ու տխուր...: Փաթթուեցաւ մօր վիզը, լացաւ, շատ լացաւ: Լացաւ զինուոր դացած հօր, անչափահաս եղբայրներն ու քոյրերը ճամբան անթաղ թողած ըլլալուն, մօրը ստացած վէրքին ու իր պատուին համար...: Յաջորդ օր Մարալ գնաց գետ, ջուր բերելու պատրուակով: Ա՛լ չվերադարձաւ: Մօրաքոյրս վերջին զաւակին կորուստին չդիմացաւ: Մէկ օրուան ճամբայ ելած էինք. ինկաւ անապատին մէջ: Ափ մը հող չկրցանք նետել վրան:

«Մեզ խումբով գետեզերքէն Շէտտէտէ կը տանէին: Հեռուէն տեսանք մխացող կոյտ մը: Անապատին մէջ անտէր ձգուած երեխաները հաւաքած ու այրած էին...: Երբ մխացող կոյտին քովէն կ'անցնէինք, երկու փոքրիկ ձեռքեր տեսանք, որոնք դեռ չէին այրած...: Մայրս սարսափահար ձեռքէս ամուր բռնելով ըսաւ.

– Երեխաներ այրած են, Աստուա՛ծ իմ...»:

Ականջներուս մէջ արձագանգող սեւ պատմութիւնները այստեղ լռեցին:

*
**

Այս ի՞նչ դժնդակ գիշեր է: Ճչալ կ'ուզեմ: Սիրտս ուժգին կը տրոփէ: Ամբողջ գիշերը աչքս չեմ խփած: Կինը քովէս ուժգին կը խռկայ: Միւս սենեակէն ձայնը կուգայ Մատնիչին, որ ոչ թէ կը խռկայ, այլ մորթուելու պառկած կովու մը պէս կը բառաչէ: Սենեակը աչքերուս առջեւ կը վերածուի դաշտի մը և ձիերու սմբակներուն թափիւնը կը լսեմ ու մտրակներուն ձայնը: Ճամբան մնացած ուժասպառ ծերերու ու սովահար մանուկներու հեծկլտուքը կը լսեմ: Սենեակին մութ անկիւններուն՝ իրենց սուրերով, իրենց կեռ դաշոյններով դահիճները կը տեսնեմ, որոնք լուտանքներ տեղացնելով կը յարձակին անտէր մնացած ժողովուրդի մը վրայ: Գոհ՝ իրենց խլած զոհերէն ու աւարէն, քրքջալով ու պոռալով կը վերադառնան իրենց վրանները: Գաղթակայանի մը մէջ ըլլալս կը զգամ: Եւ ահաւասիկ մատնիչ մը, որ իր մորթը ազատելու համար հարիւրաւոր անմեղներու արեան մտած է:

Այդ գիշեր նահատակներու ուրուականները կը տեսնէի, որոնք չուրջս դառնալով կը փսփսային ականջիս.

– Ասոր Մատնիչ Նշան կ'ըսեն, հը՞, լաւ նայէ՛ր. Մատնիչ Նշան կ'ըսեն...:

Առաւօտուն Տիրանը եկաւ ու զիս տարաւ Մատնիչին սարսափի տունէն:

ՌՈՆԻԱ ԹԷՐԶԵԱՆ

Փետրուար 2, 1976
Պիքֆայա – Լիբանան

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. - Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան, զաւակներն ու թոռները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի մահուան 15-րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրեն 500 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

CROIX ROUGE
ARMENIENNE

ASCENSION

4 JOURS EN NORMANDIE
dans le Centre de Vacances
de la CROIX ROUGE ARMENIENNE
12, 13, 14 et 15 MAI

Départ de l'autocar —Jeudi matin—	
Stade d'Arnouville	à 7 h 15
Alfortville, Place Carnot	à 8 h
Issy-les-Mlx., Eglise arm.	à 8 h 30
Paris Gare St.-Lazare	
25, rue de Rome	à 9 h

Participation aux frais :
Voyage, séjour de 4 jours
en pension complète,
Excursions à Deauville et
au Mont St.-Michel ...... 690 F.

Pour retenir vos places :
39. 85. 36. 53
47. 37. 07. 22 (après 19 h.)

24 AVRIL

DEPOT DE GERBE

La commémoration arménienne traditionnelle à l'Arc de Triomphe coïncide ce Dimanche 24 Avril avec la journée nationale des déportés.

K. Bakerdjian représentera à 18 h 30 les Anciens Combattants Arméniens et déposera une gerbe de fleurs aux côtés des nombreuses autres associations, sans avoir cette fois-ci, l'exclusivité du ravivage de la flamme.

Le défilé organisé par la COPA ne doit pas s'en trouver perturbé.

RECHERCHE

dame arménienne pour garder un enfant (18 mois) dans la banlieue Est de Paris.

*
**

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ կին մը 18 ամսու երախայ մը նայելու համար, Փարիզի արեւելեան արուարձան մը:

Tél. : 48 - 62 - 51 - 66 (heures bureau)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

«ԴԻՄԱԿ»

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ
Յակոբ Պարոնեանի
«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»ը

Բեմադիր՝ Վազգէն Մութաֆեան
Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս
ժամը 20·30-ին
Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին
Musée Guimet
6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna
Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89:

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

Dans le cadre de la commémoration du 79ème anniversaire du génocide des Arméniens en 1915

Présentation et débat par :
GERARD CHALIAND

Du livre :
"La Province de la mort"

- Archives américaines du génocide des Arméniens de Leslie A. Davis
- Préface d'Yves Ternon

Editions Cimplexe

Jeudi 28 Avril à 20h30

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ»

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - ԺԵՐՈՄԻ Չ. Շանի մասնաճիւղի վարչութիւնը խիստ կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 30, կէսօրէ ետք ժամը 14·30-ին Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր անդամուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

YAN'S CLUB

SOIREE MUSICALE

MERCREDI 27 AVRIL A 20 H 30

avec la participation de
Mesdemoiselles LUCINE SIMONIAN et LIAN PEI CHY

qui interpréteront des œuvres de J. S. Bach, C. P. E. Bach, Reinecke, F. Chopin et F. Poulenc

La soirée sera suivie d'un dîner.

Réservation obligatoire au 45. 89. 20. 48.

YAN'S CLUB
5, Avenue Reille, Paris 14e

Sous la présidence de M. VAHAN DER - GHEVONTIAN
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT
DU TEBROTZASSERE

animé par MARTEN YORGANTZ

en l'honneur de
M. ALAIN TERZIAN
PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS

SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au « HOLIDAY INN »
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE
Réservations au 43. 81. 01. 72.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 26
MARDI
26 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 18.313 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.313

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՓԱՐԻԶ

ԵԼՈՅԹՆԵՐ ԹՐՈՔԱՏԵՐՈՅԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ ՀՈԾ ԲԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը կը սկսէր Փարիզի մէջ, Կիրակի առաւօտ, Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ պատարագով: Եկեղեցին լեցուն էր -- չէր յորդեր բազմութեամբ -- Ներկայ էին Դասին մէջ, Հայ կաթողիկէ առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան եւ Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան գործավարը՝ Վահան Տէր -- Ղեւոնդեան:

Օրուան քարոզը կ'արտասանէր Դիւտ Արք., որ յիշեց թէ Ապրիլեան այս տարեդարձը կը զուգադիպէր այս տարի տարագիրներու օրուան ու ոգեկոչելէ ետք ցեղասպանութիւնը, կ'անդրադառնար նաեւ ներկայիս տարուող կարգ մը աշխատանքներու զայն ուրանալու համար: Դարուս առաջին ցեղասպանութիւնը, կ'ըսէր, կրկնութիւնն է ուրիշ ոճիրներու, բայց այս մէկը տարբեր էր, քանի ջարդն էր ժողովուրդի մը իր հողին վրայ: Մըտքով, կ'աւելցնէր, կ'երթանք մինչեւ Սուրիոյ անապատները, Տէր -- Զօր, նաեւ Անթիլիասի Կաթողիկոսարանը ուր կայ նահատակաց ոսկորներու յիշատակարանը:

***

Ժամը 15.30-ին, Փարիզի Նոթր - Տամի Մայր տաճարին մէջ էր, ուր Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան կը մատուցանէր աւանդական պատարագը: Կը մասնակցէին յանուն Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Դիւտ Արք., Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ՝ պատուելի Ժիլպէր Լեոնեան: Ներկայ էին Քոյր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, Հայաստանի դեսպանատան գործավար՝ Վահան Տէր -- Ղեւոնդեան եւ մամուլի բաժնի վարիչ՝ Ա. Յարութիւնեան, երեսփոխան -- քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեան եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ:

Նախքան պատարագը, Գրիգոր Եպիսկոպոս, ֆրանսերէն, ապա՝ հայերէն կ'ոգեկոչէր ցեղասպանութիւնը, ժողովուրդի մը երեք քառորդին ջարդը իր պապենական հողին վրայ: Շնորհակալութիւն կը յայտնէր որ ծիրանաւոր Ժ. Մ. Լիւսթիժէ կը տրամադրէր Փարիզի այս ամէնէն պատկառելի Մայր տաճարը, կ'ողջունէր Քոյր եկեղեցիներու կրօնապետներ -- ինչպէս նաեւ, առաջին անգամ ըլլալով, Հայաստանի դեսպանատան գործավարին ներկայութիւնը: Կը ծանրանար Հայաստան -- Սփիւռք կապերու անհրաժեշտութեան վրայ:

Օրուան հոգեւոր ճառը կ'արտասանէր Գերպ. Ժերար Տըֆուա, Սանսի Արքեպիսկոպոս եւ Օսէռի Եպիսկոպոս, որ սկիզբը կը հաստատէր թէ այս ոգեկոչումը հաւատքի եւ յիշողութեան արարք մըն է, հաւատքի, վասնզի, Ե. դարուն Մեսրոպ եւ Սահակ կը թարգմանէին Աստուածաշունչը, յիշողութեան, քանի այս իրիկուն, կարելի չէ մոռնալ ցեղասպանութիւնը ու իր խոր համակրանքը կ'արտայայտէր մեզի հանդէպ: Երկրորդ մասին մէջ, աւելի կ'անդրադառնար ընդհ. հարցերու եւ մեկնելով Յովհ. Պօղոս Բ.ի վերջին ուղերձներէն կը շեշտէր ներկայ ընկերութեան մէջ բարքերու անկումը, կը ջատագովէր ընտանիքի գաղափարը, թեքնիքի յառաջդիմութեան բերած վնասները, հուսկ խօսքը կ'ուղղէր հայ երիտասարդներուն, յորդորելով որ համարկուելով հանդերձ պահեն տեսիլքը իրենց ինքնութեան:

Պատարագի աւարտին, Գրիգոր Եպիսկ. կը յայտնէր թէ Ուրբաթ օր, Ապրիլ 22-ին, ուրախութեան օր մը եղած էր Էջմիածնի համար, երբ յանուն Պապին, Արեւելեան ժողովի Նախագահը՝ ծիրանաւոր Սիլվեսթրինի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յանձնած էր Թադէոս եւ Բարթողիմէոս առաքեալներու մասունքները:

***

Ժամը 18-ին Թրոքատերոյի Մարդկային իրաւանց խորհրդանշական հրապարակը համախմբուած էր հոծ բազմութիւն մը (4-էն 5.000) եւ հոն է որ ելոյթներ կ'ունենային զանազան անձնաւորութիւններ: Կը կարդացուէին նախ քաղաքական անձնաւորութիւններու համակրական ուղերձները, որոնց կարգին յիշենք՝ Լիվրիի քաղաքապետը, Սարսէլի քաղաքապետ եւ Շիրաքի խորհրդական (Լըլուշ), Յունաստանի դեսպանատունը, Կիպրացիներու Միութիւնը, Ազգ. Ժողովի ընկերվարական եւ համայնավար խմբակցութեանց նախագահները եւայլն:

Ելոյթներ կ'ունենային՝ Արա Գրիգորեան, Անթուան Պաղտիկեան, Փաթրիք Տէվէճեան, Անրի Սապի, Փօլ Մերսիէքս (Վալ - տը - Մառնի երեսփոխան եւ փոխ - նախագահ Ֆրանսա -- Հայաստան խումբին):

Յիշենք որ այս համախմբումին կազմակերպութիւնը կը պատկանէր Հայ Քաղաքական կուսակցութեանց միացեալ նախաձեռնութեան:

Ամէնէն ապաւորիչ ելոյթը կը պատկանէր Անթոնիի երեսփոխան քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեանի որ գլխաւոր գիծերու մէջ, կը կրկնէր Ուրբաթ իրիկուան (Հ.Բ.Ը.Մ.-ի հաւաքոյթին, թղթակցութիւնը՝ առանձին) գաղափարները: Կը շեշտէր թէ ինչո՞ւ ցեղասպանութիւնը պէտք է անպայման ճանչցուէր յանուն արդարութեան եւ ճշմարտութեան, նաեւ անհրաժեշտ պայման էր յետագայի հաշտութեան մը համար Թուրքիոյ հետ: Անրի Սապի, Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխան կը յիշէր հոն տարուած աշխատանքը, որ յանգած էր ցեղասպանութեան ճանաչման (1987, Յունիս 18), կ'աւելցնէր նաեւ թէ նախագահ Միթերան ճանչցած էր զայն (Վիէն, 1984, Յունուար 7) եւ թէ հարկ էր աշխատանք տանիլ որպէսզի Ֆրանսական կառավարութիւնը պաշտօնապէս ճանչնայ: Անթուան Պաղտիկեան անհրաժեշտ կը գտնէր որ Ֆրանսահայութիւնը յաջողի ունենալ ներկայացուցչական մարմին մը:

Ելոյթներու աւարտին, ժամը 18.45-ին, թափօրը կ'ընթանար դէպի Թուրքիոյ դեսպանատունը, շրջապատուած անվտանգութեան ուժերու կողմէ, ՔՈՓԱՖ-ի կողմէ դիմում կ'ըլլար, ոստիկանութեան միջամտութեամբ, որպէսզի պատուիրակութիւն մը ընդունուի, ինչ որ կը մերժուէր:

Քանի մը ազգային խմբային երգեր ետք (Սարդարապատ, Անդրանիկ) ժամը 20.15-ին շուրջ բազմութիւնը կը ցրուէր:

***

Ժամը 18.30-ին ծաղկեպսակ մը կը դրուէր Յաղթական Կամարի Անծանօթ Զինուորի շիրիմին:

***

ԵՐԵՒԱՆ

Կիրակի, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին Ծիծեռնակաբերդ կը ժամանէր պետական պատուիրակութիւնը գլխաւորութեամբ՝ Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի, որու մաս կը կազմէին փոխ -- Նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան, վարչապետ Հրանտ Բագրատեան, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան եւ բազմաթիւ նախարարներ ու ծաղկեպսակ կը դրուէր:

Յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որ առաջին անգամ ըլլալով անձամբ չէր կրցած մասնակցիլ յոգնութեան հետեւանքով, ծաղկեպսակ կը դնէր Ներսէս Արք. Պօղապալեան:

Ամբողջ օրը, ըստ աւանդութեան, ժողովուրդը կուգար իր յարգանքը մատուցանելու բիւրաւոր նահատակներուն, հազարաւոր մեխակներ դնելով:

***

Ռուսաստանի Խորհրդարանի (Դումա) ՀԱՊ-ի հարցերու եւ հայրենակիցներու հետ Կապերու Կոմիտէն Օսմանեան Թուրքիոյ կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան 79-րդ տարելիցին առթիւ, յայտարարութիւն մը կատարած է ուր Դումայի երեսփոխանները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Ռուսաստանի եւ համայն աշխարհի Հայերուն:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(23-24 Avril)

A STEPANAKERT,
LE VIOLON ET LES LARMES

Ֆիկառօ առաջին էջին վրայ հրատարակած էր նկար մը որ կը ներկայացնէր հայ երիտասարդ սպայի մը թաղումը, լացող կիներով շրջապատուած, մինչ ծերուկ մը ջութակ կը նուագէ: Նկարին տակը գրուած տողերուն մէջ, անհրաժեշտ նըկատուած էր չակերտել Ստեփանակերտի մայրաքաղաքի հանգամանքը: Կ'ըսուէր թէ Հինգշաբթի օր, Ապրիլ 21-ին, Ադըրբէջանցիք հակայարձակման անցած էին եւ կռիւներէն 70 մեռեալ կար: Վեց տարիներու երկայնքին 15 հազար Հայ եւ Ազերի մեռած են, կը գրէր ու մէկ միլիոն գաղթական ալ նետուած՝ ճամբաներուն վրայ:

***

«L'HUMANITE»

(25 Avril)

EREVAN COMMEMORE
LE GENOCIDE ARMENIEN

Միակ օրաթերթն էր, Ապրիլ 25-ին, որ կ'անդրադառնար Հայերու ցեղասպանութեան: Կը գրէր թէ մօտ մէկ միլիոն Հայեր ոգեկոչած են, Կիրակի օր, 1915-ի մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակը, Երեւանի մէջ: Ամբողջ օրը, հազարաւոր ընտանիքներ Ծիծեռնակաբերդ գացած են ծաղիկներ զետեղելու համար յուշարձանին առջեւ բարձրացած ի յիշատակ զոհերուն ցեղասպանութեան զոր Թուրքիա չի ճանչնար: Թոյլ տալու համար ընտանիքներուն, որոնց աշխատավարձքը յաճախ ամսական մէկ տոլարը չանցնիր, որ մինչեւ յուշարձան երթան, փոխադրամիջոցները ձրի էին: Յուշարձանին բոցը, ամիսներէ ի վեր մարած՝ ուժանիւթի տագնապին պատճառաւ, այս առթիւ արծարծուած էր: Թերթը, ապա, կ'անդրադառնար Ղարաբաղի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԱԺԷԻ կացութեան մասին շատ յըստակ պատկեր մը չկար Ապրիլ 25-ին, Ընդհ. ձեւով կը հաստատուէր որ Սերպերը ընդառաջ գացած են ՕԹԱՆ-ի վերջնագրին եւ կը քաշուէին քաղաքին կեդրոնէն եւ հեռացնել սկսած էին նաեւ իրենց ծանր հրետանին (այս վերջինին համար, պայմանաժամ ունին մինչեւ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 27): Կարելի եղած էր նաեւ մաս մաս պարպել վիրաւորները: Շաբաթ օր, Ատլանտեան Ուխտի կարծիքն այն էր թէ պէտք է ռմբակոծութիւններու ձեռնարկէր, գործադրելով իր վերջնագիրը, բայց ՄԱԿ-ը թոյլ չէր տար եւ կ'երկարաձգէր պայմանաժամը: ՄԱԿ-ի բանագնացն ալ ճափոնցի Ակաշի կացութեան յեղաշրջումը դրական կը նկատէր: Ամէն պարագայի մէջ, ոչինչ այնքան պարզ է եւ Սերպերու բարեկամեցողութիւնն ալ շատ ապահով չէ: Ընդհ. ձեւով, մեծն Սերպիոյ մը ծրագիրը այնքան ալ հեռու չէ իրագործուելէ: Կը մնան անշուշտ զոհերը, բնակչութեան մը ողբերգութիւնը եւ դառն վկայութիւնները չեն պակսիր այդ ուղղութեամբ: «Միայն մեռելները բախտ ունին», այսպէս կը սկսի Գաղթականաց Բարձրագոյն Մարմնին ստացած վերջին նամակը իր խումբին երկու կին բժիշկներէն, Կորածէէն: Նկարագրութիւնը ահաւոր է և կը յիշեցնէ ուրիշ Ապրիլ մը: Նամակն ալ կը վերջանայ սապէս. -- «Նախագահներ Գլինթըն եւ Ելցին կ'ուզեն վեհաժողով մը գումարել գալ ամիս, Պոսնիոյ ապագային մասին խօսելու համար: Այն ատեն Կորածէէն ուրիշ բան չի մնար, եթէ ոչ՝ դիակներ եւ աւերակներ»:

ԵՈՀԱՆՆԷՍՊՈՒՐԿԻ մէջ (Հարաւի Ափրիկէ) բազմացեղային առաջին ընտրութիւններէն 48 ժամ առաջ, ռմբափորձ մը ծանր ցնցում մը յառաջացուց երկրին մէջ: Ականուած կառքի մը պայթումն էր Մանտելայի կուսակցութեան կեդրոնատեղիին մօտ որ պատճառ եղաւ 9 հոգիի մահուան եւ 90 հոգի ալ վիրաւորուեցան: Երկրորդ ռմբափորձ մը կը գործուէր Ապրիլ 25-ին, եօթը մեռեալ պատճառելով:

«ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ՈՒԱՆ առթիւ, Ապրիլ 24-ին, զանազան արարողութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանսայի մէջ: Իգիէօ-ի մէջ, Նախագահ Միթերան բա--

(Շար.ը Դ. էջ)

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՅԱԿՈԲ ՎԷԶԻՐԵԱՆ

Ապրիլ 23-ին, իր մահկանացուն կնքած է գաղութիս հին դէմքերէն՝ Յակոբ Վէզիրեան:

Ծնած Թալաս, 1902-ին, յետագային Ֆրանսա հաստատուած ինչպէս Ապրիլեան Եղեռնի հազարաւոր վերապրողներ, Յակոբ Վէզիրեան կանուխէն մասնակցած է Փարիզի հայ գաղութի կեանքին, ըլլխաւորաբար Ֆրանսահայ մշակութային միութեան, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան մէջ, հիմնադիրներէն էր նաեւ Կեսարիոյ Հայրենակցական Միութեան: Մաս կազմած է նաեւ դիմադրական շարժումին: Իր յուշերը ամփոփած էր հատորի մը մէջ՝ «Կեանքիս Մատեանը»:

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին եւ ընտանեկան պարագաներուն:

«ՄԵՐ ՄՏԱԾՈՒՄՆ Է ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ»

ՄԿՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հրատարակութեան յաջորդող օրերուն իսկ, Տիգրան Հաճեան՝ բարեկամական ուշադրութեամբ, կը նուիրէր ինծի իր եղբօր «Վերջին Հունձքը» հատորը, զուգէ նաեւ այն Թաքուն յոյսով, որ իբրեւ «Յառաջ»ի երբեմնի աշխատակից, առիթէն պիտի օգտուիմ, արծարծելու Մկրտիչ Հաճեանի յիշատակը: Իրաւունք ունէր յուսալու, որովհետեւ դժուար է լռութեամբ անցնիլ անոր որեւէ գործին վրայէն: Չարդարացաւ յոյսը եւ ես տանջուեցայ երկար ատեն: Պայմանները Թոյլատու չէին գոհացուցիչ կերպով պատասխանելու բարեկամիս փափաքին: Այսօր, տարիներ ետք, Մկրտիչի մահուան իններորդ տարելիցին սեմին, կ'ուզեմ սրբագրել եղած Թերացումը՝ մտածման քանի մը չի՛Թեր նուիրելով սիրելի բանաստեղծի յիշատակին:

«Մահուան սպասելէ զատ ոչինչ կը նշանակէ մեր (մեր) կեանքը» գրեց Մկրտիչ Հաճեան եւ, կարծես, հաստատելու համար գրածին վաւերականութիւնը, 1985 Նոյեմբեր 27-ին, ձգեց աշխարհը եւ հեռացաւ ընդմիշտ, առանց մտածելու, որ ետին կը Թողուր զինք սիրողներու, իրեն հիացողներու ամբողջ շարան մը: Երանի՜ գրած չըլլար այդ նախադասութիւնը եւ մնար մեր մէջ, մեզի հետ: Մեզ համոզելու համար, անհրաժեշտ չէր մեռնիլ. մենք կը հաւատայինք իրեն: Ի՞նչ պէտք ունէր յորդեցնելու կնոջ աչքերը, ցաւի հառաչներ խլել եղբօր կուրծքէն, արիւնել՝ հայ գրականութեան բարեկամներու սրտերը: Լաւ գիտէր, սակայն, որ չորցած են արցունքի մեր ջրհորները եւ չենք ուզեր այլեւս լալ: Կ'ողբանք սակայն իրար վրայ դիզուող մահերը, ինչպէս ողբացինք իր մահը: Գիտենք որ Պոլիս ուրիշ Հաճեան մը պիտի չծնի: Նոր ծնողները կը խօսին բոլոր լեզուները եւ կ'անգիտանան հայերէնը: Գաղափար իսկ չունին հայ քերականութեան եւ հայ քերթողութեան մասին: Պիտի չգիտնան, որ «Վերջին Հունձքը», նախավերջին հունձք է, քանի տակաւին չէ կատարուած իր գրախօսականներու կամ քննադատական գրութիւններու հունձքը:

«Վերջին Հունձքը»ի արժէքը կը կրկնապատկուի ոչ միայն Արմէն Տօնոյեանի, Յակոբ Կարապենցի եւ Մինաս Թէօլէօլեանի «Դար մը գրականութիւն»է վերցուած, արժէք գնահատող գրութիւններով, այլ մանաւանդ, Տիգրան Հաճեանի՝ խնամքով կատարած կենսագրական մանրամասնութեամբ: «Յառաջ»ի աշխատակից եւ գրական խմոր ունեցող հեղինակին եղբայրը, մասնաւոր հոգածութիւն ցոյց տուած է դրսեւորելու եղբօր արժանիքները՝ հարազատօրէն տալով անոր ներքին աշխարհին պատմութիւնը: Խռովայոյզ հոգին, ուր կը հնչէին արուեստի բոլոր խաղերը. — բանաստեղծական եթերումներ, նորավիպային կերտուածքներ, քննադատական «հատուածներ», նկարչական վրձին եւ երաժշտական «ձայն»: Ասոնք, սակայն, ճամբայ չէին բանար փշրանքներ խլելու մարդկային ապահովութենէ: Արուեստի շնորհներու վրայ պէտք է աւելցնել ուսուցչական պաշտօն եւ քիմիագէտի մասնագիտութիւն՝ կարենալ հետեւելու համար կեանքին ընթացքին:

Տիգրան Հաճեան կենսագրականը կը վերջացնէ սրտաբուխ դրուատիքով մը. «Մկրտիչ Հաճեանի անունը պիտի մնայ հայ գրականութեան մէջ, ոչ միայն հրատարակած բանաստեղծական, Թատերական ստեղծագործութիւններով, այլ իր նկարագրով, հայ գրականութեան հանդէպ ունեցած պաշտամունքով եւ հայ լեզուին հանդէպ իր անսահման զգացումով ու սէրով»:

Այնուհետեւ, ի՞նչ է՝ Մկրտիչ Հաճեան, որ իր նորավէպերով ու քերթուածներով կը պահէ մեզ իր յուզումներու եւ զգայութեանց մթնոլորտին մէջ: «Երեւակայութեան բոլոր թեւերը պրկեցի եւ սկսայ ստեղծել տարբեր աշխարհ մը» կը գրէ ան: Իր տեսողութեան եւ ըմբռնումի աշխարհն է ան, որ կը ներկայացնէ «Վերջին Հունձքը»ի մէջ գործող տիպերու դիրքով ու կեցուածքով, ուր՝ մարդկային ցանկութիւններ, խարուսիկ տենչեր, ցնորքներու արշաւ զիրար կը հալածեն: Կը զգայ մտային եւ հոգեկան ցաւերէ տառապողները, ցաւերէ յառաջացող նզովքները ու մոլութիւններու տակ հոգին մէջ անգամ կը փնտռէ Թաքուն մնացած գեղեցկութիւն, նուրբ զգայնութիւն, ապրումի մօտ զօրաւոր տարրեր: Ի՞նչ է սա մարդ բուսած արարածը, որ միտքը կը բանեցնէ միշտ՝ ստեղծելու ժխտական կացութիւններ, վատթարագոյն վիճակներ. կը տնօրինէ «օրէնքներ՝ հատուածի մը գոյութեան պահպանութեան համար միայն», «կրցածը կ'ընէ, երջանիկ չապրելու համար», «ամէն ջանք կը թափէ բարդացնելու համար սա պարզ կեանքը»: Մարդը, մարդը միշտ իր Թերութիւններով, Թուլութիւններով, յաւիտենական տրտունջով, զիրար կոտորելու, յօշոտելու խելագար կատաղութեամբ:

Սուտը արհամարհող, ճշմարտութեան հասնելու ձգտող եւ վատը զգետնելու միտող գրագէտներէն Հաճեան կը տարբերի անով, որ երբեք չի՛ պարտադրեր ինքզինքը. դատաւորի վճիռ չարձակեր, ոչ ալ ոստիկանի պէս պահանջքը կը զգայ ճշդելու պատահարին տեղը, ժամը, ենթակայ անձերու դիրքը, պատասխանատուութիւնը, յանցանքը. ինչ կարեւորութիւն ունի, որ «ծովը ալեկոծ էր կամ հանդարտ», «կէս գիշերէն ետքն էր կամ առաջ», «տարուան մը, ամսուան մը, շաբթուան մը մէկ օրը», «օրուան սա կամ նա ժամը»: Էականը՝ դէպքին ծանրութիւնն է. ճակատագրական ելքը. շրջապատին վրայ ունեցած ազդեցութիւնը: Անհատի ազատութիւնը կը պահանջէ, որ ինք հանէ հետեւողութիւնը, հասնի իր եզրակացութեան: Տեղ մը սակայն կը պոռթկայ. «Քաղաքակրթութիւն կոչուած բանը հիմնուած է սուտի վրայ: Թերեւս ալ բարոյական կոչուած բանն է, որ սուտով շինուած է». եւ ինք՝ հաւանաբար, մասնակից չըլլալու համար այդ սուտի կռանման, երբեք չի միջամտեր ուրիշներու գործունէութեան: Ընկերութիւնը կազմուած է բազմաճաշակ անձերէ. իւրաքանչիւրը ունի իր հաճոյանալու, ժամերը լեցնելու, ապրելու ինքնուրոյն ըմբռնում. կեղծիքի մէջ Թաթախուածն անգամ ունի իր երանութեան պահերը, խարդախուած երեւոյթներէ իսկ քաղուած երջանկութիւն:

Հաճեանական երգիծանք է, անշուշտ, վայրկեանի մը խելագարութեամբ, անմահութեան դիմելու ցանկութիւնը. ինք «ոչինչ բրած է արտասովոր. ո՛չ պատեբազմ, ո՛չ ոճիր, ո՛չ օթէլլէյութիւն, ո՛չ բազմ, ո՛չ ոճիր, ո՛չ օթէլլոյութիւն, ո՛չ ոչ իսկ արժանացած նոպէլեան մրցանակի», որպէսզի անցնի տիեզերական յիշողութիւններու պատմութեան մէջ:

Վայելք մըն է շրջագայիլ Մկրտիչ Հաճեանի խոհերուն ու մտածումներուն մէջ, ունկնդրել՝ իրմէ մեկնող ձայներու եւ շշնջալ իրեն՝ ի՛նչ հոգ, բանաստեղծ բարեկամ. մարդկային պատմութիւնը, խարդախուած պատմութիւն է. խենէշութիւն կը բուրէ: Քու տեղդ հոն չէ, այլ՝ մեզի հետ. դուն մենք ես եւ պիտի տեւես մեզմէ ալ անդին՝ քու բանաստեղծութիւններով, քու զգայնութեամբ եւ քու մարդկայնութեամբ, որովհետեւ՝

. . . .

Ովկէանը կրնայ ցամքիլ անպատիժ,
Հովերը կրնան փշրուիլ ու փոշիանալ
մեր վրայ
Մեր մտածումն է որ յաւիտենական
է հոս:

***

Հատորը ստանալէ եւ պրպտելէ ետք, վիշտ մը համակեց զիս: Չէի ուզեր հաւատալ, որ «Վերջին Հունձքը» պիտի ըլլայ վերջինը: Կը նշանակէ Թէ՝ նոր հունձք պիտի չկատարուի եւ մենք պիտի չտեսնենք այլեւս այն բազմաթիւ գրախօսականներն ու քննադատական գրութիւնները, որ կը կազմեն Մկրտիչ Հաճեանի լաւագոյն գործերը:

Այնուամենայնիւ, ոգեկոչումի յատկացուած այս մտածումներուն մէջ, կ'ուզեմ յարգանքի բաժին մը յատկացնել մեր հեղինակներու կիներուն, որոնք իրենց ամուսնոյն մահէն ետք, տեսակ մը «շարունակած» են անոնց գործը, հրատարակութեան տալով անտիպ մնացած գրութիւններ: Այդպէս ըրած էին Տիկին Լեւոն Մօզեան, Տիկին Անլէն Փափազեան եւ այսօր՝ Տիկին Ատրինէ Հաճեան:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈՂԼԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝

ՎԱՀԱԳՆ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հրաւէրով Մարսէյլի քաղաքապետարանին մասնակցելու համար «Hydrotop» (Ջուրի մատակարարում եւ շրջապատ) քոլոքի աշխատանքներուն, Մարսէյլ ժամանեց Երեւանի քաղաքապետը՝ Վահագն Խաչատրեան, Ապրիլ 11-ին, ժամը՝ 20.35-ին, ֆրանսական ներքին գիծերու Թռիչքով մը:

Մարսէյլ — Փրովանս օդակայանը դիմաւորուեցաւ քաղաքապետ — փրոֆէսոր Ռ. Վիկուռույի ներկայացուցիչ՝ Տիկին Էլիզ Յակոբեանի, քաղաքապետարանի միջազգային Առաքելութեան տնօրէն՝ Փիէռ Գալֆասի, քաղաքապետարանի արարողապետ՝ Ժորժ Գարափլիսի, Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Շրջանային Խորհուրդի նախագահ՝ Ալեքսան Պապայեանի, Օհան Հէքիմեանի եւ «Յառաջ»ի Թղթակիցի կողմէ: Վահագն Խաչատրեան առաջնորդուեցաւ ուղղակի Սոֆիթէլ Վիէօ — Փոր պանդոկը:

Ապրիլ 12-ի եւ 13-ի օրերը, Վահագն Խաչատրեան յատկացուց առանձին եւ տարբեր բնոյթի այցելութիւններու: Հանդիպում մը ունեցաւ Մարսէյլի մեթրոյի տնօրէնութեան պաշտօնեաներու հետ եւ այցելեց կայաններ ու ծանօթացաւ մեթրոյի ցանցին (երկու գիծ):

Երկաթուղիէն անցաւ օդային գիծերուն երթալով Մարսէյլ — Փրովանս օդակայանը տեսնելու եւ հետաքրքրուելու համար ընդհանուր կառոյցին՝ մատակարարութիւն, փոխադրութիւն...: Ապրիլ 12, ժամը՝ 13-ին Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու պաշտօնապէս ընդունեց Վահագն Խաչատուրեանը: Երկու քաղաքապետները ունեցան առաջին տեսակցութիւն մը գլուխ - գլխի: Նոյն օրը, Երեւանի քաղաքապետը այցելեց «Լը Փրովանսալ» օրաթերթի խմբագրատունը եւ խիստ շահագրգռուեցաւ սարքաւորումներով, գործածուած (գեր)արդիական մեքենաներով, միջոցներով՝ տեղեկատուութիւն, խմբագրութիւն, մամուլ եւայլն...:

Ապրիլ 13-ին, Վահագն Խաչատրեան ընդունուեցաւ Մարսէյլի Հանրային Օգնութեան (Assistance publique) տնօրէնութեան կողմէ: Յաջորդաբար այցելեց «Լա Թիմոն» հիւանդանոցի, որ բժշկական համալսարանական կեդրոն է, նախ չափահասներու բաժինը, ապա երեխաներունը եւ յատկապէս մանկաբուժական միաւորումը: Տեսաւ «Կամմա Իւնիթէ»ն որ միակ հիւանդանոցն է որ ունի եւ հուսկ հանդիպեցաւ փրոֆէսոր Միշէլ Գասպարեանին որ կը ղեկավարէ հիւանդանոցին շողագիտութեան բաժինը: Օրուան երկրորդ մասը յատկացուց առաջին եւ անձնական այցելութեան մը «Հիտրոթոփ»ի ցուցահանդէսին կանգ առնելով զանազան տաղաւարներուն եւ հանդիպելով ու զրուցելով ջուրի զանազան մասնագէտներու հետ:

Ապրիլ 14-ին, Վահագն Խաչատրեան մասնակցեցաւ Քաղաքապետներու Օրուան, «Հիտրոթոփ»ի շրջագիծին մէջ, քաղաքապետներ եկած աշխարհի 56 տարբեր քաղաքներէ: Առաջնորդութեամբ Ռոպէր Վիկուռույի քաղաքապետները նախ պաշտօնական այցելութիւն մը տուին «Հիտրոթոփ» ցուցահանդէսին, ապա մասնակցեցան ֆորումի մը «Ջուրը եւ տեղական հաւաքականութիւնները» նիւթին շուրջ ներկայութեամբ, ի մասնաւորի Շրջապատի Նախարար Միշէլ Պարնիէի: Տեղի ունեցաւ «Քաղաքներու Միութեան» (որուն մաս կը կազմէ Երեւանը) համագումարը գլխաւոր օրակարգ ունենալով՝ Ջուրը եւ շրջապատը: Մամլոյ ասուլիսով մը փակուեցան այս աշխատանքները:

Նոյն օրը երեկոյեան, Երեւանի քաղաքապետը իր առաջին հանդիպումը ունեցաւ Հայ գաղութին հետ, հրաւէրովը եւ կազմակերպութեամբը Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան: Վահագն Խաչատրեան շուրջ երկու ժամ ձեռքեր սեղմեց, ծանօթացաւ մէկ առ մէկ ներկաներուն, վերագտաւ ծանօթ դէմքեր, խօսքեր փոխանակեց իւրաքանչիւրին հետ, զրուցեց մինչեւ Մարսէյլի քաղաքապետին ժամանումը: Ապա, Հայ Մշակոյթի Տան Նախագահ՝ Կարօ Յովսէփեան, նախ հայերէնով բարի գալուստի ջերմ խօսքեր արտասանեց: Անդրադարձաւ Հայաստանի այսօրուան համեմատաբար երիտասարդ ղեկավարութեան հիմնական դերին երկրի անկախութիւնը պաշտպանելու եւ ամբողջական դարձնելու քաղաքականէն, անդին, տնտեսական եւ հոգային: Շեշտեց միասնականութեան կարեւորութիւնը երկրէն ներս եւ Սփիւռք — Հայաստան յարաբերութիւններուն մէջ, որպէս գրաւական յաջողութեան: Կարօ Յովսէփեան դիտել տուաւ նաեւ Սփիւռքի գաղութներու դժուարութիւնները, ճիգերը ազգային դիմագիծ եւ հոգի պահելու, լեզուն չկորսնցնելու: Յոյս յայտնեց որ այս այցելութիւնը ըլլայ արդիւնաւէտ եւ տեղ տայ կանոնաւոր փոխանակումներու, համագործակցութեան մը Մարսէյլ եւ Երեւան քաղաքներու միջեւ: Ապա, Կարօ Յովսէփեան, ֆրանսերէնով, շնորհակալութիւն յայտնեց Մարսէյլի քաղաքապետին այս առիթի ընծայման համար: Ընդգծեց բարեկամական կապերը Մարսէյլի, Հայերու եւ Հայաստանի միջեւ, հաստատուած դարերէ ի վեր եւ անցած պատմութեան: Գոհունակութիւն յայտնեց որ այդ մենաշնորհեալ կապերը կը շարունակուին, կը սերտանան ու կը զարգանան նոր չօշափելի արարքներով: Երեւանի քաղաքապետ Վահագն Խաչատրեան շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած պատիւին եւ սրտաբաց ընդունելութեան: Բացատրեց Մարսէյլ իր ներկայութեան նպատակը: Շեշտեց Թէ այն յատուկ ուշադրութեան որ կ'արժանանայ Մարսէյլի քաղաքի իշխանութիւններուն կողմէ կը պարտի առաւելաբար հայ գաղութի վայելած վարկին: Վահագն Խաչատրեան չվարանեցաւ խօսելու երկրի ղեկավարներու եւ ժողովուրդին դժուարութիւններուն մասին կապուած տնտեսական ծանր վիճակին, ուժանիւթի տագնապին, հետեւանք շրջափակումին: Սակայն, աւելցուց Թէ այս ձմեռը քիչ մը աւելի տանելի եղած է շնորհիւ «Հայաստան Հիմնադրամ»ի «Ձմեռ ծրագրին» եւ շնորհակալութիւն յայտնեց Մարսէյլի հայ գաղութին բերած նիւթական օժանդակութեան: Վահագն Խաչատրեան անդրադառնալով Ղարաբաղի ժողովուրդին մղած ինքնապաշտպանութեան մարտերուն եւ արձանագրած վերջին յաջողութիւններուն վերագրաւելով Թալիշ եւ Գիւլիստան գիւղերը, ըսաւ՝ «բոլորը պէտք է հասկնան որ Ղարաբաղի ժողովուրդը իր հողին վրայ է եւ հոն պիտի ապրի, ուրիշ երթալիք տեղ չունի: Այսօր ԻՆՔՆ է կռուող իր հողին համար: 15-էն 50 տարեկան բոլոր տղամարդիկ զօրակոչի են: Իսկ, կանայք եւս Թիկունք կը հանդիսանան զանազան աշխատանքներով»:

Հուսկ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու յայտնեց իր համակրութիւնը հանդէպ Հայերուն, իր գնահատանքը անոնց բերած նպաստին քաղաքի տնտեսական, ընկերային, մշակութային կեանքին, սակայն ժպիտով մը աւելցուց՝ «մէկ պակաս մը կայ. ինծի հայերէն չսորվեցուցիք, մնաց որ այնքան ալ ատակ չեմ լեզուներու մէջ»: Անդրադարձաւ «Հիտրոթոփ»ի ցուցահանդէսի շրջագիծին մէջ «Քաղաքներու Միութեան Օրուան» աշխատանքներուն եւ գոհունակութիւն յայտնեց որ Երեւանն ալ անդամ է: Խօսելով դէպի Հայաստան եղած մարդասիրական գործողութիւններու մասին, օգնութիւն բառը չեմ սիրեր ըսել, այլ համակամութիւն, բարեկամութիւն: Իսկ, ակնարկելով Ղարաբաղի մէջ տեղի ունեցած պատերազմին, յոյս յայտնեց որ խաղաղութիւնը կը վերադառնայ, առաջնահերթ պայման է ըսաւ որպէսզի Հայաստանը ինքզինքը վերագտնէ: Յետոյ, սկսաւ պատուասիրութիւնը: Ներկայ եղան այս հանդիպումին, ի մէջ այլոց, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Անտոն Վրդ. Սարոյեան, Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան, Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, Նշան Քհնյ. Գույումճեան, Մակար Քհնյ. Նաճառեան, Քոյր Արտեմիս Աշըգեան, քոյր Մալէն Տապաղեան:

Ապրիլ 15-ին, Երեւանի քաղաքապետը այցելեց Լա Քանըպիէռի վրայ նոր բացուած «Էսփաս մոտ»ի գեղեցիկ շէնքը իր Թանգարանով, ցուցադրութեան սրահներով եւայլն...:

Ժամը 17-ին, մասնակցեցաւ «Մարսէյլ — Արմէնի»ի Միութեան ժողովին:

Ժամը 18-ին, «Փալէ տիւ Ֆառօ»ի հէգի սրահին մէջ, Մարսէյլի քաղաքապետը յատուկ ընդունելութիւն մը սարքեց ի պատիւ Երեւանի քաղաքապետին, հրաւիրելով հայ գաղութը: Ընդունելութեան ընթացքին երկու քաղաքապետները հանդիսաւոր կերպով ստորագրեցին համաձայնագիր մը, որուն էական բովանդակութիւնն է՝ յօդուած Ա. «հաստատել երկու քաղաքներու միջեւ մնայուն համագործակցութիւն»: Յօդուած՝ Բ. «Փոխանակել իրենց ծանօթութիւնները ու փորձառութիւնները մանաւանդ ընկերային եւ տնտեսական բնագաւառի զարգացման,

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ԴՐՕՇԱԿՆ ՈՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԶԿԻԹՆԵՐԸ

Պուլկարիա ցեղային հարցեր կ'ունենայ թուրք իր բնակչութեան հետ: Անցեալ Մարտ 3-ին, երբ երկրին Թրքական գրաւումէն ազատագրութեան տօնը կը նշուէր, Քրումօվգրատի (երկրին հարաւակողմը Թուրք բնակչութեան խիտ շրջան) մէջ պուլկարական դրօշներ հրկիզուեցան: Յետոյ այդ արարքը կրկնուեցաւ նաեւ այլ տեղեր: Իսկ պայրամի օրերուն հրդեհ ծագեցաւ Կապարեւօ գիւղի մզկիթին մէջ:

Ուշագրաւը այն է որ նման պարագաներու յանցաւորները չեն յայտնաբերուիր, կամ չեն հրապարակուիր, ինչ որ զըրգըռութեան փոխադարձ ամբաստանութիւններու պատճառ կ'ըլլայ: Հրկիզուած դրօշակներուն մասին Թրքական կողմը կը պնդէ թէ Պուլկարներու գործն էր, ինչ որ իրաւունք կուտայ հետեւցնելու պուլկարական կողմին, թէ մզկիթին հըրդեհն ալ Թուրքերու ձեռքով կատարուած արարք էր:

Մարդ չի գիտեր նաեւ թէ երկու ամիս առաջ Սթարա Զակորայի մզկիթին պատերուն վրայ ո'վ կեռխաչեր ծած ու գրած էր. - «ոչլոտ Թուրքե'ր, Պուլկարիայէն կորսուեցէ'ք»: Օսէթինէվօ գիւղին մէջ տակաւին մարդիկ իրարու հարց կուտան թէ ո'վ ջարդուփշուր ըրաւ մզկիթին բոլոր ապակիները:

Ցեղապաշտ կեցուածքներու վերագըրուած նման արարքներ, կը պատահի որ բոլորովին անսպասելի բացատրութիւններու յանգին. այսպէս, անգամ մը բաւական ժամանակ ետք յայտնի եղաւ որ մզկիթի մը հրդեհը պարզապէս տասը տարեկան տղեկի մը «չարաճճիութեան» հետեւանք էր. ան ծխիկի մնացորդ մը ձգեր էր գորգին տակ, տեսնելու թէ ինչ արդիւնք կուտայ ատիկա: Սակայն միշտ չէ որ նման երջանիկ աւարտներ կ'ունենան պատահարները:

Հրդեհին դըդապատճառը բացայայտըւելէ ետք, երկկողմանի կիրքերը հանդարտեցան: Մինչ այն դէպքերը որոնք իշխանութիւններու եւ մամուլին կողմէ լռութեան մէջ կը թաղուին, ծնունդ կուտան զանազան ենթադրութիւններու, մեծցնելով փոխադարձ կասկածները: Նոյնիսկ, մասնագէտներու բացատրութիւնը թէ շատ դժուար է ոճրային հրդեհ մը ապացուցանել, չի բաւեր խաղաղեցնելու հանրային կարծիքը: Ու մարդիկ հարց կուտան թէ նման բացատրութիւններ պիտի զօրե՞ն նաեւ երբ ոճրային արարքները իրենց տարողութիւնը մեծցնեն ու տարածուին ամբողջ երկրին:

ՔԱՂՀԱՆ

«Պ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ» ՀԻՄՆԱՐԿԻ 1993-Ի ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Իր հիմնադրութենէն ի վեր, «Պ. Արզումանեան» Հիմնարկը կարեւոր ծառայութիւններ մատուցած է արժանթինահայ գաղութին, ինչպէս նաեւ այլ գաղութներու մէջ գործող ազգային հիմնարկութիւններուն, սատարելով անոնց շինարարական, կրթական եւ մշակութային աշխատանքներուն:

1988-էն վերջ, երբ մեր հայրենիքը ստիճանաբար յանգեցաւ անկախ պետականութեան վերականգնումին, կրելէ ետք նոյն տարուան երկրաշարժի մեծ ցնցումը, Հիմնարկը իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց նաեւ Հայաստանի վերակառուցման նուիրական գործին, եւ այդ ուղղութեամբ կատարեց շօշափելի օժանդակութիւններ, ամէն նկատումէ վեր դասելով հայրենի պետութեան ու ժողովուրդին զօրավիգ կանգնելու գաղափարը:

Հայրենիքի մատուցուած ծառայութիւններու ծիրին մէջ, բացի երկրաշարժի աղէտեալներու ի նպաստ կատարուած դըրամահաւաքի եւ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի մեծագումար մասնակցութենէն, անցեալ տարուան ընթացքին, Հիմնարկը ունեցաւ կարեւոր նախաձեռնութիւններ եւ կատարեց նուիրատուութիւններու նոր շարք մը:

Ստորեւ, ամփոփ կերպով կը յիշենք 1993-ին կատարուած բարերարութիւնները. -

ա) Պուէնոս - Այրէսի Արմենիօ - Արխենթինա վարժարանի շրջափակին մէջ կառուցուեցաւ «Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան» մարզասրահը, որուն հիմնաքարը 1992-ին զետեղած էր ազգընտիր առաջին նախագահը, Արժանթին տուած իր այցելութեան միջոցին: Մարզասրահի բացումը կատարուեցաւ 1993 Յունիսին, ներկայութեամբ Տիկին Լուսիա Տէր - Պետրոսեանի, Կրթական նախարար Հայկ Ղազարեանի եւ այլ հիւրերու:

Մինչեւ 1991, եթէ Արմենիօ - Արխենթինա վարժարանը ունեցած էր հայանըպաստ եւ հայասիրական դերակատարութիւն մը՝ վառ պահելով ազատ Հայաստանի երազը, ապա այդ թուականէն այս կողմ, նոյն հաստատութիւնը ամբողջանալով մարզասրահի շինութեամբ, Արժանթինի հանրութեան թէ պետական շրջանակներու մօտ՝ կը խորհրդանշէ իրականացած երազը՝ անկախ Հայաստանի պետական դրօշով եւ ընտրեալ առաջին նախագահի անուան պանծացումով:

բ) Երեւանի մէջ հաստատուեցաւ «Արժանթինի Հանրապետութիւն» միջնակարգ վարժարանը (800 աշակերտ), որուն բացումը կատարուեցաւ 1993 Սեպտեմբեր 21-ին, Հայաստանի անկախութեան տարեդարձի օրը: Պաշտօնական բացումին ներկայ եղան նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, Վազգէն Ա.ի ներկայացուցիչ Թորգոմ Պատրիարք, Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ., Հայաստանի վարչապետը, Կրթական եւ Արտաքին Գործոց նախարարները, Հայաստանի մօտ Արժանթինի դեսպանը, Հ.Բ.Ը.Մ.-ի նախագահուհի Տիկին Լուիզ Սիմոն Մանուկեան, բարերար Հրայր Յովնանեան, Վաչէ, Գարեգին եւ Գրիգորիս Սրբազաններ եւ այլ անձնաւորութիւններ՝ Հայաստանէն եւ Սփիւռքէն:

«Արժանթինի Հանրապետութիւն» դըպրոցի հաստատման առիթով, հիմնարկը շնորհաւորութիւններ ստացաւ նախագահ Գարլոս Մենեմէն, Պուէնոս - Այրէսի քաղաքապետ Սաուլ Պուրէն եւ Արտաքին Գործոց նախարար Կիտօ Տի Թելլայէն:

Անցեալ տարուան Սեպտեմբեր 21-էն սկսեալ Արժանթինեան Դրօշը սկսաւ ծածանիլ Երեւանեան վարժարանին վրայ, մեր Եռագոյնին կողքին, ինչպէս տարիներէ ի վեր՝ Արմենիօ - Արխենթին վարժարանը Պուէնոս - Այրէսի մէջ, այս ձեւով ամրապնդելով երկու երկիրներու բարեկամութիւնը եւ փոխադարձ համակրանքը:

գ) Կատարուեցաւ մեկենասութիւն գըրողներու գրքերու հրատարակութեան, սատարելով հայ դպրութեան:

դ) 1993-ի վերջին ծառայութիւնը եղաւ դարձեալ Հայաստանի նորանկախ պետութեան, այս անգամ դիւանագիտական կալուածի մէջ:

Հիմնարկը Տիականալ Նորթէի իր շէնքէն յարմարաւէտ դրասենեակ մը տրամադրեց Արժանթինի մօտ Հայաստանի դեսպանատան, անհրաժեշտ բոլոր վերայարդարումները կատարելէ վերջ: Այսօր, Հայաստանի դեսպանատան անձնակազմը, գլխաւորութեամբ հաւատարմատար Պր. Արա Յակոբեանի, փոխադըրւած է արդէն իր նոր կեդրոնատեղին, եւ Հայաստանի զերբն ու դրօշը կը ծածանին մայրաքաղաքիս ամէնէն բանուկ պողոտաներէն մէկուն վրայ:

Այս ձեւով, «Պ. Արզումանեան» հիմնարկը՝ բարերար Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Սիրանոյշ Արզումանեան Մեծատուրեանի տնօրէնութեամբ, նոր նուիրաբերումով մը իր մասնակցութիւնը կը բերէ հայրենիքին սատար կանգնելու վեհ նպատակին, խտացնելով շարքերը արժանթինահայ այն ազգայիններուն, որոնք վերակառուցման այս դժուարին օրերուն, դերազանց զոհողութիւններ կը կատարեն Հայաստանի տնտեսական եւ քաղաքական վերելքին համար:

Այսօրուան նշանախօսքն է՝ Հայաստանի հետ Հայաստանի համար, որուն իր հնարաւորութիւններով կը ծառայէ «Պ. Արզումանեան» հիմնարկը:

Պուէնոս Այրէս

ARGENTAN

Association «ARMENIE»

Արմենի ընկերակցութիւնը ծնունդ առած է Տիկին Շօսիէի (Օրնի նահանգի կաճառին նախկին քննիչ) նախաձեռնութեամբ: Ան 1993 Յունիսին Երեւան գացած էր «Agir» միութեան հաշւոյն, հոն հիմնելու համար մաթեմաթիքի Ֆրանսերէն դասաւանդութեան ծրագիր մը:

Կապեր ունենալով Արժանթան, բնական էր որ այդ քաղաքը ընտրէ առիթ տալու համար Հայերու որ գան կատարելագործելու համար մեր լեզուն եւ ապրելու, որոշ ժամանակ, մեր հանգստաւէտ պայմաններուն մէջ: Արժանթանէն 29 ընտանիքներ տրամադիր եղած էին ընդունելու հայ ուսանողներ: Երեւանէն 7-րդ եւ 8-րդ դասարաններու 17 պատանիներ հիւրընկալուեցան Փետրուար 3-էն 23, ինչպէս նաեւ Ֆրանսերէնի դասատու մը եւ մաթեմաթիքի դասատու մը 49 եւ 118 թիւ դպրոցներէն:

Պատանիներ Արժանթանի գոլեճները գացին եւ շատ լաւ համարկուեցան: Այցելեցին նաեւ շրջանը եւ Փարիզ եւ վերադարձան ճամպրուկներով եւ յուշերով բեռնաւորուած:

Բազմաթիւ բարեկամութիւններ ծնունդ առին եւ թղթակցութեամբ կը շարունակուի սկսած գործունէութիւնը:

Արմենի Միութիւնը կը նախատեսէ ծըրարներու առաքում, Հայաստանի մասին փաստաթուղթերու ֆոնտ մը Արժանթան չահակից ընտանիքներուն համար, երկրորդ կեցութեան մը պատրաստութիւնը զոր պիտի կազմակերպէ հաւանաբար 1995 Յունուարին:

Emile LEGRIX
Secrétaire de l'Association
77, Coulandon, 61200 ARGENTAN
Tél. : 33 - 67 - 39 - 63.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Հայ մշակոյթը ոգնասիւնն է հայութեան գոյութեան:

Այս համոզումով է որ 1947-ին Լիբանանի մէջ ծնունդ առաւ Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը, որ այսօր Հայաստանի, Արցախի եւ տասնեւհինգ այլ երկիրներու մէջ իր շուրջ յիսուն կենսունակ մասնաճիւղերով, տասնեւերեք մշակութային կեդրոններով, մամուլով, վարժարաններով, գրական եւ մամուլի մըրցանակներով, որակաւոր հանդիսութիւններով կը շարունակէ հայ մշակոյթը արծարծ պահել Սփիւռքի տարածքին:

Եւ այս նոյն համոզումով, ապա նաեւ Հայրենիքի մէջ հայ մշակոյթը թէ' պահպանելու եւ թէ զարգացնելու նպատակով է որ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի Կեդրոնական Վարչութիւնը կը հաստատէ Հայաստանի Համար Մշակոյթի Հիմնադրամ մը:

Հիմնադրամը կ'առաջադրէ. -

Օգնել Հայաստանի եւ Արցախի մտաւորականներուն, ըլլան անոնք գրողներ, արուեստագէտներ, եւայլն՝

-- մրցանակներով.
-- տարեկան յատկացումներով.
-- փոխանակման ծրագրերով.
-- ցուցահանդէսներ ու ելոյթներ կազմակերպելով Հայաստանի, Արցախի թէ Սփիւռքի մէջ.
-- հրատարակութիւններով:

Օժանդակել դպրոցներու եւ այլ ուսումնական հաստատութիւններու՝

-- օգնելով ուսուցիչներու, դասախօսներու եւ կրթական մշակներու.
-- յատկացնելով կրթանպաստներ.
-- տրամադրելով դրենական պիտոյքներ:

Հետաքրքրութիւն ստեղծել միջազգային կազմակերպութիւններու մօտ՝ հայկական եկեղեցիներու եւ պատմական յուշարձաններու պահպանութեան գործին առընչութեամբ:

Հայաստան եւ Արցախ, անկախութեան եւ նոր պետականութեան ամրապնդման բարդ խնդիրները այս օրերուն դիմագըրաւելով հանդերձ, կը մղեն նաեւ լինելութեան պայքար մը, որուն հարկադրանքով պետական միջոցները մեր ափ մը հողին եւ անոր վրայ ոգորող ժողովուրդին գոյապահպանութիւնն ունին իբրեւ կիզակէտ: Անոնք այսօր կ'ապրնաքամուին պատերազմով, շրջափակումով, տնտեսական դժնդակ պայմաններով, տաղանդներու արտահոսքով: Անոնք այսօր ի վիճակի չեն հայ գրողին, հայ գիտնականին, հայ արուեստագէտին, հայ մտաւորականին ապահովելու ստեղծագործութեան ամենատարրական միջոցներն անգամ:

Մէկ խօսքով՝ Հայաստան եւ Արցախ այսօր անկարող են հովանաւորելու հայ մշակոյթին պահպանումն ու զարգացումը:

Հետեւաբար, մե'ր, «Մէ'կ Հայրենիք եւ մէ'կ ժողովուրդ»ի բնաբանով գոյատեւող Սփիւռքահայերուս պարտքն է նեցուկ կանգնիլ հայ մշակոյթին, որուն կործանումը պիտի նշանակէր անէացումը մե'ր իսկ ազգին:

ԹՄՄ-ի Հայաստանի Համար Մշակոյթի Հիմնադրամը, ահաւասիկ, կուտայ առիթը հայ մշակոյթով նախանձախնդիր Սփիւռքի հայութեան՝ բերելու իր մասնակցութիւնը ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ պահպանման ու զարգացման՝ Հայաստանի եւ Արցախի մէջ:

Մենք ունինք այն վստահութիւնը թէ՝ մեր ժողովուրդը իր մէջ պիտի գտնէ հաւատքը տալու ի'ր մշակոյթին, համոզուած թէ իր լուման, փոքր կամ մեծ, պիտի նպաստէ կրթական հաստատութիւններուն՝ շարունակելու նոր սերունդին պատրաստութեան սրբազան դերը, գիտական եւ մշակութային կեդրոններուն՝ նոր նուաճումներով փառքը հիւսելու հայ մշակոյթին, եւ հայ ստեղծագործողին՝ արժանապատիւ կեանքով իր աւանդը մուծելու մեր մշակոյթի գանձարանին:

Հայ մշակոյթը կարօտ է աւիշի. մե'ր աւիշին: Ապրեցնե'նք զայն՝ անով յաւերժանալու ձգտումով:

Թ. Մ. Մ.-Ի
ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ
ԵՒ ԳԱՆԱՏԱՅԻ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 15, 1994

զաֆի մատակարարման առընչութեամբ: Երկու քաղաքներու միջեւ զարգացնել մըշակութային մենաշնորհեալ յարաբերութիւններ, ինչպէս նաեւ կապեր համալսարանական, գիտական, թեքնիքական մակարդակով, Մարսէյլի եւ Երեւանի գիտահետազօտական եւ բարձրագոյն ուսուցման հաստատութիւններու միջեւ»: Յօդուած Գ. «Սատարել յարաբերութեանց մէջ դնելու երկու քաղաքներու ընկերա-տնտեսական ղեկավարները, դիւրացնելու համար մանաւորապէս, տնտեսական համատեղ կապերու ստեղծումը»: Յօդուած Դ. «Վեց ամսուան ժամանակամիջոցի մը մէջ պատրաստել ներկայ համաձայնագրի գործադրութեան առաջին քայլերը»: Յօդուած Ե. «Հաստատել երկու քաղաքապետներու ներկայացուցիչներէ բաղկացած համակարգութեան խառն յանձնախումբ, որ պիտի հսկէ ներկայ համաձայնագրի կենսագործումը»: Յօդուած Զ. «Ներկայ համաձայնագիրը ի զօրու է ստորագրութենէն անմիջապէս ետք»:

Մարսէյլի քաղաքապետը իր խօսքին մէջ առաւելաբար վեր առաւ երկու քաղաքներու միջեւ ստեղծուելիք համագործակցութիւնը եւ անգամ մը եւս կրկնեց թէ մեծ ուշադրութեամբ եւ կարեւորութեամբ պիտի հետեւի բոլոր թղթածրարներուն: Փափաք յայտնեց որ իր յառաջիկայ, հաւանաբար Մայիս - Յունիս, այցելութեան Հայաստան արդէն ծրագիրները պատրաստ ըլլան: Վահագն Խաչատուրեան շնորհակալութեան խօսքերէ եւ իր այցելութիւնը դրական եւ խոստումնալից որակելէ յետոյ ապագայ կարեւոր ծրագիրներու կենսագործման համար, ըսաւ թէ առաջին մէկ օրէն իսկ երբ ոտք դրաւ Մարսէյլ, ինքզինքը օտար չզգաց, միշտ շրջապատուած ըլլալով հայրենա- կիցներէ: Շնորհակալութիւն յայտնեց հայ գաղութին որ սատար կը կանգնի նոր պետութեան այս դժուար օրերուն, որոնք աւելցուց՝ «պիտի անցնին, ու մենք մեր բոլոր ուժերովը պիտի կանգնեցնենք կայուն, ամուր եւ հզօր պետութիւն մը որպէսզի իրականանան երազները»:

Ճառերէն յետոյ, Ռոպէր Վիկուրու պաշտօնապէս յանձնեց Երեւանի քաղաքապետին եւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանին «Փարք Պորէլի»ի մէջ զետեղուած (1992, Յունիս) խաչքարին մեծադիր գունաւոր եւ ձօնագրուած նկարը: Ապա, մէկական օրինակ նաեւ տրուեցաւ բոլոր հայ եկեղեցականներուն, քաղաքի հայ հաստատութիւններուն եւ կարգ մը միութիւններուն: Հանդիսութեան որպէս վերջին պաշտօնական արարք, երկու քաղաքապետները, միշտ «Փալէ տիւ Ֆառօ»ի շէնքին մէջ, երկրորդ յարկը, բացումը կատարեցին գրասենեակի մը որ տրամադըրւած է «Մարսէյլ - Արմէնի» Միութեան որպէս աշխատանքի եւ յարաբերութեան գործիք Հայաստանի հետ առնչուած բոլոր հարցերուն: Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ «քոքթէյլ»ով:

Ապրիլ 16-ին, Երեւանի քաղաքապետը գնաց Նիս: Հոն, Պարսամեան Համալիրը դիմաւորուեցաւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի, Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետ՝ Գրիգոր Աժտէրխանեանի եւ այլ անձերու կողմէ: Կէսօրէ ետք ընդունուեցաւ Նիսի քաղաքապետարանը:

Ապրիլ 17-ի, վաղ առաւօտեան, Վահագն Խաչատրեան մեկնեցաւ Մարսէյլէն, Փարիզի եւ Մոսկուայի ճամբով, նոյն օրը հասնելու համար Երեւան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Տիկին Հոփսիմէ Վէզիրեան,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ, Վարդ Լըֆրանսուա եւ զաւակները,
Տիկին Սօնա Սերոբեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Սմբատ Տոմինիք Վէզիրեան եւ զաւակները,
Տիկին Արուսեակ Կոթողեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Անարէ, Մելինէ Ֆիշէր եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Ճիզմէճեան եւ զաւակը
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօր՝

ՅԱԿՈԲ ՎԷԶԻՐԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 23-ին, 92 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 26, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին
15, Rue Jean-Goujon, 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի հին գերեզմանատունը՝
Rue du Mesnil — Rue de l'Alma

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

(Շար. Ա. էջէն)

ցումը կատարեց «Իզիէօյի մանուկներու տան» ի յիշատակ այն 44 հրեայ մանուկներուն որոնք տեղահանուեցան 1944-ին եւ անվերադարձ ճամբորդութիւն մը ըրին դէպի Աուշվից։ Իր ելոյթին մէջ, Միթերան դատապարտեց Վիշիի կառավարութիւնը։ Փարիզի մէջ ալ, Պալատիւր խոնարհեցաւ «Անծանօթ հրեայ նահատակին» յուշարձանին առջեւ։

ԹՈՒՐՔԻԱ դատապարտուեցաւ Եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ, Ապրիլ 21-ին։ Քուէարկուած բանաձեւին մէջ, Խորրհդարանը կը յայտարարէ թէ «խորապէս վրդոված է այն իրողութենէն որ Մարտ 27-ին Թուրքիոյ տեղական ընտրութիւններուն զրկուած չէզոք դէտերը կամայականօրէն ձերբակալուած ըլլան եւ կը դատապարտէ Թրքական իշխանութեանց դիրքը այս հարցին մէջ»։ Անգամ մը եւս կը պահանջէ որ ազատ արձակուին բանտարկուած քիւրտ երեսփոխանները եւ վերստանան խորհրդարանական իրենց իրաւունքները։ Իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ Պոնի կառավարութեան որոշումին առթիւ զինուորական օժանդակութիւնը դադրեցնելու Թուրքիոյ եւ կը դիմէ Եւրոպական Միութեան որպէսզի ջանք թափէ քրտական հարցին խաղաղ լուծում մը գտնելու համար։

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՆԻՔՍԸՆ մեռաւ Ապրիլ 22-ին, ուղեղի արիւնահոսութեան հետեւանքով, քանի մը օրուան մահաքունէ ետք։ Միացեալ-Նահանգներու նախկին նախագահը ստիպուած եղած էր հրաժարիլ 1974 Օգոստոս 9-ին Ուաթըրկէյթի գայթակղութենէն ետք։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Օլէմփիքին հացէին Ֆութպոլի Ֆրանսական Դաշնակցութեան Դաշնակցային Խորհուրդի տուած որոշումները բաւական ծանր են եւ Պերնար Թափի ալ չի վարանիր «կանխամտածուած ոճիր» որակելու։Լսելէ ետք Վալանսիէնի հարցին (կաշառակերութիւն) բոլոր դերակատարները հետեւեալ վճիռները տուաւ-Նախ, Օ.Մ.-ը Բ. դասակարգ կ'իջնէ գալ շրջանին համար, Պ. Թափի կը կորսնցնէ քլէօպի նախագահի իր արտօնագիրը եւ կ'արգիլուի իրեն ղեկավարի պաշտօնական որեւէ դեր ստանձնել ֆրանսական ֆութպոլին մէջ։ Ժամանակաշրջան չի ճշդուիր։ Օ.Մ.-ի նախկին ընդհ. տնօրէն՝ Ժ. Փ. Պէրնէս ցկեանս զրկուած է ֆութպոլի ակումբներու մէջ որեւէ պաշտօն վարելու իրաւունքէն։ Երեք խաղացողներն ալ մինչեւ 1996 Յուլիս 1 չեն կրնար մրցիլ։ Վրդովումը մեծ է անշուշտ, Թափի վերաքննութեան կը դիմէ, մինչ Օ.Մ.-ի զօրավիգ բազմութիւն մը փողոց իջաւ Մարսէյլ եւ որոշած է Փարիզ գալ Շաբաթ օր։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ խստօրէն կը հակադէ Ֆէնէրի օրթոտոքսներու պատրիարքին «տիեզերական» մակդիրը տալու ջանքերուն։ Առաջին առաջարկը ըրած է նախագահ Գլինթըն. ան Յունաստանի վարչապետին հետ հանդիպումէ մը ետք, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած է թէ Ֆէնէրի պատրիարքին կարգավիճակն ու աշխատանքի պայմանները պէտք է վերաքննութեան ենթարկուին։ Ծանօթ է որ Թուրքիա միշտ ընդդիմացած է Յունաց պատրիարքին տիեզերական օրինավիճակ մը ունենալուն ու բոլոր օրթոտոքսներուն կրօնական առաջնորդը նկատուելուն։ Թուրք մամուլի անուններ կը բողոքեն նաեւ այն երեւոյթին դէմ որ յոյն պատրիարքը Պարթողոմէոս Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ ներկայացուած է որպէս «Կ. Պոլսոյ տիեզերական պատրիարք»ը եւ որպէս այդ ելոյթ ունեցած։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարին Բաքու այցելութիւնը ակնկալուած արդիւնքը չէ տուած։ Չէթին հանդիպում ունեցած է Ատրբեջանի Արտաքին նախարարին, Խորհրդարանի նախագահին, Հանրապետութեան նախագահին հետ։ Այս վերջինը քննադատած է Թուրքիոյ դիրքը, ըսելով որ հարկաւոր միջամտութիւնը չի կատարեր միջազգային կազմակերպութիւններու մօտ, որպէսզի անոնք աւելի գործօն դեր ստանձնեն Ղարաբաղի հարցին անյապաղ լուծումին մէջ։

ԼԱԹԱՔԻԷԻ (Սուրիա) բացը ձկնորսանաւու մը ընկղմելով 35 զպրոցական եւ 5 դաստատու խեղդուեցան։ 60 հոգի խռնուած էին նաւուն մէջ որ 15 հոգիի համար նախատեսուած էր։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. —

Այրի Տիկին Անժէլ Տէր-Զաքարեան, Օր. Ժագլին Տէր-Զաքարեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր-Զաքարեան եւ զաւակը՝ Վիրժինի, Պր. Ժան Տէր-Պետրոսեան զաւակներն ու թոռները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐ-ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

***

Այս տխուր առթիւ, Պր. Արամ Շեխիկեան 500 Ֆր. կը նուիրէ ողբացեալին շատ սիրելի «Յառաջ»ին։

Նոյն տխուր առթիւ, Արսէն Տէր-Զաքարեանի յիշատակին «Յառաջ»ին կը նուիրեն.- Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տուն 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան 100 Ֆր.։

RECHERCHE

pour affaire de succession la famille des personnes suivantes :

1 — VARTANIAN Virginie, née à *Eskichehir* (Turquie) le 8 Juin 1908, fille de Hamparsoum VARTANIAN et de Lucie HAZARIAN.

2 — VERANDINIAN Siran, né à *Izmit* (Turquie) le 16 Mars 1906, fils de Ohannès VERANDINIAN et de Pérouze PAPAZIAN.

3 — BAGHDASSARIAN Antranik, né à *Sivas* (Turquie) le 1er Avril 1914, fils de Margos BAGHDASSARIAN et de Traviz DEROYAN.

4 — AZNAVORIAN Aznive, née à *Malatya* (Turquie) en 1905, fille d'Arthur AZNAVORIAN.

Pour tous renseignements, prière de contacter :

ETUDE GENEALOGIQUE
COUTOT — ROEHRIG
B. P. 55
13254 MARSEILLE CEDEX 6

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 3-ի դէմ 4 կէտով պարտուեցաւ Լաւալէն։ Դասաւորման մէջ, 20-րդ է 31 կէտով։

MARSEILLE MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

Dans le cadre de la commémoration du 79ème anniversaire du génocide des Arméniens en 1915

Présentation et débat par :

GERARD CHALIAND

Du livre :

"La Province de la mort"

- Archives américaines du génocide des Arméniens de **Leslie A. Davis**
- Préface d'**Yves Ternon**

Editions Cimplexe

Jeudi 28 Avril à 20h30

l'Association «NAREG» d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception

le Dimanche 8 Mai à 14 h 30

Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17^e

1ère partie : **AUDITION MUSICALE**
2ème partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ ԵՒ ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան Ընդհ. Ժողովը տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի, 1994 Մայիս 26-ին, ընկերակցութեան կեդրոնը՝
77 ռիւ Լաֆայէթ, 75009, Փարիզ
Բարեփոխեալ կանոնագրին թիւ 5 յօդուածին համաձայն վարչութեան կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ անոնց որոնք կը փափաքին մասնակցիլ վարչութեան։
Թեկնածութեան պայման է Ընկերակցութեան անդամ ըլլալ։ Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը դիմել գրաւոր, ամէնէն ուշ մինչեւ Մայիս 10։
Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ եւ ստորագրուած թեկնածուին կողմէ, որ շատ յստակօրէն պէտք է գրէ անունը, մականունը եւ հասցէն։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ»

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ-Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը խիստ կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 30, կէսօրէ ետք ժամը 14.30-ին Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր անդամուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է։

ՃԱՄԲԱՐ

COLONIE DE VACANCES

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու թէ կը կազմակերպէ իր 11-րդ Երիտասարդական (7-14 տարեկան) ճամբարը որ տեղի կ'ունենայ Վարս գիւղի տեսարժան լեռներուն վրայ, Յուլիս 9-30։
Մանրամասն տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հերմինէ Անֆիսիոյին՝ 91. 73. 95. 31 եւ
Տիկին Մարթին Գույումճեանին՝ 91. 71. 91. 28։

UGAB-Marseille recherche pour sa Colonie de Vacances à Vars (Hautes-Alpes) :
— MONITEURS, MONITRICES (avec BAFA de préférence)
— ASSISTANT SANITAIRE
pour le séjour du 9 au 30 Juillet.

Renseignements auprès de : *Mme Herminé Enficiaud* : 91. 73. 95. 31 ou
Mme Martine Kouyoumdjian : 91. 71. 91. 28

YAN'S CLUB

SOIREE MUSICALE

MERCREDI 27 AVRIL A 20 H 30

avec la participation de
Mesdemoiselles **LUCINE SIMONIAN** et **LIAN PEI CHY**

qui interpréteront des œuvres de **J. S. Bach, C. P. E. Bach, Reinecke, F. Chopin et F. Poulenc**

La soirée sera suivie d'un dîner.

Réservation obligatoire au 45. 89. 20. 48.

YAN'S CLUB
5, Avenue Reille, Paris 14^e

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 27
MERCREDI
27 AVRIL
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.314 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.314

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԷ

Ուզբեկստանի մայրաքաղաք Տաշքենդի կեդրոնական հրապարակին վրայի Մարքսի արձանը փոխարինուած է Լէնկթիմուրի պողպատեայ արձանով. անոր որ ԺԴ. դարուն իր ուժերով նուաճեց կեդրոնական Ասիան։ Երկիրը անկախ է 1991-էն ի վեր։

Այս անկախութիւնը լիովին իւրացնելու ջանքերուն հետամուտ Ուզբեկստան մը կ'այցելէ Ֆրանսայի նախագահը Ապրիլ 25 -- 27։

Տակաւին ռուսախօս իշխանութիւն մը, Իսլամ Քարիմովի նախագահութեամբ, կը միտի ապատագրել տնտեսութիւնը որ տակաւին լայն չափով կախում ունի Ռուսաստանէն։ Այս ջանքով կը բացատրուի նաեւ ֆրանսացի ճարտարարուեստագէտներուն ներկայութիւնը ֆրանսական պաշտօնական պատուիրակութեան կազմին մէջ։ Բնական աղբիւրներով հարուստ այդ երկրին մէջ ծրագրուած է քարիւղի զտարանի մը կառուցումը, օդային երթեւեկի հակակշիռի դրութեան մը ստեղծումը եւլն.։

Դեկտեմբերէն ի վեր կը գործածուի ազգային դրամանիշը որ ամէն օր արժէք կը կորսնցնէ տոլարին համեմատութեամբ. սեւ շուկային մէջ մէկ տոլարը կ'արժէ 18 հազար սում (տեղական դրամանիշը)։ Դրամահոսքը աննախադէպ է. շիշ մը վոտկան կ'արժէ ամսական նուազագոյն աշխատավարձքին չափ։

Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւնները բաւական տարտամ շրջանակի մը մէջ կը զարգանան. Քարիմով կեդրոնական Ասիոյ առաջին ղեկավարն է որ ընդունած էր թէ Ռուսաստան կը մնայ շրջանի ապահովութեան եւ Ուզբեկստանի տնտեսութեան միակ երաշխաւորը։ Այսուհանդերձ, մերժած էր կրկնակի քաղաքացիութեան իրաւունք ճանչնալ երկրին Ռուսերուն որոնք բնակչութեան 9%ը կը կազմեն։

Երկիրը նոր դրամանիշի մը գործածութեան պիտի անցնի այս ամառ, մինչ տնտեսական վիճակը կը վատթարանայ։ Թէեւ այդ վատթարացումը հեռու է անսրբագրելի նկատուելէ, քանի որ եւրոպացի դեսպան մը ըսած է թէ ատով հանդերձ Ուզբեկստան նուազ անմխիթար վիճակի մէջ է, քան՝ Ռուսաստանը։

Տնտեսականէն զատ, Խորհ. Միութեան փլուզումը աշխարհաքաղաքական մըրցակցութիւններ ալ երեւան բերած է։ Ուզբեկները կ'ուզեն կեդրոնական Ասիոյ քաղաքական գլխաւոր հեղինակութիւնը նկատուիլ։ 1992-ի վերջաւորութեան սահմանային հարցեր ծագեցան դրացի Տաճիկստանի հետ. իսկ Աֆղանիստանի նոր համայնավար ճակատը նեցուկ կը գտնէ Տաշքենդէն, հակադրուելու համար Քապուլի չափաւոր իսլամական ղեկավարութեան։ Ասոր վրայ պէտք է աւելցնել այն պարագան որ Ուզբեկները մեծագոյն փոքրամասնութիւնը կը կազմեն դրացի երկիրներու մէջ. երեք միլիոնի չափ կը կարծուի թիւը Տաճիկստան, Թուրքմէնստան եւ Ղազախստան ապրող Ուզբեկներուն։

Երկիրը հեղինակաւոր իշխանութեան մը գործընթացը որոշ չափով հիմնած է ճնշումի քաղաքականութեան մը վրայ։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւնները արգիլուած են, անոնց ղեկավարները աքսորուած են, կամ բանտարկուած։ Ֆիզիքապէս ոչնչացուած ընդդիմադիրներ չկան, բայց խոշտանգումը, արգելափակումը եւ բնակարանային հսկողութիւնը յաճախակի պարագաներ են, հակառակորդին համարձակութիւնը բեկանելու ուղղուած։

ԲՈՒԹՆ ԿԹԻՒՆԵՐ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՎԱՐ ԱՌՆՈՒԱԾ

Շաբաթ օր, Ապրիլ 23-ին, Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան ուժերը վար առած են ադրբեջանական գինուորական օդանաւ մը, որ մէկն էր այն վեց օդանաւերէն որոնք կը փորձէին ռմբակոծել Ստեփանակերտը։

Արցախի մէջ, կացութիւնը միշտ շատ լարուած է։ Մարտերը կը շարունակուին Մարտակերտի հիւսիս-արեւելեան շրջանը։ Ադրբեջանական յարձակումները ետ մղուած են եւ ոչնչացուած են Թալիշի եւ Մարտակերտի արեւելքը գտնուող կրակակէտերը՝ Արծուաշէն եւ Հացաւան բնակավայրերու ուղղութեամբ։ Հայկական ուժերը եօթը մարտիկ կորսնցուցած են եւ 19 վիրաւոր ունեցած, նաեւ մէկ հրասայլ կորսնցուցած են։ Ադրբեջանցիք 80 մեռեալ ունին, կորսնցուցած են երեք հրասայլ։

***

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Ապրիլ 22/25)

ՄԱՀ՝ ԷՏՄՈՆ ՔԷՕՍԱՅԵԱՆԻ

Հայաստանի շարժանկարի ծանօթ վարպետներէն Էտմոն Քէօսայեան կնքած է իր մահկանացուն 58 տարեկանին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։ Իր ամէնէն ծանօթ ֆիլմերէն են «Մխիթար Սպարապետ», «Լքուած Հէքեաթների Կիրճը», «Երբ Գալիս է Սեպտեմբերը», «Անորսալի Վրիժառուներ» եւլն.։

***

ՊԱՅԹՈՒՄ՝ ՀԱՅԿ. ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Ռուսաստանի Կրասնոդար շրջանի Անապա քաղաքին մէջ, Ապրիլ 22, առաւօտեան ժամը 3-ին պայթում մը տեղի ունեցած է «Ցանք» հայկ. մշակոյթի կեդրոնին մէջ։ Զոհ գացած է հերթապահ պահակը, կան նաեւ կարեւոր վնասներ։ Այս առթիւ, Հայաստանի Արտաքին նախարարի տեղակալ Եդուարդ Մելքոնեան տեսակցութիւն մը ունեցած է Ռուսաստանի դեսպանատան խորհրդական Վլադիմիր Ստարիկովի հետ, որմէ պահանջած է լուսաբանութիւններ եւ ապահովութիւն՝ յետագայ նման դէպքերու նըկատմամբ։

***

ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

«Ուխտատուն» Թանգարան - Հիմնարկի նախաձեռնութեամբ օփերայի եւ պալէի ակադեմական թատրոնին մէջ Ապրիլ 23-ին կազմակերպուած է ապրիլեան Եղեռնին 79-ամեակին նուիրուած ցերեկոյթ մը, որ սկսած է մէկ վայրկեան լըռութեամբ ցեղասպանութեան եւ արցախեան նահատակներուն յիշատակին։ Ապա խօսք առած են Թանգարան - Հիմնարկի գիտական խորհուրդի անդամ Ներսէս Արք. Պօզապալեան, նախագահ՝ բանաստեղծ Սասուն Գրիգորեան։ Հանդիսութիւնը փակուած է համերգով։

***

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Քրանս - Մոնթանայի սեւ-ծովեան երկիրներու ապահովութեան եւ համագործակցութեան նուիրուած ժողովին Արտաքին նախարար Վ. Փափազեան ելոյթ ունենալով ներկայացուցած է Հայաստանի տեսակէտներն ու դիրքորոշումները եւ շրջանի հարցերուն շարքին չեշտած է հաղորդակցութեան ճամբաներու անապահովութիւնը եւ զանազան շրջափակումները։ Արտաքին նախարարը տեսակցութիւններ ունեցած է Եւրոպայի Խորհուրդի գլխաւոր քարտուղարին, Իսրայէլի Արտաքին նախարար Շ. Փերէսի, ՊԱԿ--ի նախագահ Ե. Արաֆաթի, Թուրքիոյ Արտաքին նախարար Հ. Չէթինի, Կիպրոսի նախագահ Քլերիտէսի եւ Ռուսաստանի փոխ-վարչապետ Ա. Եարովի հետ։

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Շաբաթ, Ապրիլ 23

Նախաձեռնութեամբ հարաւային Ֆրանսայի Առաքելական Եկեղեցւոյ Շրջ. Խորհուրդի, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 20.30--ին տեղի ունեցաւ Հսկումի եկեղեցական արարողութիւնը, Խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերով, նախագահութեամբ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի եւ մասնակցութեամբ Թեմի Առաքելական Եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւներու։

Ժամը 22-ին, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի եւ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ երիտասարդաց խումբը միասնաբար եւ մինչեւ վաղ առաւօտեան, հսկում կատարեցին Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ, եկեղեցւոյ մուտքին, եւ որուն ընթացքին մեծ պաստառի վրայ լուսարձակուեցաւ «Ուրացուած ցեղասպանութիւնը» (անգլիական հեռատեսիլի յայտագիր մը) եւ եղան քերթուածներու ընթերցումներ, երգեր ու խմբերգներ։ Երիտասարդութիւնը կարեւոր թիւով ներկայ եղաւ։

Կիրակի, Ապրիլ 24

Ժամը 10--ին, պատարագ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին զոր մատոյց հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդը՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան։ Բնաբան առնելով օրուան Աւետարանէն՝ «Եթէ արդարութիւնը բսի, ինչո՞ւ կը զարնէ» յատկապէս ծանրացաւ հայ ժողովուրդի պահանջած արդարութեան վրայ որը պէտք չէ, ըսաւ, տեւականօրէն բախի լռութեան, անտարբերութեան եւ տրուի մոռացութեան։ Պատարագը երգեց Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երըմաղեանի։ Աւարտին տեղի ունեցաւ Հոգեհանգստեան Կարգ եւ ապա թափօրով եկեղեցականներն ու ժողովուրդը ուղղուեցան Նահատակաց Յուշարձանը ուր արտասանուեցաւ «Հոգւոց»ը, զետեղուեցան ծաղկեպսակներ, արծարծուեցաւ Բոցը եւ հունկ Ալեքսանդր Պապայեան՝ նախագահը Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Շրջանային Խորհուրդին արտասանեց ճառ մը, հայերէն, ըսելով թէ ցեղասպանութիւնը ծրագրուած քաղաքականութիւն մըն էր սկսուած 19--րդ դարու վերջաւորութեան, եւ դեռ կը շարունակուի։ Այս հանդիսութիւնը փակուեցաւ Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբի մեկնաբանած երեք խմբերգներով՝ «Հայաստան» (Գ. Ալէմշահ), «Մեծենակ» եւ «Կովկասի քաջեր»։ Ներկայ եղան երեսփոխաններ՝ Պ. Լեցցիա, Ռ. Միւզըլիէ, Կի Թէսիէ, Մարսէյլի քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Փիէռ Ռասթուէն, քաղաքապետարանի խորհրդականներ՝ Րաֆֆի Նազարեան եւ Ժաք Սամուէլեան։

Ապա, ժողովուրդը, քանի մը հարիւր, թափօրով ու կարգով եկեղեցիէն գնաց դէպի Թրքական հիւպատոսարանը, հազիւ հարիւր մեթր, ցուցատախտակներով, պաստառներով, եռագոյներով եւ նաեւ պոռալով՝ «ոճրագո՛րծ Թուրք»։ Հիւպատոսարանին առջեւ խօսք առաւ յանուն հայ կուսակցութիւններու համակարգութեան՝ Ալէն Պալըրճեան որ պահանջեց ճանաչումը ցեղասպանութեան Թուրքիոյ կողմէ եւ ձաղկեց անոր նենգ քաղաքականութիւնը կեղծելու պատմութիւնը եւ «չանթաժ»ի ռազմավարութիւնը։

Ժամը 13.30--ին, առանց որեւէ միջադէպի, ժողովուրդը ցրուեցաւ։

*

Ժամը 15.30-ին, Սէն Վէնսան տը Փօլ (Լէ Ռէֆորմէ) Եկեղեցւոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդապետութեան տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ։ Պատարագեց Հոգեւոր Հովիւ՝ Անտոն Վրդ. Սարոյեան։ Քարոզը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ զինուորական գործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրած են չորեքշաբթի։ Կը նախատեսէ որ Թուրքիա զրահապատ մեքենաներ պիտի գնէ, զինամթերք, թռան եւ հասարակաց հաստատութիւններ պիտի հիմնուին զինուորական կազմած արտադրելու համար։

ԻՍՐԱՅԵԼԻ վարչապետին Մոսկուա այցելութեան առթիւ երկկողմանի շարք մը համաձայնագրեր ստորագրուած են որոնք կ'ամրապնդեն առեւտրական կապերը երկու երկիրներու միջեւ։ Յիշենք որ Իսրայէլի վարչապետի մը առաջին այցելութիւնն էր Ռուսաստան։

ՄԻԼԱՆՈՅԻ մէջ ձախը ցոյց մը կազմակերպած էր, Ապրիլ 25ին, ֆաշականութենէն ազատագրման 49-րդ տարեդարձին առթիւ։ 200 հազար հոգի տողանցած է։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(26 Avril)

UN ENTRETIEN
AVEC ANAHIDE TER-MINASSIAN
ET CLAUDE MUTAFIAN

Le génocide des Arméniens fut «un nettoyage ethnique» mené au nom du nationalisme territorial.

Մոնտ ամբողջ էջ մը տրամադրած է այս նիւթին, հարցազրոյցի մը ձեւին տակ (տպա խորագրած, չորաթական էջին մէջ)։ Հարցազրոյցը վարած են Ժան-Փիէր Լանժըլիէ եւ Ժան-Փիէր Փերոնսէլ-Հիւկոզ։ Խմբագրութիւնը կը բացատրէ որ դրդապատճառը եղած է Պերնար Լէուիսի 1993 Նոյեմբեր 16-ի յայտարարութիւնը նման հարցազրոյցի մը ընթացքին (նոյն անձերուն հետ) ու անդրադառնալէ ետք անկէ ի վեր ծագած բանավէճին հայ գաղութներու մէջ, կը ներկայացնէ խօսակիցները։ Հարցազրոյցը սպառիչ կերպով կը ներկայացնէ հայերու ջարդերը (1894, 1909-ը ներառեալ) ու կ'ապացուցանէ անոնց ցեղասպանութիւն ըլլալու բնոյթը։

***

Շահեկան էջ մը Մոնտի նման թերթի մը մէջ եւ որու համար հարկ է շնորհակալ ըլլալ Պէրնար Լէուիսի...։

Մեր տեղեկութիւններուն համաձայն, Լիպերասիոն երեք էջ պիտի նուիրէ այս հարցին հինգշաբթի օրուան թիւին մէջ (Ապրիլ 28)։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱԳԻԾԵՐՈՒ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ժողովրդավարութեան եւ Իրաւական Պետութեան հաստատումը կարելի չէ իրականացնել պատահական քաղաքական համակարգի մէջ: Անոնց զարգացման համար անհրաժեշտ պայմաններ են Խորհրդարանի եւ կառավարութեան արդիւնաւէտ գործունէութիւնը, Պետութեան քաղաքական իշխանութիւններու փոխ - յարաբերութիւններու կայունութիւնը: Իրենց կարգին, իշխանութիւններու փոխ - յարաբերութիւններու կայունութիւնը եւ արդիւնաւէտ գործունէութիւնը արդիւնքն են Սահմանադրութեան ստեղծած պետական իշխանութիւններու իսկական -- եւ ոչ յայտարարուած -- տարանջատման:

Երրորդ Մասին Առաջին Բաժնին մէջ պիտի ծանօթանանք իշխանութիւններու տարանջատման արդի հասկացողութեան հետ: Երկրորդ Բաժնին մէջ պիտի քննարկենք երկու նախագիծերուն մէջ երեւցող տարանջատման հետ կապուած այն հարցերը որոնք բացասական ազդեցութիւն ունին պետական մարմիններու գործունէութեան վրայ: Երրորդ Բաժինը պիտի յատկացնենք երկու նախագիծերու ստեղծած իշխանութիւններու քաղաքական տարբեր հանգամանքներու փոխ - յարաբերութեան եւ պետական մարմիններու առօրեայ գործունէութեան:

1. -- Իշխանութիւններու տարանջատման արդի հասկացողութիւնը:

- Օրէնսդիր իշխանութիւնը, ինչպէս իր անուանումը ցոյց կու տայ, քննարկելէ ետք կը քուէարկէ Հանրապետութեան օրէնքներն ու պիւտճէն, կը հաստատէ կառավարութեան ընդհանուր քաղաքականութիւնը եւ կը հսկէ անոնց գործադրման վրայ: Անոր առաքելութիւնը կանգ կ'առնէ այստեղ: Հետեւաբար՝

Օրէնսդիր իշխանութիւնը չի՛ գործադրեր իր քուէարկած օրէնքները -- երկրին օրէնքները վաւերացնելու եւ զանոնք գործադրելու իրաւասութիւնը բացարձակապէս գործադիր իշխանութեան կը պատկանի:

Այս հաստատումը ժողովրդավարութեան հիմնաքարն է: Որոշում կայացնող իշխանութիւնը պէտք չէ նաեւ վաւերացնէ ոչ ալ գործադրէ իր որոշումը, իսկ որոշում գործադրող իշխանութիւնը պէտք չէ նաեւ քուէարկէ գործադրուող որոշումը: Եթէ ոչ, իշխանութիւնները կը կեդրոնացուին մէկ իշխանութեան ձեռքերուն մէջ եւ կը հաստատուի ամբողջատիրութիւն:

Օրէնսդիր իշխանութիւնը պէտք չէ վարչապետ ընտրէ: Հանրապետութեան Նախագահը պէտք է նշանակէ - պարզ ձեւականութիւն - Խորհրդարանի մեծամասնութեան ղեկավարը: Նոյնպէս, օրէնսդիր իշխանութիւնը պէտք չէ իր համաձայնութիւնը տայ անհատ նախարարներուն անձի նշանակումներուն կամ հաստատէ կառավարութեան կազմը:

Օրէնսդիր իշխանութիւնը կը վերահսկէ գործադիր իշխանութեան աշխատանքները, բայց ան չի միջամտեր այս վերջինին կառոյցին եւ ներքին գործունէութեան մէջ: Օրէնսդիր իշխանութիւնը նախարարութիւններու կամ վարչութիւններու ստեղծումը հաստատելու կամ մերժելու իրաւասութիւն պէտք չէ ունենայ:

-- Կառավարութիւնը առանձին կը ներկայացնէ գործադիր իշխանութիւնը: Ան է որ կը գործադրէ օրէնսդիր իշխանութեան քուէարկած օրէնքները:

- Վարչապետը ազատօրէն, յանուն գործադիր իշխանութեան արդիւնաւէտ եւ նպատակայարմար աշխատանքին, կը կազմէ կառավարութիւնը, կը ղեկավարէ զայն եւ կը համադրէ վարչութիւններուն գործունէութիւնը: Ո՛չ օրէնսդիր իշխանութիւնը, ո՛չ ալ Հանրապետութեան Նախագահը պէտք է միջամտեն կառավարութեան կազմին եւ գործունէութեան մէջ:

- Կառավարութիւնը առանձին կը տնօրինէ կեդրոնական վարչութիւնը: Օրէնսդիր իշխանութիւնը իրաւունք պէտք չէ ունենայ միջամտել վարչութիւններու ներքին գործունէութեան, կազմին եւ աշխատանքի կազմակերպման:

- Կառավարութիւնը հաւաքաբար պատասխանատու է օրէնսդիր իշխանութեան առջեւ: Երբ այս վերջինը հարցաքննէ նախարարները կամ քննէ վարչութիւններուն աշխատանքին օրինականութիւնը, կառավարութիւնը պարտաւորուած է ընդառաջել եւ բացատրութիւններ տալ: Խորհրդարանը կը պատժէ կառավարութիւնը -- անվստահութիւն քուէարկելով եւ ստիպելով որ վարչապետը կառավարութեան հրաժարականը ներկայացնէ -- ամէն անգամ որ ան ըլլայ գործադրել օրէնքները կամ պիւտճէն, երբ անոր ներկայացուցած օրինագիծը կամ ընդհանուր քաղաքականութիւնը չի համապատասխաներ օրէնսդիր իշխանութեան մեծամասնութեան ներշնչումներուն կամ երբ ան հակօրինական քայլեր առնէ: Ինչպէս կը տեսնենք, օրէնսդրին վերահսկողութիւնը անհատ նախարարներու, կառավարութեան կազմին կամ վարչական գործունէութեան կազմակերպման չէ ուղղուած այլ գործադրին գործունէութեան օրինականութեան:

-- Դատական իշխանութիւնը, ի տարբերութիւն օրէնսդրին և գործադրին, քաղաքական իշխանութիւն չէ: Այդ իսկ պատճառով անոր անդամները պէտք չէ ընտրուին: Նոյնպէս, դատական իշխանութիւնը իրաւունք չունի քաղաքական հարցերու մէջ միջամուխ ըլլալու, քաղաքական կեանքին կամ պայքարին մասնակցելու կամ քաղաքական դիրքորոշումներ որդեգրելու:

Դատարաններու պարտականութիւնը դատել է, այսինքն հսկել որ օրէնքը կը կիրառուի եւ հակառակ պարագային պատժել օրինազանցները: Տարանջատման սկզբունքը կը պահանջէ որ դատական մարմիններէն դատ ոչ մէկ իշխանութիւն իրաւունք ունենայ դատել, պատժել կամ հակօրինական ակտերը ջնջել: Այդ իսկ պատճառով, արդարադատութեան համակարգը իրաւունք չունի օրէնքի նախագիծ պատրաստելու, օրէնքի նախաձեռնութեամբ հանդէս գալու կամ քուէարկուած օրէնքները քննադատելու կամ անոնց գնահատականը կատարելու:

***

Նախնական յստակացումները կատարելէ ետք կ'անցնինք Սահմանադրութեան նախագիծերուն քննարկման:

2. -- Պետական իշխանութիւններու տարանջատումը:

Այս Բաժնին մէջ պիտի քննարկենք երկու նախագիծերուն այն սահմանադրական դրոյթները որոնք կը հակասեն տարանջատման սկզբունքներուն:

Ցիրոթ կայ Հանրապետութեան Նախագահին իրաւարարի առաքելութեան եւ գործադիր իշխանութեան որոշ իրաւասութիւններուն Նախագահին կողմէ կատարման միջեւ: Նոյնպէս, կառավարութիւն -- Խորհրդարան եւ Հանրապետութեան Նախագահ -- Խորհրդարան յարաբերութիւններու որոշ կիրառումներ կը հակասեն տարանջատման սկզբունքին:

Ա -- Բազմաթիւ դրոյթներ որոնք կը հակասեն տարանջատման սկզբունքին, կրկնուած են երկու նախագիծերուն մէջ:

ա -- Հանրապետութեան քաղաքական, ընկերա -- տնտեսական իրավիճակը կամ ընդհանուր քաղաքականութիւնը արդիւնքն են կառավարութեան վարած քաղաքականութեան, հետեւաբար կառավարութիւնն է անոնց պատասխանատուն եւ ան է որ իր իրագործումները Խորհրդարանին պէտք է ներկայացնէ: Հետեւաբար, Ցանձնաժողովի 70--րդ յօդուածին երկրորդ կէտին առաջին պարբերութեան եւ Սահմանադրութեան Խորհուրդին 65--րդ յօդուածին երրորդ կէտին մէջ նշուած Հանրապետութեան Նախագահին պարտականութիւնը --- Խորհրդարանին ներկայացնել Հանրապետութեան քաղաքական, ընկերա -- տնտեսական իրավիճակը կամ ընդհանուր քաղաքականութիւնը -- կառավարութեան պէտք է յանձնուի:

Ընդհակառակն, Ցանձնաժողովի նախագիծին 70--րդ յօդուածին երկրորդ կէտին երկրորդ եւ երրորդ պարբերութիւնները պէտք է պահել, որովհետեւ անոնց շնորհիւ Հանրապետութեան Նախագահը Ազգը եւ Ազգային Խորհուրդը տեղեակ կը պահէ երկիրը յուզող որեւէ հարցի մասին:

բ -- Հայաստանի քաղաքացիութիւն շնորհելու եւ ապաստան տալու հարցը լուծելու իրաւասութիւնը (Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծին 65--րդ յօդուածին 15--րդ եւ Ցանձնաժողովի նախագիծին 70--րդ յօդուածին 14--րդ կէտերը) կառավարութեան կը պատկանի որովհետեւ անոնք արդիւնքն են Խորհրդարանի քուէարկած օրէնքներուն, իսկ օրէնքներու կատարումը, կը կրկնենք, կը նշանակէ պատասխանատուութիւն Խորհրդարանին առջեւ, հետեւաբար կառավարութեան պարտականութիւնն է: Ընդհանրապէս, Ներքին Գործոց եւ Արդարադատութեան նախարարութիւններու համադրուած գործունէութեամբ կը լուծուին քաղաքացիութիւն ձեռք բերելու եւ ապաստան շնորհելու խնդիրները, ի տես Խորհրդարանի քուէարկած օրէնքներուն:

գ -- Ցանձնաժողովի 54--րդ յօդուածը եւ Սահմանադրութեան Խորհուրդի 65--րդ յօդուածին երկրորդ կէտը Հանրապետութեան Նախագահին օրէնքի նախաձեռնութեան իրաւասութիւն կու տան: Նախ եւ առաջ, օրէնքի նախաձեռնութիւն կը նշանակէ Խորհրդարանին առջեւ պատասխանատուութիւն, ինչ որ կը հակասէ նախագիծերուն մէջ որդեգրուած պետական իշխանութիւններու տարանջատման հոգիին: Երկրորդ, Նախագահին օրէնքի նախաձեռնութիւնը աւելորդ է՝ այդ պէտք է կատարէ վարչապետը, իսկ այս վերջինի մերժումի պարագային՝ պատգամաւորները: Մեր կարծիքով, Հանրապետութեան Նախագահին օրէնքի նախաձեռնութեան իրաւասութիւնը պէտք է վերցուի երկու նախագիծերուն մէջէն:

դ -- Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ Խորհրդարանին քուէարկած օրէնքներու վաւերացումը ժողովրդավարութեան համար ունի էական իմաստ: Հանրապետութեան Նախագահը ստիպուած է ստորագրել: Որովհետեւ, նախ եւ առաջ, իշխանութիւններու տարանջատման սկզբունքը չի հանդուրժեր որ օրէնք քուէարկող իշխանութիւնը, Խորհրդարանը, նաեւ վաւերացնէ իր սեփական օրէնքը -- վաւերացնել կը նշանակէ օրէնքը գործադրելի դարձնել, ինչ որ գործադրին առանձնաշնորհուած է: Եթէ Խորհրդարանի Նախագահը կրնայ վաւերացնել որոշ օրէնքներ, ան կրնայ վաւերացնել բոլոր օրէնքները: Այլ խօսքով, Հանրապետութեան Նախագահին ստորագրութիւնը կը դառնայ անպէտ, անիմաստ եւ աւելորդ: Երկրորդ, իր ստորագրութեամբ, Հանրապետութեան Նախագահը կը վերահաստատէ կառավարութեան պարտականութիւնը, որ է ենթարկուիլ օրէնսդիր իշխանութեան, եւ կը հրաւիրէ կառավարութիւնը որ այս վերջինը գործադրէ Խորհրդարանին քուէարկած եւ Պետութեան բարձրագոյն պաշտօնատար անձին ստորագրութիւնը կրող օրէնքը: Հետեւաբար, Սահմանադրութեան Խորհուրդի 65--րդ յօդուածին առաջին, ինչպէս նաեւ Ցանձնաժողովի 70--րդ յօդուածին չորրորդ կէտերուն դրոյթները որոնք Խորհրդարանի Նախագահին իրաւունք կու տան օրէնքները վաւերացնել, պէտք է ջնջուին:

ե -- Երկու նախագիծերն ալ անհամակրելի պատճառներով կը սահմանափակեն օրէնսդրին անվստահութիւն քուէարկելու իրաւասութիւնը, ինչ որ խստօրէն կը սահմանափակէ Խորհրդարանին իշխանութիւնը: Ցանձնաժողովի նախագիծը անվստահութեան քուէ կը նախատեսէ միայն պիւտճէի պարագային (յօդուած 84) -- այլ խօսքով, մնացեալ օրինագիծերուն կամ ընդհանուր քաղաքականութեան համար կառավարութիւնը պատասխանատու չէ Խորհրդարանին առջեւ:

Իսկ Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծը տարեկան միայն երկու անվստահութեան քուէ կը թոյլատրէ: Մէկ տարուան ընթացքին, կառավարութիւնը միայն մէկ անգամ վստահութեան քուէ կրնայ պահանջել Խորհրդարանէն (յօդուած 85), իսկ Ազգային Ժողովը միայն մէկ անվստահութեան քուէի նախաձեռնութեան իրաւունք ունի (յօդուած 84): Այլ խօսքով, միայն երկու առիթով կառավարութիւնը պատասխանատու է Խորհրդարանին առջեւ: Ինչպէս Ցանձնաժողովի նախագիծին պարագային, այստեղ եւս մնացեալ օրինագիծերուն կամ ընդհանուր քաղաքականութեան համար կառավարութիւնը պատասխանատու չէ Խորհրդարանին առջեւ:

Երկու նախագիծերուն որդեգրած ընթացքներն ու սահմանափակումները հակաժողովրդավարական են եւ դէմ տարանջատման սկզբունքին: Տարանջատման սկզբունքը կը պահանջէ որ Խորհրդարանը անվստահութիւն քուէարկելու իրաւասութիւն միշտ ունենայ որպէսզի ան կարողանայ կառավարութիւնը պատժել ամէն անգամ որ այս վերջինը շեղի օրէնսդիր իշխանութեան որդեգրած ընդհանուր քաղաքականութենէն: Կառավարութեան նկատմամբ անվստահութիւն քուէարկելու հնարաւորութիւնները պէտք չէ սահմանափակել, ընդհակառակն պէտք է ընդլայնել երկու նախագիծերուն մէջ:

Բ -- Ցանձնաժողովի նախագիծին մէջ երեւցող հարցերը:

ա -- Հանրապետութեան Նախագահի ընտրութիւնը համընդհանուր եւ ուղղակի քուէարկութեամբ կը նշանակէ որ ան իր իշխանութիւնը Հայաստանի քաղաքացիներուն կը պարտի եւ ոչ օրէնսդիր իշխանութեան: Հետեւաբար, նախագիծի 69--րդ յօդուածը կը հակասէ նոյնինք նախագիծին հոգիին:

Արդարեւ, 69--րդ յօդուածին մէջ նախատեսուած Հանրապետութեան Նախագահին երդումը Ազգային Խորհուրդին առջեւ կ'արդարացուէր եթէ առաջինը ընտրուած ըլլար երկրորդին կողմէ: Որովհետեւ երդումը կ'ենթադրէ պատասխանատուութիւն:

Մեր կարծիքով, նորընտիր Հանրապետութեան Նախագահը, նախ եւ առաջ, ելոյթ պէտք է ունենայ Ազգին առջեւ՝ իր շնորհակալութիւնը յայտնելու քաղաքացիներուն իր վրայ դրած վստահութեան համար: Իսկ երդման արարողութիւնը -- եթէ այդ անհրաժեշտ է -- պէտք է կայանայ ոչ թէ Ազգային Խորհուրդին, այլ Սահմանադրական դատարանին -- Սահմանադրութեան պաշտօնին -- առջեւ, մանաւանդ որ երդման բովանդակութիւնը շեշտը կը դնէ Սահմանադրութեան ոգիին եւ գրութեան յարգման եւ պաշտպանման վրայ:

բ -- Նոյն մեկնաբանութիւնը կու տանք նախագիծին 73--րդ յօդուածին, ըստ որուն "Հանրապետութեան Նախագահի հրաժարականը ընդունւում է Ազգային խորհրդի կողմից պատգամաւորների ընդհանուր թուի ձայների պարզ մեծամասնութեամբ": Նախ եւ առաջ, Ազգային Խորհուրդի քուէարկութիւնը անիմաստ է, երկրորդ, իր իրաւասութեան շրջանակէն դուրս է: Ընդհակառակը, Սահմանադրական դատարանը պէտք է յայտարարէ Հանրապետութեան Նախագահին հրաժարականը եւ անոր աթոռին թափուր ըլլալը յետոյ, ան պէտք է յայտարարէ յաջորդ քայլը՝ Հանրապետութեան Նախագահին պաշտօնի գրաւեցնումը Ազգային Խորհուրդի Նախագահին կողմէ կամ արտահերթ ընտրութիւններու կազմակերպումը:

գ -- Նոյնպէս, 70--րդ յօդուածին 10-րդ կէտը, ըստ որուն Հանրապետութեան Նախագահը «իրականացնում է արտաքին քաղաքականութեան ընդհանուր ղեկավարումը», կը կարօտի խմբագրական վերանայման:

Արտաքին քաղաքականութեան իրականացման ղեկավարումը կ'ենթադրէ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան կառոյցներուն եւ ծառայողներուն գետեղումը Հանրապետութեան Նախագահին անմիջա-

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ո՞Վ ՅԻՇԵԼ ՊԻՏԻ ՈՒԶԷ

Շարժանկարի ժապաւէն մը կը դիտէի: Աւելի քան երեք ժամուան ժապաւէն մը: Պատմութիւնն էր ահաւոր խուճապի մը, որ ստեղծուած էր երկնաքերի մը մէջ ծագած ահաւոր հրդեհի մը հետեւանքով: Հարիւրաւոր մարդիկը փրկելու համար տարուած սարսափազդու աշխատանք մը: Ցուցումնալից ու սարսափազդու ժապաւէն մը, վարպետօրէն կատարուած նկարահանումներով: Ի վերջոյ հրդեհը մարեցաւ, հարիւրաւոր մարդիկ մեռան, իսկ փրկուողները տակաւին չէին ձերբազատած իրենց մղձաւանջէն: Հրշէջները պետը նայեցաւ աւերակ դարձած երկնաքերին եւ լռաւ.

– Երանի՜ թէ այս շէնքը այսպէս պահէն, որպէսզի մարդիկ երկար ժամանակ յիշեն թէ ինչպիսի ողբերգութիւն մը ապրեցանք:

Տեղին դիտողութիւն մըն էր կամ մաղթանք մը: Եւ սակայն ատիկա ո՛չ առաջին ողբերգութիւնն էր մարդկութեան պատմութեան մէջ, ո՛չ ալ վերջինը: Երկնաքերի մը հրդեհէն տասնապատիկ, հարիւրապատիկ, հազարապատիկ աւելի ծանր ողբերգութիւններ պատահած են անցեալի մէջ եւ անոնք մասամբ մոռցուած են, նոյնիսկ եթէ զանոնք յիշեցնող յուշարձաններ են կառուցուած: Միայն տուժողներն են որ չեն մոռնար: Միայն այդ ահաւոր ողբերգութիւնը ապրած մարդիկն են որ չեն մոռնար: Անոնք ալ, չմոռնալով հանդերձ, հետզհետէ աւելի պղտոր, աւելի տարտամ կերպով կը յիշեն: Նոյնիսկ եթէ յստակ յիշեն, ժամանակի ընթացքին կը կորսնցնեն իրենց նախկին յուզումը: Եւ այն ողբերգութիւնը, զոր իրենք ապրած են այնքան ցնցիչ համեմատութիւններով, իրենց հետ միասին կը մեռնի, կը մոռցուի: Յաջորդներուն այնքան հոգը չէ այլեւս թէ իրենցմէ առաջ ուրիշներու ինչ ողբերգութիւններ պատահած են: Արդէն հաւանաբար այդ յաջորդներն ալ պիտի ունենան իրենց սեփական ողբերգութիւնները: Կարեւորը այն ողբերգութիւնն է որ քո՛ւ գլխուդ կուգայ: Ինչ որ ուրիշին գլխուն կուգայ, ինչ որ ուրիշին ողբերգութիւնն է, երկրորդական կը մնայ:

Ամէն անգամ որ մոռցուած ողբերգութիւններու մասին կը խօսուի, անպայման աչքերուս առջեւ կը պատկերանայ դաշտ մը, որուն վրայ անցեալի մէջ բուռն ճակատամարտ մը մղուած է, որուն վրայ հազարաւոր մարդիկ մեռած են, եւ որուն վրայ հիմա ծաղիկներ կը բուսնին: Անցեալէն ի՞նչ մնացած է որ այդ հողին վրայ, ըստ երեւոյթին: Արեան կաթիլ մը մնացա՞ծ է, ոսկորի կտոր մը կը տեսնուի՞, ռումբերու բացած փոսերը հիմա կանանչ խոտերով ու գեղեցիկ ծաղիկներով ծածկուած չե՞ն: Այն անուշիկ տղեկը, որ այդ խոտերուն վրայ կը վազէ ու ծաղիկներ կը քաղէ, կրնա՞յ պատկերացնել որ այդ նոյն հողին վրայ տարիներ առաջ հարիւրաւոր մարդիկ իրենց կեանքը կորսնցուցին տակաւին հազիւ 20 տարեկան հասակի մէջ:

Ո՛չ մէկ յուշարձան պիտի կարենայ երկար ապրեցնել ուրիշներու ողբերգութիւնը: Եւ Պատմութեան Գիրքը, որ իբրեւ թէ անցեալի մէջ պատահած դէպքերուն համար դարբնուած լաւագոյն յուշարձանն է, ո՛չ միայն պիտի չկարենայ մարդոց ամէն վայրկեան յիշեցնել այն ինչ որ պատահեցաւ անցեալին մէջ, այլ նաեւ յաճախ պիտի ստէ, երբեմն պիտի թաքցնէ ճշմարտութիւնները, երբեմն լռութեամբ պիտի անցնի ճշմարտութիւններու վրայէն: Եւ, եթէ տակաւին կայ մէկը որ պիտի յիշէ այդ ողբերգութիւնը իր խղճմտանքին մէջ, անոր համար ողբերգութիւնը պիտի դառնայ կրկնակ ողբերգութիւն: Նախ բուն իսկ ողբերգութիւնը: Յետոյ ողբերգութիւնը՝ տեսնելու թէ այդպիսի ողբերգութիւն մը իսկ կրնայ մոռցուիլ ու կրնայ յիշուիլ խեղաթիւրեալ կերպով:

Մոռացումը չարիք՞ աղբիւր է, թէ ոչ բարիքի: Միշտ կ'արժէ ուղղել այս հարցումը: Եթէ դժբախտութիւն մը պատահած է մէկու մը, մենք՝ անոր շուրջինները չարունակ կը խրատենք. «Մոռցի՛ր, ամբողջ կեանքդ տառապելով չես կրնար անցնել, կեանքը ահաւասիկ կը շարունակուի, մոռնալէ ուրիշ ճար չկայ»: Բայց այն որ այդ դժբախտութեան զոհն է, կամ այն որ տուժած է այդ դժբախտութենէն, պիտի չուզէ որ շուրջինները մոռնան իր այդ դժբախտութիւնը, ընդհակառակն պիտի ցանկայ որ շուրջինները յարգեն իր այդ ցաւը, անոր ծանրութիւնը մեղմացնել չփորձեն զայն մոռնալ յանձնարարելով: Հոս է որ իրարու հետ պիտի ճակատին մոռնալու հրամայականն ու յիշելու ցանկութիւնը: Մարդկային ընկերութեան մէջ, մարդոց փոխ – յարաբերութիւններուն մէջ, կարծուածէն ալ աւելի լայն տեղ ունի այս ճակատումը, որ յաճախ տեղի կուտայ անբաղձալի նոր ճակատումներու ու հակամարտութիւններու: Բայց անխուսափելին այն է, որ կարճ կամ երկար ժամանակ վերջ, մեծ Մոռացումը իր տարրակին մէջ իրարու պիտի միացնէ մոռնալ ուզողն ու չուզողը, ամէն ինչ իրարու պիտի խառնէ իր ամենակուլ քուրային կամ հալոցին մէջ:

Վերադառնալով շարժանկարի ժապաւէնիս, հրդեհէ մը աւերակուած պանդոկին այդ պատկերը, նոյնիսկ եթէ տասնամեակներ ամբողջ պահուի այդ թաղամասին մէջ, տասը տարի վերջ արդէն պիտի կորսնցնէ իր թելադրականութիւնը: Մարդիկ անոր առջեւէն պիտի անցնին անտարբերութեամբ եւ ո՛չ մէկը պիտի հարցնէ թէ ի՞նչ պատահած է աւերակուած այս շէնքին:

Ռ. Հ.

կան տնօրինման տակ: Այս դրոյթը աւերրդ է՝ Հանրապետութեան Նախագահը այն հնարաւորութիւններ ունի – կառավարութեան նիստերուն նախագահելու եւ դեսպաններ նշանակելու ժամանակ – արտաքին քաղաքականութեան կազմաւորման, ուղղութեան եւ Արտաքին Գործոց նախարարին տալու անհրաժեշտ ուղղութիւններ, ինչ որ կը թուի ըլլալ 70–րդ յօդուածին 10–րդ կէտին նպատակը:

դ – Վերջապէս, յիշեցնենք որ 70–րդ յօդուածին 15-րդ կէտին մէջ արծարծուած ներումը (Հանրապետութեան Նախագահը «ներում է շնորհում Հայաստանի Հանրապետութեան դատարանների կողմից դատապարտուած անձանց») կախուած ներում է: Հանրապետութեան Նախագահը կամայականօրէն եւ ըստ իր ցանկութեան ներում չի կրնար շնորհել: Ան պէտք է հետեւի Արդարադատութեան Խորհուրդի եզրափակումներուն (այնպէս ինչպէս կը հաստատէ Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծը): Աւելին, ներումը կրնայ նուազեցնել պատիժին տեւողութիւնը կամ ծանրութիւնը, սակայն ան չի կրնար վերացնել անհատին մեղաւորութիւնը: Ներում ստացող անհատը կը մնայ մեղաւոր կատարուած յանցանքին կամ ոճիրին համար:

Շար. 7 (*)

(*) Առաջին մասերը տեսնել՝ «Յառաջ», Մարտ 23, 24, 25 եւ Մարտ 29, 30, 31:

Լոյս տեսած է «ԱՅԳ» հայագիտական պարբերականը

Լոս – Անճըլըսի Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկը ուրախութեամբ կը հաղորդէ որ Մարտ ամսուան վերջին օրերուն լոյս տեսած է «ԱՅԳ» եռամսեայ հայագիտական պարբերականը: Խմբագրութիւնը առաջադրած է իր սեւեռումը կեդրոնացնել առաւելաբար Հայ Իմացական ու Նիւթական Մշակոյթի վրայ: «ԱՅԳ»ի այս առաջին թիւը կը պարունակէ պատմական, լեզուական, ծիսական եւ հայ մշակութային նիւթեր:

«ԱՅԳ»ը կը հրատարակուի Լոս – Անճըլըսի Մխիթարեան Հայագիտականի Ուսանողութեան նախաձեռնութեամբ:

Պարբերականը կ'ընդգրկէ նաեւ «Մխիթարեան Լուրեր»ու բաժին մըն ալ, ուր տեղեկութիւններ կը տրուին Մխիթարեան Հիմնարկին եւ Մխիթարեան ընդհանուր գործունէութեան՝ աշխատանքներուն եւ ազգօգուտ զանազան ձեռնարկներու մասին (Լոս – Անճըլըս եւ այլուր):

Հայ Իմացական ու Նիւթական Մշակոյթին նուիրուած այս խմբակը կը հաւատայ խորապէս թէ «Մշակոյթը մեր հոգիներու ազատութեան հայելին է եւ մեր ժողովուրդի ցեղային արտայայտութեան չափանիշը ... Նկատելով որ ազգային մակարդակը խմորելու անգերազանցելի ու միակ միջոցը Մշակոյթն է եւ անոր պահպանումը լուրջ յանձնառութիւնն է ամէն հայ անհատին»:

Խմբագրական կազմին անդամները մեծ յոյս ունին որ իրենց ճիգերը եւ աշխատանքները աննկատ պիտի չմնան. պիտի քաջալերուին ու պիտի գնահատուին կատարուած ջանքերը, որոնց գլխաւոր նպատակն է՝ ստեղծել մշակութային մակարդակ, ծանօթանալ ու ծանօթացնել հայկական արժէքները ու դտնել մանաւանդ «ՀԱՅ ՈԳԻՆ»:

«ԱՅԳ»ի խմբագրութեան հետ կապ հաստատելու համար կարելի է հեռաձայնել Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին՝ (818) 546 – 1967 թիւով:

702 E. Glenoaks Blvd.
Glendale CA 91207 — U.S.A.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՈՂԸ
Բանաստեղծական օրագիր

ՀԱՅՐ ՏԱՃԱՏ ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ

Վենետիկ, 1994

ԱՆԱՅԻՍ
ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
(1872 – 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

Բոլոր որբերը որ կը հասնէին Պոլիս, ամէնքը ուղղակի Խնամատարութեան չէին յանձնուեր դժբախտաբար. կային որ թուրքի տուներուն մէջ էին, անոնց հետ վերադարձած գաւառներէն. կային ալ որ, թէեւ Խնամատարութեան մօտ, բայց թրքախօս էին, եւ ինքզինքնին թուրք կը կարծէին: Այդ պատրուակներով թուրքերը խնդիր հանած էին թէ Հայերը եւ Ամերիկացիները թուրք տղաքներ կ'ուզեն հայացնել եւ թուրքերուն ձեռքէն կ'առնեն այդ նպատակով:

Այդ բոլոր բողոքներուն վերջ տալու եւ հայ մանուկները թրքութենէ ազատելու համար, պէտք եղաւ որոշել վայր մը, չէզոք տուն մը, ուր այդ անորոշ ազգութեամբ տղաքը, այսինքն՝ կասկածելիները, բերուէին եւ ամերիկացի, հայ եւ թուրք խառն մասնախումբ մը կազմուէր, եւ քննութենէ անցընէին զանոնք, մինչեւ որ իւրաքանչիւրին յիշողութիւնը քըրքրուէր, ապացոյցներ կամ խոստովանութիւններ ձեռք բերուէին:

Ամէնէն յուզիչ տպաւորութիւնը՝ զոր պահած եմ Չէզոք Տունէն, հարսանեկան հանդէսի մը առթիւ է: Պոլիս խուժող հոծ թիւով որբուհիներէն առաջինը, Լիկային մէկ պաշտպանեալը, ամուսնացաւ Չէզոք Տան մէջ իրեն հայրենակից երիտասարդի մը հետ: Իր տեսակին մէջ առաջինն էր այդ հանդէսը: Որպէսզի խեղճ աղջիկը շատ չզգայ անհայր անմայր ըլլալը, (եթէ թէ կարելի ըլլար չզգալ այդպիսի պակաս մը), մեծ մասը Լիկայի տիկիններէն, Կ. Խաչի անդամուհիներէն, ատենապետ, ատենադպիր, գանձապետ, բոլորը ներկայ էին հոն: Փեսային ազգականները, բաւական բարեկեցիկ ու պատուաւոր վաճառականներ. խնդրեր էին Պատրիարք Զաւէն Սրբազանէն ներկայ ըլլալ արարողութեան, եւ Սրբազանը՝ որ մասնաւոր գուրգուրանք մը կը տածէր դէպի որբերը, սիրով եկած էր նախագահել:

Քիչ անգամ հանդէս մը այդքան լուրջ, տպաւորիչ եղած է:

Երբ քահանան խունկին հոտերուն մէջ կ'օրհնէր սպիտակազգեստ հարսը եւ երիտասարդ թխադէմ փեսան, կարծես մուխին ծածանուտ ծուէններուն մէջէն կրկնապատկերի մը պէս կ'ընդնշմարուէին բիւրաւոր հոգիները նահատակուածներու, որոնք, մոռնալով իրենց աշխարհային չարչարանքը, աքսորը տաժանելի, տօթը անապատին, պապակը անհանդուրժելի, մորակը անողորմ չաղուշին, լճերը արիւնի, եւ ընկերակցութեամբ լուսացընցող քերովբէներու, եկած էին տեսնելու պսակը՝ խանձած մեծ դաշտին թողնած ծաղիկներէն մնացած մէկ քնքոյշ բողբոջին, որ այգեւէտ սարերու վրայ պիտի ծլէր, ծաղկէր, գեղեցկօրէն եւ ցեղը պիտի շարունակուէր անմնասաճ:

***

Մարդիկ կարծած են, կը կարծեն եւ պիտի կարծեն ապահովաբար միշտ թէ՝ տառապանքը իրաւունք մը կուտայ երջանկութեան եւ թէ՝ մանաւանդ անիրաւօրէն հալածուածը օր մը կը գտնէ վայելքը արդարութեան:

Մխամի՜տ մարդկութիւն:

Բացուած էին դռները ցնորքներուն: Փարիզէն, Ժընեւէն հասած լուրերը մեզի թեւեր կուտային վերանալու, ճախրելու դէպի հեռաւոր սարերը սպիտակափառ:

Ինչ երազներ չէինք հիւսեր, որոնց ամէնքը կը փաթթէինք նոր ծածանող հայկական դրօշակին մէջ, որ պաշտելի էր մեզի իր մութ կապոյտ, նարնջագոյն եւ կարմիր խորհրդաւոր երանգներովը:

Բնաւ չեմ մոռնար, օր մը, տիկին մը Բերայի Շիտակ ճամբուն վրայ, սաստիկ յուզուած, թեւէս քաշեց տարաւ գիս ցուցափեղկի մը առջեւ, ուր շնորհալի ծալքերով ի տես դրուած էին ֆրանսական, անգլիական եւ հայկական դրօշակներ, քով քովի: Արդարեւ, ես ալ բաժնեցի տիկնոջ յուզումը. ա՛յնքան կարօտը ունէինք երջանիկ յուզումներու:

Փարիզի պատուիրակութիւնը մեր երազներուն կեդրոնն էր. Պօղոս փաշան, Նորատունկեանը: Հեւ ի հեւ կը հետեւէինք անոնց գործունէութեան, երթեւեկներուն, տեսակցութիւններուն, Ահարոնեանին, Զօպանեանին ամէն քայլափոխին, որոնց արձագանգները մեր սրտերուն հրճուանքն էին:

Վայրկեան մը մտքերնէս չէր անցներ թէ՝ թերեւս մինչեւ մեզի հասնելնուն, կը խեղաթիւրուէին լուրերը եւ թէ՝ թերեւս մենք մեր փափաքներն էր զորս իբրեւ իրականութիւն կ'առնէինք:

Մեր Լիկային ժողովներուն մէջ, երբեմն, վէճի նիւթ կ'ըլլար թէ՝ ո՞ր պետութեան մանտան ստանձնելու պիտի ըլլար Հայաստանին, մեծ, ընդարձակուած Հայաստանին: Նոյնիսկ օր մը առաջարկ եղաւ որ հեռագրուի նախագահ Ուիլսընին, որպէսզի ամերիկեան մանտան ընդունուի:

Բուռն ոգեւորութեան օրեր՝ ուր մարդ իր կարեւորութեան չափն իսկ չէր կարող կշռել:

Ուիլսըն. ի՜նչ պաշտելի դէմք, ի՜նչ բարիքներ, ի՜նչ երանութիւններ պիտի պարգեւէր մեզի: Առաքեալ մը ղրկուած Աստուծմէ մարդկութեան, այլ մանաւանդ Հայերուն բարիքին համար: Ա՜յնքան հրաշալի էր եռանդը եւ մեր երեւակայութիւնը այնքա՜ն ուժգին կը գործէր որ եթէ երբեք լուր մը իրականութեան բերելիք հիասթափութեան վրայ խօսէր մեզի, խնդոյն կ'ըլլար արժէքէ, եասաէր, յոռետես, ազգատեաց կը յորջորջուէր:

Թերթերը հրաշունչ յօդուածներով լեցուն էին. հանդէսները կը վխտային քերթուածներով, ուր շատ աղմուկ կար եւ քիչ գեղեցկութիւն: Ի՜նչ փոյթ, ժամանակը չէր պզտիկ բաներով զբաղելու. պէտք էր խանդավառուիլ եւ խանդավառել:

Նոր թերթեր լոյս կը տեսնէին, (մութէն լոյս), ինչպէս Ժողովուրդի Ձայնը եւ ուրիշներ, շատերը կարճ կեանքով:

Հայ խմբագրութեամբ ֆրանսերէն թերթ մը եւս սկսաւ հրատարակուիլ. Վերածնունդ անունով, որուն վարչութիւնը յանձնուած էր քաջ ֆրանսագէտ Տիգրան Զաւէնի: Շահեկան եղաւ այդ թերթը իր մաքուր ֆրանսերէնով, լուրջ խմբագրականներով եւ կարելի եղածին չափ լաւատեղեակ լուրերով եւ շրջահայեցութեամբը:

(Շար. 86)

(Շար. Ա. էջէն)

արտասանեց Ֆրէժիւս – Թուլոնի Եպիսկոպոսը՝ Նոէլ Ֆարնօ: Կ'ոգեկոչենք, ըսաւ, յիշատակ մը որ միշտ այժմէականութեան կը պատկանի: 20-րդ դարը աշխատեցաւ մարդուն կործանումին եւ Հայը ճանչցաւ նախաբանը: Ցաղթանակը Հայու ձեր հաւատքին եւ վճռակամութեան մէջ է եզրակացուց Եպիսկոպոսը: Անտոն Վրդ. Սարոյեան իր աղօթքներուն մէջ յիշեց օրուան նուիրականութիւնը եւ յիշեցուց Նահատակներուն կտակը ողջ Հայութեան: Պատարագի երգեցողութիւնը կատարեց Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Քոյր Արտեմիս Աշըգեանի: Մեներգները ըրաւ Գայանէ Յովհաննէսեան (երգչուհի Երեւանի Օփերայի): Ընկերացաւ Անահիտ Սէրէքեան (երգեհոն), Ժան Փաթերօ (սրինգ) եւ Փաթրիք Սէրէքեան (սրինգ):

***

«Ռատիօ Տիալոկ»ը Մարսէյլի քրիստոնեաներու ռատիօն, ամբողջ օրը, Ապրիլ 24-ին, ժամը 8-էն մինչեւ 21.30, սփռեց Ապրիլեան Եղեռնի նուիրուած յատուկ յայտագիր մը, պատրաստուած Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Շրջանային Խորհուրդի կողմէ եւ մասնակցութեամբ Հայ Կաթողիկէ եւ Աւետարանական Եկեղեցիներուն:

***

Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Փրոֆ. Ռոպէր Վիկուրու հայ բնակչութեան ղրկած իր նամակին մէջ, այս ոգեկոչման առթիւ, կ'ըսէ. «...La Communauté Arménienne qui est aujourd'hui l'une des plus importantes et des plus actives de notre ville, participe à l'édification d'une cité de paix et de progrès, sans jamais se détourner de sa terre d'origine, sans jamais oublier son histoire. La commémoration du génocide perpétré en 1915 par les autorités turques de l'époque demeure un chapitre grave de cette histoire»...:

***

Երկուշաբթի, Ապրիլ 25-ին, Մարսէյլի երեք օրաթերթերը արձագանգեցին:

"La Marseillaise" 8-րդ էջին վրայ կը խորագրէ՝ «Arménie, commémoration du génocide» - նոյնպէս նկար մը որ կը ներկայացնէ Նահատակաց Յուշարձանին արձանագրութիւնը որ առնենին այնքան աղմուկ բարձրացուց, նոյնիսկ դիւանագիտական խզում առաջացուց Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ:

"Le Méridional" 7-րդ էջին մէջ կը գրէ՝ «Martyrs arméniens: une messe aux Réformés». Նաեւ նկար մը՝ ներկայ բազմութիւնը եկեղեցիէն ներս, եւ կարճ նկարագրական մը օրուան եւ զանազան հանդիսութիւններուն: Աւելցնենք որ, Ապրիլ 23-ի իր թիւին մէջ "Le Méridional" լայն սիւնակներ յատկացուցած էր այս տարուան ոգեկոչման:

"Le Provençal" 4-րդ էջին մէջ կը նկարագրէ Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած եկեղեցական արարողութիւնը, ապա Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ յարգանքի հանդիսութիւնը, խորագրելով՝ «Un rendez-vous avec le Souvenir», եւ շարունակելով Թրքական հիւպատոսարանին առեւ տեղի ունեցած համախմբումով: Նաեւ նկար մը, դարձեալ Նահատակաց Յուշարձանի արձանագրութեամբ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՎԻԷՆ

Սովորութեան համաձայն յիշատակութեան այս օրը սկսաւ առաւօտեան ժամը 10-ին Ս. Թէոտորոս Եկեղեցիին մէջ մատուցուած պատարագով: Այս առթիւ Լիոնէն ժամանած էր Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեան: Հոգեհանգստեան պաշտօնէն առաջ, Իսահակ Քհնյ. կը քարոզէր «ժողովուրդները կ'ապրին իրենց մեռելներով» բնաբանով: Մատնանշելէ յետոյ Մեծ Եղեռնի պատմական պատճառները, Թուրքիոյ եւ արեւմտեան պետութեանց լռութիւնը, կ'եզրափակէր ըսելով՝ «Աշխարհի մէջ այսօր բազմաթիւ անձեր եւ ազգեր կ'ուրանան հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը կամ ալ բոլորովին լուռ կը մնան այս անարդարութեան առջեւ: Մենք Սրբազան Առաքեալներուն եւ մարգարէներուն հետ կ'աղաղակենք եւ կը վկայենք, կ'ուզենք պատմել ինչ որ տեսանք, լսեցինք, ապրեցանք ... Մենք չե'նք կրնար չխօսիլ, չվկայել»:

Կրօնական արարողութեան կը յաջորդէր ժողովրդային հաւաք մը Մեծ Եղեռնի Յուշարձանին առջեւ: Ներկայ էին Վիէնի փոխ - նահանգապետ՝ Ժան - Մարի Սամուէլ, քաղաքապետ՝ Լուի Մերմազ Թա-

դապետութեան անդամներով շրջապատուած, Պեռնար Սօժէ՝ երեսփոխան, Ֆրանսական զանազան կուսակցութիւններու եւ հայկական միութիւններու ներկայացուցիչները:

Աւանդական ճառերէն յետոյ տեղի ունեցաւ ծաղկեպսակներու զետեղում քաղաքապետարանի, Հայ Մշակոյթի Տան եւ Հոգաբարձութեան կողմէ: Արարողութիւնը կը փակուէր Իսահակ Քահանայի արտասանած աղօթքով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

***

ԻՍԻ

Առաւօտեան պատարագէն եւ հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, ժողովուրդը կը հաւաքուէր եկեղեցիին առջեւ եւ կը յառաջանար դէպի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին, ուր միանալով հաւաքուած բազմութեան կ'ուղղուէր դէպի ռիւ տը լա Տէֆանսի հայկական Յուշարձանը: Ժամը 12.15-ին, յաջորդաբար ծաղկեպսակներ կը դնէին Միւռոն Վրդ., պատուելի Ժ. Լեւոնեան եւ Ֆրանսայի տեղական անձնաւորութիւններ (Ֆուշէ, Լէոն, Ա. Սանթինի եւայլն) եւ հայկական միութիւնները: Մահապանդէն եւ պահ մը լռութենէ ետք, խօսք կ'առնէին Միւռոն Վրդ. (հայերէն), ապա ֆրանսերէն՝ պատուելի Ժ. Լեւոնեան, Անրի Վոլֆ (Մէօտոնի քաղաքապետ, Փ. Ֆուշէ (Կլամարի քաղաքապետ), Ա. Սանթինի (Իսիի քաղաքապետ): Բազմութիւնը, ժամը 13-էն ետք կը յառաջանար դէպի Կլամար, 1915 Ապրիլ 24 հրապարակը, ուր կայ յիշատակի խաչքար: Հոս ալ ծաղկեպսակ մը կը դրուէր եւ յարգանքի խօսքեր կ'արտասանուէին:

ՄՈՍԿՈՒԱ

Տեղւոյն հայ գաղութը նշած է Ապրիլեան յիշատակը: Ռուսաստանի խորհրդարանական կեդրոնը տեղի ունեցած է գիտաժողով՝ «Յանցագործութիւնը մէկ ժողովուրդի դէմ՝ յանցագործութիւն է մարդկութեան դէմ» թեմայով: Նոյն օրը, Մոսկուայի Երաժշտանոցի մեծ դահլիճը տեղի ունեցած է համերգ մը որուն մասնակցած են Մոսկուայի պետական Ակադեմիայի երգչախումբը, Ռուսաստանի ազգ. նուագախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Ճորճ Փեհլիվանեանի (Ամերիկայէն), Ռուսաստանի պետական սենեկային նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Կոնստանդին Օրբելեանի (Ամերիկայէն): Մենակատարները եղած են Լուդմիլա Իվանովա, Արաքս Դաւթեան, Գարեգին Յովսէփեան, Անատոլի Սաֆիուլին, Ռուբէն Ահարոնեան, Սվետլանա Նաւասարդեան: Խօսք առած է Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Ֆելիքս Մամիկոնեան եւ մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութիւն պահուած է:

Հոգեհանգստեան պաշտօն մըն ալ կատարուած է Հայոց եկեղեցին եւ կարգ մը այլ ձեռնարկներ ալ տեղի ունեցած են:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION PROVENCE — ALPES — COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.

- 1ère période ▶ du 7.07 au 31.07
- 2ème période ▶ du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87▶30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80▶30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

***

SECTION ALFORTVILLE
«Helen Puzant»

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à *Bellefontaine* se dérouleront :
le Samedi 30 Avril à 14 h
à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կարապետ Զաքմաքճեանի յիշատակին, Տիկին Սիլվա Գույումճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապ. Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Փերուզ Միրաքեանէ 200 Ֆրանք Յ. Գասպարեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեան եւ զաւակները (Մարսէյլ) 500 Ֆր. կը նուիրեն Արաքս մասնաճիւղին, Տիկին Գոհարիկ Օհանեանի մահուան առթիւ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Dans le cadre du Festival d'Alfortville «*Musiques en Mai*»

LES PROFESSEURS DE MUSIQUE DE LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE

en CONCERT

Naïri DEMIRDJIAN, *Piano*
Ohannès DEMIRDJIAN, *Guitare*
Zoïa GALSTANIAN, *Piano*
Zvart SURMELIAN, SARKISSIAN, *Piano - Violoncelle*
Véronique TERLECKI - OUZOUNIAN, *Violon*
Anahid TUYSSUZIAN, *Kanon*
Mourad TUYSSUZIAN, *Oud.*

Classique, Traditionnel arménien, Populaire espagnol

Samedi 30 Avril à 20 h 45
Marché du Dahomey
48, rue Raspail, Alfortville
— Participation aux frais —

●

EXPOSITION PHOTOS

«Les combattants du Karabagh»

par Max SIVASLIAN («ARCHAG»)
du 29 Avril au 8 Mai
Vernissage
le Vendredi 29 Avril à 19 h 30
Poussé par sa quête photographique, «Archag» braque sans cesse son objectif sur les terrifiantes réalités de la guerre...
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

MARSEILLE
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE
12-14, rue St-Bazile Marseille 1er

Dans le cadre de la commémoration du 79ème anniversaire du génocide des Arméniens en 1915

Présentation et débat par :
GERARD CHALIAND

Du livre :

"La Province de la mort"

- Archives américaines du génocide des Arméniens de **Leslie A. Davis**
- Préface d'**Yves Ternon**

Editions Cimplexe

Jeudi 28 Avril à 20h30

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ»

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը խիստ կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 30, կէսօրէ ետք ժամը 14.30-ին Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր անդամուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է:

***

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 30, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Ընտրութիւն նոր դիւանի:
Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Assemblée Générale de l'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 26 Mai 1994 à 20h30

au Siège de l'Association
77, rue La Fayette, Paris 9e

Il sera procédé au renouvellement par moitié du Conseil d'Administration (8 postes à pourvoir).

Le Conseil d'Administration fait appel à des candidatures.

Celles-ci doivent parvenir à l'Association au plus tard le 10 Mai 1994.

Elles doivent être manuscrites et indiquer les nom, prénom et adresse du candidat.

Sous la présidence de **M. VAHAN DER - GHEVONTIAN**
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par MARTEN YORGANTZ
en l'honneur de

M. ALAIN TERZIAN

PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS

SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au «HOLIDAY INN»
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE
Réservations au 43. 81. 01. 72.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 28
JEUDI
28 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·315
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.315

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՔԱՆՆ

Կիրակի առաւօտ, ժամը 9·30: Հինգ տասնեակի հասնող երկու սեռէ ազգակիցներ եւ տեղացի անձնաւորութիւններ քաղաքապետարանէ: Մէկտեղումի վայրը՝ Սքուար տ'Արմէնի՝ նախորդ տարիներու նման ճաշակով դրօշազարդուած: Ֆրանսական, հայկական ազգային եւ ...քանն քաղաքի գոյներ, փայլփլուն: Բարձախօս՝ հեռասփռումի համար: Երկու ծաղկեպսակներու զետեղում յաջորդաբար. մէկը քաղաքապետին կողմէ, Վ.Իլ ...ը Քանն մատնանշումով. միւսը՝ Հայ Նախկին Ռազմիկներու անունով: Այնուհետեւ փողերգի հնչում եւ դրօշներու խոնարհում:

Նախաձեռնարկ մարմնի կողմէ խօսք Գասպար Գայաճանեանէ: Ցաւակ կ'ըսէ, թէ Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը ի գործ կը դրուի Թուրքիոյ կողմէ, որ օգտուելով Համաշխարհային Ա. Պատերազմէն՝ կ'ուզէ վերջնապէս լուծել Հայկական Հարցը, ցեղայրական բնոյթի ...մովնջումով: Ի զուր: Կը գոյատեւենք եւ կը պայքարինք: Վկայ՝ Արցախը, որուն պատերազմիկները հերոսական գուպարով կուզեն պահպանել հողին ազգային դիմագիծը:

[illegible] Նախագահ քաղաքապետ՝ Միշէլ Մուլոյի ներկայացուցիչը՝ Ա. Հա...ը, կը կարդայ քաղաքապետին գիրը: 1915-ը, կ'ըսէ ան, աղէտալի եղաւ հայ ժողովուրդին համար, քանի մէկ միլիոնէ աւելի Հայեր զոհ գացին «խելացնոր ցեղասպանութեան» մը: «Սրբապիղծ բարբարոսութեան այս անմեղ զոհերուն յիշատակը պէտք չէ՝ երբեք մոռացութեան ենթարկուի»:

Այնուհետեւ աղօթք Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեանէ:

***

ՆԻՍ

Կիրակի, ժամը 11: Հոգեհանգստեան պաշտօն տեղւոյս Հայոց Եկեղեցին: Քարոզեց Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան: Յիշատակելով Թէոդիկի «Յուշարձան Ապրիլ (11) քսանըչորսի» 1919 Ապրիլ 12 յիշատակագիրքին տուեալները, իր կարգին խօսեցաւ 700-է աւելի մտաւորականներու ...անդի մասին. առաւել՝ դրեթէ ողջ ժողովուրդ մը: Պատմական բնոյթի ...րացում, խեղաթիւրում՝ անզօր քայլեր ...րակեց: Մեր ներկայ գոյութիւնը եւ մեր ...նկէջող ազգային պայքարը նկատեց ...պացոյց վերջնական ձախողութեան, ցեղասպանութեամբ հետապնդուած նպատակին:

...րիւրի մօտեցող ներկաները, այնուհետեւ, հաւաքուեցան Պարսամեան սրահ: Հոգեճաշ: Գաղութիս մարմնին եւ միութիւններուն անունով խօսեցաւ այս տողերը գրողը: Միտք բանին՝ յարգել յիշատակը բիւրաւոր նահատակներուն. ...աւարար մատնանշել ցեղասպանութեան քաղաքական չարժամիթը: Եւ, աննահանջ պայքարի ճամբով իրականացնել մեր համազգային առաջադրութիւնները:

Այնուհետեւ պատկառելի թափօր մը կազմուեցաւ Մերիտէն պանդոկի հանդիպակաց ծովափին հրապարակը: Շարքով՝ մեր հոգեւոր հովիւը, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու դրօշակիրները, մեր դպրոցականները ծաղիկներ ի ձեռին, ֆրանս. եւ հայկ. ազգ. պետական դրօշներ, ցուցատախտակներ եւ պաստառ՝ Թուականը հաստատող: Եւ, բնականաբար, հարիւրաւորներ՝ երկիւղած դէմքերով:

Մեռելներու Յուշարձանին առջեւ թափօրին մասնակիցներն եւ այլք վայրկեանի մը լռութեամբ յարգեցին յիշատակը մեր նահատակներուն: Փողերգին հնչիւնին տակ դրօշներու խոնարհում: Ապա երեք ծաղկեպսակներու զետեղում: Առաջինը յուշատօնին պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած երեսփոխան - քաղաքապետ՝ Ժան Փօլ Պարեթիի ձեռամբ, իր եւ քաղաքապետարանի անունով. 2-րդը՝ Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու ներկայացուցիչներու կողմէ, 3-րդը կազմակերպիչ մարմնի անունով, ձեռամբ ներկայացուցիչներու: Հոգեթով մթնոլորտ մը ստեղծեցին մեր դպրոցականները, երբ իրենք իրենց կարգին ծաղիկներ զետեղեցին:

Գաղութին անունով խօսեցաւ Գասպար Գայաճանեան: (Հիմնական միտքերը պարզեցինք արդէն Քաննի նուիրած մեր տողերուն մէջ):

Ապա՝ Տէրունական Աղօթք հոգեւոր հովիւին կողմէ:

Ներկայ պաշտօնական հրաւիրեալներէն արձանագրենք քանի մը անուն: Երեսփոխան - քաղաքապետի կողքին Ժոզէֆ Քալդա, կցորդ քաղաքապետարանի, երեսփոխան Շառլ Էռման, Հ. Պենիշա, ներկայացուցիչ Նիսի հրեայ համայնքի, Լ. Սամաք, Նախագահ Քրիֆ-ի (Քոնսէյլ ըրփրէզանթաթիվ տէ զ'էնսթիթիւսիոն ժուիվ տը Ֆրանս) եւ այլք:

- Մէկ օր առաջ՝ Հսկում, Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, ըստ ընկալեալ սովորութեան:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

***

ԹՈՒԼՈՆ

«Ապրիս Քլէօպ»ի նախաձեռնութեամբ ոգեկոչումը տեղի ունեցաւ քաղաքին կեդրոնը Մեռելներու Յուշարձանին առջեւ, ժամը 11·30-ին ներկայութեամբ աւելի քան հարիւր հոգիի:

Կարեւոր թիւով քաղաքական անձնաւորութիւններ ներկայ եղան. Թուլոնի ծերակուտական - քաղաքապետը՝ Ֆր. Թրիւսի, Փիէռ Ժօֆառ՝ քաղաքապետարանի մշակութային հարցերու կցորդը, Տիկին Միսիտ՝ Հիէռի քաղաքապետարանի ներկայացուցիչը, փրոֆէսէօր Պեթրան՝ Մարդկային Իրաւանց Լիկայի տեղական նախագահը, «Լիքրա»յի ներկայացուցիչը եւայլն...:

Խօսք առին Ապրիս Ակումբի ներկայացուցիչներ՝ Ռոպէր Զափութեան՝ փոխ - նախագահը որ խօսեցաւ ֆրանսերէն եւ Սիլվա Նիկողոսեան (հայերէն): Երկուքն ալ շեշտը դրին ցեղասպանութեան ճանաչման վրայ կանխելու համար այլ վայրագ արարքներ:

Ոգեկոչումը սկսաւ վայրկեան մը լռութեամբ ծաղկեպսակներու զետեղումով եւ ֆրանսական Փառերգի եւ «Մեր Հայրենիք»ի մեկնաբանութեամբ:

***

ՊՈՒՔ-ՊԷԼ-ԷՐ

Էքս - Ան - Փրովանսի եւ Կարտանի մէջտեղ գտնուող այս հայ համայնքը եւս կատարեց օրուան պատշաճ հանդիսութիւնը, ոգեկոչելով 1915-ի նահատակներու յիշատակը: Հայկական Բարեկամականը հրաւիրեց ժողովուրդը քաղաքի գերեզմանատան մուտքին, ուր կառուցուած է Յուշարձանը եւ զետեղուած է յուշաքար մը հետեւեալ արձանագրութեամբ՝

«A la mémoire des 1.500.000 martyrs arméniens victimes du génocide perpétré par la Turquie en 1915»:

Ժորժ Անթիքաճեան՝ նախագահը Պուք - Պէլ - Էրի Հայերու Բարեկամականին, արտասանեց առաջին ճառը կեդրոնանալով մասնաւորապէս ցեղասպանութեան ճանաչման վրայ: Ապա, Պուք - Պէլ - Էրի քաղաքապետը՝ Փ. Մայէ ըրաւ քաղաքական ճառ մը յատկապէս ըսելով թէ պատմութիւնը կարելի չէ խարդախել: Մակար Քահանայ Նաճառեանի «Հոգւոց»ով եւ խօսքերով վերջ գտաւ արարողութիւնը որուն ներկայ եղան շուրջ 60 հոգի:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ՀՐԱԴԱԴԱՐ ՄԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԼՈՒԾՈՒՄ ՉԻ ԳՏՆԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ապրիլ 27-ին, Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն, կռիւները, ճիշդ է բուռն էին ղարաբաղեան ճակատի վրայ եւ լայնածաւալ ձեւով, Մարտակերտէն Հորադիզ, բայց, դիրքերու ոչ մէկ փոփոխութիւն կար, ինչ որ կը հերքէ Ֆրանսական մամուլի նոյն օրուան լուրերը. -

LE FIGARO : *Revers arméniens*

LIBERATION : *Lourdes pertes arméniennes au Haut-Karabagh :*

Առաջինը կը գրէր թէ. - «Ղարաբաղի պատերազմը թերեւս անկիւնադարձի մը հասած է եւ կը թուի որ հայկական «անջատողական» (որակումը՝ Ա.Ֆ.Փ., ընդգծումը մեզմէ) ուժերը դժուարութիւն ունին ետ մղելու ադրբեջանական կանոնաւոր բանակին յարձակումները»: Հայկական կորուստներու որպէս թիւ կուտայ 200 մեռեալ եւ շուրջ հազար վիրաւոր ադրբէջանական հակայարձակումէն ի վեր (ամիս մը):

Կը ճշդէ որ Հայերը կը պահեն Լաչինի անցքի հակակշիռը, զոր կ'որակէ «պորտակապը» Հայաստանի հետ: Կ'աւելցնէ որ Հայերը զինամթերքի, վառելանիւթի եւ նոյնիսկ կռուողի պակաս ունին: Հայաստանէ հասնող քանի մը «կամաւորները» շատ քիչ են փոխարինելու համար զոհերը, աղբիւր ունենալով Ա.Ֆ.Փ.-ի Երեւանի թղթակիցը: Ըստ «Հայ անջատողականներու» սպայակոյտին, ադրբէջանական բանակը հատուող ռումբեր կը գործածէ «մայրաքաղաքին» (Ստեփանակերտն ալ այսպէս կը չակերտէ) վրայ կատարուած ռմբակոծութիւններու ատեն: Երկու կողմերը հրադադար մը կը յայտարարեն Հինգշաբթի, (Ապրիլ 28):

«Լիպերասիոն» վերջնական լուրերէն զատ, որոնց աղբիւրը Ա.Ֆ.Փ.-ն էր, կ'անդրադառնայ Գրաչովի յայտարարութեան ինչ կը վերաբերի Ադրբէջանի դրական պատասխանին հրադադարի մասին եւ կը հաստատէ, ինչպէս մենք ըսինք սկիզբը, որ հայկական դիրքերը չեն խախտած:

Ինչ կը վերաբերի հրադադարին, հետեւանք է Ադրբէջանի խորհրդարանական պատուիրակութեան (զոր կը գլխաւորէ նախագահը՝ Ռասուլ Կուլիեւ) Մոսկուա այցելութեան: Տեսակցութիւններէ ետք է որ Պաշտպանութեան Նախարարը՝ Գրաչով, յայտարարած էր Մոսկուայի հեռատեսիլէն (Ապրիլ 26-ի իրիկունը) որ Ադրբէջան ընդունած է հրադադարը: Ապրիլ 27-ի առաւօտը, Հայաստան պաշտօնապէս տեղեակ չէր:

***

Վերջին օրերը, Գերագոյն Խորհուրդը շարունակած էր վիճաբանութիւնը սահմանադրութեան վերաբերող տարբերակներու շուրջ:

Հայաստանի ներկայ օրէնքի համաձայն Սահմանադրութիւնը կ'որդեգրուի Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ: Հանրապետութեան նախագահը կ'ուզէ որ հանրաքուէի դրուի, մինչ ընդդիմութեան վեց կուսակցութիւնները համաձայն չեն եւ կ'առաջարկեն սահմանադրական յանձնաժողովի տարբերակը:

Ապրիլ 25-ի նիստին սկիզբն իսկ ելոյթ ունեցած է Լ. Տէր - Պետրոսեան: Սահմանադրութիւնը նկատելով որպէս ժողովուրդի միասնական կամքով կնքուած պայմանագիր, Նախագահը համոզուած է որ անոր ընդունելուն լաւագոյն միջոցը հանրաքուէն է: Այդպէս ընդունուած Սահմանադրութիւնը ամուր հիմք կը դառնայ Պետութեան կայունութեան եւ քաղաքացիական համերաշխութեան համար: Լ. Տէր - Պետրոսեան բացարձակապէս կը մերժէ այն առարկութիւնը որ ժողովուրդը ի վիճակի չէ կողմնորոշուելու Սահմանադրութեան հարցին մէջ: Կը մերժէ նաեւ ազգ. համաձայնութեան (քոալիսիոն) կառավարութեան մը գաղափարը: Նախագահը երեսփոխաններու ուշադրութեան յանձնած է «յառաջիկայ ժամանակաշրջանին իշխանութիւններու եւ քաղաքական կազմակերպութիւններու գործելակերպի» հետեւեալ կանոնները. --

1 -- Վաւերելով Գերագոյն Խորհուրդի սահմանադրական յանձնաժողովի եւ վեց կուսակցութիւններու համապատասխան աշխատակազմի կատարած աշխատանքին, Խորհրդարանը առանց քննարկման հանրաքուէի կը դնէ անոնց մշակած սահմանադրութեան նախագիծերէն մէկը:

2 -- Նման որոշում չտրուելու պարագային, Գերագոյն Խորհուրդը այլընտրանքի ձեւով հանրաքուէի կը դնէ սահմանադրական յանձնախումբի եւ վեց կուսակցութիւններու պատրաստած երկու նախագիծերը, անհրաժեշտութեան պարագային, կազմակերպելով հանրաքուէի Բ. շրջան:

3 -- Եթէ հանրաքուէի արդիւնքով կ'ընդունուի վեցեակի Սահմանադրութիւնը ինք (Նախագահը) անմիջապէս հրաժարական կուտայ:

4 -- Եթէ ընդունուի սահմանադրական յանձնախումբի նախագիծը, կը կազմակերպուին Ազգ. Ժողովի (Գերագոյն Խորհուրդ) եւ Նախագահի նոր ընտրութիւններ:

5 -- Գերագոյն Խորհուրդը ընթացիկ նստաշրջանին կ'ընդունի Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութեան եւ ընտրութիւններու մասին օրէնքը:

Խօսք առած է նաեւ Բաբգէն Արարքցեան եւ բուռն վիճաբանութիւնները շարունակուած են: Քուէարկութիւնը որեւէ արդիւնք չէ տուած, որովհետեւ կարելի չէ եղած ապահովել 2/3-ի (165 ձայն) անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը: Հանրաքուէի կողմնակից բանաձեւը ստացած է 136 ձայն, վեց կուսակցութիւններու տարբերակը՝ 60:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒ - ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ առաջին բազմացեղեան ընտրութիւններու առաջին օրը առանց միջադէպի անցաւ: Առաջին օրը հիւանդներն, անկարներն, բանտարկեալները կը քուէարկէին (Ապրիլ 26): Երկրորդ օրը (Ապրիլ 27) սակայն ռմբայիրձ մը կը գործուէր եւ 11 վիրաւոր կար:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ ժողովրդավարութեան դաս մը տուած է Տաշքենտ, իրեն ի պատիւ տրուած ճաշին ընթացքին: Յայտարարած է թէ Ֆրանսա պատրաստ է իր օժանդակութիւնը բերելու Ուզբեկստանի տնտեսական զարգացման, (700 միլիոն ֆրանք), յորդորելով սակայն՝ «պատասխանատու ընկերութիւն մը որ երաշխաւորէ մարդու իրաւունքները, ի մասնաւորի՝ արտայայտութեան ազատութիւնը»:

ՃԱՓՈՆԻ Նակոյա օդակայանը ջախջախուեցաւ Ա. 300 Էյրպիւս մը եւ 271 ճամբորդներէն հրաշքով ազատած են միայն 9 հոգի: Ճամբորդներուն մեծ մասը Ճափոնցի էր: Արկածին պատճառները ծա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱԳԻԾԵՐՈՒ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գ -- Սահմանադրութեան խորհուրդի նախագիծին մէջ երեւցող հարցերը:

Ազգային Ժողովը յաճախ կ'ոտնակոխէ գործադիր եւ դատական իշխանութիւններուն բնական իրաւասութեան պատկանող ոլորտները:

ա -- Ըստ 71-րդ յօդուածին 13-րդ եւ 14-րդ կէտերուն, Ազգային Ժողովը կրնայ վերացնել Հանրապետութեան Նախագահին եւ վարչապետին օրէնքներուն չհամապատասխանող հրամանագրերը, որոշումներն ու կարգադրութիւնները:

Ինչպէս նախապէս տեսած էինք, դատական իշխանութիւնն է որ գործադիր իշխանութեան ակտերու օրինականութեան վրայ վերահսկելու ժամանակ կրնայ երեւան հանել այդ ակտերուն անօրինականութիւնները, յայտարարել անոնց անվաւերականութիւնը եւ ջնջել զանոնք: Իշխանութիւններու տարանջատման սկզբունքը չի հանդուրժեր որ օրէնդիր իշխանութիւնը գործադիր իշխանութեան ակտերը վերացնէ, նոյնիսկ եթէ անոնք անօրինական կամ հակաօրինական դրոյթներ կը պարունակեն: Այդ միայն դատարաններուն գործն է:

բ -- Վերջապէս, Ազգային Ժողովը «ներխուժած» է կառավարութեան կառուցուածքին, կազմին եւ գործունէութեան մէջ: Ըստ նախագիծին, վարչապետը «Ազգային Ժողովին առաջարկ է ներկայացնում կառավարութեան կառուցուածքի եւ կազմի մասին» (յօդուած 81, առաջին կէտ), Ազգային Ժողովը «Հաստատում է կառավարութեան կազմը» (յօդուած 71, կէտ ինը), եւ «Վարչապետը Սահմանադրութեան ու օրէնքների հիման վրայ սահմանում է կառավարութեան գործունէութեան հիմնական ուղղութիւնները եւ կազմակերպում է նրա աշխատանքը» (յօդուած 81, կէտ երկու):

Այս ընթացքները, որոնք միջամտութիւններ են կառավարութեան ներքին գործերուն մէջ, թոյլ չեն տար որ գործադիր իշխանութիւնը արդիւնաւէտ գործունէութիւն ունենայ: Օրէնդիր իշխանութիւնը պէտք չէ միջամտէ գործադիր իշխանութեան ներքին գործերուն: Պատճառը պարզ է: Վարչապետը ինքն է որ կը համադրէ կառավարութեան, տարբեր նախարարութիւններու եւ վարչութիւններու գործունէութիւնը եւ ոչ Ազգային Ժողովը: Մեր առարկութիւնը գործնականի արդիւնաւէտութեան, ինչպէս նաեւ իշխանութիւններու տարանջատման նկատառումներով է հիմնաւորուած:

3 -- Քաղաքական իշխանութիւններու փոխ-յարաբերութիւնը եւ առօրեայ գործունէութիւնը:

Այստեղ պիտի քննարկենք իւրաքանչիւր նախագիծի վարչաձեւին ստեղծած պետական մարմիններուն տարբեր քաղաքական պայմաններու գործունէութիւնը, տեսնելու համար թէ իւրաքանչիւր իշխանութեան տրուած իրաւասութիւնները թոյլ կու տան որ համակարգը ճկունութեամբ գործէ: Թէ ոչ իշխանութիւնները դատապարտուած են անարդիւնաւէտութեան եւ անկարող են բռնատիրութեան առաջքը առնելու:

Ա. -- Սահմանադրութեան խորհուրդի նախագիծին ստեղծած իշխանութիւններուն գործունէութեան խնդիրները:

Յօդուածիս նախաբանին մէջ նշած էինք որ Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծին ստեղծած վարչաձեւը աւելի մօտ է ժողովական համակարգին քան խորհրդարանական ժողովրդավարութեան (1):

Ժողովական համակարգը կը բնորոշուի իշխանութիւններու տարանջատման բացակայութեամբ: Պետութեան գործադիր եւ դատական իշխանութիւնները կը բխին օրէնդիր իշխանութենէն: Հանրապետութեան Նախագահը, վարչապետը, դատաւորները, բոլորը իրենց պաշտօններուն կը նշանակուին, ուղղակի կամ անուղղակի, օրէնդիրին կողմէ:

Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծը կը համաձայնի ժողովական համակարգին սահմանումին: Ըստ նախագիծին, Ազգային Ժողովն է որ Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ կը մտցնէ, Իրաւաբանական Խորհուրդին կազմը կը հաստատէ, կ'ընտրէ Սահմանադրական եւ Գերագոյն դատարանները, անոնց նախագահները, տեղակալները, անդամները, կ'ընտրէ վարչապետը, Հանրապետութեան Նախագահն ընտրող մարմինին կէսը, եւայլն:

Ժողովական համակարգերու մէջ Խորհրդարանը կը տիրապետէ կառավարութեան կառոյցներուն եւ գործունէութեան վրայ: Անհրաժեշտ խորհրդարանական վերահսկողութիւնը կը վերածուի օրէնդիր իշխանութեան քաղաքական ճակատիրութեան, օրէնդիր գերիշխանութեան:

Ժողովական վարչակարգերու մէջ Խորհրդարանը կուսակցական հակամարտութեան թատերաբեմն է, ուր կառավարութիւնն ու նախարարները կը դառնան անկայուն եւ կարճատեւ:

Վարչապետին ընտրութիւնը Ազգային Ժողովին կողմէ եւ նախարարներու նշանակումները դուռ կը բանան կուսակցութիւններու միջեւ բանակցութիւններու: Իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը ջանայ ձեռք բերել ամէնէն շատ եւ ամէնէն կարեւոր նախարարութիւններ ձեռք բերել: Վարչապետ կ'ընտրուի ոչ թէ որովհետեւ անոր քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական ծրագիրը կը համապատասխանէ Խորհրդարանի մեծամասնութեան ներշնչումներուն, այլ որովհետեւ ան ամենաշատ նախարարութիւնները կրնայ տանալ այս կամ այն կուսակցութեան երեւելի անդամներուն: Իշխանութեան մէջ գտնուող կուսակցութիւնները կը պահանջեն որ իրենց նախարարները երկար ատեն մնան պաշտօնին վրայ:

Այլ խօսքով, երկիրը կը մնայ անկառավարելի: Նման վարչակարգեր կ'առաջնորդեն մարդու իրաւունքներու ոտնահարման եւ պետութեան թուլացման:

Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծին հեղինակները սահմանափակումներ մտցուցած են կառավարութեան կայունութիւնը ապահովելու, կառավարութիւնը տապալելու հնարաւորութիւնները նուազեցնելու համար (տես՝ յօդուած 80-ի երկրորդ, երրորդ կէտերը եւ յօդուած 85-ի երրորդ կէտը):

Ըստ յօդուած 80-ին, Ազգային Ժողովը Հանրապետութեան Նախագահին առաջադրած թեկնածուն կ'ընտրէ վարչապետ: Եթէ Հանրապետութեան Նախագահին թեկնածուն չընտրուի Ազգային Ժողովին կողմէ, ապա պատգամաւորներու փական նախաձեռնութեամբ պէտք է նշանակէ եւ ընթացքին պէտք է վարչապետ ընտրէ: Երրորդ կէտը անց, եթէ Ազգային Ժողովը վարչապետ չընտրէ, ապա Հանրապետութեան Նախագահը վարչապետ կը նշանակէ Ազգային Ժողովին ներկայացուցած թեկնածուներէն այն մէկը որ քուէարկութեան ժամանակ ստացած է ամէնէն շատ ձայներ:

Պաշտօնակատարի նշանակումէն ետք մինչեւ 21 օր Ազգային Ժողովը պէտք է վարչապետ ընտրէ: Եթէ ձախողի, ապա Հանրապետութեան Նախագահը կարող է արձակել Ազգային Ժողովը:

Ան կարող է նաեւ չարձակել: Այս պարագային Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծը կը մնայ լուռ եւ ոչ մէկ լուծում չառաջարկեր, ինչ որ վտանգաւոր թերութիւն է Սահմանադրութեան նման փաստաթուղթի համար: Չենք գիտեր ի՞նչ կը պատահի եթէ Հանրապետութեան Նախագահը որոշէ չարձակել՝ ոչ մէկ հարկադրանք կայ որ Ազգային Ժողովը ընտրէ վարչապետ: Կառավարութիւնը անսահմանափակ ժամկէտով կը ղեկավարուի վարչապետի պաշտօնատարի կողմէ որու հետեւանքով գործադիր իշխանութիւնը լրջօրէն կը տկարանայ եւ կը կորսնցնէ իր հեղինակութիւնը:

Իսկ եթէ Հանրապետութեան Նախագահը արձակէ Ազգային Ժողովը, ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան անոր «արձակումից ոչ շուտ, քան երեսուն եւ ոչ ուշ, քան քառասուն օրուայ ընթացքում»: Այդ ժամանակահատուածին, Պետութեան գործադիր իշխանութիւնը կը ղեկավարուի վարչապետի պաշտօնակատարի կողմէ: Իսկ օրէնդիր իշխանութիւն չկայ, ինչ որ նոյնպէս վտանգաւոր է որովհետեւ Պետութիւնը կը մնայ առանց իշխանութեան:

Աւելին, ոչ մէկ երաշխիք կայ որ նորընտիր Խորհրդարանը յաջողի այս անգամ վարչապետ ընտրել:

Նոյն անորոշութիւնը կրկնուած է 85-րդ յօդուածին երրորդ կէտին մէջ: Երբ կառավարութեան դէմ անվստահութիւն քուէարկած Ազգային Ժողովը չյաջողի 21 օրուան ընթացքին նոր վարչապետ ընտրել, Հանրապետութեան Նախագահը կարող է մերժել կառավարութեան հրաժարականը: Այդ կը նշանակէ որ 21 օրուան ընթացքին Պետութիւնը կը մնայ անստոյգ վիճակի մէջ՝ կառավարութիւնը պիտի փոխարինուի՞ թէ ոչ:

Հանրապետութեան Նախագահը կարող է նաեւ ընդունիլ կառավարութեան հրաժարականը: Այս պարագային եւս Սահմանադրութեան Խորհուրդի նախագիծը կը մնայ լուռ: Չենք գիտեր ի՞նչ կը պատահի՝ դարձեալ, ոչ մէկ հարկադրանք կայ որ Ազգային Ժողովը ընտրէ վարչապետ: Գործադիր իշխանութիւնը անսահմանափակ ժամկէտով կը մնայ առանց կառավարութեան:

Մեր կարծիքով, նախագիծին հեղինակները պէտք է նախատեսէին որ նմանօրինակ պարագաներուն, Հանրապետութեան Նախագահը պէտք է հրաժարած վարչապետը պաշտօնի վրայ պահէր մինչեւ որ Խորհրդարանը համաձայնէր նորը ընտրել: Այլ խօսքով, հրաժարած կամ պաշտօնէ արձակուած վարչապետը եւ կառավարութիւնը պէտք է գործադիր իշխանութեան պարտականութիւնները եւ առօրեան տնօրինեն մինչեւ որ Խորհրդարանը զիրենք փոխարինողները նշանակէ: Վարչապետի պաշտօնակատարը լուծում չէ՝ ընդհակառակն, այդ կը տկարացնէ գործադիր իշխանութեան հեղինակութիւնը: Որովհետեւ որեւէ Պետութեան համար աւելի մեծ վտանգ եւ սպառնալիք չկայ քան առանց կառավարութեան մնալը:

Բ -- Հանրապետութեան Նախագահը խորհրդարանական մեծամասնութեան կը պատկանի: Այս պարագային երկու նախագիծերուն ստեղծած պետական իշխանութիւնները կը գործեն որպէս Նախագահական ժողովրդավարութիւն:

Երբ Հանրապետութեան Նախագահին քաղաքական ուղղութիւնը կը զուգադիպի Խորհրդարանի մեծամասնութեան քաղաքական ներշնչումներուն, Հանրապետութեան Նախագահը, վարչապետը եւ Խորհրդարանը կը պատկանին նոյն մեծամասնութեան: Նման հանգամանքներ կրնան թոյլ տալ քաղաքացիներուն սահմանադրական, եւ ընդդիմադրութեան քաղաքական իրաւունքներուն հաւանական ոտնահարումը: Խորհրդարանը կը դժուարանայ նոյն մեծամասնութեան պատկանող կառավարութեան եւ Հանրապետութեան Նախագահին օրինագիծերը կամ ընդհանուր քաղաքականութիւնը մերժել կամ անոնց դէմ քուէարկել: Այս պայմաններուն տակ քաղաքացիներուն ազատութիւններն ու իրաւունքները կրնան վտանգուիլ եթէ Սահմանադրութեան մէջ կանխող միջոցառումներ չկան:

Երեք գործօններ անհրաժեշտ են կանխելու համար բռնատիրութիւնը եւ պետական մարմիններու «ազատասպան» գործունէութիւնը երբ Հանրապետութեան Նախագահը խորհրդարանական մեծամասնութեան կը պատկանի:

-- Նախ, դատական մարմիններու անկախութիւնը պէտք է երաշխաւորուի Սահմանադրութեան մէջ (տե՛ս՝ Մաս Երկրորդ): Արդէն տեսանք, Սահմանադրական դատարանը քաղաքացիներուն ազատութիւններուն եւ իրաւունքներուն ինչպէս նաեւ պետական իշխանութիւններու տարանջատման եւ անոնց սահմանադրական իրաւասութիւններուն պահապանն ու պաշտպանն է: Անկողմնակալ եւ անկախ Սահմանադրական դատարանը երաշխիք է որ Խորհրդարանը քաղաքացիներուն իրաւունքներն ու ազատութիւնները ոտնահարող օրէնքներ չքուէարկէ: Սահմանադրական դատարանն է որ կրնայ արգիլել գործադիրին եւ օրէնդիրին միաձայն «ազատասպան» գործունէութիւնը: Իսկ արդարադատութիւնը եւ Մարդու իրաւունքներու Պաշտպանը կ'արգիլեն գործադիր իշխանութեան՝ քաղաքացիներուն իրաւունքներն ու ազատութիւնները ոտնահարելու «բնական» հակումը:

-- Երկրորդ, Սահմանադրութիւնը պէտք է նախատեսէ Խորհրդարանի փոքրամասնութեան գոյութեան եւ գործունէութեան հնարաւորութիւնը: Քաղաքական փոքրամասնութեան գործելու հնարաւորութիւնը բռնատիրութեան դէմ պայքարելու լաւագոյն միջոցներէն է: Նախ, ինչպէս տեսանք (Մաս Առաջին, Երկրորդ Բաժին, Առաջին Ստորաբաժին), ընտրական համակարգը բազմակուսակցութիւնը պէտք է հնարաւոր դարձնէ: Երկրորդ, ընդդիմադրութիւնը իրաւունք պէտք է ունենայ Սահմանադրական դատարան դիմելու՝ հակասահմանադրական եւ քաղաքացիներուն իրաւունքներն ու ազատութիւնները ոտնահարող օրէնքները վերացնելու համար: Վերջապէս, Խորհրդարանին կանոնակարգը պէտք է նախատեսէ ընդդիմադրութեան պատկանող պատգամաւորներուն գործօն մասնակցութիւնը Խորհրդարանին մշտական թէ ժամանակաւոր յանձնաժողովներուն մէջ: Որոշ յանձնաժողովներ պէտք է նախագահուին փոքրամասնութիւններու անդամներուն կողմէ եւ համամասնական սկզբունքով փոքրամասնութեան պատկանող պատգամաւորներ պէտք է յանձնաժողովներուն մէջ անդամ ըլլան:

-- Վերջապէս, քաղաքացիներուն սահմանադրական իրաւունքներն ու ազատութիւնները պէտք է անհպելի ըլլան որպէսզի երեք պետական մարմինները -- Հանրապետութեան Նախագահին, վարչապետին եւ Խորհրդարանին -- զուգահեռ համաձայնութեամբ սահմանադրական իրաւունքներն ու ազատութիւնները չվերացուին կամ չսահմանափակուին (տե՛ս՝ Մաս Երկրորդ, Երկրորդ Բաժին, Երրորդ Ստորաբաժին): Այդ կապակցութեամբ, կ'առաջարկենք Սահմանադրութեան նախագիծերուն մէջ աւելցնել հետեւեալ յօդուածը՝ «Սահմանադրութեան մէջ ամրագրուած քաղաքացիներուն իրաւունքներն ու ազատութիւնները, բացի յաւելեալ իրաւունքներու եւ ազատութիւններու աւելացումէն, կարելի չէ ջնջել կամ փոխել, նոյնիսկ հանրաքուէով»:

(Շար. 8)

(1) -- Ժողովական եւ այլ վարչաձեւերու տեսութեան եւ կիրառումներու մասին գրականութիւնը առատ է: Ընթերցողին խորհուրդ կու տանք կարդալ օրինակի համար, Maurice Duverger-ի *Le système politique français* գիրքը (P.U.F. 1985), մանաւանդ 483 -- 581 էջերը ուր հեղինակը կը վերլուծէ տարբեր վարչաձեւերու սահմանադրական -- քաղաքական գործունէութիւնը:

ՓՈՒՇԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԱՅԴ ՔԱՂՑՐ ԲԱՌԸ՝ ՀՈՆՈՐԱՐ

Գրականութեան -- եւ ընդհանրապէս մշակոյթի -- պետական հովանաւորութեան խնդիրը կամ դասակարգային հոգածութիւնը անցեալ եօթանասունամեակի ժառանգութիւն -- մղլահոտութեան արգասիք է: Այս մասին ոչ մի կասկած: Անցել են արդէն տպաքանակային -- հեղինակային տխրայուշ տարիները, երբ երիտասարդ գրողներին տպագրելուն ի հաշիւ տպագրում էին լենինեան, ստալինեան, ժողովուրդների բարեկամութեան եւ այլ պետական մրցանակների տիտղոսակիր մեծադղորդ գաղափարականների ստեղծագործութիւնները: Գաղտնիք չէ որ

երէկուայ հայաստանեան «դասականներ»ի այսօր պատառոտ «Ծիրանի»ն իրենց ուսերին տակաւին զգացող -- փայփայողներ 6 -- 7 տարի առաջ հրատարակուածները, երկհատորեակները, միհատորեակները, հատընտիրները որոնք տպագրուել են պետական բացորոշ վերաբերմունքով, տըպագրուել են ի վարձատրութիւն «երեւելի»ների գաղափարական ծառայամտութեան: Իսկ թէ ի՞նչ ծառայութիւն է եղել եւ ո՞վքեր են ծառայել, այսօր ամէնքին է յայտնի: Այս ամէնը բնականաբար ենթադրում է նախկին այդ «երեւելի»ների թոյնի ու մաղձի դրսեւորում՝ հայաստանեան մամուլում, ձայնասփիւռ -- հեռուստատեսութեամբ:

Բազում օրինակներից միայն մէկն է Զէորդ Էմինի «զրոյցը» «Յառաջ»ում (Մարտ 17) ուր խօսելով «հին եւ բարի» ժամանակների մասին, նա յայտարարում է «...ստացանք այն որ գրականութիւնն է մէջտեղից գնում (ընդգծումը՝ մերն է -- Ի.), բայց թէ «մէջտեղ» կոչուածը աշխարհամասին ո՞ր տարածքում է գտնըւում, բա՛ց երեւոյթին իրեն էլ է անյայտ): Եւ շարունակում է. «Այս երկրի (Խորհ. Միութիւն) ամենամեծ առաւելութիւնը՝ որ գրականութիւնը հովանի ունէր: Առաջ մենք միշտ հպարտանում էինք որ աշխարհի քիչ երկրներից մէկն ենք, որտեղ գրականութիւնը հովանի ունէր»:

Գրականութեան ոչ միայն հովանու, այլեւ ամպհովանու մասին չարժէ այլ բան ասել, եթէ ոչ ... ո՞ւմ էր հովանի եւ ո՞վ: Այո՛, պետութիւնը, այն պետութիւնը որը կազմակերպեց -- Չարենց -- Եսայեան -- Թոթովենց -- Բակունց եւայլն ..ոճրագործութիւնը, որը յետոյ գաղափարական յարաբերական անդորր ստեղծեց ու իր կամօք տնօրինած գրողներին մրցանակների հետ կերակրեց մշակութային ունչի դիմաց: Կերակրեց որ գովերգէր «լայնարձակ հայրենի երկրով մէկ»: Եւ ծիծաղելին այն էր որ պետութիւն կոչուածը ոչ -- ոքի, ոչ մի բնագաւառի աշխատողների այնքան չէր վճարում, որքան անուանացուցակային գրողներին: Եւ բնականաբար հիմա դժգոհները միայն եւ միայն նրանք են եւ ոչ թէ տասնեակ տարիներ տպագրուելու հերթին սպասող մի անյայտ -- երիտասարդ գրող, որն այդպէս էլ չհասցրեց իմաստանանալ...:

Ի հարկէ, եղան նաեւ ժամանակի մէջ աչալրջօրէն կողմնորոշուողներ որոնց համար սկզբունքը, հաւատամքը աւելի քիչ նշանակութիւն ունեցան, քան՝ տպագրութեան հոնորարամարմաջը: Հիմա տարիների հեռուից աւելի ակներեւաբար է տեսանելի թէ ի՛նչ քաղցր է հնչել այդ բառը՝ հոնորար:

...Այլ ժամանակների ականատեսն է այսօր թէ Սփիւռքի հայութիւնը, եւ թէ հայաստանեան ժողովուրդը: «Իսկական բանաստեղծը չի կարող չարտայայտել իր ժամանակը, իր ժամանակի ոգին» յայտարարողները, ի խնդիր իրենց գրքերի տպագրութեան -- պարզ հոնորարային ակնկալութեամբ -- կ'ուզեն որ վաթարագոյն այս ժամանակներում, պետութիւնը կործանուած տնտեսութիւնն ու այլազան հոգսերը թողնի ու զբաղուի մշակութային հովանաւորութեամբ. ինչ է թէ մի քանի տասնեակ նախկինում չիք ու չռայլ ապրած գրողներ պիտի երկարաձգեն իրենց աշխարհիկ ախորժակն ու հանդի՞ստը: Փառք Աստուծոյ որ նորանկախ Հայաստանի իշխանաւորները այս առումով «չփայլեցին» իրենց մշակութային -- գրական սրտացաւութեամբ: Եւ հովանաւորութեան բազում յորդորներն ու նոյնիսկ սպառնալիքները անտես առան: Ի վերջոյ եկել է գրական անուանացանկայինների վատ ապրելու ժամանակը, Ոչինչի տեղ ոչինչ ստանալու ժամանակը: Ու հիմա ալ թող այս կերպ լինի. այսինքն՝ չգրեն -- չօգտուեն:

Ի վերջոյ, պատմական որեւէ հատուածում Հայաստանի գրողները ունենալո՞ւ են ընդդիմութեան կերպ ու կեցուածք: Նոյնիսկ ամօթալի է յիշել. 80--ական թըւականների «վերակառուցում»ի ժամանակները երբ նախկին խորհրդային բոլոր հանրապետութիւններում ամէն օր, ամէն ժամ տպագրւում էին նախկինում արգիլուած գրողների անտիպ ստեղծագործութիւններ: Իսկ Հայաստանում ոչ ոք, ոչ անցեալի, ոչ ներկայի գրողներից ոչ ոք իր թղթապանակների պարունակութիւնը չստուգեց: Ի բաց առեալ Մահարին եւ Լեւ Կամսարը, չտպագրուեց ոչ մի արգիլուած տող: Նոյնիսկ յոյժ «ազգային» յորջորջուողները ձեռնունայն էին եւ հազիւ կեղծաժպիտ պատճառաբանումներով իրենց անցեալի գլուխ -- գործոց -- ձօներգումներից հրաժարւում: Երբեմն նաեւ «հերոս»ի կերպարանք, մէկ երկու օր առաջ գրած «ազգային» -- ֆիդայական ունայնաշունչ չափակրատանքը ... յետին թուով թուագրում: Իբր մերժել են, ու այսօր ... շատ հալածուած առաքեալները: Արդեօ՞ք Մասիսները, Խոր Վիրապները ու 15 թուականները՝ հայ բանաստեղծութեան բոստանի ամէնէն մգլոտած տարածքները յարաբերական հանգիստ կը վայելե՞ն այսուհետեւ:

Ո՞վ պիտի կարողանայ բացատրել թէ ոչ մի հրամայականով գրականութիւն չի ստեղծուել ու չի ստեղծուի: Եթէ գրականութիւնը դոյզն ինչ առնչակից է հրամանի, պարտադրանքի հետ, ապա այսօր պարտադրուենք նրա մերձենալ անհոնորար նուիրումով: Մանաւանդ, բաւ է պետութեան, գրականութեան, հոգածութեան խրարմէ անհունապէս անկապ բառերի միջեւ երբեւէ չեղած ու ընդհանրապէս չըլլալիք ընդհանրութիւններ փնտռել, փնտռել ու ... չգտնել:

ԻՐԱՋԵԿ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 19 / 22)

ԲՆԱԿԱՐԱՆ՝ ԱՆՕԹԵՒԱՆՆԵՐՈՒՆ

«Հայաստան» Հիմնադրամի Գիւմրիի «Անի» Թաղամասին մէջ կառուցանած երկու շէնքերէն մէկուն մէջ գիւմրեցի 16 անօթեւան ընտանիքներ եւս ապաստան գտած են:

***

Խ. Ա. ՍԱՄԱՐԱՆՉԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Լ. Տէր -- Պետրոսեան Ապրիլ 19--ին ընդունած է Ողիմպիական միջազգային Կոմիտէի Նախագահ Խուան Անթոնիօ Սամարանչը եւ իր պատուիրակութիւնը: Հայաստանի Նախագահը յոյս յայտնելէ ետք թէ Կոմիտէի Նախագահին ժամանումով Հայաստան կը հասնի նաեւ ողիմպիական ոգին՝ այսինքն խաղաղութիւնը, ներկայացուցած է երկրին մարդկային իրավիճակը եւ անոր հարցերը: Խ. Ա. Սամարանչ ալ խոստացած է կարելիութեան սահմաններուն մէջ օգնել մարդկային կեանքի զարգացման՝ Հայաստանի մէջ:

***

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍՏԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Յունիսի կէսերուն Հայաստան կազմակերպուելիք պարսկական շարժարուեստի փառատօնի պատրաստութիւններուն կապակցութեամբ Հայաստան ժամանած է Իրանցի ծագումով հայ ծանօթ բեմադիր Վարուժ Քարիմ Մասիհի:

***

«ԾԱՌԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ»

Միացեալ -- Նահանգներու Հայկական Համագումարը սկսած է «Ծառեր Հայաստանին» ծրագրին գործադրման, որ կը նախատեսէ 100 հազար ծառերու տունկը: Կազմակերպութեան Երեւանի գրասենեակը արդէն գնած է պտղատու եւ զարդի ծառերու հունտեր, եւ 17 հաստատութիւններու տարածութիւններուն մէջ սկըսած է ծառատունկը:

***

ԻՐԱՆԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐԸ ՓՈԽ -- ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Ապրիլ 20--ին փոխ -- նախագահ Գ. Յարութիւնեան ընդունած է Իրանի գործավար Ահմատ Սոփհանին, այս վերջնոյն խնդրանքով: Ան փոխ -- նախագահին յանձնած է Իրանի Տնտեսութեան եւ Ելմըտական նախարար, հայեւիրանեան յարաբերութիւններու Յանձնաժողովի նախագահ Մորթեզա Սոհամատ Խանի նամակը: Քննարկուած են երկու երկիրներու միջեւ տնտեսական կապերու զարգացման, համագործակցութեան եւ Արաքսի կամուրջի կառուցանման առընչուող հարցեր:

***

ԱՂԹԱՄԱՐԷՆ՝ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. ընդառաջելով Վասպուրականցիներու փափաքին, Վեհարանի բակին մէջ այլ ծառերու կողքին տեղ յատկացուցած է նաեւ Աղթամար կղզիի յատուկ՝ դալար նշենիին: Այդ ծառին հունտը Հայաստան բերուած է Վասպուրականցիներու 1991--ին դէպի իրենց պապերուն ծննդավայրը կատարած ուխտագնացութեան առթիւ:

***

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

Նախաձեռնութեամբ «Վասպուրական» Հայրենակցական Միութեան եւ մասնակցութեամբ Հայաստանի շարք մը գեղարուեստական միութիւններու, կազմակերպուած է Երեւանի մէջ համերգներու շարք մը, որոնցմէ առաջինը տեղի ունեցած է Ապրիլ 18-ին «Տկզար» եւ «Տաղարան» համոյթներու մասնակցութեամբ: Գեղարուեստական այս ձեռնարկներէն ձեռք ձգուած ամբողջ հասոյթը կը տրամադրուի Երեւանի թիւ 6 զարմանատան մէջ խնամուող վիրաւոր ազատամարտիկներուն:

***

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Երախաներու պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութեան պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ կազմակերպութեան Նախագահ Նաժիպ Հալապի եւ ընկերակցութեամբ Հայկական Համագումարի Հայաստանի գրասենեակի տընօրէն Կասիա Արզարեանի, Ապրիլ 19-ին ընդունուած են Լ. Տէր -- Պետրոսեանի կողմէ: Անոնց այցելութեան նպատակն էր մարդասիրական օգնութեան կազմակերպման քննարկումը Կովկասի մէջ: Հանդիպումին Հայաստանի Նախագահը շեշտած է թէ Հայաստան ինչպէս միշտ պատրաստ է համագործակցական իր բոլոր միջոցները գնելու ի սպաս մարդասիրական կազմակերպութիւններուն, դէպի դրացի երկիրներ օժանդակութեան կազմակերպման ուղղութեամբ:

ՀԱՅ ԵՐԳՆ ՈՒ ՊԱՐԸ ԱԼԶԱՍԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 11 -- 15 Սթրազպուրկի մօտ Օսթվալտի մէջ, «Արմէն տանս» երկեակը՝ Սեդա Փափազեան եւ Ժեռար Մաթիլեան, ներկայացուցած է հայկական երգն ու պարը: Շուրջ երեք հազար երիտասարդներ մասնակցած են 10 ներկայացումներու ու պարած Էնզէլի, Շալախօ եւ այլ հայկական պարեր:

Վերջին օրը, երեկոյթին մասնակցած է նաեւ կիթառահար Լօրան Պութրոս Տէր -- Յակոբեան, հայկական երաժշտութեան բաժինով մը որ մեծ գնահատանքի արժանացած է:

ԱՆԱՅԻՍ

ԵՒՓԻՄԷ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

(1872 -- 1950)

ՅՈՒՇԵՐՍ

«Եթէ Ղազարոս խօսած ըլլար, մահուան գաղտնիքին թափանցելէ յետոյ, հիմա ոչ Կէօթէ, ոչ Փասքալ, ոչ Պոտըլէռ, ոչ Վինչի փոյթիւն պիտի ունենայինք: Ղազարոս լուռ մնաց»,

ՌՕՊԷՌ ՔԷՄԲ

Տարիներէ ի վեր Թումանեան թափանցած է գերեզմանին գաղտնիքին, ան ըսպիրուած է Ղազարոսին նման, աստուածային հրամանով, լուռ մնալու:

Լո՞ւռ: Երբե՛ք:

Իր ստեղծագործութիւնները երաժըշտութիւն մըն են որ կը նուագեն յաւերժապէս, իր դամբարանը չի կրնար մնալ լուռ, բանաստեղծութիւնը լուսադողդոջ, իր դիւթահրաշ տաւիղը կը հնչեցնէ հոն:

Ան քերթողն է անիրական տեսիլքներու, քերթողը հէքեաթներու, քերթողը որ հպանցումով մը ամէն ինչ կը դարձնէ կախարդիչ:

Իր երկերուն հորիզոնին վրայ կ'արփաւենին հրաշալիքներ, ընդլայնում մը գերմարդկային անցքերու, անհուն հեռապատկերը խորհրդաւորութեան մը որ ամէնէն խոնարհ տեսարաններուն իսկ կուտայ գաղտնածածուկ գեղեցկութեան մը բիւրեղացումը:

Պարզ պատմուածքէ մը ան կը ժայթքեցնէ վճիտ բանաստեղծութեան ցոլքեր, շողշողացող, ակնախտիղ, եւ անոնք ծընունդ կուտան չքեղ գրական ճոխութեան մը, մտաւոր անբաղդատելի ջրվէժի մը որ հրաշալիք մը կը դառնայ:

Երբեմն սովորական իրականութիւն մը կը փոխէ դիւթահրաշ հրապուրիչ տեսարանի մը: Ամէն իր գրածները կեանք են գերմարդկային շնորհով գեղուն:

Ինչպէս անմահ երգահանին Րիչար Վակների համար ըսած է գերման մեծ քննադատ մը, Թումանեան ներշնչուած է իր ներքին աշխարհին լուսաճաճանչ տեսիլքներով:

Հէքեաթները իրենց անակնկալներով, իրենց երփներանգ աղբիւրներով, բեհեզ հուրիներով, չափիւղեայ լճակներով, ձիւնէ նունուֆարներով, դիւցազուններով որ չեն նուաճուիր, ինչպէս Սասնոյ Դաւիթը, արեւներով որ չեն խաւարիր, մեր պատանեկութենէն լուսաւորած էին մեր հոգիները, հրդեհումէ հրդեհում տանելով մեր երեւակայութիւնը եւ մեր չափահաս տարիքը սփռած՝ դռեհիկ իրականութիւններու դաժան դիմաստուերներէն, շնորհիւ իր հրաբորբոք հանճարին:

Կը մտաբերէինք զինքը մէկ տիպարը հին աշուղներու, տրուպատուրներու, տաւիղը անութին, նայուածքը մնացած գերմարդկային տեսարաններու մէջ, հուժկու ու տրտում, քաղցր ու խրոխտ, ներշնչուած մը՝ որ հրաշքներ շօշափած էր, վերջապէս անմատչելի բացառիկ մը, հպարտ ու հեզ միանգամայն, վէս ու քընքոյշ, այս էր կերպարանքը զոր տուած էինք Յովհաննէս Թումանեանին մեր միտքին մէջ:

... Երբ սրահին դուռը բացուեցաւ ու ծանուցին իր անունը, սիրտս ոստում մը ունեցաւ:

Սեւեր հագած, բարեվայելուչ, նըրբամարմին, ալեծաղիկ գլխով, յոյժ ազնուական, վերջին ծայր համակրելի, քերթողը քաղցր ժպիտով մը ձեռքը ինծի երկարեց:

Պահ մը լուռ մնացինք, կարող չեղայ անմիջապէս գտնելու բառերը որոնցմով երջանկութիւնս արտայայտէի, թերեւս յուզումս աւելի պերճախօս էր:

Հակառակ միջավայրը կէս պաշտօնական ըլլալուն, կարելի եղաւ ինծի իրեն հետ երկարօրէն տեսակցելու բարեբախտութիւնը ունենալ: Պոլսոյ գրական դէմքերուն մասին խօսեցանք, մանաւանդ կին գրողներուն որոնք մեծ թիւ մը չէին կազմեր, բայց որոնք իրական արժանիք ունէին:

Բանաստեղծը տեղեակ էր թէ կնոջական հանդէս մը սկսած էր հրատարակուիլ. ուղեց տեղեկութիւններ: Առաջարկեցի իրեն միասին երթալ խմբագրուհիին ընակարանը որ կէս մը խմբագրատուն էր եւ ժամադիր եղանք:

Երեք օր յետոյ Բերա մեծ սրճարանի մը առջեւ գտանք զիրար ու պողոտայէն սկսանք քալել միշտ խօսակցելով: Շէնշող էր ամէն կողմ, վաճառատուններուն ցուցափեղկերը ճոխ, վայելչազեղ. կարծես հոգի կուտային մայթերուն:

-- Ո՞ր ցուցափեղկը աւելի ձեզ կը շահագրգռէ, որո՞ւն տէրը ըլլալ պիտի ուզէիք, հարցուց ինծի:

Նոյն վայրկեանին ճիշդ առջեւն էինք մեծ ծաղկավաճառին, Սափոնճաքիին:

Հրաշալի վարդերու, մեխակներու, լէյլակներու խուրձերը ցոյց տալով ըսի.

-- Ասոր եւ այն սիրուն ծխավաճառի խանութին ուր Թրքական երազ տուող սիկառէթներ կան:

(Շար. 87)

(Շար. Ա. էջէն)

նօթ չէին դեռ Ապրիլ 27-ին, բայց Էսպիւսի 9-րդ արկածն է, ինչ որ մտահոգիչ կը դառնայ: Օգնութը Զայնա Խոլայնգի կը պատկանէր եւ Թայփէյ (Թայվան) կուգար:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ ԵՒ ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ սահմանային համաձայնագիր մը ստորագրած են որ Չինաստանի վարչապետը՝ «պատմական» որակեց:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ոստիկանութիւնը, Ապրիլ 25--ին, փոխադարձ հրացանաձգութեան մը ընթացքին Գահիրէ եւ Ասիութ 11 ծայրայեղ մահմետական պատասխանատուներ սպաննած է, ծանր հարուած մը բերելով շարժումին:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ մէջ, ջարդը անխնայ կը շարունակուի: Տասնեակ հազարաւոր մեռեալներէն ետք, առջի օր, միայն քանի մը ժամուան ընթացքին ծագումով Թութսի 170 հիւանդներ եւ վիրաւորներ սպաննուած են հիւանդանոցի մը մէջ: Մայրաքաղաքին՝ Քիկալիի մէջ, կազմալուծուած մեծաքանակ դիակներ կան որս շուները, առնէտներն ու թռչունները կը լափեն: Համաճարակի վախ կայ, մէկ խօսքով աննկարագրելի կացութիւն մը կը տիրէ:

— ՄԱՇՏՈՑ —

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Միութիւնս կը հաղորդէ յարգոյ հասարակութեան, թէ իր հաստատած հայ լեզուի դասընթացքները Տիկին Հիլտա Գալֆաեան - -Փանոսեանի հեղինակած լսատեսողական մեթոտով տեղի կ'ունենան Մարտ 5--էն ի վեր ամէն Շաբաթ օր, ժամը 9·30--էն մինչեւ 12·30, Մայր Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Դասընթացքները պիտի տեւեն մինչեւ Յունիս վերջ:

Բոլոր անոնք, որոնք կը փափաքին ականատես ըլլալ այս նոր եւ շատ արդիւնաւէտ մեթոտին գործադրութեան ու ձեռք ձգուած արդիւնքներուն, կրնան ներկայ ըլլալ այս դասաւանդութիւններուն ամէն Շաբաթ օր:

Նոյնպէս ուսուցչութեան թեկնածուներ կամ արդէն իսկ միօրեայ վարժարաններու մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչներ, որոնք կը փափաքին հայ լեզուի դասաւանդման արդիական ձեւերուն ծանօթանալ, կրնան Շաբաթ առաւօտները շարունակաբար ներկայ ըլլալ դասաւանդութիւններուն: Դասընթացքի վերջաւորութեան մօտ, երբ այլեւս իւրացուցած ըլլան դասաւանդման կերպը, իւրաքանչիւրին կարելիութիւն պիտի ընծայուի օրուան դասը անձամբ դասաւանդելու:

l'Association «NAREG» d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception
le Dimanche 8 Mai à 14 h 30
Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ère partie : **AUDITION MUSICALE**
2ème partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
88, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սիրանոյշ Թուֆանեան, Տէր եւ Տիկին Օհան Թուֆանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հայկ Թուֆանեան, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Թուֆանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Թուֆանեան, Տիկին Մարի Թեղլիճեան, զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Արթին Ծէրինեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մայիս 1, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր, եղբօր, քեռայրին՝
ԳԷՈՐԳ ԹՈՒՖԱՆԵԱՆԻ
մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի փխտուրիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ»

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը խիստ կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 30, կէսօրէ ետք ժամը 14·30-ին Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր անդամուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է:

***

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 30, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Ընտրութիւն նոր դիւանի:
Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր անդամուհիները ընդհանուր ժողովի, Շաբաթ, Ապրիլ 30, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տան մէջ
45, rue de la Défense,
Issy-les-Moulineaux

-- Զեկուցում 41-րդ Պատգամաւորական ժողովին, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 19, 20 եւ 21--ին:
-- Զեկուցում Իսիի մասնաճիւղի գործունէութեան մասին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
REGION PROVENCE — ALPES — COTE D'AZUR-CORSE

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à Bellefontaine (Jura) sont ouvertes.

- 1ère période ► du 7.07 au 31.07
- 2ème période ► du 1.08. au 25.08

Clôture des inscriptions : Le 25.05

Pour les enfants nés entre le 30.06.87► 30.06.80 (7 — 14 ans).

Pour le camp itinérant concernant les adolescents nés entre le 30.06.80►30.06.78 (14 — 16 ans).

Renseignements et inscriptions :

91. 77. 61. 66 / 91. 87. 13. 48
91. 90. 21. 60 / 91. 50. 68. 71

***

SECTION ALFORTVILLE
«Helen Puzant»

Les inscriptions pour la Colonie de Vacances à *Bellefontaine* se dérouleront :
le Samedi 30 Avril à 14 h
à la Maison de la Culture Arménienne
9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Միջվարժարանային արտասանութեան մրցում:
Կիրակի, Մայիս 29, ժամը՝ 16:
Պ. Հ. Մ. Մ., Մարսէյլ

Ի ՅՈՒՇԱՏԱԿ

Կարապետ Չափմաքճեանի յիշատակին Պրիւսելէն Տէր եւ Տիկին Ժան Ապաճեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

ՏԷՍԻՆ. -- Տիկին Մարիամ Հարէլեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն Յովհաննէս Հարէլեանի մահուան 4-րդ տարելիցին առթիւ:

CROIX ROUGE ARMENIENNE

ASCENSION
4 JOURS EN NORMANDIE
dans le Centre de Vacances
de la CROIX ROUGE ARMENIENNE
12, 13, 14 et 15 MAI

Départ de l'autocar —*Jeudi matin*—

Stade d'Arnouville	à 7 h 15
Alfortville, Place Carnot	à 8 h
Issy-les-Mlx., Eglise arm.	à 8 h 30
Paris Gare St.-Lazare 25, rue de Rome	à 9 h

Participation aux frais :
Voyage, séjour de 4 jours en pension complète,
Excursions à Deauville et au Mont St.-Michel ...... 690 F.

Pour retenir vos places :
39. 85. 36. 53
47. 37. 07. 22 (après 19 h.)

ՆԱՒԱՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ -- Պուա Գոլոմպ «Ակնունի» մասնաճիւղը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին՝ Մայիս 23--ին կը կազմակերպէ մէկ օրուան նաւապտոյտ մը Սէն գետի վրայ, ժամը 9--էն մինչեւ ժամը 18:

Շատ հաճելի հայկական մթնոլորտ, ի միջի առեալ նախաճաշ եւ կէս օրուան ճաշ:

Մասնակցութեան գին՝ 300 Ֆր.:

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Հիմինեանին՝
40 -- 11 -- 19 -- 33
Տիկին Մուրատեանին՝
39 -- 81 -- 33 -- 62

ՃՇԴՈՒՄ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ ճշդել որ իր շնորհակալիքին (տես՝ «Յառաջ», Ապրիլ 27) մէջ Գոհարիկ Օհանեանը պէտք է ըլլայ՝ Գոհարիկ Օհանճէսեան:

FRANCE - CULTURE
93.5 FM

Lundi 2 Mai à 12 heures
Emission Panorama,
Anahide TER-MINASSIAN parlera de 3 livres:
— *L'histoire de l'Arménie* (Moïse de Khorène);
— *Les Jardins de Silihdar* (Zabel Essayan);
— *La Province de la Mort* (Leslie A. Davis).

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻ
ԵՒ ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան Ընդհ. Ժողովը տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի, 1994, Մայիս 26--ին, ժամը 20·30-ին ընկերակցութեան կեդրոնը՝
77 ռիւ Լաֆայէթ, 75009, Փարիզ

Բարեփոխեալ կանոնագրին թիւ 5 յօդուածին համաձայն վարչութեան կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ անոնց որոնք կը փափաքին մասնակցիլ վարչութեան:

Թեկնածութեան պայման է Ընկերակցութեան անդամ ըլլալ: Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը դիմել գրաւոր, ամէնէն ուշ մինչեւ Մայիս 10:

Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ եւ ստորագրուած թեկնածուին կողմէ, որ շատ յստակօրէն պէտք է գրէ անունը, մականունը եւ հասցէն:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Sous la présidence de **M. VAHAN DER - GHEVONTIAN**
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par MARTEN YORGANTZ
en l'honneur de
M. ALAIN TERZIAN
PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS
SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au « HOLIDAY INN »
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE
Réservations au **43. 81. 01. 72.**

BULGARIE:
Rencontre de notre communauté arménienne

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un circuit en Bulgarie du 8 au 15 Septembre 1994.
Prix : 3.950 FF. par personne (chambre à partager).
Renseignements et inscriptions :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 48 - 24 - 46 - 57 (le matin) / 39 - 83 - 71 - 19 (de 20h à 21h30).
Date limite d'inscription : 20 / 05 / 94.
Possibilité d'extension d'une semaine en bord de mer en 1/2 pension :
Prix : 950 FF.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 29
VENDREDI
29 AVRIL
1994

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.316 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.316

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ՎԻԹՐԻ

Ապրիլ 24-ին, ճիշդ ժամը 10-ին, Վիթրիի հայկական փոքրաթիւ գաղութը այս տարի եւս կատարեց իր ազգային պարտականութիւնը եւ կարողացաւ «1915-ի ցեղասպանութեան հրապարակին» վրայ եւ Յուշարձանին առջեւ համախմբել Հայերի եւ տեղական իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, շուրջ 70 հոգի: Հայ Բարեկամականին նախագահուհին՝ Ռ. Ստամբոլեան արտասանեց բացման խօսքը: Քաղաքին նուագախումբը մեկնաբանեց ձայներգը: Քաղաքապետին ներկայացուցիչը փոխանցեց բնակչութեան համակրութիւնը հայ գաղութին հետ: Մակար Եկր. Քհնյ. Նաճառեան արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ ըրաւ ճառ մը ընդլայնելով Ա. Ահարոնեանի խօսքերը «Այսքան չարիք թէ մոռանանք մեր որդիք, Թող ողջ աշխարհ Հային կարդայ նախատինք»: Վիթրիի Հայ Բարեկամականի շաբաթօրեայ դպրոցի փոքր աշակերտները «Մեր Հայրենիք»ով փակեցին յիշատակի այս հանդիսութիւնը:

***

ԿԱՌՏԱՆ

Հայերու Բարեկամականի կազմակերպութեամբ ժողովուրդը, աւելի քան հարիւր հոգի, համախմբուեցաւ քաղաքի գերեզմանատան մուտքին ժամը 10-ին, եւ Թափօր կազմած գլխաւորութեամբ քաղաքապետին Ռոժէ Մէի, ուղղուեցաւ դէպի գերեզմանատան կեդրոնը գտնուող Յուշաքարին, ձօնուած 1915-ի հայ մարտիրոսներուն: Վայրկեան մը լռութենէ եւ ծաղկեպսակներու զետեղումէ յետոյ խօսք առաւ Հայերու Բարեկամականի նախագահ Կարապետ Տալոյեան, որուն յաջորդեց՝ քաղաքապետը:

Ժամը 16-ին, Կառտանի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան մատոյց պատարագ որուն երգեցողութիւնը կատարեցին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի քանի մը անդամներ: Հոծ բազմութիւն մը, շուրջ 200 հոգի, ներկայ եղաւ արարողութեան եւ անոր աւարտին հոգեհանգստեան կարգին:

Ոգեկոչման այս հանդիսութիւնները վերջ գտան ընդունելութեամբ մը:

***

ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Ժամը 11.30-ին է որ, Էքս - Ան - Փրովանս ի Հայ Մշակութային Միութեան յուշի հանդիսութիւնը, 1915-ի ցեղասպանութեան զոհերուն նուիրուած Յուշարձանին առջեւ, ներկայութեամբ շուրջ ութսուն հոգի: Եղաւ ծաղկեպսակներու զետեղում: Ժողովուրդը վայրկեան մը լռութեամբ ամփոփուեցաւ եւ ապա Միութեան Նախագահը՝ Արտաւազդ Համբարձումեան արտասանեց կուռ ճառ մը ուր կան պատմական վերյիշումները, բայց մանաւանդ այժմէական անդրադարձներ: Քաղաքապետին կցորդը՝ Ժաք Յակոբեան բերաւ իշխանութիւններու խօսքը յայտարարելով թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը եւս պէտք է ճանչցուի Թուրքիոյ եւ Միջազգային Հասարակապետութեան կողմէ: Հոս եւս, Մակար Քահանայ Նաճառեան արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ ըրաւ պատշաճ խօսքեր մանաւանդ հրաւիրելով երիտասարդները հաւատարիմ մնալ իրենց նախնիքներու պատմութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԶԲԷԿՍՏԱՆԷՆ ետք, նախագահ Միթերան եւ իր շքախումբը Թիւրքմենիստան անցան, ուր ջերմութիւնը 30 աստիճան է: Ֆրանսա դեսպանատուն մըն ալ պէտք է հաստատէ Աշխաբադ, ուր գինք կը ներկայացնէ Մոսկուայի իր դեսպանը: Թիւրքմենիստանի մայրաքաղաքը 30 քիլոմեթր է միայն Պարսկաստանէն: Երկրին ղեկավարը՝ Սապարմուրատ Նիյազով կամ «Թիւրքմէնպաշի»ն (Թիւրքմէններու հայրը) ինքզինք կը բաղդատէ տը Կոլի, Աթաթիւրքի եւ Պիսմարքի հետ, ամենայն համեստութեամբ: Միթերան կուգայ Սմրղանտէն ուր այցելած է առաւելաբար շիրիմները:

ՆԵԼՍԸՆ ՄԱՆՏԵԼԱ, 75 տարեկան, իր կարգին, քուէարկեց առաջին անգամ ըլլալով առանց կարենալ պահելու իր ուրախութիւնն ու յուզումը: Ցնծութիւնը մեծ է ամբողջ հարաւի Ափրիկէին մէջ եւ սպիտակամորթներն ալ, ի բացառեալ ծայրայեղներէն, գոհ են որ ի վերջոյ վերջ տրուեցաւ ափարթհէյտին: Հաւանական կը նկատուի որ Մանտելա երկրին յաջորդ ղեկավարն ըլլայ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանի (Դումա) երեսփոխան մը, արհեստով դրամատունի սեփականատէր, սպաննուած է իր բնակարանին դրան առջեւ: Անդրէյ Այզդերծիսի սպանութիւնը կրնայ մաֆիայի գործն ըլլալ, քանի որ զոհը թերթ մըն ալ կը հրատարակէր եւ վերջին թիւերէն մէկուն մէջ «ռուսական ոճրային աշխարհին մեծ անուններու» ցանկ մը հրատարակած էր: Մաֆիան անցեալ տարի 13 դրամատէր սպաննած էր արդէն: Այն նոր ոճիրէն ետք, Դուման կը պահանջէ Ելցինէն Ներքին նախարարին հրաժարումը:

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ սպաննուած են 4 Վրացիներ, որոնք ենթադրեալ անդամներն են պետութեան ղեկավարին կցորդին զինուորական խումբին:

ՀԵԼԷՆ ՔԱՌԷՌ Տ'ԱՆՔՈՍ, խորհրդայնագէտ, անդամ ֆրանսական ակադեմիայի, երկրորդանունն է Տոմինիք Պօտիսի ցանկին վրայ, եւրոպական ընտրութիւններուն համար: Պարտաւորուեցաւ կուսակցական դառնալ եւ այլեւս անդամ է ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի (Շիրաք):

ՊԼԱՅԻ (Ժիրոնտ) նաւահանգիստը կը մնան, շաբաթ մըն է, 27 Թուրք նաւաստիներ, Թրքական իրենց նաւը՝ «Խոմ» «գրաւման տակ» գտնուելով, որովհետեւ նաւատէրը՝ «Թրքիշ Լիպիըն Մարիթիմ Թրանսփորթ Սթոք» ընկերութիւնը կը մերժէ վճարել 300 հազար ֆրանքի հաշուեցոյց մը, նաւուն վրայ կատարուած աշխատանքներու համար (1991-ին) եւ չուզեր ալ ետ առնել այն նաւաստիները որոնք աշխատած են իրեն համար: Այս վերջիններն ալ իրենք զիրենք պատանդի կացութեան մէջ կը նկատեն: Ցայտնած են որ երկու ամիս է աշխատավարձք չեն ստացած եւ սննդեղէնի ալ պակաս կայ: Տեղւոյն մարդասիրական կազմակերպութիւնները որոշած են օգնել:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՍՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ՝ ՄԱՀ ԿԱՄ ԽՐԱԽՃԱՆՔ

Շրջանակուած կէս էջնոց ծանուցում մը հայկական կուսակցական շաբաթաթերթի մը մէջ («Հորիզոն») ուշադրութիւնս գրաւեց նախ երեք երիտասարդի լուսանկարներով. անուններուն նայելու կամ մակագրութիւն փնտռելու պէտք չկար, գիտնալու համար թէ արցախեան նակատի զոհեր էին անոնք:

Այդ երրեակին վերեւ կար դատապարտող շեշտով հետեւեալ հարցումը. «Հայրենիքի համար անոնք կուտան իրենց կեանքը, մե՞նք...»: Յանցաւորութեան զգացումս առիթ չգտաւ մակերես գալու, մինչ նայուածքս սահեցաւ դէպի լուսանկարներուն ներքեւի պատասխան տողը. «Արցախի հիմնադրամ՝ խրախճանք - հանգանակութիւն»:

Հողին համար իրենց կեանքը տուողներուն արարքին խրախճանքով մասնակցելու ձեռնարկը, տակաւին կ'ըսուէր թէ կը վայելէ առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի հովանաւորութիւնը: Ձեռնարկ՝ որուն ընդմէջէն «Արցախի գոյութեան պայքար»ին մասնակցութեան հրաւէր կ'ուղղուէր բոլորին:

Դերերու ի՜նչ արդար բաշխում...:

Ղարաբաղցին այդ լուսանկարներուն երեք հերոսներուն օրինակով իր կեանքը կուտար Հայրենիքին համար, իսկ մենք՝ ... խրախճանք կը կազմակերպէինք:

Արտառոցութեան կարծէք ձեռնարկուած էր շուքի մէջ ձգելու համար քերթողը որ կ'ըսէր.

«Ինչե՜ր չըրինք այս Հայրենիքին
Համար...

Մեզմէ ոմանք մեռան,
ոմանք ճառ խօսեցան»:

Հիմա կը սպասեմ շաբաթաթերթին յաջորդ թիւերուն, տեսնելու համար թէ «մահ -- խրախճանք» տարազը ի՛նչ տարբերակով, դերերու ինչպիսի՛ բաշխումով գործադրուած է Ապրիլ 24-ի առիթով...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

(28 Avril)

Bataille autour d'un génocide

Ինչպէս գրած էինք Ապրիլ 27-ի մեր թիւով, Ապրիլ 28-ին Լիպերասիոն երեք էջ նուիրած է (գրական յաւելուած) այն բանավէճին որ ծագած է Պէրնար Լէուիսի մէկ արտայայտութեան պատճառաւ Մոնտի մէջ, նախ Նոյ. 16-ին, ապա Յունուար 1-ին, ուր կ'արտայայտէր իր կարծիքը 1915-ի ապրիլեան Եղեռնին մասին: Պատմաբանը չուրանար Հայերու ջարդը, բայց, ըստ իրեն ցեղասպանութիւն չէ: Այս առընչութեամբ երկու դատեր կան ներկայիս իրեն դէմ, մէկը՝ քաղաքացիական դատարանին առջեւ (Ֆորոմի կողմէ, որ հաւանաբար աչնան տեղի ունենայ), երկրորդը ՍԷ - ՏԷ - ՍԷ - Ա-ի կողմէ, այս անգամ՝ պատժական ատեանին առջեւ, հիմնուած «Կէսօ օրէնք»ին վրայ (1990, Յուլիս 13, որ կը վերաբերի յատկապէս "Ժորխոնիէններուն" եւ միայն Հիթլէրի օրով մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրներուն):

Թերթը լայնօրէն կ'անդրադառնայ հարցին, երկու յօդուածներով: Մէկը՝ կարճ, աւելի տեսութիւն մըն է զոր ստորագրած է Ռոպէր Մաճիորի, բաւական բարդ վերլուծում մըն է հարցին, ուր հեղինակը կ'ուզէ հասկնալ թէ ի՞նչ գետնի վրայ հարկ է որոշում տալ՝ պատմակա՞ն, իրաւակա՞ն, գիտակա՞ն: Ըստ իրեն դատարանները չեն կրնար գնահատել պատմութեան տարբերակի մը տեղին ըլլալը կամ պատմական դէպքերու մեկնաբանութիւնը: Օրինակ ալ կու տայ՝ ըսել որ Նափոլէոն Ռուսաստանի արշաւանքը ըրաւ Կարլսպալտի հետ, պատիժի ենթակայ չէ: Գրել թէ Նացիական ցեղասպանութիւնը պատմական իրողութիւն չէ եւ ուրանալ կազի սենեակները յանցանք է: Հարց կու տայ. -- «Մերժել ջարդը ցեղասպանութիւն որակել, ենթակա՞յ է պատժական արդարադատութեան» եւ յաջորդող տողերը այն տպաւորութիւնը կու տան որ իր պատասխանը ժխտական է: Պատժականի գետնին վրայ, երկրորդ երկար յօդուածին հեղինակն ալ (Քրիսթոֆ Պոլթանսկի) թերահաւատ է: Ան, նախ, կ'անդրադառնայ Տէյվիսի վկայութեան, այսինքն այն հատորին որու ֆրանսերէն թարգմանութիւնը նոր լոյս տեսաւ, փառաւոր յառաջաբանով մը տոքթոր Իվ Թերնոնի, եւ որ Խարբերդի ամերիկացի հիւպատոսին տեղեկատուութիւնն է իր կառավարութեան: Իր վկայութիւնը աղբիւր ծառայած է նաեւ դեսպան Մորկընթաուի: Տէյվիս միակ օտար դիւանագէտն է այդ շրջանը, 1915, 16, 17-ին, իր երկիրը դեռ չէզոք ըլլալով: Ան Հայերը չի սիրեր (ինչ որ ի դէպ, բնաւ կարեւոր չէ, ընդհակառակն աւելի կը նպաստէ իր տեղեկատուութեան առարկայական բնոյթին) եւ վիրաւորող տողեր ալ ունի, բայց, կը յայտնէ իր համոզումը որ գործողութիւնը (իմա՝ Հայերու ջարդը) ծրագրուած բնոյթ ունի:

Հատորին այս անդրադարձէն ետք, յօդուածագիրը կը ծանրանայ Լէուիսի հետ բանավէճին եւ բացուած դատերուն վրայ: Կ'արձագանգէ տարբեր կարծիքներու: Օրինակ Ֆրանսացի համալսարանական մը որ նախընտրած է անանուն մնալ, կ'ըսէ. -- «Ի՞նչպէս կարելի է դատի քաշել մարդ մը որ կը խօսի որպէս պատմաբան, պատմաբանի ոճով, պատմաբանի պատճառաբանութիւններով», ուրիշ մը համար, դատավարութիւնը «արգելակ մըն է հետազօտութեան ազատութեան»: Ալֆրէտ Կրոսէր, քաղաքաբան, պատրաստ է վկայելու, բողոքելու համար «Կէսօ օրէնք»ին սահմանափակ նկարագրին դէմ: Լէուիսի փաստաբանին համար իրաւունքը կայ «պաշտօնական ճշմարտութիւն մը» քննադատելու, սահմանումն իսկ է, կ'ըսէ, արտայայտութեան ազատութեան: Յօդուածագիրը այլ արձագանգներ ալ կու տայ, անշուշտ: Կը յիշէ որ իրաւագէտ Լէմքին որ առաջին անգամ «ցեղասպանութիւն» գաղափարը կ'արտայայտէր 1944-ին կը յիշէր նաեւ Հայերու պարագան:

Մանրամասն, առարկայական, հետաքրքրական թղթածրար մըն է զոր հրատարակած է Լիպերասիոն, առանց կողմնորոշուելու:

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն — ՀԵՌԱՏԻՊ — Փ Ա Ր Ի Զ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 22 / 27)

ՍԵՄԻՆԱՐ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ

Ապրիլ 22-ին Հայաստանի ճարտարապետի Տան մէջ բացումը կատարուած է քաղաքային սպասարկութեանց ֆրանսական գործելակերպին նուիրուած սեմինարին, որ կազմակերպուած էր միասնաբար՝ Հայաստանի Շինարարութեան, Փոխադրամիջոցներու եւ Հաղորդակցութեան նախարարութիւններուն, Երեւանի Քաղխորհուրդի գործադիր Կոմիտէին, Ֆրանսայի դեսպանութեան, Ֆրանսայի Բնակարաններու եւ Փոխադրամիջոցներու նախարարութեան եւ Ժէ - Ի - Ա-ի կողմէ: Ներկաներուն ողջոյնի խօսքեր ուղղած են Պետական նախարար՝ Գագիկ Մարտիրոսեան, Ֆրանսայի դեսպան՝ Տիկին տը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱԳԻԾԵՐՈՒ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ՄԱՍ ԵՐՐՈՐԴ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գ. -- Հանրապետութեան Նախագահը Խորհրդարանի փոքրամասնութեան կը պատկանի: Այս պարագային երկու նախագիծերուն ստեղծած պետական իշխանութիւնները կը գործեն որպէս խորհրդարանական ժողովրդավարութիւն:

Երբ Հանրապետութեան Նախագահը եւ Խորհրդարանի մեծամասնութիւնը կը պատկանին երկու ընդդիմադիր քաղաքական հոսանքներու, կը գտնուինք ճակատման մթնոլորտի մէջ: Իշխանութիւններու կեդրոնացումի վտանգէն աւելի Պետութեան քաղաքական իշխանութիւններու բնականոն գործունէութիւնն է որ կը խախտի, ինչ որ իր կարգին կը վնասէ ժողովրդավարութեան, եթէ Սահմանադրութիւնը միջոցներ չնախատեսէ կանխելու համար անշարժութիւնը:

Երբ Խորհրդարանի մեծամասնութիւնը Հանրապետութեան Նախագահին կողմնակից չէ, այն ատեն այս վերջինը կը կորսնցնէ կառավարութեան կազմին եւ քաղաքականութեան վրայ իր կամքը պարտադրելու հնարաւորութիւնը: Հանրապետութեան Նախագահը վարչապետ կը նշանակէ Խորհրդարանի մեծամասնութիւնը կազմող կուսակցութեան երեւելի դէմքերէն մէկը կամ անոր ղեկավարը: Հանրապետութեան Նախագահը այլ անձ նշանակելու իրաւունք չունի: Նոյնիսկ եթէ իրաւունք ունենար, Խորհրդարանի մեծամասնութիւնը անվստահութեան քուէարկութեամբ կրնայ տապալել կառավարութիւնը:

Կազմուած կառավարութիւնը, ղեկավարուած Խորհրդարանի մեծամասնութեան շարքերուն պատկանող վարչապետին կողմէ, կը գործադրէ Խորհրդարանի մեծամասնութեան ծրագիրը: Հանրապետութեան Նախագահը այդ ծրագրին իրականացումը արգիլելու կամ ուշացնելու ոչ իրաւունքն ունի ոչ ալ հնարաւորութիւնը:

Իրականութեան մէջ, ո՛չ Հանրապետութեան Նախագահը կրնայ միջամտել կառավարութեան գործերուն մէջ, ո՛չ ալ վարչապետը կրնայ ոտնակոխել Հանրապետութեան Նախագահին սահմանադրական իրաւասութիւնները: Իւրաքանչիւրը -- վարչապետը եւ Հանրապետութեան Նախագահը -- ունի մէկը միւսէն անկախ, Սահմանադրութեան կողմէ հաստատուած իրաւասութիւններ: Այդ իրաւասութիւնները բաժնուած են վարչապետին եւ Հանրապետութեան Նախագահին միջեւ որպէսզի պետական իշխանութիւնները բնականոն պայմաններու մէջ շարունակեն իրենց գործունէութիւնը՝ անկախ տիրող քաղաքական յարաբերութենէն:

Արդարեւ, նոյնիսկ եթէ Հանրապետութեան Նախագահը Խորհրդարանի փոքրամասնութեան կը պատկանի, ան ունի բազմաթիւ սահմանադրական իրաւասութիւններ: Հանրապետութեան Նախագահին իրաւասութիւններուն կարեւորագոյնները թուարկուած են Յանձնաժողովի 70-րդ, 71-րդ, 74-րդ, 76-րդ եւ 77-րդ իսկ Սահմանադրութեան Խորհուրդի՝ 65-րդ եւ 66-րդ յօդուածներուն մէջ: Հանրապետութեան Նախագահը՝

-- Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը ներկայացնէ միջազգային յարաբերութիւններու ժամանակ, կ'ընդունի եւ կը նշանակէ դիւանագիտական ներկայացուցիչները:

-- Զինուած ուժերու գլխաւոր հրամանատարն է, կը գլխաւորէ Անվտանգութեան խորհուրդը, կը նշանակէ բարձրագոյն զինուորական պաշտօնները:

-- Հանրաքուէ կ'անցկացնէ (Յանձնաժողովի Նախագիծ), արտահերթ նիստ կամ նստաշրջան կը հրաւիրէ:

-- Կ'արձակէ Ազգային Խորհուրդը: Կը ստորագրէ եւ կը հրապարակէ Խորհրդարանին օրէնքները:

-- Կը յայտարարէ ռազմական եւ արտակարգ վիճակ:

-- Կը նշանակէ վարչապետ, նախարարներ, դատաւորներ, եւ այլ բարձրաստիճան պաշտօնեաններ:

-- Կը նախագահէ կառավարութեան նիստերուն:

Միւս կողմէ, Սահմնադրութեան կողմէ վարչապետին տրուած իրաւասութիւնները թոյլ կուտան կառավարութեան իր առաքելութիւնը իրականացնել բնականոն պայմաններու մէջ: Վարչապետին իրաւասութիւններն են հետեւեալները՝

-- Վարչապետը կը կազմէ կառավարութիւնը: Այս պարագային Հանրապետութեան Նախագահը չի կրնար վարչապետին պարտադրել այս կամ այն նախարարի նշանակումը: Նոյնպէս, Հանրապետութեան Նախագահը չի կրնար նախարարի հրաժարականը պահանջել:

-- Վարչապետը կը ղեկավարէ կառավարութեան գործունէութիւնը: Վարչապետն է որ կը վերահսկէ եւ կը համադրէ նախարարներուն աշխատանքը, ան է որ ընդհանուր ուղղութիւններ կուտայ նախարարներուն:

-- Վարչապետը վստահութեան քուէ կը պահանջէ Խորհրդարանէն: Այս ձեւով, Հանրապետութեան Նախագահին հետ անհամաձայնութեան ժամանակ վարչապետը ցոյց կուտայ որ ունի երկրի օրէնսդիր իշխանութեան մեծամասնութեան համաձայնութիւնը՝ շարունակել իրագործելու համար կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

Խորհրդարանի մեծամասնութեան ղեկավարը որ Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ հրաւիրուած է կազմելու կառավարութիւնը նոյնպէս իրաւունք չունի մերժել այդ հրաւէրը: Պատճառը պարզ է: Խորհրդարանի մեծամասնութեան ղեկավարը ընտրապայքարի ժամանակ քաղաքացիներուն առջեւ ելոյթ կ'ունենայ Հանրապետութիւնը կառավարելու ծրագրով: Խորհրդարանի մեծամասնութիւնը ընտրութիւններէն յաղթական դուրս կուգայ այդ ծրագիրը գործադրելու համար: Ուրեմն, մեծամասնութեան ղեկավարը ստիպուած է ընդունիլ Հանրապետութեան Նախագահին նշանակումը, կազմել կառավարութիւն եւ ղեկավարել երկրին քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական ընթացքը:

Եթէ երբեք Խորհրդարանի մեծամասնութեան ղեկավարը մերժէ կառավարութիւն կազմել, այն ատեն պետական իշխանութիւններու բնականոն գործունէութիւնն է որ կը գտնուի վտանգուած: Եթէ մեծամասնութեան ղեկավարը շարունակէ մերժել կազմել կառավարութիւն, այդ պարագային Հանրապետութեան Նախագահը, որու պարտականութիւնն է ապահովել պետական մարմիններու սահմանադրական հաւասարակշռութիւնը եւ ներդաշնակ գործունէութիւնը, իրաւասու է արտակարգ դրութիւն յայտարարել:

Արտակարգ դրութեան հաստատումը թոյլ կուտայ Հանրապետութեան Նախագահին իր սեփական ընտրութեամբ վարչապետ նշանակել: Այս վերջինը կը կազմէ կառավարութիւն: Որովհետեւ, որեւէ Պետութեան համար չկայ աւելի վտանգաւոր քաղաքական դրութիւն քան առանց կառավարութեան մնալը:

Եթէ Խորհրդարանը անվստահութիւն քուէարկէ, վարչապետը կը ներկայացնէ կառավարութեան հրաժարականը, բայց կը մնայ -- ինքն ու նախարարները -- պաշտօնի վրայ՝ նախարարութիւններուն առօրեայ վարչական գործունէութիւնը ապահովելու համար, մինչեւ որ Խորհրդարանին մեծամասնութեան պատկանող անձնաւորութիւն մը համաձայնի կազմել կառավարութիւնը: Այլ խօսքով, Խորհրդարանի մեծամասնութեան անպատասխանատու վերաբերմունքը, որու հետեւանքով քաղաքական համերաշխութիւնն ու հաւասարակշռութիւնը կրնան վտանգուիլ, կարելի է չէզոքացնել Սահմանադրութեան կողմէ Հանրապետութեան Նախագահին տրուած իրաւասութիւններուն շնորհիւ:

***

ԵԶՐԱՓԱԿՈՒՄ

Սահմանադրութեան նախագիծերուն ամբողջական վերլուծութիւնը կը մնայ անհրաժեշտ: Շատ հարցեր դուրս մնացին մեր աշխատանքէն ոչ թէ որովհետեւ անոնք երկրորդական կարեւորութիւն ունէին, այլ որովհետեւ այդ կը պահանջէր այլ դրական միջոց, քան՝ օրաթերթը: Ճիշդ այդ պատճառով է որ մեր վերլուծութիւնը սահմանափակեցինք միայն երեք հարցերով:

Եզրափակելու համար ըսենք որ մեր արծարծած երեք հարցերը -- ժողովրդավարութիւնը, Մարդու իրաւունքները եւ իշխանութիւններուն արդիւնաւէտութիւնը -- եթէ առաջին հայեացքով իրարմէ անկախ կը թուին ըլլալ, իրականութեան մէջ իւրաքանչիւրը անհրաժեշտ է միւս երկու ազդակներուն հաստատման, արմատացման եւ հզօրացման համար: Այլ խօսքով, չկայ ժողովրդավարութիւն եթէ Մարդու իրաւունքները յարգուած չեն, չկայ Մարդու իրաւունք եթէ պետական իշխանութիւնները արդիւնաւէտ չեն գործեր, վերջապէս, չկայ պետական իշխանութիւններու արդիւնաւէտ եւ բնականոն գործունէութիւն եթէ ժողովրդավարութիւնը չէ հաստատուած եւ եթէ Հայաստանի քաղաքացիներուն ենթակայական իրաւունքները չեն յարգուած:

Երկու նախագիծերուն մէջ անհրաժեշտ էական փոփոխութիւններ պէտք է մտցնել որպէսզի անոնք իսկապէս համապատասխանեն Սահմանադրութեան երկու նախագիծերուն առաջին յօդուածներուն մէջ իսկ կատարուած հանդիսաւոր յայտարարութեան՝ Հայաստանի Հանրապետութիւնը գերիշխան, իրաւական, ժողովրդավարութիւն է:

(Շար. 9 եւ վերջ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԵՒ ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԼՔԵԱԼ ԳՈՅՔ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ

Սփիւռքեան մամուլի մէջ յաճախ կը հանդիպինք հայերէն լեզուի նահանջին առընչուող սրտցաւ յօդուածներու: Շատերու կարգին իմ սիրտս ալ ամէն օր կը կոտտայ տեսնելով մեր Մեծասքանչին հանդէպ տիրող ոչ միայն անտարբերութիւնը, այլեւ արհամարհանքն ու անպատկառութիւնը: Գրել այս անմխիթարական կացութեան մասին լաւ է անշուշտ, բայց ոչ բաւարար: Ցաւ մը կամ վէրք մը բուժելու համար անհրաժեշտ է նախ առարկայական, իրատես ախտաճանաչում եւ ըստ այնմ ձեռք առնել դարմանումի միջոցները:

Կը կարծեմ թէ ժամանակը եկած է այս ուղղութեամբ լայն վիճարկում մը բանալու, յստակ կերպով ըսելու ի՞նչպէս եւ ի՞նչու հասանք այսօրուան տխուր վիճակին հարցումին հարցադրականը, եւ միանգամայն առաջարկելու դարմանումի միջոցները:

Տողերս ստորագրողը 60 տարիներ առաջ ծնած եւ միշտ բնակած ըլլալով Մարսէյլ, խօսքս պիտի սահմանափակեմ միայն Ֆրանսահայութեան մասին: Գրութիւնս միայն անձնական տեսակէտս կը ներկայացնէ եւ որուն ամբողջական պատասխանատուութիւնը կը ստանձնեմ, կանխաւ խնդրելով «Յառաջ»ի յարգելի ընթերցողներու ներողամտութիւնը եթէ ակամայ որոշ «զգայնութիւններ» վիրաւորեմ: Ու նաեւ իմ մասիս կարճ մէջբերում մը ընեմ: Հայկական դպրոցի երես բնաւ չեմ տեսած: Մայրենիս սորված եմ տանս մէջ կեդրոնականցի վաղամեռիկ հօրմէս: Ինքնօգնութեամբ զայն կատարելագործած եմ եւ դասականներուս լրիւ փոխանցած: Գոնէ ինծի չափ հայերէն կը կարդան ու կը գրեն: Յաւակնութիւնը չունիմ նաեւ «ոճաւոր» եւ քերականական տեսակէտէ անթերի հայերէնի մը տիրապետելու: Ինծի այս ուղղութեամբ մեծապէս օգտակար եղաւ եկեղեցւոյ մէջ դպիր եւ սարկաւագ ծառայելս եւ «ազգային կեանքի» գործօն մասնակցութիւնս: Սակայն հայկականութեանս հիմը կը նկատեմ ստացած ծնողական դաստիարակութիւնս:

Շահան Շահնուր գրեց իր «Նահանջը առանց երգի»ն քսանական թուականներուն, Ֆրանսահայութեան առաջին տարիներուն: Այդ խորագիրը խրտչեցուց Ֆրանսայի «ասպնջական, հիւրընկալ» հողին վրայ նոր ոտք դրած շատեր, մանաւանդ մտաւորականութիւնը: Այն ատեն Փարիզը Պոլսէն եւ Կովկասէն եկած հայ մտաւորականութեան կեդրոնն էր: Անոնց համար Հայը 600 տարի առանց պետութեան ապրեր էր, ու հոս ալ պիտի դիմանար: Չկրցան գիտնալ որ հոս տարբեր էր, եւ պէտք էր ըստ այնմ կազմակերպուիլ: Որովհետեւ կարելի չէ հայկականութիւն եւ հայախօսութիւն իրարմէ զանազանել:

Ի՞նչպէս եւ ի՞նչու հասանք տխուր այսօրուան:

Նախ մեր անկազմակերպութեամբ: Եօթանասուն տարիէ ի վեր Ֆրանսահայութիւնը կը շարունակէ մնալ անգլուխ մարմին մը, ուր ոչ մէկ ջանք ու աշխատանք կը համակարգուի ու կը համադրուի, ներառեալ մանաւանդ հայերէնի ուսուցումը, գործածութիւնն ու պաշտպանութիւնը: Ու նոր սերունդներու դաստիարակութիւնը: Անշուշտ ամէն տեսակ գովեստի եւ գնահատութեան արժանի են բոլոր անոնք որոնք եօթը տասնամեակէ ի վեր, անձնական թէ մասնակի նախաձեռնութեամբ իրենց կարելին ու անկարելին չխնայեցին հոսանքին ի վեր թիավարելով: Եւ դեռ կը շարունակեն: Բայց ինչպէս կ'ըսէ ժողովրդական առածը, մէկ ձեռքով ծափ չի զարնուիր:

Ֆրանսան հսկայ ձուլարան մըն է ու բուն անխտրական, հակացեղապաշտ եւ բացդուռ քաղաքականութիւնը կը միտի գաղթողները երկու-երեք սերունդ յետոյ «Ֆրանսացի» դարձնել: Եւ որուն լաւագոյն գործիքը «հանրապետական լայիք եւ ձրի» դպրոցն է, որ շուտով ամէն գոյն կը խամրեցնէ ու ամէն հարթութիւն կը տափակցնէ: Աւելցնենք աստ՝ պետական օրէնսդրութիւնը որ կը շփոթէ քաղաքացիութիւն եւ ազգութիւն, ի տարբերութիւն շատ մը ուրիշ երկիրներու: Պայքարիլ, ուրեմն ձուլող այսպիսի կացութեան դէմ կը պահանջէ նիւթական եւ մանաւանդ բարոյական լայն միջոցներ: Եւ այդ կարելի չէ առանց քանի մը փետուրներ կորսնցնելու (sans perdre quelques plumes): Բայց ուրիշ բան է քանի մը փետուր կորսնցնելը, ուրիշ բան ալ՝ զանգուածի 80-90 տոկոսը կուլ տալը:

Չստեղծուեցան կամ չկրցան ստեղծուիլ ամէնօրեայ կամ կիրակնօրեայ զանգուածային դպրոցներ ու լսարաններ, ուր նոր սերունդներ համախմբուէին եւ սորվէին լեզու, մշակոյթ, պատմութիւն ու ազգային հպարտութիւն ու հեռանկար:

Հեռանկա՞ր: Եթէ մեր երէցներէն շատերուն համար օր մը «Երկիր» վերադառնալը երազ ու մուրազ էր, 1947-ի ձախաւեր ներգաղթն ու անոր յաջորդող ետդարձը փակեցին այդ հեռանկարը: Ջլամարտն ալ շատերուն համար Հայաստանը վերածեց վայաստանի, փոխանակ մարդոց մէջ արմատացնելու այն գաղափարը թէ վարչաձեւեր կը փոխուին, բայց հայրենիքը կը մնայ իր հողով ու ժողովուրդով:

Քսանական թուականներուն Ֆրանսա եկող Հայերուն ստուար մեծամասնու-

թիւնը «մանկութիւն չունեցող» մարդոց բաղկացած էր: Անոնցմէ շատեր անմէջ գրագէտ կամ կիսագրագէտ էին, եւ ամեն առաջին հողն ու գործը եղաւ գլխունց լուխնուն վերեւ երդիք մը եւ սեղաննուն հացով մը կերակուր ունենալ: Իրենք անպնակ մը, տեղեակ մայրենի գիրին ու մշակոյթին, չէին անշուշտ կրնար իրենց չունեցածը իրենց զաւակներուն փոխանցել:

Կարելի չէ զանոնք այսօր մեղադրել:

Այս պայմաններուն տակ, սորվելու թեան բաղդոյթը շուտով երեւցաւ շատերու մօտ. չմոռնանք որ Փարիզ աշխարհի «լոյս քաղաք»ն էր, Ֆրանսան առաջին աշխարհամարտի գլխաւոր յաղթականը, գաղութային կայսրութիւնը անծայրածիր, եւ ֆրանսական մշակոյթը տուած էր Տէքարթ, Ռուսօ, Վոլթէռ, Հիւկօ եւ ամբողջ համաստեղութիւն մը: Ոմանք, ֆրանսական նախակրթարան յաճախող իրենց զաւակները «խելացի եւ ուսեալ» համարեցան եւ իրենք ալ «ֆրանսերէն սորվելու համար» սկսան անոնց հետ տուներու մէջ ֆրանսերէն խօսիլ... Աստուած իմ, ի՜նչ տեսակ փրանսէ ճասէ-ով մը, որմէ ոչ իրենք օգտուեցան, ոչ ալ իրենց զաւակները: Դեռ այսօր կարելի է հանդիպիլ եօթանասունննոց մարդոց, որոնց ոչ հայերէնը հայերէն է, ոչ ալ ֆրանսերէնը, ֆրանսերէն:

Ըսել է թէ հայ ըլլալու հպարտութեան զգացում չկար, այն ատենուան մարդոց եւ մանաւանդ երիտասարդութեան մօտ: Անշուշտ որ կար. բայց շատերու մօտ աղօտ եւ ոչ իմացեալ: Ահա օրինակ մը: Երբ փոքր տղայ էի, Պօմոնի փողոցներուն մէջ գնդակի տեսակ մը խաղ կը խաղայինք,--իւրաքանչիւրս մէկ-մէկ երկրի անունը առնելով, ամէն մէկս կ'ուզէր Հայաստան -- Արմէնի-- ըլլալ. բայց այդ միայն կը յաջողէր զօրաւորին, ի գին միւսներուն գլխուն քանի մը բռունցք իջեցնելու...: Այսօր վստահ եմ որ եթէ անոր Հայաստանի պատմութեան կամ աշխարհագրութեան մասին բան մը հարցուէր, պատասխանը պիտի ըլլար... կը քո է կարողութիւն:

Ու եղաւ որ տարիները սահելով շատերը սկսան ամչնալ իրենց Հայ ըլլալուն ու զայն ծածկել: Ձէ՞ որ, ինչպէս կ'ըսէր մանկութեանս իտալացի դրացուհին.- «In Francia siammo tutti Francese» էինք: Քաղաքացիութիւն ստացողներէն ոմանք «եան» մասնիկը վերցուցին, Ծերմակեանը Պլան եղաւ, կամ հայկական ազգանունը փոխուեցաւ որեւիցէ արտասող ազգանունով: Եւ կամ Արտաւազդը Անտրէ դարձաւ, Վահանը՝ Վիքթոր:

Ասկէ 25 տարիներ առաջ փողոցին մէջ զաւակներուս հետ հայերէն խօսելուս համար յանդիմանուեցայ հայկական միութիւններուն մէջ «la mouche du coche»ութիւն ընող յարգելի տիկնոջ մը կողմէ. ամօթ է եղեր, անցորդները ետ կը դառնան եղեր... :

Հայութիւնն ու հայերէնը մոռնալու մէջ քիչ դեր չխաղաց նաեւ նիւթականը: Պատերազմը եւ սեւ շուկան «մէջքը շտկեցին» բաւական Հայերու: Անոնցմէ շին, վերոյիշեալ տիկնոջ ամուսինը, կ'ըսէր որ երբ ինք Ֆրանսա եկաւ, ոտքին տակ «հող չունէր». հիմա իր զաւակները հող ունին (վիլլա, շալէ, Մերսետէս). եւ այդ՝ շնորհիւ Ֆրանսայի... մոռցեր էր երեւի իր չարաչար աշխատանքի տարիները..., չըսեմ ի՞նչ ծախելով:

Հիմա՝ Ֆրանսա ծնած իմ սերնդակիցներուս 90%-ը հայերէն գրել - կարդալ չի գիտեր: 70%-ն ալ չի խօսիր, որովհետեւ կամ կը քաշուի լաւ չխօսելէ, կամ ալ չխօսելէ բոլորովին մոռցած է մայրենին: Ալ բան չըսենք օտար ամուսնութիւն կնքողներուն մասին, որոնք գոնէ կէսը կը կազմեն 1940-էն առաջ ծնածներուն:

1965-ին, Եղեռնի յիսնամեակը եկաւ թերեւս քիչ մը սանձելու այս հիւանդագին հոգեվիճակը:

Երբ կը խօսինք Ֆրանսահայութեան մասին, հարկ է զայն երկու մասի բաժնել: Մէկ կողմ հին գաղութը, միւս կողմ վերջին 20-25 տարիներու նորեկները: Երբ երախայ էի, ծնողքս կը խօսէր «հին գաղութ»ի մասին: Այն ատեն, ասկէ 50-55 տարիներ առաջ, հին գաղութի մարդիկ 1914-էն առաջ Ֆրանսա եկած սակաւաթիւ Հայերն էին: Հիմա մենք ենք դարձեր --դառնալ պիտի ըսէր Արեւելահայը-- հին գաղութ, կամ անոր մնացորդացը:

Այսօր, Ֆրանսահայ համայնական կամ «ազգային» կեանքը շատ բան կը պարտի նորեկներուն: Անոնց շնորհիւ կայ եթէ ոչ աշխուժութիւն, գոնէ մակերեսային շարժում: Մասնաւորաբար Սուրիա -- Լիբանանէն եւ Թուրքիայէն եկածներուն մօտ վառ են հայերէնն ու ազգային ոգին: Սակայն, ասկէ 50-60 տարի առաջուան երեւոյթները ասոնց ալ սկսած են պատահիլ: Անոնց զաւակներուն շատերը (10-15 տարեկան) կամ արդէն հայերէն չխօսիլ սկսած են, կամ կարդալ գրել չեն գիտեր: Ժամն է կարծեմ անոնց համար ահազանգը հնչեցնելու: Քանզի երթալէն աւելի կը լսենք -- ի՞նչ անենք, ո՞ւմն է պէտք հայերէնը -- երբ կարեւորը պոֆասիոն փամիլիալ եւ Ասէտիք գտնձէլն է, կուշտ փորով հաց ուտելը եւ «Պետութիւնից օգտուելը»: Անոնց ալ զաւակները կուլ չերթան սոսիէթէ տը քոնսոմասիոնի հոսանքին:

Պ. Սարգիս Պօղոսեան, իր մէկ չահեկան յօդուածին մէջ («Յառաջ», 1994, Ապրիլ 15) կ'ակնարկէ թէ նոյնիսկ Թաղականական ժողովներու մէջ «Նորահաս երիտասարդները» կը ստիպուին ֆրանսերէնով իրենց միտքը արտայայտել: Զարիքը շատ փոքր պիտի ըլլար եթէ միայն երիտասարդները այդպէս ընէին: Այսօր քիչ - շատ լաւ հայերէն խօսող 60-70 տարեկան «Թաղականները» իրարու հետ եւ ժողովներու մէջ «Ֆրանճեվարի կը կալաճեն» որովհետեւ այդպէս աւելի դիւրին է եղեր...: Անոնցմէ հայերէն հրապարակային ճառ խօսողները, տան մէջ իրենց զաւակներուն հետ հայերէն չեն խօսիր: Նոյնն է պարագան Փարիզի Մխիթարեան վարժարանը աւարտողներէն ոմանց համար:

Սբ... եկեղեցիին 60ամեայ հայաստանցի դպիրը, նոյն եկեղեցւոյ ծերունազարդ քարտուղարին հետ կը խօսի իր ողորմելի ֆրանսերէնով, եւ այս վերջինը նոյն ձեւով կը պատասխանէ: Քայլ մը անդին նստած եկեղեցականները ձայն չեն հաներ այս երեւոյթին առջեւ...:

Կը տեսնես, յարգելի Պարոն Սարգիս, վէրքը կարծածէդ շատ աւելի խորունկ է:

Երբ հեղեղը եկած ջաղացքը կը տանի, կ'արժէ ջախջախ քարը փրկել փորձել: Այո՛ կ'արժէ, ջանալ վերջին կործանումէ փրկուելու համար: Ըստ իս, այդ վերջին փորձը պիտի ըլլայ հայերէն լեզուի բռնապետութիւնը հռչակել հայ տուներէ եւ հայկական բոլոր հաստատութիւններէն ներս: Հոս ու հոն կը տեսնենք որմազդներ ուր գրուած է «Ծխելը արգիլուած է»: Հարկ է գրել մէկ ուրիշը հետեւեալ բովանդակութեամբ՝ «Հոս փոքրիկ Հայաստան է, ուր լեզուն միայն հայերէնն է»:

Թէ ո՛վ կ'ըլլայ այն իշխանութիւնը կամ հեղինակութիւնը որ առաջինը կ'առնէ այդ յանդուգն քայլը, այլ հարց է. «c'est une autre paire de manches» պիտի ըսէր Ֆրանսացին:

Բայց թող գիտնայ որ շատ ծափեր պիտի խլէ:

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. — ՓԱՐԻԶ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒՐԱՑՈՒՄԸ, ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑ ՄԸ»

Ապրիլ 22, Ուրբաթ իրիկուն, Հ.Բ.Ը. Միութեան Փարիզի մասնաժողովը մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած էր հայկական ցեղասպանութեան ուրացման առթիւ բացուած դատին շուրջ: Ծանօթ է որ նախ 1993 Նոյեմբեր 16-ին, ապա 1994 Յունուար 1-ին, Պերնար Լէուիս յայտարարած էր Մոնտի մէջ որ Հայերու ջարդը ցեղասպանութիւն կարելի չէ որակել: Առաջին անգամ Ժ.-Փ. Փերոնսէլ-Հիւկոզի հետ հարցազրոյցին մէջ է որ պատասխանելով լրագրողին այն հարցումին թէ՝ «Ինչո՞ւ Թուրքերը միշտ կը մերժեն ճանչնալ հայկական ցեղասպանութիւնը», Պ. Լէուիս «պատմութեան հայկական տարբերակը» կ'որակէր այդ հարցը: Աւելի ուշ կը պատասխանէր օտար եւ հայ մտաւորականներու նամակին, լոյս տեսած Մոնտի մէջ, որպէս բողոք իր այդ արտայայտութեան եւ աւելի կը մխրճուէր ու չէր վարաներ շեշտելու թէ «լուրջ փաստեր չկան», որպէսզի ցեղասպանութիւն նկատուի Հայերու ջարդը:

Այս առնչութեամբ է որ մէկ կողմէն Ֆորում տէ զ'Ասոսիասիոն արմէնիէնը, միւս կողմէն Հայ Դատի յանձնախումբը (Սէ - Տէ - Սէ - Ա) դատի կը դիմէին: Առաջինը՝ քաղաքացիական դատարանը միայն, երկրորդը՝ պատժական (փենալ) ոչ միայն Պերնար Լէուիսի դէմ, այլեւ Մոնտ օրաթերթի:

Հոծ բազմութիւն մը խուժած էր Ալեք Մանուկեան սրահը որ ոչ միայն ծայրէ ծայր լեցուն էր, այլեւ շատեր ոտքի կը մնային եւ այս, հակառակ անոր որ նոյն իրիկունը առնուազն չորս ձեռնարկներ զիրար կը խաչաձեւէին, ինչ որ, անգամ մը համար դրական երեւոյթ մըն է գաղութին համար:

Երեկոյթին բացումը կը կատարէր Պ. Ալեքսիս Կէօվճեան, նախագահ Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզ -- Իլ-տը-Ֆրանս մասնաժողովին կը պարզէր այն երեք դրդապատճառները որոնք մղած էին Հ. Բ. Ը. Միութիւնը այս նախաձեռնութեան: Նախ, կ'ըսէր, որովհետեւ ուրացումը անհանդուրժելի է եւ չի կրնար ընդունուիլ, երկրորդ՝ որովհետեւ Ֆորումը, Արմէնֆաքս դատարան դիմած են, հուսկ այն պատճառով որ այս ձեւով Հ.Բ.Ը. Միութիւնը կը շարունակէ դասախօսութեանց իր շարքը: Կը ներկայացնէր օրուան երեք մասնակցողները՝ մէթր Փաթրիք Տէվճեան, երեսփոխան - քաղաքապետ Անթոնիի, որ փաստաբաններէն մէկն է բացուած դատին, պատմաբան եւ մասնագէտ Հայոց ցեղասպանութեան՝ տոքթ. Իվ Թեռնոն եւ Ժան-Գլօտ Քէպապճեան, տնօրէն Փարիզի հետազօտութեանց կեդրոնին (Սէ - Էռ - Տէ - Ա):

Առաջին խօսք առնողն էր Իվ Թեռնոն, որ օրերս փառաւոր յառաջաբանը ստորագրած է Տէյվիսի «Մահուան Գաւառը» հատորին: Այս հատորը թարգմանութիւնն է ամերիկեան դիւաններու մէջ գտնուող եւ քանի մը տարի առաջ միայն հրապարակ ելած Խարբերդի ամերիկացի հիւպատոսին (Տէյվիս) ամէնօրեայ տեղեկագրին իր կառավարութեան: Տոքթ. Թեռնոն շեշտեց թէ ամէնէն անիմանալի ոճիրին ուրացումը կը ներմուծուի, անհրաժեշտօրէն, ոճիրին: Ուրացողները կը ջանան արդարացումը գտնել պատերազմին մէջ եւ ապստամբութեան մը որ երբեք գոյութիւն չէ ունեցած:

Իվ Թեռնոն ծանրացաւ, անշուշտ, Պերնար Լէուիսի պարագային վրայ, յիշելով թէ անցեալին տարբեր բան ըսած է (ողջակիզում որակած էր Հայերու ջարդը), ապա, սրբագրած: Գիտէ, ըսաւ, տոքթ. Թեռնոն որ կը ստէ ու թուեց փաստաթուղթերու երեք շարքեր.- վերապրողները, վկայութիւնները եւ դիւանները, գլխաւորաբար գերմանական, ամերիկեան, ֆրանսական: Հիւպատոս Տէյվիսի վկայութիւնը փըզլին կեդրոնական մասն է: Ամէն բան տեսած է 1915-ին, 16-ին, 17-ին:

Ժան-Գլօտ Քէպապճեան խօսեցաւ փաստաթուղթերու մասին, թուեց աղբիւրներ: Շեշտեց թէ գողցան անոնց կեանքը, պէտք չէ, ուրացումով, գողնալ անոնց մահը:

Մէթր Փաթրիք Տէվճեան բացատրեց դատավարութեան դրդապատճառները: Ոգեկոչեց անցեալի դէպքերը՝ Մարսէյլի յուշարձանին ատեն ծագած բանավէճը, Թուրքիոյ դեսպանին Անգարա վերադառնալը, հուսկ՝ 1975--էն ծնունդ առած աճարեկչութիւնը: Այս դատավարութիւնը, Տէվճեանի համար, պէտք է տեղի ունենայ նաեւ պաշտպանելու համար մեր երիտասարդութիւնը որպէսզի աճարեկչութեան նոր փորձութիւններ չունենայ: Զգածկեց թէ դժուար, շատ դըժուար դատավարութիւն մըն է:

Այս ելոյթներո՛ն յաջորդեց ներկաներու կողմէ տեղի եւ անտեղի (եւ մեր մէջ, դժբախտաբար, անտեղին կը տիրապետէ) հարցումներու շարան մը, որու ընթացքին հարցումէ աւելի իրաւական թելադրանքներ եղան փաստաբան Տէվճեանի եւ պատմական, պատմաբան՝ Իվ Թեռնոնի որ մեզմէ աւելի լաւ գիտէ ցեղասպանութեան թղթածրարը, զոր քրքրած է եւ դեռ կը քրքրէ աւելի քան քսան տարի է:

Այս հոծ բազմութեան մէջ, որքան կրցանք հաստատել, եթէ կային քանի մը Ֆրանսացիներ (Փարիզի քաղաքապետարանէն, 17-րդ թաղամասի քաղաքապետարանէն), նաեւ օտարներ, չկային ֆրանսացի լրագրողներ հակառակ նախապէս տրուած յայտերուն: Այսուհանդերձ, յաջող երեկոյթ մըն էր թէ ներկայ բազմութեան պատճառով, այլ մանաւանդ Տէվճեանի եւ Թեռնոնի ելոյթներով:

Վերջացնելէ առաջ, կարելի չէ սակայն չանդրադառնալ մուտքին յանձնուած «մամուլի թղթածրարին»: Արդարեւ, կը խորհինք որ սկզբունքով, նման տոսիէներ պէտք է բովանդակեն երեկոյթին նիւթը կազմող տեղեկութիւններ, մանրամասնութիւններ, փաստաթուղթեր, մինչդեռ հոն գտանք, բացի չորս թղթիկներէ որոնք հազիւ ակնարկութիւններ կը պարունակէին ծեծուող հարցին վերաբերեալ, Հ.Բ.Ը. Միութեան տեղեկատուին երեք վերջին թիւերը եւ գլխաւորաբար 34 էջնոց գրքոյկ մը որ կը ներկայացնէր նկարներով ճոխացած Հ.Բ.Ը. Միութեան պատմականը: Ըստ երեւոյթին, «պատմական»ի շփոթութիւն մը կար:

Այնուամենայնիւ, գնահատելի ձեռնարկ մըն էր, որու արձագանգները, սակայն, անգամ մը եւս պիտի մնան մեր մէջ:

Ա. Մ.

« ԴԻՄԱԿ »
ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ

«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»

Համազգային «Դիմակ» թատերախումբը, արդէն տասը տարուան ներկայութիւն ունի Փարիզի մշակոյթի հայ կեանքին մէջ: Հիմնուած է 1982-ին Յասմիկ Սիւրմէլեանի կողմէ, ստանձնելով կանոնաւորապէս խումբին բեմադրութիւնը: «Դիմակ» կը պատրաստուի Մայիս 6, 7 եւ 8-ին «Կիմէ» թանգարանին թատերասրահին մէջ, ներկայացնելու արեւմտահայ գրականութեան, իրապաշտ շրջանի պատկանող ամէնէն ժողովրդական հեղինակներէն՝ Յակոբ Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մուրացկաններ»ը: Նախապէս ան ներկայացուցած է 1987-ին նոյն հեղինակէն «Ատամի բժիշկ» ... «Ատամին տեսաբաններ»ը:

«Դիմակ» թատերախումբը ծանօթ է արդէն բոլորին: Ան կը բաղկանայ խումբ մը երիտասարդներէ, իր շարքերը կը վերանորոգուին գրեթէ ամէն տարի, ուր նոր տղաք եւ աղջիկներ կը միանան, կան նաեւ նոր ոգեւորութեամբ վերադարձողներ. ան թատերասէրներէ կազմուած խումբ մըն է, քով քովի գալով կը փորձեն իրենց հայերէնը զարգացնել եւ ստեղծել հաճելի մթնոլորտ. փորձերը կը կատարուին օրուան աշխատանքէն յետոյ, ի գին շատ մը զոհողութիւններու:

Այս տարի առաջին անգամ ըլլալով «Դիմակ» թատերախումբի բեմադրութիւնը յանձն առած է Վազգէն Մութաֆեան. ան խանդավառութեամբ միացած է թատերախումբին եւ իր աշխատանքները կը տանի մօտաւորապէս եօթը ամիսներէ ի վեր, փորձելով տղոց տալ, իրենց ստանձնած դերին լրջութեան կարեւորութիւնը:

Թատերական եւ արուեստի գործ մը ներկայացնելու եւ յաջողելու դժուարին աշխատանք մը...: Վազգէն Մութաֆեան կը բացատրէ թէ՝ «Կը փորձէ ներկայացնել "Մեծապատիւ Մուրացկանները", հաւատարիմ մնալով ամբողջութեամբ ժամանակուան Պոլսոյ բարքերուն, լեզուին եւ կենցաղին, տրուած ըլլալով որ այնքան այժմէական են Պարոնեանի նկարագրած պատկերները, անձերը. իրենց ծիծաղելի կողմերով եւ թերութիւններով, ոչինչ փոխուած է մեր մօտ, կարելի է այսօր հանդիպիլ նոյն անձերուն եւ նոյն բարքերուն»:

Գլխաւոր տիպարը Աբիսողոմ Աղան է, Պոլսոյ գաւառէն եկած «յաւիտենապէս ծիծաղելի դէմք մը», Մանուկ աղան, կինը, լրագրողը, բանաստեղծը, տէր հայրը, բժիշկը, տոմսակ ծախող տիկիններ, եւայլն...:

Խումբը կը տանի յամառ աշխատանք առանց խնայելու որեւէ ջանք, ինչ որ կը փափաքին, անկասկած, խաղալ հանդիսատեսներով լեցուն սրահի մը մէջ, տեսնել թէ ուրիշներ ալ կը սիրեն հայ թատրոնը, շատ մը սերունդներ դիտած են արդէն Յակոբ Պարոնեանի այս գործը: «Դիմակ» թատերախումբի տղաքն ու աղջիկները համոզուած են թէ կարելի է նորէն ու նորէն խաղալ, կրկին ու կըրկին ծափահարել:

Կարենալ կենդանի պահել, այսօր, հայ թատրոնը, Սփիւռքի մէջ, տեղական ուժերով, տալ հայ թատրոնին հարազատ եւ արժանավայել իմաստ, արուեստի ճաշակ, լեզուի բծախնդրութիւն, դժուարի՛ն աշխատանք... ըլլալ անոր փնտրտուքի ճամբուն վրայ թերեւս ուրիշ միջոց մը:

ՄԱՐԻ ԼՈՒՍԱՐԱՐԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

Հարթինկ, Երեւանի քաղաքապետ՝ Վահագն Խաչատրեան, ժէ - Ի - Ա-ի նախագահ՝ Մանուէլ Տէյիրմէնճեան։ Մինչեւ Ապրիլ 26 տեւած սեմինարին հայ եւ ֆրանսացի մասնագէտները ուսումնասիրած են ջրամատակարարման, թափօններու վերամշակման, հաղորդակցութեան, շինարարութեան, փոխադրամիջոցներու, ուժանիւթի խնայողութեան եւայլն հարցեր, եւ այդ բնագաւառներուն համապատասխանող ֆրանսական գործելակերպերը Հայաստանի քաղաքներուն մէջ գործադրելու կարելիութիւնները։

***

ԳԱՐՆԱՆ ԶՕՐԱԿՈՉ

Հանրապետութեան Նախագահին Ապրիլ 20 թուակիր հրամանագրին համաձայն գարնան զօրակոչը տեղի կ'ունենայ Մայիս - Յուլիս ամիսներուն եւ իրբեւ պահեստի կ'արձակուին, Յունիս - Յուլիսին անոնք որոնք կատարած են իրենց զինուորական ծառայութիւնը։

***

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Ապրիլ 24-ի առտուան մոսկովեան հեռատեսիլը սփռած է «Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա.» ժապաւէնը, ուր հիմնական թեման էր հայ ժողովուրդի ճակատագիրը։ Ֆիլմին հեղինակներն են Արթիւր Շահպազեան եւ Մարթէն Շահպազեան։ Ընթերցումը կը կատարէ Սօս Սարգսեան։

***

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 25-ին նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Միացեալ - Նահանգներու լիազօր դեսպանը՝ Հ. Կիլմոր, որու հետ քննարկած է Ղարաբաղի իրավիճակին վերջին զարգացումները։ Նախագահը ցաւակցութիւն յայտնած է Ռ. Նիքսընի մահուան առթիւ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ
Կիրակի, Մայիս 29, ժամը՝ 16։
Պ. Հ. Մ. Մ., Մարսէյլ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

CDCA

COMMUNIQUE

Paris, le 18 Avril

Dans une interview sur le génocide arménien, accordée le 16-11-93 au journal Le Monde, M. Bernard Lewis développe une thèse qui remet en cause l'existence de ce génocide perpétré en 1915 par le gouvernement turc. Une thèse qu'il maintient dans un article publié le 01-01-94 dans ce même journal.

Suite à ces publications, le Comité de Défense de la Cause Arménienne (C.D.C.A.), représenté par des avocats de l'Association Française des Avocats et Juristes Arméniens (A.F.A.J.A.) intente un procès pénal contre M. Bernard Lewis.

Ce procès qui vise à obtenir une reconnaissance juridique du génocide arménien, aura lieu le 3 Juin 1994 devant la 17ème chambre correctionnelle de Paris.

Tout au long de cette affaire, le C.D.C.A. entend travailler en collaboration avec le Forum des Associations qui a pour sa part engagé une procédure au civil contre M. Bernard Lewis.

Face à ce défi lancé au peuple arménien, il est de la responsabilité de chacun de se mobiliser pour combattre ce discours négationniste exprimé par l'un des plus grands spécialistes de l'histoire orientale.

Un meeting d'information aura lieu le Vendredi 27 Mai 1994. Les lieux et horaire vous seront communiqués ultérieurement.

Comité de Défense
de la Cause Arménienne
17, rue Bleue, 75009 PARIS

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE
reconnue d'utilité publique

recherche
DIRECTEUR ou DIRECTRICE
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

«ԴԻՄԱԿ»

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ
Յակոբ Պարոնեանի
«ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐ»ը

Բեմադիր՝ Վազգէն Մութաֆեան
Ուրբաթ 6, Շաբաթ 7 Մայիս
ժամը 20·30-ին
Կիրակի Մայիս 8, ժամը 16-ին
Musée Guimet
6, Place d'Iéna, 75016 Paris, M° Iéna
Հեռաձայն՝ 48 - 24 - 63 - 89։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Dans le cadre du Festival d'Alfortville *«Musiques en Mai»*

LES PROFESSEURS DE MUSIQUE DE LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE

en CONCERT

Naïri DEMIRDJIAN, *Piano*
Ohannès DEMIRDJIAN, *Guitare*
Zoïa GALSTANIAN, *Piano*
Zvart SURMELIAN, SARKISSIAN, *Piano - Violoncelle*
Véronique TERLECKI - OUZOUNIAN, *Violon*
Anahid TUYSSUZIAN, *Kanon*
Mourad TUYSSUZIAN, *Oud.*
Classique, Traditionnel arménien, Populaire espagnol

Samedi 30 Avril à 20 h 45
Marché du Dahomey
48, rue Raspail, Alfortville
— Participation aux frais —

●

EXPOSITION PHOTOS

«Les combattants du Karabagh»

par Max SIVASLIAN («ARCHAG»)
du 29 Avril au 8 Mai
Vernissage
le Vendredi 29 Avril à 19 h 30
Poussé par sa quête photographique, «Archag» braque sans cesse son objectif sur les terrifiantes réalités de la guerre...
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - *Գարուն, Սասուն եւ Արագած խումբերը իրենց համերգին առիթով 500 Ֆր.։*

l'Association «NAREG» d'Enghien

vous invite
à une après-midi d'exception
le Dimanche 8 Mai à 14 h 30
Salle de l'U.G.A.B.
118, Rue de Courcelles, Paris 17e

1ere partie : **AUDITION MUSICALE**
2eme partie : **SPECTACLE, CHANTS, DANSES**

Réservez vos places au :
48 - 41 - 49 - 37 / 34 - 17 - 29 - 26

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ»

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - ԺԵրոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը խիստ կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 30, կէսօրէ ետք ժամը 14·30-ին Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր անդամուհիներուն ներկայութիւնը պարտադիր է։

***

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Ապրիլ 30, առաւօտեան ժամը 10-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e
Ընտրութիւն նոր դիւանի։
Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր անդամուհիները ընդհանուր ժողովի, Շաբաթ, Ապրիլ 30, ժամը 15-ին, Մշակոյթի Տան մէջ
45, rue de la Défense,
Issy-les-Moulineaux
-- Զեկուցում 41-րդ Պատգամաւորական ժողովին, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 19, 20 եւ 21--ին։
-- Զեկուցում Իսիի մասնաճիւղի գործունէութեան մասին։

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի կամ մերձակայ արուարձաններու մէջ կը փնտռէ գրասենեակ մը, մօտ 60 m² մակերեսով։ Կը խնդրուի առաջարկները ուղղել հետեւեալ հասցէին

ORGANISATION TERRE & CULTURE
16, rue Notre-Dame de Lorette, 75009 PARIS
Téléphone : 42. 33. 08. 98

Sous la présidence de **M. VAHAN DER - GHEVONTIAN**
CHARGE D'AFFAIRES DE LA REPUBLIQUE D'ARMENIE

DINER DANSANT DU TEBROTZASSERE

animé par MARTEN YORGANTZ
en l'honneur de
M. ALAIN TERZIAN
PRESIDENT DE L'UNION DES PRODUCTEURS DE FILMS

SAMEDI 7 MAI A 20 HEURES 30 PRECISES
au « HOLIDAY INN »
10, Place de la République, Paris 11e
PARKING ALHAMBRA — 50, RUE DE MALTE
Réservations au 43. 81. 01. 72.

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

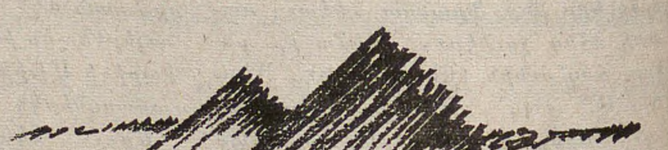

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

NOUVEAU

SERVICE PLUS
LA SOLUTION CONFORT ET DES PRIX COMPETITIFS
POUR TOUTES AUTRES DESTINATIONS
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERTOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL
75001 PARIS
TEL: 42 61 51 13
FAX: 42 61 94 53

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTE
69003 LYON
TEL: 78 60 13 66
FAX: 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN
EREVAN 10
TEL: 52 85 48
FAX: 52 54 48

AFFRETEUR DE ARMENIAN AIRLINES

STUDIO VICKEN - PARIS 94